

LITERATURA POPULARA

ROMÂNĂ

DE

DR. M. GASTER.

CU UN APENDICE :

VOROAVA GARAMANTILOR CU ALEXANDRU MACHEDON
de NICOLAE COSTIN.

I. H.

BUCURESCI

IG. HAIMANN, LIBRAR-EDITOR

74, CALEA VICTORIEI, 74.

1883.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

Manuscript

LITERATURA POPULARĂ ROMĂNA

DE

Dr. M. GASTER.

CU UN APENDICE :

VOROAVA GARAMANTILOR CU ALEXANDRU MACHEDON
de NICOLAE COSTIN

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
- BUCUREȘTI -
BIBLIOTECA
BUCUREȘTI

IG. HAIMANN, LIBRAR-EDITOR
74, Calea Victoriei, 74.
1883.

INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
Nr. Inv. 4793
BIBLIC

33823

17785

Controlă Universitară
17785 Dublet
Cod 499.859
Inventar

17785 Dublet

Toate drepturile rezervate.

B.C.U. Bucuresti

C499859

TYPOGRAFIA CURȚII REGALE, PROP. F. GÖBL FII
12, Pasagiul Român, 12.

PRECUVÂNTARE

Cartea aceasta, la care am lucrat în curs de mai mulți ani, atât aci cât și în străinătate, are ca scop principal, modificarea opiniunii generale în favoarea noastră, despre starea culturală a poporului Român, adică de a arăta că poporul nostru stă pe aceeași înălțime a culturii, pe care stau cele alte popoare ale Occidentului.

Poporul Român nu s'a izolat de orî ce contact cu cele alte popoare și nu s'a hrănit în cursul secolilor cu fărămituri, căzute de pe masa anticității clasice. Din potrivă vedem pe poporul Român într'o vecinică mișcare, desvoltând o energie intelectuală, cum e proprie tuturor

popoarelor pline de viață și de viitor. Poporul Român a șezut la aceeași masă, de o potrivă cu toate cele alte popoare moderne, s'a hrănit cu același nutriment, s'a adăpat dintr' același izvor, și «literatura populară română» formează o verigă în lanțul de aur ce leagă popoarele între dânsele.

Noi din parte-ne ne simțim fericiți, că ne a fost dat a descoperi, cel d'ântăiu într'o astfel de întindere, această comoară în literatura și în inima Românului. Dar multe și mari greutateți am avut a întâmpina, până a ajunge la scopul dorit. Am trebuit să strâng singur aceste cărți și cărticele, am trebuit să descoper unu câte unu numeroasele manuscripte, de cari ne-am folosit aci, și a căror număr este foarte considerabil; căci mai pentru fie-care carte tipărită, am descoperit manuscripte anterioare, ba uneori avem numai manuscripte; în sfârșit am trebuit să'mi procur singur întregul material literar străin, care lipsește cu desăvârșire în bibliotecile noastre. Noi pomenim toate aceste aci, pentru a da o măsură adevărată aceluia, ce ar voi să judece această carte. La imensitatea materialului pe care 'l tractăm aci, se poate lesne întâmpla, că ne-a scăpat din vedere o

carte sau alta, cu toate că am căutat a fi pe cât se poate de complet. Dar de altă parte nu se va putea tăgădui cărții de față valoarea ce o are, printr'aceea că am cercetat și comunicat aci o sumă de manuscripte, *toate* necunoscute până acuma, afară de unu sau două.

Modul nostru de a considera și de a studia literatura populară, se deosebete într'un mod fundamental de toate cercetările analoage făcute în alte limbi; și pe cât știm, nu s'a încercat încă nimene a grupa și a studia *întreaga* literatură populară a unui popor, mai cu seamă după izvoarele ei, și în legătură cu literatura altor popoare.

Pe lângă aceasta poate servi cartea noastră, ca un manual de literatură română din secolul al XVIII, din epoca «decadenței literare,» cum se numește acel secol de către acei, ce nu s'au ocupat cu cercetarea lui, și au identificat starea politică cu starea literară. Din cercetările noastre de aici, cari îmbrățișează numai o mică parte din mișcarea literară din acea epocă, reese tocmai contrariul. Poporul român n'a amortit pe vremea aceea, cum se crede în general, ci activitatea și energia sa firească, s'a retras pe câmpul pacinic al muselor.

In desvoltările noastre generale noi dinadins am lăsat loc la cercetări ulterioare speciale, căci ceea ce am dori noi mai presus de toate, este ca această carte să dea un nou impuls spre cercetarea și lucrarea ogorului înțelenit al literaturii române, in care am tras noi acum o singură brazdă.

București, Decembrie 1882

Dr. M. GASTER.

SCARA

	<u>Pag.</u>
Introducere	1
I. LITERATURA ESTETICĂ	7—176
Alexandria	7
Varlaam și Ioasaf	32
Syndipa	54
<i>Cele 12 vise ale lui Mamer</i>	58
<i>Barac: Trei gheboși</i>	72
Bertoldo	78
Halima	92
Archir și Anadam	104
Ghenoveva	114
Iliodor	126
Filerot și Antusa	129
Dracul și Femeea	132
Floarea Darurilor	138
<i>Zadic</i>	145
<i>Literatura haiducească</i>	147

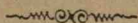
	Pag.
<i>Aaron : Piram și Tisbe</i>	148
» <i>Nartiș și Echo</i>	149
<i>A. Pann : Fabule și Istorioare</i>	151
» <i>Povestea vorbii.</i>	155
» <i>Sezătoare la Țară</i>	157
Tilu Buhoglindă	160
Nastratin Hoge	164
<i>Aaron : Leonat și Dorofata</i>	168
Cornicea Satelor.	170
<i>Ispirescu : Snoave</i>	171
<i>Wartic : Trei șireși.</i>	173
<i>Golescu : Snoave</i>	174
II. LITERATURA ETICĂ.	177—250
Fabule	181
<i>Esop</i>	185
Proverbe	197
<i>Floarea Darurilor.</i>	201
<i>Pilde filosofești.</i>	204
<i>Cilibi Moise.</i>	207
Ghicitori.	224
<i>Intrebări și răspunsuri</i>	229
III. LITERATURA RELIGIOASĂ	251—555
Zidirea Lumei, Adam și Eva	260
<i>Pentru drați.</i>	264
<i>Legenda despre lemnul crucii.</i>	284
Cain și Avel, Lameh.	291
<i>Legenda despre moartea lui Cain</i>	295
Melhisedec	301
Avram	307
<i>Moartea lui Avraam</i>	311

	Pag.
Moise	318
Solomon	324
<i>Prorocirea Savilei</i>	337
Dărâmarea Ierusalimului și Le- genda Proorocului Ieremia	340
Christos. Pilat.	349
<i>Pilat</i>	353
Apocalipsul ap. Pavel	357
Epistolia Maicii Domnului.	362
<i>Călătoria Maicii Domnului prin iad</i>	362
<i>Visul Maicii Domnului</i>	366
Epistolia Domnului nostru Isus Hristos	371
<i>Legenda Duminiceii.</i>	371
Legenda Vinerei	382
Invățătura p. 12 Vineri	388
Minunile Sf. Sisoe	393
<i>Avestița aripa Satanei.</i>	394
<i>Minunile Sf. Sisoe</i>	397
Cele 72 de nume	401
72 de nume ale lui Hs	401
72 de nume a Precistii.	404
Descântecele	406
Minunile Maicii Domnului	430
Vasilie cel nou.	439
<i>Judecata de pre urmă.</i>	441
Descoperirea Sf-tei Liturghii	445
<i>Intrebări și răspunsuri</i>	449
Cântece	459
<i>Cântece de stea</i>	460

	pag.
<i>Colinde</i>	471
<i>Balade</i>	474
<i>Orații</i>	487
Irozii (Vicleim)	490
Cărți de prevestiri și de noroc.	497
CĂRȚI DE PREVESTIRI	
<i>Astrologhie</i>	500
<i>Gromovnic</i>	506
<i>Obrociri de zile</i>	510
<i>Progonosticon</i>	512
<i>Coliadnic.</i>	514
<i>Trepetnic.</i>	517
<i>Zodiile.</i>	519
CĂRȚI DE NOROC.	
<i>Roata lui Solomon</i>	523
<i>Oglinda norocului</i>	527
<i>Bilete de plăcinte</i>	529
<i>Fiziognomie</i>	531
<i>Cărți de visuri</i>	532
Doftorii	534
Conclușiune. Basme.	544
Apendice.	557
Adause și îndreptări	571
Indice.	577—605
<i>Indicele manuscriptelor</i>	577
<i>Indicele tipăriturilor</i>	579
<i>Indicele materiilor</i>	593

I.

LITERATURA ESTETICA.

INTRODUCERE.

Abia pe la începutul secolului nostru s'a născut un interes din ce în ce crescând pentru acea literatură odinioară disprețuită și adesea orî batjocorită și anatemizată. Literatura populară, luată în sensul cel mai întins, se poate defini ca manifestarea sufletului în cercul restrâns, în care poporul stă în contact cu fenomenele vieții. Studiul acestor manifestări era un ce necunoscut în vremile, când se contesta poporului dreptul individualității; din momentul însă când poporul își veni în fire, consecința naturală a fost și este studiul mai de aproape al vieții sale intelectuale; și farmecul acestei literaturi nu constă în alt ceva decât, în a urmări modul cum poporul încearcă a deslega eternele probleme ale vieții.

Această renaștere se datorește în mare parte mișcării romantice din Germania, care cea d'ântăia a făcut ca să se studieze mai d'aproape literatura me-

dievală, tot așa de puțin considerată ca literatura populară. Aceste cercetări au avut de rezultat recunoașterea legăturii ce există între literatura scrisă medievală, și literatura nescrisă modernă, care a păstrat une-orî cu o sfințenie admirabilă producțiunile timpurilor trecute. Așa face Herder cel d'ântâi colecțiunea de cântece populare din toate literaturile; Brentano a celor germane; Görres studiază cărțile populare și frații Grimm compun prima colecțiune de basme, care a rămas ca model până în ziua de astăzi. Așa, studiându-se acea literatură mai de aproape, s'a recunoscut necunoștința ei ca una din cauzele neconsiderării ei. Pe de altă parte istoricul acestei literaturi mai prezintă și o altă cauză a goanei ce a suferit în cursul evului mediu. Fiind comoara tuturor științelor poporului, dobândite atât prin propriă abstracțiune, cât și prin moștenire din tată în fiu, această literatură a păstrat și toate elementele vieții intelectuale a secolelor trecute și stetea printr'aceasta în contrast cu biserica domnitoare și cu dogmele ei. De aceea în genere cărțile așa numite eretice erau, în adevăratul înțeles al cuvântului, cărți populare, răspândite chiar însuși de popor, care regăsea în acele cărți, sau credea a regăsi în ele, ceea ce știa deja mai înainte sau închipuirî potrivite cu simțimântul său și cu inteligența sa.

Precum dar interesează a observa, la dezvoltarea copilului, asimilarea elementelor străine, până când ajunge la o individualitate pronunțată, tot așa de interesant este dar a observa și viața poporului, care se oglindește curat numai în aceea ce e produsul lui, pro-

venind adesea de la izvoare streine, multiple, absorbite și asimilate. Luând de aci o trăsură luminoasă, de acolo a doua, și așa mai departe, ajungem a ne forma un centru luminos asupra originii și dezvoltării literaturii populare, care răvarsă apoi lumina sa și asupra altor părți întunecoase, desvelindu-ne, ca să zic așa, tot mecanismul fantaziei poporului : ne arată cum și pentru ce se bucură și pentru ce plânge poporul, cum el își zugrăvește eroii rezboaelor, eroii credinței, eroii înțelepciunii.

Orî ce popor este supus la înrîuriri multiple din toate părțile, cari toate las o urmă mai mult sau mai puțin de recunoscut în starea dezvoltată în care ajunge odată. Este dar de un interes deosebit a urmări aceste înrîuriri, a arăta canalurile prin cari a ajuns concepțiunii și idei străine la cutare și cutare popor, a vedea cum și a asimilat acel popor noul material, așa în cât a devenit proprietatea sa. Aceste considerațiuni aș un caracter cosmopolit, căci ne duc de la un popor la altul, colindând de la Anglia până la India și Arabia, prin China și Siberia, și ce e mai curios ne desvelesc o sărăcie neașteptată a fantaziei omenești în născocirea de idei și de situațiuni noi. În genere sânt numai puține elemente, cari, combinate în diferite moduri, constitue literatura populară, și prin urmare și cercul vieții intelectuale al poporului este foarte restrâns.

În cercetarea de față care în forma ei este cea d'ântăia lucrare română, îmbrățișând toată literatura populară, vom încerca a o clasifica după vederea noastră individuală și a urmări fie care carte până la cele

din urmă izvoare, arătând pe de o parte, înrudirea în care stă cu alte literaturi, sau izvorul probabil de unde a fost luată, pe de alta, cum și întru-cât s'a asimilat, întru cât a influențat asupra poporului. *

Primul pas deja : „*clasificarea*„ ne oferă greutate. Noi împărțim materialul așa de variat și tot de odata așa strâns legat în diferitele elemente ale sale în : *literatura religioasă, literatura etică și literatura estetică (romantică)*. Sub literatura religioasă, luând cuvântul religios în sensul cel mai întins, înțelegem or-ce product popular scris, care se ocupă de obiectele transcendente : de toate obiectele bisericești și ale credinței, și adică : legende, apocrife, povești, colinde, cântece de stea, descântece și basme, fiind acestea tot așa de crezute ca și legendele sfinților ; apoi cărți de visuri, de noroc, gromovnice, zodiare, călindare, doftorii, trepetnici, cărți ghicitoare, etc.

Literatura etică, care ne arată ideile poporului asupra binelui și răului, se resumă în : proverbe, zicale și fabule.

În fine clasa a treia, literatura estetică sau romantică, care nu este mai puțin importantă și mai puțin bogată de cât cele alte două cuprinde cărți ca : Alexandria, Varlaam și Ioasaf, Sindipa filosoful, Bertoldo și Bertoldino, Ghenoveva, Dracul și femeia, Filerot și Antusa, Ierocrit, Iliodor, Halima, Leonat și Dorofata, Piram și Tisbe, Sofranim și Hariti, Violeniile meșterului Perdaf, etc.

Tot în aceeași clasă mai punem și „*joco-seria*„ ca Tili-Buhoglanda, Păcală, Cilibi Moise, Cornicea satelor, Românul glumeț, etc.

Ca or ce clasificățiune are și aceasta defectul, că face să crează într'un scop anume, ce'l arată numele dat unei clase, pe când caracterul general al literaturii populare este : lipsa de or ce scop pronunțat, sau măcar preconcepăt, ci, « a posteriori », pentru orientarea mai lesne, am căutat o trăsură caracteristică, după care am putut grupa sumele de cărți, din care se compune.

Dacă însă această clasificățiune are defectul ei, cu toate acestea dintr'un alt punct de vedere aș mănține-o, căci ea reprezintă cele trei straturi ce se pot observa în fie care literatură populară.

Grupul întâiu reprezintă ideile cele vechi din timpii primordialii ai omenirei și închipuirile naturei, încă viu de o vecinică frăgezime ; pe lângă aceasta mai reprezintă și literatura adusă prin mijlocirea creștinismului, câte o dată chiar necreștină ; dar toate mai mult sau mai puțin *amalgamante* ; (num ai în ceea ce privește basmele, problema nu este pe deplin deslegată). Această literatură a modificat adesea ori în mod foarte adânc *credința* poporului, schimbând obiectul credinței și substituindu-l printr'altul.

Necontestabila proprietate a poporului prin asimilare perfectă pare a fi grupul al duoilea, care cuprinde proverbele, dar ele sânt rezultatele observațiilor *seculare*, toate par că se nasc pe fie care zi ca produsele „minții sănătoase” influențând ast-fel asupra *judecătii*.

Necontestată proprietate străină este grupul al treilea, care nici nu pretinde a fi românesc, dar încetul cu încetul a devenit o parte din avuția literară a Româ-

nilor, influențând asupra *fantaziei* și ajungând adesea din carte în viul graiu ca poveste sau snoavă. Cercetarea acestui grup este mult mai ușoară, fiind că mai adesea putem da originalul din care s'a scos, pe rumânie² precum este termenul tehnic, sau cel puțin dăm de o carte în totul analoagă din literatura nerumânească; pe când la cele alte grupuri cu încetu cu încetu s'au șters urmele literare. De aceea și noi în cercetarea de față, unde voim să urmărim izvoarele acestei literaturi și influența multiplă ce a exercitat asupra poporului, vom pleca de la acest din urmă grup pozitiv pentru a ajunge la cel din urmă mai obscur în originea sa, și mai problematic în rezultatele găsite. Tot așa vom urma cu fie-care grup.

LITERATURA ESTETICA SAU ROMANTICA

CARTEA CEA D'ANTAIA ȘI CEA MAI IMPORTANTA DIN
LITERATURA ROMANTICA, ESTE FARA INDOIALA :

ALEXANDRIA

Istoria lui Alexandru Machedon a esercitat un farmec nespus asupra Păgănilor, Evreilor, Creștinilor și Musulmanilor din Asia, Africa și Europa în curs de aproape 1500 de ani. Alexandru sfărămă în mod practic stavilele între barbar și Elin, pe care Aristotel în geniul său universal n'a putut să le sfărame în mod teoretic și ast-fel a creat Alexandru culturei și literaturii eline, posibilitatea de a se întinde nemărginit în toate părțile, și de a esercita o influență roditoare de o importanță vecinic universală. Tot ast-fel s'a respândit povestea despre persoana, faptele și întâmplările sale peste stavilele naționalității, limbei, și religiunii în toate țările unde a ajuns o rază a spiritului elin. De la Egipt până la Islanda, de la Persia până la Spania au adoptat toate popoarele această poveste, au potrivit-o modului lor de a se gândi și de a simți, au transformat-o

pururea, urmând gustului schimbător al vremurilor până ce încetul cu încetul începe a dispărea înaintea istoriei critice și adevărate a lui Alexandru, după o stăpânire atât de lungă și atât de întărită.

Ast-fel s'a născut o sumă de prelucrări și variante ale poveștii lui Alexandru la toate popoarele, și multe fragmente și epizoade ale acestei istorii au intrat mai mult sau mai puțin schimbate în opere istorice și alte scrieri în cât se încruțișează, se confundă: se amestecă și devine greu a despleti firul așa des împletit.

Cu toate că istoria lui Alexandru nu este în întregul ei numai legendă populară, cu toate acestea studiul ei este foarte interesant, căci, născută în mijlocul unei literaturе bogate, ea a fost în urmă des interpolată și schimbată, anume din punctul de vedere al unui scop sau din dorința de ași arăta fie care erudițiunea sa. Dar s'a mântinit în formă scrisă de la originea ei până în zilele noastre cu variantele și schimbările de la fie care popor; o putem deci urmări prin toate fazele dezvoltării ei, și a cerceta cauzele acelor schimbări. Pe lângă aceasta, compusă din elemente legendare, ea ne arată cum se dezvoltă, se schimbă, se transmite și se prelucrează legendele în cursul secolilor și în urma influențelor diferite. Cam așa rezumază Zacher vederile sale asupra Alexandriei în introducerea la cercetările sale asupra ei.¹⁾

Tocmai de aceea, nu se poate tăgădui, că o cercetare completă este una din încercările cele mai grele. Noi dar ne vom mulțumi de a arăta pe scurt întru cât

¹⁾ Pseudo-Callisthenes, Halle 1867 pag. 1-5.

se poate, istoricul acestei legende, de la originea ei până la forma ce a căpătat ajungând la noi.

Indată după moartea lui Alexandru circulau povești despre expedițiunile sale pe cari să le fie întins chiar până la raiu. Mai cu seamă se fălea *Alexandria*, orașul fundat de Alexandru, de această origină ilustră și acolo trebuie căutat leagănul *Alexandriei*. Pentru a da mai mult crezământ poveștilor spuse, s'a pus *Callisthenes*, soțul lui Alexandru în toate expedițiunile sale, ca autorul ei. Originea egipteană se recunoaște chiar din primul capitol și din legenda, cum că Alexandru ar fi fiul lui Filip și fiul lui Netinav, regele Egiptului.

De timpuriu s'a prelucrat *Alexandria* după vederi diferite: când s'a accentuat Byzanțul, când s'a căutat a aduce pe Alexandru în legătura cu Papa, ba chiar cu arhiepiscopul din Ierusalim și cu proorocul Ieremia. Intra în vederea unui copist evreu sau creștin de a pune pe Alexandru să mărturisească credința într'un singur D-zeu, să se lepede de idoli, și să arză capiștele lor. Sub această formă s'a păstrat în diferite manuscrise grecești, unele mai vechi, altele mai noi, după cari a fost publicată *Alexandria* grecească de către Müller ¹⁾. Manuscriptul cel mai vechiu e din sec. XI se înțelege că este o copie târzie și cam schimbată a originalului din sec. II—III.

Cercetările lui Zacher mai cu seamă au dovedit, că deja în sec. IV s'a făcut o traducțiune latină a *Alexandriei*, atribuită lui Iulius Valerius, care conține puține

¹⁾ C. Müller *Pseudo-Callisthenes* tipărit la un loc cu: Arran *Anabasis* ed. Dübner Paris 1846.

legende și fabule și care prin accentuarea deosebită a orașului Alexandria, dovedește originea alexandrină a povestei lui Alexandru Machedon. Această recenziune vechiă se oglindește și într'o traducere armenescă, care a fost editată de către Mehitariștii din St. Lazar, lângă Veneția, după 12 manuscripte. Cu toate că copia cea mai veche e din sec. XII, totuși originea traducerei este din sec. V și este atribuită vestitului cronicar armenesc Moise din Chorene.

Cinci-sute de ani după Iulius Valerius, care a făcut întâia traducere latină, când se perduse aproape și urma acestei traducțiuni, pe vremea aceea se născu o nouă prelucrare din textul grecesc, după recenziunea cea mai amplificată de basme, și care arăta urmele unei prelucrări făcute din partea unui Evreu sau unui Creștin.

Arhipresbyterul Leo, trimis la Constantinopole de către ducii Iohanes și Marinus din Campania (pe la 492) aduce copia grecească de acolo și o traduce latinește. Această traducere care poartă titlul de : „*Historia Alexandri Magni de proeliis*“ a devenit baza tuturor prelucrărilor și traducerilor poetice și prozaice la toate popoarele occidentale. Cât de iubit era iroul Alexandru în acea epocă cavaleriească, când cavalerii recunoșteau pe Alexandru ca cel mai ilustru reprezentant al lor, ne-o dovedește suma acelor prelucrări la Francezi, Englezi, Germani, etc.

Texte și extracte din texte a publicat Weissman, ¹⁾ care a adăugat și extracte din recenziunile orientale

¹⁾ H. Weissman, *Alexander*. I-II. Frankfurt a. M. 1850.

foarte răspândite și foarte vestite în Orient. Căci întocmai precum îl iubeau Europeii, îl considerau Perșii mai cu seamă, ca unul din neamul lor, dându-i asemenea o origine persană. Nu mai puțin gustată fu istoria lui Alexandru Machedon de către Arabii și Evreii. Ne ar duce prea departe, dacă am voi să urmărim această carte populară prin toate literaturile. Pe noi ne interesează izvorul Alexandriei numai într'atâta, întru cât privește pe reprezentantul ei român. Afară de redacțiunea grecească, care a fost tradusă latinește de către presbyterul Leo, trebuie să mai fi existat și alta deosebită, care de timpuriu deja s'a tradus în slovenește. La 1871 a publicat Jagié ¹⁾ Alexandria slovenească după șase manuscrise. Unul dintre aceste manuscrise, pe care îl citează și Miklosic în dicționarul său paleoslavice, este din sec. XIV, și se apropie mai mult de redacțiunea română. Un alt manuscript mai identic cu acel din urmă a fost publicat la 1878 de Novaković ²⁾, care a însoțit edițiunea sa cu o introducere interesantă, în care arată între altele și urmele Alexandriei în poveștile și cântecetele populare sârbesci, (p. XXVII—XXXII) Novaković citează, între cele 16 manuscrise slavone pe cari le descrie ³⁾, și un manuscript (No. 14) scris *la mânăstirea Neamțului în anul 1562, prin porunca lui Grigorie, mitropolitul Sucevei.*

¹⁾ Starine vol. III pag. 200—328.

²⁾ Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroј srpskoј književnosti, Belgrad 1878.

³⁾ Loc. c. pag. VI—XI.

Cât privește acuma Alexandria română, putem susține, că ea a fost cunoscută Românilor încă din sec. XVII. Căci hronografele române manuscrite, pe cari le am descoperit o pomenesc, și copia cea mai veche, făcută cel mult la 1650, zice fol. 77-a: „Precum spune la istorie unde scrie de viața lui, adică a lui Alexandru și de izbândă nărocită asupra a toți împărații. Că numele lui era sabia tăiuse (!) în toate părțile; care istorie se chiamă Alexandrie.“

(Inșă nu Alexandrie de ceale pline de basme, ce Alexandrie adevărată).

Această din urmă notiță, care se vede că e adăugată de copistul sau traducătorul român, pe care singur a pus-o în parentes, dovedește că i era foarte bine cunoscută istoria lui Alexandru Machedon, chiar cu numele ei tehnic de „*Alexandrie*“. De aceea el face observațiunea ca cititorul, căruia Alexandria trebuia să-i fie asemenea cunoscută, să nu o confunde cu istoria lui Alexandru cea adevărată.

Altă probă ceva mai nouă, dar tot din sec. XVII, aduce d. Hasdeu ¹⁾, și adică din cronica lui Miron Costin, care vorbește în termenii următori: „Scrie Plutarh, vestit istoric la viața lui Alexandru Makedon, *carele au scris Alexandria cea adevărată, nu basne, cum scrie o Alexandrie din grecie ori dintr' alte limbi scoase pe limba românească pline de basne și scornitură.*“ ²⁾

¹⁾ Cuvente den bătrâni, t. II, p. XXXV.

²⁾ Letopiseș. ed. Kogălniceanu, vol. I, Iași 1852 (c. X), pag. 256.

Mult mai numeroase sânt apoi probele din sec. XVIII. Aşa, vorbind Nic. Costin de Alexandru, adaugă asemenea: „Inşă nu cea Alexandria mincinoasă, ce-î pre limba *românească*, plină de basne.“ ¹⁾ Intr'alt loc în letopiseţul Costineştilor, manuscris din 1713 ²⁾ a-dică scris 2-3 ani după moartea lui N. Costin, se află un capitol intitulat:

„Graîul solului tătarese cătră Alixandru Machidon, după ce au sosit de la Bahteri la apa Donului mergând cu oaste asupra Tătarilor. Scoasă din Cvistus (!) Curtius, *carele au scos Alexandria cea adevărată*.“ Ceea ce va să zică, că mai esista şi *una mincinoasă*.

Pe cât am căutat, lipseşte acest capitol în Letopiseţele editate de D. Kogălniceanu.

Şi Cantemir vorbeşte într'un loc din Hronicul Moldo-Vlachilor de Alexandria română, dar n'am putut regăsi acel loc.

De alte citaţiuni putem să ne lipsim acuma, căci de la începutul secolului XVIII avem date positive de tipărire a Alexandriei. Del Chiaro o spune clar ³⁾, iar d-nu Hasdeu posedă un manuscris al Alexandriei din 1704, care a fost o dată posesiunea episcopului Difonisie de la Buzău. Sulzer ⁴⁾ pomeneşte asemenea

¹⁾ Letopiseţele Moldovei. ed. Kogălniceanu, vol. I, Iaşi, 1852 pag. 59.

²⁾ Ms. Bibl. Cent. No. 11, fol. 20.

³⁾ Cipariu: Analecte Literare, Blasiu 1858 pag. XXVIII şi Hăşdeu: Cuv. d. batr. II, pag. XXXI.

⁴⁾ Geschichte des transalpinischen Daciens, vol. III Viena 1782 pag. 39, No. 27.

Alexandria noastră, tipărită înainte de 1782, de sigur este aceeași cunoscută și lui Del Chiaro.

În Transilvania s'a tipărit, pre cât știm noi, pentru întâiași dată la 1794 în Sibiū de Dimitrie Iorgovici la Petru Barth, ¹⁾ sub titlul : Alexandria, sau istoria lui Alexandru Makedon și a lui Darie din Persida, împăraților.

Maî vechiū de cât acest tipar este un manuscript al nostru, care e scris în Bucovina la 1784. Afară de aceste două manuscripte, maî cunoaștem încă patru toate din sec. XVIII, și adică două în posesiunea d-lui Crețu profesor la liceul Matei Basarab în București de pe la 1793—8; al treilea se află în sbornicul logofătului Giurăscu, posesiunea Academiei Române, scris în Muntenia la 1799, și înfine o Alexandrie moldovenească de pe la 1800 în Biblioteca centrală din București. Pe lângă acestea maî posedă d. Hasdeu un mic fragment de la 1794. Avem deci un material însemnat manuscript pentru a putea întreprinde o edițiune critică a Alexandriei; și nu ne îndoim, că cercetări continue vor aduce la lumină încă alte manuscripte. Căci noi cunoaștem deja șase, pe când d. Hășdeu nu cunoștea de cât un *singur manuscript*, cel de la 1799, când tipărea la 1879 volumul al doilea al Cuventelor din bătrâni

Din edițiuni tipărite cunoaște Iarcu ²⁾ una din Movilău în Rusia de la 1797. Foarte numeroase sânt apoi edițiunile din sec. XIX, cari se urcă de la 12—15 înce-

¹⁾ Transilvania ed. Barițiu An. X. 1877 pag. 277 a Notă.

²⁾ Bibliografia rom. p. XVI.

pând cu cea de la 1810, și reprezentând toate o singură redacțiune, având toate și adausul despre corăbierii din Spițberg. Toate acestea au mai păstrat urmele originalului slav, când în vorbe, când în forme sintactice. Una singură tipărită în Iași la 1868 n'are acest adaus, și este înzestrată cu ilustrațiuni. Aceeași redacțiune tipărită la Sibiu în 1852 și răspândită dincolo de Carpați e citată de Schuller, ¹⁾ iară Schmidt ²⁾ citează unele credințe populare de dincolo, ce stau în strânsă legătură cu Alexandria noastră. Iată acum în scurt coprinsul Alexandriei :

“In Egipt domnia o dată un împărat anume Netinav. Acest Netinav era vrăjitor mare și lua bunătățile a patru țări. Împărații acestor țări trimiseră carte la Darie împărat de la Persida rugându-l ca să le dea mila lui într'ajutor. Toți împreună ridicându-și oștile porniră asupra lui Netinav, ca să'l scoată din împărăție. Boerul Verveliș care ținea hotarele, alergă de vesti lui Netinav venirea lui Darie. Iară Netinav făcu niște vrăjitorii, că topi ceară de o vărsă într'o tupsie de aur și făcu oști de ceară și văzu oștile lui sparte. Atunci scrisese Netinav carte Egiptenilor : scriu vouă Egiptenilor, nu puteam răbda să văz răul vostru, ci mă dusei de la voi bătrân și voi veni tânăr de trei-zeci de ani și scoate-vă-voi din mâna lui Darie împărat. Și puse stema în pat, și cartea pre masă și chiemă pre bărbie-

¹⁾ K. I. Schuller, Ueber einige Merkwürdigen Volkssagen der Rumaenen. Hermanstadt 1857 p. 17 No. 19.

²⁾ Schmidt: Das Jahr und seine Tage in Glaube und Brauch d. Rumaenen. Hermanstadt 1866 p. 25 cf. p. 28 și No. 156 ibid.

rul lui, și-î rasă barba, mustățile și capul și se înbrăcă în haine proaste, și eși noaptea din Egipt și să dusă la Filipus, cetate la Machedonia și să făcu vrăjitoriu, doftor și ședea într'un loc în cetate. Egipteniū găsinđ stema și cartea lui Netinav, zidiră un stălp și'l vărsară în chipul lui Netinav, și-î puseră stema în cap și cartea în mână.

Filip craiul Machedonieī înainte de a purcede la oaste, zise femeei sale Olimpiada, că de nu va face fecior până când nu se va întoarce de la războiu, ea nu va mai fi cu el. Iară o roabă a împărătesii știea pre Netinav vraciul și'l chemă la împărăteasa, ca să-î dea niște erburī pentru copil. Netinav cum o văzu, zise : văz că va să fie cu tine Amon D-zeu. Seara veni Netinav la Olimpiada și se făcu cu capul de leu, și cu picioarele de vultur și cu coada de aspidă, și cu două aripī, una era neagră alta era de aur.

Când veni ceasul nașterei chemă Olimpiada pe Netinav, iar acesta căutând pre stele zise : să ții puținel să nu naști, că este ceasul rău și planetele nu s'aū tocmit pre stare, și crugul stă pre lună și zodiile n'aū purces și stelele staū pre loc, și de veī naște acum, tu veī naște om prost.

Și ținu puținel și născu copil pe care 'l duseră în biserica lui Amon și popii îi puseră numele : Alexandru grecește, iar sārbește Izbran, iar rumănește mare ales.

Iară Filip craiul veni de la oaste și într'o noapte văzu în vis, cum a venit la dānsul Amon D-zeu și-i a zis că a dobāndit fecior Olimpiada. Cum spunea el acesteia veni un vultur mare, și trecu peste Filip și'și

lăsă oul jos, și căzu oul în poala lui Filip. Filip se sculă speriat și căzu oul pe pământ și se crăpă și eși un șarpe mic din ou și încunjură oul, și când vru să intre în ou, muri la gura oului. Aristotel tălcui visul zicând: acel ou e pământul, iar acel șarpe mic este fiul tău, care va lua lumea toată, iar la moșia lui nu se va mai întoarce.

După ce ajunseră cu toți acasă chemă Filip pe Aristotel și-i zise, să fie dascălul lui Alexandru. Și 'l învăță carte, într'un an Psaltirea și Psalmii. Iară Netinav zise Olimpiadei să zică lui Alexandru, să vie seara la mine, să 'l învăț cursul planetelor, starea crugului, umbletul zodiilor, numerele, temeliile și cetirea stelelor. Ast-fel învăță Alexandru la Aristotel și la Netinav.

Intr'o seară voind Alexandru să încerce știința lui Netinav, îl întrebă din cine-î va fi moartea, dacă știe cum va muri. Netinav zise: știu, de la un fecior al meu voi muri. Alexandru gândi: fecior n'are, cum se va împlini vorba lui, și 'l împinse jos de pe foisor unde sta. Atuncea îi zise Netinav despre nașterea lui, și adaugă: deci eu moriu și sufletul meu va merge la iad, unde au mers toți dumnezeii elinești, și Netinav muri.

Intr'o noapte după aceea născu o iapă un mânz minunat, roș, cu un corn în frunte de un cot și se ivi într'o coapsă un cap de bou cu coarnele de aur și iar s'a ascuns. Acest cal: Ducipal (Deciupal) era foarte răutăcios și nimene nu se apropia de el că 'l sfășia. afară de comisul său, Intr'o zi se duse Alexandru și scoase pre Ducipal din grajd, îi puse șeaua și frâul și încălecă pe el. Luându-se boerul după dânsu, el îi întrecu pe toți, ba sări chiar peste un pârâu lat de 15

coți. Atunci i se închinară toți ca la un împărat.

În vreme aceea era în Ostrovul Olimbiei două roate făcute cu măiestrie elinească ; și venea acolo viteji să-și ispitească norocul vitejiei. Acolo s'a dus și Alexandru și cu toate că era încă tânăr, birui pe vitejii cei mai vestiți de acolo.

Când se întoarse a casă găsi pe Filip însurat cu altă femeică, căci niște boeri 'l facuseră de-și lăsase pe Olimpiada. Alexandru scârbit răcni ca un leu și lovi pe acel boeriu de-l omorâ și așa și pe un altu în cât se speriară cu toți, iar Filip luă îndărăt pre Olimpiada; dar se bolnăvi greu și zăcu în pat. Cum auziră Tătarii că Filip zace în pat, se sculară cu împăratul lor Altamiș asupra Machedoniei. Alexandru strânge oștile și i bate de-i topește, impunându-li chiar pe vărul său Franțes ca împărat.

Iară Anarhas împăratul de la Pelagonit se prefăcea că vine într'ajutorul lui Filip iar într'adevăr veni să răpească pe Olimpiada. Filip bucuros de venirea lui, îi eși înainte la câmp ; acolo lovi Anarhas pe Filip rău și s'a dus cu muma lui Alexandru. Tocmai atunci se întoarse Alexandru de la războiu și se luă după Anarhas și prinzându-l îl duse înaintea lui Filip, care se sculă și'l junghie ; apoi muri și Filip

Alexandru se sui pe tronul Machedoniei în vârsta de 17 ani ; dar totuși se închinară lui toți voievozi și împărați. Când auzi Darie că a murit Filip trimese sol la Machedonie să se închine lui, iară pe fiul lui Filip să'l trimeată la curtea împărătească, până ce va crește, și până atunci să-i fie locul Candarcus, trimesul lui Darie. Alexandru îl trimese îndărăt, bătându-și joc de

Darie. Acesta atuncea îi trimise jucării de copii: o căruță de aur, două racle și un sac cu mac; iar Alexandru îi răspunse: macul l'am mâncat și e dulce, iar eu-ți trimet o traistă de piper să-l rozî, că așa sînt de iuți și Machedonenii; iar roatele căruței, aceste roate sînt pămîntul și precum se învârtește pămîntul, așa te vei învarti și tu înaintea mea.

Cu aceasta încep războaiele lui Alexandru. Mai întâi coprinse cetatea Solon, a cărei împărat era Arhidon; apoi ajunse la Atina pe care o judeca 12 filosofi și dacă nu voia să se supună, bătut cetatea din trei părți, apoi se prefăcu că fuge; luându-se Atinenii după dînsu, se întoarse el iute împotriva lor și-i zdrobi și intră în cetate, și soldații o arseră. De acolo purcese Alexandru la Râm și-i eșiră înainte 2,000 de popi cu cădelnițe și intrară în cetate și merșeră la biserica lui Solomon, ce o făcuse Savela împărăteasa, sora lui Solomon, ce să zice: Sfînta Sfintelor. Și începură a scoate daruri și scoaseră plașca și emurlucul lui Solomon, tot cu ochi de șarpe, și era într'ânsul trei pietri de avea 12 tocmele și toate boalele, vindeca și alte multe poclonuri.

De acolo ajunse în pustie unde erau oameni cu obraze ca de om și cu trupurile de șarpe. Apoi niște paseri cu obraze de mueri. De acolo ajunseră la Troada și-i spuseră Troadenii de Anșelus craiul cît era de viteaz și Menelau craiul și de Alexandru Paris cum grăise cu Eleneșă; și cum se rădicase Menelau cu alți 7 crai elinești și bătuseră Troada, care era tăcută de Nevrod, și acolo periră Frâncii. Iar de acolo merșeră Frâncii la Râm cu voea lui Dumnezeu și de acolo au

venit Români în Ardeal, în Moldova și în Țara românească.

De acolo s'aũ dus la Ierusalim, unde era pe vremea aceea Ieremia proorocul. Iar Alexandru văzu de proorocul Ieremia în vis și-ı zise : pasă în Ierusalim și te închină lui Savaot Dumnezeu și veı bate pe Darie. Când veni la Ierusalim ı eși proorocul Ieremia înainte; cum il văzu Alexandru descălecă și sărută sfită lui Aron. Apoi se lepădă de idolı și se închină lui Savaot Dumnezeu. Din Ierusalim purcese la Egipt. Egipteniı voiră să'l învenineze prin Filip vraciul său, dar nu-și ajunseră scopul. Când intră în oraș se duse să vază stălpul lui Netinav; iară stema de pe acel stălp căzu în capul lui Alexandru.

Atunci strânse Darie oștile și purcese în contra lui Alexandru; oștilese loviră și oastea lui Darie fu spartă. Pentru a doua oară se loviră și iarăși fu bătut Darie. Alexandru ocupă imediat Vavilonul, unde scoaseră daruri scumpe: coarne de inorog ferecate cu aur; plașca lui Selevchie împăratul, stema lui Sihan împăratul și alte lucruri scumpe.

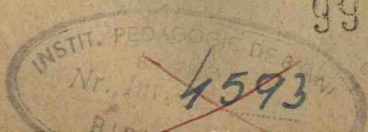
Atunci se duse Alexandru însuși sol la Darie. Când șezură la masă, puse Alexandru trei păhare, unul după altul în buzunar, zicând așa e legea solului la împăratul său. Când ședea la masă veni Candarcus și recunoscu pe Alexandru și o spuse lui Darie. Alexandru văzu că se stătuiră între dânșii se sculă de la masă și arătând portarilor păharele împărătești eși din toate porțile și scăpă. Darie plânse cu jale că-ı-a scăpat Alexandru și scrise la Por împăratul Indiei să-ı vie într'ajutor. Dar tot il bătu Alexandru. Doi boeri ai lui

Darie Răsvan și Candarcus îl străpunseră cu sulițele. Alexandru îl găsi în acest hal și-l duse la Persida. Acolo îi dete pe Ruxanda fata lui de soție și muri.

După trecere de un an se sculă Alexandru iar cu oștile lui și merse spre Cris împărat. De acolo ajunse la pustii, unde erau mueri sălbatece, și furnici ce apuca pe om și-l trăgea în găurile lor. De acolo ajunse la țara piticilor ce aveau războiul cu cocorii, ce veneau și mâncau poamele lor; Alexandru îi învăță să și facă arcuri și săgeți. Apoi ajunse la stâlpul lui Sahnos împărat, care ducându-se la Raiu, ajunse până aci. Apoi veni la stâlpuile lui Eraclie împărat și al Seramidiei împărătesei.

De acolo ajunse la „Macaron“ unde trecură cu luntre; acolo văzură pomi înalți cu poame dulci ca zaharul, și era fântâni reci și cânta paseri frumoase și erau flori de tot felul. Intâmpinând pe un om gol, zise Alexandru: „mir tebea brate!“ adică: pace ție frate, și acela respunse: „o vsêvom radosti“ adică: pentru toate lucrurile. Acesta îl îndreptă la Ivant regele lor, care ședea într'un scaun de aur cu cunună de aur în cap și supt picioarele lui era apă ca aurul, și ferbea în fântână. Și luă Ivant și umplu un clondir cu apă de sub picioarele lui și-l dede lui Alexandru și zise: ține Alexandre poclon de la mine! Alexandru zise: de ce treabă este aceasta? Ivant zise: când îmbătrânește omul să se scalde cu această apă și se va întineri, de va fi ca de 30 de ani. Alexandru pecetlui clondirul bine și-l dede lui Aprod și așa cugeta Alexandru: că de voiu îmbătrâni, eu mă voiu scâlda, și voiu întineri, și nu voiu mai muri. Și Ivant îi zise că ei se trag de

99823

la Sith fiul lui Adam, și se închină lui Dumnezeu, și nu locuiesc cu muerile lor, cari șed într'un ostrov îngrădit cu zid de aramă, și vin o dată pe an numai pe 30 de zile. Apoi mai zise că raiul este ocolit cu apă și este zidit cu aramă, și acoperit cu foc, și pre poartă stați Herovimii, și îi vor eși îngerii înainte că va ajunge aproape de raiu.

Plecând de acolo Alexandru merse înainte spre răsarit și văzu porțile raiului, și pre porți văpae de foc și raiul sta sus ca un munte. Ingerii veniră înaintea lui Alexandru și'l intoarseră îndărăt.

Pe drum ajunse Alexandru la un ăazer, și luă un bucătar un pește și'l băgă în ăazer să'l spele, iară peștele fugi în apă, și merse bucătarul de-o spuse lui Alexandru și zise Alexandru oștilor : să'și scalde toți caii, ca să fie toți sănătoși și tari.

Și mai merșeră 7 zile și ajunseră la o peșteră mare și întunecată și zise Alexandru : să încalece toți voinicii pre iepe și să lege mânzii la gura peșterii și așa făcură. Intrând ei, strigă pristavul peșterii să ia ce vor găsi, și cine va scoate mult, căi-se-va și cine va scoate puțin iarăși căi-se-va. Ei scoaseră tot pietri scumpe, și Alexandru porunci să împarță cu tovarăși rămași afară, și ast-fel se căiră amândoi.

De acolo ajunse la biserica ce să chema Hramul soarelui și acolo ceti Alexandru slovele ce zicea : Să știi Alexandre că vei lua lumea toată, și de moarte nu vei scăpa, că te vor otrăvi cei ce slujesc ție. Apoi ajunse într'o țară cu niște oameni cu un picior și cu o mână și cu un ochiu și cu coada de oae. Carnea acestor oameni era mai dulce de cât toate cărnurile,

pieile lor nu le tăia sabia, și mațele lor erau pline de mărghăritari și în inimă avea piatra nestimată ca un ou de găscă.

În sfârșit ajunse la hotarul lui Por împărat și se bătu cu dânsu și îl bătu cu toate că Por aduse și elefanți la războiu. Por apoi se luptă singur cu Alexandru și fu omorât.

Alexandru purcese cu oștile sale de la India spre țara Amazoanilor. Talistrada împărăteasa lor scrisese cartea lui Alexandru: de mă-vei bate, nici o cinste nu-ți va fi, iar de te voiu bate, cu mai mare rușine nu vei fi petrecut nicăirea; și Alexandru se milostivi de ele.

De acolo merse Alexandru în țara Mersilor și bătu pre Evimitrie împăratul lor. Iară limbile cele păgâne fugiră la munți înalți până la o peșteră mare. La gura muntelui se opri Alexandru și se rugă lui D-zeu să zică acelor munți să vie unul cătră altul, să închiză aceste limbi păgâne, să nu mai iasă la lumé; și așa se făcu, numai de 12 coți nu se împreună, și zise Alexandru oștilor să facă zid de piatră din munte până în munte și îl spoiră cu acioae și cu amestet, căci amestetu nici fieru nu îl tae, și nici focul nu îl arde. Și puse Alexandru un clopot mare cu meșteșug în vârful zidului și când bate vântul, el se trage singur, limbile păgâne îl aud și crezând că e Alexandru fug de acolo. Și se spune că vor eși în veacul de apoi, pe vremea lui Antihrist, și vor munci pe creștinii și vor mânca copiii oamenilor; așa vor ține 3 ani de zile.

De acolo porni spre țara Mastridului unde împărătea o împărăteasă anume Cleofila și avea doi feciori

Dorit și Candusal. Pe acesta din urmă ajută Alexandru în contra lui Evagrid împăratul. Străjile cari prinseseră mai întâiu pe Candusal fugind de Evagrid, duseră pe acela înaintea lui Alexandru; el puse pe Antioh în scaunul lui și singur sta cu voevozii de vorbă. Candusal se închină lui Antioh, crezând că e Alexandru și zise: „Alexandre împărate! eu sunt ca omul acela, care fugia de un leu și se sui într'un copaciū, ca să scape de moarte; iară când caută pre copaciū în sus de asupra lui, văzu un șarpe pogorându-se la el, să-l mănânce, și căuta casă fugă în jos, și leul sta la rădăcina copaciului; iară copaciul era pe malul unei ape, și vru să sae în apă și văzu în apă pre un crocodil căscând gura, ca cum va sări să 'l înghiță.“

Așa i s'a întâmplat și lui, căci fugind de frica lui Alexandru, a fost bătut de Evagrid și acuma a căzut chiar în mâinile lui Alexandru. Antioh zise: îți dau pre Antioh să te ajute; și trimise pe Alexandru cu dânsu. În scurtă vreme se întoarseră biruitoari. Apoi îl trimise Antioh la Cleofila cu porunca ca ea să se închine lui Alexandru.

Pe drum trecură înainte unei peșteri și Candusal zise lui Alexandru, că acolo se muncesc d-zeii elinești și împărații. Alexandru se pogoră în iad; acolo văzu pe Sahnos împărat și pre Darie și pre Por muncindu-se și alți împărați și oameni trufași și mândrii. Eșind plecă și ajunse la Cleofila. Ea-l recunoscă că e Alexandru și nu Antioh cum se numea, și-l certă, că se duce singur ca sol. Atunci sosi și Dorit, bătut de oștile lui Alexandru; auzind că este aci un sol al lui, voi să-l omoare, dar muma lui îl opri. Apoi află că e

însuși Alexandru, și se spăimântă ; dar Alexandru îl ertă.

De acolo se întoarse la Ruxanda împărăteasa la Persida, și a împărțit lumea la voievozii săi. Noaptea i se arată proorocul Ieremia în vis și i prevesti moartea, și judecata cea de pre urmă și învierea morților la a doua venire a lui D-zeu.

Atunci sosi Aristotel la Vavilon și i spuse Alexandru toate țările ce trecuse și cum că a ajuns la Negomândrii la Macaron, și că a vorbit cu Ivant împăratul. Alexandru mai zise : avut-am patru ajutori cu mine : unul cuvântul dulce, altul mâna întinsă, altul judecata dreaptă, altul ertarea la greșiți, cu acestea am luat toată lumea, așa trebuie să fie tot omul împărat.

Atunci veni un popă și spuse lui Alexandru că a murit Ieremia proorocul, și zise Alexandru să ia oasele lui și să le îngroape în Alexandria că va izbăvi orașul.

În vremea aceea era doi frați : Vreonus și Levcadus și cerea unul din ei de la Alexandru să-î dea lui Machedonia ; și dacă nu voi Alexandru îl otrăvi Levcadus. Filip vraciul lui Alexandru spintecă un cal și 'l puse înăuntru, dar în zadar. Alexandru vorbi mamei sale și Ruxandrii și la toți voievozii ; chemă și pre Ducipal, care plângea cu amar, și zărind pe Levcadus sări pe dânsu și 'l omorâ, și singur s'a făcut nevăzut.

Alexandru muri în țara Ierusalimului aproape de Egipt. Ruxanda împărăteasa luă hangerul lui Alexandru și se omorâ ; și-î puseră pe amândoi într'un sicriu de aur și-î îngropară în Alexandria, într'un turn înalt. <

Acesta este coprinsul Alexandriei în general, ne-

ținând seamă de micile deosebiri între manuscriptele Alexandriei. Cercetarea cu deamănuntu a tuturor variantelor și deosebirilor, precum și un studiu mai vast, se poate face numai într'o monografie specială asupra Alexandriei române în comparațiune cu Alexandriile celor alte popoare, colacionând și manuscriptele române și tiparele între dânsele, ceea ce ese din cadrul acestei cărți.

Noi totuși am dat un extract mai mare dintr'această carte, căci pe lângă aceea, că e cea mai veche din cărțile romantice în literatura română populară, pentru care a intrat mai mult în popor, s'a și asimilat mai mult cu graiul și spiritul român. Ca să relevăm numai una: regăsim aci o sumă de proverbe române, buni-oară: »capu plecat nu-l tae sabia,« »toată paserea prin limba ei piere.« »Unde este minte multă și nebunie este multă.« »Până nu spargi capul, nu curge [sângele.« »Nu e bucurie să nu se schimbe cu jale, și ce va lua de la altul cu bucurie, alții vor lua de la el cu jale,« și alte de felul acesta.

Interesante sânt apoi reminiscentele din credințele populare dintre cari unele poate că se trag chiar de aci: împreună cu cartea, aū venit și credințele. Așa îndată, la început, vedem pe Netinav vrăjitorul, că topește ceară și o varsă în tipsie de aur; și ast-fel cunoaște dinainte soarta războiului. Destul de cunoscută este acum topirea cerei la descântece și alte obiceiuri superstițioase.

La nașterea lui Alexandru caută același Netinav crugul lunei și starea zodiilor și a stelelor. Ca o teorie desvoltată a stăpănit astrologia veacuri întregi și ur-

mele ei le posedăm în zodiarele române tipărite și manuscripte; de aci și credința populară, cum că viața omului e legată de o stea, o credință pe care o cunoaștem și în cântecele populare unde sună :

„Și la nunta mea
A căzut o stea.“¹⁾

Dacă n'a dat naștere, cel puțin a întărit Alexandria această credință în popor. Cât de citită a fost și este Alexandria o dovedește espresiunea română : „n'a citit măcar Alexandria“ pentru a zice, că e un om necărturar și lipsit de orî ce cultură.

Tot din Alexandria a luat poporul pe lângă alte ființe fantastice, și pre „căpcăunii“ sau „cătcăunii“ coprinși în descrierea ființelor, de cari a dat Alexandru în pustii. Cântecul popular : „Radu Calomfirescu“ zice :

„Dar mă doare și mai tare
De măicuța ce mă are
Că-î creștină și bătrână
Ș'a se ajungă-a fi cadână,
De răsul căpcănilor
Pîn casa păgânilor.“²⁾

¹⁾ Alexandri : Poesii populare ale Românilor, Bucur. 1866 pag. 2 și Nota 5 de pe pag. 4 : „El (adică Românul) crede că tot omul are câte-o stea în ceruri ce este tainic legată de soarta lui. Așa steaua omului se întunecă când el este amenințat de vre-o cursă, și cade în văzduh când el se apropie de finitul vieții.“

²⁾ Alexandri : l. c. pag. 197 și pag. 202 No. 2; d. Alexandri, citează Alexandria noastră ce zice : „și trecu țara lor în zece zile și ajunse la o țară cu oameni „cătcăuni (căpcăuni)“ dinainte cu obraz de om, ear dindrecht cap de câine, ce latră câinește.“

Trecem peste alte amănunturi mai mici, cari au intrat în credințele poporului și ne oprim numai la un epizod al Alexandriei, foarte important pentru originea elementelor din cari se compun basmele, și adică epizodul cu Ivant ce l'am dat cuvânt din cuvânt. Aci credem, că este izvorul vestitei „apei vie“ pe care o întâlnim așa des prin basme, apa cea minunată, care face pe omul nemuritor. Apa aceasta se mai pomeneste încă o dată în Alexandria într'un mod isolat, care se vede că este un echo al legendei primitive desfigurată asemenea în epizodul cu Ivant. Legendele orientale ne esplică, că această apă curge din raïu, și de aceea are putere înviitoare. Aci în Alexandria noastră destul de modificată și schimonosită s'a bifurcat în „eau de jouvency“ a lui Ivant și în apa iazerului, care face să învie peștele cel mort.

Dar ceea ce dă o deosebită importanță acestui epizod, este credința populară răspândită în Transilvania, care își are izvorul aci. Manuscriptul Bibl. Centrale de pe la 1800 are adausul următor, care lipsește atât în cele alte manuscripte cât și în textele tipărite :

„Dintr'aciastă apă, zic unii, că au băut roabele lui Alexandru, și sânt până în zio de astăzi vii, și nu vor muri până la zioa judecării.“ ¹⁾

Iată acuma credința populară din districtul Făgărașului precum o comunică Schmidt : ²⁾

„Când ajunse Alexandru până la raïu, dede de un împărat anume Ivan, șezând pe tronul său, și având

¹⁾ Fol. 80 b 81 a.

²⁾ L. c. p. 25.

picioarele într'o fântână cu apă fierbinte. Alexandru îl întrebă de ce șade cu picioarele în apă ? și Ivan îi răspunse că apa are darul de a întineri. Atunci îl rugă Alexandru să'i dea și lui puțină apă dintr'acea fântână și el o puse bine. Slujnicele lui Alexandru însă furară acea apă și o băură ; așa dobândiră viața de veci și cunoștința viitorului, și ele sânt „Ursitoarele„ ce vin la omul îndată după naștere și i dau „Ursita“.

După o altă credință mai populară, ¹⁾ au devenit acele slujnice ale lui Alexandru, „măiestrele“ cari șed în genere pe streășina caselor.

În basmul bănățean ²⁾ întâlnim o poveste, „din vremea Romanilor“ care ne amintește mijlocul întrebuițat de Alexandru, când a intrat în peșterea cea adâncă ca să scoată de acolo pietre scumpe și altele ; ca să nu rățăcească, porunci voinicilor săi să încalice pe iepe și să lege mânzii la gura peșterii. Tot așa sfătuește un tată bătrân pe fiul său, care 'l hrănea în ascuns ; căci era o lege ca fiii să omoare pe părinții lor bătrâni și numai acesta se îndurase de tatăl său. Urmând sfatului dat, a adus un mare ajutor tuturor și de atuncea s'a stricat acea lege barbară. Curios este că aceasta era un obicei scitic, getic etc. și de asemenea răspândit la multe popoare. ³⁾

Din legende vestite întâlnim pe *Antihrist* și limbile păgâne închise între munți. Este legenda mai cunos-

¹⁾ Schmidt l. c. pag. 28.

²⁾ Schott : Walachische Maerchen Stuttg. u. Tübingen 1845 No. 12 pag. 152—153.

³⁾ Pe larg vezi : Liebrecht la Gervasius. Otia imperialia Hannover 1856. Nota 18 p '84—86.

cută sub numele de Gog și Magog, luându-și originea de la cuvintele proorocului Ezechiel conținute în cap. 39 ¹⁾. A doua parte a legendei despre limbile închise este cea despre clopotul făcut în vârful zidului, care prin bătaia vântului se mișca singur. Povestea această are paralela, și poate originea ei, în ciclul legendar ce s'a făcut în evul mediu în jurul lui Virgiliu, care, din poet, a ajuns vrăjitor și făcător de minuni. Intre lucrurile minunate făcute de dânsu, se povestește de un buciom de felul acesta. Rușii din Sudul Rusiei, localisând acea poveste a Alexandriei în Caucaz, spun de asemenea că a pus 12 buciome pe vârful zidului. ²⁾

În fine mă pomenim parabola lui Candusal, care a intrat în Alexandria dintr'o carte nu mă puțin vestită și răspândită de cât Alexandria, și adică din »Varlam și Icoasaf«, cu care ne vom ocupa imediat.

Înainte însă de a termina cu analiza Alexandriei ne rămâne a mă releva, că afară de Alexandria propria zisă mă circulau în evul mediu și părți dintr'ansa, un fel de cărticele mă mici, între cari se află: scrisoarea lui Alexandru către muma sa Olimpiada și către dascălul său Aristotel ³⁾ în care descrie minunile Indiei, adică lucrurile minunate conținute în Alexandria și tractate în deosebi; căci intereseau în deosebi pe ceti-

¹⁾ Materialul întreg despre Gog și Magog v. Winer: *Biblisches Realwörterbuch*. s. v. Magog; și Liebrecht l. c. p. 83 Notă 17 und se citează și Pseudocallisthenes, izvorul grecesc al Alexandriei.

²⁾ Liebrecht. l. c. pag. 107. și pag. 262

³⁾ Epistola Alexandri Magni Macedonis ad Aristotelem magistrum suum de itinere et de situ Indiae. v. Zacher: *Pseudocallisthenes*. Halle 1867 p. 106.

torii medievale. Altă carte era întrevorbirea ce a avut Alexandru cu capul Brahmanilor, despre deșertăciunea falei lumești ¹⁾. Din Brahmani, cum observăm în treacăt, s'a făcut la noi: Negomândri, și capul lor: Ivant în țara Macaron, adică în țara fericiților. Această din urmă dezvoltare a unei părți din Alexandria o posedăm și noi în literatura română și o datorim nu mai puțin de cât cronicarului nostru Nicolae Costin, care a intercalat-o în opul său: „Ceasornicul Domnilor“. Această carte voluminoasă a rămas până azi inedită, și de acea noi publicăm în „Apendice“: „Voroava a prea înțeleptului Garamantilor, către marele Alexandru“ întocmai după originalul manuscript de la 1710, scris, precum ni se pare de către Acsente Uricarul, care a fost casnic la Nicolae Costin precum afirmă d. Kogălniceanu ²⁾. Manuscriptul se află în Biblioteca din Iași. ³⁾

—

¹⁾ Alexandri regis Macedonum et Dindimi regis Bragmanorum de philosophia per litteras facta collatio. v. Zacher l. c. p. 107.

²⁾ Letopisițile vol. I, 1852 p. XVIII.

³⁾ Acest manuscript merită o deosebită atențiune atât din punctul de vedere al limbei cât și al cuprinsului; noi dăm extracte întinse în „Chrestomatia română“.

VARLAAM SI IOASAF

Pe când Alexandru se slăvește în Alexandria ca eroul luptelor și viteazul cel nebiruit, care a ajuns cu firea omenească chiar până la porțile raiului, are din potriva Ioasaf în cartea de față slava eroului credinței, care părăsește împărăția pământească și deșertăciunile lumii aceștea pentru a dobândi împărăția cerească și viața de veci. Romanul „Varlaam și Ioasaf” reprezintă biruința creștinismului asupra păgânătății și slăvește chiar săhăstria și viața călugărească. Din această cauză au fost primiți, Varlaam și Ioasaf între sfinți, atât în biserica pravoslavnică cât și în cea catolică.

Nu însă această parte dogmatico-ascetică, care este de un interes special bisericesc, a contribuit într'atâta la răspândirea universală a lui Varlaam și Ioasaf, ci parabolele minunate ce conține. Poporului îi place adevărul învelit într'o pildă, așa în cât să devie plastic și

să se apropie ast-fel de inteligența lui; dar nici odată nu se simte atras de speculațiunii filosofice sau de demonstrațiunii abstracte. Intr'adevăr putem zice, că nu există mai nici un popor din Europa, la care nu vom regăsi acele parabole, când sub forma originală mai de loc sau puțin schimbate, când ca baze pentru producțiunii poetice de o valoare universală, precum sânt bunioară unele nuvele ale lui Boccaccio sau unele piese teatrale de Shakespere.

»Varlaam și Ioasaf« se atribue în genere Sf-lui Ioan Damascen (sec VIII), care născut în Siria ar fi scris'o în limba siriacă și în scurtă vreme ar fi fost tradusă în limba grecească. Dar atât textul grecesc cât și traducțiunea cea veche slavonă făcută imediat după cel grecesc ne spun numai de un »Ioan monahul«; ¹⁾ abia traducătorii posteriori latinești și alții l'au schimbat în Ioan Damascenu. În orî-ce caz chestiunea, cine este autorul romanului »Varlaam și Ioasaf« nu este încă deplin rezolvată. Novakovic', publicând textul slavon, s'a încercat a desvolta mai pe larg aceasta chestiune în introducerea sa, dar totuși nu se pronunță pozitiv asupra autorului; ci ne arată numai că coprinsul se potrivește cu spiritul vremei în care trăia Sf. Damascin. ²⁾

Deja în secolul al trei-spre-zecelea exista o traducere sau mai bine o prelucrare latină și una franceză;

¹⁾ „Διά Γωάννου Μονάχου τιμίον;“ slavonește: „ІВНАНОМЪ МНИХОМЪ МОУЖЕМЪ ЧЪСТНОМЪ.“ v. St. Novakovic: Varlaamși Ioasaf. Belgrad, 1881, p. 4.

²⁾ L. c. p. 1—13.

cea d'întâia făcând parte din „Legenda aurea“ a lui Iacobus a Voragine. c. 175.

Din traducerile latine, mai cu seamă din acea a Abatelui Guido, a intrat în cartea lui Vincentius din Beauvais¹⁾; în „Viațile sfinților“ tipărite la Roma 1556, și în cele ale lui Rosweydius din 1628 precum și în multe alte edițiuni.

La Francezi și Germani se bucură asemenea de o mare reputațiune; ²⁾ mai cu seamă parabolele au fost copiate și tipărite. În „Gesta Romanorum“ se regăsesc mai toate, și de aci au fost luate de către scriitorii și nuvelisti medievali.

Tot așa de timpuriu s'a prelucrat Varlaam și Ioasaf în limba arabă și dintr'această limbă în cea ebraică; se înțelege că în locul creștinismului a venit muhamedanismul și judaismul ³⁾. Chiar în limba etiopică s'a tradus și d'Abbadie posedea un manuscris din 1690 intitulat „Barlaam și Ioasif.“

Din textul grecesc *imediat* s'a tradus în slavonește și s'a răspândit prin Serbia, Bulgaria și Rusia. Manuscrisul cel mai vechiu din 1518 a fost publicat acum de St. Novakovic' și însoțit de o introducere interesantă.

Dintr'această carte posedem noi în literatura noastră mai multe redacțiuni.

Cea mai veche, dar nu cea mai completă se află

¹⁾ Vicentius Bellovacensis. Speculum historiae LXV c. 1—65.

²⁾ Bibliografia întregă: Ebers. Bibliografisches Lexicon I. p. 138.

³⁾ Steinschneider. Hebraische Bibliographie III, p. 120.

în „Invățăturile” atribuite lui Neagoe Vodă. Nu intrăm aci în cercetarea asupra autenticității acestor învăță-turi, de oare-ce nu intră în cadrul cărții de față; ceea ce este însă pentru noi mai presus de orî ce îndoială, este originalul slavon al părții ce coprinde, pe „Varlaam și Ioasaf.” Poate chiar că întreaga carte a fost scrisă slovenește și a fost apoi tradusă în limba română, împreună cu viața lui Nifon, cu care se află împreunată într'un manuscript din 1816. Manuscriptul român acuma perdut a fost din anul 1654 de unde a publicat d. Hasdeu ¹⁾ o parte însemnată. În întregul lui a fost publicat la 1843 *îndreptat de Sfinția sa părintele Ioan Eclisiarhul Curti* ²⁾.

În întregul lui a fost tradus Varlaam și Ioasaf la 1648 de *Udriște Năsturel* din Fierești, după un manuscript slavon. O copie din 1814 după această traducere o posedă D. Eminescu, și cine știe dacă nu se află încă manuscripte din Varlaam și Ioasaf răspândite prin țară și ascunse prin mănăstiri și bibliotecă private. Această redacțiune este cea mai lungă și cea mai completă, căci conține atât partea cea privitoare la slăvirea săhăstriei cât și cea cu parabole.

O redacțiune mai scurtă, care e scrisă mai mult din punctul de vedere estetic, conținând nu mai povestea biografică, se află în Biblioteca imperială din Viena și este o traducțiune făcută din *italienește* la 1764 de unu Boțulescu pe când se afla în închisoare la Milan.

¹⁾ Archiva istorică a României I Buc. 1856 pag. 111 urm.

²⁾ Invățăturile bunului și credinciosului Domn al țării Românești Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Vv., București 1843.

Redacțiunea cea mai nouă, despoiată însă de toate parabolele se află în „Viețile Sfinților“ făcute după cele rusești și tipărite la mănăstirea Neamțului 1812 „în 19 zile ale lunii Noemvrie“¹⁾, precum zice la margine : prescurtat din Ioan Damaschin. Tot așa s'a reprodus în edițiunea „Vieților“ din București 1836.

Copriusul acestui roman cu tendința creștină-ascectică este cel următor :

„Când se răspândise religiunea creștină în Egipt, și vestea sfințeniei ei pătrunse până în India, împărațul acolo un împărat anume Avenir. El se închina la idoli și cum auzia că se lățește religiunea cea nouă în țara lui, și că mulți își părăsesc casa lor și avuția lor și se duc în săhăstrie, se mâniă foarte rău și porunci să se gonească călugării și creștinii. Mulți dintr'ânșii muriră ca mucenici.

Acest Avenir n'avea copii, și se ruga la idoli să se nască un copil, de o frumusețe minunată. Plin de bucurie chemă împăratul pe toți cetitorii de stele și filosofi și îi întrebă de soarta copilului. Ei căutară ursita lui și spusă împăratului că se va face creștin. Împăratul scârbit de această veste, puse de zidiră un palat minunat și înăuntru așeză pe fiul său, dându-i numai slugi frumoase și sănătoase. Apoi dede poruncă strașnică, ca să nu se apropie de dânsul și să nu se arate vr'o slăbiciune omenească, nici boală nici moarte. Așa crescă fiul împăratului în acel palat; dar totuși nu'l putură opri să nu ese din palat; și atunci văzu într'o zi pe

¹⁾ Fol. 156—182.

un om bătrân încovoiat și sbârcit de greutatea anilor; fiul de împărat cum îl văzu, întrebă ce este acesta? oamenii săi îi răspuseră: e un om bătrân, așa ajung oamenii când înaintează în vârstă. Altă dată văzu un mort și îi spuseră: asta e sfârșitul omului. Iar altă dată văzu pe un râios, și cunoscă ast-fel ce va să zică boala. Intristat de soarta nenorocită a omenirii se tot întorcea scârbit acasă.

În vremea aceea veni un glas la Varlaam, un pusnic ce petrecea în pustia Senaarului, să se ducă la Ioasaf, să îi propovăduiască cuvântul lui Dumnezeu și să îl aducă la credința cea adevărată. Cum sosi în India se făcu cunoscut cu o slugă a lui Ioasaf și îi spuse că are o piatră nestemată pentru dânsu; când îl introduse sluga, desveli Varlaam lui Ioasaf toate tainele credinței creștine și cu încetul îl învăță toată istoria biblică și îl pregăti pentru botez. După ce îl botează îi dede haina sa de păr ce o purta și Ioasaf și-o îmbrăcă. După aceea plecă Varlaam iar la pustie.

În vremea aceea află Zardan o slugă a lui Ioasaf de venirea deasă a lui Varlaam și încunoștiință pe Avenir de aceasta. Cum auzi Avenir se mâniă și se intristă foarte rău și se duse la Arahie, un vrăjitor vestit. Acesta îl sfătuește să prinză pe Varlaam și să îl constrângă să mărturisească singur că credința lui e mincinoasă. Ear de nu l va putea prinde, să pue pe Nahor, un filosof bătrân ce se asemana cu Varlaam, să se vorbească în public cu dânsul despre credință și să se lase să fie biruit de Arahie, care va ține partea păgânească; Ioasaf de sigur se va lepăda atuncea de creștinism. Căutarea lui Varlaam este za-

darnică, împăratul nu poate să 'l găsească; atunci convoacă un sobor, în care să dispute Nahor cu Arahie și acesta trebuia să ese biruitor. Dar spre mare mirare a tuturor apără Nahor, locuitorul lui Varlaam, credința creștinească cu atâta căldură în cât eși el biruitor. Împăratul mânios rădică soborul; în noaptea aceea aduse Ioasaf pe Nahor pe deplin la creștinism și Nahor plecă în pustie la Varlaam.

Împăratul încercă apoi să-l readucă la închinarea idolilor, trimitând o fată de împărat foarte frumoasă ca să-l adimenească; dar scapă și de această ispită.

Atunci se decide Avenir să nu-l mai supere, și îi dă o parte din împărăție; Ioasaf zidește îndată biserică și împarte toată averea sa la săraci. Insuși Avenir se botează și se retrage din domnie, ducându-se asemenea să petreacă zilele sale în singurătate în post și în pocăință.

Ioasaf singur se lasă de domnie și se duce în pustie, lăsând toate bogățiile lumești, ca să petreacă în săhăstrie împreună cu Varlaam. După multă rătăcire prin pustie, reușește înfine a'l găsi; dar nu trăiră mult împreună, ci Varlaam muri după scurtă trecere de vreme. Ioasaf petrece în pustie 35 de ani și moare. Cum se răspândi vestea de moartea lui, veniră toți oamenii din India, și luară trupul lui și al lui Varlaam, care erau neschimbate și aveau un miros bun și le duseră în țara lor; aci le îngropară într'o biserică frumoasă.

Acesta este pe scurt coprinsul biografic al acestei cărți; și în urma acestei biografii au devenit amândoi sfinți, adică Sf. Varlaam și Sf. Ioasaf prăznuiți la

19 Noemvrie. Mulți s'aũ încercat în trecut și chiar în secolul nostru a cerceta adevărul despre existența acestor personaje; dar încercările n'aũ fost încununate cu succes, și nici n'aũ putut fi, căci precum a dovedit'o acuma Liebrecht,¹⁾ biografia lui *Ioasaf* este identică cu cea a lui *Buddha*, coprinsă în *Lalita-Vis-tara* și publicată în franțuzește de B. St. Hilaire²⁾. Alte doveđi pentru identitatea lui Ioasaf cu Buddha aũ fost aduse după aceea de Veselovsky din cărți chinezești de origină buddhistică, cari conțin legenda despre nașterea și tinerețea lui Buddha, și povestea cum a ajuns el să devie fondatorul unei religii noi. Textele chinezești, cari datează cel mult din secolul d'ântăiũ al erei vulgare, aũ fost publicate de S. Beal³⁾. Mai pre larg despre toate aceste a tractat Novakovic' în introducerea deja pomenită⁴⁾.

Dar nici chiar această parte biografică n'a interesat într'atãta pe cititori, cât parabolele intercalate în învățăturile ce dă Varlaam lui Ioasaf, și tocmai aceste parabole s'aũ reproduș și în „Învățăturile lui Neogoe Vodă.“ Noi împărtășim aci unele dintr'aceste, întocmai precum se află în edițiunea tipărită, făcută după manuscriptul din 1654, acuma dispărut, căci re-

¹⁾ Jahrbuch für romanische und englische Literatur ed. V. Ebert vol. II, Berlin 1860, p. 314—334.

²⁾ Le Bouddha et sa religion, Paris, 1858.

³⁾ The romantic legend of Sâkya Buddha from the Chinese, by Samuel Beal, London 1875.

⁴⁾ L. c. pag. 23—45.

prezintă o redacțiune scurtată și prelucrată anume. Așa de ex. : povestea cu cutiile. ¹⁾

Deci porunci (împăratul) de făcu patru coșciuge ²⁾ de lemn, din care două le ferecă preste tot cu aur, și băgă într'ânsele oase împutite și scârnave și pleopele d'asupra le bătu și le țintui tot cu cue de aur, iar celelalte două le unse numai cu smoală pre din afară și le umplu de pietre scumpe, și de mărgăritare, și de alte miroase bune, și le înfășură câte cu o târsână. Deci chiemă împăratul pre boierii și prietini aceia ce-î imputase pentru întâmpinarea acelor săraci. (Împăratul întâmpinase cu smerenie câți-va săraci ofiliți de post și ajun, și boierii ziceau întru sine : nu se cuvine aceasta împăratului), și puse înaintea lor acele coșciuge câte patru, și zise să se prețuiască ce vor plăti cele ferecate cu aur, și ce vor plăti cele unse cu smoală ; iar ei puseră preț mare și mult celor ferecate și ziseră : că într'acelea să cade să fie coroane și lucruri scumpe, și brâne împărătești, iar celor smolite le puseră preț puțin. Atuncea zise împăratul către dânși : bine știam că veți zice așa, ci nu se cade așa, ci se cade cu ochii cei din lăuntru să vedeți cele din lăuntru ce sânt într'ânsele, sau de vor fi de cinste sau de necinste, și zise împăratul să deschiză sicriile cele ferecate cu aur, și dacă le deschiseră

¹⁾ Pag. 119—121. Manuscriptul d-lui Eminescu cap. 6 fol. 14 b — 16 a.

²⁾ Aci avem una din probele pentru *originalul slavon*, căci în textul slavon stă : *covceg*, ceea ce însemnează slavonește : cutie, raclă ; traducătorul român s'a gândit la cuvântul românesc, ce suna identic, cu toate că are la noi un înțeles cu totul diferit.

și eși dintr'ânsele o îpuțiciune rea și văzură într'ânsele lucruri grozave. Decî zise împăratul : acesta este chipul cel îmbrăcat în haine scumpe și frumoase, și ceia ce se trufesc cu slava cea multă, iar în lăuntru, ei sânt plini de lucruri rele, și morți și îpuțiti. Apoi zise împăratul de deschiseră și coșciugele cele unse cu smoolă, și cum le deschiseră eși dintr'ânsele miros frumos și se văzură lucruri minunate și scumpe și frumoase. Decî zise împăratul către dânșii : aceste coșciuguri știți cui se asemenea : asemenea-se celor doi oameni care era îmbrăcați în haine sparte și cu ferfenite întinate, și împăijinați la obraz, și mânjiți și negri și nădușiți și osteniți, căroro le căutați voi numai chipurile cele dinafară, și 'mî ați imputat căci m'am închinat eū lor pân' la pămînt. iar eū pricepând și cunoscând cu ochii cei din lăuntru ai înțelegerii mele curățirea sufletelor lor și a lor strălucire; iată acestea toate însă și caftanele cele împărătești pentru mărirea acelora nimic nu am băgat seamă ci le am călcat toate pre pămînt jos înaintea lor. "

Această poveste, care, precum observăm în trecut, se potrivește de minune cu textul slavon publicat de Novakovic ¹⁾ a intrat în „Gesta Romanorum” ²⁾ a trecut prin pana cea măiastră a lui Boccaccio ³⁾ a fost obiectul unei nuvele spaniole a lui Timoneda ⁴⁾

¹⁾ L. c. p. 75—77.

²⁾ Cap. 251 Oesterley și pag. 747.

³⁾ Decamerone, giornata X nuvelă 1.

⁴⁾ Alivio de Caminantes P. I. No. 47. Dunlop-Liebreecht Notă 72 p. 462.

și, că să scurtăm cu citatele a ajuns nemuritoare prin »Negustorul de Veneția« a lui Shakespere. ¹⁾

A doua poveste, ce am găsit-o deja oare-și cum schimbată în »Alexandria«, sună ast-fel în originalul din »Invătătură.« ²⁾

»Aceia ce petrec tot în voia și în poftele trupului lor, părăsind pre ticălosul lor suflet. Aceștia se aseamănă unui om, ce fugea de un înorog și nu putea nici cum să rabde și să târpească strigarea și zbiere-tul glasului lui cel groaznic și înfricoșat, ci fugea tare ca nu cumva să 'l ajungă și să'l mănânce. Așa fugind el căzu într'o groapă mare și daca căzu într'ansa, află acolo un copaciu și se apucă de se urcă într'ansul, și stătu cu picioarele pe niște ramuri, și gândea că va fi în pace și fără de nici o grijă. Iar daca se urcă el căută la rădăcina acelu copaciu, și văzu doi șoareci unul alb și altul negru, care rodea tot d'auna acel copaciu în care sta el. Și atâta 'l rosese cât puțintel era să cază jos. Decă căută în fundul acei gropi și văzu un șarpe mare și groaznic ce sufla și eșia din gura lui pară de foc, și venea cu gura căscată și cu dinții rânjiți numai să'l înghiță. Decă iar căută spre partea în cotro sta el cu picioarele, și văzu 4 capete de aspidă unde se ivea din malul acela ce era aproape. Și căută în sus și văzu unde pica dintr'o ramură câte o picătură de miere, și daca văzu acea puținea miere uită de a'și mai aduce aminte de acele răutăți multe

¹⁾ Act II sc. 7 urm. In basme v. basmul no. 31 Ispirescu ed. 1882.

²⁾ Pag. 131—132. Manuscriptul d-lui Eminescu c: 12 fol. 39 b—40 b.

ce l'încungiurase. Adică dinafară de acea groapă sta inorogul gata să l'mănânce, iar în fundul gropii rânjea acel șarpe groaznic ca să l'înghiță, iar copaciul în care se urcase era puținel numai să cază, iar picioarele și le pusese pre niște ramuri uscate și putrede, și uită aceste răutăți și greutăți toate, și se porni spre acea ramură ce pica puținea miere. Aceasta este închipuirea celor ce se înșală cu înșălăciunea lumii aceștia. Adică inorogul însemnează moartea care gonește să ajungă pre tot neamul lui Adam. Acea groapă mare este lumea aceasta care este plină de cursele morții. Copaciul acela pre carele rodea acei doi șoareci tot de una de carele se apucase de se ținea acel om, este viața fiește-căruia om, ce se scurtează, trecând zioa și noaptea și se apropie de sfârșit. Iar acele patru capete de aspidă, însemnează patru stihii din care se tocmește trupul omului. Carele de le va purta cine-va rău și cum nu se cade i se va răsipi tocmirea sufletului; iar focul acela ce eșea din suflarea aceluș șarpe însemnează groaznicele și cumplitele mațe ale iadului care așteaptă să înghiță și să mistuiască pre cei ce iubesc mai vârtos frumusețile și cinstea lumii aceștia de cât bunătățile veacului ce va să fie. Iar acea picătură de miere însemnează dulcețile lumii aceștia cu care amăgește și înșeală pre prietenii săi, și nu-i lasă să se grijească de spăsenia și mântuirea sufletelor lor.

Parabola aceasta cu inorogul, pentru frumusețea ei, a devenit una din cele mai respândite și este chiar mult mai veche de cât compunerea lui Varlaam și Ioasaf ceea ce se poate demonstra și la toate cele alte

parabole conținute într'ânsu. Se înțelege, că îndată ce a trecut prin mai multe literaturi, răspândită când prin scris, când prin viul grai, ea a fost mai mult sau mai puțin modificată, și așa se esplică forma în care a ajuns în „Alexandria”. În India trăește această parabolă în gura poporului, sub aceeași formă ca în „Alexandria” noastră. Mai aproape de Varlaam este recenziunea conținută în Calila-va-Dimna, prelucrarea arabă a vestei Panciatantra. ¹⁾

Cu totul identică putem zice și mult mai veche este redacțiunea chinezească, ce s'a conservat în două variante în traduceri făcute de timpuriu din cărțile buddhiste indiene. Stanislas Julien a publicat o colecțiune de ast-fel de parabole și povești sub titlul de *Avadânas*, și acolo se află acele două variante ²⁾. În Europa găsim parabola în „Gesta Romanorum” și într'o sumă de cărți arătate de Oesterley. ³⁾

În sfârșit mai pomenim pe scurt parabola „despre cei trei prieteni” dezvoltată foarte pe larg în „Învățăturile” imediat după parabola de mai sus. ⁴⁾

Un om avea trei prieteni, deci doi dintr'ânșii îi cinstea și-î socotea cu toată inima, iar pe cel de al treilea nu'l băga nici într'o seamă. Iară când fu o dată, veni ră slujitorii împărătești și vrea să-l ia de grabă și să'l ducă la împăratul să și dea seamă de

¹⁾ Benfey: *Pantschatantra* I, Leipzig 1859 § 17 p. 80—83.

²⁾ *Les Avadânas, contes et apologues Indienes trad. par St. Julien*. I. Paris 1859, pag. 132 urm. p. 191 urm.

³⁾ *Gesta Rom.* cap. 168 și anotațiunile lui Oesterley pag. 739.

⁴⁾ Pag. 133—136 cf. Manuscriptul d-lui Eminescu c. 13 fol. 40 b—42a.

mulțimea de galbeni ce era dator. Iar el căzu într-o nedumerire și nu știa ce să facă și începu a căuta soții ca să meargă cu dânsul la împăratul să-i fie într'ajutor. Venind la prietenul cel mai drag, îi răspunse acel prieten : nu-ți sânt eu prieten, nici știu cine ești tu, iar ție iată că-ți dau 2 țoluri ca să-ți fie pre calea care vrei să mergi. Decî el dacă auzi așa, se părăsi de nădejdea care avu cătră dânsul și se duse la al doilea prieten și-l rugă să-i fie într'ajutor. Și acesta răspunse: nu pociu să-ți ajut ceva, și nici să-ți folosească ceva ; ci numai atâta îți voiu ajuta, cât voiu merge cu tine puținea cale de te voiu petrece. Decî omul acela mahnit și plin de osteneală și grije merse și la al treilea prieten, pre care nici o dată nu-l cinstise cu toată inimă. Iar el cu bucurie și cu blândețe răspunse și zise : aceea puținea prietenie și dragoste ce ai arătat către mine nu o voiu uita, de acia voiu merge chiar înaintea ta la împăratul și 'l voiu ruga pentru tine.—Prietenul cel d'ântâiu este avuția și bogăția omului, aurul și argintul pentru care omul pate multe greutăți; dar la moartea lui nu ia omul nimic cu sine, fără numai puține obiele de îngropare. Al doilea prieten este familia omului, care-l petrece până la groapă, iar al treilea, pe care nu-l bagă în seamă omul este credința, dragostea, nădejdea, milostenia, dreptatea, iubirea de oameni, curăția, ruga și alte bunătăți multe, dacă murim noi, ele se urcă mai înainte și merg la D-zeu de'l roagă pentru noi, și dau seama către vameșii cei groaznici și înfricoșați, și se luptă pentru noi.

Această parabolă se găsește în literatura ebraică

deja în secolul IV—V ¹⁾ și a intrat de timpuriu ca o variantă în literatura muhamedană ²⁾ și apoi în literaturile europene, pe de o parte din Varlaam, pe de alta din Disciplina Clericalis a lui Petrus Alfonsi ³⁾, care, ca Evreu botezat, a luat din literatura ebraică mai toate parabolele conținute în „Disciplina.” De aci apoi în Gesta Romanorum ⁴⁾ etc.

Cea ce este interesant în povestea de față, e că ea există în limba română în formă prosaică ca o traducțiune făcută după Herder. Traducătorul, A. Zane, credea că Herder este însuși autorul acestei parabole ⁵⁾, și nu știea că există deja de câte-va secole în literatura română, și chiar în *trei* variante.

Impresiunea, ce a făcut personalitatea lui Ioasaf asupra spiritului duios al poporului, ne desvelește faptul că poporul a creat un cântec de stea, care are de obiect plecarea lui Ioasaf în pustie, ca să îmbrățișeze viața de săhastu. Acest cântec de stea s'a schimbat în cursul vremilor, analog cu cântecele populare personale, adică 'și a pierdut *personalitatea* și a devenit un cântec *general*: „Cântecul pustiei.” Noi posedăm acest cântec în ambele variante, în manuscris și le co-

¹⁾ Pirke de R. Eliezer cap. 34. Genesis rabba sect. 49.

²⁾ Steinschneider : Manna p. 1—7 și pag. 94 Zunz : Gottesdienstliche Vorträge p. 131 No. a. (Hammer) Rosenoel I Stutg. Tübing. 1813 p. 175.

³⁾ Disciplina Clericalis ed. Val. Schmidt Berlin 1827 c. II p. 36 și p. 95.

⁴⁾ Cap. 238. v. și pag. 745—746.

⁵⁾ „Ceî trei prieteni“ apolog de Herder în : Foaie pentru minte, inimă și literatură 1844 pag. 206—207.

municăm pe amândouă întocmai după originalele, cari ne arată și modul cum schimbă și preface poporul, ceea ce-î place.

Variantul cel mai vechiu este impersonal și se află în manuscrisul nostru moldovenesc din 1784, în care e și Alexandria : ¹⁾

„ O pre frumoasă pustiea !
 Priimești-mă întru a ta desăme,
 O pre frumoasă pustiea !
 Ca pre pruncul la maică,
 Cându la țatăă âl aplică
 O pre frumoasă pustiea !
 Pre la mez de miază-noapti
 Nu mă înfricoșă cu moarti
 O pre frumoasă pustiea !
 Nicî cu a ta îngrozire
 Ca să nu fiea prefuiri (?)
 O pre frumoasă pustiea !
 Ti-am iubit preste polate,
 Ce sânt cu aurū suflate
 O pre frumoasă putiea !
 Ti-am iubit preste vistiriea
 Ce-ste plină de avuția
 O pre frumoasă pustiea !
 Merge-voî pi dumbrăvi odrăslite
 Ca pre niște vii rodite
 O pre frumoasă pustiea !
 Fi-voî sălbatică fiară
 Lăsând lume ce amară

¹⁾ Fol. 141b — 142 a.

O pre frumoasă pustiea !

Și păzând a ta rădicină

Ca să stau fără pricină

O pre frumoasă pustiea !

Ramurile tale înu plac(ă)

Ca ruga să mi să triacă

O pre frumoasă pustiea !

Și le placă cât de gîos

Ca să dobîndesc folos

O pre frumoasă pustiea !

Și le placă cât de mult(e)

Ca ruga să mi să asculte

O pre frumoasă pustiea !

Că lume am părăsăt

Și la tine am năzuit

O pre frumoasă pustiea !

Că doresc di al meu prietin

Și aduc lacrimi fierbinte

O pre frumoasă pustiea !

Carele m'aũ îndemnat

De înșelăciunî m'am lăsat

O pre frumoasă pustiea !

Cu mitre (?) me luî Hs.

De la care am folos

O pre frumoasă pustiea !

Care m'aũ răscumpărat

De strămoșescul păcat

O prea frumoasă pustiea !

Carele s'aũ pironit pre cruce

Și 'ș aũ vărsat sfântul sânge.

O pre frumoasă pustiea !

Recenziunea a doua care urmează e mai completă și se află într'un manuscript de pe la începutul secolului nostru, în posesiunea d-lui Aron Densușianu ¹⁾; este intitulată :

VERSUL PUSTII

O prea frumoasă pustie
 Primeaște-mă într'a ta desie. of!
 Ca pre pruncul a sa maică
 Când la tătă îl apleacă. of!
 Și în leagăn îl odinește
 De tot râul îl ferește. of!
 Păzește-mă fără frică
 Să nu mă tem de nimică. of!
 Pe la mez de meazănoapte
 Nu mă înfricoșa de moarte.
 Nice căuta îngrozire
 Să mă faci fără de fire;
 Te-am iubit pestă polată
 Tot cu aur fericată;
 Te-am iubit pre vistiere
 Ce sânt plină de avere;
 Împărățâea am părăsit
 Și la pustiire am venit;
 Fiind sălbatică feară
 Părăsind lumea ci amară;
 Cât în lume am trăit
 Multe valuri am pățat.

¹⁾ Pag. 24 - 25.

Voi să scap fără vină;
 Și prin a tale verzi lamuri (!)
 Voi să trăesc fără valuri;
 Ramurile tale îți pleacă
 Ca ruga să mi se treacă,
 Și le pleacă cât de jos
 Ca să dobândesc folos;
 Că doresc de al meu părinte
 Plângând cu lacrăm ferbinte :
De părintele Varlaam
Care povățuitori eram,
 Carile m'au îndemnat
 De eu lumea am lăsat,
 Și în cale am (!) povățuit
 La pustie am venit
 Ca să urmez lui Hs.
 Care-î lumi de folos,
 Care ș'au vărsat sfântul sânger
 Pironindu-să pe cruce,
 Care m'au răscumpărat
 Din strămoșescul mieu păcat.
 Oh! Hristoase! împărate!
 Mă rog să'm faci și mie parte
 Cu îngerii să mă odihnesc
 În veci să mă veselesc.
 O prea frumoasă pustie!

Pentru a completa aci șirul colindelor născute din
 Varlaam și Ioasaf în toate variantele române, mai dăm
 în sfârșit încă redacțiunea din cântecele de stea ale lui

Anton Pann ¹⁾. Iată și această redacțiune, care a păstrat asemenea unele trăsături, ce dovedesc originea acestui cântec, căci se spune de a dreptul că este *un fiu de împărat*, care cântă acel cântec :

Acel fiu de împărat mare
O prea frumoasă pustie!

Domnul dându-î luminare

O prea frumoasă pustie!

A lăsat împărăție și c. l.

Și a plecat în pustie

Cu dor și cu multă jale

Cântând în ast-fel pe cale :

O prea frumoasă pustie!

Mă rog din inimă ție,

Primește-mă pe mine

Ca să viețuiesc în tine ;

A ta desime să 'mă fie,

Sciptrul de împărăție ;

Pre tine te voiu de-acuma

Ca să'mă fii tată și mumă ;

Ș'ale tale rămurele

A 'mă fi surorile mele ;

Și din tine brăzișorii

Voiu să'mă fie frățișorii ;

Și toate lemnele crude

Să'mă fie în loc de rude ;

Ș'ale tale floricele

¹⁾ Cântarea 15-a în edițiunea a 5-a a Cântecelor de stea. București 1852.

Ca nepoți și nepoțele.
 Mă rog iar pustie ție,
 Milă de mine să 'ți fie,
 Și să mă ferești de toate
 Păzindu-mă 'n zi și 'n noapte,
 De năluciri, de ispite
 Și de fiarele cumplite.
 Să mă întărești în răbdare
 Dându-mi bună cugetare ;
 Să sufer vara căldura
 Și iarna degerătura.
 De mă'i vedea într'o durere
 Să 'mă dai a ta mângâere,
 Stând doftor boalelor grele
 Și balsam ranelor mele
 Ca din lume când m'oïu duce,
 Să 'mă pocîu da sufletul dulce
 Într'acelua mână,
 Ce m'a zidit din țărână.

Este învederat, și nu credem că mai trebuie demonstrat, cum că toate aceste variante, — probele activității poetice a poporului — se trag dintr'un singur prototip, născut din jalnica înfățișare a lui Ioasaf, care-și părăsește palatele ferecate în aur, ca să petreacă în pustie cu părintele său Varlaam. Acesta se și pomenește anume în varianta a doua. Nu putem nici chiar bănuî, cum s'ar putea întâmpla cuiva, că acest cântec a existat o dată deja în forma impersonală, și numai mai târziu s'a introdus „fiul de împărat” căci există și la Ruși într'o sumă însemnată de variante

culese de Bezsonov ¹⁾ din toate unghiurile Rusiei, atât din gura poporului, cât și din manuscripte; adică atât colindele nescrise, lesne schimbătoare, cât și cele scrise, mai mult sau mai puțin fixate și de origina literară, și în toate 29 de variante se numește *Ioasaf* acela, care pleacă în pustie și cântă acel cântec.

—

¹⁾ P. Bezsonov: Kaléki perehojie I, 1 Moscva 1861 pag. 205
—268 No. 45—74 „Tarevici Ioasafü, pustynikü.“

SYNDIPA

Nu mai puțin importantă și răspândită este cartea aceea, de care ne vine acuma rândul de a vorbi, adică : »*Istoria Syndipii filosofului*«.

Pe când »Alexandria« trata un personagiu renumit al izbândelor războinice, și »Varlaam și Ioasaf« canoniza viața sfântă a doi oameni muritori, ne prezintă această carte un înțelept, cari i a și dat numele său ca titlu. Dar ceea ce voim să observăm din capul locului este, că nu dânsul joacă rolul principal, cum s'ar putea crede. Literatura populară are pe un alt erou al înțelepciunei omenestii, pe *Solomon* împăratul; dară înțelepciunea celui d'ântăi, precum și toată cartea, are numai *un singur* centru în jurul cărui se învârtește : viclesugurile femeilor și învățătura prin pilde, de a ne feri de dânsese, și a asculta sfatul oamenilor înțelepți. Sindipa este un product *indic*.

Înainte însă de a intra în cercetarea mai de aproape a acestei cărți, să aruncăm o privire asupra literaturii indice respective, a cărei importanță pentru cultura li-

terară și pentru literatura populară a celor din urmă 9—10 secole este aproape covârșitoare. Această importanță a fost dovedită în mod strălucit prin vestita „Introducere” a lui Benfey la traducerea germană a cărții indice: *Panciatantra*.¹⁾

În urma expedițiilor lui Alexandru Machedon, de care am vorbit mai sus, au stat Grecii un timp oarecare în relațiuni directe cu Indienii. Peste două secole au domnit domni de origină grecească peste districtele nord-vestice ale Indiei, stăpânind țara Pendjabului, ba împărăția lor se întindea chiar până departe în India apusană, soli grecești erau acreditați pe lângă domni indieni, negustori grecești, artă și știință grecească au intrat chiar și în viața indică atât din Pendjab, cât și din Alexandria. Influența ce au exercitat decî Grecii nu poate se fie mică, și se poate chiar că a fost mai mare de cât ne-o închipuim. Așa pe tărâmul vieții practice, d. e. la baterea monedelor, la arhitectură, poate chiar la dramă; afară de acestea și o sumă de fabule, legende și mite se par importate prin Greci.

Din contra, India a plătit Europei cu dobândă însuțită această împrumutare. Sute de basme și legende, povești și snoave încep deja pe la sec. VIII a se întinde de la India peste Asia apuseană și Europa întreagă; între cele mai vechi colecțiuni de povești și fabule putem numi *Paciatantra* și *Sindipa*.²⁾ Din sec. X încep expedițiile popoarelor islamitice în India și o cunoștință mai de aproape a Indienilor; și literatura *scrisă* în-

¹⁾ Th. Benfey, *Pantschatantra: Fünf Bücher indischer Fabeln etc.* 2 voll. Leipzig 1859.

²⁾ Benfey, l. c. vol. I p. XXIII.

a predomina. Cărțile de povești indiene se traduc mai întâi în limba *pehlevi* (irano-semitică) apoi în limba persană și arabă și ast-fel se lătesc peste toate țările islamitice și de aci în Europa ; punctele de trecere erau Imperiul bizantin, Italia și Spania.

În măsură mai mare s'au lățit aceste povești și peste țările din nordul Indiei : China și Tibet. Cercetările lui *Benfey*, au demonstrat, că atât născocirea cât și lățirea acelor mai multe povești se datoresc *Buddhismului* și literaturii *buddhistiche*, care deja din sec. I d. Chr. a fost cunoscută Chinejilor. Aceștia au stat în relațiunile cele mai intime cu buddhiștii indieni, și Stanislas Julien, renumitul Sinolog, a reușit a descoperi în encyclopediile vechi chinezești, o sumă de legende, parabole și basme de origine indo-buddhistă ; și se vede că Chinejii au considerat în destul această literatură pentru a o strânge și a o publica. Noi ne-am folosit deja la parabolele lui Varlaam de aceste traduceri chinezești.¹⁾ În același mod ca la Chineji au ajuns poveștile împreună cu Buddhismul la Tibetanii, și de la dânșii la *Mongoli*, cari au stăpânit Rusia mai bine de 200 de ani, și în a căror limbă s'au mai păstrat *trei* din colecțiunile cele mai importante de această natură. Și așa din literatură a intrat în popor și din popor în literatură, căpătând cu încetul la fie care, caracterul individual și național, și prin'aceasta câte o dată o transformare poetică interesantă.

Cartea cea mai de frunte a literaturii aceștia este : *Panciatantra* : Penta-teuh. Neavând atâta importanță pentru istoria literaturii populare române ne vom

¹⁾ Mai sus pag. 39 și 44.

multumi a o aminti în scurt, căci până acuma n'am reușit a găsi vr'o traducere în limba română. *Pančiatantra*, este o colecțiune de povești intercalate una într'alta și pline de sentințe morale, esplicate prin poveștile ânsăși; precum a aranjat d. e: Anton Pann: Șezătoarea la Țară, dar aci nu există o legătură așa de intimă între diferitele povești precum este în *Pančiatantra*, unde toate-s legate unele de altele. Toate sânt închise într'o poveste mai generală ca într'o cercevea. Acesta este caracterul tuturor poveștilor indiene, și se esplică prin scopul pentru care au fost compuse: aceia de a arăta o învățătură „niti“ supt forma unei fabule. Ele erau destinate pentru „beizadele“, feciorii de domni și domniî însuși, și am putea numi scopul lor prin cuvântul: „Oglinda domnilor“. Prin forma ei de compilațiune a înlesnit adăugarea și scurtarea de fabule și povești; și într'adevăr *Pančiatantra* în forma ei modernă, este mult mai bogată și desvoltată decât a fost în vechime. Partea cea mai vechie se pare că este din sec. II—III d. Chr. căci o sumă de fabule dintr'ânsa se află în literatura chinezească.

Tradusă din limba sanscrită în pehlevi de către Barzuie și dintr'această în cea arabă de către Ab-dalah al Mokkafa a fost tradusă *Pančiatantra* deja 762 în sec. V. în limba siriacă; această traducțiune s'a descoperit mai deunăzi de Bickell într'un mod foarte minunat; și Bickell a editat-o și a însoțit textul siriacă cu o traducțiune germană (1). Descoperirea

1) Kalilag und Damnag. Alte syrische Uebersetzung des indischen Fürstenspiegels ed. G. Bickell; mit einer Einleitung v. Th. Benfey. Leipzig 1876.

ei foarte interesantă a fost descrisă de Liebrecht. Apendice la : *Mythologie comparée* de M. Müller.

Traducerea arabă a fost baza traducerei ebraice din sec. XIII din care Iohan de Capua a tradus în latinește ca : *Directorium humanae vitae*. De aci s'a tradus apoi nemțește și dintr'asta în toate cele alte limbieurope e sub titlu : Kalila și Dimne sau Bidpai.

Trecem peste toate cele alte versiuni orientale. (armene, malaice, hindostane, maharate etc, despre cari a tratat Benfey în vestita-î introducere la traducțiunea germană ¹⁾ și ne oprim iar la traducțiunea arabă. Aceasta a fost tradusă în limba grecească de Evreul *Simeon Seth* la 1080 din porunca Impăratului Alex. *Comnenos* sub titlul de *Stefanit și Ihnilat*. Din neînțelegere a tradus și numele proprie din titlu, deducând *Calile* din arabește *Calila*, care însemnează ; *coroană*, de aci *Stefanit*; în adevăr însă sânt *Calila* și *Dimna* numiri schimonosite din „*Carataca* și *Damanaca*“ cum se numesc șacalii; personajele principale din *Pantschatantra* indică ; în limba siriacă se numesc deja *Calilag* și *Damnag*, și de aci arabește : *Calila* și *Damna*. De timpuriu a fost apoi tradusă din grecește în limba slavonă tot cu titlul *Stefanit și Ihnilat*.

O parte dintr'ânsa se vede că a intrat în literatura noastră română și este identică cu : *Cele 12 vise ale lui Mamer* pe care le posedă d. Cipariu într'un manuscris din sec. XVII. ²⁾ Noi nu putem judeca de cât după titlul indicat, dar totuși ne vom ocupa puțin de

¹⁾ *Pantschatantra* I, Leipzig 1859 p. 2—18.

²⁾ *Principia* pag. 114 manuscriptul Ss. fol 31—36.

aceste *visuri*, studiate cu deamănuntul de Veselovsky. ¹⁾ Ceea ce dă acestei povești o însemnătate deosebită este probabilitatea, că a venit la Slavî și la noi într'un mod izolat, independent de cartea întreagă, și că mai cu seamă la această poveste se arată mai clar originea budistică a acestui fel de apologuri și fabule. La noi însă a venit de la Slavî; și de oare-ce traducțiunile române din limba slavonă s'aŭ ținut în genere strâns de textul original, noi dăm aci în lipsa traducerei române, un extract după textul slavon. Judecând după numele: „Mamer“ se ține recenziunea noastră de acea veche slavonă din sec. XV, publicată de Veselovsky. ²⁾

„Intr'o țară numită Iriin era un împărat anume Șahaișa. Acesta văzu într'o noapte 12 visuri; nefind nimenea să i le tâlcuiască se roagă de filosoful Mamer și acesta îi zice că visurile sânt visuri profetice și arată oamenilor de rău și orașului de pacoste.

În visul cel d'ântăiŭ în care împăratul a văzut un stâlp de aur stând pe pământ și ajungând până la cer; însemnează: răutate mare pre lume și vrajbă unuia contra celui alt. Într'un alt vis a văzut un burduf de brânză atârând de la cer până la pământ. Visul acesta însemnează că oămenii se vor lepăda de închinăciunea la D-zeŭ, și că nici unul nu va face nici un lucru bun. În visul al treilea văzu trei cazane ce ferbea, unu plin de unt, altul plin de oleiu și al treilea plin de apă; din două fugea coprinsul, numai din al

¹⁾ A. N. Veselovsky. Slovo o dvênadțati snahŭ Șahaiși. St. Petersburg 1879:

²⁾ L. c. p. 4—10.

treilea din mijloc nu fugea coprinsul; și Mamer tălcuește că va fi o vreme, unde între 1000 de femei una nu va fi cinstită. Așa urmează un șir întreg de visuri curioase și de tălcuirii nu mai puțin curioase

Prototipul acestor visuri se află în recenziunea siriacă ¹⁾ și în cea arabă ²⁾, cu deosebirea însă, că visurile sânt cu totul altfel și tălcuirea lor e mai rațională. Acolo urmează chiar împlinirea lor imediată în tocmai cu tâlcul dat de înțeleptul Chibariun, și un cum îi tălcuiaū Brahmaniī visurile în folosul lor propriu.

Afară de recenziunea din Pancīatantra, se află o poveste cu cerceveaua cu totul analoagă și aproape de cea precedentă, în *Kandjur*, ciclul tibetic de povești buddhiste, unde e vorba în genere de împăratul Cianda-Pradiota și în locul lui Chibariun înțeleptul, este Mahacatiāna.

Aceste visuri și tâlcul lor aū căpătat cu încetul forma de întrebări și răspunsuri, ca ghicitoare; iar pe de altă parte și regăsesc analogii în basme, unde eroul vede lucruri curioase, precum împăratul vede visuri curioase; și la un loc anume, de la o persoană anume capătă eroul deslușirea acelor lucruri, precum capătă aci împăratul deslușirea visurilor. Veselovsky care a urmărit această temă mai de aproape, a adus-o pe de o parte în legătură cu *Morolf*, pe care-l vom întâlni mai departe sub numele de *Bertoldo*, pe de alta, a arătat exemple din basmele rusești, unde regăsim ast-fel de vedenii curioase. ³⁾ Noi ne mărginim a aduce un basm

¹⁾ Bickell l. c. cap.9.

²⁾ Cap. 14

³⁾ L. c. p. 38—44.

cules de noi din gura unui țigan din București; pe care l'am publicat în limba germană. ¹⁾

„Feciorul de împărat încalecă pe un cocoș ferecat și însoțit de cumnatul său, care călărește asemenea pe un cocoș, pleacă la iad. Pe drum vede vaci ce păștea pe o liveze grasă lângă apă, și totuși erau așa de slabe în cât n'aveau atâta carne pe oase cât e pe vârful unui ac. Feciorul de împărat întrebă pe cumnatul său „ce este asta?” cumnatul îi răspunde: „taci, când ne-om întoarce, ți-oi zice”.

Mergând mai departe vede niște vaci păscând pe nisip și totuși erau așa de grase, în cât plesneau de grăsime, dacă le atingeai cu degetul. Feciorul de împărat întrebă iarăși, „ce este asta?” și cumnatul său îi răspunde: „taci, când ne-om întoarce ți-oi spune.” Când se întoarseră îi spuse: „vacile grase sânt acei oameni, cari au lucrat cu toată inima pentru copii lor, iar cele slabe sânt oamenii nebotezați și pizmătareți.” Aseasta este numai un epizod din mulțimea ce se află în basmele corespunzătoare rusești. ²⁾ Alte paralele occidentale afară de cele pomenite de Veselovsky se află d. e. în basmele Siciliane a doamnei Gonzenbach și literatura comparată în notațiunile lui R. Kœhler. ³⁾

În mod indirect a intrat în literatura română o mulțime de povești care la urma urmelor se trag toate din

¹⁾ Ausland ed. Hellwald 1880 p. 257—259.

²⁾ Veslovsky l. c. p. 40.

³⁾ L. Gonzenbach. Sicilianische Maerchen Leipzig; No. 88 anot. ibidem vol. II pag. 257 — 259. O paralelă din literatură tatară, 1870 din Siberia, v. Radloff: Sprache der türkischen Staemme Süd-Sibiriens vol. IV St. Ptsbrg. 1872 p. 378 — 381.

Panciătantra. Așa unele povești și basme, ba chiar și fabule, și de aceea adesea-orî vom reveni asupra Panciătanței, în cursul cercetărilor de față.

Caracterul acestei cărți este în formă cu totul alt-fel, de cât forma Panciătanței dar în fond are asemenea scopul didactic ca și aceea.

Acuma însă să ne reîntoarcem la cartea de la care am plecat la „Syndipa“. Iată cum se exprimă Gœrres, vorbind de această carte :

„Apropiindu-ne de „cei șapte înțelepți“ ajungem la o carte care ne insuflă respect prin anticitatea ei cea mare. Eșit din munții Indiei, a fost acolo un izvor mic în vremile trecute, și s'a revărsat către Occident prin câmpiile cele întinse ale Asiei în curs de mii de ani, tot crescând cu cât înainta în vreme și în spațiu, și din care s'a adăpat neamuri și popoare întregi, până când a venit în Europa cu migrațiunea cea mare a popoarelor, și și-a câștigat și în generațiunea și în vremea noastră un public atât de însemnat, în cât a ajuns aproape celebritatea și sfera de activitate a cărților sfinte, și a întrecut cea a cărților clasice. „Apoi urmează : „Curios și caracteristic în istoria acestei cărți este mai cu seamă propășirea culturii, ce se arată în fenomenul, că pe când această carte la aparițiunea ei și mai pe urmă încă ca traducțiune grecească, era cartea regilor și o consideraū ca un vademecum, acuma a ajuns carte populară și a găsit refugiū în contra uitării la clasele mai de jos ale societății.“

Această carte merită dar o analiză mai deslușită fiind tot de o dată un exemplu din literatura indică așa bogată în felul acesta. Originalul indic nu s'a des-

cogerit însă până astăzi. Forma principală, adică cea mai scurtă, este descoperită de Brockhaus în noaptea a 8-a din Tuti-Nameh. După numele celui mai mare înțelept care joacă rolul cel mai mare (Sindabar, Syntipas, Syntipa) a căpătat această carte numele de *Sindabar*, *Syntipas* și *Syntipa*; în transformările și traducțiunile occidentale se numește: „Ceii 7 înțelepți Roman des sept sages“ după numărul înțelepților. Cea mai vechiă formă după cea persană, este cea descoperită și publicată în limba siriacă de Baethgen ¹⁾ Această versiune nu este alt-ceva, de cât o traducere dintr'un text arab. Din cea siriacă a făcut Mihail Andreopulos în secolul XI o traducțiune în limba grecească. ²⁾ Baza tuturor reproducțiunilor europene însă este traducțiunea cea evreească de pe la 1250. Din aceasta a făcut un monah, Dam Iehan una latinească, și Hebers o traducțiune franceză sub titlul „Dolopathas.“ (secolul XIV) Din o altă traducțiune francesă, s'a făcut cele alte reproducțiuni, așa d. e. cea englezească etc. Această recenziune franceză a fost editată de Keller, care a scris o introducciune de peste 246 ³⁾ pagini, în care urmărește toate paralelele și ramificațiunile acestei cărți, mult citite și foarte influente. Căci afară de acele traducțiuni pomenite, mai posedă fie-care popor câte o odraslă eșită din vița comună, câte o prelucrare mai mult sau mai puțin amplificată a lui Syntipa.

¹⁾ F. Baethgen, *Sindbân oder die sieben weisen Meister* Leipzig 1876.

²⁾ Tipărită de Boissonade, de *Sintipa et Cyri filio, Andreopuli narratio* în: *Anecdota graeca* Paris 1828.

³⁾ *Le romans des sept sages*. Tübingen 1836.

Forma acestei cărți, adică o înșirare de povești, înlesnia îmbogățirea și amplificarea ei, întocmai precum se amplifică și se îmbogățește Panciătantra, și întocmai precum se îmbogățește *Halimaua*. Așa dintr'o carte cu 7 înțelepți ce spun câte o poveste și unu sau 7 răspunsuri al mumei vitrige, s'a făcut cu încetul 10 d. e. în 1001 nopți arăbești ¹⁾ și s'a sporit în literatura turcească până la 40 de povești ale vezirilor și 40 de răspunsuri.²⁾

Din traducțiunea grecească a lui Andriopulos s'a făcut pe de o parte o traducțiune slovenească, care însă nu ne interesează pre noi acuma într'atâta, și pe de alta o traducțiune *neogrecească* tipărită în Veneția la 1744. ³⁾ De *aci* s'a tradus în limba română, și a intrat în literatura populară română.

Textul cel mai vechiu îl posedăm noi într'un manuscris mixt din 1779, dar este numai un fragment de 3 foi coprinzând povestea introducătoare. Iată titlul pe deplin, care ne spune curat, că s'a tradus din limba grecească, cu care se și potrivește cuvânt din cuvânt :

«Istoria lui Kirū împărat al Persilor, și pentru dascălul Sandipa. Cuvântul întâiu al Sandipii filosofului, talmăcit de pre limba sirienească pre limba elenească; iar acum mai pre urmă pre limba românească.»

„Această istorie ați scris-o mai întâiu Mossus filo-

1) 1001 Nacht ed. Habicht etc. vol. X noaptea 440—452.

2) Literatura întreagă a tratat-o pe larg afară de Keller *Comparetti*: Osservazioni intorno al libro dei sette savj di Roma. Pisa 1865, și Ricerche intorno al libro di Sindibad. Milano 1869.

3) Μυθολογικον Συνδίκου του φιλοσοφου. Venet. 1744. (8° 96 pp.)

soful pentru Kir împăratul Persilor, și pentru naștere fiului său, și pentru dascălul Sandipa filosoful și pentru 7 filosofi ai împăratului și pentru țiutoarea împăratului și pentru meșteșugurile ei cele reale și vicleni ci le-au făcut și le-au gătit acea vitrigă să li facă fiului împăratului încă și asupra a însuși împăratului.“

A doua traducere tot din *elineaste* în limba românească s'a făcut de către unu, anume Simeon Pantea, la 1802 care a și tipărit-o în același an în Sibiu sub titlul: *Istoria Syndipii filosofului*. A doua edițiune s'a făcut tot acolo la 1834.

Iată acuma coprinsul „Istoriei Syndipei“ care a avut o influența directă și indirectă asupra literaturii populare:

„Fost-au un împărat la Persia, numele lui Kira, care avea șapte mueri, dară copii n'a avut; și a rugat pre Dumnezeu să'i dea copii; După multă rugăciune l'a ascultat D-zeu și a născut femeea un fecior, pre care-l creștea împăratul și'l învăța; și i-au găsit un dascal să'l facă întru învățătura înțelepciunii vrednic; dar în zadar se nevoi dascălul trei ani, căci uimic nu s'a folosit. Văzând aceasta împăratul, chemă pre Syndipa, filosof vestit, și 'i zise, că vrea să-i dea pe fiul său spre învățatură. Syndipa făgădui a-l da în șase luni gata, cu toată învățatură pe deplin și desăvârșit învățat, iar de nu, să 'i se taie capul, și-i dede o ast-fel de scrisoare. Deci luă Syndipa pre fiul împăratului și'l băgă într-o casă mare și largă, și cele din launtrul casii le-a luminat și le-a albit și a scris și a zugrăvit pe pereți câte învățături vrea să-i arate; acolo ședea filosoful cu fiul împăratului, și'l învăță. După ce tre-

cură cele 6 luni și coconul era desăvârșit învățat, zise Syndipa: „voiu să-ți fac cercarea norocului tău, și precum voiu vedea folosul tău așa te voiu trimite la tatăl tău.” Făcând cercare, văzu filosoful că coconul se află într'o primejdie mare, dacă nu va tăcea șapte zile de arându, și să nu vorbească nici un cuvânt; cu această povață îl trimise la tatăl său.

Deci a mers fiul împăratului dimineța și s'a închinat împăratului. Dar cât îi vorbi împăratul, el sta și se uita în ochii lui, și nu îi răspundea. Împăratul mâhnit zise boerilor seî, să vorbească ei cu dânsul, poate se teme și nu grăește cu dânsul ca împărat; și încercarea boerilor fu zadarnică. Tot așa fără de folos era și încercarea mumei sale.

Împăratul avea între femeile lui una vicleană, și i-a zis să ia pre fiul împăratului și cât poate să vorbească cu momela, doară-l va face să și rupă tăcerea și să vorbească. Deci îl luă muma sa cea vitregă și l' duce în casa ei; acolo începu să îi vorbească de dragoste și-i zise că va cugeta oareși care meștersug asupra tatălui său, adică îi va da moarte, iară el luând împărăția, să o ia pe dânsa de muere. Aceste cuvinte îmtârătară într'atâta pe fiul împăratului, în cât uită de sfatul Syndipii și-i zise: Să știi că 'ți voiu da răspuns peste șapte zile; iară muerea auzind acestea s'a nevoit să facă pierzarea lui, deci îndată 'ș a rupt hainele ei, și-și au sgâriat fața și a strigat tare. Împăratul auzind strigătul ei, alergă iute să vază ce este; iară ea i-a zis: eă, împărate, cu multă osteneală mă străduiam, și cu dragoste vorbeam și-l îndemnam să vorbească; iară el de năprasnă a căzut peste mine

și să nevoea să mă rușineze, așa în cât mi-a rupt haina și podoabele, și fața mi-a sgâriat-o precum vezi. Împăratul turburat și spăimântat, hotărâ să o-sândească pre fiul său la moarte.

Împăratul avea șapte filosofi după obicei, pre cari îi ținea împăratul spre câte lucruri vrea să facă. Decî acești șapte filosofi și sfetnici auzind de hotărârea împăratului asupra fiului său, fără sfătuirea lor, au socotit mintea lor, și au cunoscut că din mare mânie și din turburare covârșitoare s'a turburat împăratul de a crezut pâra muerii și a osândit pre fiul său la moarte. Decî se sfătuiră între dânșii, ca fiește care să meargă la împăratul, câte unul într'o zi să vorbească cu dânsul, să nu omoare pre fiul său, până vor trece câte șapte filosofi.

Așa veni cel d'ântăiu filosof și spuse împăratului o pildă și încă una, cum că nu se cade să crează ușor vorbelor pârătoare. Cum simți muerea aceea, de vorbele filosofului, veni și ea și spuse împăratului o pildă, cum că să nu se încrează în sfetnici, că sânt vicleni și rei.

A doua zi vine al doilea filosof și spune o pildă, și iar vine muerea și spune altă pildă, și așa tot hotârea împăratul să omoară pre fiul său, și-și retrăgea hotărârea, după cum venea muerea sau unul din cei șapte filosofi, sfetnici ai lui; ast-fel trecură cele șapte zile primejdioase.

În zioa a opta se arată Syndipa și fiul împăratului dezlegându-i-se legătura tăcerii spuse viclenia muerii; apoi spuse mai multe pilde, cari dovedeau înalta sa înțelepciune. Împăratul dede atunci poruncă să se

omoară muerea aceea ; însă fiul de împărat o scăpă de moarte și zise , numai aceasta să-i se facă ei : să-î rază capul și să-î mănjască obrazul, și puind-o pre un măgariu să încungîură cu dânsa toată cetatea ca să o rușineze.

Împăratul mirându-se de înțelepciunea fiului său, întreabă pre Syndipa, dacă este din naștere sau din învățare ; și cartea se sfârșește cu pilda filosofului, menită de a arăta că fie care om își are ursita lui. "

Acesta este coprinsul istoriei lui Syndipa filosoful, care precum se recunoaște la prima vedere, nu este alt-ceva decât străvechea poveste a lui Iosif cu femeea lui Potifar, sau a lui Hippolyt cu Phaedra femeea lui Theseus, care se repetă prin toate veacurile și în toate literaturile.

Mult mai importante din punctul de vedere al influenței au devenit acele *pilde*, care în recenziunea noastră se urcă la numărul de 22. Acest număr, precum am observat, nu este pretutindenea identic, precum nu e identic nici numele împăratului, nici numele filosofului. La noi se cheamă Kir adică Cyrus și Syndipa, în Occident se cheamă împăratul când Diocletian, când Vespasian etc. și filosoful e când Virgil, când un altul etc.

Noi aci ne vom ocupa numai cu una sau două din aceste pilde, cari se potrivesc mai mult cu vederile noastre estetice moderne; căci o mare parte dintr'ânsele au un caracter cam prea liber, potrivit cu tonul vremurilor trecute.

Întăia pildă a filosofului al șaptelea :

Pilda ce o comunicăm aci în extract este întăia pil-

dă a filosofului al șaptelea și o putem întitula : „studierea vicleșugurilor muerelor.”

„A fost un om care s'aũ jurat să nu șază la un loc, nici muere să-și ia, până nu va afla toate vicleșugurile și meșteșugurile muerelor; și s'a înstreinat și a umblat din loc în loc, nevoindu-se să afle ceea ce poftea. Deci acolo pre unde umbla l'a întâlnit un om și l'a întrebat la ce umblă; și dacă i-a spus tot adevărul 'i spuse cel alt: omule, dute și șezi sânguratic pe cenușă și așa vei afla meșteșugurile muerilor. Tânărul făcu așa și șezu 40 de zile și 40 de nopți și scriea vicleșugurile muerilor. După aceea zicea că n'a rămas nescris nici un vicleșug, și s'a întors să meargă spre casa sa. Pe drum a ajuns la un sat și a rămas acolo. A doua zi a făcut acolo un om o masă mare și a chemat și pe acel strein. Iară el venind a șezut cu cei l'alți la masă, dar nu mânca asemenea cu cei l'alți. Atuncea i-a zis stăpânul casii: de unde ești? și de unde vii? Tânărul răspunse: viu de departe căci am eșit să aflu vicleșugurile muerilor. Acestea le spuse bărbatul, muerei sale zicând: ia l'înăuntru și rânduște lui bucate. Muerea făcuse precum îi poruncise bărbatul și puind masa a șezut cu dânsul la masă.

După aceea il întrebă dacă a scris toate meșteșugurile muerilor? iară el a zis: nici un meșteșug saũ mozavirie n'am lăsat nescris. Iară muerea îi zise: și eũ sânt muere, și voiu meșteșugi ceva cu tine, să văz de-l vei fi scris și acela. Inainte însă, să-ți spuiũ lucrul unei alte femei.

„A fost un om și a avut muere de cinste și înțeleaptă;

și el tot deauna blăstema pre alte mueri, și muerea lui îi zicea : omule, nu ocără pre toate muerile ci numai pre cele rele. Iară el zise : pre toate le ocărăsc, că toate sânt rele.

Intr'o zi zise muerea lui cătră dânsul : ce vreî să lucrezi astăzi ? și el a zis : voiû să mă duc cu plugul la țarină. Și ea ducându-se la târg a găsit pește și a cumpărat ; a făcut și fertură și a adus-o bărbatului ei, să-o mănânce ; și întorcându-se muerea acasă a aruncat peștii viu pe brazdele plugului. Bărbatul ei s'a sculat să are și găsind peștii îi a cules și îi a adus acasă și îi a zis să i ferbe ; iară ea zise : dar de unde i ai adus ? și bărbatul răspunse : i-am găsit pe brazdele plugului. Ea atuncea a mers de i-a ascuns ; seara când ceru bărbatul peștii ce-î a adus, muerea îndată 'ș-au apucat obrazul cu unghile și a strigat cu glas mare, de s'aû strâns vecinii de prin prejur, și striga că omul acela are drac în sine, că tot vorbește de pești găsiți pe brazde ci să-l lege, că va să o omoară pre dânsa. Iară vecinii i-au legat lui mâinele și picioarele cu lanț de fer, și toată noaptea strigă el : dară n'am găsit eû peștii și i-am dat ei, și i-am zis să-î frigă. Dimineața aû venit vecinii și l'aû întrebat ce a făcut ; iar el spunea tot adevărul, și muerea striga : omul acesta e îndrăcit. Așa îl ținu trei zile, după aceea îl întreabă dacă vrea să mănânce pește prăjit ? și el îndată a strigat : acestea sânt peștii care i-am găsit pre brazde ; Muerea a zis : Boarii creștinii ! încă tot îl ține pe el dracul ! Iară el a gândit în sine să nu mai zică acest cuvânt ; și când îl întreabă muerea de pești, el zise : că nu știu ce pește este acela. Atuncea

il deslegă muerea lui, și îi zise, să nu mai sudue pre toate muerile și să nu se mai laude, că va birui pre toate muerile.

După ce isprăvi cu această poveste, încercă muerea aceea să adimenească pe tânărul, zicându'i, că ea e tânără și frumoasă și bărbatul ei bătrân, și alte vorbe de felul acesta; dar abia voi tânărul să asculte de vorbele ei, când începu a striga: vai mie! ce este aceasta, ce pățiu? și îndată alergă bărbatul ei, și cei chemați, și vecinî. Tânărul ședea la masă, și era cu mare frică, și nu avea ce să facă. Decî o întrebă bărbatul, de ce a strigat; și ea îi răspunse zicând: acest strein, pe care-l ospătez, s'a întâmplat de i s'a pus un os de pește în gât, și 'mî era frică să nu moare, de aceea am strigat, dar acum s'a mântuit. După ce plecară toți, întrebă muerea pe tânărul: oare câte țî-am spts, și câte țî-am făcut, ai-le scrise? iară el zise: de acestea n'am nimica scris. Iar ea îi a zis: în deșert te osenești, și nimic n'ai isprăvit, nici ai aflat vicleșugurile muerilor. Decî streinul îndată s'a sculat și câte le avea scrise a ars și mirându-se a zis: că nimenî dn oameni nu poate să cunoască răutățile si vicleșugurile muerilor.*

Această pildă despre vicleșugurile muerilor s'a mai publicat puțin schimbată în „Curierul de ambe sexe“⁽¹⁾ a lui Heliade, sub titlu: „O nuvelă arabă“, adică povestea noastră cea principală fără cea intercalată; și ast-fel a influențat pe d. Macedonski, dând naștere la „Iadeșul“ piesa teatrală a acestuî din urmă. Au-

1) Periodul al IV-lea No. 1 1842—1844.

torul singur mărturisește această influență, publicând și „nuvela“ alături de „Iadeșul.“¹⁾

Epizodul intercalat, despre peștii găsiți pe brazdele câmpului își are asemenea istoria schimbărilor și transformărilor sale, până când a ajuns povestea lui Anton Pann: „De când ploa cu cârnați.“²⁾ Decosebirea fundamentală între aceasta din urmă și prototipul ei, este, că rolurile s'au schimbat: nu femeea păcălește pe bărbatul ei, ci bărbatul pe femeea sa cam răoadă.

Mai aceeași poveste se află în India, în Danemarca, în Italia, Franța etc. Cosquin a publicat un variant din Lotaringia și l'a însoțit cu toate paralelele,³⁾ se înțelege afară de cea română.

Tot Syndipa, dar în mod indirect a dat naștere și la povestea lui I. Barac: „Cei trei frați gheboși sau trei bărbați și o muere; istorie comică în versuri“ a căror origine nu e lipsită de interes din punctul de vedere al migrațiunii poveștilor.

Când am spus istoricul lui Syndipa, am pomenit că există diferențe între deosebitele prelucrări și traduceri acestei cărți, la diferite popoare. Una din diferențele între recenziuna ebraică (din secol. XII) și cea grecească, care este prototipul recenziunii române este, că aceea posedă între altele și o poveste, pe care o putem considera ca sâmburele din care s'au desvoltat variantele ulterioare până când a ajuns la noi cu o

¹⁾ A. Macedonski, Poesii. București, 1882 p. 398—401.

²⁾ Anton Pann: Fabule și Istorioare I. Bucur. 1841 pag. 117—127.

³⁾ Cosquin: Contes lorraines în : Romania Vol. IX Paris 1880 p. 392 urm.

poveste a lui Barac. După cea ebraică, respectivă după traducerea latină, ea a fost prelucrată apoi de truverul francez Durand. Straparola din partea lui a priimit această poveste în colecțiunea lui cea italiană. ¹⁾

Un colorit oriental a dobândit mai pe urmă prin di-băcia lui Guelette ²⁾ care după cum o mărturisește el însuși a luat acea poveste de la Straparola. Von der Hagen în fine a publicat traducerea germană în 1001 de zile ³⁾.

Această din urmă variantă este originea poveștii lui Barac, care a luat-o sau din traducerea germană sau din cartea franceză a lui Guelette. Cuprinsul este pe scurt cel următor :

Un fabricant de săbii din Damasc avea trei feciori gheboși, care se asemănau așa între dânsii încât nu se putea distinge unul de altul. Pe patul morții lăsa tatăl lor diată, să nu se despartă între dânsii. După moartea mumei lor însă, ei se despărțiră și unul din ei ajunse la Bagdad. Acolo intră la un fabricant de săbii, se însură cu nevasta meșterului după moartea acestuia, și ajunse a-și face oare care stare. Atunci sosiră și cei l'alți doi frați ai lui la dânsul. El îi priimi rău, le dede ceva bani și le porunci să părăseasca orașul, nevastei sale porunci să nu-î primească. Eșind el la treabă se făcu nevastei sale milă de dânsii și ea priimi pe frații bărbatului ei, îi ospătă și îi îmbracă. În

¹⁾ *Piacevole notti* IV. No. 3.

²⁾ *Contes Tatares. Les mille et un quart d'heure.* Utrecht 1737 13—19 sfert de ceas „*Les trois Bossus de Damas*“ Dunlop-Liebrecht p. 209—210 și p. 486 No. 278.

³⁾ Vol. X Prenzlau 1829 ziua 625—632.

ceasul acela se întoarse și bărbatul ei acasă. Atunci femeea, de frica ca el să nu vadă acolo pe frații lui, îi ascunse într'un butoiu. Dar cât de mare fu spaima ei, când căutând după oare care vreme, să vadă ce fac, îi găsi morți; ea chemă pe un hamal și îi făgădui o sumă oare care să ea și să arunce pe acel ghebos—căci ea îi arătase numai unu—in apa Tigrului. Când se întoarse el acasă, îi arăta femeea că s'a întors mortul și prin urmare nu poate să îi plătească înainte de a scăpa de el. Hamalul ea decî pe al doilea mort și 'l aruncă în Tigru. Dar cât de mare fu turbarea lui, când ajungând aproape de casa femeii, vede pe ghebosul că intră în curte. Fără a mai zice un cuvânt, îl apucă, îl bagă într'un sac și-l aruncă și pe acesta în Tigru. Venind apoi să-și ea plata, hamalul povestește femeii, cum că ghebosul s'ar fi întors pentru a treia oară și că el l'ar fi aruncat ear în apă. Cum auzi femeea de aceasta, înțelese îndată că era vorba de bărbatul ei, și văitându-se de moartea lui, nu vrea să plătească hamalului. Acesta după ce se certă cu ea fuge în fine; pe drum îl întâlnește Califul care mergea tip-tit prin oraș, și îi poruncește să ia el sacul ce ducea Califul în spinare și să'l ducă. Când ajunsă în palat văzu hamalul că în acel sac și în cele alte doue sacuri ce se aduseră împreună cu acela, se aflau cei trei gheboși, cari nu erau însă morți ci numai amorțiți. Califul aflând toate de la hamal, chemă pe femeea, care însăși nu poate să deosibească pe bărbatul ei dintre cei trei frați ce steteau unul lângă altul, într'atâta se asemăna; până când acela singur se arată. Pe cei-l-alti doi i ajută Califul și acuma abia ei împlinesc diata

tatălui lor, de a nu se mai despărți unul de la altul. «

Această poveste versificată de I. Barac, a apărut mai întâi la 1843, apoi s'a retipărit la 1844 și 1878.

Ce e mai interesant însă este, că posedăm în literatura română încă o a doua redacțiune dintr'această poveste, însă mai dezvoltată și mai împodobită și adică în Șezătoare la țară de A. Pann.¹⁾ Aci cei doi cocoșai nu sunt frații ci numai prietenii bărbatului cocoșat, apoi după ce hamalul a aruncat pe cei doi d'ântăi gheboși în apă, începe un șir de întâmplări cu gheboșul al treilea mort, prin care se deosibește recenziunea lui A. Pann de cea a lui Barac. Hamalul anină mortul de ușa unui cărciumar, cărciumarul supărat că bate cineva așa târziu noaptea la ușa lui, ese și lovește mortul—hamalul fugise—cărciumarul speriat, căci el crede că l'a omorât, duce mortul la un măcelar, care crede că e un hoț, și'l bate, îl pune apoi unui pescar în car, acesta de asemenea îl așează lângă merindele unor plugari, cari lovindu-l îl pun pe mînzul unui călăreț, acesta îl aruncă într'o luntre; un vânător de rațe dă în el cu pușca și ca să scape dă drumu luntrei; pescarii se țin după el asvărind cu pietri; de teamă că l'a omorât lasă luntrea cu omul, care ajunge la scocul unei mori și strică roatele ei, morarul crede că roata l'a strivit și'l așează lângă cotețul unui sătean. Acesta crede că l'a omorât cu lemnul ce aruncase în el socotind că e un hoț, și îl aruncă în eleșteu; de acolo îl scot pes-

¹⁾ Anton Pann: Șezătoarea la țară. București 1880 vol. I, p. 73—83 și II p. 3—16.

carii, cariî văzând sacul, în care se afla el, că e așa greu crezură că au găsit o comoară și se duc la zapciu ca el să o împarte între ei; dar în loc de comoară găsesc pe ghebosul mort; cu încetul cu încetul se ivesc toți acei cari se simțiră vinovați de moartea lui, afară de hamalul. Zapciul văzând atâtea vinovați și nevinovați tot de-o dată, zăpăcit dă drumu la toți și găsește pe mortul singur vinovat „că dup'atâtea omoruri de rău tot nu s'a lăsat.“

Izvorul din care a scos A. Pann această poveste este probabil „Halimaua“ sau mai bine în 1001 de nopți unde se găsește o poveste mai mult sau mai puțin analoagă ¹⁾. În recenziunea lui Gorjan lipsește această poveste, dar se află în acea de Barac (Galland), de care vom vorbi mai departe. Un șir de povești paralele din literatura franceză (fablieaux) și germană a fost analizată de Von der Hagen ²⁾ cu diferența că în loc de gheboși, mai cu seamă în loc de cel din urmă ghebos din povestea lui A. Pann este un *popă*, cărui se întâmplă să fie omorât de atâtea ori.

Cât de populară a ajuns această poveste, dovedește faptul, că vărul meu mi-a povestit-o ca o întâmplare reală, localizată în Galați;

Un grec ghebos, dar bogat, se însoare, văzând ce soarta rea au bani rămași de la un holteiu. După ce s'a însurat nu ese nicăeri cu nevasta lui de frica zuliiei; femeea lui se plictisește șezând tot mereu a casă.

¹⁾ 1001 N. ed. Habicht noaptea 127—129.

²⁾ Gessammt abentheuer III. Stuttg. Tuebing 1850 p. LI—LXI.

Ca să-i treacă de urât se duce greul nostru și adună zece gheboși, cari se năzăreau tocmai ca dânsul. Ea îi poștește câte unu să se întoarcă apoi la dânsa, și când venia cel d'ântăiu, iată că soși și al doilea, și așea toți zece gheboși pe cari i ascunde de a rându într'o cămară strâmtă, acolo muriră năbușiți. Cum văzu femeea nenorocirea ce i s'a întâmplat, îi ascunse sub divan, dar a doua zi se simțea un miros greu; decî chemă pe un hamal și arătându-i un ghebos mort se învoește cu bamalul să ia pe acel mort și să-l arunce în Dunărea. Dar de câte ori se întoarce, îi arată femeea, un alt mort zicându-i: iată că s'a întors, și astfel a fost nevoit să-i ducă pe toți, când se întoarce hamalul de la al 10-lea mort, zărește pe bărbatul venind spre casă; infuriat cum era, se aruncă pe el, îl apucă, îl bagă în sac și îl aruncă și pe dânsul în Dunărea.

—

B E R T O L D O

Toate poveștile cu cari ne-am ocupat până acum au fost de origine indogermanică dar au suferit o înrâurire semitică prin Sirieni, Arabi și Evrei, de către cari au fost traduse, prelucrate și răspândite. Acuma însă ne vine rândul de a vorbi de o carte, a cărei legendă este de origine curat semitică, special talmudică, dar care în cursul seculilor a fost într'atâta transformată în cât abia se recunoaște adevărata origină. Această carte este: *Bertoldo*.

În Talmud se spune următoarea poveste:

Regele Salomon vrând să zidească templul din Ierusalim a fost silit să trimeată pe generalul său Benaia să prinză pe Așmedai, regele demonilor, ca prin mijlocirea lui să găsească pe acel Șamir: sfărâmă piatră. Căci alt-fel n'ar fi putut să spintece și să ciopească bolovanii de piatră, din cari zidea templul, de oare ce Biblia oprește întrebuițarea ferului; Șamirul însă avea proprietatea de a spinteca piatra pe care a fost pus, și numai Așmedai știa unde se găsește. Cu multă dibăcie ajunge în fine Benaia să pue mâna pe

Așmedaï, și să-l ducă la Ierusalim. Pe drum îl vede cum plângea, când trecu o nuntă, că râdea când auzi pe unul poruncindu-și o pereche de ciobote care să ție 7 ani; apoi apucă Așmedaï pe un orb care era să cază într'o groapă și'l îndreptă pe calea mare; și așa iar râdea de un vrăjitor care spunea norocul la oamenii ce steteau împrejurul lui. Ajuns înaintea lui Salomon el aruncă o trestie pe pământ. Intrebat de către Salomon de ce a plâns și de ce a răs și c'un cuvânt de faptele lui curioase, desluși el toată purtarea sa și zise: că a plâns fiind-că mirele are să moară peste puțină vreme, și a răs de acela, care și-a poruncit ciobote ce să ție 7 ani, pe când el nu o să mai trăiască 7 zile; pe orbul l'a îndreptat, fiind că a auzit în cer, că acela care va face un bine acelui orb, va căpăta o mare resplată; a răs de vrăjitorul ce spunea norocul la toți oamenii, și singur nu știa că era o comoară îngropată chiar sub picioarele lui; iar trestia aceea este măsura de pământ ce ocupă omul după moarte, pe când el este nesățios câtă vreme trăește.* Restul acestei legende o trecem aci fiind depărtate de scopul nostru; mai pe larg vom reveni atât asupra acestei legende în întregul ei, cât și asupra tuturor legendelor solomonice, în descrierea literaturii religioase. Acolo vorbim de rolul ce a jucat figura lui Salomon împărat în legende și poveștile universale; aci, unde figura primitivă s'a desfigurat cu totul, și numai cercetări îndelungate ne aduc la prototipul depărtat, ne mărginim a indica aceste schimbări în trăsuri generale. Căci ca micul grăunte de muștar ce crește și devine un copaciū mare așa a crescut și s'a dezvoltat această mică poveste în cursul

secolilor și în mijlocul a multor literaturi. În Franța a dat ea naștere, sau cel puțin a schimbat caracterul întreg al unei îngende vechi și a produs povestea despre : *Merlin l'enchanteur* care ia locul lui Așmedaï; în Rusia se face dintr'ânsa, povestea despre Salomon și Chitovras (Chentauros) unde Așmedaï e considerat ca un Centaur, o dâhanie năstrăvană. În Englitera este Solomon și Saturn, unde întrevorbirea acestora capătă forma unui dialog cu întrebări și răspunsuri. La 1488 apăru latinește și englezește sub titlul : *Sayings and proverbs of Solomon, with the answers of Marculphus*.¹⁾ De aci este numai un singur pas la transformarea germană, cunoscută sub numele de (Salman und Morolt), Salomon und Morolf și în fine cartea populară : *Salomon und Markolf*.

De aci de sigur prin mijlocirea unei prelucrări franceze, tipărită la Paris la 1509, a ajuns în Italia unde *Giulio Cesare Croce*, cu supranumele *della Lira*, pe la sfârșitul secolului al XVI-lea o transformă în : *vita di Bertoldo* ;²⁾ Insușî numele *Bertoldo*, nu este alt-ceva, de cât o corupțiune din numele german *Markolf*, *Morolt*. Localisată în Italia de către Croce a ajuns acolo la o mare reputațiune și era cartea cea mai populară în Italia peste două secole.

Cartea lui Croce a fost asemenea tradusă în limba neogrecească.³⁾ Pe lângă *Bertoldo* a mai scris Croce și o urmare sub numele de *Bertoldino*, adică istoria fiului

¹⁾ Dun lop-Liebrecht pag, 328 — 331,

²⁾ Le sottilissime astuzie di Bertoldo. Despre biografia lui v. O. Guerrini : *La vita e le opere di giulio Cesare Croce* Bologna 1879.

³⁾ Πανουργιαί γνωμικά και Ριαθηχη Βερτολδου, Veneția 1813.

lui Bertoldo, care de asemenea s'a tradus în limba neogrecescă. ¹⁾ Această parte din ciclul legendelor solomonice a fost pe larg tractată de către Veselovsky în importanta sa operă asupra legendelor solomonice ²⁾ pe care o datorim amabilității autorului.

Veselovsky a urmărit pas cu pas căderea îngerului Așmedai, căzând din rangul său de cap al demonilor și ajungând în sfârșit măscăriciu la curtea unui împărat.

Din secolul al XII-lea deja, poate și mai de vreme, ne întimpină locțiitorul lui Așmedai, în forma unui om isteț puțin familiarizat cu cerințele estetice, care stă de vorbă cu împăratul Solomon și caută să'l biruească prin întrebări istețe, sau prin răspunsuri la întrebări făcute de către împăratul. Se înțelege că de la ast-fel de întrebări a putut să ajungă ușor la parodiarea sentențelor și proverbelor, ce se pun în gura împăratului Solomon, și așa din „întrebări și răspunsuri“ serioase, ajungem la comica și parodia. Evul mediu iubea în genere forma această de dialog, de aceea multe cărți cu scopuri didactice s'aun conservat sub această formă, și chiar în literatura română. Noi vom vorbi despre acele „Intrebări și răspunsuri“ abia când va fi vorba de literatura religioasă, și de modul cum a intrat literatura scrisă în popor, și a influențat asupra lui; căci manuscriptele noastre de „Intrebări și răspunsuri“ au

¹⁾ Βίος του Μπερτολδίνου, ed. 4-a Venet. 1818.

²⁾ A. Veselovsky: Slavianskîa skazaniïa o Solomonê i Kitowrasê i zapadnyïa legendy o Morolifê i Merlinê. St. Petersburg 1872 pag 245—340.

toate, în cea mai mare parte, un coprins religios, tratând persoanele biblice și întâmplări din istoria sfântă. Noi totuși pomenim aci de acele „Intrebări și răspunsuri” căci prin forma lor stau în legătură ideală cu întrebările și răspunsurile lui Solomon și Morolf. Ba chiar unele din vechile întrebări, cari erau de un caracter religios, se regăsesc și în întrebările noastre. Dar să ne întoarcem la Bertoldo.

Pe lângă acele întrebări și răspunsuri, s'au mai adăugat epizoade în forma de povești, sau mai bine un șir de snoave legate între dânsle, și din aceste elemente s'a combinat „Vita di Bertoldo” și traducțiunea grecească corespunzătoare.

Dar în dezvoltarea ulterioară, ce a suferit cartea lui Croce în Italia, s'a pierdut cu încetul partea aceea cu întrebări și răspunsuri, și a rămas o recenziune scurtă, care coprinde numai isprăvile viclene ale meșterului Bertoldo.

În literatura română posedăm noi amândouă recenzii, adică atât cea dezvoltată, cât și cea prescurtată; amândouă încă din secolul trecut.

Textul cel mai vechiu din viața lui Bertoldo îl posedăm noi într'un „sbornic” manuscript din 1779¹⁾ posesiunea noastră, intitulat:

„Inceputul vieții și a faptelor lui Bertold de ce au făcut și lucrat în viața lui.”

După stilul se vede că este o traducțiune făcută din grecește, sau o copie după o astfel de traducere.

Proape o sută de ani după acest manuscript a re-

¹⁾ Fol. 40a—76b.

improspătat d. Nebunelli din Galați viața lui Bertoldo, localisând-o în țara românească. » *Vicleniile meșterului Perdaf* ¹⁾ nu sânt altceva de cât » *vicleniile meșterului Bertoldo*.« După cum ni se comunică, a tradus d. Nebunelli pe meșterul Perdaf nu din grecește ci din italienește. Aceste două texte reprezintă recenziunea cea complectă, a cărei coprints este cel următor :

» In zilele lui Albon împăratul Logobatului, carele a stăpănit toată Italia, era scaunul împăratului la Verona. Aflatu-s'au în curțile lui un mojić pe carile îl chema Bertold, om grozav și urât la chipul lui, cât nu era altul ca dânsul, dar avea minte supțire și ascuțită.

Acest Bertold era mic la obraz, cu fruntea zbărcită, cu ochii roși ca focul, sprâncenile ca părul de porc, urechile lungi ca de măgar, gura mare și strâmbă, buzele lăsate în jos ca de cal, barba pe supt bărbiea ca de țap, nasul strâmb, dinții afară ca de rămători sălbatici, și când vorbea se părea că fierb câte-va oale la foc; picioarele avea ca un țap, și tot trupul flocos.

El veni la împăratul și atuncea începu împăratul a se întreba cu dânsul. Din aceste întrebări și răspunsuri, dăm aci câte-va exemple :

Ce lucru este mai iute ?

Gândul.

Ce vin este mai bun ?

Cel ce să bea în casa altuia.

Care este acea mare, care nici o dată nu să sature ?

Sațul scumpului, și iubire de argint.

Care este mai mare foc și vrajbă în casă ?

1) Galați 1875.

Muere rea și gura cea mare a slugilor ?

Cum ai fi făcut să prinzi un epure, ne alergând după dânsul ?

Aștept până când l'ași fi fierț, și apoi l'ași prinde.

De oare ce Bertold începe a răspunde mojicește voește împăratul să l'gonească de la curte, și Bertoldo răspunde : Eu mă duc, dar tu trebuie să știi, că muștele măcar de le și gonește cineva ele iarăși se întorc, așa și eu iarăși mă voiu întoarce. Impăratul îl ia de vorbă, să se întoarcă cu muștile.

Iară Bertoldo avea un măgar bătrân, jupuit și acoperit de muști ; atunci încălică Bertoldo pe acel asin, și vine la împăratul cu cârdul de muști ce se țineau după dânsul.

În vremea aceea vin două mueri cu o oglindă la împăratul, și fie care zice că oglinda e a ei. Impăratul decide în modul cunoscut, cum a decis *Solomon* cerea celor două mueri, ce pretindeau copilul cel viu. Așa zice împăratul aci, să se spargă oglinda și fie-care din muerile acele, să ia o jumătate din fărămituri ; una dintr'ânsele se îndură de oglinda și renunță, numai ca oglinda să rămăe întreagă. Aceștiea dă împăratul oglinda. Bertoldo, care era de față la această judecată își bate joc de ușoara credință a împăratului, care crede iute lacrimilor muerești. Dar împăratul începu să laude foarte tare pe femeile. Bertoldo auzind aceasta, zise împăratului, că în scurtă vreme își va schimba părerea. Ce să facă ? ce să dreagă ca să se ție de vorbă ? Bertold, ca să ese cu față curată, se duce la femeea aceea ce a rămas cu oglinda și i spune că împăratul a făcut o lege nouă, cum că fie

care bărbat să ia câte 7 mueri. Abia află acea femei de noua lege a împăratului, când de grabă o spune la cele alte și toate de o dată se strâng la palat și încep a sbera și a răcni, ca împăratul să și schimbe legea cea nouă.

Împăratul auzind acestea toate, se mâniă foc asupra femeilor; și ast-fel își schimbă în curând părerea cea bună ce avuse mai înainte despre dânsese.

Pe când mai vorbea Bertold cu împăratul sosi o slugă de la împărăteasa și chema pre Bertold să vie la dânsa; căci ea auzise de vicleșugurile lui și vrea să-l pedepsească. Spre acest scop gătise împărăteasa mai multe mueri cari să vie să-l bată, când ea le va chema. Cum veniră muerile acele, zise Bertold: aceea ce a gândit să otrăvească pe împăratul, aceea mă va bate cel d'ântâiu. Atuncea zise una către cea-l-altă: eu nu m'am gândit la una ca aceasta; până când au ajuns la împărăteasa; și ast-fel a scăpat Bertold prin vicleșugul lui. Tot prin vicleșugul lui, scapă Bertold și de alte bătăi, ce voea împărăteasa să-i dea prin străjerii ei.

În casa împăratului era atuncea un măscăriciu, a-nume Glomoz și acesta s'a apucat de ceartă cu Bertold, dar îl rămase Bertold cu vorba, căci era mai isteț și mai înțelept. Înainte de a pleca însă chemă împăratul pe Bertold și-i zise: mâine să vii, dar să nu fii nici gol, nici îmbrăcat.

A doua zi de dimineață veni Bertold învelit numai într'o mreje; fiind ast-fel nici gol nici îmbrăcat.

Împăratul îl întrebă:

Ce face tatăl tău, mumă-ta, fratele-tău, soru-ta?

Tatăl meu dintr'o pagubă face două. Muma mea face unei vecine a sale, aceea care altă dată nu i-o va mai face. Frate-meu câți găsește, atâția ucide. Soru-mea plânge ceea, ce au răs tot anul acesta.

Descurcă-mă acest tălcu!

Tatăl meu voind să închiză o cale la câmpu a pus mărăcină, și așa acei ce aveau obiceiul să treacă pe acea cale, vor merge în dreapta și în stânga mărăcinelor și ast-fel dintr'un drum a făcut două. Muma-mea închide ochii unei mahalagițe ce murise, lucrul ce nu-il va mai face altă dată. Frate-mieu șezând la soare ucide pe toți păduchii, câți găsește în cămașă; și soru-mea anul acesta a petrecut cu un ibovnic al ei, și acuma plânge durerile nașterii.

Apoi mai urmează un șir de întrebări și răspunsuri.

În vremea aceea veniră toate femeile la împărat, împreună cu împărăteasa și cerură să li se dea lor dreptul de a lua parte la viața politică a bărbaților. Împăratul nu știa ce să le răspundă, atunci veni Bertold și făgădui împăratului, că-l va scăpa de acea năpaste. Se duse Bertold în piață și cumpără o vrabie vie și o puse într'o cutie, pe care o aduse împăratului și îi zise, să trimeată acea cutie închisă la împărăteasa și la femeile și să le zică să aducă mâine cutia nedeschisă, după care le va îndeplini cererea lor.

Femeile însă n'aș putut răbda până a doua zi să vază, ce e în acea cutie, ci o deschiseră îndată. Dar abia o deschiseră și păsărica ce era într'ânsa sbură și într'o clipă se făcu nevăzută, așa în cât femeile nici nu putură să cunoască ce pasăre era. A doua zi, când veniră la împărat el le arătă, că nici o zi n'aș putut

răbda, și cum pot ele cere să fie sfetnici și judecători.

Împărăteasa află că și aceasta era o năsdărăvie a lui Bertold și căută cu orî ce chip să'l omoare; dar el scăpă prin viclesugurile sale. Așa într'alte: băgat într'un sac ca să fie aruncat în apă, înșeală pe păzitorul său, spuindu-î că a fost pus în sac pentru că nu voia să se însoare cu o fată bogată; atunci se bagă păzitorul în locul lui în sac, și el scăpă.

Alta: dacă poruncește împăratul să spânzure pe Bertold, îl roagă Bertold să-l lase pe dânsul, să-și aleagă copacul care-î va fi pe plac. Împăratul îi împlinește dorința, dar în zadar colindează prin toată țara cu oamenii împăratului, Bertold nu găsește un copaciū să-î fie pe plac.

Atuncea îl ia împăratul la curtea lui să șază acolo. Dar nu poate să mănânce bucatele de la masa împărătească, își strică stomacul și moare. "

Manuscriptul nostru mai posedă învățături date de dânsul, când era bolnav, ¹⁾ și o diîată, ce aū găsit după moartea sa, la căpătâiul lui, care era scrisă de Țirfelio logofătul, cu învățătura lui Bertold. ²⁾

Afară de această redacțiune lungă, mai posedăm și una scurtă, care precum se vede e tradusă din italienește și tipărită pentru întâiași dată la 1799; ³⁾ edițiunea a doua, pe care o avem noi, este din 1836; tipărită în Transilvania (Sibiū?) intitulată: *Viata lui Bertoldo și a lui Bertoldino feciorul lui; din preună și a lui Cacasio nepotului lui.*

¹⁾ Fol. 73—74.

²⁾ Fol. 74—76.

³⁾ Iarcu: Bibliografiă rom. Bucur. 1873 p. 19.

Coprinsul este întocmai același ca și în redacțiunea precedentă, cu singura deosebire că e lipsită de orice dialog, numai o urmă mică s'a păstrat în discuție între Bertoldo și măscăriciul care se cheamă aci: Fagotti. ¹⁾ De aceea nu estragem nimica dintr'această recenziune fiind aproape identică cu cea dezvoltată. Din Bertoldino nu se află mai nimica într'această redacțiune, cu toate că se pomenește pe titlul, și Cacasino nu se află de cât *numai* pe titlul. Dar *Bertoldino* fiul cel prost al lui Bertoldo, a fost asemenea localizat de d. Nebunelli, care l'a numit: *Guguțel*. ²⁾ Îi lipsește însă orî-ce importanță.

Mult mai mare este influența lui Bertoldo asupra proverbelor și în unele puncte asupra basmelor și poveștilor; cât privește proverbele vom reveni asupra lui Bertoldo cu ocaziunea literaturii etice.

Iar ceea ce privește basmele relevăm povestea „Fata săracului cea isteată” ³⁾ Boerul întreabă pe săracul: ce este mai gras în lume? ce este mai bun? ce aleargă mai iute? Fata lui îl învață să răspundă: mai gras în lume e pământul, că ne dă toate bunătățile; mai iute de cât toate e *gîndul*; mai bun decât toate e D-zeu care ne suferă pe lume, cu toate răutățile noastre. Apoi regăsim cererea întocmai ca în Bertoldo. Boerul poruncește fetei săracului să vie la curtea boerească. *Ea să fie nici îmbrăcată, nici desbrăcată, nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici lângă drum.*

¹⁾ Pag. 19—21.

²⁾ Guguțel, fiul vicleanului Meșter-Perdaf de. X. X. X. Galaț (s. a.)

³⁾ Ispirescu, basme 1882 No. XV p. 164—182.

Cum se făcu dimineață, fata aruncă pe dânsa un volog (plasă) luă mâțele la subțiori, și încălică pe un țap.

Mergând ast-fel pe drum ea nu era nici călare nici pe jos căci îi da de pământ când un picior când altul țapul fiind pitic; umblă nici pe drum nici pe lângă drum, căci țapul nu ținea drumul drept.

Grimm ¹⁾ a cules o sumă de paralele din literatura basmelor și chiar din legende vechi germane. Noi am cules un basm țigănesc, aci în Bucuresci, unde fata cea înțeleaptă vine asemenea învelită într'o mreaje, călare pe un țap așa în cât picioarele ating pământul, și vine prin șanțul ce este alătura cu drumul cel mare.

Literatura întregă a cules-o Oesterley, de oare-ce a intrat și în Gesta Romanorum ²⁾, ba chiar în Siberia se află o paralelă ³⁾.

Cel alt pasagiu care urmează imediat și pe care l'am citat în extenso se găsește întocmai așa în textul cel vechi latin al lui Salomon și Marcolphus ; ⁴⁾

În basme franceze și în alte se regăsește mai cu celeași cuvinte ⁵⁾. Un alt exemplu din literatura populară nescrisă unde a intrat puțin schimbat acest episod din Bertold regăsim la Anton Pann ⁶⁾, relativ la proverbul : „Unde e minte multă, e și nebunie multă.“

¹⁾ Märchen vol. III p 170—172 relativ la basm No. 94.

²⁾ Cap. 124 și pag. 732 v. *Dunlop-Liebrecht* pag. 214.

³⁾ *Radloff*: Sprache der türkischen Staemme Süd-Sibiriens vol. IV St. Petersburg 1872 p. 201—209.

⁴⁾ *Veselovsky*, l. c. pag. 279—280.

⁵⁾ *Cornay*: Contes etc. Romania 1879 p. 253 No. XV: L'enfant et le curé. Paralele v. R. Koehler în: *Melusine* I p 475.

⁶⁾ *Anton Pann*: Povestea vorbii II Bucur. 1853 p. 139—141.

Au plecat o dată unii să pețească
 Și au mers la o fată ca să o privească,
 Dacă se uitară ei în bățatură
 Și pe fata 'n spate dacă o văzură
 Fără să vorbească, toți împreună
 Năvălind d'o dată i-au dat zioa bună.
 Fată, fără veste văzându-i grămadă
 Cu necaz în sine zise 'n vânt cu sfadă:
 O fir'ar pustie casă fără toacă.

.....
 Ei o întrebare: maica ta ce face?

Fata le răspunse: șade 'n dos și tace,
 Și din două rele face una bună.

.....
 Dar tată-tău, unde-i? — s'a dus ca să vie.
 — Vine curând oare? — eu nu știu, el știe,
 De va da d'a dreptul, o să zăbovească,
 De va da d'ocolul 'n grab o să sosească.

— Dar lelea-ta unde-i? Ia răspunse iară:

Iși plânge 'n cămară râsul d'astă vară.
 Auzind acestea, ceea ce venise,
 Fără să'nțeleagă fata ce le zise,
 Pe muma-i cătând'o, de dânsa dădură,
 Stând cârpind supt umbră la o vechitură.
 Ii dau bună zioa, îi spune pentru fată,
 Cum că la răspunsuri le păru cîndată,
 Și că nu putură vorba-i să 'nțeleagă,
 Ce răspuns le dete, nu pot să-î aleagă.
 Muma ei răspunde: o știu așa face,
 Ia tot cam în pilde să vorbească-i place.
 Decî ei o rugară să le talmăcească

Vorbele copiliî ce'o să 'nchipuîască ?
Muma fetiî zise : dacã v'ã mirare,
De a vi le spune nu e lucru mare.
Casã fãrã toacã, copila ce zise,
Ie, cã n'avem cãine, care trebuise
Sã latre, sã spuë din poartã d'afarã,
Sã ne dea de știre, cã streinî intrarã.
De tatãl sãu iarã, v'a zis ia, pe semne.
Fiind cã dus este cu carul la lemne,
Și d'o da d'adrechtul, e un noroi mare,
Ș'o sã zãboveascã aci, prin urmare ;
Iar ocolind drumul, atuncea sã știe,
Cã n'are zãbavã, curãnd o sã vie.
Ceia, ce vã zise de soru-sa iarã,
Cã 'și plãnge'n cãmarã rãsul d'astã-varã,
E cã, ca mireasã din rãs și din glume,
Se pomeni groasã, ca toate din lume
Ș'acum vrând sã nascã cã i-a sosit ceasul,
Plãnge și sã vaițã și își suflã nasul.
De vorba iar care v'a zis pentru mine,
Mã cãznesc aicea, precum vedeți bine
Din aceste doã cãmãși rupte, rele,
Sã fac unã bunã, d'oî putea, din ele.

Fondul e același, numai forma e puțin schimbată, dovadă, că a intrat în literatura nescrisă, și de aci a fost „de prin lume adunată, și iarăși la lume dată.“

HALIMA

Cartea cu care ne ocupăm noi acum, nu mai este o singură poveste, ci o colecțiune întreagă de povești populare, adunate într'un loc întocmai ca râuri ce sau revărsat într'o mare. Cea mai mare parte dintre aceste povești de origină, indică este cunoscută în limba arabă, deja din secolul al zecelea

Massudi, renumitul istoriograf din sec. X († în Cairo 346 al Hegirei). scrie : „Ceea ce privește cărțile ce ni-au fost aduse și cari au fost traduse din limba persană, indiană și grecească, îi am pomenit deja, d. e : cartea intitulată (în limba persană) „Hezâr asfaneh“ 1000 de povești, care în traducere arabă sună : „Alef hirafet“ ; această carte poartă în genere titlul de „Alef lailat wa lailat“, „1001 de nopți“. De atunci deja căpătase acel colorit viu ce-î dedese fantazia orientală.

Din secol în secol merge această colecțiune tot îmbogățindu-se cu povești de alte izvoare, atât indice și persane cât și arabe și rabinice, vărâte într'ansa de către diferiții scriitori și copişti. Cel d'ântăiu care a comunicat Europei poveștile din 1001 de nopți, este francezul Galland, care le a tradus și publicat la anul

1704—1708. După aceea a mai adaus câte-va volume de povești din manuscripte arabe ce le căpătase în urmă. După moartea lui mai adăugară Chavis și Cazotte, o sumă de povești, scoase din alte manuscripte arabe. Toate aceste fură revizuite și de nou editate de Caussin de Perceval și apoi de Gauttier. Edițiunea cea mai completă însă (în 15 volume), este cea numită de Breslau făcută de Habicht, von der Hagen și Schall; această edițiune și traducțiune s'a făcut pe baza unui manuscript arăbesc din Tunis. Cea mai răspândită și mai des tradusă însă este întâia edițiune a lui Galland. Nu este nici o limbă a Europei culte în care să nu fi fost tradusă „1001 de nopti.“

Este deci de prisos a mai vorbi aci despre coprinul colecțiunei „1001 de nopti“, așa de bine cunoscută de toată lumea. Se știe foarte bine, că un împărat oare care, avea obiceiul de omorea pe fie-care dimineată, femeea ce o luase seara trecută, fiind-că femeea cea d'ântăia ce avusese n'a fost credincioasă. Una din acele femeii însă, începe a spune o poveste și împăratul o lasă să trăească până când o isprăvește, apoi spune alta, și iar alta, până când trec 1001 de nopti, și în aceste povești, arată cum că sânt și femeii credincioase. Impăratul se lasă de obiceiul său și trăește fericit cu această femeie a lui.

Pe lângă „1001 de nopti“ și ca o imitațiune a lor a scris renumitul Derviș Mocles, capul Sufilor din Persia, „1001 de zile“ în limba persană. Baza acestei colecțiuni sânt piese de teatru, scrise în limba indică, pe cari el îi prelucră supt forma de povești. Petis de la Croix, care era prietin cu autorul în Ispahan la 1675,

căpătă de la dânsu o copie a acelor 1001 de zile, și el le traduse franțuzește. După această traducțiune s'a făcut o traducțiune în limba italiană (la 1720), tot așa și din 1001 de nopți. Din aceste edițiuni italiene s'a făcut cartea grecească : *Αραβικον Μυθολογικον* ¹⁾.

Pentru a forma acest „Aravicon Mythologicon“ s'a contopit acele două colecțiuni într'una; adică din 1001 de nopți și 1001 de zile s'a făcut „Halimaua“ grecească. Vol I. corespunde cu 1001 de nopți noaptea 1—86, iar cele alte două volume ale traducțiunii grecești cuprind întreaga colecțiune de 1001 de zile. Această contopire grecească, este prototipul „Halimalei“ române. La 1782 pomenește deja Sulzer un manuscript din „Halimaua“ noastră ²⁾. Se vede că este identic cu manuscriptul acela, din care posedă Biblioteca centrală din București numai volumul al treilea. Noi dăm aci titlul, căci ne arată și originalul după care s'a făcut traducerea.

„Aravicesc mitologicon, care cuprinde povestiri și întâmplări foarte iscoditoare și frumoase, alcătuite întâi pe limba aravicească prin prea învățatul și prea înțeleptul derviș *Ampumpekir*, iar acum întâi din italienește tălmăcite pe limba grecească și tipărită, care cu multă osărdie s'a îndreptat precum cele l'alte tocmai așa și acesta nu după talienește, ci după grecește românește, precum cele l'alte două tomuri așa și a

1) Venetia 1757. 3 vol.

2) Geschichte des transalpinischen Daciens III, Wien 1782 p. 40 No. 10: „Chalimach, Arabische Fabeln, aus dem Griechischen.“

treilea. La anul 1782 Iuliū 27 în Șchieiu Brașovului ¹⁾ pe pag. 504 este scris data când a isprăvit copistul 1786 mart. 30 Brașov.

Afară de acest manuscript defect, mai posedă Biblioteca centrală și un manuscript complet, al „Halimalei” ²⁾ de la care lipsește numai titlul. Acest manuscript, a „fost scris și tălmăcit la 1783 cu cheltuiala lui Rafail, igumenul Hurezului” și conține traducerea împărțită în trei părți; corespunzând ast-fel originalului grecesc și celei alte traducțiuni românești din Brașov, făcută asemenea în trei volume.

În strânsă legătură cu aceste traducțiuni și *influențat* de dânsule este Halimaua lui *G. Gorjan*, care se vede că s'a folosit de dânsule și de originalul imediat *grecesc*. Corupțiunea numelor proprie, lipsa de împărțire în zile sau nopți, ce s'a mai conservat în traducțiunea italiană, dar care a dispărut în cea grecească, ne dovedesc în de ajuns că această din urmă a fost originalul lui Gorjan. Această Halima s'a bucurat de o mare popularitate la noi. Edițiunea întâia s'a făcut la 1835—1837; a doua la 1857 și a treia la 1877.

Adevăratele „1001 de nopți,” adică acele traduse pentru întâiași dată de Galland au fost asemenea traduse în limba română, nu însă din franțuzește ci din nemțește și adică de *Ioan Barac* tipărite în Brașov, în 8 volume la 1835—38.

Tot din Galland, și acuma din cel francez, se tra-

¹⁾ M^s în 4° paginat 504 pag. 3 nep. scara.

²⁾ Manuscriptul. No. 9.

duc 1001 de noapți în calendarul Halimalei 1879. 1880.1881.

Sub titlul: „o mîe și una de zile a apărut la 1881 o colecție de povești, cari încă n'au de loc a face cu cele sus pomenite. Cartea de față coprinde trei povești din cari cea d'ântăia nu este alt ceva de cât romanul englez: *Sir Bevis sf. Southampton*; dar până a ajunge la noi a fost mai întăiu prelucrat italienește sub titlul: *Bovo d'Antona*. De aci l'a tradus Elia Levita la 1501 în dialectul evreesc modern, ¹⁾ și din acest dialect s'a tradus în limba română de către d. M. Aziel, care a luat și cele alte două povești tot din literatura evreească scrisă în dialect.

Ca și în cele alte țări așa și la noi se bucurau unele povești din „Halima“ de o popularitate mai mare și au fost reproduse deosebit. Așa posedăm noi în manuscriptul din 1779 mai multe povești din „Halima,“ cari nu se regăsesc în „Vulgata“ noastră, adică Halimaua aceea lucrată după cea grecească.

Tot în acel manuscript se află o notiță din anul 1803 în care se numesc acele povești de a dreptu „Halima“ cu care nume pomeneste și Sulzer colecțiunea noastră, adică după numele femeii acelea ce spune poveștile împăratului. Se vede deci că această colecțiune și nu numai în redacțiunea grecească a fost bine cunoscută cititorilor români, de pe la finele secolului trecut.

Încă o altă poveste tot din 1001 de noapți, nu din

¹⁾ V. Steinschneider în: *Archiv f. Litteratur Geschichte de R-Gosche* vol. II pag. 18. No. 1. v. Dunlop-Liebrecht pag. 483 b, No. 256.

„Halimaua Vulgată“ s'a tipărit în București la 1839 sub titlul:

„Povestire arabică vrednică de băgare de seamă găsită în *manuscris* și îndreptată de Stanciu Gheorghescu.“

În timpii din urmă se publică iar traducțiuni din 1001 de nopti dar ele sânt scurtate și schimonosite.

Daca am voi acuma să intrăm în observări asupra Halimalei ar trebui să ne oprim la fie care poveste, pentru a da coprinsul ei, a arăta înrudirea cu alte din diferite literaturi, ceea ce ne ar duce departe de scopul ce ni l'am propus aci. Se știe destul de bine, că multe din aceste povestiri nu sânt alt-ceva de cât basme curate și conțin toate elementele, ce le cunoaștem ca părți esențiale ale basmelor; le putem considera chiar curat ca basme în forme orientale, împodobite cu florile fantastice ale Orientului. În cursul acestei cercetări, vom reveni destul de des asupra basmelor din „Halima“.

Noi aci ne vom mărgini la una sau două din acele povești, cari ne interesează din punctul de vedere al literaturii române și al originii multiple ce are Halimaua, căci nu sânt numai legende, povești și nuvele indice ce regăsim în Halimaua, ci regăsim chiar povești bizantine într'ansa, cari ne au venit de a dreptu de aci și apoi i-am căpătat pentru a doua oară prin „Halimaua“ sau „1001 de nopti.“ Așa d. e: tocmai „povestirea“ publicată de Gheorghiescu, care e luată din „1001 de nopti“¹⁾.

¹⁾ Ed. Habicht vol. III noaptea 94—97.

Coprinsul ei este cel următor :

„In vremile de demult, când Califul Arun-Areșid, împărăția peste Vavilon, multe minuni s'aũ făcut în Vavilon, dintre care una este cea următoare :

Intr'o zi chemă Califul pe vezirul său și se plimbă cu el noaptea prin oraș să vadă cum trăesc supușii sei. Mai luară și o slugă cu dâșii.

Ei umblară destul și ne gășind nimic, se întoarseră să se ducă a casă, când de odată zăriră un bătrân cu barba albă, ce ducea un coș în brațe și 'și plângea soartea nenorocită. Ei îl întrebă de ce plânge, iar el nu voi să spue, crezându-ı că sânt o strajă. După ce-l liniștiră, el le zise, că e un pescar și că de mult n'a mai prins nimica, așa în cât se află acuma în nevoea cea mai mare, împreună cu nevasta și cu copii lui.

Moșule, îi zise Califul, întoarce-te încă o dată și aruncă mreaja, și dacă vei prinde ceva, sau nu, noi tot te vom mulțumi cu o sută de galbeni.

Intorcându-se la râu și aruncând mreaja, simți de o dată că era ceva foarte greu într'ansa. O apucară toți și traseră mreaja la uscat, înăuntru gășiră un sipet foarte greu așa, încât abia putea famenul să'l ridice în spinare ; Califul dede 100 de galbeni pescarului și plecă.

Califul, vizirul și famenul se întoarseră la palat și deschizând sipetul gășiră într'ansu o legătură sângerată și în legătură trupul unei femei tăiate în patru bucăți.

Împăratul văzând aceasta se întoarse crunt către vizirul și 'l întrebă : cine este ucigașul acestei femei ?

Nu știu puternice împărate, răspunse vizirul. Atuncea zise împăratul, dacă nu va găsi pe ucigașul până în soroc de trei zile, să se spânzure vizirul împreună cu patru-zeci oameni din rudele lui. În zadar au fost toate cercetările vizirului, ucigașul n'a putut fi găsit; după trecerea sorocului dat, vizirul fu dus înaintea împăratului. Împăratul îl întrebă, dacă a făcut după porunca lui, și îndată ce răspunse vizirul, că n'a găsit pe ucigașul, porunci Califul gelaților, să ia pe vizirul și să'l spânzure.

Când l' duseră la spânzurătoare, și nevasta și copiii plângeau cu amar, de o dată alergă un tânăr ce stătuse pe acolo și auzise toate, și spuse, că el este ucigașul și că dânsul trebuie să fie spânzurat. Pe când vizirul ascultă cu mare mirare vorbele tânărului, îndată veni și un unchiaș bătrân care începu a zice : »neadevărate sânt cele zise de tânărul, căci eu am ucis pe cucoana ce s'a găsit în sipet«.

Atunci îi luă vizirul pe amândoi și îi duse la împărat; tânărul începu și povesti :

»Mărite împărate, să știți că acea femeă mi-a fost mie nevastă și a bătrânului acestuia fată. Tătăl meu m'a însurat cu acea tânără și eu am trăit mai mulți ani fericit cu dânsa. După nașterea de al treilea copil, rămăsese ea bolnavă și zăcu în pat. Am întrebuintat tot felul de doftorii, dar nu s'a tămăduit pe deplin. Intr'o zi mă pomenesc zicându-mi, că are poftă să mănânce mere. Eu m'am sculat și am căutat mere prin tot orașul, dar n'am găsit și mă întorseiu acasă foarte mâhnit. Nevasta îmi zise : »jertfește orî ce pentru mine, și 'mă adu mere; că nu mai pociu răbda«. Eu căutaî iar prin

tot oraşul, făgăduind de măr câte un galben, şi nu putui găsi. Un grădinar bătrân, care mă întâlni, văzându-mă foarte mâhnit, află din ceia ce-î spusei eu, toată istoria mâhnirii mele. Prietene! îmi zise, mere numai la Balsora poţi găsi, la grădina împăratului, iar alt nicăiri. Mă bucuraiū prea mult şi încălecând un cal am mers la Balsora, de unde abea după cincisprezece zile m'am întors cu trei mere, ce am găsit la grădina împăratului. Viind a casă am dat merile nevestii mele, care le priimi cu mare bucurie şi le puse în pat.

Eū văzând'o mai sănătoasă plecaiū mai vesel la prăvălie. După câte-va ceasuri aflându-mă înaintea prăvăliei, văzuū trecând un arap negru pe lângă mine, care avea un măr în mână din cele trei de acasă. Eū îl întrebaū, de unde-l are? şi el îmi răspunse: mi l'a dăruit drăguţa mea, astăzi am fost pe la dânsa am găsit-o cam bolnavă, şi ea 'mi spuse că se simte mai bine; dar când eram să plec de la dânsa am văzut trei mere în pat, pentru care bărbatul ei s'a fost călătorit 15 zile până le-a găsit şi i le a adus; eu o rugaū să'mi dea unul, şi mi-a dat pe ăsta.

Puteţi judeca, puternice împărate, urma tânărul cu povestirea, câte mâhnire m'a coprins; ca unu eşit din minţi alergaū acasă, şi găsiu pe nevasta mea scriind. Eu văzând numai două mere în pat, o întrebaū, unde este al treilea? Ea întorcându-se spre mine zise: nu ştiu nici eu! Atunci scoseū iataganul, o străpunseū, şi apoi am tăiat-o în patru bucăţi strigând: ia-ţi nelegiuito plata faptelor tale! Apoi am pus-o în sipet şi am aruncat-o pe gârlă. Când mă întorseū acasă în-

tâlnii pe copii mei și cel mai mare veni cu lacrimi în ochi și mi spuse : jucându-mă astăzi la poartă cu un măr din cele trei mere ce le-ai adus, a trecut un arap și mi l'a luat; eu am alergat după dânsul și-i am spus că mama e bolnavă și că tu ai adus acele mere. Ca un fer roșu îmi trecură aceste vorbe prin inimă; am intrat în casă să plâng; acolo am găsit scrisoarea ce scrisese, și acolo îmi scrisese mie plin de dragoste și de mulțumire pentru că-i am adus merele.

Atunci veni la mine bătrânul acesta, tatăl nevastei mele, eu îi spusei toate, dar el văzând durerea mea cea nemărginită, mă mângâia el încă. Când am auzit că vizirul se duce la spânzurătoare, alergai să-mi primesc răsplata mea : Dar bătrânul vrea să ia pedeapsa mea asupra-și.

Când isprăvi tânărul cu povestea neînorocirei sale, se întoarse Califul iarăși la vizir și-i porunci ca până în trei zile să-i găsească pe acel arap, dacă nu, va fi spânzurat. În zadar căuta și de astă dată.

A treia zi, înainte de a pleca la împăratul, chemă vizirul lângă sine pe copila cea mică a lui, care nu era până atunci acasă. Când o strângea mai cu dragoste simți, că are copila în sân un ce gogoneț, îl scoase și era un măr. Rușan, robul lor îl adusesese și i-l vânduse în doi galbeni. Vizirul chemă îndată pe acel rob, care nu era altul, de cât arapul, care răpise mărul din mâna copilului.

Vizirul se înfățișă la Calif și îi arătă atât mărul cât și robul și îi spuse toată istoria. Împăratul porunci să se omoare robul ; dar pentru o povestire a vizirului îi dăruie și lui viața.

Fondul acestei istorii, este, povestea *cu mărul*, care din mâna bărbatului ajunge în acea a femeii și de aci printr'o altă mână iar la bărbat.

O paralelă la această poveste se află în „*Vetala panciavinsati*“ adică în colecțiunea indică intitulată: „*cele 25 de povești ale unui Vetala saŭ Vârcolac.*“ Cu dânsa începe această colecțiune, care s'a compus în secolul VI—VII¹⁾.

Mult mai des de cât în literatura indică, unde este o paralelă izolată, se pomenește o poveste analoagă de către mai toți cronicarii bizantini²⁾. Femeea cărei se întâmplă, este Evdochia soția lui Theodosie cel mic, care a murit la 460 în Ierusalim. Din literatura aceasta bizantină a intrat în cronicile noastre, și adică atât în cronică lui *Moxa* din 1620³⁾ cât și în *Hronografele* noastre din secolul XVII—XVIII.

Noi dăm aci textul după cronică lui *Moxa*⁴⁾, el este mai laconic și se potrivește mai bine pentru reproducere, de cât recenziunea dezvoltată din *Hronografe*, pe care o tipărim în „*Chrestomatia română.*“

»Ce nice unŭ bine pre lume nu ăaste ca să nu se amestece cu scrăbă și cu multŭ amarŭ : soarele acoperă nuorii, așa și pre bine vrăjmașii. Deci ce voim să

¹⁾ Baital Pachisi oder die fuenfundzwanzig Erzählungen eines Daemon v. H. Oesterley. Lpzg. 1873 pag. 12—14.

²⁾ Așa d. e. *Chronicon paschale* p. 316, *Glycas, Annale* ed. Veneția 1729 IV p. 201. *Manasses Synopsis chronic.* vers 2640—2701 Veneția 1729 p. 45, *Oesterley la Baital Pachisi* p. 177; aceasta mai aduce acolo și alte paralele din literaturile moderne.

³⁾ Publicată de d. Hășdeu în: „*Cuvente den bătrâni*“ I Bucur. 1878 p. 346—406.

⁴⁾ L. c. pag. 367.

spunem? viia ¹⁾ bine Theodosie cu împărăteasa în toate zilele în dezmerdăciune; decî de năprasnă veni ea un vîntu cu vivorū urăciunea; că aduse oare-cine împăratului unū mărū prea mare și frumos; el se miră și-l tremise împărătesei, ea încă se miră și-l tremise la Pavlinū nașu-său; Elū nu știuse de mărū, că au fostū în mîna împăratului, ce i-lū duse darū; de-a-lū văzu, elū-șū prepuse cu gîndū rău și tremease atunce-șū de o chemă și o întrebă: unde e mărul? iară ea se jură că l'aū mîncatū; elū atunce i arată mărul și-i scoase minciuna în față; decî pre bietul Pavlinū i tăe capul atunce-șū, iară pre împărăteasa o goni de la dînsu. Ia se duse la Ierosalimū și multă milostenie împărți mînaștirilor și mișeilor ²⁾ și se sfărăși acolo.

1) Adecă: trăia.

2) Adecă: săracilor.

ARCHIR SI ANADAM

Noi preferim a trece acum pe toate cele alte povești din Halimaua noastră, pentru a ne ocupa mai mult cu o poveste, care lipsește în Halima dar care se află în „1001 de nopți“, și care a venit la noi independent de dânsa, tot din cercul bizantin, prin intermedierea Slavilor și adevă :

ARCHIR SI ANADAM

În adausul publicat de Chavis și Cazotte la 1788, la „1001 de nopți“, ale lui Galland, de care adaus am pomenit mai sus, se află o poveste arabă intitulată : *Sinkarib și cei doi veziri ai lui*. Această poveste se află asemenea în edițiunea lui Habicht: ¹⁾ *Istoria înțeleptului Heykar*. Acest Heykar nu este alt-cineva decât al nostru „Archir“ și „Sinkarib“ sau „Sencharib“ este „Sinagrip“ cum scrie Anton Pann în ediția lui ²⁾.

La noi însă n'a venit din acele colecțiuni orientale,

¹⁾ Vol. XIII noaptea 516 urm.

²⁾ Înțeleptul Archir și nepotul său Anadam de Anton Pann ed. I-a Bucur. 1849 ed. 2-a 1854 ed. 3-a 1880.

ci mai întâiu a venit din orient la Byzanț și acolo a influențat într'un mod foarte adânc, pretinsa viață fabuloasă a lui Esop, ce se atribue în general lui Planudes. Povestea însăși este chiar mai veche decât „1001 de nopți“ și o putem aduce în strânsă legătură cu legendele solomonice și cu Bertoldo, de care era vorba mai sus. Archir are asemenea caracterul înțelepciunii aforistice și vom întâlni în „Archir“ răspunsuri ca în Bertoldo și povestiri ca în legendele solomonice și în viața lui Esop. Aceasta din urmă o schițăm în partea a doua a cărții de față cu ocaziunea literaturii etice sau didactice, unde vorbim de viața și de pildele lui Esop.

Prelucrarea grecească bizantină nu s'a descoperit până astăzi : avem din contră traducțiunii slavice, atât la Slavi din Peninsula Balcanică cât și la Ruși, unde a ajuns de timpuriu carte populară¹⁾. Textul slav a fost publicat de Pypin²⁾. Iagic' s'a ocupat cu dânsul³⁾ și Jirecek⁴⁾ pomenește că această carte ar fi existat la Bulgari.

Din Slovenește s'a tradus deja în secol. XVII în limba română, căci noi recunoaștem în *Istoria lui Ar-*

¹⁾ Galahovů : *Istoria ruskoj slovesnosti* vol. I. St. Ptrsbg 1880 p. 415—418.

²⁾ Pypin : *Pamiatn. starinoi russk. lit.* II. p. 357—370.

³⁾ Iagic' : *Prilozi k. histor. knjiev. narod. hrvatsk- isrbsk* p. 73
v. *Archiv für slav. Philologie* vol. V. p. 482.

⁴⁾ Jirecek : *Geschichte der Bulgaren.*

chirie, ce o posedă d. Cipariu într'un manuscript din sec. XVII ¹⁾, pe *Archir și Anadam* ²⁾).

Alt manuscript din 1784 se află în posesiunea noastră și ne dovedește învederat, că Archir a esistat deja în secolii trecuți în literatura română, și că Anton Pann n'a făcut alt-ceva decât a tipări manuscripte mai vechi românești, schimbându-le mai mult sau mai puțin. Mai sus am comunicat deja un cântec de stea mai vechiu de cât Anton Pann și acuma o carte, tipărită de dânsul, cum pretinde. În cursul acestei cărți vom mai avea des ocaziunea a reduce activitatea literară a lui Anton Pann la adevărata ei măsură.

Să revenim la manuscriptul nostru, intitulat :

» *Istoria lui Sanagrid împărat ci stăpânețara Dorului* ³⁾

» Fost-a în zilele vechi un împărat ce stăpânea țara Dorului, numele lui era Sanagrid, și avea lângă dânsul un sfetnic istet, numele lui era Archir și era foarte învățat. Și era bogat foarte, și neavând copii din trupul lui a luat pe un nepot al lui ca fecior de suflet, numele lui : Anadam. El îl învăță cu toată înțelepciunea lui și îl crescă mare.

Și dacă-l învăță toate, îl luă și 'l duse la împăratul să slujească în locul lui, împăratul priimi decă pe Anadam în locul lui Archir. Anadam slujia pe împăratul

¹⁾ Principia p. 116 Zz.

²⁾ D. Hășdeu a identificat pe *Archirie* cu Arghir (!!!) din Arghir și Elena de Barac (!) și a tras de aci concludiuni despre basmul unguresc respectiv. : Cuv. d. bătr. II pag. XXXVII urm.

³⁾ Fol. 100 a. — 108 b. din manuscriptul mixt, în care se află și „Alexandria“.

și era bun și cinstit de cât toți boerii. Iar într'o zi își puse gând rău la inimă, cum ar face să piarză pe unchiul său, ca să-î rămâie casele lui și averea lui întreagă. Și scrise o carte cu pecete împărătească la unchiul său Anadam, să se scoale cu toată oastea lui, și să vie la dânsul, că e încongiurat de oastea turcească. Archir, cum văzu scrisoarea, se sculă cu toată oastea și purcese la Sanagrid. Iar dacă se apropiară Archirie cu oastea de cetate, merse Anadam la împăratul și pără pe unchiul său cum că Archiri s'a resvrătit asupra lui. Și Anadam zise, că va aduce pe unchiul său cu cuvinte bune, să vie la împăratul. Cum veni Archir puse împăratul de-l prinseră și porunci să-l ucigă. Iar armașului i se făcu milă de Archir, care 'î era prieten de multă vreme, și-l duse la casele lui; acolo tăia capul unui vinovat de moarte, ce se asemăna cu Archir și 'l duse împăratului; iară în mijlocul casei făcu o groapă mare, acolo ședea Archir și'l brănea jupâneasa lui. Iară împăratul dede lui Anadam toată avuția lui Archir, unchiul său.

Și auzi Faraon împărat, de la Eghipt, că a perit Archir, sfetnicul lui Sanagrid și trimise un sol cu o carte la țara Dorului; în carte zicea: „Să'mî trimiți niște meșteri, cari să'mî zidească o cetate nici în cer, nici pe pământ, și meșterii să vie, nici călări, nici pe jos, nici îmbrăcați, nici desbrăcați, și curând să'mî răspunzi cuvintele acestea; că dacă nu vei face așa să știi, că viu cu toată oastea Eghiptului și-ți sparg cetatea.“

Sanagrid cetind cartea, se speria foarte rău, și 'și aduse aminte cu jale de sfetnicul său, Archirie, pe care

il pusese la moarte. Cum se tot bocea de moartea lui Archirie, veni acel armaș și spuse împăratului, că nu l'a omorât, ci că trăește ascuns într'o groapă. Impăratul plin de bucurie, porunci să-l aducă înaintea lui și-i spuse toată pricina cu Faraon. Iar Archiri zise : Pentru aceasta să fii fără de grijă ; și ceru să-i dea doi vulturi de cei mari, și luând cu sine meșteri, porni la Eghipt ; însă pe meșteri îi îmbracă în niște „ voloace „ și i arătă lui Faraon.

Cum ajunse la Faraon îl întrebă cum a venit ? și Archiri răspunse : eu am venit, nici călare, nici pedestru, și meșterii mei, nici îmbrăcați nici desbrăcați. Faraon zise : mâine să fii gata să 'mă zidești orașul. Archiri zise : bine. A doua zi, dimineață, luă el o raclă, legă de dânsa cei doi vulturi și puse în raclă un copil mic, și zise : să ridici o frigare cu carne drept în sus, și vulturi se vor repezi după dânsa ; de sus să strigi să-ți dea var și cărămidă. Așa făcu și birui pe Faraon.

Atunci zise Faraon : să'mă faci o funie de nisip. Iar Archiri găuri într'un perete din raclă în dreptul soarelui, și puseră nisip de curgea prin gaură și se arăta ca o funie de nisip ; și zise Archirie cătră împăratul, să strângă acea funie.

Apoi îl întrebă : „ Ce este copaciul cu 12 ramuri ; și într'un ram câte 4 cuiburi ; și într'un cuib, câte 6 (!) oao, unul negru, altul alb ? Iar Archirie zise : copaciul este anul, iar 12 ramuri sânt 12 luni într'un an ; iar patru cuiburi, sânt patru săptămâni într'o lună ; iar 7 oao sânt 7 zile într'o săptămână, unul negru altul alb ; albă este zioa, neagră este noaptea.

Faraon împărat cunoscu că este Archirie, îl bla-

goslovi și-l trimise cu daruri, îndărăt la Sanagrid împăratul.

Și Sanagrid îl încarcă cu daruri, pe cari le dete toate armașului, fiind-că i dăruise atuncea viața. Iar el rugă pe împăratul, să-î dea pe nepotul său, să-l învețe înțelepciune. Și-l bătea fără milă, învățându-l.*

Această poveste despre înțeleptul Archir și nepotul său Anadam, pe care o comunicăm după manuscript — textul lui A. Pann se deosibește în unele puncte de această redacțiune — privit din punct de vedere general se aseamănă întocmai cu *viața lui Esop*, pe care o publicăm alături cu *fabulele lui*. Amândoi, precum am observat mai sus, au o sorginte comună: *legendele solomonice*, și de aceea în unele puncte se potrivește și cu *Bertoldo*.

Înaintând spre originea acestei povești, regăsim paralele mai cu seamă la epizodele conținute. Dialogul între Archirie și Faraon ne reamintește dialogul lui Așmedai cu împăratul Solomon asupra căruia a influențat oareși-cum și dialogul între acest din urmă și regina Sava, de care vorbim mai la vale. Dialogul este mai dezvoltat la A. Pann, unde împăratul mai întreabă câte-ceva pe Archirie, mai mult decât în textul din manuscript. De remarcat în special este cimilitura comunicată mai sus, care a intrat în literatura populară română și în literatura populară universală; ba se află chiar în *Şahnameh* sau în *Cartea regilor*, vestita epopă persană făcută de Firdusi.

Procedând în ordin cronologic regăsim cimilitura

aceasta la noi, mai întâiu la Stamati ¹⁾, apoi în Româ-
nului glumeț ²⁾; și însfârșit la Ispirescu ³⁾ având la cei
doi d'ântăi aceeași formă, adică :

Am un copaci, cu doispre-zece craci, și în tot cra-
cul câte patru cuiburi și în tot cuibul câte șapte ouă.

(Anul, lunele, săptămânile și zilele).

iar la Ispirescu :

Am un copaciu cu 12 ramuri, în fie-care ramură
câte 4 cuiburi, în fie-care cuib câte 7 ouă.*

(Anul, lunile, săptămânile și zilele).

Epizodul cel alt, cum că meșterii să vie, nici îmbră-
cați, nici desbrăcați, care se află numai în manuscris,
a fost tractat deja de către noi mai sus ⁴⁾, unde împă-
ratorul poruncește lui Bertotd să vie tot așa : nici gol
nici îmbrăcat.

În fine mai este *zidirea orașului în aer*, și meșteșu-
gul lui Achirie. Aceasta nu este de cât o mică schim-
bare, ce s'a făcut cu o legendă solomonică.

În literatura serbească s'a păstrat într'un basm ⁵⁾
supt o formă foarte aproape cu povestea noastră.

Înțeleptul Solomon voia să ajungă până la slava
cerului. Spre acest scop prinse doi vulturi și îi le
dede de mâncare trei zile; după aceea legă o raclă de
picioarele lor, se puse în raclă și ținu în mână deasu-

¹⁾ Pepelea sau tradițiunii năciunare Românesce, tipărit la un loc
cu Alexandria, Iași 1868 p. 112.

²⁾ Românul Glumeț p. I București 1874 pag. 65 No. 40.

³⁾ P. Ispirescu: Pilde și Ghicitori. București 1880 p. 31 No. 51.

⁴⁾ Pag.

⁵⁾ Vuc Karagic, Volksmaerchen der Serben Berlin 1854 No.
43 p. 237—238.

pra vulturilor o frigare, pe care era un miel fript. Vulturii voind să apuce carnea începură a se ridica după frigare și așa sburară în sus, până atinse frigarea bolta cerului; atunci plecă Solomon frigarea, și vulturii sburară în jos, până când ajunseră iar la pământ.⁴

Singura deosebire între basmul solomonic și povestea lui Archirie este, că acolo însuși Solomon se pune în raclă și se urcă până în slava cerului, pe când aci se urcă un copil.

Isvorul acestei legende, care a devenit foarte roditoare, este credința orientală, cum că Solomon ar fi fost dus de către un vânt sau de un duh, în scurtă vreme peste spațuri nemăsurate. Așa se spune chiar în Coran¹⁾. Dintr'un vânt s'a făcut apoi un covor minunat, care-l ducea, și mai pe urmă o raclă sburătoare. Se înțelege că această legendă s'a aplicat și la alte persoane, și așa se spune de Nemrod, că ar fi avut o astfel de raclă;²⁾ de Nacravaș, un împărat egiptean, că tronul său³⁾ sbura sau că era dus de demoni, ba chiar Alexandru Machedon a făcut o astfel de expedițiune aeronautică.⁴⁾ Tot așa și Buddha însuși în legendele tibetane, dar el sboară numai pe paseri.⁵⁾ Așa a intrat

¹⁾ Sure 34 v. 11 și comentariul legendar în: (Hmmer) Rosenoel I Stuttg. u. Tuebing 1813 pag. 147: „și vântul de orient îi era în loc de cal, și-l ducea într'o clipă în cotro voea.“

²⁾ Weil: Biblische Legenden d. Muselmaenner Fkft. a. M. 1845 pag. 77—78. Rosenoel, l. c. I pag. 53.

D'Herbelot: Bibliothèque orientale sub verbo: *Nemrod*.

³⁾ Wuestenfeld, arabische Sagen ueber Aegypten în: Orient und Occident ed. Benfey I p. 328 urm.

⁴⁾ Pseudo-Callisthenes II cap. 41.

⁵⁾ Dsanglun: Deutsch und. tibetisch von I. I. Schmidt pag. 337.

apoî în basme sub diferite forme, când ca un covor sburător, când ca o raclă sburătoare, când ca un cal sburător făcut cu meșteșug, când ca o raclă trasă de paseri, ca aci.

Ne ar duce foarte departe, dacă am voi să urmărim desvoltarea acestei legende și să enumerăm paralele din literatura populară, căci ne ar da singur o carte destul de voluminoasă. Iată numai un singur exemplu din literatura noastră populară, ca dovadă cum s'a schimbat forma primitivă, intrând în literatura necrisă :

Hoț împărat, înainte de a ajunge împărat, fu pus tatăl său să învețe toate meseriile de pe lume, ca să fie un împărat drept și să cunoască toate pricinile oamenilor. In cele din urmă îl trimese să învețe hoția.

Sculându-se de la masă (adică fiul de împărat) se duse unde se duse el și se întoarse numai-de-cât, peste așteptarea tuturilor, cu o slugă a lui credincioasă, aducând niște scânduri, stinghii, drugii, odgoane și pânze; cu aceste se apucă, ajutat de sluga lui, de clădi un fel de foișor.

Gătindu-se foișorul, se urcă într'ânsul și învărtind niște șuruburi și niște vârteluri la niște meșteșugiri ce avea acest foișor, începu a pluti în vânt ¹⁾.

Acest foișor plutind în vânt, nu este alt-ceva de cât calul de lemn din „1001 de nopți“ și din basmul italian al lui Straporola, care, învărtindu-i-se niște șuruburi, plutește asemenea în aer.

Tema aceasta a fost pe larg tractată de Gruen-

¹⁾ Ispirescu, basme ed. 1882 p. 367.

baum ¹⁾, V. Schmidt ²⁾, Dunlop-Liebrecht ³⁾. Von der
 Hagen ⁴⁾ Liebrecht ⁵⁾ și mai cu seamă Benfey ⁶⁾ rela-
 tiv la o paralelă indică, care face parte din Pancia-
 antra ⁷⁾.

—

¹⁾ Zeitschrift der Deutsch-Morgenlaendischen-Gesellschaft vol
 XXXI p. 214.

²⁾ W. V. Schmidt, Maerchen-Saal vol. I Straparola Berlin 1817
 pag. 269—280.

³⁾ Geschichte d. Prosadichtungen Berlin 1851, pag. 491-a No.
 327.

⁴⁾ Gesamtabentheuer I, p. l. XXXVI.

⁵⁾ Jahrbuch f. rom u. eng. Literatur III p. 147 urm

⁶⁾ Panschatantra I pag. 159—163.

⁷⁾ Ibid. vol. II pag. 48—56.

GHENOVEVA.

Povestea Ghenovevei, de origină francă, aparține cercului de povestiri asupra originii familiei lui Carol cel Mare. În biserica catolică se consideră ca sfântă și se prăznuște în ziua de 3 Aprilie. Legenda oficială, după cum se află astăzi în „Viațile sfinților” acelei biserici, a fost compusă latinește de un monah din cinul Carmeliților, anume M. Emmich (c. 1272).

Această legendă a fost după aceea prelucrată franțuzește de un alt monah, Pater Cerisier sub titlul: „l'innocence reconnue”¹⁾, de aci a fost tradusă în limba olandeză și germană, din germană în limba bohemă etc.

O variantă prescurtată germană din secol. XVII a publicat Grimm, între legendele germane²⁾.

Din nou s'a prelucrat de Schmidt și după această redacțiune s'a retrădus din limba germană în limba franceză. Această traducere din urmă este baza cărții noastre populare. Textul francez a fost tradus de

¹⁾ Tipărită Paris 1647.

²⁾ Grimm : Deutsche Sagen ed. 2-a vol. II Berlin 1865 p. 248—252 No. 538.

G. Pleșoianu și publicat pentru întâia dată la 1838 sub titlul „Istoria Ghenovevei de Brabant”. În scurtă vreme a ajuns Ghenoveva o carte populară română. Ghenoveva s'a retipărit la 1847, 1860, 1862, 1868, 1876 etc.

O altă edițiune schimonosită a făcut Jenibace, Craiova 1879.

Coprinsul „Ghenovevi” este cel următor:

„Duca de Brabant avea o singură fată, foarte frumoasă anume Ghenoveva. Ea era cucernică, dragăstoasă, dulce smerită și muncitoare.

Un oare-care cavaler tânăr anume Sijefre, isbăvind într'un războiu viața Ducăi de Brabant, acesta-l aduse cu sine la curtea sa; și hotărât să 'i facă o resplătire părintească, îi dete de soție pe fie-sa una născută. După nuntă plecară amândoi la cetățuia lui Sijefre, ce se numea Sijefbürg.

Intr'o seară după cină, șezând amândoi la lumina lampelor se auzi de o dată înfiorătorul sunet al trâmbițelor ce preveghea războiu. Soldații și cavalerii intrară în sală și strigară: războiu! războiu! Maurienii din Spania au intrat fără veste în Franța; și chiar în astă noapte trebuie să plecăm la războiu.

În răvarsatul zorilor se adunară cavalerii și Sijefre își luă ziua bună de la Ghenoveva. Ea rămase acuma acasă, trăind în cea mai adâncă singurătate.

Vătaful de curte, pe care-l însărcinase Sijefre cu îngrijirea tuturor lucrurilor, se chema Golo. Acesta era un om frumos, dar foarte viclenos, și n'avea frică de Dumnezeu.

După plecarea lui Sijefere, olo luase o putere stă-

pânitoare peste toate și trata foarte rău și cu asprime pe toate slugile vechi și credincioase ale Comisului Sijefre.

Dintr'untâi el se purta cu smerenie către Ghenoveva. Dar fără zăbavă obraznicindu-se făcu Ghenovevi niște cereri foarte rușinoase. Ea îl întâmpină cu grozăvie, amenințându-l dacă nu se va lăsa de niște cugete, ce n'ar trebui să aibe. Dar Golo turbându-se, se hotărâ să 'și răsplătească și să o prăpădească.

Mai marele peste slugi ai comisului se chema Dracon. Acesta era un om cinstit și credincios stăpânului său. Ghenoveva îl chemase să'i dea o scrisoare pentru bărbatul ei; în minutul acela intră Golo și străpunse pe Dracon cu sabie. Ghenoveva speriându-se strigă din răputeri; toți locuitorii satului alergară la acele strigăte; atunci începu Golo să le spuie niște lucruri nerușinate și porunci să se arunce Ghenoveva în temniță, iară el scrisese o scrisoare, plină de minciuni, lui Sijefre bărbatului ei.

După câte-va luni născu Ghenoveva un copil și-i puse numele Benoni. Numai Golo venea la dânsa cu obraznicie și nerușinare, iară ea îl respingea, cu toată că el o dojenea că o va omorâ. Intr'o noapte veni Berta fata strejarului și'i spuse cum că a auzit că chiar în noaptea aceasta o vor omorâ, căci a venit ast-fel de poruncă de la Sijefre. Ea atuncea o rugă să-i aducă cerneală și hârtie și Ghenoveva scrisese o scrisoare către bărbatul ei. Această scrisoare o dete în mâna Berti ca să o ție până când se va întoarce Sijefre, și numai în mâna lui să dea acea scrisoare.

Pe la mezul nopții veniră doi gelați, Conrad și Rojer și o duseră afară într'o pustie, împreună cu copilul ei, ca să o omoară acolo. Însă ea se rugă cu lacrimi fierbinți de ei, să nu facă ast-fel de păcat și să omoare pe o nevinovată. Ei se milostiviră de dânsa, și o lăsară în viață, însă o jurară, să nu ese nici o dată din pustietatea aceea, căci alt-fel aflând Golo că ea trăește, vor pierde ei viața lor. După aceea tăia Rojer pe căinele său, care îi era singurul prieten ce avea, și îi scoase ochii, ca să-î aducă la Golo drept dovadă că au împlinit porunca lui. Pe ea o duseră în cele mai stufoase păduri, pe unde nici o dată nu călcase picior de om; acolo o lăsară cu copilul în brațe și plecară.

Ghenoveva rătăcind prin pustietate, ajunse la o peșteră și se așeză acolo. Dar n'avea ce mânca. Cum ședea ea în peșteră, iată că veni o cerboaică la acea peșteră, care era culcușul ei. Nefiind până atuncea nici o dată vânată de oameni, ea era blândă și se apropie fără sfială de Ghenoveva, care o mângâia. Iară uitându-se mai de aproape și văzând ugerile ei pline, luă Ghenoveca pe Benoni și'l puse să sugă laptele. Cerboaică îl lăasă, căci puțină vreme înainte, răpise un lup puiul ei, și laptele în ugeri îi făcea dureri. Așa se obicinui cerboaică cu ei, și ei trăiră din rădăcinii și din laptele cerboaicăi.

După trecere de vreme se sdrențuiră hainele Ghenovevei; iară ea eșind o dată din peșteră întâmpină pe un lup, ce ducea o oae în gură; lupul cum o văzu se apropiă de dânsa. Ea îl lovi peste cap cu ciomagul

ce-l avea în mână, și lupul speriat, lăsă oaea și fugi. Cu pielea acestei oae se îmbracă Ghenoveva.

Iar Sijefre începuse deja în scurtă vreme a se căi de porunca ce o dedese să omoare pe Ghenoveva. Volf, care îi era prieten, nu era tocmai atunci în tabără, când venise solul cu scrisoarea lui Golo. Indată ce se întoarse îl muștră pentru fapta lui nețugetată. Măhnit de muștrări de țuget, și rănit în bătae se întoarse Sijefre fără vestela cetățuia sa. Acolo găsi toate în desfrânare și neorânduială. Tot de o dată îi predă Berta scrisoarea Ghenovevei. Cel d'ântăiu lucru ce făcu Sijefre era, de a arunca pe Golo chiar în temnița aceea în care fusese Ghenoveva mai înainte.

Intr'o zi se duse Sijefre la vânătoare. Acolo urmări el o cerboaică cu mare stăruință și alergă după dânsa până când ajunse la peșterea. Acolo îl recunoscă Ghenoveva îndată, și i se făcu și lui cunoscută.

Plin de bucurie abia își credea ochilor. Ghenoveva îi povesti minunata lor hrănire prin cerboaică și îi arătă și pe fiul lor Benoni.

Atuncea sună Sijefre cu cornul său și toți cavalerii, ce erau la vânătoare se strânsă la peșteră.

Trimeseră acasă să-i aducă haine potrivite și cu mare alaiu se întoarseră cu toții la cetățuia Sijefsburg. Toată lumea le eșia înainte spre întâmpinare. Impreună cu Ghenoveva și cu Benoni veni și cerboaică credincioasă. Iar pe Golo îl scăpă Ghenoveva de moarte și îl osândira numai la temniță pe viață. Cei doi gelați se călugăriseră.

Legenda Ghenovevi, ce am rezumat-o aci, este una dintr'un ciclu întins de legende paralele, în care nu-

mai o trăsură sau alta e puțin schimbată. Așa d. e : în legenda *Crescenției*, care se potrivește cu legenda Ghenovevii până la punctul când gelații îi dau drumul în pustie, în loc să o omoare. Bărbatul și pârătorul devin răioși. Crescenția, care scapă, zidește un spital unde tămăduiește răioșii. Acolo vine și bărbatul ei împreună cu clevetitorul; dorind să fie vindecați trebuia fie-care să-și mărturisească păcatele și ast-fel află bărbatul nevinovăția femeii sale. Atunci și femeea lui i-se face cunoscută.

Altă paralelă este legenda lui *Valentin și Orson*, legenda lui *Octavian* istoria *Elenei* etc. Toate tractate mai pe larg de Graesse ¹⁾. Zacher ²⁾ a cercetat legenda Ghenovevei și legendele paralele din punctul de vedere al mitologiei germane, și a crezut să recunoască într'ânsele o figură dintr'această mitologie, întocmai precum a făcut'o și Simrock ³⁾.

Ceea-ce ne interesează însă pe noi mai de aproape este, că posedăm în literatura română o paralelă vestită la istoria Ghenovevei, și încă cu mult mai veche în literatura română de cât aceasta din urmă, căci este deja de pe la sfârșitul secolului al XVII. adică :

Povestea pentru împărăteasa țării francezești ce i-a tăiat maștehă-sa mâinele.

Povestea aceasta ce o dăm mai la vale în extract, face parte din „Minunile Maicii Domnului“ unde este

¹⁾ Sagenkreise pag. 277—287.

²⁾ Die Historie von der Pfalzgräfin Genovefa. Koenigsberg 1869.

³⁾ Deutsche Mythologie ed. 2 Bonn 1864 pag. 322.

minunea a 11-a. Textul cel mai vechiu se află într'un manuscript mixt al d-lui Eminescu din 1692.¹⁾ Despre alte manuscripte și texte tipărite, precum și despre originalul după care s'aŭ tradus „Minunile“ va fi vorba în literatura religioasă. Dovada însă, că povestea de față se bucura de o răspândire mai mare, și independentă de „Minunile“ este, că o regăsim într'un alt manuscript mixt de pe la 1760 ²⁾ care cuprinde diferite legende și povești. Acest manuscript e în posesiunea d-lui Tocilescu. Aci poartă titlul:

„*Poveste foarte minunată a cocoană Mariei, rugătoare de Preacesta.*“ Comparând aceste texte între dănsese, vedem că amândouă au un izvor comun, dară sunt două traduceri independente una de alta.

Iată ce ne spune această poveste:

„In țara francească era un împărat, care rămăsese văduv de muerea d'ântăiu, cu care făcuse o fată foarte frumoasă, căreia îi puse numele *Mariea*. Iară el se însură de luă a doua muere, mai frumoasă încă de cât cea d'ântăiu. Dar ea, cât era de frumoasă la trup, atât era de grozavă la suflet, și mai lăcuia într'ânsa mozaviria dracului, că nu voia măcar să auză de alta mai frumoasă de cât ea. Decî ea văzând pre Maria așa de frumoasă, căuta să o piarză.

O dată se întâmplă împăratul să meargă la o cetate pentru treaba lui, atunci chemă ea o slugă a ei credincioasă și după ce-l jură să facă după voia ei, îi zise: Să știi că muerea cea d'ântăiu n'a fost cinstită, de a-

¹⁾ Fol. 13—18.

²⁾ Fol. 57—63.

ceea și fata aceasta face lucruri necuviincioase și rușini fără seamă, și dacă va trăi mult, ea va face casa de rușine. Așa dară tu mâine, să o ieși și să o duci la un loc pustiu și să o omori acolo; iar semn în loc de mărturie să'mi aduci mâinile ei. Iară sluga se făgădui să facă după voia ei.

La miază-noapte sculă femeea aceea pe Maria și i zise să se primble puțin cu acei oameni, că acuma va veni și dânsa. Așa o duseră departe într'un loc pustiu; Maria însă înțelese vicleșugul, căci ea era din fire înțeleaptă. Atunci ridică ea ochii către ceriu și se ruga la Maica Precista să o scape de acea nevoe, iară la oamenii acei zise: nu vi-e frică de D-zeu să vărsați sânge nevinovat? și mai zicând și alte cu lacrimi, li se făcu milă de dânsa și o lăsară vie, dar mâinele ei trebuiră să-i le tae, căci mașteha le ceruse spre semn că au făcut după porunca ei. Decî puse mâinile pe o stălpăre de copaciu și-i le tăiară cu măestrie din încheeturi și le duseră împărătesii. Iară sărmana Maria rămase acolo în pustie, cu boantele ei sângerânde, și altă mângâere n'avea de cât numele Precistei.

În vremea aceea se întâmplă de eși la vânătoare un fiu de boer mare bogat, și nimeri în acele locuri. Auzind glasul ei, se apropiă de dânsa și o găsi într'un hal așa de jalnic. Mirându-se de tăerea mâinilor și de frumusețea ei, o întrebă de pricina lucrului. Iară ea nu răspunse nimica. Tânărul o luă la dânsu a casă și o îngriji bine, și o oblojiră cu erbi în tot chipul ca să se vindece.

Feciorul acelu bogat o îndrăgi și se rugă de tatăl-

său să'l lase să se însoare cu dânsa. Iar tată-său răspunse : noi putem să luăm fata unui judecător mare și bogat. Dar dacă văzu că feciorul său se perde de dragostea fetei se învoi și el ; și făcură nuntă.

Iar împăratul tatăl ei, petrecea în scârbă mare, neștiind ce s'a făcut cu fiă-sa ; că împărăteasa îi spuse, cum că a fugit pe ascuns într'o noapte. Deci scrise împăratul la toți domni și judecători și boeri să vie să facă alergare de cai, ca să i se mai veselească inima, să nu-l omorâ scârba de tot. Așa veni porunca și la bărbatul fetei și plecă el în locul tatălui său la curtea împărătească. Pe tatăl-său însă îl ruga, să-i dea de știre îndată ce va naște cocoana lui copil.

Iar dacă sosi el la curtea împărătească, cu voia lui Dumnezeu făcu atâtea meșteșuguri și vitejii la joacă, cât toți boerii vorbeau de dânsul. Iară vicleana de împărăteasă îl îndrăgi și chemă o slugă a lui și'l întrebă despre toate. Așa află că este însurat și că are de nevastă o fată cu mâinele tăiate. Cum auzi de mâinile tăiate și mai întrebându-l de chipul ei, înțelese că este fata împăratului pe care o credea moartă.

În vremea aceea veni carte de la tatăl cel bătrân, că a făcut nevasta lui doi coconî. Împărăteasa dăruie pe slugă cu multe daruri să-i dea ei cartea aceea ce va răspunde fiul. Ea scrise altă carte și o pecetlui cu inelul pe care-l furase sluga cu meșteșug. În cartea scria : să omoare femeia și cu cei doi copii născuți, că nu sânt ai lui ; dacă nu o va omorâ, nu va mai veni acolo.

Iar dacă bătrânul văzu scrisoarea se miră foarte mult cu jale și nu știa ce să facă și se sfătui cu o slugă cre-

dincioasă ce avea ; și aŭ aflat cu cale să o ducă acolo unde aŭ găsit-o și acolo să o lase, să o grijască Dumnezeu. Așa făcură, și ea remase acolo nemângăiată cu multă jale și cu multă scârbă. Acolo văzu o cărare și se luă pe dânsa până când ajunse la o peșteră ; în peșterea lăcuia un pustnic, care îi lăsă locul său și se mută într'o altă peșteră, iar el o hrănia cu erburi și rădăcină ce strângea.

Și trecu câtă-va vreme și se întoarse bărbatul ei acasă ; și dacă îi spuseră, el plânse cu amar, și după aceea luă slugile să o caute unde aŭ lăsat-o. În noaptea aceea se arătă Maica Domnului în vis femeii acelea și i zise : mâine vine bărbatul tău și acuma se isprăvesc toate nevoile tale. Iară ea se rugă de Maica Domnului și redobândi și mâinile tăiate.

A doua zi o regăsi bărbatul ei și o duse acasă. Atuncea ea spuse cine este și cum a ajuns în pustietate. Iară începură să caute și pricina cu scrisorile și aflară tot vicleșugul maștehi.

Apoi trimiseră carte la tatăl, împăratul și purceseră și ei în țara francească. Sosind la țara lor, le eși înainte însuși împăratul. Iar spurcata de muere a împăratului se ascunse, dar o aflară, o scoaseră afară și o arseră în mijlocul cetății. După aceea încoronă împăratul pe ginerile său de împărat. Iar ziua scăpării fetei de împărat făcură praznic mare Maicăi Preciste.

Această poveste e una din multiplele variante reprezentate printr'o sumă de povesti și chiar de *basme* în multe literaturi. Cât ne privește pe noi, posedăm în literatura română, câte-va basme cari se apropie mai mult sau mai puțin de legenda de față. Se înțelege că

unele trăsături sânt schimbate și ast-fel se aseamănă un basm cu două sau trei variante a legendei originale. Așa d. e. un basm *inedit* comunicat noue de d. Ispirescu al cărui coprints e cel următor :

» Un împărat rămâind văduv, vrea să ia pe însăși fata lui de nevastă. Fata nu voi să asculte de vorbele lui și fugi; împăratul puse de o prinseră, și i tăia mâinile, crezând că ast-fel nu va mai putea fugi. Dar fata de împărat totuși fugi îmbrăcată într'o piele de urs. Străjerii unui alt împărat o prinseră când fura fructe din grădina împărătească. Feciorul de împărat o îndrăgește și o ia de nevastă.

Atuncea e chemat la război, și pleacă. In vremea aceea născu femeea lui un copil și un sol vine cu o carte să o vestească bărbatul. Impăratul află că fata lui e nevasta tânărului, schimbă scrisoarea, că a născut un câțel; de asemenea schimbă răspunsul bun, într'unu rău, ca femeea cu copilul să fie arși. In loc de a o arde îi dau drumul, ca în legendă. Pe drum ajunge la o apă și voește să spele pe copilul ei; când il spală, cade copilul în apă; atuncea stetea de altă parte un om bătrân — pasămi-te că era D-zeu — și el îi zise să bage boantele în apă. In minutul acela îi crescură mâinile și scoase și copilul. Pe copilul il dăruie D-zeu cu darul ca tot ce o voi să i se îplinească. Plecând de acolo mai departe, ajunge la o casă mare, acolo îi ese înainte o femeea mare și frumoasă și i zice că palatul și tot ce e înlăuntru e pentru dânsa. Acolo șade până când o găsește bărbatul. Abia atuncia află că e fata împăratului și'l pedepsește pentru nelegiurea sa. « Restul basmului care vorbește de modul cum s'a fo-

losit copilul de darul ce i-a dat D-zeu, nu ne interesează aci, și-l trecem.

Precum se vede a luat *tatăl* fetei locul *mumei vitrige*, alt-fel basmul este aproape identic cu legenda. Prin înlocuirea mumei vitrege cu tatăl, se apropie basmul de povestea : *Elena, fata împăratului din Tarigrad* ¹⁾.

În basmul bănățean din colecțiunea fraților Schott (No. 16) se găsește o altă variantă aceleași legende. Fata fuge de un pețitor, care e fiul unui vrăjitor mare, și acest vrăjitor i face mari nevoi, schimbând scrisorile și cauzându-i și alte nenorociri.

O paralelă întocmai cu basmul cel d'ântăiu este basmul german : „Fata fără mâini” ²⁾. Grimm mai compară basme italiene, germane, serbești ³⁾, etc. La aceste mai adăogăm basmul rusesc din colecțiunea lui Afanasiev ⁴⁾, intitulat asemenea : „Cosorucica” : „Fata cu mâinele tăiate.”

¹⁾ Paralele v. Dunlop-Liebrecht, pag. 265—266. Alte paralele mult mai dezvoltate împreună cu comparațiunea poveștilor și legendelor între dânsele v. V. d. Hagen, *Gesammtabentheuer* vol. III, pag. CLIV—CLXII.

²⁾ Grimm No. 31.

³⁾ Grimm, vol. III, pag. 57—60.

⁴⁾ A. N. Afanasiev, *narodnyia ruskiia skazki* III Moscva 1873 p. 31—41, No. 159 trei variante ; paralele vezi vol. IV p. 368—377.

ILIODOR

Primul roman din anticitate, ce s'a mântinut până în zilele noastre e acela scris de Heliodor, episcopul de Tricca în Thesalia, care poartă numele de: „*Aethiopica*.” În realitate au precedat mai multe romane opului lui Heliodor; așa: *povestirile milesice* ale lui Aristides (ca 90 înainte de Chr.) „*povestirile curioase de dincolo de Thule*” de Antonias Digenes în care se tratează de *Dinias* cu amorul lui *Derkyllis*. *Babylonica* sau povestirile din Babylon de *Iamblichus* etc. Inșă aceste romane s'au perdut în întregul lor, numai un extract foarte scurt s'a păstrat de către *Photius* în *Bibliotheca* sa. Aproape 200 de ani după *Iamblichus* și de sigur mai mult sau mai puțin influențat de dânsu și de predecesorii săi, compune Heliodor romanul intitulat „*Aethiopica*” a cărui coprins este cel următor :

„Regina Ethiopiei naște o fată albă și o espune într'un loc deșert, legând un inel pe brațul ei și o legătură ce conținea originea ei. Găsită de *Sisimithres*, acel copil șade la dânsu șapte ani, după care îl ia cu sine la Egipt. Acolo el predă fata aceea lui *Charicles*, un preot delfic, care îi dă și numele său : *Chariclea* și

o destinează nepotului său, anume Alkamenes. Chariclea însă se întâlnește în templu de la Delfi cu Theagenes și se amurezează de dânsul. Calasiris un preot egiptean și prietin lui Charicles care se afla atuncea la Delfi, capătă porunca lui Apollo prin vis de a se întoarce în Egipt împreună cu Chariclea și Theagenes. Corabia e prinsă de corsari și căpitanul lor vrea să ia pe Chariclea de soție. Ajunși la țărmul egiptean, Calasiris atăță vrajbă între corsari și ei se omoară între dânsii; atunci Chariclea împreună cu Theagenes sânt prinși de niște bandiți egipteni și duși într'un ostrov. De acolo ei scapă, căci unu Nausicles ocupă acel ostrov și omoară pe bandiții, cari îi furaseră iubita lui. Theagenes însă cade în mâinile Egiptenilor, cari îl trimet la Persia, și Nausicles predă Chariclea lui Calasiris care o recunoscuse. In fine după multe întâmplări sânt prinși amândoi de către Hydaspes regele Ethiopilor, care vrea să jertfească pe Theagenes, soarelu și pe Chariclea, lunei, atunci se află legătura ce legase muma Chariclei pe brațul ei și se recunoaște că ea este însuși fata lui Hydaspes. Sisimithres și Charicles cari ajung acolo după ce o căutaseră prin toată lumea, dovedesc faptul în acel moment cum s'a petrecut și că ei o au crescut: și ast-fel Theagenes și Chariclea scapă din toate primejdiile și ajung la unirea dorită^c.

Romanul lui Heliodor a avut o influență imensă asupra romanului modern, în special asupra romanului eroic. Modul cum se descoperă origina eroinei s'a imitat de *Guarini* în „*Pastor fido*“. Durat l'a dramatisat (1762). Ediția cea d'ântâia grecească s'a făcut în anul

1535 la Basel după un manuscris furat de către un soldat din biblioteca lui Mathias Corvin din Pesta. A fost apoi încă des tipărit și tradus în limba franceză, engleză, germană etc. ¹⁾

În limba română a fost tradus încă de pe la mijlocul secolului trecut și cam des citit. Dar totuși nu s'a bucurat de atâta popularitate, ca toate cele alte cărți ce am pomenit până aci. D. Eminescu posedă două manuscrise de pe la sfârșitul secolului XVIII, învederat copii după originale mai vechi; tot așa posedă și biblioteca centrală un manuscris din 1773 și d. Tocilescu un altul de la 1785 dar toate incomplete, ceea ce ne demonstrează că era o carte mai răspândită.

Influența acestui roman vast, care cuprinde 10 cărți, este foarte mică; volumul lui opria o răspândire mai mare pe câtă vreme nu circula de cât prin scris.

Ce e curios de a observa este că romanul a căpătat la români titlul autorului său „*Iliodor*.” pe când s'a pierdut cu totul adevăratul titlu „*Ethiopica*” sau „*povești etiopice*.”

Judecând după transformarea ce a pățit și după mulțimea relativă de manuscrise ce se găsesc se pare că a fost mai populară: *Istoria lui Filerot și a Antusei*.

¹⁾ Dun lop-Liebrecht p. 8 urm.

FILEROT SI ANTUSA

Din acest romanț avem două edițiuni saũ mai bine două extracte schimonosite, fie care din acești doi editori, îndreptători pretind și dreptul și onoarea de autor adică : Câmpiniu ¹⁾ și Ecaterina Jantil, ²⁾ amândoi (cea din urmă este o damã) spun că au văzut și ei un manuscris vechiũ, dar ei l'au prefăcut, și într'adevăr l'au *prefăcut*.

Originar ni se pare identic cu *Ierotocrit*, compus grecește în versuri de Vincenzo Cornaro între 1630—1650 de unde „*Noul Erotocrit*“ al lui Dionisie Fotino, prelucrat românește de Anton Pann.

Aci persoanele principale port numele de : *Eracle* : împăratul Atenii. *Artemis* : împărăteasă, *Areti* : fiica lor. *Pezostrat*, ministru politic al împăratului. *Erotocrit* fiul lui Pezostrat și amurezul *Areti*. Tot așa și în *Erotocritul* lui Carnaro. D. Eminescu posedă un fragment manuscris dintr'o traducțiune română de la 1812 intitulată : *Istoria Aretusii și a împăratului*

¹⁾ Filerot și Antusa, Brăila 1875.

²⁾ Filerot și Antusa, Buzău 1878.

Irachie tatăl său, a lui Ierotocrit și-a lui Pezostrat, tatălui său vizirului.

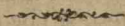
Alte 2 manuscripte din „Ierotocrit“ de pe la 1800 și 1818 posedă Biblioteca centrală din București; singura diferență între A. Pann și aceste manuscripte este că *Areti* sună la aceste din urmă mai corect: *Arethusa*.

În povestea noastră se vede că s'a făcut *Filerot*, din *Erotocrit* și din *Arethusa*: *Antusa*. Tatăl ei se chiamă: Periandru, muma Eftali (Efali) iar tatăl lui Filerot: Agaton. Coprinsul rumanțului: „Filarot și Antusa“ pe scurt este cel următor „*Filerot* se amorează de Antusa (cu care însă se poate vorbi numai prin gratiele ce despart casa lui de palatul împărătesc). La vânătoare urmărind o ciută ajunge în fine într'o țară depărtată; spălându-se cu o apă se transformă într'un harap și supt forma aceasta revine la Antusa. Această se îmbolnăvise de dragostea lui Filerot, și zicând el, că e vraciu îi comunică că s'a întâlnit cu dânsu în țările depărtate; și cu mijlocul acesta o însănătoșează. Apoi pleacă necunoscut în țara Perșilor, acolo devine generalul armatei, însă comandat în contra Grecilor trece el în partea lor și scapă pe Periandru. După aceea este trimis însuși în contra Perșilor. Pe vremea aceea trimite regele Periandru la regele Agesilas, propuindu'i fata lui pentru Andracus. Cum află Filerot de aceasta, crezu că este cu consimțământul Antusi și furișându-se de vederea armatei, dispăru. Aretusa auzind aceasta fugi asemenea și se ascunse într'o mănăstire“. Aceasta este recenzionea cea mai nouă, cea de Jantil.

Edițiunea lui Cămpiniu ¹⁾ are un alt sfârșit și adică: Filerot trimese pe un prieten al lui să pețescă pe Antusa de la tatăl ei. Acesta infuriat îl surghiunește și pe Antusa o închide în temniță. După o vreme oarecând vin mai mulți fii de împărați și o pețesc pe ea, Filerot care află că regele îl rechemase, vine tot în forma de harap, se luptă cu inimicii regelui, apoi cu pețitorii și îi biruește pe toți, și capătă pe Antusa.

Afară de aceste edițiuni tipărite, noi mai cunoaștem două manuscrise despre: „*Istoria lui Filerot și Antusei*” unu al nostru de la 1826, și altul al d-lui Isopirescu de pe la 1837. Deosebirea între aceste manuscrise și tiparul este că manuscriptele sânt mult mai dezvoltate și că alternează proza și poezia. Acțiunea e descrisă în proza, ear simțimintele, dialoguri și scrierori sânt în forma poetică.

În Erotocritul lui Anton Pann și acțiunea a fost prelucrată în versuri, coprinsul este asemenea cu *Filerot* ²⁾.

¹⁾ Braila 1857.

²⁾ Sibiu 1837, ed. 2-a ibid, 1867.

DRACUL SI FEMEEA

In cercul cercetărilor de față intră și cartea intitulată :

» *Dracul și femeea saă roman găsit sub peruca unui holteiu bătrân*, « ed. I. 1851 ed. 2-a Iași 1857. Noi avem aci o traducțiune, saă mai bine o prelucrare, a vestitei opere a lui Machiavelli » *Belphagor*«, tipărită la 1543, adică 18 ani după moartea autorului. Se pare însă, că el însuși n'a făcut alt-ceva decât a scoate această poveste dintr'un manuscript latinesc, perdut acuma ¹⁾.

Rezumatul în scurt este cel următor :

» Multe suflete bărbătești se pogoară în Iad cu tânguire amară, că femeile lor i-au silit să părăsească lumea fără vreme și să se pogoare în Iad.

Minos și cu Radamant împreună cu Pluto vrând să hotărească cu toată dreptatea această pricină, au aflat cu cale să trimiță pe una din slugile Tartorului să meargă în lume și să ia cea mai deplină și negreșită

¹⁾ V. Dunlop-Liebrecht pag. 273 urm.

știință. Sortii au căzut pe Beelfegor, și el a cerut să i se dea o sumă însemnată, cu care viind în lume în chip bărbătesc, să se însoare și după trecere de 10 ani să moară și să se întoarcă în Iad, dar câtă vreme va sta în lume să fie supus la toate patimele omenești. Beelfegor se însoară, și o pățește rău, încât nu mai poate să aștepte cei 10 ani hotărâți și se întoarce înainte de soroc la Iad, unde încredințează pe sfetnicii cei mari, prin viu graiu, că mare dreptate au acele suflete ce țipă și strigă. « Până aci povestea românească; e mai mult sau mai puțin o satiră în contra femeilor. Originalele mai au o continuare hazlie; căci dracul scăpat printr'un țăran de nevasta lui, spre răsplată îi făgăduiește dracul că va intra în fata unui boer și nu va eși decât în urma poruncei date de țăran, pentru care acesta va fi bine plătit de către tatăl fetei. Așa și făcu. Dracul eșind de la acea fată intră în fata împăratului, și împăratul poruncește țăranului să scoată pe dracu din fată, dacă nu îl va pedepsi rău. Țăranul se puse mai întâiu pe rugat, dar dracu nu voia să știe nimica de aceasta; atunci se prefăcu țăranul și veni în fuga mare strigând speriat către dracu: „fugi! că te caută femeea ta.“ Cum auzi dracul de femeea, eși ca fulgerul din fată și într'o clipă se făcu nevăzut. »

Prototipul acestei povești este indic. Benfey, care l'a regăsit în *Qucasaptati* adică în „povestirile unui papagal“, a urmărit această temă prin toate literaturile arătând cum s'a transformat încetu cu încetu, până când a devenit basm. ¹⁾

¹⁾ Pantschatantra I pag. 519—534.

Iată acum și un basmu român cules din districtul Prahova, care s'a născut dintr'această poveste. Cîndat este că *Arhanghelul Mihail* a luat locul diavolului, se vede din cauza rolului, ce i se atribue, adică de a lua sufletele oamenilor, ceea ce nu se potrivește cu atribuțiunile diavolului, după închipuirea poporului.

Pățaniile Arhanghelului Mihail ¹⁾.

» Se zice că Sf. Arhanghelu Mihail trăia o dată pe pământ. P'atuncea era și el ca toți oamenii cu slăbiciunile lor. Când ajunse flăcăiandru, simți că-î tâcea inima după o fetiță tânără, cu fața albă ca zăpada, cu obraji rumeni ca cireașa, cu costița neagră ca pana corbului și cu ochișorii ca mura câmpului.

Frumoasa fetiță nu se arată nesimțitoare la ochii dulci ce-î făcea Mihaïu (așa se numea sf. Arhanghel p'atuncea, pentru că nu era încă sfânt) și ori de câte ori îl vedea trecând de vale, se făcea că nu-î apă în coafă și da fuga la fântână, unde Mihaïu mânca la faguri după gurița ei.

Azi așa, mâine așa, o duseră ei cât o duseră, până ce dragostea lor începu să sbîrnăie pe la urechile sătenilor, și de! gurele rele, când n'au de lucru, scot fel de fel de vorbe.

Mihaïu, ca să iasă din gura lumii, făcu ce făcu, că fata era mai bogată decât el și o luă de nevastă pe Stîncuța, că așa se chema drăguța lui.

Acuma el credea că are să fie cel mai fericit om din lume; dar omul una se gîndește și alta nemerește: Mierea Stîncuței de denaintea nunței, după cu-

¹⁾ Th. A. Gesticone în Columna lui Trajan 1882 pag. 522 — 524.

nunie se prefăcu în fiere otrăvită, din viță blândă, ajunsă scoriță afurisită. Bietul Mihaïu nu mai putea să-î între în voie : zise el hăis , ea zicea cea ; zise el cea, ea zicea hăis; zicea el tunsă, ea zicea rasă ; zicea el rasă, ea tunsă ; ba rață, ba rățoiu și așa mai încolo.

Cu toate astea el suferia tot fără să zică o singură vorbă ; tăcea și 'și vedea de treabă. Dumnezeu văzând marea lui răbdare îl făcu sfânt și îl însărcină ca să ia sufletele oamenilor.

Cu toată sfințenia lui, tot n'a putut să scape de răutatea nevestei. Ar fi vrut să-î ia sufletul, dar nu 'î da voie Cel de sus.

O duse el, cât o duse ; dar dacă văzu și văzu se sculă într'o zi de dimineață, luă zeghea la spinare, puse mămăliga în traistă și 'și luă lumea în cap.

Merse, merse zi de vară până în seară, și ajunse de'naintea unui bordei, unde bătu în ușă.

— Cine 'î ? întrebă un glas din năuntru.

— Om bun, răspunse el d'afară. N'avu să aștepte mult, că ușa bordeiului se deschise și un biet muncitor îl pofti în năuntru și 'l ospăti și 'l găsdui. Omul era vesel, că nevasta îi făcuse un copilaș frumos ca un bujoraș.

La masă, din una din alta, ajunse vorba și la naș.

Atunci sf. Arhanghel ceru să 'î boteze el copilul. Omul primi cu bucurie, mai cu seamă după ce află că nașul e sfânt, pentru că sf. Arhangel îi spuse tot ce pățise și cum se făcuse sfânt.

A doua zi merșeră la biserică de botezarea copilul și îi puseră numele Ionică. După ce se întoarșeră acasă, întinșeră masa mare, se puseră roată împrejur,

băură și se ospătară până seara, până ce ieșiră stelele pe cer, când se duseră să se culce.

Ca dar de botez, după obicei, sf. Arhangel Mihail îl făcu doftor și îi dete o sticlură, zicându-i: când te-o chiema la vr'un bolnav să știi că eu sânt acolo mai din nainte. Cum vei intra în casă să te uiți la mine; și dacă me-î vedea la capul bolnavului, să știi că nu î scăpare, iar dacă me-î vedea la picioare, să-î dai trei picături din sticlură, și se face bine într'o clipeală.

Cu meșteșugul ăsta de doftor, Ionică se vesti peste nouă țări și peste nouă mări, așa că vestea lui ajunse până la Crai-împărat, care zăcea de nouă ani și care chemase pe toți vracii și toate babele din lume fără nici un folos.

Auzind Crai-împărat de ăst doftor nădrăvan, care spunea curat de la început de-î scăpare ori nu, îl chemă și pe el.

Cum ajunse acolo împăratul îi zise:

— Iacă, dacă me-î scăpa, îți dau jumătate din împărăția mea; iar de nu, unde-ți stă tălpile picioarelor, 'ți-o sta capul.

Sărmanul Ionică o sfecli pentru că văzuse pe nașu-său stând grecește la capul împăratului. Dar în primejdea în care se afla, îi veni ceva în minte. S'apropie de Sf. Arhangel și îi zise: Sfinte nașule, te caută nevasta, e la poartă

Sfântul Arhangel, cum auzi de nevestă, o luă la sănătoasă, lăsând în pace pe împărat, care se și făcu sănătos, numai de cât și Ionică se întoarse acasă încărcat de daruri.

Incălecăi pe o șea și vă spusăi așa.*

Un basm analog intitulat : „Cum a înălbit femeea pe dracu“ a publicat d. Baican, dacă nu ne înșelăm în „Timpul“ pe anul 1882.

Intre proverbele române avem : „Femeea a îmbătrânit pe dracu, cu descreșirea unui fir de păr“ ; basmul care a dat naștere la acest proverb, și care stă în oare-care legătură cu povestea de față, a fost cules asemenea de d. Baicanu ; dar e inedit până acuma. In toate aceste basme joacă dracul un rol pasiv față cu femeile.

FLOAREA DARURILOR

„tipărită în Snagov la 1700 cu îndemnarea și chel-
tuiala dumnealui Constantin paharnicul-Saracin, sinii
Gheorghie dohtorul Criteanul.“ Precum spune tradu-
cătorul, el s'a slujit de un manuscris grecesc găsit în
muntele Athos. De o fi așa nu știm, dar atâta știm că
este o traducere directă din „Αυτος των Χριστων“ tipărit
la Veneția 1675, care cartea singură precum se vede
e scoasă dintr'o carte italiană : „Fior di virtu.“ Cartea,
tipărită pentru a 2-a oară la 1703; ed 3-a 1834 ¹⁾ co-
prinde 35 de capitole asupra patimelor omenești îm-
părțite ast-fel, că după o virtute urmează viciul cores-
punzător, așa cap. 1, *despre dragoste* ; cap. 2 *Păcatul*
pizmii, care iaste împotriva dragostei, etc, și coprinde
vorbe și pilde scoase din autorii vechi greci și romani
precum și din Biblia și din operele părinților Bisericeii.
Pe lângă aceasta aduce autorul mai la fie-care capitol
câte un exemplu din istoria animalelor, care arată în-
vederat că a fost scos din *Physiologus*.

¹⁾ Iareu. Bibliogr. pag 158.

Acest Physiologus este mai vechiu în literatura română, căci se întrebuintează și de Neagoe Vodă fără însă a'l numi; ceea ce vorbește pentru respândirea lui și pe aci în țară. Până acuma n'am reușit de a găsi un manuscript relativ la aceasta. *Physiologus*, cartea cea mai favorisată de biserică, este de sigur de origine egipteană și elenistică. Deja în secolul al V-lea a fost tradus în limba etiopică ¹⁾. Tot așa de timpuriu îl găsim în cele alte limbi orientale ²⁾ și apoi respândit peste toată Europa. Physiologus nu este altceva de cât o descriere mitică despre viața animalelor; basmele acestea privitoare la viața animalelor au fost după aceea comentate în mod mistico-alegoric și așa întâlnim în cartea lui Neagoe Vodă ³⁾ o pildă asupra șarpelui, care se roagă la D-zeu să vadă chip de om, iar când îl vede își ascunde capul să nu fie zdrobit, căci numai aceasta îi produce moartea; a doua pildă asupra porumbului, care înainte de a înghiți grăunțul, privește dacă nu cumva se lasă uliul pe dânsul, și ast-fel se străjuește bine; pilda a treia este pentru strutocamil, care clocește ouăle numai prin privire neîncetată cu ochii, după ce le-a băgat mai 'nainte în apă; iar dacă și deslipește ochii vine aspida și suflă spre dânsul și strică astfel ouăle cu duhul ei. Așa trebuie să fie și omul priveghetor și cu bună pază în potriua suflărei Satanei.

Se poate ca în învățăturile lui Neagoe Vodă să fi in-

1) Editat de Hommel, Lpzg. 1877.

2) Land: anecdota syriaca, vol. V.

3) Invățaturile. . . Pag. 193—196.

trat aceste basme din Physiologus prelucrat de Sf. Chrysostom.

De altă parte este „Floarea Darurilor“ foarte interesantă prin poveștile ce conține. Ca izvor autorul însemnează: *Biblia*, *otecinic* (adică pateric, viețile sfinților pustnici) și *istoriile Râmului*, adică *Gesta Romanorum*, pe cari le am pomenit destul de des până acum.

Din maximele și sentențele coprinse în Floarea darurilor, dăm extracte cu ocaziunea proverbelor. Aci însă ne vom mărgini la câte va esemple ca specimene din *Physiologus* și din poveștile coprinse în această carte. Așa d. e. citatul cel d'ântăiu : ¹⁾

„Deci dragostea aceasta poate să o aseamene neștine unui pasări ce-î zic: *Calandrinon*u, carea are aciașă fire întru sine, că deaca o aducă înaintea bolnavului, și iaste ca să moară de acea boală întoarce capul ei, și nu-lă veade, iară deacă iaste ca să se scoale bolnavulă, îlă veade, și toată boala iase dintr'ânsulă.“

Alt esemplu este : ²⁾

„Și poți să aseamenî nemilostivirea: *Vasiliscul*u, carele junghe pre omă și-l omoară, numai cu vederea lui; și nu-i iaste nice odinioară milă, pentru că deaca nu află pre cine-va să-l poată otrăvi, numai cu suflarea lui face pre copaci de să usucă, și frunzele carele sânt înprejură să usucă, atâta iaste de otrăvită.“ Această credință o regăsim deja în Plinius. ³⁾

¹⁾ Fol. 2^a

²⁾ Fol. 24^a

³⁾ *Historia naturalis* VIII c. 33. 1.

Sfârșim extractele din Physiologus cu vestita legendă despre „Finix“ ¹⁾.

„Și poți ca să asemeni darului întărireii, pre o pasăre cariea îi zică „finix“, carea trăeaște 300 și 15 ani. Și deaca vede că au îmbătrânit și au slăbit adună niște lemnișoare mirositoare, și-s zideaște cuibu, și întră într'ansulă, și sta de'naintea soarelui și-o bate atâta într'aripile lui, câtă face focă din arderea soarelui și din baterea aripiloră lui. Iară acea pasăre iaste atâta de întărită, cât nici o dată nu să clăteaște, ce mai vârtosă să lasă de arde, pentru că știe din fire, că va să întinerească. Și plinindu-să 9 zile să naște dintr'acea materie a trupului lui ună viearme, și creaaște pre 'nctă pre 'nctă, și atunce face aripă, și să face pasăre. Și nu mai iaste în lume altul fără numai unul.“

Legenda „finixului“ este din cea mai adâncă vechime. În tocmai așa se găsește în Physiologus etiopic din sec. V ²⁾ și în cel corespunzător siriac și arab ³⁾. Dar cu 9 secole mai înainte, adică în secolul al IV-lea înainte erei v. se pomenește fenixul de către Antiphanes din Rodus (ca 340 a. e. v.) De aci apoi în scrierile lui Aelian ⁴⁾ și Aristoteles ⁵⁾, ba chiar Herodot ⁶⁾

¹⁾ Fol. 59-a urm.

²⁾ Ed. Hommel cap. 7 pag. 62. Introducerea pag. XXXIX No. 19.

³⁾ Land. l. c. c. 29. v. anotațiunile pe pag. 154.

⁴⁾ Nat. Anim. VI, 58.

⁵⁾ Histor. Anim IX, 13.

⁶⁾ Cartea II c 73.

și Horapolon ¹⁾ o pomenesc de a dreptu ca o credință egipteană.

Din această literatură a ajuns la Romani, la Tacitus, Pomponius Mela etc. și apoi la toate popoarele europene. În special e de observat, că această legendă a fost foarte frumos potrivită de către chir Grigorie episcopul Argeșului, cu renașterea poporului Român ³⁾.

Ne ajung aceste exemple din Physiologus; acum a câte-va povești, mărginindu-ne la una sau două mai importante.

» Pentru darul dreptății. ²⁾ Spun la otăcînic, că era un lăcuior în pustie, carele făcu multă vreme în săhăstria lui, și având o boală foarte mare, carea nu putea nici cum să o tămăduască, începu a să jălui către Dumnezeu; Și un înger al Domnului veni în chip de călugăr și zise săhastrului: vino cu mine pentru că D-zeu va să-ți arăt din judecățile lui ceale ascunse. Și luu pre sihastru într'o casă, întru carea era mulțime de bani, și îngerul îi fură și-i duse într'altă casă, și-i lăsă de supra porții unu om sărac, carele pierduse în mare tot, ori ce avusease în lume. Atunce-l duse într'altă casă și junghe un copil mic, carele era în leagăn; și văzând sihastrul aciasta, vru să se ducă de la dinsul, socotind că îngerul a fost diavol; atunce îndată îi zise lui îngerul: așteaptă și eu îți voiu spune lucrul carele am făcut. Pentru furatul banilor ăaste aciasta: acela ai cui au fost banii ș-au

¹⁾ Hieroglyph. II, 57

²⁾ Loghica. Bucur. 1826 pag. 16—17.

³⁾ Fol. a41—43-a.

vândutū totū ce aū avutū în lume, ca să le dea unū ucigătorū, ca să facă răsplătire acelor ce aū ucisū pre tată-său ; și de 'l aș fi lăsat să fie făcut, ar fi fostū în tot satul amestecătură și mare rău și arū fi murit mulți, ce pentru ca să taiū răul și pentru ca să întorcu pre acesta să facă bine, i-amū luat baniū, pentru că deaca va vedea că rămâne așa sărac, va intra într'o mânăstire, și-ș va spăsi sufletul lui. Iară pricina pentru carea am lăsatū baniū la acea poartă, iaste aciasta : acela carele șădea în casa aceea 'ș-au pierdut în mare tot ce au avut în lume ; și el din oceință lui au vrutū să meargă să se spânzure. Direptū aciasta i-amū lăsatū baniū ca să-ī afle să nu se spânzure. Iară pricina pentru carea am junghiatū copilul, iaste aciasta : tatăl acestūi copil făcea milostenie pentru dragostea lui Dumnezeu ; iară de când au făcut pre acest copilū, aū lăsatū milostenia, și s'au datū în iubirea de argintū, și în năpăstuirī și întru toate răutățile lumii, dreptū aceasta i-am junghiatū copilul lui, pentru ca să se întoarcă să facă iarăși bine.

Dirept aciasta nimic să nu te mirī de boala ta ; că de n'aș fi făcut aceasta nu te-ai fi întors în milostenia lui Dumnezeu ; căci Dumnezeu nu lasă nici un lucru fără vre-o pricină, ce oamenii nu pot să o priciapă pentru că judecata lui Dumnezeu așa lasă ; iară Dumnezeu pentru mila lui, din două răutăți lasă cea mai mare, și'l schimbă întru bine. Și cum zise ingerulū acestea fu nevăzut dinaintea lui. "

Originalul acestei legende se află mai întâiū în Talmud și în poveștile lui R. Nissim din Kairuan ; în locul săhastrului este R. Josua ben Levi, și ingerul este

proorocul Elia. Intrând în literatura muhamedană, călătorește Moise cu Hidir. ¹⁾ A ajuns apoi în Europa în multe cărți, așa în „Gesta Romanorum” ²⁾ „Vitae Patrum” (V, 39) „Scala celi”, Pauli, Schimpf und Ernst ³⁾. Oesterley a cules la Pauli toate paralelele, la cari mai adăugăm: „Etienne de Bourbon” ⁴⁾.

Altă poveste o amintim numai, fiind că a fost culeasă în zilele noastre din gura poporului de către d. Jipescu ⁵⁾. Este povestea cu fetele dracului, pe care le mărită după gineri, ca să-î aducă în împărăția lui. Așa una este trufia și o mărită după oamenii cei mari, alta e înșelăciunea, și o mărită după țaranii; a treia, pizma, și o mărită după meșteri; a patra fățaria și o mărită după cei bisericești, și așa mai departe ⁶⁾.

În sfârșit voiți mai aminti de povestea fiului lui Theodosie, (fol. 87 urm.), care a fost crescut 14 ani într'un turn retras de toată lumea. Când veni la palat îi se arătară toate lucrurile, într'alte văzând o muere întrebă de numele ei, unul îi răspunse în glumă: „numele ei este diavolul, care trage pe oameni la muncă.” Întrebat apoi, care lucru îi a plăcut mai mult răspunse; „diavoli, cari trag pe oameni la muncă”. Am amintit aci această poveste din adins, fiind că ea se trage din Varlaam și Ioasaf. Boccacio a prelucrat

¹⁾ Koran Sura 18 v. 59—81 (Hammer) Rosenoel I, 121 urm. Weil. Bibl. Legend. pag 176—181.

²⁾ C. 80. v. și Oesterley pag. 724—725.

³⁾ Cap. 682.

⁴⁾ No. 396 pag. 346—349 și Nota 1.

⁵⁾ Opincaru, Bucur. 1881 pag. 115—116.

⁶⁾ Fol. 44—45.

această poveste în Decamerone, introducere la zioa a IV; în Cento novelle antiche se repetă asemenea cu puține schimbări¹⁾.

O altă carte de felul acesta este: *Zadic* de Voltaire, tradusă în românește de S. Căpățineanu. (Sadic sau Ursitoarea. Istorie asiatică de M. Volter, 1831). Această carte deși însăși în forma în care se află astăzi, nu este de loc populară, totuși are toate elementele pentru a deveni populară, căci se compune din povești și istorii foarte cunoscute și foarte răspândite. Așa d. e. c. 2. *Nasul* este istoria: „Matronei din Efes“ a lui Petronius²⁾; se află și în sus numitul *Sindipa*, și a fost tradusă mai deunăzi de d-nu Maiorescu după o redacțiune chinezească. Capitolul 3 *căinele și calul* e o poveste orientală din „Midraș Eca“ apoi în Nighiaristan etc. Cap. 17. *luptele*, din *Ariosto*³⁾ c. 17 v. 17 urm. Cap. 19 *Enigmele* sânt luate din Șah-nâmeh. În literatura română se găsesc paralele în Halima, unde Calaf, pentru a căpăta pe prințesa Chinei, trebuie să deslege asemenea cimilituri. Cap. 18 *Pustnicul* în sfârșit, coprinde o poveste foarte vestită, care nu este alta de cât povestea citată în *Floarea dărurilor*.

Alte cărți de felul acesta mai sânt d. e. acele din „Adunare de istorii morale alese, traduse de un prieten al literaturii române.“ Sibiu 1848, și adică: Capela din pădure (din nou tradusă românește de Rîureanu).

¹⁾ Dunlop-Liebrecht. p. 230.

²⁾ Dunlop-Liebrecht p. 40 urm. literatura comparată.

³⁾ Dunlop-Liebrecht p. 401.

Giuvaerele furate, Bancherotul, Ugero Danezul (din cercul carolingian) și Guilom Tel, destul de cunoscut.

Nu puține au fost traduse din franțuzește după autori renumiți, ca: Guilom Tel sau Elveția slobodă tradusă de Gr. Negrea 1839 Buzău, după Florian Belisarie, scriere morală trad. de S. Marcovici 1843 Buc. după Marmontel. Numa Pompiliu după Florian trad. de A. Beldiman 1820.

Dar ce e mai curios, e că unele din aceste cărți au trecut mai întâiu în literatura grecească și de acolo au fost traduse pentru a doua oară în limba română.

N'au intrat însă în popor, ceea ce se esplică foarte ușor, de oare ce mai toate aceste cărți sânt curat produsele autorilor și poporul n'a putut să regăsească partea sa, pe care lesne o recunoaște în cărțile și romanțurile acele, cari și-au luat naștere în mijlocul său, prin contribuțiunea tuturor. Acele cărți au un caracter artificial și nu se pot de cât *simply traduce*, pe când cărțile, cari constitue literatura populară, nu sânt numai traduse, dar cu încetu sânt mai mult sau mai puțin prelucrate, și potrivite cu mediul cel nou în care intră. Așa d. e. *Harito și Polidor* traducțiune din grecește de Mihail Stoianovici 1849 Bucur. Originalul este franțuzesc și autorul este renumitul I. I. Barthélemy care a scris și călătoria *tânărului Anacharsis*. Altele iar ca cele de sus, de a dreptu din franțuzește precum: *Intâmplările lui Lazarilă Torma* tălmăcită din franțuzește de Serdarul I. Barbu Tâmpeanu Bucur. 1839.

Aneta și Luben de Marmontel traducție asemenea de G. Pleșoianu 1820 Bucur. Din cărțile lui Marmon-

s'au mai tradus afară de Aneta și Belisarie, și
odul Elenei trad. de Mavrodin 1838 Iași; *Bărbă-*
bun și femeea bună trad. de I. Eliade 1832 Bucur.
Idelaida 1836 Bucur. *Papagalul* traducțiune din
 țuzește de T. Bilciurescu 1840 Bucur. etc. etc.

Pe măsură ce mărginim la aceste puține exemple, sau mai bine
 această înșirarea de titluri, care pentru a fi completă
 cere un studiu deosebit asupra *traducerilor* ro-
 mane, care însă nu intră în cercul cercetărilor noas-
 tre de altă parte n'am crezut că putem trece cu tă-
 ră asupra faptului, cum că pe lângă acele cărți, cari au de-
 venit populare, din cauzele deja sus desvoltate, s'au
 tradus și alte cărți tot de aceeași autori, și tradu-
 ții și cari cu toate acestea au rămas cu ediția
 veche.

Interesul cititorilor nu era prea mare, și de poporul
 român depărtați până astăzi.

În locul lor s'a născut de curând la noi un alt soi
 de literatură estetică, adică : *literatura haiducească*.
Literatura haiducească, este literatura adevărat
 românească, însă în sensul modern, căci eroul este un
 român. Din momentul când poporul nu se mai emo-
 ționează într'atâta prin poveștile romantice anterioare,
 naște această literatură, care agită spiritul și în-
 tal simțământul prin fiorile unei cruzimi sau vitejii
 mai pomenite. Așa se poate observa în Italia, unde
 a început nașterea începând cu Rinaldo Rinaldini; apoi
 în Franța unde se mai adaugă și povestiri din spaime
 și teroare, povestiri de stăfii și năluciri; în fine și
 în Anglia. Scriitorii principali la noi sânt : Leon Wolff,
 care a scris : „*Fetele morarului*“, „*Tălharul Grozea*“,

»*Roșcan haiducul*«, apoi d. N. D. Popescu, prelucrător de basme populare, cărui literatura hăiducească îi datorește pe : »*Tunsul haiducul, Corbea haiducul, Codreanu, Miul haiducul și Iancu Jianu*«, acest din urmă este eroul cântecului popular »al lui Jianu.« Mai este apoi și *Fulger tâlharul*. Aceste romanțuri hăiducești au fost pomenite de noi, numai pentru constatarea momentului psihologic, cum că și la noi, literatura populară are o dezvoltare analoagă ca la cele alte popoare. Coprinsul romanțurilor hăiducești este însă lipsit de orî-ce interes cultural, fiind produse subiective ale scriitorilor.

Cărțile, cu cari ne am ocupat până acuma, sânt toate prozaice; numai una singură în versuri a putut să-și câștige o imensă popularitate, adică :

Piram și Tisbe sau »*Perirea a doi iubiți, adecă jalnica întâmplare a lui Piram și Tisbe*, versificată de V. Aaron.

Toți cunoaștem această străveche poveste orientală, care ni s'a păstrat de către Ovid¹⁾. Se spune că Tisbe, care se îndrăgise după Piram, se vorbise cu dânsul să se întâlnească seara, la *turnul lui Ninu*, afară din oraș. Tisbe ajunge mai întâiu acolo, și pe când ea sta și aștepta pe Piram, de odată vede o leoaică ce îi ese înaintea cu gura plină de sânge. Tisbe speriată fugi, și în fuga ei, lăsă să cază haina de pe deasupra. Leoaica o sfășie și o umplu de sânge. În minutul acela sosește și Piram, care vede leoaica, ce fuge și haina Tisbei sfâșiata și încruntată cu sânge. Incredințat că leoaica

¹⁾ Metamorphoseon lib. IV vers. 55—166.

a sfâșiat pe Tisbe, se străpunge; atuncea sosește Tisbe și se omoară și ea, pe trupul iubitului ei.¹⁾ Piram și Tisbe s'a tipărit pe cât am putut afla la 1805, 1828, 1834, 1835, 1858, 1863 și 1867¹⁾.

Tot o dată cu Piram și Tisbe s'a tipărit și versificarea lui V. Aaron a mitului despre *Nartis* și *Echo*, precum îl povestește Ovid²⁾.

Echo se îndrăgește după *Nartis*, iar el nu voește să știe de ea și o respinge. De mâhnire și obidă ea lăncezește atâta, până când tot corpul ei se schimbă în piatră, numai glasul îi rămâne. Dar și *Nartis* e pedepsit să se tot uite în apa râului, privind mereu la chipul lui ce se oglindește în apa; și așa el stă până când se prefăce în floarea: *Nartisul*³⁾.

Acolo, întâmplarea jalnică, aci schimbarea minunată a fost de sigur una din cauzele popularității, ce a dobândit aceste povestiri mai mici.

Prin forma lor mai mică ne apropiăm de o clasă din literatura estetică, care în mare parte a luat naștere din *romanturile* mai întinse: ne apropiăm de *novelele*, de unde apoi *snoavele*.

Un episod isolat dintr'un roman mai dezvoltat, sau poveste mai mică, în care eroul nu mai joacă rolul activ, ci devine pasiv față cu împrejurările în care

¹⁾ Mai pe larg despre Piram și Tisbe, în privința originii și dezvoltării v. K. Simrock: *Quellen des Skakespeare* vol. III, Berlin 1831 p. 145 urm.

²⁾ *Metamorphoseon* lib. III v. 341—510.

³⁾ Dunlop-Liebrecht pag. 231a.

se află, constituie a doua ramură a literaturii populare romantice: *novelistică* luând „*novela*“ în înțelesul ei adevărat și nu în cel modern schimbat deja.

Incepând cu *fabliaux* franțuzești din sec. XI și XII și cu „*Cento novelle antiche*“ italiene din sec. XV *novelistică* ajunge la apogeu prin măiestria lui *Boccaccio*, care de aceea se consideră ca creatorul acestei ramuri al literaturii. Novelele lui des traduse și mai des imitate se respândesc peste toată Europa. Reprezentantii cei mai renumiți ai *novelisticii* în patria lui *Boccaccio*, sânt mai cu seamă: *Sachetti*, *Ser Giovanni*, *Massucio*, *Cinthio*, *Straparola* și *Bandello*. În Spania: *Juan Timoneda* și *Don Juan Manuel*. În Franța: *Regina Margareta* etc.

Afară de acest interes cultural la care iau parte și romanțurile, pe cari le am tractat mai sus, *novelistică* mai are importanța, că ne arată cum literatura scrisă trece în cea *nescrisă*. Se poate arăta cu evidentă originea romantică a unei sume de aceste „*novele*“, cari astăzi trăesc în gura poporului ca „*povestea ăluia*“ sau chiar ca „*snoavă*“. Intr'adevăr literatura populară română nu posedă mai nici o „*novelă*“ de origină *imediată scrisă*, ci o sumă de „*novele*“ „*de prin lume adunate, și iarăși la lume date.*“

În primul rând stă aci, ca opul cel mai complet, „*Povestea vorbii*“ a lui *Anton Pann*¹⁾, pe care o putem numi cu drept cuvânt: „*Cento novelle rumanice*“, fiind-că conține tocmai o sută de povești și istorioare

¹⁾ Ed. I, Bucur 1847 ed. 2-a, 1852—1853. 3 voll. ed. I-a e retipărită la 1880.

între cari se află și câte-va *fabule*, destinate a explica originea proverbelor respective. Hronologiceste precede o altă carte a lui Anton Pann, acea intitulată: „*Fabule și istorioare*“¹⁾, care coprinde asemenea povești și fabule și cari în mare parte au intrat apoi puțin prelucrate, în „*Povestea vorbii*.“

Intr'un studiu special asupra lui Anton Pann, vom tracta mai pe larg fie-care din acele 100 de povești, precum și toate cele alte cuprinse în operele lui, arătând izvoarele de cari s'a servit și pre cât se poate paralelele din alte literaturi. Aci ne ajunge a aduce câte una sau două din fie-care din operele lui, urmând și-rul hronologic al compunerii lor: așa dar din „*Fabule și istorioare*.“ „*Povestea vorbii*“, „*Sezătoarea la Țară*“, și „*din Nastratin Hogeia*“ arătând izvorul lor și filiațiunile până când au ajuns a deveni la noi: „*povestea ăluia*.“ Insuși Pann ne încredințează despre aceasta în introducerea la „*Fabule și istorioare*“, cea d'ântăia carte a lui de felul acesta (1841), zicând: *Aceste Fabule și Istorioare, nu sânt de cât numai auzite De vor fi vre unele tipărite în alte limbi nu știu, că n'am învățat nici o limbă din cele poleite.*“

Una din aceste istorii poartă titlu: „*feciorul moștenitor*“²⁾ și este una din cele mai răspândite și mai vestite. Coprinsul acestei istorii este:

„Unul având *opt* feciori, murind zice, că lasă toată moștenirea lui *unui* fecior, fără însă a spune curat pe care fecior lasă moștenitor. După moartea tatălui se

1) I—II București 1841.

2) Vol. I, pag. 95—97.

naște vrajbă între feciorii lui, fie care pretinde singur întreaga moștenire. În fine se duc la judecător. Acesta le zice: luați fie care câte un ciomag și desgropând pe mortul să-l bateți cu ciomegele, ca să-l întrebați într'acest fel, pe care fecior a lăsat moștenitor. Toți urmară poruncei date de judecător, afară de unul ce sta plângând și zicea: cum să dau eu în tatăl meu? mă bine renunț la toată moștenirea. Pe acesta îl recunoaște judecătorul ca singurul moștenitor¹.

Originalul acestei povești se găsește sub forma cea mai vechiă în Talmud¹), și din Orient a intrat, prin mijlocirea literaturii bizantine, în literatura vechie slovenească, unde face parte din „Paliia” sau istoria biblică înfrumusețată cu povești și legende. Aci judecata aceasta înțeleaptă se atribuie lui Solomon. De altă parte s'a respândit peste toată Europa cu simpla variantă, că judecătorul poruncește feciorilor să dea cu săgeata în trupul mort, sau numai în chipul tatălui lor; toți dau cu săgeata, numai feciorul cel adevărat plânge și refuză a urma poruncei. În fabliaux franțuzești din sec. XII—XIII, se și numește asemenea de a dreptu: *Jugement de Salomon*.²)

Recenziunea românească se apropie însă mai mult de cele orientale-slovenești, de cât de cele occidentale, ceea ce ne arată izvorul de unde a venit la noi.

¹) Baba bathra fol. 58-a.

²) Literatura comparativă v. Veselovsky: Slaviasnkiia skazaniia o Solomonê i Kitovrasê. St. Petrsbg 1872 p. 84 urm. și Gesta rom. c. 45. Oesterley p. 719 etc.

Noi am studiat această poveste mai pe larg comparând-o cu paralelele orientale și occidentale ¹⁾.

Altă poveste din Fabule și istorioare este: „*Planul simigiului*” ²⁾.

„Un simigiu oare când
covrigi, simiți încercând
a umblat din sat în sat
și schimbând pe ouă i-a dat.
Deci tabla în cap dacă ia
cu acele ouă pe ea,
să întorcea la oraș
ca și un negustoraș;
Dar pe drum când să ducea
să gândea și plan făcea:
cum sânt, zise, aste ouă
tot bune, proaspete, nouă,
care-s cincî sute, să zic,
de vor prisosi, nu stric,
d'oi sta la cloșci să le puu
tot oul o să-mi dea puu.
Să zic acum c'a crescut
și găini mari s'aun făcut.
Aste într'o zi peste tot
cincî sute de ouă în scot;
să le vânz, ca un sărac
ce-va paralufe fac.

¹⁾ Anuar pentru Israelii An. V 1882. pag. 27—31.

²⁾ Vol. I pag. 75—77.

Cinci sute de găini dar
 clocind o să'mi dea puî iar,
 fie-care două-zeci.
 Ho ! ho ! Stane unde plecî ?
 Stăi să vedem câte fac,
 apoî cum o să mă'mbrac !
 Socoteală prea nu au,
 cinci sute de cloşci îmi dau
 o sută de sute 'ncap,
 hait ! de sărăcie scap !
 Când zise hait ! bucurat,
 îşi uită că e'ncărcat.
 Şi sărind sus ca un Țap
 dete tabla peste cap,
 oule pe jos turti
 și planul îşi izbuti. «

Noî comunicăm această poveste, mai cu seamă pentru că la dânsa a demonstrat Max Müller migrațiunea fabulelor din Orient la Occident, urmărind această poveste prin toate paralele până când ajunge la „*Perette*“ a lui Lafontaine.

Prototipul este în Panciatantra, și este, cum zice Benfey, una din părțile cele mai vechi ale acestei colecțiuni ¹⁾.

De acolo a ajuns în Hitopadesa, în Tutinameh adică „Cartea papagalului“, apoî în Conde Lucanor; de aci a venit la Lafontaine, și apoî în literatura nescrisă, în

¹⁾ Pantschatantra II pag. 345—346.

basme germane, și în povestea română. Literatura comparată se află la M. Müller și Benfey ¹⁾.

Planul simigiului s'a reprodus de către Arsenie ²⁾.

Să luăm acuma una din paralelele coprinse în „*Povestea vorbii*” ³⁾.

A fost o însoțire ce trăia în iubire. Dracul însă se sili să le spargă casă. Însă toate încercările i-au fost zadarnice. Atunci caută o babă bătrână și ea i făgădui să-i facă după plac, dar să i dea o pereche de papuci galbeni plata. Baba se duse pe la tânăra femeia și prin momelile ei reuși să capete întreagă încredere. Apoi i predă un briciu, ca să taie cruciș din părul bărbatului ei patru fire, căci vrea să le pue la stele și bărbatul o va iubi tot-deauna. Baba se duce apoi la bărbat, i spune că nevasta are de gând să-l omoare cu briciul și dacă ar vrea să se încredințeze de adevărul vorbelor ei, să se prefacă că doarme. Așa și făcu, și cum văzu că femeia lui scoate un briciu din sân el o urgisește rău. Ast-fel a reușit baba și cere plata de la dracu. Acesta văzând săvârșirea ei, s'a speriat de dânsa și nici papucii nu i dete în mână, ci i le întinse pe o prăjină lungă.

Această poveste, care arată că femeia întrece și pe dracu în vicleșugurile ei, stă printr'aceasta în legătură cu „*Dracul și femeia*” și cu basmele paralele citate mai sus. Cel d'ântăiu ce spune aceasta în Europa este

¹⁾ L. c. I pag. 499—501.

²⁾ T. M. Arsenie : Noua colecțiune de basme. Bucur. 1874 pag. 75—76.

³⁾ I. p. 53—59.

infantele Iuan Manuel († 1348) în *Conde Lucanor* No. 48, de sigur de origine *maurică* ¹⁾. Hans Sachs a dramatisat această poveste.

Se află apoi în istoriile din latine din sec. XIV editate de Wright; în discursurile lui Luther, în literatura germană medievală etc ²⁾.

O altă poveste nu mai puțin interesantă din punctul de vedere al literaturii comparative este aceea relativă la osândirea *viței* : ³⁾ despre care am tractat mai pe larg ⁴⁾. O variantă moldovenească după un manuscris de pe la mijlocul secolului trecut vom publica în „Chrestomathia română.”

Parabola cea mai veche despre vița, care esplică puterea ei îmbătătoare, se află în literatura orientală, mai cu seamă în cea ebraică ⁵⁾, și adică :

Când voi Noe să sădească vița, veni diavolul și îl întrebă dacă îl lasă să-î ajute. Noe priimește și diavolul aduce mai întâiu un miel, îl junghie și stropește rădăcina viței cu sângele mielului; după miel stropește vița cu sângele unui porc, după porc o stropește cu sângele unui leu și în sfârșit și cu sângele maimuței. Puterea acestor patru animale a intrat în viță și de aceea și vinul are patru facultăți, căci schimbă pe om mai

¹⁾ Ed. Stuttg. 1839 p. 213—219 : „De lo que conteció al diablo con una muger pelegrina“.

²⁾ V. Dunlop-Liebrecht p. 503 a. Kirchoff : Wendunmuth editat de Oesterley cartea I, p. 366, literatura vol. V, p. 60.

³⁾ V. II. p. 119—127.

⁴⁾ In Zeitschr. für. rom. Philologie ed. G. Grœber VII. p. 399-407.

⁵⁾ Midraș Tanhuma sect. Noah, c. 13, o variantă cf. Genes. rabba sect. 36 și Ialkut 1 fol. 16-a § 61.

întâiu în miel, apoi în porc, după aceea în leu și în sfârșit ajunge omul maimuță prin multă băutură.¹

Aceeași parabolă se află apoi la Fabricius¹⁾, în „Gesta Romanorum“²⁾ și așa în alte literaturi. Alte paralelele a cules și a studiat Cassel³⁾.

De aci s'a prelucrat în evul mediu și a ajuns : „*Condemnatio uvae*“, adică o altă explicare pentru facultățile variate ale vinului.

Redacțiunea lui A. Pann precum am arătat în Zeitschrift se potrivește cu cea slavonă din peninsula Balcanică, care se trage de la un prototip bizantin.

A treia carte populară a lui Anton Pann : „Șezătoarea la Țară sau călătoria lui Moș Albu“⁴⁾ nu este mai puțin bogată în povești populare.

Povestea care des leagă ghicitoarea : „Nani, nani puiul mami, tatăl tău, tată și mie, — eu sor ție, el mie soție“⁵⁾ este una din cele mai vestite, aparținând unui șir de povești, care se întinde de la mitele și poveștele eline, până la legende și povești moderne. Deslegarea aceea se aseamănă cu legenda lui *Oedipus* și a *Iocastei*. În evul mediu devine legenda lui „*St. Gregorius pe piatră*“, legenda lui *Iuda* și se transformă în fine într'o minune a Maicei Domnului (No. 39); în *Gesta rom.* este cap. 13, și cap. 81⁶⁾. De altă parte

1) Codex pseudepigraphicus Veter. Test. vol. 1 p. 275.

2) Cap. 159 ed. Oesterley și pag. 738.

3) Weimarisches Jahrbuch vol. 1 pag. 424.

4) Ed. I, 2 vol. Bucur. 1852-1853 ed. 2-a 1880.

5) Ed. 2-a pag. 41—52.

6) Dunlop-Liebrecht p. 498 No 368. *Kirchoff*: *Wendunmuth* ed. Oesterley 1, 329 și anotațiunile vol. V p. 57. *Gesta rom.* ed. Oesterley pag. 715 și 725.

este centrul renumitului romanț medi-eval „Apollo-nius din Tyra“, care conține și alte ghicitori foarte importante.

Mai pomenim în sfârșit încă o poveste care din *novelă* s'a schimbat în *snoavă*, precum vom mai putea observa asemenea exemple și în alte *snoave* și povești populare. Novela mai întinsă a trecut adesea într'o *snoavă* mai scurtă care a păstrat, ca să zicem așa, numai scheletul novelei și nu conține decî de cât trăs-surile principale. Așa d. e: povestea de față: „*Tunsă rasă*“¹⁾ despre care vorbește și d. G. D. Theodorescu²⁾ crezând că a fost *născocită* de Anton Pann. Coprinsul este cel următor:

„Un bărbat după multe cercetări își alege în fine o nevestă după înțelepciunea sa. A doua zi deja declară ea că laptele e *negru* pe când el susține, că e *galben*. De aceea bărbatul pleacă la drum cu ea, ca să o aducă îndărăt a casă la părintii ei; pe drum văzând o cloșcă zice el că e o *rață*, femeea din potrivă că e un *rățoiu*; într'o livede apoi fiind un loc cosit, zice bărbatul că e *ras*, iar femeea, că e *tuns* cu foarfece. „Ba e *tunsă*, ba e *rasă*“, se certară ei tot mereu, până când ajung la un râu: tocma în mijloc de pod, o ea bărbatul, și legând-o pe subsioare cu un brâu, o dojenește că o va arunca în apă, dacă nu va zice *rasă*, iar ea, chiar fiind deja cu capul supt apă, rădică mână, „și *forfică cu dești în sus*.“

Până a ajunge o *snoavă* românească, a fost mai

1) Vol. II, p. 41—45.

2) Cercetări asupra proverbelor romane Bucur. 1877 p. 58—59.

întăiu un fabliau francez : „le pré tondu“ des imitat și prelucrat ; prin mijlocirea lui Poggius a devenit basm italianesc publicat de *Basile* ¹⁾.

În limba germană a fost prelucrat de *Geiler* ²⁾ și *Pauli* ³⁾; ca basm German a fost publicat de Simroek No. 61 ⁴⁾. La vecinii noștri Serbi este începutul unui basm a cărui continuare se aseamănă cu povestea „Dracul și femeea“ de care am tratat mai sus ; despre relațiunile ce există între diferitele relațiuni occidentale și cele orientale vezi introducea lui Benfey la *Panciatantra* ⁵⁾. Nu mai puțin cunoscută este această poveste la Ruși, cu diferența însă că nu 'e vorba de o livede, ci de însuși bărbatul, care pretinde că e *ras*, pe când nevasta dice că e *tuns* ⁶⁾. Din toate aceste rezultă respândirea cea mare acestei teme, când sub formă de poveste când supt aceea de nuvelă până când în fine devine snoavă.

Trecerea de la nuvelă și poveste la snoavă a fost mijlocită în mare parte de literatură „joco-seria“ sau literatura „glumeață.“ Afară de Bertoldo, de care era vorba mai sus, și în înrudire cu dânsul, stă una din cărțile din cele mai răspândite, care a avut o înrăurire mare asupra snoavelor populare, și adică :

¹⁾ Liebrecht la traducerea sa al lui *Pentamerone* II p. 264 No. 69 și Dunlop-Liebrecht p. 518 b. adaus la această traducere unde și este o literatură bogată paralelă.

²⁾ *Narrenschiff* c. 68.

³⁾ Schimpf und Ernst ed. Oesterley c. 595.

⁴⁾ Despre care, Liebrecht în : *Orient und Occident* III. 376.

⁵⁾ I. 423 urm.

⁶⁾ Afanasiev, *skazki* Moscva 1873 No. 237 b. și anotațiunile vol. IV pag. 530.

TILU BUH-UGLINDA

Numele eroului ne arată originea germană acestei cărți, căci *Buh-oglină* nu este alt-ceva de cât o traducere sclavică a cuvântului german : *Eulenspiegel*.

Pe la mijlocul secolului al XIII-lea esista în Germania un autor supt numele „der Stricker.“ Acesta adunând snoave populare scrise cartea sa cea mai renumită : „*popa Amis*.“ Mai mult sau mai puțin influențat de dânsul compune Philip Frankfurter în Viena în sec. XV. : „*popa din Kahlenberg*“, adunând asemenea snoave și istorii populare germane și străine ¹⁾. Așa se naște „*Buh-oglină*“ ca o carte populară pe la sfârșitul secolului XV-lea și este apoi prelucrat de Thomas Murner, oponentul cel mai înverșunat al lui Luther. De atunci se repetă și se traduce în toate limbile, până când se traduce și românește, nu însă după o edițiune completă, ci după una din acele edițiuni ce se vând pe la bâlciurile germane. S'a tipărit

¹⁾ În trecut amintim că francezul : *calembour* nu este alt-ceva de cât *popa din Kahlenberg*, precum și „*espiègle*“ și „*espièglerie*“ s'a născut din : *Eulenspiegel*.

românește pentru a doua oară în Brașov la 1846 ¹⁾. Titlul complet care s'a prescurtat la edițiile ulterioare, arată într'adevăr originea germană, căci sună : „Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tilu Buh-oglină cele de răs și minunate la citire, spre trecerea de vreme, în zilele său ceasurile omului, cele de odihnă, după limba *nemțească* tălmăcită și acum a doua oară tipărită. Brașov, s'a tipărit la Joan Gätt 1846. apoi 1856. Sibiu 1858. în fine București 1876 împreună cu o parte din Testamentul lui Cilibi Moise ; toate snoavele însă se găsesc în ediția completă germană publicată de Lappenberg la 1854.

Maî multe din aceste snoave ale lui Tilu se regăsesc și în alte cărți populare române. Așa d. e. „*Tilu mănâncă și bea fără bani*“ maî cu seamă șiretenia cu băutu ²⁾, nu este alt-ceva de cât povestea versificată de Anton Pann ³⁾. Tilu se duce într'o cârciumă și bea ; când vine rândul să plătească zice Tilu : bani n'am, dar îți voiu cânta două cântece. Iar cârciumarul zice : poți cânta mult până când îmi va plăcea un cântec de ale tale.

Atunci l'a întrebat Tilu ; dar dacă-ți va plăcea, erta-mă-vei de plată ? Și cârciumarul îi a răspuns, că'l va erta, socotind să zică la toate că nu-î place.

După ce cântă Tilu câte-va cântice, la cari cârciumarul tot zicea că nu-î place, scoase Tilu punga și cântă :

¹⁾ N'am putut afla când s'a tipărit pentru întâia oară.

²⁾ Ed. 2-a cap. 4 pag. 14—15.

³⁾ Povestea vorbii I pag. 16 urm.

Deșchide-te punguliță!
 Scoate-ți baniți prin guriță,
 că m'au pus la refenea.
 Și cârciumarul nu mă lasă
 neplătind să es din casă,
 Scoate baniți, punga mea!

Vezi aceasta im place, zise cârciumarul, gândind că el să-î plătească. Iar Tilu zise: „no dacă-ț place, acum sântem plătiți.“

Interesant este apoi cum „să disputuluiaște Tilu in școalele ceale mari in Vittemberg ¹⁾).

Un dascăl îl întrebă : câte picături de apă sânt in mare ?

Tilu răspunse : mai întâiu să opriți toate isvoarele și apele curgătoare care se bagă in mare, și el îndată le va număra și va da socoteala.

Alt dascăl l'a întrebat câte zile sânt de la Adam până astăzi ?

Tilu răspunse : de la Adam și până astăzi au trecut șapte zile, și trecând acele se ridică alte șapte, și tot așa vor trece până la sfârșitul lumii.

Alt dascăl l'a întrebat : câte ouă moi coapte au putut mânca uriașul Goliath pre nemâncate ?

Numai unul, zise Tilu, că cine a mâncat un ou nu mai e pre nemâncate.

Altul l'au întrebat : in care lună mănâncă aici oamenii mai puțin ?

In luna lui Fevruarie, zise Tilu, in care sânt numai 28 de zile.

¹⁾ Cap. 10 pag. 25—27.

Altul l'au întrebat : care pești au ochii mai aproape unul de altul ?

Cei mai mici, au răspuns Tilu.

L'au întrebat altul : Cinci oameni cum pot împărți 5 ouă, ca să vie la unul câte un ou întreg, și tot să rămăe unul în blid ?

Și au răspuns : la unul câte un ou, însă cel de pre urmă să-și ia blidul cu oul cu tot.

L'au mai întrebat un dascăl : unde este mijlocul pământului ?

Răspunse Tilu : aici în târg; dacă nu credeți, măsurați.

După aceea îi întrebă Tilu pre ei : Cât este luna de grea la cumpănă ? Atuncea se rușinară toți, că nu știa ce să răspundă. Iar Tilu răsând le-au spus lor: „Luna are un punct, pentru că are patru fărtauri (pătrari) ca și punctul.“

Noi am întâlnit până aci deja în mai multe rânduri întrebări de felul acesta, având asemănare cu ghi-citorii. De acea am citat și acest capitol din Tilu Buhoglină, care ne arată, că elementele cele vechi reapar des în aceeași literatură, având numai numele puțin schimbat. Când e Bertoldo, când Archir, când İsop, când Tilu Buhoglină și când *Cacavela*. Sub numele acestui din urmă au intrat în literatura populară nescrisă română.

Ocupându-ne mai departe de acesta din urmă, vom reveni și asupra acestui episod, indicând și literatura paralelă.

Mai întâiu precede un alt personagiu, care se bucură de o mai mare popularitate.

NASTRATIN HOGEA

Ca și la Tilu-Buhoglindă, tot așa și aci, Nastratin a fost o persoană reală, care departe de caracterul bufon, ce a căpătat în gura poporului, era din contra un om învățat și profund, care a trăit pe vremea lui Tamerlan nepotul lui Genghis Chan.

Și într'adevăr acele snoave ce circulă pe numele lui Nasreddin, din care Români au făcut „Nastratin” sânt de asemenea snoave aparținând lumii întregi, localizate acuma în Turcia, Bulgaria și România și atribuite lui Nastratin, pe când în alte țări se atribue altor eroi comici ai literaturii populare.

La noi au venit de la Turci precum demonstră și numele: *Nastratin Hoge*. Anton Pann îi a cules din gura poporului și i-a versificat; ediția întâi a apărut la 1853 sub titlul. „*Năsdărăvăniile lui Nastratin Hoge, culese și versificate de Anton Pann*.” Pentru a doua oară s'a tipărit la 1873 în Râmnicul Vâlcei și în fine pentru a treia oară în București s. a.

Numai unele exemple din aceste snoave urmărite în răspândirea lor.

„Când se gătește în lături, numai din miros te saturi ¹⁾.
 „Nastratin Hogeia într'o seară la fereastră cum ședea
 Își lungea nasul aïurea, p'alții fără aï vedea ;
 Trecând unul din prietini, ce miroși? l'a întrebat.
 Vecinul meü el răspunse, gătește scumpe mâncări,
 Și d'alor miros mă satur, trăgându-l cu gust prin nări.

Această mică istorioară, pe care am citat'o chiar cu vorbele lui A. Pann, nu este de cât o jumătate, căci lipsește continuarea, cum că acel vecin îl trage la judecată să'i plătească de aceea, că s'a săturat cu fumul bucatelor sale. Judecătorul decide, ca Nastratin să plătească vecinului prin sunetul banilor, precum s'a săturat cu mirosul bucatelor.

Prototipul indic, unde Guru Paramartha corespunde lui Nastratin, are într'adevăr această continuare.

În literatura chinezească se află în Avadânas publicate de St. Julien ²⁾. Variante acestei idei, adică a plăti lucruri închipuite, prin valori închipuite găsim d. e. în literatura persană : în Bahar Danusch unde o fată părăște pe un tânăr, că ar fi sărutat chipul ei în oglindă, judecătorul osândește umbra lui, să fie biciuită ; Tot așa și paralela în literatura turcească ³⁾. Din anticitatea clasică avem povestea despre procesul Abderiților pentru „umbra măgarului“ povestită de Plutarh în viața lui Demosthene ⁴⁾. Cu totul aproape de snoava lui Nastratin este versiunea italiană în

¹⁾ Ed. I. p. 7; ed. 2 p. 5; ed. 3 p. 7.

²⁾ C. 25 p. 108.

³⁾ 40 Veziri traduse de Behrnauer Leipzig 1851 p. 322—323.

⁴⁾ V. Benfey, Panciatantra I, 127.

, Cento nov. antiche¹⁾ unde lucrul se petrece în Alexandria, adică în Orient. Paralele în Occident mai sânt: Lafontaine²⁾ *Pauli* etc³⁾.

O altă poveste nu mai puțin răspândită este aceea, în care se spune că Nastratin suindu-se pe o casă, aude cum cel dinăuntru spune nevestei, că el se lăsa în casele oamenilor încălecând pe razele lunei și astfel și a făcut avuție. Nastratin amăgit, încălecă și el pe razele lunei ca să se lase în casa aceea, cade jos și se lovește rău.⁴⁾ Această poveste se află și între fabliaux franceze⁵⁾; mai vechi încă în Disciplina clericalis din secolul XII al lui Petrus Alphonsi⁶⁾ de aci a intrat apoi în Gesta romanorum unde formează c. 136⁷⁾ editorul a adunat aci literatura paralelă foarte bogată.

Ne mulțumim cu aceste două exemple, pentru a arăta caracterul cosmopolit chiar acelor snoave sau povești, cari sânt atribuite anume cutării sau cutării persoane. De altă parte se poate observa relațiunea de filiațiunii între Nastratin Hoge, Tilu-Buhogindă și Povestea vorbeii, în care găsim una și aceeași poveste, câte o dată puțin schimbată.

¹⁾ Ed. 1877 c. VII. p. 23.

²⁾ Contes IV, 5.

³⁾ Schimpf u. Ernst ed. Oesterley c. 48. Compară și Liebrecht, Zur Volkskunde. Heilbronn 1879 p. 33.

⁴⁾ Ed. 1 p. 27. ed. 3 p. 25.

⁵⁾ Legrand III p. 253.

⁶⁾ C. 25 v 1—6 ed. V. Schmidt. Berlin 1827 și anotațiunile la p. 156 urm.

⁷⁾ Ed. Oesterley p. 734—735.

În literatura populară română mai există și un alt personaj mitic: *Cacavela*. Ce e drept un *Cacavela* a existat odinioară în țara românească, dar el era editorul unui *Molitvelnic tipărit* la 1697 și al cărții „*Divanul lumii*“ ce se atribuie lui Demetriu Cantemir¹⁾. Curios însă este, că acel om învățat, a ajuns asemenea eroul literaturii „*Joco-seria*.“ În „*Cornicea satelor*“²⁾ se atribuie lui *Cacavela* disputațiunii cu un hoguea turcesc, pe când se afla el diacon la patriarhia din Constantinopole. Aceste disputațiuni se aseamănă pe de o parte cu disputațiunile lui Tilu-Buhoglundă de la Vitenberg citate mai sus și carii în formă mai veche se află deja la „*Pfaff Amis*“³⁾ Pe de altă parte⁴⁾ se aseamănă cu o temă foarte răspândită și în alte literaturi, ceea ce ne arată că „disputația lui *Cacavela*“ e culeasă din gura poporului, adică a ajuns literatură *nescrisă*. Hoguea întreabă: 1 „Câte stele sânt pe cer? 2. Câtă e adâncimea mării? 3. Unde e buricul pământului?“ *Cacavela* răspunde la No. 1 „că sunt 3 milioane 300,333 de stele pe cer, la No. 2 că adâncimea mării e de 999 de stâneni și în sfârșit buricul pământului e tocmai în mijlocul curții acestia împărătești, ca dovadă zice: „măsurăți, numărați, și dacă nu va fi așa, să-mi pui capul în mâinele cui-mi va dovedi că e alt-fel“.

Punerea de ast-fel de trei întrebări și răspunsurile

1) Tipărit în Iași la 1698.

2) București 1875 pag. 43 urm. v. mai jos pag. 170 urm.

3) Vers 93—180.

4) Ibidem pag. 49 urm.

istețe date înaintea unei persoane înalte, se găsesc foarte des; în genere sânt acele întrebări pretutinde-nea mai aceleași sau numai una sau alta diferită. V. Schmidt ¹⁾ plecând de la „*Der Kaiser und der Abt*“, prelucrarea poetică a acestui subiect de către *Buerger*; a strâns și a comentat paralelele universale la aceste întrebări și răspunsuri comice, arătând existența lor în Spania, Italia, Germania etc. un adaus la aceste v. Dunlop-Liebrecht ²⁾ la care mai adaugăm acum și noi paralela română. Un șir întreg de întrebări și răspunsuri de felul acesta conțin basmele rusești. ³⁾ Dintr'un punct de vedere mai general a studiat Veselovsky aceste disputațiuni „Joco-seria“ aducându-le în legătură cu disputațiunea lui „Elefterie cu Tarasie“, de cari vorbim în literatura religioasă, cu ocaziunea „*legendei celor 12 vineri*“ ⁴⁾.

Tot din literatura joco-seria face parte și nu este mai puțin răspândită :

» *Vorbirea în versuri de glume între Leonat bețivul om din Langobarda și întru Dorofata muerea sa* scrisă de *Vasilie Aaron* și publicată pentru întâia dată la 1803. Până acum am căutat în zadar originalul acestei scrieri, care dupe numele persoanelor însuși se pare a fi italian. Cuprinsul acestei scrieri burlescă este

¹⁾ Balladen und Romanzen deutscher Dichter Berlin 1827 pag. 83 urm.

²⁾ Pag. 491 No. 333.

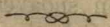
³⁾ Afanasiev No. 185 urm. v. și paralelele în vol. IV. Moscau 1873 p. 472 urm.

⁴⁾ Jurnal minist. narod. prosveșc'. vol. XCIX partea II. 1878 p. 86—98.

incercarea Dorofatei de a îndrepta pe bărbatul ei de vi-
țiu beției, dar în zadar. Vorbirea în versuri se ispră-
vește cu cererea lui Leonat, care este cunoscută și în
alte literaturi, el zice :

„Ah iubita mea boreasă !
Dintr'un milion aleasă !
Gândul tău mie 'mi place
de precum ziseși vei face
face-vei un lucru mare
și vrednic de neuitare.
Îngroapă-mă puiul meu !
aproape de făgădău,
sau de mă iubești pe mine
fă rogu-te atâta bine ;
lasă, ca să mă îngroape,
în crijmă, de cep aproape,
că auz vinu ciuruind
făgădariu bubuind.
Și văzând mormântul meu
să zică în gândul său :
sărac voinic Leonat
aicea e îngropat ;
D-zeu să'l odihnească
în desfătare cerească ;
că de multe ori beură,
dintr'acest cep pe cari cură. ”

S'a tipărit la 1815, 1832, 1856, 1872 etc.

CORNICEA SATELOR

Ast-fel e intitulată o colecțiune de „mai multe anecdote inedite, glume scornite de poporul român în pofida altora“, ed. I București, 1870 și ed. II neschimbată afară de titlu, unde din *anecdote inedite*, s'a făcut: cuvântul hibrid : *anedite*, București 1875.

La 1857 însă deja a publicat Dimitrie Jarku, pe cât știm, prima colecțiune de anecdote, sub titlul: „Efemeriade (anecdote) saŭ Românul glumet, culese și tipărite de“, București 1857. Această din urmă colecțiune coprinde 111 anecdote, din cari însă o bună seamă nu e de origine populară românească, buni-oară No. 10: „de Dante și Ariost“ No. 54: despre „Generalul Latur“ No 63: „un lord din Londra“ No. 64: „contele de Mirabó“ etc. Cu toate acestea unele dintr'ânsele sânt românești.

Românești cu totul sânt însă cele din : **Cornicea satelor**. Eroul principal e saŭ un *țigan*, saŭ un *sârb*. Figura această din urmă este foarte interesantă, de oare ce că a fost personificată prin „Dedu-Ivan.“ eroul unui șir de năsdrăvăni în snoavele d-luî Ispirescu și în snoavele publicate în Calendarul basmelor pe 1874 și

1881. Păcăliturile țigănești de asemenea se află și în acele calendare și în acel de 1877, dar cu mult înainte deja în Basmele d-lui I. C. Fundescu din 1867 și 1870.

Dedu-Ivan de care am vorbit acuma, nu este alt-cineva de cât „Guru Paramartha“ năsdăranul de isteț (adică de prostuț) din literatura indică, pe care l'am și pomenit mai sus. În Germania s'a născocit un șir de povești din soiul acelora à la Dedu-Ivan, atribuindu-le locuitorilor unui oraș anume. E vestita poveste despre: *Lalenbürger*, publicată de Von der Hagen. În anticitate erau vestiți *Abderițu* etc. Mai la fie-care popor se află închipuirea saă a unui oraș locuit de ast-fel de oameni năucă, saă năucia este personificată printr'o singură figură.

Păcală și *Pepelea* se deosibesc cu totul de cei-l'alți eroi ai literaturii joco-seria, căci isprăvile lor nu mai sânt *glumete*, ci *răutăcioase* în pofida altora. *Păcală* și *Pepelea* reprezintă tocmai reversul caracterului hazliu al unui Nastratin, unui Tilu saă unui Bertoldo.

În fine ne mai rămâne a vorbi despre **snoavele** d-lui *Ispirescu*. Sub pseudonimul: „Un culegător-typograph“ publică D-nu P. Ispirescu la 1873 broșura I. și la 1874 broșura II-a de: *Snoave saă povești populare adunate din gurile celoră ce știu multe*. La 1879 apăru edițiunea II-a foarte îmbogățită. Într'o dare de seamă ce am făcut despre această carte ¹⁾ și apoi într'un adaus ²⁾ am arătat izvorul și filiațiunea acestor

¹⁾ Magazin für die Litteratur des Auslandes 1880.

²⁾ Litteratur-Blatt für germanische und romanische Philologie.

povești. Aci numai un singur exemplu ¹⁾ » *Bărbatul cu iabașaoa* ».

» Doi prieteni se întâlnesc; după ce 'și dară bună zioa. — Ia spune'mi, nenisorule, zise unul din ei, cum o duci tu cu femeea? — Foarte bine, răspunse el, în zioa cununiei chiar cum am venit acasă, am luat un scaun care mi se părea că 'mă sta în cale, și l'am trântit așa de tare, încât s'a făcut țândări. Femeea mea, crezând că sânt un nebădăios, amblă pe lângă mine ca pe lângă o bubă coaptă. Eă, din parte'mă nu 'i am zis până azi nici dă-te mă încolo. — A mea m'a prosttit de tot. N'am zi albă din pricina ei. O să încerc să fac și eă ca tine. După ce ajunse acasă, se face că-i supărat, și unde pune mâna pe un scaun, care zicea, că 'i stă în cale și 'l trânteste de nu se mă alege nimic de dânsul, apoi se răsti la femeea sa, zicându-î, că nu îngrijește să fie lucrurile puse la locul lor. — Târziū te-ai deșteptat, bărbățele; acum ești ca iabașaoa de nas, îi răspunse femeea.«

Această snoavă este o paralelă interesantă la izvorul din care Shakespere a scos tema piesei sale: » *Taming of the shrew*. « » Imblanzirea îndârjitei. « Un fabliau francez conține aceeași poveste ²⁾. În Spania este în colecțiunea de nuvele scrise în sec. XIV de către Infantele Iuan Manual, de sigur după izvoare orientale ³⁾. Italienește a fost prelucrată de Straparola ⁴⁾

¹⁾ P. 70.

²⁾ Legrand III, 204.

³⁾ Conde Lucanor cap. 45.

⁴⁾ *Piacevole notti VIII fav. 2.*

de unde de sigur a ajuns la Shakespere. In Orient se află în cărticica : Kisseh khun ¹⁾; mai cu seamă aci și la Straparola se află încercarea zadarnică ce face bărbatul cel alt, ca și în snoava română, și o pățește rău, căci își a adus prea târziu aminte ²⁾.

Inainte de a termina cu această literatură a poveștilor și snoavelor mai pomenim și : „*Trei șireți, și doi gheboși*“, povești populare și amuzante, cea întâiu tratând șarlatanismul, cea a doua întâmplările cu dracii în moara părăsită, amândouă *comico-satirice*, imitate din auz de Toma *Wartic* ed. II-a Bucur. 1878 (ed. I 1858). „*Trei șireți*“ p. 1—24 nu este alt ceva decât o parodie a povestei lui A. Pann ³⁾, la mijloc p. 20—24 este un epizod a cărei original este un fabliau citat de Dunlop ⁴⁾. Iar povestea II-a : „doi gheboși“ e o schimonosire pretinsă „comico-satirică“ unui basm de Musäus : „Ulrich mit dem Bühel ⁵⁾“ amestecând la mijloc : „Dracul și femeea“ sau povestea lui Beel-fegor.

Afară de aceste cărți tipărite, în care se aflu snoave și povești populare, mai sânt și multe răspândite prin manuscripte mixte ⁶⁾; o colecțiune însă destul de vestită

¹⁾ Berlin Stettin 1829 pag. 12—17.

²⁾ V. Dunlop-Liebrecht pag. 284.

³⁾ Povestea vorbii I, 162 urm.

⁴⁾ Pag. 208 : „des trois larrons“ de Jehan de Boves (Le-grand III, 308).

⁵⁾ Volks-Märchen der Deutschen. Berlin s. a. ed. Hempel vol. IV pag. 5—34.

⁶⁾ Sântem nevoiți a ignora mai toate snoavele publicate în calendare și perdate în mare parte împreună cu calendarele. Adevărul este, că aceste calendare au contribuit mult la răspândirea

este colecțiunea cea mare manuscrisă de pilde, snoave și povești de *Golescu*, acuma în posesiunea Academiei. Datorim amabilității d-lui P. Ispirescu o copie de vr'o sută și mai bine din acele snoave, culese de către *Golescu*, unele reale altele din cărți, iar altele din auzite. Curios însă este, că o parte dintr'ânsele are un caracter burlesc—frivol. În general nu sânt *populare*, ei de origine *literară* și persoanele principale sânt: împărați și filosofi.

Comunicăm aci numai vr'o 2—3 dintr'acele care aparțin clasei dintăiu, adică se par a fi culese din gura poporului, și una din cele literare, culese de prin cărți.

Așa buni-oară snoavă următoare, care se află și în »Cornicea satelor«, și mai trăește și până astăzi în gura poporului:

»Un țigan ca să șază la masă cu stăpănu-său, se socoti să meargă tocmai asupra mesei și să 'i zică:

»Bună masă coane!« socotindu-se ca stăpănu-său o să 'i zică: »șezi la masă, țigane!« Așa se duse asupra mesei și 'i zise: »Bună masă coane!« Stăpănul îi zise: »eși afară țigane!«

Alta:

»Un boer umflat în blane, întrebă pe un gol și despuiat, în vreme de iarnă, de 'i este frig la trup? Acela îi zise: »dar ție îți este frig iarna la frunte?« — Ba,

snoavelor; dar cercetarea lor se poate face numai în urma strângerii de calendare, urmărită în curs de mulți ani. Rezultatul totuși nu respătește o muncă gigantică ca această. Singurul interes ar avea calendarele publicate de Anton Pann șiac eștia numai pentru *istoria internă* a operilor sale populare.

nu, zise boerul ; — Aşa şi mie, răspunse despuiatul, că tot trupul meu ca o frunte 'l socotesc.*

Varianta ce am cules-o noi din gura poporului sună: Unul umblând iarna mai gol, este întrebat dacă nu-î frig? Acel despuiat răspunse :— „dar la nas ți-î frig?“ — Ba, nu! — Ei bine, tot trupul meu e de carne de nas.*

Alta :

„Unul se fălea că vede foarte de departe, şi zicea altuia : „vezi şoarecele acela în vârful muntelui?“ Acesta îi răspunse zicând : „de văzut nu'l văz, dar îl auz ronţaind.* Aceeaşi snoavă se află şi la Anton Pann ¹⁾ unde are forma următoare :

„Un mincinos stând o dată, zise altui mincinos, Prietine, vezi tu turnul acel'nalt şi luminos ?

Da, acesta îi răspunse ; şi iar îl întrebă el.

Dar vezi tu tocma în vârful-î cum umblă un şoricel?

Ce mai minciună cu coarne, zise prietinel său,

Că eu abia zăresc turnul, ne cum şorecelul tău ;

Insă îl auz prea bine cum umblă 'ntropot, încât

Pare'ar hubui o tobă ş'ar avea clopot la gât.

Te crez acel îi răspunse, văzându-se înfundat,

Fiind că nu-şi găsi omul cu minciunii de înşelat.*

În sfârşit şi cea următoare :

„O muere cam proastă, de câte-orî auzea pe cântăreţ la biserică cântând, începea să plângă. Cântăreţul băgând de seamă, întrebă pe muiere : „Ce ai de plângi de câte-orî încep eu a cânta ? Nu cum-va gla-

¹⁾ Povestea vorbii I, p. 29.

sul meu te aduce la umilință ? Nu, domnule, zise ea, ci am avut un măgar, cu care mă hrăniam, și s'a întâmplat d'a murit, și fiind-că glasul dumitale foarte mult se aseamănă cu acelui măgar, de câte-orî te aud cântând îmi aduc aminte de măgarul meu.⁴

Din snoavele de origine literară, pomenim: „Intâlnirea lui Alexandru cu Diogen, care roagă pe Alexandru, pentru tot binele ce vrea să 'i facă, mai bine să se ducă la o parte din potriiva soarelui ca să nu-î piarză căldura. Alexandru răspunse: de n'aș fi fost Alexandru aș fi vrut să fiu Diogen.“

Această poveste se spune de Cicerone ¹⁾ Valerius Maximus ²⁾ și alți, se află și în Gesta rom. ³⁾. etc.

Cu acestea am terminat, *literatura populară estetică sau romantică*, arătând atât șirul romanelor cât și copriusul lor. Am urmărit aceste romane până la izvorul lor, și am căutat a demonstra influența ce au exercitat asupra *fantaziei* poporului român, dând naștere cu încetul la *novele, povești, basme, și snoave*. Pe lângă aceasta ne am convins de fluctuațiunea veșnică ce există în literatura populară și de aceea de multiplele legături ce leagă și unesc un popor de altul, o carte de alta, o închipuire de alta.

A doua clasă cu care ne ocupăm acuma este literatura etică, care din partea ei, stă în legătură intimă, atât cu cea estetică, cât și cu cea religioasă.

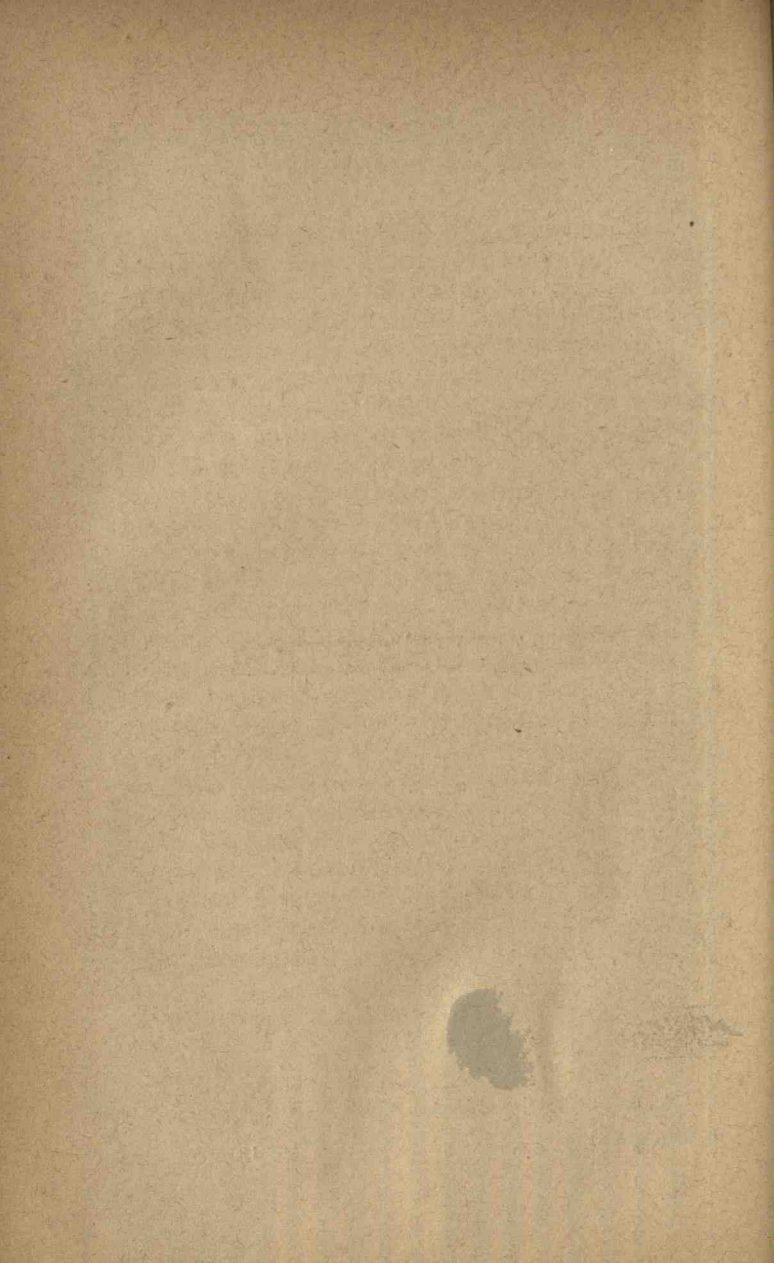
¹⁾ Tusculan. 5, 32.

²⁾ Cartea IV, cap. 3. extern 4.

³⁾ Ed. Oesterley C. 138 v. p. 742.

II.

LITERATURA ETICA.

II.

LITERATURA ETICA.

A doua parte a literaturii populare cu care ne ocupăm acum este literatura *etică*, adică acea literatură populară, care are un scop *didactic* pronunțat, care nu tinde a aduce omului o îmbogățire a științei în mod fantastic, romantic și petrecător, ci care este mai mult severă și de aceea mai mult concentrată. Pe când literatura estetică în dezvoltarea și răspândirea ei, o vedem lărgindu-se, îmbogățindu-se din ce în ce mai mult, adoptând și adaptând elementele cele mai diferite, la din contra caracterizează literatura etică o scurtare și o concentrare din ce în ce mai mare, și ast-fel o fabulă prea dezvoltată la început, perde cu încetul din aparatul retoric și se ascute până la cea din urmă redacțiune, adică la o *sentință morală*, sau la un *proverb*, care ast-fel adesea își a luat naștere de la o poveste sau de la o fabulă. Nu tăgăduim că o mulțime de fable din contra s'au născut din proverbe.

Înainte însă de a intra în dezvoltarea mai de aproape a materiei, ce ne va preocupa, este necesar a explica cauza care ne a îndemnat de a subsuma supt titlul de literatură *etică*, fabulele și proverbele. Explicarea aceasta va fi coprinsă în definițiunea fabulei ce o vom da.

FABULE.

Cel d'ântâiū care a încercat a defini fabula a fost ritorul Aphthonius din Antiohia în Syria a. 350 d. Chr. El zice că : » Fabula este o vorbire plănuită destinată a arăta un adevăr prin diferite chipuri. « Este clar că această definițiune nu e de loc o definițiune satisfăcătoare, căci tocmai principalul nu este de loc explicat, adică rolul ce'l joacă animalile în fabulă.

Phaedrus zice în introducerea sa la colecțiunea fabulelor latinești, că scopul lui este : de a amusa și de a instrui tot de o dată. Și tocmai fabula I-a *Lupul și oaia* este contra acestei definițiuni, căci ce amuzare este moartea nevinovatei oaie, și ce instrucțiune ne dă această fabulă, unde vedem că forța brutală sfărâmă nepedepsit pe cel slab ?

Așa încearcă apoi Batteux, La Motte-Houdart, Richer și alții a da o definițiune mai satisfăcătoare a fabulei, până când veni *Lessing* marele critic și poet german, și aduse chestiunea la soluțiunea cea mai bună. Definițiunea lui este cea următoare :

Dacă reducem un principiu *etic general* la un caz special și dăm aceluī caz *realitatea*, și compunem din-

tr'ânsul o poveste, prin care se recunoaște principiul general, atunci se numește acea compozițiune : *fabulă*. Scopul fabulei decî este : moralul sau adevărul ce cuprinde epimitul pus la sfârșitul fabulei. Iar pentru aceea, ca fabula să fie mai convingătoare trebuie ca să ne povestească un caz *real*, și prin urmare trebuie să vedem cât de scurt se poate, întreaga fabulă de o dată. De aci se explică întrebuintarea animalelor în fabulă : fie-care animal prin trăsura caracteristică a naturalului său, înlocuește numai prin *numirea lui* deja un caracter întreg isolat și specificat.

Decî scopul este : sentința morală, etică, oglindirea *adevărului precum îl înțelege poporul*, și tot așa oglindește și *proverbul* acel adevăr al inteligenței populare. Nu este decî numai petrecerea, ci din contra învățătura morală, care face pe popor să citească și să repete acele fabule adesea ori prescurtându-le până la *proverb* și *zicătoare*. Și noi decî am unit amândouă sub titlul general : *ethica poporului*.

Istoria fabulei nu este apoi mai puțin interesantă decât istoria celor alte ramuri ale literaturii populare unde adesea diferite povești se grupează în jurul unui singur centru ; căci și aci se grupează suma întregă a fabulelor în jurul unui *personagiu* mai mult sau mai puțin *mitic* : *Aesop*.

Dar cu mult înainte deja avem alegorii biblice ; așa aceea a lui *Iotham* și a proorocului *Nathan*. În literatura grecească precedă Hesiod și Epimenides lui *Aesop*.

Adevărate fabule originare ale lui *Aesop* nu posedăm. Socrate a versificat unele în temniță. Demetrius Phalerus c. 300 a. Chr. ar fi cules întâiu fabulele asopice.

Babrius (Gabrius) înaintea lui August le-a prelucrat în versuri grecești și așa merge literatura fabulistică răspândindu-se peste toată Europa. Edițiunea cea mai complectă de fabule grecești, unde se află adunate la un loc fabulele diferiților autori din cursul atâtor secolă, este aceea a doctorului Corai, Paris 1802 care a adunat toate variantele.

Fabuliștii latini au fost *Phaedrus* și *Romulus*; relațiunea ce există între dânsii nu e deslușită încă până astăzi. Poate că în sec. 3—4 un monah anume Romulus descompuse în prosă fabulele versificate ale lui Phaedrus, și mai adaugă și altele din alte izvoare.

Precum a fost prelucrat apoi Aesop în literatura grecească așa a fost prelucrat și Phaedrus și Romulus, cu atât mai ușor, cât limba latină era singura limbă literară în curs de atâtea secolă. Cei mai însemnați reprezentanți sânt apoi: Galfredus, Vincentius Bellovacensis, Faernius etc.

De vreme deja au fost traduse aceste fabule în limbele vulgare, și mai fie-care popor posedă o sumă de fabuliști cari s'au adăpat la izvoarele literaturii clasice, adesea ori traducând numai prototipul lor. Mai pe larg despre aceasta vezi escelenta introducere a lui Robert la ediția fabulelor lui La Fontaine ¹⁾.

Afară de aceasta mai există în literatura universală o *epopeă* întreagă, al cărei eroi sânt animalele. Numai un mic fragment dintr'aceasta este: *Bactrahomyomahia*

¹⁾ Fables inédites des XII—XIII et XIV siècles et fables de La Fontaine précédées d'une notice sur les fabulistes. 2 vol. Paris 1825. vol. I pag. XIII—CCXLVIII.

„lupta broaștelor cu șoarecii“, adesea considerată ca o parodie a lui *Homer*. Mult mai imponentă este epopeea cunoscută în literaturile modioevale ale Holandei (Flandriei), unde este de sigur forma cea mai veche, Franciei și Germaniei, cunoscută sub numele: „Renard contrefait“ Vulpes vicleană, „Reinke de Voss“ sau „Reineke der Fuchs“ prelucrată în fine de *Goethe*. Vulpes este aci eroul, în jurul căreia se învârteste toată acțiunea, și multe din acele fabule se află împrăștiate și răspândite peste Europa și Asia, ca verigele rupte dintr'un lanț lung; mai cu seamă a conservat literatura populară rusească o sumă de acele fabule de animale în special de fabule *vulpești*, cum le-am putea numi. I. Grimm, editând recenziunea germană, a împodobit-o cu o introducere remarcabilă asupra fabulelor vulpești.

Urme slabe de acele fabule vulpești se mai găsesc și pe la noi.

În literatura populară română posedăm noi însă o carte specială de fabule intitulată „*Viata și pildele lui Esop*“.

Când am vorbit în partea întâia de *Archir și Anadama*¹⁾ am atins legătura ce există între *viata lui Archir* și *viata lui Esop*.

Căci noi trebuie să separăm acea *Viata* relativ modernă de „*fabulele*“ cu mult mai veche.

Viata lui Esop este o țesătură fantastică de povești *orientale* de tot soiul și de diferite origini, cari venind de la Orient la Occident s'aū grupat în jurul unui personaj mitic, reprezentantul istecimei, precum am

¹⁾ Pag. 109 urm.

văzut același proces și la alte cărți din literatura romantică.

Această „Viață“ se atribue cu nedreptate popei Maxim *Planudes*, care a fost trimis la Veneția ca ambasador, de către împăratul Andronic Palaeolog pe la 1327. De oare ce o mare parte din acele snoave și povești, pe cari îi găsim în *Viața lui Esop*, sânt atribuite deja lui Heykar (*Archir*) în 1001 Nopti arabice, cel puțin contimpurane, și chiar mai vechi, apoi nu mai încap în doială despre prioritatea Orientului, și de vechimea mai mare acelor povești de cât însuși *Planudes*. Unele dintr'ânsele d. e: cea cu *limba* care este și cel mai bun lucru, și cel mai rău tot-odată, se află deja în Talmud¹⁾ Cea-l'altă parte pe care o regăsim în *Archir și Anadam*, adică zidirea orașului în aer, și întrebările ce s'a întrebat cu înțelepții, este din cercul legendelor *solomonice*; și așa mai departe. Pe lângă aceasta însuși onoarea de fabulist îi este disputată lui *Esop* de către *Locman* cel prea înțelept Arab, tot atât de mitic ca și însuși *Esop*, care după legendă se trăgea de la *Job*, și era din seminția patriarhului *Abraham*.

Cum este însă, cea „Viață a lui *Esop*“ a desfătat și desfătează pe poporul român aproape două secole.

Căci am descoperit un manuscript al „*Vieței* lui *Esop*“ în Biblioteca Centrală din București scris înainte de 1705, deci pe la sfârșitul secolului XVII. Un al doilea manuscript de pe la mijlocul secolului XVIII pre-

¹⁾ Literatura comparativă universală Kirchhof, Wendunmuth ed. Oesterley vol. V. p. 34.

cum și un al treilea din 1779 sânt în posesiunea noastră. Afară de aceea mai posedă și Biblioteca din Iași un manuscript al „Isopiei”. Fiind toate traducțiuni unei și aceleași redacțiuni, nu se deosebesc aceste „Viețe” între dânsule, de cât printr’o formă mai mult sau mai puțin arhaică a stilului. Ceva mai mult se deosebesc manuscriptele de edițiunile prin scurtări și prelungiri, d. e. : la învățăturile date lui Enn de către Esop, și altele. Și mai mare deosebire este între fabulele său „*pildele*” din manuscripte și cele editate. Aci se vede, că nu s’au întrebuițat traducătorii de una și aceeași recenziune.

Inainte însă de a ajunge la „*pildele*” vom schița în scurt, viața cea fabuloasă a lui Esop

„Esop de naștere sclav Frigian, a fost mut și de o urăciune înspăimântătoare, dar cu firea prea deștept. In casa aceea unde era el sclav, se vorbiră alți doi sclavi să mănânce niște smochini ai stăpânului lor, și să învinovățească pe Esop. Acesta însă bând apă caldă o vărsă curată cum a băut-o, apoi puse și pe cei doi sclavi ce’l părără să imiteze exemplul lui; ei scoaseră smochinile, și ast-fel dovedi el pe adevăratul hoț. Deslegându-î norocul limba, Esop a fost vândut la un neguțător. Plecând în călătorie, se încarcă Esop cu un sac plin de pâini, cu toate că ceruse povara cea mai ușoară. Dar după ce se golise acel sac, mâncând toți dintr’ânsul, le arătă Esop, că într’adevăr a luat povara cea mai ușoară, căci se micșora din zi în zi, pecând povara celor alți rămânea statornică. In Samn e cumpărat de către filosoful Xant, pe care însă adesea ori îl întrece Esop prin istecimea lui. O dată luând un

vultur inelul împărătesc de la Samieni l'a lăsat să cază în sânul unei slugi; Samieniū se rugau de Esop, să le tălcuiască acel semn ceresc; el se învoi numai atuncea, după ce ei căpătară slobozirea lui de la Xant. Ast-fel devenind slobod s'a dus ca sol al Samienilor la Cris împărat în Lidia și a dobândit împăcarea împăratului cu Samieniū.

De acolo se duse la Lichir împăratul Vavilonului. Esop luă pe Enn ca copil de suflet, însă acesta răsplăti rău fapta lui Esop, părându-l la împărat ca cum ar trăda împărăția. Osândit la moarte, scăpă Esop prin mijlocirea lui Ermin, prietinel său, care-l ascunse într'un mormânt, răspândind vestea, cum că Esop a murit. Indată ce auzi aceasta Nectenav împăratul Egiptenilor, trimise soli la Lichir, zicând dacă nu va trimete pe cine-va, care să zidească un turn în văzduh și să răspunză la întrebările făcute, îi va lua împărăția. Jeluindu-se împăratul de moartea lui Esop, și tânguindu-se de hotărârea cea pripită, află prin Ermin, că Esop trăește. Indată poruncește împăratul să'l aducă înaintea lui și să osândească pe Enn. Esop cere ertarea lui, și-l muștră printr'o sumă de pilde și povățuirī frumoase :

»Puține să vorbești și cu măsură, și multe să ascuți și înțelepțește să urmezi.«

»Celor ce fac bine nu-ī pizmui, ci să-ți pară bine de ei; că de-ī vei pizmui, mai mult pre tine însuți te vei vătăma.« »Nu-ți fie rușine a învăța să faci tot d'a una ce e mai bine.« »In toată zioa oprește ceva pentru zioa de mâine, că mai bine este, când ai muri, să lași la vrăjmași, decât, cât vei trăi să aibī lipsă.«

„Fă aceea ce nu te va întrista.“ etc. etc. De aceste cuvinte se răni Enn la inimă și muri.

Esop plecă la Eghipt și biruește pe toți înțelepții de acolo, și împlinește și cererea împăratului întocmai precum am văzut'o la Archir ¹⁾. Călătorind apoi prin orașele Greciei ajunge și la Delfi. Locuitorii din Delfi nu'l cinstiră, după cum se cuvenea, de aceea Esop îi luă în răs. Ca să-și răsbune, Delfienii au ascuns un vas din templul lui Apolo în hainele sale și l'au osândit apoi ca un fur de vase sfinte, să fie aruncat într'o prăpastie; ceea ce și făcură, cu toate rugăciunile lui Esop și pildele ce le spunea. O ciumă ce se lăți între dânșii, era pedeapsa pentru nedreptatea lor. ²⁾

Edițiunea cea înai veche, de care am putut da, este din 1812 fără loc, titlul sună: „Vieța și pildele prea înțeleptului Esop“, prin *acest tipăriu mai îndreptate* 1812. Această edițiune a servit de bază tuturor celor alte edițiuni. Iași, Sibiu 1816. Bucur. 1834, 1843, 1858, 1872, 1877 etc. etc. Tiparul coprinde pe lângă viața, și 105 pilde sau fabule esopice ³⁾. Nu tot atâtea fabule și nu aceleași coprind manuscriptele. Manuscriptul cel mai vechiu coprinde 25: *tălcurâi ale lui Isop* ³⁾. Dint'r'aceste 26 fabule se regăsesc 19 in ediția tipărită, și 7 lipsesc, (adică No. 3, 4, 13, 14, 22 (21), 23 (22), 24 (23)). Intre acestea se află și fabula versificată de

¹⁾ Mai sus pag. 107—109.

²⁾ *Fabulele lui Esop* s'au mai tipărit și 1875 în: Mica biblioteca pentru copii.

³⁾ No 20 fiind de două ori însemnat, sânt într'adevăr 26 și nu 25 fabule precum sânt însemnate.

Anton Pann, ¹⁾ adică: comoara îngropată, pe care o caută în zadar copiii după moartea tatălui lor, săpând viea în toate părțile, și în mai multe rânduri, fără a găsi ceva; văzând însă îmbelșugarea rodului, înțeleg atuncea diata tatălui lor, care le zicea, că este îngropată o comoară în pământul viei sale. Grecește se află această fabulă la Corai ²⁾, franțuzește a fost prelucrată de La Fontaine cartea V. fabula 9.

Deja mai multe sânt faburile conținute în manuscrisul nostru din 1779, căci cprinde 30 de fabule. Dintr'aceste 30, numai 7 se potrivesc cu cele din manuscrisul precedent, restul, afară de No. 4, 6, 7, 9 și 26 se regăsește în edițiunea tipărită. Nu e locul aci, a intra în amănunturi mai despicate asupra raportului ce există între fie-care fabulă din manuscrite și cele tipărite; căci precum am zis-o deja în mai multe rânduri, scopul nostru este de a da numai rezultatele cele din urmă, cari se bazează pe alte cercetări mai amănunțite, obiectul a monografii speciale. De oare ce publicăm în „Chrestomatia” unele din faburile manuscrisului precedent, dăm aci câte-va exemple din acest manuscris întocmai după original d. e.

Pilda a cincea ³⁾).

„O măță intrase într'o șatră țigănească și găsi o *chilă* (adică o pilă) și începu a o linge, și lingându-o cu limbă i s'au belit limba și curge sânge; iară mățăi tot îi părea că este carne și tot păzie di linge chila;

¹⁾ Povestea vorbii II. pag. 88—91.

²⁾ No. 22 p. 16 și p. 291.

³⁾ Fol. 32 b.

mai pe urma văzu măța că nu-î carne și este fier, iar limba ei să rosesă mai de tot¹.

Pilda.

»Sânt unii din oameni de să pricească și să sfădescă cu toți și nu socotescă pre nimene întru nimică, ce grăescu tuturor în protivă; unii ca acei nu socotescă că toate acele sânt asupra lor, și mai mult rău și nevoi și fac lor însuși.²

Această fabulă se regăsește întocmai așa în edițiunea tipărit¹), având și trăsătura, că a găsit pila într'o șatră țigănească.

În fabula grecească²) și în toate paralele occidentale nu este o măță ci un șarpe; Așa la Phaedrus, Romulus, Lafontaine etc.³).

Altă fabulă este cea următoare: ⁴)

»O cioară intră într'un pălcu de porumbi și văzu pre porumbi, cum să hrănescă de bine; decî abātu și ea de să înalbi la peni ca și porumbii, și umblă cu porumbii nu îi zice nimică gândind, că-i porumbi. Și petrecând multă vreme cu porumbii la un loc. O dată să prileji de cărăi ca o cioară. Decî văzând porumbii că i cioară, o bătură și o goniră dintre dânșii. Iară ea neavând ce face, să dusă de să amestecă cu alte cioară. Iară cioările dacă o văzură că este albă, o bătură și ele și o goniră. Decî de vreme ce ea vrândi să-și schimbe viața, să scăpă de amândoi cetile.

1) No. 38: Măța.

2) Corai No. 184.

3) Robert l. c. vol. I p. 337—338.

4) Fabula a 15-a fol. 34 b.

Pildă.

De multă oră cu lăcomie noastră perdem și driaptă agonisita noastră, care avem. «

În edițiunea noastră îi corespunde fabula 45 : *Porumbii și cioara*; dar aci este fabula mai prescurtată, și pilda cu totul alt-fel. Prototipul grecesc ¹⁾ se deosibește mai puțin de verziunea noastră română de cât d. e : Lafontaine și alții, cari au alte paseri în locul porumbilor. ²⁾ Mai pe larg a tratat Benfey ³⁾ această fabulă în legătură cu alte analoage, europene și asiatice.

Ceea ce privește manuscriptul nostru de pe la mijlocul sec XVII el conține numai *Viața*, și notițele luate privitoare la manuscriptul din Iași sânt prea scurte, ca să ne putem pronunța aci, asupra numărului fabulelor și asupra relațiunei ce există între dânsul și cele alte manuscripte și edițiuni.

Afară de acele edițiuni tipărite sus pomenite, și des repetite, dar neschimbate, mai există și o altă edițiune mai bogată, dar stricată în ceea ce privește limba în care e scrisă.

Această edițiune e intitulată ; *Vieța și 183 fabule ale lui Esop, precese de câte-va teorii ritoricești asupra scrierilor aligorice și urmate și de alte câte-va fabule dintr'alți autori Elini Buzău 1857. Aprilie 22.*

N. I. D. Prelucrătorul și Traducătorul cărții

¹⁾ Corai No. 101.

²⁾ Robert. l. c. I. pag. 247—248.

³⁾ Panschatantra I. pag. 224—225.

a tradus, ceea ce nu indică anume, edițiunea neogreacă, tipărită la Veneția 1799 și care coprinde viața și numai 149 de fabule *esopice* ¹⁾; ca No. 150 a adăugat traducătorul român o fabulă coprinsă deja în *viața*. La aceste a mai adăugat 12 din edițiunea românească, ce o putem numi „*vulgata*” alte 15 sânt scoase din „compilații” și 5 fabule de la sfârșit, cu cari se termină fabulele esopice sânt de asemenea repetiri din „*viață*”. Așa scoate autorul suma de 182 fabule esopice. Adause mai sânt: fabule și aligorii scoși dintr’altă autori și fabuliști Elini (Prodicus, Stesihorus, Gavrias și Aptonius) și parabolile biblice, pe lângă aceasta și fabula mădulărilor și a stomahului (din La Fontaine), pe care a versificat-o asemenea *Anton Pann*, cu câți-va ani mai înainte ²⁾. Această fabulă vestită, o găsim mai întâi la Titu Liviu ³⁾ apoi răspândită peste toată lumea; în colecțiunea lui Corai se află în două variante (No. 202 și 322). Mai pe larg vezi Robert ⁴⁾.

Pe lângă acele colecțiuni anume, de cari am vorbit până acuma, mai trăesc și o sumă de fabule în gura poporului român, și din gura poporului român, au fost culese de Anton Pann și de Ispirescu, și publicate atât în: „Fabule și istorioare” cât și în „Povestea vorbii” celui d’ântăiu, precum și în: „Snoavele” și „Pilde și Ghicitori” celui din urmă. Afară de esemplele aduse

¹⁾ Pag. 46—126.

²⁾ Povestea vorbii III 1853 p. 93.

³⁾ II. c. 20 § 3.

⁴⁾ L. c. I, p. 169 urm. La Fontaine III, fabula 2.

în trecut, vom mai pomeni încă unele din aceste colecțiuni.

În *Fabule și istorioare* ¹⁾ versifică Anton Pann o fabulă, interesantă din punctul de vedere al *originei*. Noi am evitat a vorbi de *originea fabulei*, căci această problemă nu s'a rezolvat până acuma. În genere însă se caută originea fabulei în India, unde credința religioasă vede în animal, locuința unui suflet omenesc, și de aceea înzestreză animalile cu facultăți omenești. Considerând însă fabulele orientale mai de aproape și comparându-le cu cele occidentale, nu se poate tăgădui o deosebire fundamentală: în Orient sânt animalile, *oamenii travestiți*, cari vorbesc și raționează ca oameni, aș toate pasiunile omenești; cu un cuvânt, putem înlocui pe animalul cu un om care are un nume propriu de animal d. e: Urs, Leu etc. pe când în Occident fie-care animal represintă un caracter, o *singură* pasiune, corespunzând cu firea sa înăscută: *vulpea* e totdeauna numai reprezentantul *vicleniei ursul: greoșu.* etc. Ceea ce însă este un fapt constat și dovedit de noi pentru o mare parte din literatura romantică adică *migrațiunea* productelor Orientului, și schimbul reciproc între popoare, este un fapt și pentru literatura fabulistică. Exemplul de față, fabula lui Anton Pann *Șoarecele*, este o dovadă nouă, pentru acest adevăr. Fabula ne spune:

Un șoarece mare, anume Gherlan peste toată gloata fiind căpitan, se mândrise într'atâta, încât vrând să se însoare, a căutat o fată de niam mai nalt.

¹⁾ II p. 32—36.

Așa află el, că *soarele* e lucrul cel mai mare și slăvit pe pământ, și se duce la dânsul să pețască fata lui. Soarele îi răspunde, că într'adevăr e mare și slăvit, dar *norul* cel mai mic îl acoperă și îl întunecă, deci îi este supus. Atunci pleacă Gherlan la pețit după fata *norului*. Ajungând la nor, află că nici norul nu e cel mai puternic, ci *vântul* e mai puternic de cât dânsul, de oare ce 'l gonește și 'l risipește ca pe un fum. Gherlan se duce la *vânt*; nici vântul nu e mai puternic, ci *cetatea*, care nici păs n'are de suflarea vântului. Mai puternic însă de cât cetatea este *neamul șoricesc*, care găurind temelile ei, o surpă și o prăpădește; și atunci Gherlan recunoaște că într'adevăr șoarecii sânt neamul cel mai puternic de pe acest pământ.¹

Această fabulă este curat indică și face parte din colecțiunea Panciatantra¹⁾ sub titlul: „șoarecile schimbă își caută un mire.” Șoarecile prins de un corui cad în mâna unui brahmin, care 'l schimbă într'o fată. Căutând apoi un bărbat pentru dânsa, vine mai întâiu la soarele, apoi la norul, la vântul, la muntele și în fine la șoarecile, care găurește muntele și care prin urmare este cel mai puternic. Fata este iarăși schimbată în șoarice. Cele alte forme orientale acei fabule se află la Benfey²⁾. În Occident este fabula 7 cartea VII de La Fontaine aproape identică cu fabula noastră, v. Robert, l. c.³⁾ Aceeași fabulă a mai fost tractată în limba română de o autoară care a tra-

1) Partea III fab. 12 trad. de Benfey vol. II p. 252—266.

2) Panciatantra I p. 373—378.

3) II p. 212—214.

dus'o pentru copile; și de nu mă înșel este una din basmele publicate de Hinițescu. In legătură cu această fabulă mai stă și cea esopică ¹⁾ unde Aphrodite schimbă o pisică într'un om, dar când vede un șoarice, renaște firea ei de pisică.

Altă fabulă din Povestea vorbeii este ²⁾, „Copaciul bătrân lovit de vifor se frânge și cade, pe când trestia cea slabă stă pe loc, fiind că se pleacă la orii ce vânt”. Ce e drept, această fabulă se află deja într'un calendar tipărit în Buda pe anul 1825 ³⁾. Dar la Pann se pare că a ajuns ca și alte povești și fabule numai prin popor. Și această fabulă nu este puțin răspândită. Grecește se află la Corai ⁴⁾. Virgil face în două rânduri aluziune la această fabulă. ⁵⁾ Alte paralele v. la Robert ⁶⁾ și anotațiunile lui Oesterley la Schimf und Ernst de Pauli ⁷⁾.

„*Vulpea firoascoasă*”, Iată acuma un exemplu din Snóvele d-lui Ispirescu: (P. Ispirescu Snoave ed. 2 p. 48—50) Vulpea vede numai atuncea culcușul său și al copiilor seii în primejdie, când stăpânul vieii vrea să dea foc aceleii vii păraginite, pe când ea n'avea habar de dânsul, câtă vreme voia să sape bălăriile saii să le smulgă. Această fabulă culeasă din gura poporului, se

1) Corai No. 169.

2) II p. 53—54.

3) Cartea de mână pentru nația românească, Buda. 1825 pag. 88.

4) No. 143.

5) Intâia oară în: Georgica cartea II v. 290—291 și pentru a doua oară în Eneida cartea IV v. 442—443

6) L. c. I 85.

7) Cap. 174.

află deja între fabulele lui Țichindeal (fab. 150), dar cu deosebirea că în locul vulpei e o pitpalacă, întocmai ca la La Fontaine.¹⁾ Paralele antice v. Robert.²⁾

Ne ajung aceste exemple de fabulistica română.

Noi aci ocupându-ne numai de literatura *populară*, trecem peste fabuliștii români, cari au luat fabulele lor din isvoare *literare* și au rămas înșiși literatură literară. Așa d. e. Țichindeal, Asachi, Stamati, care s'a folosit mai cu seamă de fabulele rusești ale lui Krylov și alții.

În strânsă legătură cu fabule, mai cu seamă cu acel: „*epimitiu*“ acea „*pildă*“ sau „*povață*“ morală cu care se sfârșesc, stau *maximele* și *proverbele*.

¹⁾ C. IV fab. 22.

²⁾ C. c. I, 303.

PROVERBE.

Proverbele sânt înțelepciunea popoarelor, rodul inteligenței practice, specialitatea trasă din generalitate. Proverbele sânt pentru relațiunile morale ale omenirei, întocmai ca moneda pentru relațiunile sociale. Căci proverbele sânt acei mijlocitori cari aduc și înlesnesc, pe fie-care zi, spre întrebuintarea practică a popoarelor, înțelepciunea la care au ajuns oameni cei mai profunzi, prin meditațiune matură și pătrunzătoare. Muma proverbelor este *experiența* și proverbele în aplicarea lor zilnică ne aduc iară la experiență. Proverbele se nasc la toate popoarele, sânt, în ceea ce privește ideea generală, lesne înțelese, și se aseamănă între dânsele având toate un și același izvor general — viața. Dar cu toate acestea se deosibesc, ca toate produsele populare prin costumul lor, naționalitatea lor. Și acela care le studiază în sine trebuie să cerceteze tocmai aceste deosebiri caracteristice. Coprinsul proverbelor în sensul cel larg ce am dat noi acestui cuvânt este multiplu. Sub proverb se coprinde mai întâi: *pilda* sau închipuirea unei idei generale într'o *image* restrânsă din care se naște o parte însemnată

a limbei populare, adică: *locuțiunea proverbială*, câte o dată cofundate cu *idiotisme* d. e. *a prinde cu ocaua mică*; *a o lua la sănătoasa a rămâne în sapa de lemn* etc. coprinde apoi: *maxima* sau *sentința* care în genere de origine reflectoare, a luat naștere prin abstracțiune și pleacă de la general la special, așa sânt sentințele tuturor filosofilor și înțelepților, și în fine *proverbul propriu zis*, care se naște din închipuirea fie-căruia, care represinte la început un ce special și ajunge cu încetul a se lăți și a se generalisa. Putem zice că cu cât o maximă e mai generală cu atâta e mai bună, cu cât un proverb e mai special cu atâta e mai bun. Trecerea de la maxima la proverb o face fabula, care precum am văzut, nu este alt-ceva decât încadrarea unei maxime generale în figura unei povești speciale, și moralisațiunea, sau învățătura cu care se sfârșește fabula a trecut adesea în gura poporului, ca proverb sau locuțiune proverbială.

Maxima se mai deosibește de proverb printr'aceasta, că maxima sau sentința spusă de un înțelept are un scop didactic, și ethic și arată omului alte scopuri și tendințe mai înalte, la care să aspire, de cât folosul propriu. *Abnegațiune*, *devotament*, iată tendința și învățătura adevăraților înțelepți, cari cu aceste învățături nutrea pe popoarele în zilele lor de tinerețe. Unele din aceste maxime au fost adoptate de către popor, și schimbate în proverbe. Cu cât mai simplă și mai scurtă era acea maximă, cu atât mai lesne s'a schimbat.

Pe lângă aceasta mai este adesea specialitatea proverbelor lauda și defaima a persoanelor, situațiunilor,

evenimentelor, orașelor, țărilor etc.; și se continuă din neam în neam așa d. e. proverbele privitoare la țigani, bulgari etc.

Forma cea mai vechiă ni s'a păstrat în *Biblia* în gnomele sau pildele solomonice. Caracterul lor aci este acel al maximelor, forma: *paralelismu* sau *thesa* și *antithesa*. În *Biblia* grecească numită: Septuaginta după povestea, cum că 70 de înțelepți ar fi tradus'o independenti unui de alți, și cu toate acestea într'un mod așa de identic, încât nu se deosibeau între dânsule, nici printr'un cuvânt, în această *Bibliă* mai sânt și pildele din „*Cartea înțelepciunii*“ și pildele lui „*Isus Sirah*“.

În Grecia sânt cunoscute principiile, *maximele* a celor 7 înțelepți; eșind din gură, se părea că au căpătat „*aripi*“ prin mijlocirea cărora zburau din gură în gură, și din popor în popor. „*Epea ptereoenta*:“ „cuvinte aripate“, cum se numesc în epopea lui Homer, au rămas titlu maximelor înțelepte. De vreme deja au fost culese ast-fel de maxime ale filosofilor de către Theodoret Diogenes Laertius etc. De timpuru au fost traduse în limba siriacă, arabă și ebraică sub titlu de: „*pilde* sau *nustrări filosofesti*:“ Renumită a devenit apoi colecțiunea cea mare „*Adagia*“, alui *Erasmus din Rotterdam*, în care sânt coprinse toate proverbele și zicale din literatura clasică. Edițiunea cea mai complectă este aceea elzeviriană, Amsterd. 1683.

Ne ar duce prea departe dacă am voi să înșirăm toate colecțiunile moderne de maxime și de proverbe; ajunge a numi cele mai importante; adică cea franceză de *Leroux de Lincy*, cea italiană de *Pittré*, cea

germană de *Wander*, colecțiunea proverbelor romanice în special de Düringsfeld cele sârbești de *Wuk* etc.

Să vedem acum și ceea ce posedăm noi de maxime și de proverbe în literatura română. Vom considera mai întâi maximele, cari toate sânt de origine literară, și apoi urmând sistemului nostru, vom cerceta în trăsură generale proverbele a căror origine vom căuta.

Nu vom intra în arătarea paralelor, căci precum am observat la începutul acestui capitol, tocmai la proverbele, este greu de a deduce ceva din asemănarea ce există între acele unui popor, cu proverbele unui alt popor, de oare ce multe și mai cu seamă cele mai răspândite, răsar din viața practică și din firea omenescă, care e pretutindenea aceeași în ceea ce privește patimile.

Nu e nici un popor, nu e nici o literatură care să n'aibe proverbe și zicătoare în pofida femeilor, care să nu biciuească scumpetea, care să nu facă haz de nerozia oamenilor, de îngâmfarea procopsiților, care să nu se plângă sau să reflecteze asupra împărțirii inegale ale bunurilor lumești și ale însușirilor sufletești. De altă parte, evenimentele ce se petrec în sânul societății, care nu se ridică peste nivelul poporului incult, se repetă cu atâta asemănare între dânsele, încât foarte ușor s'a putut naște aceleași proverbe în diferite locuri, independente unele de altele. A ajunge dar prin ast-fel de raționamente la concluziuni ethnografice este învederat greșit. Se înțelege că și aci constatăm, ca în toată literatura fluctuantă populară, migrațiune de la un popor la altul și înrâurire reciprocă. La proverbele însă fiind materialul prea vast, ne am

mărginit de a arăta în genere originea lor, cum s'au putut naște și cum au putut ajunge la Români. Numai în monografiile speciale ar putea să se desvolte mai pe larg identitatea, altmintrelea mare, sau deosibirea ce există între proverbele române și cele slave, sau între cele române și între cele romanice și latine. Incercări de felul acesta s'au și făcut de către d-nii Duringsfeld și G. D. Theodorescu ¹⁾. Dar pe de o parte materialul de care s'au servit era mic, pe de altă parte cercetarea mai cu seamă celui din urmă laborează prin judecata, că proverbele române *trebuie* să se asemene *mai mult* cu cele latine, decât cu *proverbele altor popoare*, dintre cari tocmai Slavii au avut o înrăurire destul de mare asupra spiritului *religios* și *etic* al poporului Român. Noi ne lăsăm să fim conduși numai *de fapt*, și la care concluziune vom ajunge, pe aceea o vom adopta.

Colecțiunea cea mai veche și cea mai bogată este: **Floarea darurilor** tipărită pentru întâiași dată la 1700 în Sneagov, și apoi 1703 și 1814. Cât privește originea acestei cărți și partea istorisitoare, am pomenit-o deja mai sus ²⁾. Dară partea cea mai mare se compune din sentențe și maxime atât al filosofilor, cât și al părinților bisericești, începând de la Socrat, Aristotel, Platon până la Ovidie și Iuvenal și de la Isidor și Sf. Augustin până la Toma „Achinatul” (Toma de la Aquino) marele scolastic al evului mediu. Un contingent însemnat de maxime dă Sf. Scriptură, în spe-

¹⁾ Cercetări asupra proverbelor române. Bucur. 1877.

²⁾ Pag. 138 urm.

cial înțeleptul Solomon, acel tip de înțelepciune al Orientului. Cartea se compune din 35 de capitole, din cari o jumătate vorbește de virtuți și cea l'altă de păcatele opuse, înșirate ast-fel, că după fie care virtute urmează contrariul ei, păcatul respectiv ; așa c. 1, dragostea ; c. 2, pizma, care este păcatul împotriva dragostei ; c. 3, pentru bucurie ; c. 4, întristarea, care este păcatul împotriva bucuriei etc. Relativ la fie-care sânt citate acele maxime, din cari dăm aci numai câte-va exemple :

» Sfântul Pavel a zis : înțeleptia lumii aceștiea, este nebunie la Dumnezeu ; deci cel ce știe mai mult, acela știe mai puțin. «

» Aristotel a zis : gol m'am născut în lumea aceasta și cu năpăști ; și la sfârșit văzui că nu sânt nimic. «

» Platon a zis : dragostea ochi n'are. «

» Zis'a un înțelept ; trei lucruri gonesc pe om din casă : fumul, picătura și muerea rea. «

» Seneca a zis : pizma scoate din rău bine și din bine rău. «

» Omer a zis : mai mult se cade a se păzi neștine de pizma rudei și a prietenului, de cât de a vrăjmașului. «

» Barbarig a zis : pacea este peste toate bogățiile și măririle lumii aceștiea. «

» Casiodor a zis : mânia este mumă a toate răutățile. «

» Parisiean (!)¹⁾ a zis : vrăjmașul cel mai mare pre care l'ar putea dobândi omul, este mânia lui. «

¹⁾ Adică : Priscian.

» Ermis aŭ zis : mânia nebunului este pururea în cuvinte, iară a înțeleptului este în fapte. «

» Incă (Solomon zice) : precum apa stinge focul, așa și milostenia stinge păcatul. «

» Incă : să nu zici fratelui tău, pasă de ceare să'țu dea. «

» Ovidie au zis : veți să dați, curându vă. «

» Isus Sirahă au zis : ori ce dar veți face, fă'lu cu față veasă și nu te scârbi; că mai multă plătește cuvântul cel bun decât dăruirea cea mare. «

» Pământul mănâncă pre oameni, iară cel foarte estin mănâncă pământul. «

» Solomon au zis : doao lucruri dumnezeul meu, rogu-te să nu'mi dai : nici sărăcia nici bogăția, ce în viața mea îmi dă numai trebuința. «

» Sfântul Pavelă au zis : scumpetea ăste rădăcina tuturor răutăților. «

» Seneca au zis : cade-să oamenii să stăpânească pre bani, iară nu banii pre oameni. «

» Incă : mai bine ăste să cinstești pre omul fără de de bani, de cât pre bani fără de om. «

» Iuvenal au zis : nu sânt banii ai scumpului, ce ăste scumpulă al banilor. «

» Platon au zis : trei lucruri jeleaște inema mea mai multă de cât cealea-lalte : pre bogatul, cândă ajunge la sărăcie, pre cel cinstit, când il rușinează, pre cel înțelept, cându-l va rade ună nebun. «

» Caton au zis : aceaea carea țe-au făgăduit cinevaș ție, nu o făgădui tu altuea nici cum. «

» Sfântul Grigorie au zis : din gura mincinosului, nici adevărul nu să creade. «

„Sfântulū Avgustinū au zisū : leul nu să luptă cu furnicile, nice vulturul prinde muște.“

„Sfântul Isidorū au zisū : găina pentru unū ou face mare gălceavă, de o aude vulpea.“

Aceste puține exemple ne arată pe de o parte numărul însemnat de autori și filosofi, de unde s'au luat acele maxime, pe de altă parte putem vedea, că au intrat mai mult sau mai puțin schimbate în literatura nescrisă.

De sigur vre unul sau altul din cititorī, își aduce aminte de sentințe și cuvinte ce le a auzit rostindu-se ici-colea.

A doua carte aproape contimporană cu cartea precedentă este cea intitulată :

Pilde filosofești tipărite la Târgoviște 1713 de Vlădica Anthim. ed. către 2-a 1835.

Originalul imediat după care s'a tradus este grecește, tipărit asemenea la Târgoviște în același an.

Del Chiaro în cartea sa asupra României, pomenind tipografia mitropoliei și dând lista cărților române tipărite acolo de către Vlădica Anthim, între carī se află, și „Alexandria“ ne dă și o notiță prețioasă relativă la istoria acestei cărți. Ca cea din urmă carte eșită din teascurile mitropoliei pomeneste del Chiaro și : „*Maxime filosofiche*“ adăogând că *el* ar fi tradus acea carte din *frantuzește* în *italienește* și din *italienește* traducându-se *grecește*, a fost tradusă după aceea și *românește* și tipărită acolo. Acele „*Maxime filosofiche*“ nu pot fi alt-ceva decât „*Pildele filosofești*.“ Din nenorocire atât exemplarul nostru, cât și acel al Academiei sânt defecte, la amândouă le lipsește titlul,

și n'am putut da până astăzi de un esemlar complet. Tiparul fiind însă identic cu acel al Ciaslovului tipărit asemenea acolo la 1715 de către Anthim Ivi-reanul, nu încapе îndoială de data acestei cărți. Ce e drept, Iarcu o cunoaște sub anul 1713 ¹⁾, dar după experiența dobândită n'avem prea multă încredere în *datele* lui Iarcu, cât privește cărțile române din sec. XVI și XVII.

Pildele filosofești „după limba cea proastă grecească talmăcite românește” (adică din *neogrecește* : σπλους ελληνικη) coprind după numerarea noastră 964 de pilde, înșirate unele după altele, fără numele autorilor, și fără numerotația. Stilul e cam concis și sentințele sânt puse ca un fel de axiome etice generale, de oare ce nefiind pomenit autorul, maxima perde subjectivitatea ei și devine mai obiectivă.

Unele exemple ne vor arăta caracterul acestei colecțiuni :

» Nu ăaste sărac cela ce n'are tată, ci cela ce n'are învățatură și bună pedeapsă ²⁾.

» Cu vorbele ceale dulci, să câștigă mulți prieteni. «

» Nebunulă are inima lui în gură, și înțeleptulă are limba lui în inimă. «

» Zavistia nu are odihnă. «

» Când ăaste rana la inimă, nu știe omulă ce să mai facă. «

» Nu da în datorie, pentru ca să trăești slobodă. «

1) Catalog general de cărți rom. ed. 2-a p. 9.

2) Creștere : παιδεωσις.

» Lăcomia aduce sărăciea, și numai acela iese bogat, care nu pofteaște nimic. «

» Bucuriile ceale mai desăvârșit ale lumii, sântu puzura amestecate cu oare care întristăciuni. «

» La toate trebile tale să ții sfat, de la cei ce să temă de Dumnezeu. «

» Mai bine iese să aibă un meșteșug pentru ca să-ți câștigi hrana ta; de cât să întinzi mâna să cei milostenie ca să trăești. «

» Fă bine celui ce-ți face rău, că-lu vei birui. «

» Cu răbdarea ajunge cineva la sfârșitul gândului său. «

» Doao fealuri de oameni nu să îndestulează nici o dinioară: cei ce ciarcă învățatura, și cei ce strângu avuție. «

» Dulcița lumii iese, să aibă câtu îți trebuiește iară nu cât fără treabă prisosește. «

» Cinci lucruri sântu nefolositoare, cându nu sântu însoțite cu alte cinci: cuvântul, fără de ispravă; bogățiile fără chiverniseală; știința fără năravuri bune; milostenia, fără gându bun, și viața fără sănătate. «

» De vei vrea să nu-ți alle vrășmașul tău taia, nu o arăta la prietenul tău. etc.

Afară de aceste două colecțiuni mai există în literatura română și alte colecțiuni de maxime etice, dar relativ moderne, și cari n'au intrat în popor d. e.: *Filosoful indian, sau mijlocul de a trăi mai fericit în societate.* — *Culese de un vechiu Bramin și rumânite de un Școliar de Sf. Sava 1835, 1836, 1853*, care nu este alt-ceva decât o traducere a cărții lui Chesterfield englezul; altă carte este cea a lui *Darvar*, tradusă din

grecește și în fine: *Conductoriul pe căile vieții în învățături morale clasice de Fr. Reiche*, tradusă din grecește și corectată după originalul germană din a patra edițiune de N. Daniilopulu Bucur. 1852.

Pe lângă acele colecțiuni de origine literară, posedă literatura română și o sumă de mici cărți de maxime și sentențe curat populare, datorite spiritului și istecimei lui: *Cilibi Moise*, vestitul din țara românească, care în curs de mulți ani, scoase pe fie care an nou câte una din așa numitele *practice* în 10,000 de exemplare, și pretetindenea se citea acea cărticică și chiar în zioa anului nou, pe când se mânca plăcinta. Aceste cărți de devenit acuma de o raritate însemnată și d-nu M. Schwarzfild va bine merita, dacă ne va da în curând o edițiune complectă acestor „*practice*“ adunate și sistematicește aranjate de d-sa.

Cercetându-le mai de aproape, vedem că nu arare ori se aseamănă cu maximele din cărțile sus pomenite, dar și o sumă se datorește literaturii paroemiologice ebraice, începând de la Biblia, până la părțile etice din rugăciuni. Unele însă, mai cu seamă cele dintâi sânt culese din gura poporului unde au intrat din Biblia.

E interesant a observa aci una din căile prin cari acele sentențe etice ale filosofilor au pătruns în popor.

Dascălii cei vechi pentru a învăța pe copii a scrie, le dedea așa numite; „*grapsime*“ cari nu erau alt-ceva decât „*pilde filosofice*“ și copiii scriindu-și și repetându-și mereu și le întipăreau în minte, și ast-fel ajunseră acele *grapsime* a deveni proprietatea poporului. D-nu P. Ispirescu, vestitul nostru culegător de basme, ni-a

spus-o că așa a învățat el însuși din copilăria lui, ba chiar mă ține minte vr'o 2—3 din acele grapsime cu toate că s'a scurs multă apă de atuncea pe Dâmboviță. Tatăl meu de asemenea ține minte maxima următoare, ca un *grapsim*, după care a învățat a scrie :

„Acela care lesne se jură, se dovedește că este mincinos“ :

Maî aproape de proverbele propriū zise de cât de acele maxime, stă o altă carte populară, cu care am făcut deja cunoștință în partea întâia, adică : *Viața lui Bertoldo*, care precum am văzut nu este alt-ceva de cât o legendă solomonică. Dialogurile între împăratul și Bertrldo nu sunt în genere alt-ceva, de cât o înșirare de proverburī. Manuscriptul nostru din 1779 conține forma măi veche, care e cam schimbată în : „Vicleniile meșterului Perdaf“.

În orī ce caz avem în amândouă o colecțiune foarte bogată de proverbe și zicături populare, cu toate că sânt de origine străină. Ceea ce nu se poate tăgădui este, că traducțiunea făcută din limba grecească, este una din cele măi nemerite. Spiritul poporului român a fost pe deplin respectat și numai așa a și putut influența asupra poporului. De oare ce avem aci a face cu una din izvoarele proverbelor, vom da aci asemenea câte va esemple, după manuscriptul nostru ; una însă nu trebuie să uităm că, fiind proverbul în genere împărțit aci în două părți ca să poată forma o întrebare și un răspuns, după caracterul dialogului ce 'l are, și noi luăm une-orī amândouă părțile ca să avem proverbul întreg d. e. : „ce vin este măi bun?“ — cel ce se bea în casa altuia“ ar corespunde unui proverb: vinul cel

mai bun este acela ce se bea în casa altuia. O altă pereche : „care esti cea marea care nici o dată nu să satură? — sațul scumpului și iubire de bani, „corespunde oareși cum unei pilde sus citate. Alte exemple sânt : „Cel ce șade pre scaun înalt, acela primejduiești să cază gîos să se deșale.“

„Muștile măcar de le și gonește cine-va, eli iarăș să întoreu.“

„Cel ce nu'și sfârșești triaba, încă nu mănâncă.“

„Nu te pune cu mai marele tău, nici te prici cu cel mai mare decât tine, nici să nu te apropii la apa care curge răpede.“

„Nici apă lină nici omul tăcut nu 'mă place.“

„Vina pe omul nenorocit tot dîauna îl întâmpină.“

„Muere mînioasă, focul aprins, tigaea găurită esti mare pagubă casii.“

„Omul rău i să întâmplă lucrul de care să teme.“

„Racul de multe orî sare din tingire și cade pre cărbuni și să arde.“

„Cine samănă rautăți, iară răutăți săciră.“

„Supt haină de multe orî se ascunde moliea.“

„Cine a încurcat pânza, trebuie să o și descurce.“

— Rău poate să se descurce căn sântu capite multe în plasă.“

„Cine samănă ghimbî, nu îmblă fără de încălțăminti.“

„Greu esti cinevaș să sai în boldu.“

„Pe omul bun, nu'l doare capul.“

„Muere mînioasă, este marea fără vad.“

„Mojicului nu să cade să-î să dea toiag în mână.“

„Porcului și broaștii nu-î rădica tina din spinarea.“

„Corbul nice o dată nu aduce veste bună.“

- » Cine să laudă, se măscărești pre sine. «
 » Mojicul este un dobitoc rău. «
 » Mueri rea, apa și focul purure răzbat și li să face loc. «
 » Cine șade pe urzică, adesi il pișcă. «
 » Cine scuiă înpotriva vântului, își scuiă mustețile. «
 » Cine spală capul măgarului, în zadar pierdi ostiniala și soponul. «
 » Voiu să-ți mulțumescu într'acestaș chip, ca să stai pururea cu picioarele drepte : — însă și cei spânzurați sânt cu picioarele drepte. «
 » Cine o dată ș'au ars sufletul de bucate fierbinți, suflă și în cele reci. « (Proverbul nostru sună : cine se frige cu ciorba, suflă și în iaurt).
 » Vai de cela, ce dă învățătură altuia. «
 » Cel ce împinge corabie în mare, stă în vadu. «
 » Cine să duci la moară, trebui să se înfăineze. «
 » Celui ce i să întâmplă bine, înțelept esti. «
 » După trăsnet, vine și piatră. «
 » Peștele cel mare, înghite pe cel mic. «
 » Cel ce nu să credi, să inșală. «
 » Limba nu are oasă și sfărămă umerile (v. proverbul nostru : limba n'are oase și sfărăme oase). «
 » Adevăratul plătești pediapsa pe dăsupra. «
 » Păcat vechiu, pomană noao. «
 » Cine răde vineri, plânge duminică. «
 Mai cu seama diata, sau învățăturile lui Bertoldo, ce le a dat înaintea morții, formează un șir de pilde și proverbe, d. e. :
 » Cine este învățat la sapă, să nu s'apuce de suliță. «

- » Cine scarchină răea altuia, răcorești a lui. «
 » Cine să temi de păsări, nu samănă mălaiu. «
 » Cine-ș numără banii adese, nu sărăcești. «
 » Cine intră în danțu, trebui să știe a găuca. «
 » Cine dă pâine lui la alți căini, curund îl latră căini
 lui. «
 » Cine mănâncă după pofta altuia, nimic nu să fo-
 loseaști. «
 » Cine esti făr de prietin, ăaste ca un trup făr de
 suflet. « etc. etc.

Paralel cu Bertoldo este *Archir și Anadam*, care precum am văzut, este mai mult sau mai puțin de aceeași origine.

Așa coprinde și *Archir* o sumă de maxime anume didactice, prin care Archir învață pe nepotul său Anadam înțelepciune. În literatura rusească, s'a desvoltat o carte deosebită de maxime, îmbogățindu-se numărul aceloră, ce se puneau în gura lui Archir ¹⁾.

În aceste maxime se deosibește edițiunea lui Anton Pann de manuscriptul nostru. Anton Pann coprinde 37 de „pilde“, cari în fond se aseamănă cu cele din manuscript, dar totuși sânt prelucrate și mai asemenea cu proverbe populare moderne; așa bunioară :

No. 8. Pe mai marele tău, și pe care-l veți sluji, nu'l defăima către alții, măcar de ți s'ar părea cât de aspru orî rău; după proverbul ce zice :

Nu-ți sumuți câinele
 Cui ai mâncat pâinile.

¹⁾ Galahovŭ istor. russk. slavesn. I. Ptrbrg. 1880 pag. 415—418.

In manuscript ¹⁾ sună ast-fel :

„Fătul meu ! Când vei sluji la un Domnu și va fi domnul tău nebun, tu să nu zici că este domnul tău nebun ; ci să faci cum îți va porunci el, că-i va fi milă di tine.“

No. 12. „Inaintea celor mari nu fii îndrăzneț la vorbă și grabnic la răspuns, ci te înfățișează cu sfială și răspunde cu socoteală ; că toată grabă, strică treaba ; iar vorba dulce, mult aduce.

Manuscriptul ²⁾).

„Fătul meu ! să nu fii vorbitoriu înainte împăratului tău, nici foarti glumaș, că vii greși.“

No. 14. Mânia ta iarăși nu grăbi să o verși asupra cuiva, ca să nu te căești ; că, după cum am mai zis : căința cea din urmă, cu paguba ta se curmă ; și, bătaia și ocara dată, nu se 'ntoarce nisi o dată.“

Manuscriptul ³⁾).

„Fătul meu, Anadam ! mânia nu o vârsa curând, că apoi pe urmă ț'o păre rău.“

In fine :

No. 25 : Când vei vrea să vorbești cu cine-va, să seoți cuvântul prin trei lacăte, adică : unul să-l aibi la inimă, al doilea la gât și al treilea la buze ; că eșind din gură-ți cuvântul, se duce ca vântul, și nu-l mai poți ajunge, nici cu ogarul nici cu armăsarul.

Manuscriptul : ⁴⁾

„Fătul meu ! când ai să grăești cu domnul tău, să-

¹⁾ Fol. 100 b.

²⁾ Ibid.

³⁾ Fol. 101. a.

⁴⁾ Fol. 101. b.

ți aibă gura trei propeli: una la inimă, alta la grumaz, alta la gură, dacă apuci di grăești cuvântul; că ca vântul ¹⁾ esti, nu'l mai poți agiungi, nici cu calu, nici cu ogariul, nici cu șoiumu. ⁴

Aci putem urmări chiar asimilarea sentențelor și maximelor cu formele populare, devenind cu încetu însuși proverbe populare.

Un alt izvor din care au luat, nu numai Români dar mai toate popoarele moderne este: Sfânta Scriptură, vechiului și noului Testament, mai cu seamă cărțile lui Solomon și Isus Sirah. Mai sus deja am adus mai multe exemple de origine biblică, aci să mai pomenim încă câte-va din N. Testament:

„Pomul după roade se cunoaște ⁴ e luat din Ev. Mat. c. 12 v. 33: „că din rod se cunoaște pomul. ⁴ Prin variațiunea aceleiași motiv s'au mai desvoltat de aci încă proverbele:

„După poama se cunoaște pomul,

Și după fapta omul. ⁴

„Pomul se cunoște din roadă,

Și omul din mintea neroadă. ⁴

„Ce face mâna dreaptă, să nu știe mâna stângă ⁴ zice proverbul, care vine de la Ev. Mat. c. 6 v. 3.

„Iară tu când faci milostenie, să nu știe stânga ta, ce face dreapta ta. ⁴ Cu totul neschimbat a rămas ca proverb, zisa Evangheliei: (ibid. c. 7 v. 3): „Iară ce vezi ștercul în ochiu fratelui tău, iară bârna din ochiul tău nu o simți? ⁴ Derivat de aci e apoi:

¹⁾ In manuscript stă: *cuvântul*.

„Vezi bârna în ochiul tău,
Și nu vorbi pe altul de rău.“

Între cele citate din „Bertoldo“ avem asemenea un proverb de origine biblică. Luca c. 14 v. 11. „Că tot cel ce se înalță smeri-să-va, și cel ce se smerește, înalța-se-va.“ Acestei zise evanghelice corespunde, de o parte proverbul român cu totul identic, de altă parte și o credință populară, sau mai bine, o legendă populară, după care D-zeu are două scări, pe una înalță pe cel smerit și pe cea l'altă coboară pe cel înălțat. De aci proverbul român :

„D-zeu doue scări are
Să sue și să coboare.“

Despre această legendă am tratat mai pe larg în „Germania“ editată de Profesorul Bartsch ¹⁾

Proverbul aplicat deja :

„Pe țigan de-l veți spăla,
Tot negru va rămânea“

nu este alt-ceva de cât o formă schimbată, a întrebării retorice făcută din partea prorocului Ieremia cap. 13 v. 23. „Ar putea oare un negru să și schimbe pelea.“ Dar nu de acolo direct provine proverbul, ci de la fabula care se află deja la Lokman : cum că un negru sta și se freca într'un râu; crezând că prin multa spălătură își va albi pelea.

Aci avem un al treilea izvor al proverbelor, adică : *fabule și povești* aduse la cea mai simplă expresiune.

¹⁾ Germania. Noua serie an XIII (XX) 1880 pag. 288.

Un alt exemplu, tras din natură, dar dezvoltat prin povești și prescurtat ca proverb este: „din sânge apă nu se poate face“, adică adevărata înrudire nu se poate tăgădui; ceea ce e demonstrat printr'o poveste, asemenea din cercul solomonic. „Corb la corb nu scoate ochii“ e de asemenea o prescurtare unei fabule. De aceeași origine este apoi proverbul: „vulpea când n'ajunge la struguri zice că sânt acrii“ care mai are și variantul: „vulpea când n'ajunge găinele, zice că sânt spânzurate.“ „Au mâncat aguride părinții — și-si au strepezit copiii dinții“ Acest proverb vine de la un cuvânt al prorocului Ieremia, care după aceea a ajuns morala unei fabule orientale și așa s'a răspândit ca proverb. Din fabula sus tratată pe larg, despre șoaricele care este cel mai puternic animal, s'a născut următorul proverb:

măgura cea gurguiată
n'o doboară vânt vr'o dată
dar șoarecii o scobesc
pe de desubt ș'o găuresc. ¹⁾

Tot din fabule se trag proverbele: „Cămila vrând să dobândească coarne și-a perdut urechile“. „Cotoiul s'a călugărit și s'a jurat că nu mai mănâncă șoareci.“ „Pune căciula jos, și după ce te vei judeca la dansa, fă ce ți-ai pus în gând“ și varianta: „pune-ți căciula înainte și te judecă singur“. Isvorul acestui proverb este o poveste orientală din „40 veziri“ mai pe larg v. anotațiunile lui R. Köhler la Gonzenbach ²⁾.

¹⁾ A. Pann, Povestea vorbii II, p. 51.

²⁾ Sicilianische Maerchen No. 8. vol. II. p. 208.

Nu mai puțină influență asupra spiritului poporului au exercitat superstițiunile, din cari unii sânt mult mai vechi de cât însuși creștinismul. E foarte greu însă a precisa cu oare care siguranță originea acestora ; căci tocmai metoda ce'l urmărim noi în descrierea literaturii populare române, este menit de a demonstra, că pe de o parte literatura scrisă, și pe de altă parte imigrațiune pe cale orală de la Orient la Occident au avut o înrâurire mult mai mare asupra spiritului popoarelor, de cât l'ar presupune cine-va. De aci și acea nivelare ce o putem observa la toate popoarele, toate stau pe același saū aproape pe același nivel în ceea ce privește literatura populară. Este de aceea datorita noastră de a fi cât se poate de sficioși și precaut în căutarea și în determinarea urmelor *mitologice* în literatura populară. Cu ocaziunea *basmelor* vom reveni mai pe larg asupra acestui punct foarte important, care până acum n'a fost în destul observat, și care a dat naștere la ipotezele cele mai curioase, și la mitologii speciale, fantastice la popoare unde s'a păstrat abia o mică urmă de mitologie autohtonă, iar restul este material *împrumutat* și preschimbat.

În orî ce caz influența religioasă și din acest punct de vedere al superstițiunilor și eresiilor medio-evale, se poate urmări și în proverbele noastre române :

„Bun e Dumnezeu — meșter e dracu“ este curat dualismul oriental-bogomolic, despre cele două puteri din lume, din cari una e bună: Dumnezeu, și alta este activă: dracu. „Dracu crapă când faci bine“ e învederat de origine religioasă, „că e de bine să fii stângaciū, ca să impuscî pe dracu“. Acest proverb se esplică numai

prin credința populară, cum că fie care om poartă pe umere un ânger și un drac. Dracu de pe umărul stâng învață pe om de rău, iar îngerul de pe umărul drept, sfătuește pe om să facă bine. ¹⁾ Fiind stângaciū lovește omul în dracu, care șeade pe umărul stâng. Această credință este de origine orientală și răspândită peste întreaga Europă.

De credințe populare ține asemenea proverbul: „Corbul nici o dată nu aduce veste bună“. Tot așa: „I-a cântat cucul astăzi.“ „I-a bătut ceasul norocului.“ „Un Dumnezeu dă și altul ia.“

Alte proverbe, și aceste sânt în mare parte autohtone, oglindesc starea socială și ideile poporului asupra familiei, învățătorei, dreptăței, bogăției și sărăciei, fericirei și altele. Unele aū luat naștere de la obiceiuri și instituțiunii vechi, altele sânt imitate după proverbe de origine literară, care din momentul când aū intrat în gura poporului, dau naștere la o sumă infinită de paralele; iar alte proverbe s'aū născut din modul, cum poporul caută a caracteriza viața și a exprima cu un cuvânt scurt și precis, experiența adesea amară a vieții. Numai câte-va exemple din această „filosofie“ a poporului român.

Femeia în genere e tot așa de puțin politicoș tratată, că la toate popoarele: „Muerea, poale lungi și minte scurtă“. „Muerea a îmbătrânit pe dracu“ „Dintele minții la muere, tocmai după moarte ese.“ „Două mueri și o găscă fac târgul cucului.“ Dar:

„Cine caută nevastă fără cusur, neșnsurat rămâne.“

¹⁾ V. Jipescu : Opincariu p. 114—115.

„Dacă moare nevasta, se duce jumătate lumea — dacă moare și bărbatul se isprăvește lumea.“ „Nevasta nu e cărpă să o descoși și să o lepezi.“ — „Să-ți iai nevastă de potriva ta.“ — „Măritișul te leagă de mâini și de picioare.“ Și iar :

„Omul o nevastă și o pisică trebuie să aibă în casă.“ In adevăr : „nevasta cu minte bună, e bărbatului cunună“ dar : „rar la om așa noroc.“ — Că precum : „bărbat bun și usturoiu dulce nu să poate,“ așa și nu să poate : „lănoasă și lăptoasă și grasă, să vie și de vreme acasă,“ nu să poate iar : „moartea fără bănuială — și nuntă fără călălă.“ „Dar cum ți-o fi partea,“ că : „ce e scrisă omului, trebuie să o pătimească.“ In privința copiilor iată ce zice proverbul : „De copii, de barbă și de cote goale să nu te plângi nici o dată.“ „De copii, case sparte, nu s'au văzut.“ „De la un copil și de la un nebun afli adevărul.“ „Copilul cu leagănul se amăgește și tace.“ Dar „copilul nepedepsit, rămâne nepricopsit.“ Invățătura este una din lucrurile pe care pune preț Românul în deosebii în proverbe, arătând pretutindea folosurile cele multe, ce le poate trage omul de la învățătura : „aî carte aî parte.“ „Școala face pe omul, om—și altoiul pe pomul pom.“ „Cine învață la tinerețe se odihnește la bătrânețe.“ „Cine știe carte, are patru ochi.“ „Toată lumea este școală și vremea învață pe aceia ce n'au dascăl“ dar : „nu cine trăește mult, știe multe, ci cine umblă mult, știe multe.“ Cu toate acestea însă : „tot învățăm cât trăim și neînvățați murim.“

Nu tocmai bune sânt proverbele relative la dreptate : „Dreptul umblă tot-de-auna cu capul spart.“

„Până când ajungi la D-zeu, te mânâncă sfinții.“ Dar și „dreptatea ese pe deasupra ca unt-delemnul.“ „Cele drepte sânt jumătate ale dracului, iar cele nedrepte cu stăpân cu tot.“

Multe sânt proverbele relative la sărăcie și bogăție, ca și cele relative la noroc și nenorocire: „N'are în lume săracul, unde să'și plece nicî capul“ „Sărăcia învață pe om, ca să fie econom.“ Dar „mai bine trăește un sărac, de cât un bogat sgărcit.“ „Mai bine sărac și curat, de cât bogat și rușinat.“ „Săracul de ce-i sărac? că n'are minte în cap“ sau — „că nu crede ce e în carte, ci crede în lucruri deșarte“. Dar: „Pe sărac în nevoi crude, numai Domnul îl aude.“ Ideea fundamentală însă care predomină în toate proverbele, ca și în toată viața poporului este: „cuî se croește rău — rău îi merge tot mereu“ un fel de fatalism și prin urmare o supunere oarbă destinului „așa ia fost, norocu,“ „așa-i a fost ursita“ cu asta își esplică poporul toate nenorocile și cu asta se mângăe.

Spiritul ironic se observă în biciuirea viciurilor; în special *prostul și nerodul* este figura cea mai deasă în proverbe. Vine apoi, flecăria, beția, scumpetea, desfrânarea, lenevia, lăcomia etc. Ar trece peste schița ce voim noi să dăm, dacă am încerca să dăm exemple din fie-care. *Anton Pann* culegând cel d'ântăiu proverbele române, le a publicat într'o înlănțuire dibace și sub rubrice anume sub titlul de: *Culegere de proverburî sau Povestea vorbî, de prin lume adunate și iarăși la lume date*. Ediția ântăia într'un volum București 1847 reprodusă în tocmai în ediția de

la 1880. Această culegere de proverburî, amestecată cu povești s'a vândut așa de repede în cât deja la 1852—1853 scoase Anton Pann o a două edițiune în 3 volume, mult mai bogată de cât cea d'ântăia. Din punctul de vedere al formei originale a proverbelor trebuie observat, că edițiunea ântăia are o sumă de proverbe române încă în forma lor prozaică, precum se mai află și azi în gura poporului, dar pe cari î a rimat Anton Pann în ediția a doua, văzând că cititorii gustă mai bine această formă. Originalitatea împărțirei și ingeniositatea legăturii proverbelor între dânsese, ridică această colecțiune de proverbe mai pre sus de cât colecțiunile făcute la alte popoare, chiar dacă aceste din urmă sânt mai erudite.

Pe lângă Anton Pann mai avem și pe d. *P. Ispirescu*, care a publicat mai multe proverbe, ca adaus la *Legendele saū basmele românilor* vol. I Bucur. 1872 pag. 164—180.

Sub titlu de „Românul glumeț” a apărut apoi la București 1874 o sumă de proverbe scoase *toate* din Anton Pann. Mai mult *zicătoare* de cât proverbe a publicat *Baronzi* în cartea sa : *Limba română și tradițiunile ei* Galați 1872 pag. 40-71. O colecțiune mai bogată, coprinzând în sine toate proverbele autorilor sus citați și alte scoase din cărți de citire, este aceea publicată de *I. C. Hineșcu*, *Proverbele Românilor*. Sibiu 1877 care conține 3169 de proverbe și *zicătoare*, dar uneori schimbate de către editorul.

Toate aceste colecțiuni însă sânt cu mult întrecute prin colecțiunea manuscriptă a lui Goleșcu. Aci sânt înșirate proverbele și maximele în ordin alfabetic,

căte o dată și cu variantele proverbelor și cu explicațiunea lor în parantesă. Acest manuscript, care se află acum în posesiunea Academiei române, a fost cercetat și de d. Lambrior, care a dat un mic extract dintr'ânsul ¹⁾.

Academia ar aduce un serviciu imens literaturii paroemiologice române, dacă ar publica acea colecțiune măreață.

În fine a început d-nu Ispirescu în „Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie“ ²⁾ cu publicarea unei colecțiuni de proverbe, maxime și zicătoare, care conține nu numai tot ce s'a publicat până acum, dar d-nia sa a și făcut escerpțe din cărțile autorilor români de frunte, și pe lângă aceasta s'a folosit și de manuscriptul lui Golescu. Ar fi de dorit ca această colecțiune, în orî-ce caz cea mai complectă ce o putem avea, să iasă la lumină în întregul ei, cât se poate de curând. Numai atunci vom avea un temei solid pentru cercetări critice, privitoare la proverbele române.

Pe lângă proverbe și sub același titlu mai conțin colecțiunile sus citate și o sumă de „*zicătoare*“ care prin scurtimea lor se apropie de proverbe, dar care în fond se deosebesc cu totul de proverbe. Pe când proverbul constată sub o formă anume un adevăr găsit prin experiență, nu este *zicătoarea* alt ceva de cât o *espresiune figurată*. Pe când proverbul se compune din două părți, formând un paralelism, *tesă* și *anti-tesă*, n'are *zicătoare* de cât forma unei *espresiuni*,

¹⁾ Convorbiri Literare an. VIII.

²⁾ Anu I, Bucur. 1882 pag. 224 urm

unde i lipsește o parte (subînțeleasă) ca a doua parte a comparațiunei. Este deci un felu de caracterizare, unde în loc de a se spune o *calitate* sau o *activitate* oare care, printr'un nume sau verb, se întrebuintează un *șir de cuvinte și de idei*, care se au către ideia adevărată, ca o pildă sau o transcripțiune poetică, către un fapt real, neesprimat însă de a dreptu. Asta și este ce constituie caracterul unei limbi și asta este ceea ce dă farmecul nespus basmelor române și graiului viu al poporului român. Precum Orientalul împodobește orațiunea sa cu florî ritorice adesea orî fantastice, împodobeste poporul român graiul său cu acele pilde, care îi dau o plasticitate și un colorit adevărat național. Aci e cheea caracterului limbei românești, și numai acela va pătrunde în spiritul ei, care se va ocupat în deosebî cu *zicătoarele* române.

Intocmai ca și proverbele, îmbrățișează zicătoarele toată sfera activității omenești, dar se înțelege, mult mai puțin decât acolo, se resimte aci o înrâurire literară. Totul, ca să zic așa, a crescut în natură, prin natură.

Până acum s'a încercat numai *I. U. Jarnik*¹⁾ a estrage din unele basme române, zicătoare și locuțiuni proverbiale. De asemenea conține cartea lui *Baronzi* o sumă însemnată, și compilațiunea lui *Jipescu* în *Opincararu*, precum se și află păstrate ici coala și în *Povestea vorbii* lui *Anton Pann* și *Proverbele românilor* de *Hințescu*. Mai cu seamă fac de o parte însemnată din colecțiunea d-lui *Ispirescu*. Estragem numai câte-va esemple ca specimene :

¹⁾ Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen Wien 1877.

„A dat ortul popi“ (*a murit*) sau „a adormit somnul cel vecinic“; pentru a exprima *frumoasă*, zicem; „ruptă din soare“ sau „are pe vin'o încoace“ sau „la soare te puteai uita, dar la dânsa ba“; a *înșela*: „l'a boit“ „l'a fript“ „l'a potcovit bine“; a *fugi*: „a o lua la sănătoasa“ „a o șterge“ „a o rupe la fugă“ „a luat'o la picior“ „a luat lumea în cap“; *sărăcie*: „a ajunge la sapă de lemn“ etc. alte zicătoare sânt: „a prinde cu ocaua mică“ „îi lipsește o doagă“ „e bătut la cap“; pentru a exprima că cine-va e *beat* zicem: „a suflat în fundul oalei“ „s'a afumat cu luleaua“ „mustățile îi caută a oală“ „l'a bătut cărbuni la cap“ „picioarele nu'l mai țin“ „îi atârnă într'o parte“ sau „a pus mai mult de o parte“ La toate acestea putem observa, precum am relevat'o mai sus, că se par a fi proverbe prescurtate, unde jumătatea explicativă e subînțeleasă d. e.: „așa strălucește, ca ruptă din soare“ „de rău ce l'a înșelat, l'a lăsat ca fript“ „îi lipsește o doagă la cap, ca să fie întreg.“ etc.

GHICITORI.

Intocmai ca proverbele și zicătoarele sânt și ghicitorile o espresiune figurată sau mai bine, o descriere parafrastică unui obiect de ghicit.

Patria ghicitorilor este Orientul, cărui îi place espresiunea enigmatică tot atâta cât cea aforistică. Esembele cele mai vechi de ghicitoare găsim în Biblie, unde Samson întreabă pe Filistenii o ghicitoare, nereolvată până astăzi; căci deslegarea ce se dă acolo, nu esplică cu totul ghicitoarea pusă de Samson.

Din anticitatea grecească e cunoscută ghicitoarea ce pune Sphinx la toți trecătorii lângă cula ei, până când vine Oedipus și o desleagă. Cu toate că au trecut, atâtea zecimi de secole de atunci, totuși regăsim această ghicitoare în literatura populară română. Aci ună: „Ce viețuitoare umblă dimineța în patru picioare, la prânz în două și seara în trei?”

„Omul, când e mic umblă d'a bușile, când e mare în două picioare, și când îmbătrânește mai ia și un oiaș¹⁾).

Ghicitoarea și mai mult „*gryphul*,” jucării de cuvinte

¹⁾ Pann: Sezătoarea la Țară ed. 1880 I. p. 30.

se obicinuiau apoi mai cu seamă la așa numitele *symposia* sau la mesele, unde se întruneau filosofi și învățații cu alți prieteni buni, și într'altele petreceau, punând ghicitoare și dând aceluia ce le ghicia câte o porțiune de carne, drept răsplată. Atheneus, un compilator din sec. IV d. Ch. a compus o carte intitulată : Deipnosofistele, adică o descriere unei ast-fel de petreceri la masă, cu toate detaliile, pe cari le a cules din diferiții autori. Aci pomenește el în cartea X o sumă de ghicitori eline; Izvorul principal de care s'a slujit a fost cartea, asupra ghicitorilor, acuma perdută scrisă de Clearh, scolarul lui Aristotel. Aceste ghicitori se deosebesc cu totul de ghicitorile române.

Un singur exemplu vom aduce pentru a arăta, cum același obiect, pe lângă momente identice, cu toata acestea e alt-fel pus ca ghicitoare la Ellini, și alt-fel la Români.

Antiphanes pune pe Sappho să întrebe pe tatăl ei :
 „Este o ființă femească, ce poartă copii în sân. Acestea cu toate că-s mute strigă peste mări și pesteări, de îi aud cei ce vor. Iar toți cei-l'alți ce sânt de față nu aud nimica; și nu atinge nici un glas urechea acelora ce îi aud.“

Tatăl ei caută să răspundă, dar nu nimereste întocmai, și Sappho îi esplică :

„Ființa femească este *scrisoarea*, copiii sânt *literile* : sânt mute și vorbesc dacă voiți și toți cei alți n'auze nimica când voi o citiți.“

Iată acum ghicitorile române; căci avem mai multe variante relative la *scrisoarea*.

Cea mai aproape este :

„Limbă dulce saŭ amară
grăesc la răsărit și se aude la apus“ ¹⁾

Varianta este :

„Am o găină pestriță
duce veste la Gheorghită.“ ²⁾

și :

„Am o găină cănipie
dă de veste la domnie.“ ³⁾

Cu totul deosebite sânt apoi ghicitorile :

„Câmpul alb,
oile negre ;
cin' le vede
nu le crede ;
cin' le paște
le cunoaște.“ ⁴⁾

Prescurtată în Bucovina :

„Câmpul alb,
săcara neagră.“ ⁵⁾

Din literatura clasică latină nu s'a conservat mai
nici o ghicitoare. Cea d'ântâia colecțiune de ghicitoare
latine se atribue lui Symphosius, contimporanul auto-

¹⁾ Alexandri, poes. popul. pag. 393.

²⁾ Ispirescu, Pilde și ghicitori p. 39 No. 46. Românu glumeț,
No. 1.

³⁾ Stamat, Pepelea ; Calendar pentru basme 1877. Românu
Glumeț No. 36.

⁴⁾ Ispirescu l. c. No. 34.

⁵⁾ Cal. pentru basme 1877.

rului Anthologiei latine, prin urmare din sec. V—VI care cuprinde 100 de ghicitori.

Altă colecțiune este apoi a lui Aldhelmus, care a murit la 708 ca episcop din Salisbury. Aceste colecțiuni sânt versificate.

Maî des întâlnim ghicitori în literatura germană; căci spiritului german îi plăcea maî mult meditaarea supra lucrurilor exprimate sub formă de cimilitură. De aceea găsim cimilituri deja în „Edda“ apoi în „Wartburgkrieg“, care după multe schimbări ajunge a fi disputa lui Tilu la Vittenberg¹⁾ Colecțiunii de ghicitori rusești s'au făcut de către Hudiaov, Sadovnicov și Sementovski²⁾. La Serbi a cules Novacovic' toate ghicitorile într'un volum însemnat³⁾. Ne ar duce departe, dacă am voi să urmărim literatura de ghicitori, pe la toate popoarele, ceea ce ar fi de prisos, de oare ce aceste ghicitori n'au avut maî nici o influență asupra celor române. Maî pe larg despre ghicitori vezi: Friedreich⁴⁾ și Hagen⁵⁾.

În tocmaî ca la proverbe, ne ferim a intra în comparațiunea ghicitorilor, carî ca producte ale intuițiunii memorice ale poporului, se pot naște în mod independente fie-care popor. Căci tocmaî aceste ghicitori, pentru rî nu dăm de origina literară, aû o aparență mitică,

¹⁾ Pag. 162—163.

²⁾ Galahovû: istor. russk. sloves. I 1880 p. 159.

³⁾ St. Novacovic', Srpske narodne zagonetke Panciova 1877.

⁴⁾ Friedreich, Geschichte des Räthsels. Dresden 1860.

⁵⁾ H. Hagen, Antike und Mittelalterliche Raethselspeffe n 1877.

și ne arată cum personifică poporul elementele naturii.
Pe o scară mai înaltă, ne explică aceste ghicitorii activitatea „mitofăcătoare” al spiritului poporului. Așa cum poporul personifică acuma, așa a putut personifica în timpurile trecute, și aceste personificări s’au putut fixa ca embrioanele unei mitologii, care s’a dezvoltat pe urma lor. Mai jos vom reveni asupra acestor ghicitorii populare, dând și câte va exemple.
Ceea ce voim să observăm însă în mod general este, că nu se poate tăgădui o asemănare foarte mare și adesea ori chiar o identitate, între ghicitorile române și cele ale popoarelor din peninsula Balcanică. Se vede, că era un curent comun literar și o dispozițiune comună la toate aceste popoare.

Noi însă ne vom ocupa de o cantitate dată ca și la cele alte produse populare, a căuta izvorul literar pentru o sumă din ghicitorile române, precum am căutat și am găsit pentru o parte din proverbe, fabule etc.

O parte din ghicitorii are drept obiect persoane și întâmplări biblice. Izvorul acestora sânt „*Intrebările și răspunsurile*” de cari am pomenit mai sus.

Noi în literatura română nu posedăm nici un exemplar tipărit ; din contră însă posedăm mai multe manuscrise din diferiți secolii. Textul cel mai vechiu se află într’un „Codex miscellaneus” sau într’un „*sbornic*” manuscript de pe la începutul sec. XVII. Acest manuscript, posesiunea Academiei române, ne este însă inaccesibil, de oare ce se află la D. Hășdeu. Noi însă posedăm alte două manuscrise, unul de pe la 1750, altul de pe la 1800 amândouă defecte, iar Bi-

bioteca Centrală din București posedă unu complect copiat la 1809. Acest manuscrpt din urmă din cauza aceea se apropie mai mult de textul din sec. XVII.

Toate aceste nu sânt alt-ceva de cât traduceri și amplificări ale unui prototip slav, publicat de Tihonravov în două variante, unu din sec. XV. și cel alt din sec. XVII sub titlul ; »varoava celor trei sfinți¹⁾ la cari mai adăogăm și textele slavone publicate alătura cu această voroavă, întitulate : »Intrebări din câte părți s'a zidit Adam²⁾ cari mai conțin și alte întrebări, afară de cele privitoare la zidirea lui Adam, și cari aū intrat în literatura noastră³⁾. Aceste texte din urmă sânt din secolul XV și XVI. Novacovică a publicat asemenea mai multe texte slavice de întrebări și răspunsuri³⁾.

De oare ce textul cel mai complect se află în copia de la 1809, dăm extracte mai mari dintr'acesta din urmă, și numai câte-va din cele vechi, cari se deosebesc puțin prin coprinsul lor. Intocmai însă, ca la textele slavone, așa se poate observa și aci, cea mai mare divergință în numărul acestor »Intrebări.« Forma lor înlesnea amplificarea ; fie-care copist mai adăuga, saū scurta numărul lor după cum 'i plăcea, și astfel se aflu în aceste »Intrebări« și legende prescurtate

¹⁾ N. Tihonravov, Pamiatniki otrečnoi russkoj literatury. vol. II. Moscva 1863 p. 423—438: »Besêda trehū sviatitelei.«

²⁾ Ibidem pag. 438—457: Voprosy otū skolikihū c'astei sozdanū bylū Adamū.

³⁾ St. Novacovică, primeri kniževnosti i jezika staroga i srpskoslavenskoga. Belgrad 1877 pag. 432—447.

și tălcuri simbolice ale obiectelor bisericești. În partea a 3-a a cărții de față, cu ocaziunea literaturii religioase, vom reveni des asupra acestei părți legendare din Intrebări.

Acı numai unele Intrebări, și adică : *Ghicatorile*.
maı cu seamă acele, cari au intrat în popor.

Intr. Cine au zisü întâi aminü ?

Răsp. Dumnezeu au zisü întâi aminü.

I. Care copaciü au fost întâi pre lume ?

R. Trestie.

I. Cândü greși Adamü, suptü care copaci s'au ascunsü ?

R. Suptü frunză de smochinü.

I. Ce pământü au văzutü sorile numai o dată ?

R. Pământulü din Mare roșie, cândü au trecutü Izraieleni.

I. Cândü s'au bucurat toată lumea ?

R. Cândü au eșit Noi din corabie.

I. De unde au luatü lutu, care au zidit Dumnezeu pre Adam ?

R. Din pământulü Mădieamulü.

I. Ce fată într'o zi crescü, într'o zi o făcu și până seară să mărită ?

R. Evva.

I. Cine au luatü pre fiică-sa muerea ?

R. Adamü pre Evva.

I. Cândü au peritü a patra parte din lume ?

R. Cândü au ucisü Cainü pre fratele său Avelü.

I. Ce cocoșü au cântatü și l'au auzitü toată lume ?

R. Cocoșul celü din corabia lui Noie.

- I. Ce felu de hieară n'au luatü Noie în corabie ?
 R. Broasca și peștile și cele l'ante ale api jivini.
- I. Cine s'au născutü și moarte n'au văzutü ?
 R. Ilie și Iona (?) și Enohü și fecioară Marie.
- I. Cine cerü n'au văzutü și pământu n'au călcatü și lui D-zeü au cântatü ?
 R. Ioanü botezătoriu, den pântecele maicü sale, Elisaveta.
- I. Cine au grăit adevăru și au peritü, și cine n'au grăit adevăru și s'au spăsit ?
 R. Iuda vânzătoriu și Petru apostolü.
- I. Cine aü fost sol mut, trimes să aducă carte nescrisă, în cetate neîntemeiată ?
 R. Sol mut aü fost porumbu, când l'aü trimis Noie din corabie de aü adus o stălpăre din maslin, carte nescrisă ; în cetate neîntemeiată, în corabia lui Noie.
- I. Cine aü murit și nu s'au îngropat ?
 R. Muerea lui Lotü.
- I. Cine n'au murit și s'au îngropat și în mormânt aü cântat ?
 R. Iona prorocu, în pântecele chituluï.
- I. Cine nu născu și muri ?
 R. Adam.
- I. Cine după moartea lui iar aü intrat în zgău măică-sa ?
 R. Adam. *

Aceste ghicitori scoase din manuscriptul de la 1809 se potrivesc și cu cele conținute în cele alte două manuscripte române, cu cele slavone și cu alte texte medievale de Întrebări și răspunsuri precum este : Dia-

logul între Solomon și Saturn, citat mai sus. Numai un singur exemplu, relativ la ghicitoarea cea din urmă, care sună în »Dialogul« :

»Dis moi quel est celui, qui ne fut jamais né qui fut ensuite enseveli dans le sein de sa mère et et qui fut baptisé après sa mort ?

— Je te le dis : c'est Adam. ¹⁾

Maî adăugam aci ghicitoarea următoare, din manuscrisul de pe la 1800 ²⁾ interesantă prin forma ei enigmatică :

»Intrebare. Tată-tău au fost tată și miî, și moșă-tău miî bărbat, și eu ții sor, și tu miî ficior ?

Răspunsu : Vorba Evii cu fii-său Avel «

Maî-toate aceste ghicitori comunicate aci după manuscrise, se regăsesc în *Șezătoarea* lui Anton Pann ³⁾ și după aceea în *Românul Glumeț* ⁴⁾, care nu este alt-ceva de cât o adunare făcută după alte colecțiuni mai vechi. Această ghicitoare din urmă, am întâlnit-o noi deja mai înainte, când era vorba de *Șezătoarea*.

Dar nu numai aci se găsește, ci și în romanțul *Apollonius din Tyra*, compus de sigur în sec. V.—VI. Afară de această ghicitoare, maî conține *Apollonius* și alte trei ghicitori, dar se deosibesc cu totul de cele române.

¹⁾ *Migne*: Dictionnaire des Apocryphes II. Paris 1858 columna 880.

²⁾ Fol. 1b.

³⁾ Vol. I, 1880 p. 28—30.

⁴⁾ No. 2—5; 144—166 etc.

Pe lângă aceste ghicitori, ce se trag de a dreptul de la „Intrebări și răspunsuri“ mai conțin aceste din urmă, încă vr'o două, trei repetate asemenea de Pann și Românul glumeț; așa d. e :

„Intr. Un omă avea trei pluguri de boi și ara și semăna trei obroace de grâu și puse 12 secerători și patru trierători și secerară și trierară și făcură trei obroace de grâu ?

R. Omu este Dumnezeu; cele trei pluguri de boi, sfânta Troiță; sămânța, cuvântul lui Dumnezeu; secerătorii, cei 12 apostoli; trierătorii cei patru evangheliști.“

Alta :

„I. Ună omă zisese feciorului celui mai mare : mergi la vie și zise : merge-voiu, și nu merse ; și zisese celui mai mică : merge-vei la vie, și el zise : nu voi merge și merse ?

R. Omu este Dumnezeu ; vie, împărăția cerului ; feciorul cel mai mare, Iuda ; cel mai mică, apostolul Pavel.“

Ca să terminăm cu „Intrebările și răspunsurile“ mai pomenim una după manuscriptul de pe la 1750 ¹⁾ altfel publicat tot, de oare ce l'am reprodus în întregul lui în Chrestomatia :

„I. Ci esti, două staă, două aleargă, două să schimbă și două să sfădescă ?

R. Celi două ce aleargă, este soarile și luna; iar celi două ce stau, este ceriul cu pământul : iara cele două

¹⁾ Fol. 52 a-b.

ce să schimbă, este zioa cu noapte; iară celi două ce să sfădescu, este moarte cu viața omului“.

Această ghicitoare, care se depărtează de caracterul biblic al celor alte, a intrat cu totul în popor.

Intocmai așa se află la Anton Pann ¹⁾ și Românul glumeț. ²⁾ Puțin schimbată a fost ghicitoarea de către popor, care a făcut dintr'ânsa cea următoare :

Două merg, două stau
două dușmănie 'și au“

adică :

Soarele și luna, focul și apa. ³⁾

Maî puțin schimbată este la d. Ispirescu : ⁴⁾

două merg și două stau,
două judecată au“

adică ;

Soarele și luna, cerul și pământul focul și apa.

Cerul și pământul, moartea și viața și învățătura

maî sânt exprimate prin ghicitoarea :

nalt zidit

negru cernit,

amar ca fierea

și maî adânc ca fundul mării

cules de noî din gura poporului.

¹⁾ I. pag. 28—29.

²⁾ No. 163.

³⁾ Alexandri, poes. pop. p. 393.

⁴⁾ Pilde și ghicitori No. 20.

Importanța acestor „Intrebări și răspunsuri” constă mai cu seamă într’aceea, că ele au fost mijlocitorii între literatura scrisă și literatura nescrisă, căci și ele au servit de *grapsime* dascălilor vechi, întocmai ca *Pildele filosofești*; și în ast-fel de mod au intrat cu încetu în popor. După ce isprăvea dascălul cel vechiu *cursul* său, compus din Az-buche, Ciaslov și Psaltirie, dicta sau scria *grapsime* din *Pilde* sau din *Intrebări*.

Alt izvor pentru ghicitori este *Bertoldo*, a doua carte de întrebări, însă nu religioase, ci mirenești și comice. O sumă de ghicitori nu sânt alt-ceva decât însăși acele întrebări, ce s’au întrebat împăratul cu Bertoldo, sau Bertoldo cu măscăriciu de la curtea împărătească: D. e:

„Când stă epurile și nu fuge? In frigare.”¹⁾
 corespunde la Bertoldo:

„Intrebare: cum ai fi făcut să prinzi un epure, ne alergând după dânsul?”

Răspuns. Aștept până l’ășî fi tiert, și apoi l’ășî prinde.”²⁾

Alta:

Când e ziua cea mai lungă?

Când n’ăi ce să mânânci³⁾

Iar la Bertoldo:

„Intr. Care este mai mare zi, de cât ar putea fi?”

Răsp. Aceea în care șede omul nemâncat.”

Iar alta:

¹⁾ Pann l. c. I. p. 23.

²⁾ Mai sus pag. 84.

³⁾ Pann, loc. cit.

Ce este mai alb decât laptele?
ziua, că laptele nu luminează. ¹⁾

Bertoldo :

„I. Care lucru este mai alb decât ar putea fi ?

R. Ziua.

După aceea demonstrează Bertoldo împăratului că ziua este mai albă de cât laptele, ducându-l într'o odaie întunecată, în care se află o vadră cu lapte, și odăea cu toate acestea rămase întunecată.

Cât privește *ziua*, mai cu seamă împreună cu *noaptea*, ea formează subjectul unor ghicitori române variate, și foarte interesante, fiind că aă o aparență mitologică.

„Am o *găină* c'o aripă albă și cu una neagră ; cu cea albă împrăștie și cu cea neagră adună ²⁾.“

Puțin variată sună ghicitoarea în calendar pentru basme pe 1875 :

„Am două *cloșci*, una cu puî albî și alta cu puîi negri, cea cu puîi albî îi răsipește și cea cu puîi negrii îi adună.“

Din *găină* și *cloșcă* se face apoi: *fată*, *soră*, în variantele :

sânt două *surorî* în lume
neasemenea la nume,
una albă luminată
ș'alta neagră întunecată,

¹⁾ Pann l. c. p. 30.

²⁾ Stamate, Pepelea. Românu glumeț No. 20.

se gonesc prin lumea lungă
și nu pot să se ajungă ¹⁾).

Apoi :

două *tete* ce port salbă,
una neagră ș'alta albă
neîncetat se tot gonesc
și în veci nu se sosesc ²⁾).

Câte-va ghicitori datorim lui *Archir și Anadam*,
respective, *Viata lui Esop*. Ghicitoarea privitoare la
anul am pomenit'o deja mai sus p. 108—110.

Alta este :

„Ce este aceia dintr'un însuflețit, ese un ne însu-
flețit și dintr'un ne însuflețit, ese un însuflețit“ ?

Archir răspunde : este *oul* ; când îl ouă găina este
ne însuflețit și când îl clocește, ese un însuflețit.

De aci ghicitoarea populară :

„Ce se naște neînsuflețit din însuflețit, și însuflețit
din ne însuflețit ? „Găina și oul“ ³⁾).

Din *Esop* de altă parte avem :

„Ce este mai dulce de cât toate ?

Limba ; când vorbește vorbe dulci.

Dar ce este mai amar de cât toate ?

Iarăși limba, când vorbește vorbe amare“ ⁴⁾

¹⁾ Pann : Șezătoare I. p. 30. Wolf, Voinic înflorit.
Românul glumeț No. 9.

²⁾ Fundescu : Basme 1870 p, 146. Baronzi pag. 213. Ispi-
rescu. Pilde No. 112. Rom. glumeț No. 54 ; 141.

³⁾ Ispirescu. Pilde No 126. Rom. glumeț No. 101.

⁴⁾ Pann. l. c. I. p. 23.

fiind derivată ghicitoarea aceasta din povestea conținută acolo, unde se spune, că poruncind Xant lui Esop să gătească bucate din ce e mai bun, și iară să gătească din ce e mai prost, în amândouă orî Esop găti limbî.

Așa mai sânt câte-va ghicitori de origine literară cari au drept scop de a ghici un *număr* oare-care d. e.

Un copil intrând în școală, întrebă pe profesor; câți scolarî ai? el răspunse: de ași mai avea încă atâți pe câți am, și pe jumătate și pe sfert și cu d-ta, s'ar face o sută? Ați fost școlari *trei zeci și șase* ¹⁾.

Această ghicitoare se aseamă cu una din Anthologia latină, care spune:

Un porumb văzând de două orî șase porumbi zburând dintr'un pâlce, zise: dacă numărul vostru întreg s'ar mări de două orî, și luându-mă și pe mine, face peste tot o sută. Numărul pâlcului de porumbi era *trei-zeci-și-trei* ²⁾.

Ne ajung aceste exemple, pentru a arăta origina *literară* unei sume de *ghicitori* și într'adevăr nu este alt-ceva scopul cercetărilor de față, de cât a urmări aceste origini *literare* pentru literatura populară.

Dar fiind-că aceste ghicitori nu formează de cât o parte mică din suma ghicitorilor române, vom comunica și câte-va din aceste din urmă cu atât mai mult, cu cât am atins deja mai sus interesul *psihologic*, ce aș aceste ghicitori, cari ne arată, cum personifică poporul elementele naturii și dă naștere

¹⁾ Românuț glumeț No. 174.

²⁾ Hagen pag. 30.

mite. Mai întâiu însă să aruncăm o ochire asupra eraturei române *enigmatice*.

Colecțiunea cea mai veche de ghicitori este cea de *amati*, care a înșirat 32 de ghicitori în cartea sa pelea pag. 109 — 112. Noi posedăm numai edițiunea tipărită la un loc cu Alexandria, Iași 1868. După amate pomenim pe Anton *Pann*, care în Șezătoarea la Țară, ¹⁾ a adunat o sumă de ghicitori, atât de le de origine scrisă, cât și ghicitori de origină nesrisă. Colecțiunea cea mai complectă de ghicitori, lese din gura poporului, datorim d-lui Ispirescu ²⁾. tre cele 174 de ghicitori, dintre cari se comune această colecțiune, se află și cele 118 publicate de d-nia sa cu câți-va ani mai înainte ³⁾. Colecțiuni mai vechi se află la Alexandri ⁴⁾, Fundescu ⁵⁾, alendar pentru basme ⁶⁾ și Baronzi ⁷⁾. Toate aceste țară de colecțiunea d-lui Ispirescu, se află reunite Românu glumeț ⁸⁾. In sfârșit mai pomenim și ghicitorile culese de d. Leon Wolf și publicate în: Voinic

¹⁾ Ed. 2-a 1880 vol. I. pag. 16—23 și 28—31.

²⁾ Pilde și Ghicitori. Buc. 1880 pag. 23—48.

³⁾ Legendele saŭ basmele Românilor I. 1872 pag. 154—163. Intr'adevăr nu sânt mai mult de cât 110 ghicitori, căci culetorul a greșit uneori cu numerotarea d. e. sare de la 90 p. 100 etc.

⁴⁾ Poesii populare. București 1866 p. 393.

⁵⁾ Basme etc. ed. 2-a 1870 p. 145—154 ed. 3-a p. 171—178.

⁶⁾ 1874 p. 77—78. 1875 p. 77—78. 1877 p. 150—152.

⁷⁾ Limba română : Galați 1872 p. 213—221.

⁸⁾ Bucur. 1874 pag. 60—112. No. 1—347.

înflorit ¹⁾. Noi înșine am cules acest material într-o
spre a-l publica aranjat în mod sistematic. Unele ghicitorii
se găsesc publicate în foii periodice, umoristice etc.

Iată acum, după ce am înșirat toată bibliografia
și unele ghicitorii din aceste colecțiuni, preferând aceluia
ghicitorii, cari au cele mai multe variante, probabile
sânt adevărat populare, fiind obiecte de predilecție
ale fantaziei sale active.

Aluna :

cucușata văi de ea
stă într'un vârful de nuia ²⁾.

și

săcăita văi de ea
șade într'un vârful de nuia ³⁾

cântarul :

nică moartă, nică vie
numai din coadă adie. ⁴⁾

sau,

ce e mic ca oul
și poate ca bou. ⁵⁾

sau,

am o găinușe
gălbinușe

¹⁾ Bucur. 1881 pag. 92—96.

²⁾ Barozzi p. 214.

³⁾ Calend. p. Basme 1874. Ispirescu, Pilde No. 8. Rom. meș No. 127.

⁴⁾ Ispirescu No. 30.

⁵⁾ Ibid No. 68.

cu minciunițe în gușe
cu dreptate pe spinare. ³⁾

sau,

tata 'n pod
și mama 'l apucă de nod. ⁴⁾

în fine,

lae bălae
unghie de gae
creastă de ridichî. ⁵⁾

capul :

la o margine de crâng,
două blăni de blid;
lângă două blăni de blid,
doi lucefereî;
lângă doi lucefereî,
o moară ferecată. ⁶⁾

sau,

moară ferecată,
cîoară spărcăitoare
doi luceferî,
doua brasde trase pe o poeniță,
ș'o clae dărămată. ⁷⁾

ceapa :

roș e, măr nu e
păturî sânt, plăcintă nu'î. ⁸⁾

¹⁾ Ibid. No. 135.

²⁾ Cal. p. Basm. 1874.

³⁾ Rom. glum. No. 110.

⁴⁾ Fundescu; Rom. glum. No. 111.

⁵⁾ Ispirescu, No. 10.

⁶⁾ Alexandri p. 393.

sau, ghici, mici, ceapa ce e. ¹⁾

sau, sus pădure,
jos prescure. ²⁾

ceasornicul :

gânganie fără suflare
umblă fără astâmpărare
n'are duh, nici nu viază,
toată lumea îndreptează. ³⁾

sau,

ce e mic și fără minte,
și ne 'nvață la cuvinte. ⁴⁾

sau,

am o pasăre dușmană,
și foarte tirană,
n'are suflet, n'are minte,
ci e plină de cuvinte,
ce o întrebă, ea spune. ⁵⁾

clopotul :

Pana cocostârcului
bate în poarta târgului. ⁶⁾

sau,

rage buga 'ntre hotare
s'aude 'ntr'a șapta țară. ⁷⁾

¹⁾ Cal. p. Basm. 1875.

²⁾ Ispirescu No. 116. Rom. glum. 137.

³⁾ Stamatî, Pepelea. Rom. glum. No. 26.

⁴⁾ Ispirescu, No. 64.

⁵⁾ Ibid, No. 152.

⁶⁾ Stamatî, Rom. glum, 23.

⁷⁾ Cal. p. basm. 1877; Ghicitori din Bucovina.

sau, sunaîu frâul în curte
și auzi murgul din munte. ¹⁾

sau,
cerbiî sbiară
ciutele s'adună. ²⁾

în fine,
cercelul Doamnei
în fundul oalei. ³⁾

corabia :

Cât eram în viață
umbream cu multă dulceață
pe tot omul ostenit.

Acum însă după moarte
de altă soartă am eu parte
ca să țin neconținut.

Vii pe mine
vii sub mine
să vedem, găci-vei bine? ⁴⁾

sau,
Pe cea vale nourată
vine-o fiară 'ncornorată
de meșteri streini lucrată;
suflet n'are, suflet duce
de pământ nu se atinge. ⁵⁾

sau, Am un lucru,

¹⁾ Ispirescu No. 19.

²⁾ Ibid, No. 22.

³⁾ Rom. glum. No. 77.

⁴⁾ Stamatî. Rom. glum. No. 25.

⁵⁾ Alexandri l. c.

suflet n'are, suflet duce,
de pământ nu s'atinge. ¹⁾

cuptor de pâine :

Tată înalt,
ginere turbat
maica milostivă
și surioara oarbă. ²⁾

curcubeul :

Șervețel învârgat
peste mare aruncat. ³⁾

sau :

Ștergărel învârgat
pe culme aruncat. ⁴⁾

cele alte variante, au aceeași formă, cu singura deosebire că în loc de *șervețel* sau *ștergărel*, stă : *batistă* sau *panglicuță*. ⁵⁾

ească, amnar și cremene :

Mireasa 'n pădure
ginerile 'n *Țarigrad*
și nuna 'n gărlă. ⁶⁾

focul :

Am un *bou* roș
când ajunge 'n drum, stă. ⁷⁾

¹⁾ Stamati, Rom. glum. 24. Wolf. Voinic înflorit.

²⁾ Wolf, l. c.

³⁾ Fundescu, Rom. glum. 47.

⁴⁾ Ispirescu, No. 53.

⁵⁾ Baronzi. Cal. p. basm. 1875.

⁶⁾ Cal. p. basme 1875.

⁷⁾ Stamati. Rom. glum. 38.

fumul : Cîntă mohorâtă
umblă șovăită. ¹⁾

sau,
cine ese noaptea din sat
și nu'l latră căini. ²⁾

sau,
unde te duci, strâmbule?
ce mă întrebî, găunosule? ³⁾

luna :
Pe cea casă șindrilită
joacă o mătă potcovită ⁴⁾

sau,
am o purcică grasă
trece seara peste casă. ⁵⁾

sau,
am o vacă bălăe
umblă noaptea prin gunoae. ⁶⁾

sau,
la marginea satului
căciula fărtatului. ⁷⁾

sau, (luna nouă).
bulgăre de aur
cu coarne de taur. ⁸⁾

¹⁾ Ispirescu, No. 91.

²⁾ Ibid, No. 128.

³⁾ Ibid, No. 145.

⁴⁾ Stamat. Rom. glum. 35.

⁵⁾ Cal. p. basme 1877.

⁶⁾ Ispirescu No. 35. Cal. p. basme 1875, Rom. glum. No. 10 și 8.

⁷⁾ Ispirescu No. 93. Rom. glum. 82.

⁸⁾ Baronzi, p. 215.

Aceste două ghicitori din urmă au drept deslegare și *soarele*, de aceea alăturăm aci toate ghicitorile privitoare la

soarele :

Am un *măr* de aur
joacă pe o *pele de taur*. ¹⁾

sau,

bulgăre de aur
joacă pe *pele de taur*. ²⁾

tot așa,

am un *bulz* mare de aur
joacă pe *pele de taur*. ³⁾

sau,

căciula fărtatului
pe marginea satului. ⁴⁾

apoi :

soarele și luna :

am *doi* bulgări de aur,
se joacă pe o *pele de taur*. ⁵⁾

steaua :

am o *rață potcovită*
stă pe casă *șindrilită*. ⁶⁾

¹⁾ Stamati; Rom. glum. No. 28.

²⁾ Cal. p. basme 1874.

³⁾ Ispirescu No. 110.

⁴⁾ Fundescu; Baronzii p. 219.

⁵⁾ Rom. Glum. No. 68.

⁶⁾ Ispirescu No. 129.

stelele : De la noi
pân la voi
totu-s zale
și parale. ¹⁾

sau,

d'aici pân' la munte
tot *zale* (varianta : *zare*) mărunte ²⁾.

tunetul :

Sbîară *leul* între hotare,
și se aude în nouă țări. ³⁾

ușa :

Ursu șade
urechia îi bate. ⁴⁾

sau,

Eū la orî-ce casă
sânt slugă aleasă ;
eu pe orî și cine
întâmpin când vine ;
când pleacă afară
eu îl petrec iară. ⁵⁾

vântul :

Ce trece prin vamă
și nu se bagă în seamă. ⁶⁾

sau,

nenea Stan fluerătorul. ⁷⁾

¹⁾ Stamati; Rom. glum. No. 34.

²⁾ Fundescu; Rom. gl. 58. Cal. p. basme 1874; Baronzi p. 221.

³⁾ Ispirescu, No. 157.

⁴⁾ Ispirescu, No. 117, Rom. glum. 132.

⁵⁾ Pann : Șezătoarea I p. 17; Fundescu. Rom. glum. 76.

⁶⁾ Baronzi, p. 214.

⁷⁾ Rom. glumeț, No. 118.

Pe lângă aceste ghicitori, cari au o *singură* dezlegare pentru mai multe întrebări, adică omonime, mai sânt și ghicitori sinonime, adică o singură ghicitoare se dezleagă în diferite chipuri.

Așa o vedem aci la *tunetul* a cărui ghicitoare este identică cu *clopotul*; alte exemple mai sânt :

Ghică ghicitoarea mea :

D'aici pân la munte
tot zale mărunte. ¹⁾

sau, de la munte pân la munte
tot zale mărunte. ²⁾

la această ghicitoare răspunde sus *stelele*, dar mai răspunde și *furnicile*.

Sau ghicitoarea :

M'a trimes doamna de sus la cea de jos
să'i țes pânză fără rost. ³⁾

cu variantele :

M'a trimes etc.
să'i dai o pânză fără neam de tivitură. ⁴⁾

sau,
M'a trimes etc.
să'mi dea o țesătură fără neam de tivitură. ⁵⁾

¹⁾ Ispirescu, No. 65.

²⁾ Rom. glum. 103.

³⁾ Ispirescu, No. 89.

⁴⁾ Fundescu ; Rom. glum., 50, 51, 136. Baronzi, p. 216.

⁵⁾ Ispirescu, No. 167.

Această ghicitoare se desleagă și prin *ghiață*, și prin *giam* și prin *hârtie*.

Altă ghicitoare, care cu puține schimbări, înseamnă și *băț* (ciomag) și *prag* și *cobiliță* este cea următoare :

(*bățul*).

In pădure m'am născut
în pădure am crescut
și cum m'au adus,
judecător am fost pus. ¹⁾

(*prag*).

.
.
acasă dacă m'aduse
vătaf de curte mă puse ; ²⁾

sau,

vătaf de picere mă puse. ³⁾

(*cobilița*).

.
.
în oraș m'a adus
cercei de urechi mă-apus. ⁴⁾

In fine încă următoarea ghicitoare :

¹⁾ Pann : Șezătoarea; Fundescu ; Rom. glum. No. 80. Cal. p. basme 1877, Ispirescu, No. 111 ; Baronzi, p. 219.

²⁾ Ispirescu, No. 21.

³⁾ Rom. glum., No. 109 și cules de noi din gura poporului.

⁴⁾ Fundescu ; Baronzi p. 216. Cal. p. basme 1874. Rom. glum. No. 46. Ispirescu No. 62.

curelușă unsă
sub pământ ascunsă, ¹⁾

cu varianta :

ulcelușe unsă
în burueni ascunsă

sau, în earbă ascunsă. ²⁾

această ghicitoare însemnează : *râma* ; *șarpele* și *epurile*.

Ne ajung aceste exemple din enigmatica populară română, cu cari încheiăm literatura etică ; adică partea aceea din literatura populară, care este fără îndoială, cea mai *originală* cu toate că nu se poate tăgădui nici aci o înrâurire literară ; dar ea a dat mai mult naștere la produse originale, servind ca model fantaziei populare, care a imitat și a variat o formă dată, în multe chipuri asimilându-și-o ast-fel într'atâta, în cât une-orî devine greu de a ajunge la prototipul original.

¹⁾ Ispirescu, No. 67. Stamati, Rom. glum. No. 17.

²⁾ Fundescu ; Baronzi. p. 218, Ispirescu No. 73, Rom. glum. 130.

III.

LITERATURA RELIGIOASĂ.

III

LIBRARIJA RELIGIOZA

III.

LITERATURA RELIGIOASA

Nimic n'a schimbat într'atâta omenirea, și mai cu seamă popoarele europene decât Creștinismul. Nu numai obiceiuri și instituțiuni au fost schimbate, dar chiar modul de a se gândi a fost fundamental schimbat. Totuși schimbările s'au efectuat pe o bază deja existentă. Popoarele își aveau credințele, obiceiurile și instituțiunile proprie, cari s'au dezvoltat prin mitologia lor, din adorațiunea lumii înconjurătoare, potrivită cu firea fie-cărui popor. Creștinismul s'a suprapus lor, s'a amalgamat cu dânsule, a adoptat unele, a prefăcut altele, și iar altele au fost cu desăvârșire stărpite. Pe noi ne interesează în special fenomenul amalgamării, sau prefacerii credințelor și obiceiurilor vechi păgâne, în credințe și obiceiuri creștine. Aci religiunea a trebuit să se coboare din abstracțiunii la viața reală, să țină seamă de cerințele oamenilor, să se apropie de înțelegerea și de firea lor. Capii sectelor

ce se nășteau în sânul bisericeii, au înțeles imediat unde este cheea pentru a pătrunde în spiritul poporului, și ei au operat în acest mod, ei au răspândit ideile lor dogmatice și religioase sub *forma de povești*.

Intr'adevăr nimic nu place poporului mai mult, decât dacă i se vorbește în limba lui, în ideile lui, apropiindu-se cât se poate de ceea ce el are sădit în inima lui din tinerețe. Și ceea ce caracterizează activitatea sectelor eretice în genere, este fabricarea sau prefacerea poveștelor orientale asimilându-le cu acele ce se aflau deja în popor. Narațiunea și apologia, iată una din mijloacele puternice, cu cari au lucrat ereticii în cursul secolilor și au înrăurit asupra spiritului popoarelor.

Materialul original al poveștilor l'au luat din literatura veche ebraică și din ceea ce al primelor secolii al erei moderne, unde religiunile dualiste ale Asiei au influențat asupra născândeii religiunii a lui Christ. Cea mai mare parte din acele povești, constituie ceea ce numim : *apocrife și pseudepigrafe*.

Biblia în textul ei, lasă loc la multe întrebări, la cari fantasia a încercat să dea răspunsul ; așa d. e. : cum a omorât Cain pe Abel, de oare ce Cain n'a știut încă nimica de moarte ? Sau, venind din Persia ideea *Satannei*, s'a întrebat mai întâi, cum s'a făcut Satan ? apoi : căderea îngerilor ! Cum a vorbit șarpele ? și așa trecând tot textul biblic dâm pretutindenea de numiri și întâmplări pomenite numai o singură dată și cari cată să fie explicate. D. e. : *Enoh* care după textul biblic „a fost luat de Dzeu.“ Numai aceste puține cuvinte au dat naștere la o carte foarte vestită, aproape contim-

purană cu Christos, și care asemenea ține de un șir întreg de producțiuni analoage.

Pe când în răspunsurile la întrebările de sus avem *apocrife*, adică povești relative la persoane sau situațiuni biblice, fără numele autorului, avem din contra în *cartea lui Henoch* un *pseudepigraf*, adică o carte, drept al căreia autor se dă o persoană biblică. În felul acesta avem și cărți atribuite lui *Adam*, *Abraham*, *Moise*, *David*, apoi *Apostolilor* etc. unele dintre ansele sânt chiar foarte vechi și se bucură de o reputațiune mare la părinții bisericeii.

Pe lângă aceste mai posedăm și un șir de cărți importante, cari au avut o influență enormă asupra fantasiei omenești : sânt așa numitele *Apocalipse*, cea d'ântăia carte de felul acesta : *cartea lui Daniil* a dat naștere la o mulțime de producțiuni fantastice, mistice și alegorice, dincari una a fost chiar priimită în canonul Noului Testament : *apocalipsul Sf. Ioan bogoslov*. Dar, afară de aceste două, mai există un șir de apocalipse, adică vedenii precum este Apocalipsul lui *Moise*, al lui *Esra*, apocalipsul *Sf. Paul*, un alt apocalips al *Sf. Ioan* etc. Toate aceste au fost culese de Fabricius, Gfrörer, Thilo, Tischendorff și alții. De timpuriu deja au fost prelucrate aceste povești apocrife sub influența diferitelor secte.

Cea mai importantă sectă pentru răspândirea acestei literaturi între Slavii și Români a fost secta *bogomilică* din Bulgaria. Născută din Paulicianism și din Manicheism oriental, avea de idee fundamentală, *dualismul* oriental, care susține că în lume domnesc două principie, unul bun și altul rău : *Dumne-*

zeii și *Satanael*. Numai acesta din urmă însă a zidit lumea și al lui e trupul omenesc. Din acest punct de vedere au fost prelucrate poveștile orientale atât de fundatorul sectei, popa Ieremia-Bogomil, cât și de urmașii lui. Afară de acele apocrife prelucrate de dânsii, au mai răspândit ei și alte apocrife biblice și ast-fel au influențat asupra poporului. În acest punct se lovesc ereticii Bogomili, cu toate sectele eretice occidentale, cari asemenea au fost cei mai aprigi răspânditori acestei literaturi apocrife. Se vede însă că ereticii pe lângă *scris* mai propoveduiau prin *viul graiu*. Altmintrelea mărturisim, că ne vine greu a înțelege, cum au putut să se înrădăcineze acele credințe într-atâta în spiritul poporului. Această înrădăcinare și asimilare este une-oră așa de perfectă, încât devine foarte greu a ajunge la un prototip literar. Nu arare oră a și combinat autorul popular două sau trei povești deosebite, le a înodat între dânsese și le a dat un caracter național așa de pronunțat, încât unii din învățații moderni s'au crezut în drept a le considera ca autohtone și a recunoaște într'ânsele urme de mitologie primitivă. În special se poate observa aceasta în literatura rusească. În unii din eroii din cântecile epice ale Rușilor și în unele descânțete s'a căutat persoane și zei mitici. În credințele religioase ale Românilor se poate vedea aceasta într'un singur exemplu destul de elocvent. *Diavolul* sau *Satana* se numește românește : „*drac*“, care în fond nu însemnează alt ceva decât „*șarpe uriaș*“. Puterea vrăjmașă care a zidit lumea și care e părintele răutății, a fost deci mai întâiu închipută sub forma unui *șarpe*, care închipuire apoi

s'a uitat, și a păstrat numai înțelesul de *diavol*, ceea ce se și spune de a dreptu de Bogomili: „*dyabolus*, qui vocatur *draco* aut *serpens*: diavolul, ce se numește *dracu* sau șarpe¹⁾.” Intrebarea ce se naște acum este: a existat oare deja mai înainte *șarpele* ca reprezentantul răului în credința sa și mitologia populară? Este *balaurul*, acel șarpe uriaș aripat, cu multe capete, acoperit cu solzi și scuiător de foc și vâpae, este acel balaur o închipuire mitică primitivă, sau s'a născut de asemenea din același șir de idei, de unde *dracu* a ajuns să corespundă: *diavolului*. Din acest punct de vedere nu s'a considerat încă masa credințelor ce există în popor. Se poate, că a existat chiar credința unui șarpe uriaș și de această credință s'a alipit cea bogomilică influențându-se mutual. Asta e ceea ce am numit mai sus: *asimilarea* cu elementele existente, și printr'aceasta se explică influența fundamentală, ce a exercitat asupra popoarelor.

Insuși biserica proprie și nu numai sectatori și eretici s'au folosit de credințele ce existau deja, spre a le da un înțeles creștin și a creștina ast-fel popoarele pe nesimțite.

De aci se explică o sumă de ceremonii și praznice, mai cu seamă în biserica catolică și în special la popoarele germane.

După ce veni însă biserica la putere, începu goana contra apocrifelor, cari deveneau cu atât mai condamnabile în ochii drept-credincioșilor păstori, cu cât erau răspândite prin mijlocirea ereticilor.

¹⁾ Archiv f. slav. Philologie vol. II. p. 447.

Între aceste apocrife se află chiar unele scrise de către părinții bisericești, și unele rămăseseră chiar ne-schimbate, dar cu toate acestea fură puse pe „*Index*“ ca niște cărți *afurisite și oprite de biserică*. Tihonravov¹⁾ a publicat o listă a acestor cărți, combinată din mai multe *indices*, și care ne dă respectabila sumă de 100 de ast-fel de cărți *afurisite*. Una însă nu trebuie să trecem cu vedere, adică, că între aceste 100 de cărți se află și: Gromovnicul, Trepetnicul, Zodiarul etc.

În descrierea literaturii populare religioase ce o încercăm acum vom urma șirul hronologic, care începe cu Adam și se continuă până la persoanele biblice ale Noului Testament.

De observat este, că mai toată literatura religioasă este până acum *inedită* și se află întocmai ca la Slavii atât în „*Hronografe*“ cât și în așa numitele „*Codices miscellanei*“ sau „*sbornici*“. Dintre cari numai unul, cel mai vechiu s'a publicat de d. Hăsdeu în: *Cuvinte din bătrâni* vol. II.

Pe când d-nu Hăsdeu, n'a publicat însă de cât numai un singur *codex*, am reușit noi a descoperi *Hronografe* române și chiar în mai multe copii, și multe „*Codices*“ manuscrise cu totul necunoscute. Pe lângă acestea și o „*Paliia*“ manuscrisă, sau „*Biblia împodobită*“, care este una din izvoarele principale pentru apocrifele relative la persoanele biblice ale vechiului Testament. Noi dăm de aceea extracte cât se poate, întocmai după originalele și câte-o-dată chiar comunicăm textele, cu-

¹⁾ Pamiatniki otrečnoi russkoj literaturry I. St. Pترزbg. 1863 p. I. — X.

nt din cuvânt, cu atât mai mult cu cât însăși această
rte a literaturii române este foarte puțin cunoscută.
In general este de observat, că tocmai literatura
igioasă română mai toată, are de bază *literatura*
vică. Mai pentru fie-care poveste și legendă, ba
iar pentru cărți de noroc, gromovnice, trepetnice,
storii taumaturgice etc. găsim un prototip slav,
re se aseamănă mai mult cu textele noastre române,
cât cu prototipele byzantine, cari tot de auna se
părtează de recenziunea română. Dar și aci la noi
poate observa, ceea ce a observat Tihonravov și Py-
n pentru literatura populară rusă că, cu cât un apocrif
u o carte populară a trecut prin mai multe mâini, cu
ata s'a schimbat mai mult într'un mod, care 'l a-
pie de popor. Copistul este în aceeași vreme și
tor.

ZIDIREA LUMEI, ADAM SI EVA.

Capitolul I din Genesis ne descrie zidirea lumii în șase zile. De timpuriu deja s'au făcut comentarii și es-plicări asupra ordinei cum se urmează lucrurile în creațiunea lumii. Fie-care sectă caută a aduce dog-mele ei în legătură cu cuvintele biblice. Unul din a-ceste „Hexaimera“ joacă un rol important în litera-tura eretică a Slavilor de sud și un ast-fel de „He-xaimeron“ credem că am regăsit în manuscriptul ro-mân, din sec. XVII ce 'l numim de a dreptu „Palăa“ și pe care l'am descris mai pe larg în: Revista p. Istorie, Archeologie și Filologie,¹⁾dând acolo și un extractul unui text apocrif, de care vom vorbi imediat. Ordinea în care e zidită lumea, e cu totul alt-fel de cât în Biblia, ceea ce ne dovedește proveniența eretică acestui He-xaimeron. Aci zidește D-zeu în ziua întâia, cerul și pământul; în ziua a doua, soarele, luna și stelele; în ziua a treia, rațul; în ziua a patra, marea; în ziua a cincea, animalile și paserile; în ziua a șasea zidește D-zeu pe Adam, și în ziua a șaptea îi dă sufletul.

¹⁾ An I. Bucur. 1882 pag. 74—78.

Dar nu numai ereticii au căutat a tâlcui zidirea lumii, după vederile lor, ci și biserica comenta în mod alegoric, mistic, zidirea lumii în șase zile. Numai un singur exemplu vom cita. Hronograful Sfântului Dimitrie Rostovsky ¹⁾, are peste 50 de foi destinate zidirei. « Texte slavone chiar din sec. XIII, cel puțin în parte, au fost publicate de Gorski și Nevostruiev ²⁾. Asupra acestei cosmologii creștine și asupra căderii îngerilor, episodul cel mai important din istoria zidirei, nu intrăm aci pe larg. Aceste idei sânt strâns legate cu primele concepțiuni ale erei patristice și se găsesc deja cu mult înainte, în literatura ebraică apofrifă și mistică ale sectelor antechristiane, din care o parte s'a păstrat până în ziua de astăzi. De acolo au ajuns în literatura byzantină, mai în special în Paliia și în operele hronografice byzantine; așa în Cronica lui Malalas, care precum dovedește însuși numele lui, a fost syrian adică semit-oriental de origine, apoi a intrat în Chronica lui Georgie Hamartolus, cărora din timpuriu deja (sec. X) au fost traduse în limba slavă. Mai cu seamă aceasta din urmă cronică conține o sumă de legende și povești apocrife. Despre relațiunea ce există între „Paliia“ și „Hronografia“ byzantino-slavă, mai cu seamă despre izvoarele legendelor de căderea îngerilor din cer, a scris mai pe larg Porfiriev, publicând extracte slavone din manus-

¹⁾ Tipărit românește la 1836.

²⁾ A. Gorski. K. Nevostruiev, Opisanie slavianskih rukopisei skovskoi sinodalnoi biblioteki. vol. II. Moscva 1857 pag.

criptele bibliotecii Solovețchi ¹⁾. În literatura română se află în Hornograful manuscript descoperit de noi în Biblioteca centrală din București ²⁾ aparținând secolului XVII (c. 1650) fol. 3-a cap. 2, și în copile din sec. XVIII după acel hronograf, din care una aparține Bibliotecii centrale și alta D-lui Eminescu scrisă la 1757. Afară de aceea se află și în hronicul manuscript român de pe la sfârșitul sec. XII (c. 1690) care se află în biblioteca de la Hohenzollern Sigmaringen și care nu este alt-ceva de cât o traducere al Synopsisului neogrecesc al lui Dorotheus din Monembasia, tipărit pentru prima oară la Veneția 1684, și pentru a 2-a oară în Viena 1818. Constatând o dată pentru totdeauna identitatea acelui manuscript cu „Synopsisul” lui Dorotheus, putem presupune că îndată ce găsim ceva în prototipul grecesc se află și în acel manuscript, pe care acum nu-l mai avem în mână. Regretăm de altă parte, că „Paliia” română ne este acum inaccesibilă; dar notițele, peste cari nici nu putem trece aci, ajung în mare parte la constatarea materialului apocrif ce posedăm în acel manuscript.

Amintiri de căderea Satanei se mai găsesc, mai în toate *cazaniile* cele vechi, începând de la Coresi și până la Ilie Miniat și alte, ba chiar nu există vre-o carte bisericască, unde să nu fie pomenită căderea Satanei, vicleniile lui și căderea lui Adam și a Evei în păcat. Pe

¹⁾ I. I. Porfiriev, Apocrificeskîa scazaniia o vethozavêtnykhû lițahû i sobytiiahû po rucopisîamû solovețcoi biblioteki. St. Petersburg 1877. p. 7-31 (Sbornikû otdêleniia russkago iazyka i slovesnosti imperatorskoî akademii naukû. vol. XVII. No. 1).

²⁾ Manuscriptul (No. 10).

lângă aceasta se vorbește : „Pentru cândă și pentru ce căzu diavolul” în cap. 6 din Theologia Sfinților Bogoslovî și Dascăli și întrebări și răspunsuri a Sfântului Anastasie tălmăcită din grecește și slovenește, tipărite în „Indreptarea legii cu D-zeu” Târgoviște 1652 sub domnia lui Matheiu Basarab; mai compară acolo c. 40—42.

Rolul ce joacă *dracul* în fantazia poporului este imens. O sumă de proverbe și credințe se trag de la *Satana*, care este persoana fundamentală a superstițiilor și eresurilor; nu mai puțin și la cele alte popoare europene. El e tată răutăților și lui se închin fermecătoarele arse din cauza aceea de către tribunalele Inquișițiunei ale evului mediu.

Așa precum spune legenda, așa s'a și întâmplat cu diavolul în cursul secolilor. De la un ânger strălucitor, a cărui putere rivaliza cu *D-zeu* în stăpânirea lumii a ajuns în sfârșit *dracul*, eroul snoavelor, a cărui inteligență este atât de mărginită, încât îl biruește și femeea.

În special a scris Roskoff ¹⁾ istoria diavolului, urmărindu-l de la religiunea dualistă a lui Zoroastru, până la ideile moderne critice, menite a surpa stăpânirea sa seculară.

Un specimen de modul cum au fost răspândite teoriile despre căderea dracului și despre rolul ce l'joacă în lume, se află în „*Întrebări și răspunsuri trebuincioase și dă folos spre învățatură celor ce vor ceti.*”

Aceste Întrebări fac parte din manuscriptul Logofă-

¹⁾ Geschichte des Teufels. 2 voll. 1869.

tului Giurescu din 1799, posesiunea Academiei Române. Capul al patrulea¹⁾ este intitulat: *Pentru Draci*. Noi comunicăm aci acest capitol instructiv în întregul lui, căci asta era subiectul ce învăța dascălul cel vechiu pe ucenicul lui în școală și ast-fel a intrat în mare parte în popor.

Pentru draci.

» Dascălul. În ce chip au căzutu din darul lui Dumnezeuă acea ceată ce ai zis mai sus, și s'au făcut draci?

Ucenicul. Luțiper carele era căpeteniie acei cete pentru căci străluciea cu daru lui Dumnezeuă și cu slavă, s'au truffit întru sine, și aă cugetat să pue scaunul lui pe stelile cerului și să se facă asemenea celui înalt. Acea truffie l'au surpat în prăpăstiile iadului, împreună cu toată ceata lui și s'au făcut draci, adică din luminoși s'au făcut întunecați.

Dasc. În ce zi aă căzut?

Uc. Miercuri.

Dasc. Draci în iadu sânt toți, aă și într'alte părți?

Uc. Să află și în văzduh și pre pământu și în mare și în munți și în peștere și în crăpăturile pământului și în păduri și în pustietăți și în ape și în toată lumea peste tot pământul.

Dasc. Satana ce să înțelege?

Uc. Și lepădat și protivnic.

Dasc. Dar Veelvavel?

Uc. Dumnezeuul muștilor.

Dasc. Numește-să dracul și într'alt chipu?

¹⁾ Pag. 101—103.

Uc. Să numește în multe feluri.

Dasc. Zi, să auzim.

Uc. Să numește bălaur, șarpe, otravă, leu viclean, arășu, năpăstuitor, înșălător, ucigaș, începător rău-țitor, întunec, duh viclean, lup hrăpitor, boeră mii, vrăjmaș adevărului, tatăl minciunii, că el auzăscut minciunii, și cine spune minciuna este fiul dracului.

Dasc. Poate a se pocăi dracul?

Uc. Nu să poate, pentru că este înpietrită în răute și nu primește pocăința.

Dasc. Ce este lucru dracului?

Uc. Să facă răutăți și să îndemne pre oameni să facă păcate, pentru ca să se mânie Dumnezeu pre omânșii, să-i osândească în iadu împreună cu el.⁴

Asupra Cosmogoniei însuși, estragem câte-va exemple din cele alte „Intrebări“ interesante prin amestecul ideilor păgâne cu ideile creștine. Așa ¹⁾

I. Ce este mai presusă din ceriu?

R. *Filosofu* auză zisă că este apa. — Dar mai presusă? Intunec. — Dar mai presusă? este foc. — Dar mai presusă? Este scaunu lui Dumnezeu, ce cade Dumnezeirea. — Dară mai presusă? lumina ce neîntinsă și neumblată și neștiută.

I. Câți îngeri staă la scaunu lui D-zeu?

R. 12 milioane, iară ală șasile și ală șaptile și ală optulea ceți, fără de număr.

I. Dară la ceriu ce este?

R. Noră și văzduh.

¹⁾ Manuscriptul din 1809 p. 4.

I. Dar suptă pământu ce este? apa. — Dară suptă apă? este întunecă. — Dară suptă întunecă? este focă. — Dar suptă focă? este iadul și mai dedesuptă este tartaru, ce să cheamă fără de fundă.

I. Câte palme este ceriul naltă de la pământă?

R. 30,200 pălmi Dumnezeestă; palma dumnezească ține o mie de palme omenestă.

I. Dar adânculă pământului cîte palme este?

R. De o mie de întunecă de pălmi Dumnezeestă.

I. Câte cete îngerești sântă în ceriă?

R. Zece cete îngerești: întră o ciată aă fostă 12,000 de întunerică, decă 144 (?) de întunecă aă căzută din ceriă și s'aă negrită și s'aă făcută draci și până acuma fac pacoste rodului omenesc și aă rămasă 9 ceți îngerești în ceriă.*

În sfârșit mă pomenim și espicarea tunetului și fulgerului, după aceste întrebări, care se regăsește și în Theologia Sf. Părinți din Pravila lui Mateiu Basarab¹⁾.

I. Ce este ceriă și fulgeru și de unde bate vântu?

R. Ingerii țin tunetu și fulgeru și suflarea vântului și să lovescă din nori, și dintru aceea lovirea trăsnește; iară fulgeru ese din puterea îngerilor și să rănescă nori și ese ploae.*

După Satana, personagiul cel mă important este Adam tatăl omenirei, și din punct de vedere creștin: tatăl păcatului.

Un alt apocrif s'a ocupat decă de întrebarea: din

¹⁾ Târgoviște 1652 fol.

câte părți, sau din câte elemente a fost zidit *Adam*? Legendele vechi ebraice spun, că D-zeu a luat lut din toate unghiurile pământului, ca omul orî unde ar muri să nu se poată pământul opune îngropării sale, sub cuvânt că n'a fost luat dintr'ânsul. Lumea byzantină a căutat să aducă în conformitate ideile sale asupra naturei, cu zidirea omului și a susținut, că precum lumea este zidită din patru stihii, tot așa și omul. „De omul încă ăaste din patru stihii urzit, adecă den sânge și den flegmă, și din heară galbănă și niagră. Decî sângele omului cum ăaste herbinte și apătos ăaste den vânt; hearea galbănă, ăaste herbinte și uscată, ăaste den foc; flegma ăaste reace și apătoasă, ăaste den apă; iară hearea cea neagră, reace și uscată easte den pământ; atâta ăaste urzirea și întruparea omului¹⁾. „Așa spune și și hronograful nostru conform cu cele byzantine. Tot așa se spune și în „Indreptarea legii²⁾ notându-se la margine, ca izvor: „Dumnezeeești Dascăli.“ Dar în literatura slavică s'a desvoltat acest răspuns încă și mai mult și noi îl pomenim deja aci, fiind-că a intrat în literatura noastră populară nescrisă. Sub titlul: „din câte părți s'a zidit Adam“ publică Tihonravov³⁾ trei texte din secolul XV și XVI de întrebări și răspunsuri de cari am pomenit deja mai sus. Intre aceste întrebări este și aceasta: „din ce a făcut Dumnezeu pe Adam?“ Răspuns: din opt părți: 1) trupul l'a făcut din pământ, a doua parte din mare, a treea din piatră, a patra din vânt, a cincea din nori,

¹⁾ Hronogr. No. 10 fol. 4-a (c. 4).

²⁾ 1652 pag. 714 cap. 7.

³⁾ L. c. vol. II p. 439—457.

a șasea din soarele și din roua, a șaptea din gândul și taina îngerească, și a opta din sfântul duh, din toate aceste a adunat Dumnezeu și a făcut o singură parte ¹⁾. Mai lămurit decât acest răspuns din sec. XV este cel din textul sec. XVI ²⁾ unde se și explică ce parte anume s'a făcut dintr'o stihie anume și adică: Răspuns, ca întâia parte îi-a dat trupul din pământ, a doua parte, oasele din piatră; a treea, ochii din mare; a patra gândul din iuțeala îngerilor; a cincea duhul și respirația de la vânt; a șasea, înțelepciunea de la nori și a șaptea sângele lui de la rouă și de la soare. " Puțin mai sus s'a zis deja că sufletul l'a dat D-zeu lui Adam sâmbăta, de aceea enumeră autorul numai șapte stihii.

Intrebările aci se fac de către Sf. Efrem, la care răspunde Sf. Vasilie.

Mai cu aceleași cuvinte se explică zidirea omului, în manuscriptul de întrebări și răspunsuri, de la 1809. Iată ce ne spune (pag. 2):

I. Din câte părți ați făcut D-zeu pre om?

R. Din opt părți: trupul din pământ; osile din piatră; sângele din roao; ochii din soare; cugetu din noori; suflare din vânt; înțelepciunea din lună; eară prorocirea de la duhul sfânt? "

Aci avem isvorul de unde a pătruns această legendă în literatura nescrisă populară. Mai sus am vorbit deja mai pe larg despre aceste manuscripte de întrebări și răspunsuri, și am arătat importanța lor ca

¹⁾ Ib. p. 443—444.

²⁾ Ibid, p. 448.

mijlocitori între literatura scrisă și cea nescrisă. Și într'adevăr mai în același mod explică și poporul român, zidirea omului, zicând la nuntele țărănești :

„Deci după acele după toate, zidit-au Dumnezeu pe Adam, și'l făcu din opt părți : trupul din pământ și oasele din peatră, cu sângele din rouă, cu frumusețele din soare, cu ochii din mare, cu sufletul din duhul sfânt, cu gândul din iuțimea îngerilor, cu puterea de la Sfânta Troiță, și'l făcu om deplin¹⁾).

Acesta este cuvântul fetei când cere ertăciunea părinților și face, ca să zic așa, istoricul căsătoriei, începând cu zidirea omului, cu Adam și Eva. Alte paralele din toate literaturile a strâns Veselovsky în cartea sa²⁾, unde susține asemenea originea literară acestei credințe, cu toate că este foarte răspândită. Intr'adevăr face parte și din „Intrebările“ ce s'a întrebat Solomon cu Saturn, de cari am vorbit mai sus, cu ocaziunea lui *Bertoldo*.

Incercările de a explica numele lui Adam, se află și în hronografele noastre și în „Indreptarea legei“³⁾. Ne mărginim a pomeni numai textul din urmă. Mai pe larg despre aceasta a tractat Fabricius⁴⁾; iar textele slavice s'au publicat de Pypin⁵⁾ și Thonravov⁶⁾.

¹⁾ Episcopul Melhisedec în : Convorbiri literare, an. XIV 1880, p. 293 b.

²⁾ Slavianskiia skazaniia o Solomonê i Kitvorasê St. Ptsbg, 1872 p. 169 No. 1.

³⁾ L. c. p. 714. cap. 7.

⁴⁾ Cod. pseudopigr. V. Test I, 40—50.

⁵⁾ Sbornic f. 12—14.

⁶⁾ Loc. cit.

Iată dar textul după „Indreptarea legii“ :

Ce însă Dumnezeu deaca au făcut pre omul, puse-î numele *Adam*, și acest nume iaste ovreesc, pentru că Ovreaii zic pământului *Daman* ¹⁾, pentr'aceea se chemă ziditul cel de întâi Adam, căci că e scos deîn pământ. Sau și într'alt chip, pentru că începutul lui, *A* se chiamă Anatoli (adecă răsăritul), iar *D* se chiamă Disis (adecă apusul) iară celalalt *A*, se chiamă Arctos (adecă miază-noapte), iară *M* se chiamă Mesemvria, (adecă miază-zi).⁶ După cum se vede, s'a servit traducătorul aci de un original grecesc, de oare-ce cuvintele citate sânt grecești; în textele slavone au fost înlocuite prin cuvinte corespunzătoare slavice, având aceleași inițiale: A. D. A. M.

Zidirea lui Adam din pământ, a dat naștere la o mulțime de ghicitori, din cari unele au fost citate de noi cu ocaziunea acestora.

Mult mai important și de o influență mult mai mare asupra literaturii populare universale este apocriful : „*Povestea despre Adam și Eva*“, adică în fond, introducerea la „*legenda despre lemnul crucii*“. Dorința de a vedea deja în Vechiul Testament prevestirea Mântuitorului, a făcut să se caute pentru tot ce se spune în Testamentul nou, o pregătire în Vechiul Testament. Așa s'a căutat și originea lemnului crucii, pe care s'a răstignit Mântuitorul; acest lemn nu poate să fie de o proveniență ordinară, ci trebuie să fie pregătit deja, pentru acel scop dacă se poate de la zidirea lumii.

Intr'adevăr legende ebraice, cu mult înaintea erei vul-

¹⁾ Acest cuvânt e greșit : forma adevărată este : *adama*.

gare au găsit o origine ilustră pentru *toiagul lui Moise*, cu care a spintecat Marea roșie și a făcut atâtea minuni, și s'a zis că toiagul lui Moise n'a fost alt-ceva decât o ramură din pomii raiului, pe care D-zeu a dat-o lui Adam, ca să lucreze cu dânsa pământul. De la Adam a ajuns la Noe, de la Noe la Sem, de la Sem la Iacob, care pribegind în Egipt a lăsat acel toiag moștenire lui Iosif, de unde a ajuns în comoara lui Faraon, împăratul Egiptului. Iethro, care după legendă era sfetnic mare la curtea lui Faraon, plecând de acolo a luat acel toiag cu sine și l'a sădit în grădina lui, făgăduind mâna fetei sale aceleia, ce va smulge acel baston din pământ. Numai Moisi a reușit și ast-fel a ajuns acel toiag minunat, pe care era săpat numele lui D-zeu, în mâna lui Moisi, și ast-fel a săvârșit el minunile cele mari ¹⁾.

În loc de a spune că D-zeu a dat acel baston însuși lui Adam, s'a schimbat legenda, zicând că s'a dat acel baston lui Sith, fiul lui Adam, dar pentru Adam. Și așa s'a născut vestita legendă, pe care am publicat-o după textul cel vechiu românesc din „Paliia“ (sec. XVII) adică : *Călătoria lui Sith la râu*. Povestea de sus însă este numai un singur epizod la care fantasia activă legendară, de timpuriu deja, a mai adăugat și alte, și așa s'a născut prototipul cel grecesc, mai contemporan cu Christos, cunoscut sub numele de *Apocalypsul lui Moisi* publicat de Tischendorf ²⁾. Nu este aci scopul nostru a urmări această legendă prin toate

¹⁾ Pirke de R. Eliezer c. 40. Targum Janathan la Exodus cap. 2 v. 21. Jalkut I. § 173.

²⁾ Apocalypse apocryphae Lips. 1866 p. 1—23.

literaturile, mai cu seamă când a fost deja studiată pe o scară foarte întinsă de către Mussafia ¹⁾ și d'Ancona ²⁾. Ne vom mărgini deci la recenziunea română și la prototipul imediat slav.

Povestea română ne spune : Adam gonit din raiu șade în preajma raiului și plânge cu amar greșala sa. Noaptea vede el în vis că Eva va naște pe Cain și Avel, și Avel va fi omorât de către Cain. Ingerul îl oprește însă de a spune Evei ceea ce a văzut în vis. Adam trăește după aceea 970 de ani și se îmbolnăvește ; atunci se strâng toți oamenii în jurul Evei și o întreabă : de ce bolește tatăl nostru ? Eva le povestește, că D-zeu dându-le toate pe mâna lor, i-a oprit numai de a mânca din pomul ce stetea în mijlocul raiului. Diavolul însă sub chipul unui inger strălucitor și prin mijlocirea șarpelui o ademeniră să mănânce din roadele aceluși pom. În minutul acela căzură frunzele tuturor pomilor raiului, afară de acele ale pomului din ale cărui roade mâncaseră. Apoi dete Eva lui Adam de mâncă și el din pomul oprit ; atunci se coborâ D-zeu și se așeză pe un tron în mijlocul raiului și porunci ingerilor de scoaseră afară din raiu pe Adam și pe Eva. Adam și Arhanghelul „Ioil“ se rugară în zadar înaintea lui D-zeu.

Înaintea raiului stătu Adam și Eva 15 zile și încerpură a căuta ceva hrană, dar peste tot pământul nu găsiră alt-ceva de cât scaeți. Intorcându-se iar la raiu s'au rugat de D-zeu să le dea cel puțin o floare spre po-

¹⁾ Sulla leggenda del legno della croce Viena 1870.

²⁾ Legenda di Adamo ed Eva. Bologna 1870.

menire și D-zeu le dete tămâie și „*livan*“ și „*ladan*“ tot de o dată le dete Arhanghelul „*Ioil*“ în urma poruncei lui D-zeu a șaptea parte din raiu ; iar pe toate dobitoacele ce trăiau până atuncea în raiu îi scoase afară.

Când voi apoi Adam să are pământul, veni diavolul și îl opri zicând *cum că pământul e al lui*, numai atuncea îi va da voie, când Adam i se va închina lui, și îi va făgădui și copiii lui. Adam zise că el și copiii să fie aceluia, a căruia e și pământul, știind bine că D-zeu se va coborâ o dată pe pământ ; Diavolul ceru ca Adam să îi dea acea făgăduială în scris, și Adam îi o dete, după cum îl învățase diavolul, adică puse mâna lui pe o piatră, și urma mânei rămase întipărită pe acea piatră. Diavolul o luă apoi și o dete la 400 de tracii să o păzească zi și noapte. Apoi zise Eva să se căiască de faptul lor și Adam îi zise să stea 40 de zile în apa Tigrului, iar el va sta tot atâta vreme în apa Iordanului, Eva însă să nu se lase să fie ademinită de năcar cine va veni. Diavolul se încercă într'adevăr să spitească pe Eva sub diferite chipuri, ea însă nu se lăsă, până când se sfârșise vremea hotărâtă și veni Adam de o scoase ; și ast-fel îi scăpă D-zeu de diavolul.

» După aceea locuiră în Madiam. Acolo născu Eva pe Cain și pe Avel, și Cain omorâ pe Avel.

Aci începe fragmentul ce l'am publicat în Revista p. 78—80 al cărui coprints e cel următor :

» Adam îngropă pe Avel în locul ce se chiamă Rion și apoi născu Eva pe Sith ; când ajunse Eva până aci

cu povestirea, strigă Adam să tacă că sufletul îi se împuținează.

Iară Sith se propuse să se ducă în Raiu să aducă ceva de acolo, pe care văzând Adam să se răcorească. Când se duse cu Eva la Raiu vru să'l mănânce o fiară cumplită anume „*Gorgonia*”, de care abia scăpă; căci Eva începu a plânge într'atâta, cât se auzi de la răsăritul soarelui până la apus. Ingerul venind la dânșii îi întrebă ce vor, ziseră că Adam „pofteste să vază din pomul maslinului, doare cum-va i s'ar mai potoli boala lui. „Ingerul dându-le o ramură din acel pom le spune că e prea târziu și Adam trebuie să moare căci s'au apropiat zilele lui de moarte. Din ramura aceluï pom își împleți însă Adam o cunună înaintea morței sale, și 'și o puse în cap. Apoi îngropară pe Adam cu cununa ce era în capul lui, în locul ce se chema *Gherosia Plata*. Șase zile după moartea lui Adam muri și Eva. Din cununa aceea crescú un lemn.“

Dacă comparăm numai în mod superficial această legendă română cu cele slavice publicate de Pypin, Tihonravov și Porfiriev și cu apocalipsul cel grecesc, totuși vedem în mod clar deosebirea fundamentală între cel din urmă și cel român, și identitatea mai absolută a celui român cu cel slav. În special se apropie de textul român, cel slav din secolul XV publicat de Tihonranov sub titlul: „ispovedania Evei“, numai începutul, despre gonirea din raiu lipsește la această din urmă redacțiune, pe când se află în cele publicate tot de Tihonravov¹⁾ sub titlul de:

1) Ib. pag. I, idem vol. 6—15.

„Povestea lui Adam și a Evei, de la început până la sfârșit.“ Numai unele detalieri dăm aci, cari ne arată dependența textului român, de cel slav și deosebirea sa de cel grecesc. Așa, afară de schimbări și prelucrări este de observat d. e. Arhanghelul *Ioil* care în textul grecesc are forma *Ia-el*, dar aci nu este numele unui arhanghel ci însuși numele lui Dumnezeu, format din cuvintele ebraice *Iah* și *El*. Traducătorul slav n'a înțeles aceasta și din *Ia-el* Dumnezeu, a făcut *Ioel* și apoi *Ioil*: un Arhanghel.

Din episodul cu înscrisul dat de Adam diavolului, care lipsește în originalul grecesc se vede clar, cine a putut fi acel traducător și prelucrător. Diavolul vine la Adam, și îi zice că acesta n'are dreptul de a lucra pământul, care e al diavolului, pe când Dumnezeu e stăpân numai pe cer, întocmai după credința bogomilică. Dar mai curios este, că tocmai acest episod a intrat în literatura populară română. Probă pentru aceasta este colinda ce s'a dezvoltat de aci, pe care o posedăm în 2—3 variante, una într'un manuscris al nostru scris pela 1800, care între alte povești și legende, conține și un fel de colindă rimată, publicată de noi lăturea cu fragmentul de sus în „Revista“ p. 80—82.

Varianta a doua mai complectă se află în manuscrisul d-lui Ar. Densușianu, de pe la începutul secolului nostru; al treilea variant apoi ciuntit în „Cântările de stea“ ale lui Anton Pann ¹⁾ unde lipsește tocmai partea esențială.

Noi publicăm aci, atât colinda după recenziunea

¹⁾ Cântarea a 18-a.

complectă, cât și o parte din textul fragmentar publicat de noi în Revista, care reprezintă un text mai vechi și mai complet în ceea ce privește epizodul de față.

VERȘUL LUÎ ADAM ¹⁾.

Veniți toți cei din Adam
 Și cu fiu lui Avram,
 Să cântăm versuri cu jale
 Pentru a lui Adam greșale;
 Și pentru a lui izgonire,
 Jalnica din rațu gonire.
 Că îndată ce au greșit,
 Domnu din rațu l'au gonit;
 Și în poarta rațului pusă
 O pară de foc nestinsă
 Adam văzându-să pă sine
 Lăpădat de atâta bine,
 Tare începu a plânge
 Și cătră Eva a zice:
 O amar Evo și ție!
 Că tu îmi făcuș aciasta mie.
 Că pre tine te ascultai
 Sfânta poruncă călcai,
 Care pentru o mâncare,
 Sânt pedepsit așa tare;
 Că acum mă bucuram,
 Intru slava ce eram.

¹⁾ No. 16 pag. 26—29.

Pentru aceea, Doamne, sfinte,
Fie-ț de noi aminte ;
Nu ne de tot lepăda
Fiind noi zidirea ta ;
Și fie-ț de mine milă
De am și greșit de silă.
Doamne, eū am greșit ție !
Iar pentru a mea soție,
Să nu fiu până în sfârșit
Așa tare părăsit.
Raīule ! grădină dulce !
De aici nu m'aș m'aī duce,
De dulcīața poamelor,
De mirosul florilor,
Pentru dulcīața din tine.
O amărătul de mine !
Că unde îmi aduc aminte,
De a tale și multe sfinte,
Lăcrămile mă cuprind iară,
Aprinzându-mă cu pară.
Domnul, cel prea sfânt, văzând
Pre Adam așa plângând ;
Trimițând al său cuvânt,
Pre un inger al său sfânt,
Și cătră Adam zicând :
„ Tacī, Adame ! nu măi plânge.
Măcar de aī și greșit,
Nu te am de tot părăsit.
Dar de acum veī căștiga,
Toate cu sudoarea ta ;
Lucrând tu pământ cu trudă,

Și cu osteneală crudă ;
 Murind cu amară moarte,
 Precum și fieurăle toate.
 Tu Evo întâi ai greșit,
 Pre Adam l'ai prilostit,
 Și din toate (?) ai luat,
 Și și (!) lui Adam i-ai dat ;
 Și tu când vei naște prunci,
 Atunci să ai grele munci ;
 Dar vei fi bărbatul
 Săpt (!) toată ascultarea lui. "
 Evi încă i-au dat minte
 Cum să-și facă îmbrăcăminte.
Iar deavolul cel viclean
Prin al său prea viclean plan,
Insuși la Adam s'au dus,
Și cătră Adam au zis ;
Taci, Adame ! Nu măi plânge !
Ci fă precum eu voi zice :
Dă-mi tu mie, ce voi cere,
Ca toate să fie a mele ;
Fii cât vor fi din tine,
Dă-i cu toată să fie la mine,
Și supt a mea ascultare,
Find eu împărat mare ;
Apoi te voi lăsa în pace,
Să lucrezi precum îți place ;
Și dă Adame niște lut moale,
De cari fac olari ole ;
Și dă Adame, flama ta
Așa-ț vorbește Sătana.

*Cum Adam flama ș'au pus,
 Nao pecete ș'au scris.
 La Marea Neagră s'au dus,
 In mare o au ascuns ;
 Draci o sută o străjuea.
 Fiește cine călătorea,
 De pre acolo îl depărta ;
 Nu pute merje în nevoea sa.
 Domnul s'au milostivit,
 Și din iad ne au slobozit,
 Dând pre fiul său spre moarte,
 Au mântuit lumea toată,
 Petrile s'au despicat
 Și pecetea o au luat.“*

Iată acuma și partea respectivă din a doua variantă
manuscriptă :

„Iar Satana văzând
 Pre Adam pământul lucrând,
 Iar vrășmașul d'inceput,
 Groznic cuvânt i-au grăit :
 Cine ți'au poruncit ții
 De'm faci stricăciune mi ;
 De 'm strică pământul,
 Fînd aici stăpân eu ?
 Iar Adam au grăit :
 Dumnezeu m'au poruncit.
 Iar Satana iar răspunsă,
 Și luî Adam așa zisă :
Eu sînt aici Dumnezău

Dar pământul este al meu ;
 Iar tu fugi de aici în raîu
 Că acolo moșii ai ;
 Iar aici nu te o (îu) lăsă,
 Nicî pământul nu-ți voiŭ da.
 Dar aciasta Adam văzând,
 Vrajmașul pre el goni(n)d,
 Nu știea cê va mai face,
 Și încotro să va mai duce ;
 Și începu ear a plânge,
 Și cu glas vrednic a zice :
 Amar miî, greșitul !
 Și vai miî pedepsitul !
 Din raiu fuseîu izgonit
 Și nicî aici nŭ sânt odihnit.
 Amar și vai de mine,
 Pentru scârba ce-î spre mine !
 Iar Satana văzând,
 Pre Adam plângând ;
 I-au grăit cu glas zicând,
 Ca să-l mai înșale vrând :
 O Adame ! nu mai plânge,
 Ci ascultă ci-ț voîu zice ;
 De voește să trăește în pace,
 Să lucrezi precum îț place.
 Fă și tu mie pre vrere
 Să'mî daî mi ci-ț vo (îu) cere.
 Iar Adam nepricepând
 Vrajmașul viclejind,
 I-au fâgăduit să de
 Ori ci va cere la el.

Atunce Sătana au răspunsu

Și cătră Adam au zis :

Eu voiu să ceru de la tine,

Fii, ci vor fi din tine ;

Să-î dai miî spre ascultare,

Find eu împărat mare.

Atunce Adam zisă luî

Vrând să facă voea luî :

Da-voiu țiî, ai tăî să fiî,

Precum vreî, așa să fiî ;

Numai să mă lași în pace,

Să lucrez precum îm place.

Iar Satana ȳau zis

Și luî Adam răspunsă :

Bine făcuși și vii face,

Să lucrez precum îț place,

De miî da și miî scrisoare,

Ca să aibu încredințare !

Atuncî Adam au răspunsu,

Și cătră Satana zisă :

Dar eu carte nu știu

Ca țiî zăpis să-ț scriu.

Atuncî Satana răspunsă,

Și cătră Adam așa zisă :

Vino încoace după mine

Ca să te învăț pre tine.

Și făcând o cărămidă,

Pre cu meșteșugu făcută,

Zisă luî Adam să o ea,

Să ș pue palma pre ea.

Adam după ce pusă,

Rămasă iscălitură scrisă ;
 Adam pre fii lui vânzând,
 Vräjmaşului dându-ı pre ei.
 Iar Satana luând.
 Zapisul acela, puindu-l și gândind,
 Unde il va pune
 Să-l ascunză foarte bine.
 Iar la Palestina este,
 O peträ cu mare veste ;
 Și acel zapis il pusă,
 Intr'acea apă ascunsă,
 Sânt (? supt) o peträ mare lată
 De mal nu prea depărtată,
 Și atăta diavoli stârnisă,
 Și acolo păzitori pusă ;
 In fel de feluri puind,
 Și pre nemere lăsând.

.
 Hs. Dumnezeu cel sfânt,
 S'au născut trup pre pământ.
 Care vrând să să botezä,
 Ca lume să lumineze ;
 Au venit la Iordan,
 Despre părțile lui Dan.
 Decı el în apă întrând
 Ioan să-l boteze vrând ;
 Stătu pe ace peträ mare,
 Și cari o păzä dracı tare.
 Și văzând, o apucă,
 Și în mână o sfărämă.
 Iar Satana văzând,

Atâta rău luî făcând,
 Să minuna cine este,
 Omul, sau Dumnezeu este ;
 De vreme că-l vede tare
 Ca pre un Dumnezeu.
 Și vre ca să-l ispitescă cine este el niare
 Dar vre să'l înșale,
 Nepricepându-să la el.
 Că Dumnezeu cu morte luî,
 Au sdrobit putere luî,
 Și au scos roții luî,
 Pre Adam cu fiî luî ;
 Iar pre diavolul l'au legat,
 Și în Tărtar l'au aruncat.

Gonirea luî Adam din rău și tânguirea sa înaintea porților răului, plângând dulceața ce o perduse a fost și mai mult roditoare și a dat naștere la o mulțime de cântece de stea, cari toate variază aceeași temă, adăogându-se la unele și mângăerea ce o dă Dumnezeu luî Adam, cum că nu pentru totdeauna va fi depărtat din rău.

Noi posedăm acuma mai întâiu un ast-fel de *cântec* în manuscriptul d-luî Densușianu ¹⁾ intitulat asemenea: *Versul luî Adam*, apoi îl posedăm în *trei* variante într'un manuscript de cântece de stea din anul 1821, care se află în posesiunea noastră ²⁾. Aci în cântecul cel d'ântăiu se plânge Adam cătră Eva, de aceea că părăsește răul.

¹⁾ No. 18 p. 31—33.

²⁾ No. 14 pag. 22; No. 20 pag 27—28 și No. 21 pag. 29—30.

Cântecul al doilea este din potrivă, jalea răului, pentru călcarea poruncei lui D-zeu de către Adam. În sfârșit cântecul al treilea, intitulat : „*dispărțire*“ este tânguirea lui Adam, adresată răului, și se potrivește cu varianta din manuscriptul Densușianu, care are și recenziunea cea mai complectă.

Afară de aceste variante manuscrite mai posedăm și unele tipărite. Așa cântecul de stea, din colecțiunea lui Anton Pann, care începe: „Adam, dacă a greșit“ etc. ¹⁾

Altă variantă se află între Colindele d-lui Marinescu ²⁾, intitulată : *Judecata lui Adam*, repetită apoi în toate edițiunile ulterioare de „Cântece de stea,“ publicate sub numele lui Anton Pann.

Dar nu numai la Români se găsesc cântece de stea și colinde privitoare la izgonirea lui Adam din raiu ci și la Slavi; Bezsonov a cules o sumă însemnată de ast-fel de cântece atât din manuscrite vechi, cât și din gura poporului ³⁾. Mai cu seamă cele d'ântăiu au o asemănare frapantă cu cântecele noastre.

O continuare rațională a legendei despre Adam și Eva, este: **legenda despre lemnul crucei**

În singura recenziune română manuscriptă de care am putut da până acuma, adică în „Paliia“ urmează într'adevăr această legendă, imediat după cea despre Adam. Ceea ce este interesant în această legendă, sub

¹⁾ Ed. 5-a București 1852 No. 18.

²⁾ Colinde etc. București 1851 No. 32 p. 91—92.

³⁾ Bezsonov: Kalêki perehojie. Fascic. 6 No. 632—668 pag. 236—314.

forma în care o avem noi în literatura română este, că ne arată pe de o parte învederat originea slavobogimilică imediată, pe de alta ne indică și originea probabilă orientală, de unde a ajuns la Slavi și la Români. Căci un prototip deadreptu grecesc sau oriental nu s'a găsit până acuma. Iar *indicile* cărților apocrif spun de a dreptu că *legenda crucei* este scornită de către popa Ieremia cel afurisit. Acest popa Ieremia nu este alt cine-va de cât însuși popa *Bogomil*, fondatorul secției Bogomililor. Unele trăsuri s'au mai păstrat într'adevăr atât în textul slav ic după redacțiunea publicată de Tihonravov ¹⁾ (din sec. XV) și de Porfiriev ²⁾ cât și în textul român, care se vede că e tradus după acel text slav ic. Mai mult se depărtează cele alte redacțiuni slavice din sec. XVI și XVII publicate de aceleași ³⁾ și cel din sec. XIV tipărit în extract de Veselovsky ⁴⁾ după o comunicare a lui Jagic'.

Iată deci ce ne povestește legenda română intitulată „Povestea lui Gregorie blagoslovit despre crucea mântuitorului și crucile celor doi tâlhari.” Această legendă se compune din dou e variante, întocmai precum și în textul slav ic.

a) Din cununa lui Adam, împletită dintr'o ramură adusă de către Sith din Raïu, cresc un pom minuat. El cresc în trei ramuri, cari se uneau de 7 ori și apoi iar se desfăcea. Din același pom, din care se luase ramura pentru cununa lui Adam, mai scoase apa

¹⁾ Loc. c. I, 308—313.

²⁾ P. 69—99 mai cu seamă cea din p. 216—220.

⁴⁾ Tihonravov I. p. 305—308. Porfiriev p. 101—103.

³⁾ Solom. i Kitovras p. 172—173. No. 1.

potopului încă o ramură care crescă și se făcu un pom. Din acesta făcu Sith un foc de a pururea, care ardea spre pomenirea lui Adam. Acest foc era păzit de fiare sălbatice, cari nu lăsa pe nimeni să se apropie de dânsul. Când greși Lot, veni el la Abraham și vru să se căiască. Atuncea îl trimese Abraham să aducă tăciuni din acel foc. Fiarele cari păziau focul lăsară pe Lot să ia acei tăciuni, și el se întoarse nevătămat la Abraham. Dar aceasta nu ajungea, pentru ispășirea păcatului său, ci Lot trebuia să sădească acei tăciuni și să'i udă cu apa Iordanului, ce o aducea în gură; numai atuncea când acei tăciuni vor înflori. îi zise Avraam, va fi și el ertat de păcatul lui; într'adevăr înfloriră acei tăciuni. Din acest lemn s'a făcut crucea celui d'ântăiu tâlhar. Tot așa fuscă de apă și al treilea pom din rău și crescă lângă apa „*Merra*”.

Până aci povestea ântăia despre originea lemnului crucei și lemnului crucilor celor doi tâlhari. Interesant este epizodul relativ la Lot care se află trecut și în hronograful nostru ¹⁾ cu cuvintele următoare:

„Așijderea și Lot mult aŭ plânsă cu amar cătră Dumnezeŭ păcatul său, ci aŭ curvit cu sângele său și dzic să fie mersu Lot de s'au ispoveduit la Avraam pentru acea greșală, și să 'i fie dzis Avraam pentru acea greșală, și să 'i fie dzis Avraam, să înplante trei tăciuni, și să-î tot ude în toată vreamea până să vor prinde și să înverdască, și atuncea va ști că i s'au ertat greșala. Inșă acest lucru cu tăciunii, *nice în scrisori nu să află, numai să aduce den bătrâni*

¹⁾ Fol. 13-a.

poveaste, carea și noi o am scris pe urmă altora ca să se afle¹⁾.

Izvorul acestei „*poveste din bătrâni*” cum se exprimă cronicarul nostru este byzantino-oriental. Fabricius¹⁾ a publicat textul grecesc după un manuscris al analelor cronicarului byzantin Glycas. În literatura slavică, afară de legenda crucei de mai sus se mai află acest epizod și deosebit²⁾.

Infiorirea lemnului uscat, ca semn de ertarea păcatelor, o întâlnim de asemenea în literatura populară orientală și occidentală. Cunoscută și vestită este legenda germană de *Tannhäuser*. O altă poveste de felul acesta ne spune Gervasius de Tilbury din sec. XIII în cartea sa, „*Otia imperialia*,³⁾” și Liebrecht aduce o sumă de paralele în notațiunea sa la acel pasagiu⁴⁾ între altele citează Liebrecht și basmul român publicat de Schott.⁵⁾ Fiind un basm român, și dovedind printr’aceasta că această legendă a intrat și în literatura populară română nescrisă, vom da aci pe scurt coprinsul acestui basm, intitulat: „*Pomul ertării păcatelor*.”

„Un pescar fâgăduiește dracului că-î va da pe fiul său dacă acela îi va da bogăție multă. Tânărul plecând la îad, își puse o rasă călugărească cusută cu cruci de sus până jos. Pe drum ajunge la o culă de

¹⁾ Cod. pseudopigr. Vet. Test. I, 428 – 431.

²⁾ Porfiriev l. c. p. 49 și p. 57—58.

³⁾ Ed. Liebrecht. Hannover 1856 c. XXXV p. 22.

⁴⁾ Ibid. p. 112. No. 40-a; vezi și Perger, *Deutsche Pflanzensagen Stuttg. u. Ostringee* 1864 pag. 284 urm.

⁵⁾ *Walaschische Märchen Stuttg.* 1845 No. 15 p. 165 urm.

tâlhari, cari îl primesc bine, și nu-î fac nimica. Mama tâlharilor auzind că se duce la iad, roagă pe feciorul pescarului să întrebe în iad cum ar putea să se căiască tâlharii și să dobândească ertarea păcatelor. Când vine la iad nu 'l primește dracu, căci îl vede călugăr, ba îi dă chiar un zapis de slobozire. Intorcându-se spune tâlharilor ceea ce dracu îi a zis ca răspuns la întrebarea: cum poate un tâlhar să dobândească ertarea păcatelor. Numai cel mai tânăr o face adică: *el împlântă în pământ ciomagul, cu care a săvârșit cel d'ântăiu omor, și îl udă cu apa adusă în gură atâta, până când prinse rădăcină și înflori.* Din merele de aur ce scoate pomul acesta, es porumbeii albi. Văzând cei l'alți tâlhari minunea aceasta se căesc și ei, și predându-se judecății, sânt ertați. *

Prototipul acestor legende despre înflorirea unui lemn uscat, este fără îndoială povestea biblică, despre bastonul lui Aron, care înflorește într'o noapte.

A doua variantă, a legendei de mai sus conținută tot acolo, întocmai ca și în textul serbo-slavon este fără îndoială aceea care a fost prelucrată de popa Bogomil. Iată ce ne spune:

„Când zidi D-zeu lumea nu era alt-cineva pe lume afară de dânsul de cât numai *Satanael*; acesta din urmă fură din semințele pe cari D-zeu le sãmâna pe pământ și le sãmâna el în mijlocul raiului. Din cauza aceea goni D-zeu pe *Satanael* afară din raiu, care îndată ce eși se înegri. Din acele semințe crescură *trei* pomii; unul al lui Adam, cel alt al Evei și cel de al treilea al lui D-zeu. Pomul cel d'ântăiu fu dus afară din raiu de către apele râului Tigris, al doilea pom îl

scoaseră apele potopului și îl duseră până la *Merra*. Cu acesta îndulci Moise apa amară din *Merra*.

» Când voi împăratul Solomon să zidească templul din Ierusalim puse să se aducă pomul lui Adam ; acesta însă căzu în Iordan și se afundă, numai din întâmplare fu regăsit. Dar nici acest pom, nici al doilea pom care crescă pe malul Iordanului, sădit de către Lot, nu se potriviau nici decum la zidirea templului, căci, când erau mai lungi, când mai scurte de cât cerea măsura. Atuncea puse Solomon pe *dracii de u* aduseră al treilea pom, însuși din raiu. La rădăcina acestui pom se afla capul lui Adam. Dar nici acest pom n'a putut fi întrebuințat la zidirea templului, și a fost pus la o parte împreună cu cei l'alți doi. Când veni Sibila la împăratul Solomon se așează pe acel pom, dar acela o arse și ea prooroci, că pe dânsul se va răstigni Mântuitorul.

» Solomon văzând capul lui Adam, strânse tot poporul și împreună lovindu-l cu pietre grămădiră movila ce se numește »Lithostroton.«

Se știe că era credința generală, începând de la primii secolii ai creștinătății, cum că capul lui Adam se află sub muntele Golgatha, pe care s'a răstignit Mântuitorul, zicându-se ast-fel, că Mântuitorul s'a săvârșit chiar pe acela, care a adus cel d'ântâiu păcatul în lume. Această legendă se esplică prin numele Golgatha, sau mai bine *Golgaltha*, care însemnează în limba ebraică: *căpătâna*, de sigur după figura muntelui, care se află aproape de Ierusalim. Fantasia religioasă ajutată de legende esistente, a esplicat numele, zicând cum că *căpătâna* e a lui *Adam*. Litera-

tura respectivă, fără espicarea acestei legende, s'a strâns de Fabricius¹⁾; textele slave s'aŭ pomenit de Jagic²⁾. Aceeași legendă o cunoaște și d. Creangă, după cum îmi spune, dar nu își aduce aminte, dacă o cunoaște din citit sau din auzit.

Cu drept cuvânt a observat Veselovsky³⁾ că lemnul crucei este adus după această legendă, de către *dracii* din raŭ, ceea ce se espică prin rolul ce joacă demonii în credința bogomilică, și prin lipsa de respect ce aŭ avut ei față cu crucea. De altă parte pomenirea lui *Satanael*, care singur pe lângă Dumnezeu esistă încă de la zidirea lumii, nu poate să aibă de cât aceeași origine, fiind espresiunea cea mai clară a dualismului bogomilic. Aceste amândouă pasagie lipsesc în variantele occidentale.

Adăugând pe lângă aceasta și observațiunea, că și legendele solomonice aduse din Orient aŭ fost în special cultivate de aceeași sectă, avem legătura cu un cerc întnis de legende, cu care a putut veni și această legendă din Orient, cu toate că până acum n'avem acolo de cât urme răslățite „membra disjecta.“

Despre *Sibila*, de care se vorbește în mod sporadic într'această poveste, vom vorbi mai pe larg cu ocaziunea legendelor solomonice, unde își are locul său natural, făcând parte integrantă dintr'un șir însemnat de povești și legende.

1) Cod. Psendep. V. Test. I, 56—60.

2) Archiv f. sl. Philolog. I, 90 No. 1.

3) L. c. p. 171 urm.

CAIN ȘI AVEL. LAMEH.

Biblia ne spune că amândoi au adus jertfe lui D-zeu, că D-zeu a priimit jertfa lui Avel și a respins cea a lui Cain, din care cauză Cain supărat pe frate-său, se sculă asupra lui și'l omoră, pe când se aflau amândoi la câmp.

Pentru un cititor, cu băgare de seamă, se naște întrebarea, cum a știut Cain să omoare pe frate-său, de oare-ce până atunci nu murise încă nimeni și Cain n'a putut să știe nici de moarte, nici de omor? La această întrebare, iată ce ne răspunde literatura noastră apocrifă. Mai întâiu Hronograful¹⁾, ca textul cel mai vechiu:

»Ce să miră (Cain) cum va face ca să'l omoare (pe Avel) și să'l piarză de pe fața pământului, că până atunci nu era moartea în oameni, ce nu știea Cain cum ar face perire frăține-său lui Avel. Iar odată viindă Avel cu oile aproape de unde plugăria Cain, și era locul pietros cu stânci; iară oile cum era unele culca-

¹⁾ Fol. 7 a.

te pre supt poalele stâncilor la soare, iar altele s'au fostu pascănd precumu-î obicîaiul. Iară Diavolul s'au făcut în chipul unui țap și s'au suit într'o stâncă și cu coarnele au împinsu o piatră asupra oilor și au lovit pe o oae și o au omorât în loc. Iar Cain văzând așa au știut și el cum ar omoră pre frate-său, și s'au dus de au luat o piatră și o au ascunsu la un loc și au mărșu de chemă pre frate-său și au mărșu cu voroavă amândoi până la locul unde au ascunsu piatra, și luând piatra au ucis pre frate-său acolo și i vârsă sângele precum îi arată diavolul. Și au făcut Cain acolo 7 greșali : întâi, că au mâniat pre D-dzău ; a doa, că au făcut jeale mâne-sa ; a treea au lăsat fără fecior pre mumă-sa ; a patra, că au scurtat dzile frăține-său ; a cincea au spurcat pământul cu sânge ; a șeasea că au mințit lui D-dzău ; a șapte au tăgăduit despre D-dzău, dzicând : au doară paznic sint fratelui meu ? *

Până aci Hronograful. Iată acuma și cum răspunde la aceeași întrebare manuscriptul nostru mixt de la 1800, din care am citat sus tânguirea lui Adam și zapisul dat de dânsul Diavolului. Partea întâie acestui manuscript coprinde *Întrebările și răspunsurile* des pomenite. Intre aceste, *întrebări* se află și următoarea : „Când au perit a patra parte din lume ? Răspunsu : când au ucis Cain pe frate său Avel. Întrebare : dar cine l'a învățat, de vreme ci el nu știea să ucigă ? Răspuns : Diavolul l'a învățat, căci că fiind el ucigaș d'inceputul lui, au arătat și lui Cain cu chip de orândueală ca acesta ; că pascănd caprele pre lângă un munte înaltu ; iar diavolul să făcu un țap mare, și să sui de asupra petrilor pe munte și răstogoli o petră mare cu cornele ; și viind

petra în jos au lovit o capră în cap și au murit. Acias-
 ta văzând și Cain ucisă și el pe frate său Avel. «

A doua parte, conținută în recenziunea Hronografu-
 lui, privitoare la enumerarea celor 7 păcate făcute de
 Cain, se regăsește într'un alt manuscript mixt al nostru
 de pe la mijlocul secolului XVIII (c. 1750). Pe lângă
 altele conține acel „sbornic“ între „*Intrebările și răs-
 punsurile* sale, cea următoare: Intrebare : care sântu
 celi 7 izbănderi cari le au zăș Dumnezău cătră Cain,
 că de șapte ori să va izbăndi pentru păcatile lui? Răs-
 punsul: Intăi cu moarte lui Avel pre Dumnezău mânia;
 a doa pre mumă-sa întristă; a trie, pre mumă-sa spărie
 cu stărpie; a patra, pre frati-său omoră; a cince, sânge
 drept vărsă; a șasea, pământul spurcă; a șapte, ia-
 dului făcu parte de oameni. Acestora păcate de moarte
 li este rădăcina pizma. «

Deosebirele ce observăm între aceste manuscripte,
 dovedesc ceea ce am spus la introducerea acestei părți
 a literaturii populare, cum că, cu cât mai multe co-
 pii există, cu atâta devine cea mai modernă mai sub-
 jectivă, mai asimilată cu literatura populară nescrisă.
 Copistul adaugă și scurtează după plac.

Ceea ce privește însuși originea acestor legende, nu
 se poate tăgădui că ea e orientală, căci mai aceeași le-
 gendă există și la musulmani, cu singura diferență, că
 diavolul se preface într'un om, care ține o pasere în
 mână și pe care o omoare diavolul aruncând-o pe o
 piatră și sdrobindu-și capul cu o altă piatră; ast-fel îl
 învață diavolul pe Cain, care urmează esemplul dat și
 sdrobește cu o piatră capul lui Avel, pe când acesta din

urmă dormea ¹⁾. Mai veche este legenda rabinică, repetată apoi de cronicarii bizantini, cum că Avel a fost omorât de Cain printr'o lovitură de piatră, și tot așa se află în Palaea slovenească în redacțiunea cea dezvoltată ²⁾.

Cele 7 păcate împreună însă cu 7 pedepse se află enumerate în cronica bizantină a lui Malalas, sau mai bine în introducerea luată din cronica lui Hamartolos. ³⁾ Nu tot în aceeași ordine, ci puțin schimbată găsim aceea enumerare într'un sbornic slavon din sec. XVII, No. 860 din bibl. Solovețki publicat de către Porfiriev ⁴⁾ Alt text slavice din anul 1494 s'a publicat de Pypin ⁵⁾

Dorotheus de asemenea pomenește în Synopsisul său ⁶⁾ atât modul cum a învățat diavolul pe Cain să omoare pe Avel, cât și enumerarea păcatelor. De aci conchidem că se află și în traducția română manuscrisă din biblioteca din Hohenzollern Sigmaringen.

Continuarea ce are această legendă în literatura slavică. cum că Adam și Eva au învățat de la doi corbi, cum, să îngroape pe Avel, lipsește pe cât știm până acum în hronografele română, dar s'a păstrat, puțin schimbată, în Intrebări și răspunsuri de la 1809 ⁷⁾ „In-

¹⁾ D'Herbelot, Bibliothèque orientale sub verbo : „Cabil“.

²⁾ v. Archiv f. slav. Philologie vol. V. p. 678. Porfiriev p. 106 ; Fabric. l. c. p. 119 urm.

³⁾ Ed. Bonn p. 5 și Fabricius, Cod. pseudepig. Vet. Test. I. p. 123—125.

⁴⁾ L. c. p. 104.

⁵⁾ Sbornik fol. 9. v. Porfiriev l. c. p. 50.

⁶⁾ Ed. Wien 1818 p. 21.

⁷⁾ Pag. 9.

treb. ci fu întâiu îngropat pre pământu? Răsp. Adamu, cându au vrut sa îngroape pre fiu-său Avelu nu știa cum să'l îngroape; și văzură o turturea îngropându-ș pui săi, atuncea au îngropatū și Adamu pre fiu său Avel.⁴

Această legendă foarte răspândită, se urcă cel puțin, până în sec. V căci se povestește deja în „Capitolile lui R. Eliezer“ de pe vremea aceea, cu deosebirea însă, că nu este o turturică ci un corb, care arată lui Adam, cum să îngroape pe Avel¹⁾. Tot așa o spune și legenda arabă²⁾ și așa s'a răspândit prin multe literaturi, până când a ajuns în literatura slavonă și de aci la noi.

Cain, ucigătorul fratelui său Avel n'a putut să moară de o moarte naturală. Literatura ebraică posedă legenda cea mai veche despre moartea lui Cain născută din cuvintele lui Lameh: „eu am ucis un bărbat pentru ranele mele, și un tânăr pentru vânătaele mele³⁾“. Ce bărbat a ucis Lameh și ce tânăr? Răspunsul la această întrebare este, **legenda despre moartea lui Cain.**

Înainte însă de a povesti aceasta, vom pomeni alta, interesantă pentru aceea, că face o parte integrantă din recenziunea română, și pentru aceea că ne arată, cum că legendele orientale au ajuns în literatura română *numai prin mijlocire byzantină și slavică.*

¹⁾ Pirke de R. Eliezar, cap. 21. Ialkut I. §. 38 fol. 11 b. II. §925 fol. 154 b.

²⁾ Weil, Biblische Legenden d. Muselm. p. 39.

³⁾ Genes. 4 v. 23.

Biblia ne spune că D-zeu puse semn lui Cain, pentru ca ver-cine l'ar afla, să nu'l omoare ¹⁾. Ce semn îi a pus D-zeu? Din anticitate deja s'a răspuns în multe chipuri. Unii ziceau ca D-zeu a făcut să crească un corn pe fruntea lui ²⁾ alți iar că *a tremurat* din tot trupul, și iar alții că D-zeu îi a dat *căinele* spre pază de toată fiarele ³⁾.

Intrând în literatura byzantină s'a conservat numai *tremurarea* ca pedeapsă d-zeiască; pe lângă aceasta de sigur sub influența asemănării între cuvintele K'αίς și Κων (adică Cain și câine) s'a mai născut legenda ce o narează Dorotheus⁴⁾ și care sub această formă a intrat în literatura noastră populară, combinându-se aci împreună, legenda bizantină despre Cain, și cea orientală despre Lameh. Iată acuma coprinsul acestei legende combinate, după Hronograf ⁵⁾.

»Dacă au îmbătrânit Lameh, i-au perit vederea și nu mai vedea, ce avea un poslușnic de-l purta, și când vrea să tracă (*sic!*) cu arcul, numai ce-î îndrepta săgiata în ce vrea să tragă, cum era orbu și nici un vânat nu-î mai scăpa denainte-î; și în toată vremea îl purta acel poslușnic la vânat, de săgeta și hiară și pasiri; și nu le vâna să-î fie de mâncat, ce pentru înbrăcăminte ce purta își făcea den piei; și pre atunci nice hiară nice pasiri nu să mânca, ce de la potop să mănâncă. Inblând Lameh pentru desâme drept vă-

¹⁾ Genes. 4 v. 15.

²⁾ Midrach Genes. rabba sect. 22 Ialkut I fol. 116 § 38.

³⁾ Fabricius cod. pseudop. V. T. I. p. 114 urm.

⁴⁾ P. 23—24 ed. 1818.

⁵⁾ Fol. 7-a — 8-a.

natul numai cu acest poslușnic, ce-i era de-i îndrepta săgiata spre vânat, și audziră sunet și socotiră că va fi vre un vânat, ce nu era vânat, ce au fost Cain cum îl blăstamasă D-dzău, și neștiind poslușnicul au îndreptat săgiata spre sunet; și cum au tras Lameh au și săgetat pre Cain în inimă, și au cădzut mort la pământ. Atunci s'au răscumpărat moartea lui Avel de șapte-zăci de ori mai cu asupră; Și au și priceput Lameh că n'au fost vânat, ce au fost moșu-său Cain și s'au scărbit foarte, și au pus săgiata în arc și au săgetat pe poslușnicul ce'l purta. Și au rămas trupul osânditului Cain neîngropat în pădurea aceea neîngropat, cum ș'au agonisit.

„Iară din capul lui Cain s'au făcut fântână înpuțită și izvorăea nește viermi spurcați, cum nu mai era pre pământ; și era câte cu patru picioare și cu coade; iar capul și urechile era ca de dobitoc de mari; deci dintr'acei viermi sintu *câni* precum să află în scriptură.“

Partea cea d'ântăiū este întocmai cu legenda rabinică¹⁾ cu deosebirea însă, că într'aceasta din urmă poslușnicul este însuși Tubal-Cain, nepotul lui Lameh; mai aproape este redacțiunea română de recenziunea lui Dorotheus; iar partea a doua e numai în Dorotheus; fără îndoială a avut o înriurire asupra acestei legende din urmă, afară de asemănarea numelor, încă și legenda sus pomenită, cum că Cain căpă-

¹⁾ Ialcut l. c.; Sefer haișar. v. prelucrarea poetică de Tend-lau: Das Buch d. Sagen und Legenden ed. 3. Fcft. a. M. 1873 No. 42 p. 199—201 și anotațiunile p. 374 urm.

tase de la Dumnezeu *un câine ca păzitor*. F. Liebrecht vorbind de Dorotheus ¹⁾ se mărginește la asemănarea sunetelor, fără a cunoaște midrașul și paralelele române.

O a doua variantă o posedăm în manuscriptul nostru din 1800 unde imediat după povestea în ce mod a învățat diavolul pe Cain să omoare pe Avel, urmează întrebarea următoare :

„Din ci s'a făcut câinele? Răspunsu : Zic unii din dascăli că, dacă a ucis Cain pe fratele său Avel, au luat un blăstem foarte greu de la Dumnezeu, că-î *trebura* (!) mâna aceea, care făcuse ucidere, cât nici la gură nu putea să o ducă, și umbla *tremurând* și gemând. Și când fu la sfârșitul vieții lui, umbla ca o fiară sălbatecă prin bălți și prin pustii, și 'l săgetă un strănepot al lui orb, anume Lameh, tocmai în inimă și muri ; și trupul lui se împuți foarte rău și făcu niște vermi mari cu câte patru picioare. Și ditr'aceia (!) zic că s'a făcut câinele.“

Texte slavone s'a publicat de Tihonravov ²⁾ după o Palaeă din 1477 și de Porfiriev. ³⁾ Dar în aceste amândouă redacțiuni lipsește ceea ce caracterizează redacțiunile române și bizantine, adică : *nașterea câinelui din capul lui Cain*. Numai într'atâta se potrivesc toate între dânsule, de a atribui moartea lui Cain strănepotului său Lameh, care fiind orb a fost condus de un poslușnic.

¹⁾ Zur Volkskunde, Heibronn 1878 p. 80.

²⁾ I, 24—25.

³⁾ Loc. c. p. 105.

Alt-fel relatează, „Intrebările și răspunsurile“ din 809 moartea saŭ mai bine sfârșitul lui Cain¹⁾ „I. Cine a fost însemnat pre lume? R. Cain. I. Dar pentru ce a fost însemnat? R. Pentru *ce* a ucis pre fratele saŭ Avel pentru aceea a pus Dumnezeu *în lună pre Cain* ca să vază ce răutăți s'aŭ început dintr'ânsu.“ Creștința aceasta, cum că este un om în lună, este foarte răspândită. Grimm a cules o sumă însemnată de creștințe analoge; ²⁾ între acestea găsim pe Cain în lună, tocmai la Italiani ca și în ms. român. Dante îl pomeneste de două ori în „*Comedia*“ sa, unde comentatorii esplică, că după credințe populare poartă Cain o legătură de ghimpă în spinare. ³⁾ În credința populară română, poartă Cain chiar pe însuși fratele saŭ Avel în spinare, ca pedeapsă pentru omorul făcut de dânsul.

Pe cât știm noi a înțeles poporul român încâ și alt-fel petele lunei, căci vede în lună, saŭ un cioban cu oile, saŭ după o altă credință, omul din lună este Sf. Gheorghe cu balaurul.

Fiind de o importanță mai mică, pomenim numai în treacăt pasagiile din hronograf, cari ne relatează, cum că Sith a fost izvoditorul literilor, că Nevrod era uriaș și tatăl uriașilor, că Avram ajungând la cunoștința lui Dumnezeu prin privirea lumei, a aprins casa în care se aflau *bozii* la cari se închina tatăl saŭ și frații săi, și alte de felul acesta răspândite prin diferitele istorii

¹⁾ Pag. 15.

²⁾ Grimm: *Deutsche Mythologie* ed. 2. vol I p. 679—682.

³⁾ *Ibid.* p. 682: accomodandosi alla favola del volgo, che siene quelle macchie Caino, che inalzi una forcata di spine.

scoase din Bibliă. De altă parte lipsește la noi dezvoltarea poveștii cum a ajuns Avraam la cunoștința lui Dumnezeu, care este foarte dezvoltată ¹⁾ în literatura orientală și în cea slavică.

¹⁾ Pentru cea d'ântâia v. Beer: *Leben Abrahams*. Leipzig. 1859 și pentru cea din urmă: Porfiriev l. c. p. 55—56.

MELHISEDEC.

Ca personagiu important în viața lui Abraham apare Melhisedec, preot al lui D-zeu, blagoslovind pe Abraham. Cine a fost acel Melhisedec? de unde se trage, și cum a ajuns să fie preotul lui D-zeu? cu atât mai mult s'au pus aceste întrebări, cu cât deja de timpuriu a fost considerat oareși-cum ca premergător sau prototip lui Christos. Apostolul Pavel în epistolia către Evreii zice: 1) „fără de tată, fără de mamă fără de număr de neam, nici început zilelor nici sfârșit vieții având; ci asemănat fiind fiu lui Dumnezeu, rămâne preot pururea.”

Foarte bine a observat Porfiriev 2) că există trei legende deosebite despre Melhisedec. Legenda întâia caută să ne dea o explicație, de ce nu sânt pomeniți în Biblia părinți sau rudele lui Melhisedec. Această legendă se află în Paleea slovenească din 1434 și a fost publicată de Pypin 3). Aceeași legendă e reprodusă în Hronograful nostru :

1) C. 7 v. 3.

2) L. c. p. 53.

3) Sbornik f. 19.

„Pentru asest Melhidedec (?) mulți să ciudescă, cum n'au avut nice tată, nice mumă, nice liac de rudă. Dară dacă au fost așa cine l'au făcut? au să nu hie născut den pământu, făr de sãmânța de bărbat? Ascultă să știi. Melhisedec au avut și tată și mumă și rudă precum au toți oameni pământeni, și iaste fecior lui Sid împăratul Eghypetului și au făcut cetatea Sândana. Iar pentru căci au fost părinții lui oameni răi și nu să trăgea din sãmânța jidovească, ci era din tr'alte sãmânții și credea în bodzi, nu credea în Dumnedzău, pentru aceea nu iaste în număr cu cei direpți, nice să pomenească; ce să chiamă fără tată, fără mumă și fără de nice o sãmânție. Iar Melhisedec au cunoscut pre D-dzău, și iată că să pomenească împreună cu toți direpții, și încă preot lui Dumnedzău din nălțime curat și drept «

Izvoarele grecești și paralele, vezi la Fabricius ¹⁾ din Cedrenus, Simeon Logotheta, Glycas etc.

A doua legendă, pe care am găsit-o numai în literatura slavică ²⁾ spune, că Melhisedec s'a născut în mod miraculos de către Sofonin, femeea lui Nir, trațele lui Noe, care în toată viața ei a fost stearpă și abia la bătrânețe l'a născut. Arhanghelul Mihail ia pe Melhisedec de la tatăl său și 'l ține în raiu, până când trecu potopu și toată lumea se înecase, afară de Noe și familia lui.

Mult mai vestită și foarte răspândită este în fine a treia legendă atribuită lui Athanasius din Alexandria

¹⁾ L. c. I, 325—326.

²⁾ Tihonravov l. c. I, 26—31; din doue manuscrite.

și publicată grecește de către Mantfaucon, reproducă apoi de Fabricius ¹⁾. Traducerea slavică din secol. XVII ²⁾ se potrivește în tocmai cu textul grecesc, numai ici coala a mai scurtat sau a mai adaus câte ceva traducătorul slav; une-orî n'a înțeles bine cuvintele grecești.

Și de aci și de adreptul din *grecește* avem noi cele două variante din această legendă una, și adică cea mai nouă în literatura română face parte din „troparul al 13 din a trea peasnă a marelui canon ce se cântă joi a 5 săptămână din post, care s'au tâlmăcit de Archiepiscopul al Miralichiei Ioann din ostrovul Lindo.“

Acest *apocrif* s'a tradus din grecește *cu binecuvântarea* „Mitropolitului Veniamin“ de către acela, al cărui nume, socotindu-se slovele ca numere, face 768 adică pe către unu *Anastasiu*, și s'a tipărit pentru întâia oară la 1812 în Jași sub titlu: „Pentru Melhisedec. Istorie și tâlcuire foarte minunată și frumoasă Preotul lui D-zeu, împăratul cel înstreinat între oameni.“ Ediția a doua s'a făcut la 1848 în Sf. mânăstire Neamțu și a treia la 1863 în București.

Coprinsul acestei legende este cel următor:

„La hotarele Palestinei era o împărăteasă anume Salim, tot de un nume cu cetatea Salimul, întru care ea împărăția. Ea a născut pe Salaad și Salaad a născut pe Melhi. Iar Melhi a luat de femei una anume Salim, și cu dânsa a născut doi fii; Melhi și Melhisedec. Melhi, tatăl acestor fii era păgân și închinător de idoli. O dată trimese el pe Melhisedec să 'i aducă

¹⁾ L. c. p. 311—320.

²⁾ Porfiriev pag. 131 — 135.

7 vițeii pentru jertva Dumnezeilor săi. Pe drum vă zând frumusețea lumei, socoti el întru sine, că acea care a făcut acestea toate este singur adevărat D-zeu. Intorcându-se acasă încercă a aduce pe tatăl său la aceeași credință, dar în zadar; ba chiar l'a mânia într'atâta, că acesta se hotărâ să 'l jertfească ca să împace D-zeii săi, pe care i a ocărât prin vorbele sale. În urma aceea trimese împăratul pe Melhisedec pentru a doua oară la cireadă, și intră de spuse împărătesei hotărârea sa. Impăratul văzând că muerea lui plângea cu amar, fiind-că ea iubia pe Melhisedec mult, i-a zis, să punem sorți și pe cine-va cădea soarta cea a acela să moară.

Sortii căzură pe Melhi și 'l gătiră spre jertfă. Într'acelel ceas a sosit și Melhisedec cu vițeii. Esemplul împăratului a fost urmat de mulți și orașul răsuna de gemete și plânsete. Melhisedec neputându-le suferi se sui în muntele Tavorului și se rugă lui D-zeu, ca să prăpădească acel oraș nelegiuit. D-zeu împlini în dată rugăciunea lui, și pământul căscă gura de înghiți pe toți. Apoi a locuit acolo Melhisedec șapte ani întregi hrănindu-să din muguri copacilor și din miere sălbatică și adăpându-să din roua care cădea de sus. Și fiind el gol îi s'a făcut spatele lui ca coaja de broască țestoasă. După acei șapte ani zise D-zeu lui Avraam, să încalece pe asinul său, să ia îmbrăcăminte nouă și să se sue în muntele Tavorului. Acolo să strige de trei ori cu glas mare zicând: omule al lui D-zeu celui prea înalt! și după al treilea glas va eși din desimea codrului un om însălbătăcit înaintea lui, să nu se sperie, ci să 'l rază, să 'i tae unghiile și să-l îmbrace.

Aşa şi făcu Avraam toate câte i-au fost poruncite de D-zeu.

„Iară sfântul Melhisedec după trei zile pogorându-se din muntele Tavorului, şi luând un corn cu unt de lemn, şi pecetluindu-l cu graiul lui D-zeu, a blagoslovit pe Avraam.

„Apoi după puţine zile a venit glas din cer zicând : pentru că nimenea n'a rămas din neamul lui Melhisedec, pentru aceasta să va numi fără tată, fără mumă, şi nenumărat la neamuri, nici început zilelor având nici vieţi sfârşit, ci ca fiul lui D-zeu închipuit, rămâni preot în veac“.

Afară de această redacţiune, scoasă întocmai după originalul *grecesc*, mai posedăm şi o altă variantă mult mai veche a legendei lui Melhisedec, conţinută în manuscriptul Academiei, pe care l'am numit „Paliia“. De aci se dovedeşte că i'am pus cu drept cuvânt acest nume, căci în tocmai cu redacţiunea noastră română se află această legendă în „Paleea“ slovenească manuscriptul No. 866 din biblioteca So'ovetki, după care a publicat'o Porfiriev ¹⁾.

Deosebirea între redacţiunea aceasta din „Paliia“ care a fost tradusă din *sloveneşte* şi între redacţiunea de mai sus, care s'a tradus din greceşte este mai cu seamă cea următoare : că mai întâiu se spune porunca lui D-zeu către Avraam să se sue în mägura Thamariei (!) şi acolo să îngrijească de omul lui D-zeu, în modul sus arătat. Apoi urmează biografia lui Melhisedec, care la început se chiema numai

¹⁾ L. c. p. 222—225.

Melhi, apoi s'a schimbat în *Melhisedec*; el era fiul lui *Osedec* și fratele lui *Sedec*. Cele șapte ialovițe aduce *Melhi* de la Galilea, ca jertfă pentru bozul *Cron*. Restul se aseamăună cu legenda de sus; soartea însă nu cade pe cel-alt-frate, ci chiar pe *Melhi*; muma lui îi trimete înainte pe *Sedec* ca să 'i spue de hotărârea tatălui său, și el fuge de se retrage pe muntele *Eleon* ce se chiamă *milă*; orașul *Salim* însă se confundă în urma unui *cutremur*. Apoi se vorbesc amândoi adică *Avram* și *Melhisedec* și se închină amândoi lui D-zeu înaintea mâncării; în urmă povestește *Melhisedec* lui *Avraam* biografia sa și *Avram* i dă dijmă din toate“.

Precum am observat'o, nu se regăsește, această legendă, pe cât știm, de cât numai în *Paleea* slovenească.

Curios este că *Melhisedec* se bucură și în literatura ebraică de o reputațiune foarte mare, în genere e considerat că ar fi identic cu *Sem* fiul lui *Noe*, de la care a primit tradițiunea religioasă, și el apoi a transmis'o lui *Iacob* al cărui dascăl a fost după legendă. Beer în cartea sus citată a cules toate pasajele ¹⁾, din *Talmud* și *Midraș*; pe lângă aceasta pomenește și legenda lui *Athanasius* și tradițiunile patristice.

¹⁾ Loc. cit. No. 300 pag. 142 — 145.

AVRAAM.

Nașterea și tinerețea lui Avraam au fost obiectul activității legendare, din timpuri încă înainte de Christos. Un ciclu de legende s'a format de timpuriu, destinat a esplica cum a ajuns Avraam la cunoștința D-zeului adevărat, cum s'a opus închinărei de idoli, cum a fost persecutat de Nemrod și aruncat în cuptor de foc, din care însă scăpă prin ajutorul lui D-zeu. Mai sus deja am pomenit după Hronograful nostru, că Avraam a ars capiștea idolească a tatălui său, apoi urmează tot în Hronograf că Aran s'a aruncat înăuntru pentru a scăpa bozi, dar a ars. Intr'această legendă care se află și la Syncellus Chronografia, retipărită de Fabricius ¹⁾ avem o reminiscență a legendei rabinice, care ne spune că Haran fratele lui Avraam nu era cu toată inima la credință în D-zeu, ci aștepta să vadă ce soarte va avea Avraam în cuptorul cu foc, și după reușită se va decide. Aruncat însă în cuptor, arse Haran imediat ²⁾.

¹⁾ L. c. I, p. 339.

²⁾ Gervasius, Otia ed. Liebrecht p. 8 și anotat. 11 pag. 76 urm. Gruenbaum în, Zeitschrift d. Deutsch-morg-Gesellschaft, vol. XXXI. pag. 248 urm.

Mai mult sau mai puțin dezvoltată este apoi legenda despre nașterea lui Avraam, tinerețea lui, cunoștința lui D-zeu și pribegirea lui în Palestina în apocrifele slovenești publicate de Tihonravov și Porfiriev. Ca op special nu le am putut găsi până acuma în literatura română, afară numai acele urme cari s'au păstrat în Hronograf.

În același Hronograf ¹⁾ se află o altă poveste tot despre Avraam, relativă la vremea când se afla el în Eghiptet la împăratul Avimeleh.

»Cum s'au arătat Avraam zveadovidet înaintea lui Avimeleh împărat la Eghypt.«

Avraam având dar de la D-zeu, știea meștersugul stealelor și tocmai ceriului și a zodiilor, și întâi el a arătat la Eghiptet acest meștersug și mare cinste avea la Eghipteani și i s'au rugat și împăratul Avimeleh să-l înveațe.

Iară atunci era nește astronomi la Avimeleh împărat și foarte filosofi mari de toate lucrurile. Iar într'o dzi îi chemă împăratul înaintea sa, și era Avraam și au poftit împăratul pre Avraam, să întreabescai întrebări pentru planite sau pentru altă ceva. Și întrebându-i Avraam au zis: oare putea-vă vrajea sau ursâta să facă omului bine sau rău? D-zis-au unul dintre acei vrăjitori: nu poate la om să mai încapă alt bine sau alt rău, fără de cât ăaste scris, și ursit pre ce zodie va naște omul. Iară Avraam dzisă: dară au nu va putea Dumnedzău să primenească fieștece, precum îi va fi voea? Iară ei nu suferiră cuvântul

¹⁾ Fol. 14a cap. 9.

lui Avraam. Atunci au poruncit împăratul de adusă ră pre un vinovat de temniță, ce era giudecat de moarte, și dzisă împăratul, de au căutat cu meșterșugul lor de naștirea acelu om, cum i-au împărțit zodia și ursăta. Iară ei socotiră și dziseră, că acel om va muri de foc când va muri, însă curund nu va muri. Iară împăratul au poruncit de l'au înecat într'o apă mare, și eși acolo vraja lor mincinoasă; iară cuvenite (!) lui Avraam au rămas adevărate. "

Urmează apoi învățăături ce a dat Avraam astronomilor eghipteni și cum a mai zis Avraam: „ceea ce cred norocul și dzic că-î scris omului ori bine ori rău cum dziceti voi, foarte sânteti înșelați cu firea, și vrăjile lor cad mincinoasă, pentru căci cred în zodi și în vrăji și în noroc și uită pre Dumnezeu cela ce li cum-pătiază toate și-i puternic a face și bine și rău, ci li iaste gândul spre noroc și spre zodi; zodiile inblă după tocmala cerului, cum sint tocmite de D-zău, iară omul își pierde sufletul cu nedeajdea. "

Toemai această credință în noroc, vrăji și zodi, în contra cărei se lupta deja Avraam, după legendă, s'a mântinnt în toată țaria până în ziua de astăzi.

Aceeași poveste se găsește în hronograful lui Hamartolos din a căru traducțiune slovenească, a publicat Porfiriev,¹⁾ pasagiul relativ confruntându-l cu textul grecesc, și anotând deosebiri. Redacțiunea română este cam scurtată față cu originalul slavo-grecesc.

Mult mai veche de cât chronica lui Hamartolos, este credința că Avraam „știea meșterșugul stealelor și

¹⁾ L. c. p. 252—256.

tocmeala ceriului și a zodiilor“ și că el ar fi arătat acel meșterșug Egyptianilor. Deja *Iosephus* o pomeneste¹⁾ precum și voroava ce a avut cu astronomii eghipteni, apoi Alexander Polyhistor; Syncelus zice că Avraam a arătat Eghiptenilor meșterșugul calendarului. Toate notițele relative au fost adunate de Beer²⁾ și Fabricius³⁾.

Intercalațiunea despre modul cum a dovedit Avraam minciuna prezicerilor după zodii, are o analogie în povești medio-evale, dar cari au scopul tocmai contrariu; adică de a dovedi *adevărul prezicerilor astrologice*, întocmai cu credințele acelor timpuri. Așa se spune de Nostradamus vestitul astrolog francez: ⁴⁾

„Plimbându-se o dată cu domnul de Florinville, văzură în curtea castelului doi purcei, unul alb și altul negru. Intrebat ce se va întâmpla cu dânșii, răspunse Nostradamus: „Noi vom mânca cel negru și lupul va mânca cel alb“. Pentru a-l desminți, porunci Florinville, să se taie porcul cel alb și să se gătească pentru cină. Pe când bucătarul gătea pe acel purcel, intră în cuhnie un lup ce-l ținea pentru a-l domestici, și mănca o parte din acel purcel. Bucătarul fiindu-î frică de stăpân, se apucă și găti purcelul cel negru. Când șezură la masă, zise de Florinville către Nostradamus: „vezi

1) Antiquit I, 8, 2.

2) L. c. p. 25 și No. 233. p. 78 No. 837, și p. 91 No. 978 urm.

3) I. p. 350—377.

4) Eclaircissement des véritables quatrains de maistre Michel Nostradamus. Paris 1656 p. 40, la: P. I. Iacob. Curiosités des sciences occultes. Paris 1862 p. 250—251.

că noi mâncăm purcelul cel alb, și lupul nu se va mai atinge de dânsul.“ „Ba, răspuse Nostradamus, noi mâncăm cel negru.“ Cercetându-se mai de aproape, află de Florinville cum s'a petrecut lucrul, și că Nostradamus avea dreptate.“

A doua variantă este localisată în Germania, unde slujește ca explicație pentru *herbul* familiei Schaffgotsch. În *herbul* acestei familii se află și un *miel*, și iată cum explică legenda originea acestui miel :

„Șezând o dată la masă cu mulți prietini ai lui, întrebă contele Hans Ulrich de Schaffgotsch pe un învățat al lui, ce ședea asemenea la masă : de ce moarte va muri ? După multă luptă spuse acela, „că va muri prin fer.“ Pentru a'și bate joc de prevestirea magistrului, trimise Hans Ulrich să'î aducă un miel, și întrebă iarăși pe acel magister ce e soarta mielului ? Magistrul răspunse : „va fi mâncat de lup.“ Indată poruncește contele bucătarului său, să pregătească mielul pentru cina. Dar în zadar așteaptă toți mesenii să se aducă mielul, căci un lup domesticit, care întorcea frigarea în curte deja de mulți ani, se apucase de mănca mielul* ¹⁾ Intocmai așa s'a și împlinit și cea l'altă prevestire, și prin aducere aminte s'a pus *mielul* în *herbul* familiei.

Moartea lui Avraam.

Redacțiunea cea mai veche română a legendei despre moartea lui Avraam s'a publicat de către d-nu Hăsdeu, făcând parte din „Codex Sturdzanus“, de pe

¹⁾ I. Kern : Schlesiens Sagen, Legenden und Geschichten. Breslau s. a. (1867, p. 20—23.

la sfârșitul sec. XVI (ante 1600) ¹⁾ Alătura cu textul român a mai publicat și textul slavice (bulgar) dintr'un manuscript al Arhivei Statului, din sec. XVI descoperit de D-nia sa. Ne mirăm însă cum a scăpat cu vedere publicațiunea lui Tihonravov ²⁾ încât a scris, că
„textul slavice al acestuî legende întru cât stim noi, fiind până acum inedit îl publicăm față în față de cel românesc” ³⁾

Comparând aceste doué texte slavice, vedem că aceea publicată de d-nu Hăsdeu reprezintă o recenziune scurtată și trunchiată, de oare ce nu ne spune nimica despre modul *cum a murit Avraam*; adică lipsește tocmai partea cea mai importantă și care e și mai dezvoltată în recenziunea a doua slavice. Mai fragmentar încă și este textul român, publicat de d-nu Hăsdeu, care se potrivește întocmai cu textul slavice alăturat nesocotind mici diferențe.

Dar pe lângă acea redacțiune scurtă sau trunchiată posedem noi și redacțiunea cea dezvoltată, în doué copii, amândoué posesiunea noastră. Copia întâia e cuprinsă în Sbornicul nostru de pela mijlocul sec. XVIII (c. 1750) ⁴⁾ 13 foi, la început însă lipsește o foae, doué și tot atâtea la sfârșit; cea ce se poate lesne controla prin copia a doua întregă, ce o posedăm în Sbornicul nostru de la 1813. ⁵⁾ De oare ce copia mai veche se potrivește întocmai cu cea modernă, și coprinde în sine

¹⁾ Cuv. din bătrâni II, p. 189—194.

²⁾ L. c. I. p. 79—90. Codex.

³⁾ Loc. cit. p. 187.

⁴⁾ Fol. 101—113.

⁵⁾ Fol. 98—112.

și redacțiunea cea scurtă, vom da aci coprinsul acestei legende după copia cea modernă. Cercetări detaliate asupra raportului între diferitele redacțiuni și copii nu intra în cadrul descrierii repede literare de față. Titlul redacțiunii din 1813 este: *Vieța* părintelui nostru cel drept Avraam scrisă după Apocalipsi cu cuvinte frumoase foarte, în loc de *moartea* părintelui etc.

Avraam avea locuința lui lângă Diea cea neagră, într-un răpaosul ce venia drumurile, ca să priimească pe streini și călătorii. Apropiiindu-se vremea morții sale, chemă D-zeu pe Arhanghelul Mihail și îl trimise la Avraam să îl pregătească de moarte. Ajungând la dânsul îi spuse, că vine de la cetatea cea mare, fiind trimis de către împăratul cel mare, să zică prietenului său Avraam, să își gătească toate ale casei lui, și că împăratul îl cheamă. Gătindu-se Avraam să se întoarcă cu acel strein din satul unde îl aflase îngerul, vru să aducă cai să încalece, îngerul însă îl opri zicând, că se fește să încalece pe vită cu patru picioare, ci mai bine se duseră pedestri până la casa lui Avraam. Pe drum trecură înaintea unui chiparos înalt, care strigă de o dată cu glas de om: Sfânt, sfânt, sfânt! domnul D-zeu te cheamă, părinte Avraame! Apropiiindu-se de curte șezură la vorbă; Isac văzu pe îngeru și cunoscă că nu e om pământean și alergă de se închină înaintea lui. Apoi aduse ligan cu apă și Avraam se sculă și spălă picioarele streinului, și plânse pe când îl spăla. Isac plânse de asemenea și îngerul plânse; lacrimile îngerului se făcură pietri nestimate. Apoi porunci Avraam fiului său să gătească masă bună și două paturi, una pentru dânsu și alta pentru streinul. Atunci se sui Ar-

hanghelul la D-zeu și zise că nu poate să spue lui Avraam de moarte. Iar D-zeu îi răspunse, că va trimite un vis lui Isac prin care îi va arăta toate și Arhanghelul să'i tălcuească visul, ca Avraam să poate îngriji de toate ; iar îngerul să mănânce cu ei la masă.

»Noaptea arată D-zeu lui Isac în vis pomenirea morții lui Avraam, și Isac se sculă și se atărnă de gâtul tatălui său, plângând cu amar. Și Isaac îi spuse : „eu văzuu într'aciastă noapte era soarele și luna deasupra capului meu, și *zorrile* (!) răshirate și luminate și ceriul deșchis și eu mă veselieam. Și iată un bărbat luminos ca soarele să pogoră din ceriu și'm luă soarele din capul meu și să sui în ceriu și eu rămăseiu jalnic. „Arhanghelul le tălcuește visul, arătând că a venit ceasul morții lui Avram și că el vrea să i ea sufletul. Atunci se rugă Avraam de dânsul, ca să'l ia cu trupul să vază toate lucrurile lumii și tot norodul, apoi se va supune morții. D-zeu zise Arhanghelului să ia carul heruvimilor și să înalță într'ânsul pe Avraam ca să vază toate. Înălțându-se văzu mulți oameni chinându-se, iar alți jefuind și plini de păcate și el rugă pe D-zeu ca pământul să'i înghițe și să cază foc din cer peste dânsii. D-zeu îi implini dorința, dar spuse în aceeași vreme Arhanghelului, să întoarcă carul, ca Avraam să nu mai vază norodul, că altmintrelea ar prăpădi toată lumea ; și așa intoarse carul către ușa ceriului celui d'ântăiu. Acolo văzu Avraam doue căi, una largă, și altă strâmtă și înaintea lor ședea un om cu firea înfricoșată ; și când vedea el suflete multe pe calea largă, rănite de îngerii plângea, cu acele suflete însă ce venea pe calea cea strâmtă se veselea : acesta

era Adam care plângea sufletele păcătoșilor și se bucura de sufletele dreptilor.

„Apoi mai văzu un om lucind ca focul, având o cară mare înaintea sea și îngerî scria ispitele și milosteniile oamenilor și cumpănea sufletele: acela era Avelul lui Avram, care judecă sufletele oamenilor până la cea din urma judecată. Așa mai vede și altele și este readus la pământ; aci vine moartea la dănsul, însă în chip strălucitor ca să nu'l sperie. Avram voi să vadă moartea adevărată a morții, și el se arătă lui, cu capul de argint meu în șapte chipuri, în patru spre zece fețe de foc și cu multă groază, așa încât au murit atuncea de groază ei 7,000 de oameni; apoi s'a schimbat iar moartea cum era înainte.

„In fine se induplecă Avraam să îngrijească de casa lui și să se gătească de moarte. Apropiindu-se cîșul morții zise moartea lui Avraam: vino de 'mî sărută mîna, și cu această sărutare îi dede și paharul cu otrava morții; în momentul acela sosi Arhanghelul Mihail cu mulțime de îngerî și luă sufletul lui Avram; și pe Avram îl îngropară Isac, Sarra(!) și toți vecinî cu jale mare în Diea cea neagră“.

Manuscriptul se termină cu cuvintele următoare:

„Deci și noi iubiților miei frați și *pravoslavnicilor creștini!* vecinî, părinții noștri să'i cinștim, călătorîi străinî să'i priimim etc.

Această „moralisatio“ se adresează către cetitorî pravoslavnicî creștinî, ceea ce e foarte interesant pentru o carte *anathematizată și afurisită de biserica orthodoxă anume*, și era foarte răspândită prin re Bogomiliî, ceea ce însă n'a relevat D-nu Hăs-

deu de loc. Rolul ce'l joacă Arhistratigul Mihail se explică prin predilecțiunea ce au avut Bogomiliî tocmai pentru acest inger. În literatura română a ajuns de sigur dintr'un manuscript slavon bulgar sau serb. Nu în toate detaliile se potrivește redacțiunea lui Tihonravov cu redacțiunea română, amândouă însă se trag de la o origină comună.

Originalul grecesc din care s'a scos traducerea slovenească, este până acuma inedit, manuscriptul se află la Viena ¹⁾ În literatura orientală nu găsim nimic care să corespundă unei *apocalypse* a lui Avraam numai unele detalii se află acolo așa d. e: că D-zeu n'a voit să arate lui Avraam moartea în chipul ei cel groznic ²⁾ sau că Avram a murit, sărutat fiind de D-zeu ³⁾.

Cât despre înălțarea sa în cer, încă cu firea trupeească, se vede că influențat asupra acestei legende, legenda despre moartea lui *Moisi*, care asemenea se opune ingerului morții și moare sărutat de D-zeu. Pe timpul vieții sale însă el a fost în cer și a văzut toate ce vor fi. Legenda aceasta despre moartea lui *Moisi*, o găsim mai întâiu în comentariul lui Pseudojonathan la Deuteronomium c. 33 apoi s'a dezvoltat și a ajuns o carte deosebită, compilată și redactată cel mult în secol. X. Mai cu seamă dacă comparăm dialogul între Avraam și Arhanghelul Mihail și apoi cu moartea, cu dialogul între *Moisi* și Samael ingerul morții, devine

¹⁾ v. Fabricius l. c. I. p. 417—418. și Hasdeu l. c. p. 181.

²⁾ *Weil*: *Legenden der Muselmänner* p. 98. *Hammer*: *Rosenöl* p. 56—57.

³⁾ *Genes. rabba*.

analogia frapantă între aceste legende. Textul ebraic s'a publicat în mai multe rânduri, latinește a fost tradus și editat de Gaulmin ¹⁾ și apoi de Gfrörer ²⁾.

MOSIS

¹⁾ De vita et morte Mosis libri tres Paris.

²⁾ Prophetæ veteres pseudopigraphi ed. Gfrörer Stutgard 1840 p. 330—362.

MOISE

În literatura slavă și bizantină urmează după apocrifele privitoare la Abraham, un șir întreg de apocrife relative la visul lui Iacob la Iosif în Egipt și mai cu seamă, *diatele* pseudepigrafice acestor din urmă, editate grecește de Fabricius și slavonește de Tihonravov și Porfiriev.

Noi pomenim acestea toate în treacăt, fiind că până acuma n'am reușit a le găsi și românește ; dar nu ne îndoim că cercetări continue ne vor aduce cunoștința și de manuscripte române până acuma neconsiderate sau necunoscute cu totul.

Legenda ce o avem noi după aceste este un epizod din viața lui Moise.

Hronograful nostru ¹⁾ ne spune : „Iară odată ea (fata lui Faraon) l'au dus (pe Moise) la tată-său la împăratul și văzându-l așa curat și frumușel, l'au luat în brață, și'l dezmerda ca pre un prunc, iară el să'n-tinsă și luă corona după capul împăratului, și o dede

¹⁾ Fol. 23b.

gîos. Pentru aciasta s'au scârbit împăratul și vrea să'l omoară. Iar fata lui Faraon, muma lui Moisi, dacă au audzit, au mârșu și au dzis: împărate! să nu faci acest lucru să omori copilul, că el easte nepriceput ca un prunc, și de nu mă credzi împărăția ta că nu să priede, să puî într'o tipesie galbeni și 'n alta cărbuni aprinși, și pune înaintea copi(lu)lui, să ispitești, și atunci de se va tinde la galbeni, vei vedea că să priede, iar de să va tinde la foc la jeratec, vei vedea împărăția ta că iaste brudiu. Și ispiti Faraon cu aciasta de au pus de o parte galbi(ni), de altă parte cărbuni aprinși și ce vru Dumnedzâu, s'aũ întins copilul și aũ luat cărbuni cu mănusița lui și bagându-l în gură ș'au arsu limba și dintr'aceea el au grăit fălcav sau gângav, până la moartea lui. Iară Faraon dacă văzu așea, el au credzut că iaste un pruncu brudiu, și-î să potoli mânia. «

Sfârșitul acestei legende ne esplică cauza de ce s'a scornit. De oare-ce se zice în Biblia, cum că Moisi *era gângav sau zăbavnic cu limba*, a venit apoi fantasia legendară și a esplicat cum să poate, ca Moisi, care trebuia să fie desăvârșit în toate, să aibe o lipsă firească.

Așa se și află mai cu același cuvinte deja în Genesis rabba din secolul al V. ¹⁾ apoi în Sefer haifașar și deacolo în așa numită „Cronica lui Moisi“ compilată în limba ebraică cel mult în sec. X. din legende mult mai veche, apoi în Jalkut ²⁾ singura deose-

¹⁾ Cap. I. și 11.

²⁾ fol 25-a, § 166

bire ce există între aceste redacțiuni și cea română este, că în redacțiunea ebraică, vine îngerul Gabriel și mâna lui Moise, pe care o tindea el către galbeni o împinge către tipsia cu cărbuni ¹⁾. Tot așa se află această legendă și în literatura muhamedană care a împrumutat-o cuvânt din cuvânt din literatura rabinică ²⁾, Din Orient a ajuns în literatura bizantină și de o parte în cronica lui Dorotheus ³⁾ și de altă în literatura slavonească, Textul slavon publicat de Tihonravov ⁴⁾ este mult mai dezvoltat, episodul nostru se află acolo îndată la început ⁵⁾ și se potrivește mai mult cu redacțiunile orientale decât cu cea română, căci și acolo se pomenește de îngerul Gavriil, care împinge mâna copilului către cărbuni.

Ba ce e mai mult: Valaam vrăjitorul, de care se vorbește numai în redacțiunile orientale, și care nici nu se pomenește cu această ocaziune de Dorotheus, joacă și în redacțiunea slavonă același rol de sfetnic al lui Farao ca în cele orientale. Ceea ce ne dovedește, că izvorul legendei române trebuie căutat în *Hronograful* slavon și nu în *Mineul*, de unde e scoasă acea redacțiune slavică publicată de Tihonravov. Mai aproape de recensiunea română, dar foarte prescurtată este varianta

¹⁾ Editată latinește de Gaulmin apoi de Gfroerer.

²⁾ Weil: *Biblische Legenden der Muselmaenner* p. 141—143. (Hammer) *Rosenoel* I, p. 88—89.

³⁾ p. 43 urm.

⁴⁾ L. c. I, p. 233—253.

⁵⁾ P. 235—236.

din Paleea publicată de Porfiriev ¹⁾. Dar interesant este, că această legendă a intrat în literatura populară serbească, unde se spune că Constantinopole a fost zidită de un ficior de împărat gonit de către tatăl său, căruia i a luat asemenea coroana din cap, și care apoi când îl ispitiră, tinse mâna la tipsia cu aur și nu la cea cu cărbuni ²⁾.

Cu aceeași ocaziune măi comunicăm aci și un alt episod din hronografele noastre, interesant pentru cele zise măi sus, când vorbiam de legenda lui Adam și de toiagul lui Moisi. Precum am văzut măi sus este izvorul acelei legende, o apocalipsă grecească, atribuită lui Moisi, care spune cum că fiind el pe muntele Sinai, vede, ca să zic așa, întâele întâmplări ale omenirei. O reminiscență de acea legendă s'a păstrat și în hronografele, și iată textul relativ la acea legendă ³⁾:

„Și în toată vremea acolo în pustie i să arăta Arhanghelul Gavriil, și i spunea, cum aũ făcut Dumnedzău lumea, de început ceriul și pământul cu toate podoabele cerești și pământești, și precum făcu Dumnedzău pre om, și cum s'au înmulțit în lume oamenii, și cum aũ dat Dumnedzău în lume potop, de au înecat toate trupurile pre pământ și cum aũ făcut oamenii turnul cel de piatră să se sue în ceriu, și cum s'au dezmeticit și s'au pierdut limbile; și pentru oamenii cei vechi i-au spus, care cum au fost și cine câți ani au trăit; și acolo i-au spus ingerul cum va să-i

¹⁾ L. c. p. 229—230.

²⁾ F. Massmann: Kaiserchronik vol. III. (Anotațiunile) p. 870—871.

³⁾ Fol. 24 b

dea Dumnedzău tărie, să scoată pre norodul lui Izrael de la Eghipet, și cum va lua pravila de la Dumnedzău și va asculta pre dânsul toată seminția jidovească. Și-î arată îngerul tocmealile ceriului, și stihiile și tocmala stealelor și numărul și altă toată înțelepciunea.*

Credem de prisos a mai demonstra pe larg originea orientală a acestei legende, care se poate considera ca embrionul *apocalipsului*; numai atâta observăm, că legendele rabinice pomenesc des de vederea profetică a lui Moise, atât a lucrurilor viitoare, cât și a lucrurilor trecute ce le a văzut el, când era în cer să priimească tablele legei.

Pomenim acuma de *manna* sau de pâinea cerească care după legendă: „cine ce poftiea la inima sa, or ce feliu de bucate sau băutură așa să făcea în gura lui”.¹⁾ Mai pe larg despre această legendă, care precum cred, a influențat chiar legenda medio-evală a st-lui Graal, am tractat în Germania lui Bartsch²⁾.

O altă legendă³⁾ spune, că Moise s'a rugat de D-zeu să vază fața lui, ceea ce D-zeu nu-î îngădui, dar numai lumina lui o văzu:

„Iară Moisi de frica luminii s'au apucat de o piatră din muntele Sinaei și să topi piatra ca cîara, și s'au vîrât Moisi în piatră, de i să cunoaște locul și tiposul până astă-zî.”

Până acuma n'am dat de izvorul acestei legende care poate că și a luat naștere din cuvintele biblice

¹⁾ Hronograful fol. 29-b.

²⁾ Germania, seria noua an XIII. (XXV) 1880 pag. 288—289

³⁾ Hronogr. fol. 32-a.

Exod. 33, 22: „și va fi, când va trece mărirea mea te voiu acoperi cu mâna mea, te voiu pune în spărtura acelei stânci, și te voiu acoperi cu mâna mea până ce voiu trece”. O legendă talmudică spune, că acea spărtură a fost peșterea, unde mai pe urmă s'a adăpostit proorocul Ilie, și unde asemenea a văzut pe D-zeu trecând în vântul cel lin. Legenda mai adaugă că acea crăpătură în stâncă era cât un ac, căci altminterlea nici Moise nici Ilie n'ar fi putut să stea acolo de lumina cea mare.

SOLOMON

Trecând peste epizoduri mai mici și de puțină valoare, precum precisarea fie-cărei pietre din Efud, căruia din triburi corespundea și ce proprietăți avea fiecare piatră, tratată pe scurt în Hronograf¹⁾ și altele, ajungem de o dată la *Solomon*, eroul unui ciclu însemnat de povești și legende, cari au influențat în gradul cel mai înalt, atât Orientul cât și Occidentul. Căci Biblia înzestrând pe Solomon cu toate darurile spiritului și ale trupului, a dat putere fantaziei de a se desvolta și de a descrie mărirea și înțelepciunea lui Solomon. Ast-fel a ajuns viața lui Solomon să fie, ca o cercevea, care coprinde în sine un șir îndelungat de istorii și povești, adesea ori de origină cu totul străină, cari s'au grupat și cristalisat în jurul acestui punct fix. Prof. Vesselovsky din Petersburg a dedicat acestui șir de legende o carte specială fundamentală, în care analizează fie-care din aceste povești, arată originea lor, amestecarea cu povești de origine deosebite, apoi le

¹⁾ Fol. 34.

urmărește în călătoria lor prin Europa, arătând și mijlocitorii cari au contribuit mai mult la răspândirea și schimbarea lor ¹⁾.

Noi în literatura română nu posedăm mai nici una — afară de aceea ce o vom cita imediat mai pe larg — din poveștile din cercul solomonic, luate de a dreptul de aci, adică *atribuită lui Solomon*, ci în mare parte au ajuns la noi deja sub o formă schimbată și anonimă, sau *atribuită cu totul altuia*. Așa am vorbit în partea întâia de o carte de proveniență solomonică, și am revenit asupra acestei cărți și în partea a doua, pentru a reveni acum și de a treia oară la dânsa adică: de *Viața lui Bertoldo*, care a ajuns la noi sub forma grecească și italiană. Am mai vorbit cu ocaziunea „Isopiei” și a lui „Archir și Anadam” de originea solomonică a legendei zidirei orașului în aer, care și-a luat naștere din legenda, cum că Solomon sbura prin aer de la Ierusalim la Damasc, dus de un duh care i era supus. Din acel duh s’a făcut apoi în legendele rabinice și musulmane *un covor*, apoi sub formă mai reală *o ladă trasă de vulturi*, în sfârșit *chiar un cal sburător*; care toate precum am văzut au intrat în *basme* și joacă acolo un rol însemnat. ²⁾

Altă poveste de origine solomonică destinată de a arăta pătrunderea și înțelepciunea lui Solomon, am tratat-o de asemenea la locul ei, vorbind de povestea „*feciorul moștenitor*” ³⁾ Pe care Solomon îl recunosc

¹⁾ A. N. Veselovsky, Slavjanskiia skazaniia o Solomonê i Kitorasê i zapadnyia legendy o Morolifê i Merlinê. St. Petresburg 1872.

²⁾ mai sus pag. 110 — 113.

³⁾ v. mai sus pag. 151 — 153.

ca adevărat fiu, dintre mulți frați, ce pretind împreună cu dânsul moștenirea tatălui lor.

Am putea mări nenumărat șirul citatelor, dacă am voi să culegem aci toate urmele legendelor solomonice în literatura populară română cea scrisă și cea ne-scrisă. Intr'un studiu special vom reveni mai cu seamă asupra „erbei fiarelor“ care se bucură de o reputațiune foarte mare în credințele populare, și care, precum o vom demonstra, nu este alt-ceva de cât legenda solomonică despre *Șamir*.

Afară de aceste urme sporadice și indirecte avem însă în hronografele noastre o legendă nu mai puțin importantă, atribuită de a dreptu lui Solomon, adică legenda despre regina Sava, născută din povestea Bibliei ¹⁾ că regina Sabeî a venit la Solomon și a recunoscut înțelepciunea lui cea înaltă. Legenda, din partea ei, a împodobit însă foarte mult venirea reginei Sava și a adăogat și întrebări istețe ale ei la cari răspunde Solomon, și ast-fel ea recunoaște agerimea minții sale. Iată cum ne-o povestesc hronografele române ¹⁾:

„Așijderea era o împărăteasă anume Sava, ce se dzicea elineaște „Sivila“ împărăteasă mare de la marginea pământului, unde iaste aurul cel scump ce să chiamă Sufir. Și dacă au audzit de atâta înțelepciune a lui Solomon, s'au sculat cu multă avere, tot de aur scump, și de pietri cioplite, și de dulceți scumpe și au purces cu puteare mare și au vinit la Ierusalim și

¹⁾ I. Regum. c. 10. v. 1—10.

¹⁾ fol. 49 b-50 a

adunându-se cu Solomon împărat, începură a vorovi tot de înțelepciune și pilde adânci; și câte tâlcuri l'au întreat Sivila împărăteasa, toate cu tocmeala înțelepciunii i le-au răspuns prea înțeleptul Solomon. Și să alină inima Siviliu despre toate lucrurile, câte au întreat pre Solomon, pentru că și Sivila era înțeleaptă, atâta cât și alți împărați de pe la marginea pământului trimitea de întrea sfat și învățătură de la dânsa. Iară Sivila dacă audzi așa și vădzu că nu poate prinde întru nemic înaintea lui Solomon, încă l'au mai ispitit o dată să și mai vadză; adusă cu sine feate curate tinere și copii tineri de potrivă cu featele, și porunci împărăteasa de le rătedzară părul tuturor într'un chip și copiilor și featelor, și i îmbrăcară tot într'un port și-i adusă înaintea împăratului, și a tot sinatul, și dzise Sivila: împărate! voiți să'mi spuți, dintre acești copii, cari sânt feți și cari sint feate? Iar Solomon, mult s'au mirat de aciasta și dzăsă de le dea-dără apă pre mâni, să să speale înaintea împăratului; și spălându-să, în loc pricepu împăratul Solomon, cari sânt feți și care sint feate, că feții să spăla pre mâni și pre obraz apăsat și tare, iar featile să spăla linișor și smearin.

„Și dzisă Solomon de-î aleasă deosăbi și trimisără de-î cercară, și fu adevărat cuvântul lui Solomon împărat; pentru care mult s'au mirat Sivila împărăteasa, și au dzis întru audzul tuturor: mai multe vădzuu cu ochii miei, decât audziu cu urechile mele pentru Solomon împăratul.“

Isvorul cel mai vechiu acestei legende este Comeniariul agadic scris la cartea Esterei cel mult în sec. V. în

limba arameă. Legenda română însă este prescurtată; căci îi lipsește la început povestirea cum a trimis împăratul Solomon o pasere, ca sol la regina Sava și apoi cum a primit-o împăratul Solomon, șezând într'un palat de sticlă, întocmai precum se află în literatura muhamedană, începând de la însuși Coranul, și apoi în literatura slavonă. Tot așa lipsește și o sumă de cimilituri și ispite cari sânt enumerate în acele literaturi.

Ceea ce privește însă acea întrebare, ea se mai află în Midraș Mișle ¹⁾ și la Glycas în Analele partea II-a ed. Bonn p. 343 ²⁾.

În recenziunea slavonă publicată de Tihonravov ea se găsește de asemenea ³⁾ dar diferită de testul român și de cele grecești și ebraice. Vesselovsky în cartea sa a cules amândouă recenziuni slavice și le a tratat acolo ⁴⁾ însă prea pe scurt. În lăuntru cărții a observat însă foarte bine legătura ce există, între aceste întrebări istețe și alte de felul acesta din literatura populară universală, în special din cea slavică.

Fără îndoială a intrat de aci în *Vița lui Esop*, unde Esop a luat locul împărătesei Sava și se întreabă cu filosofii eghipteni, mai aceleași întrebări, pe care îi găsim în literatura solomonică.

De altă parte mai atragem atențiunea și asupra basmului: „Zefrinu cel frumos“ din colecțiunea lui

¹⁾ Ialcut II fol. 161 d § 1085.

²⁾ Fabricius, cod. pseudepigr. Vet. T. I p. 1031 urm.

³⁾ Vol. I p. 271 – 272.

⁴⁾ P. 347 – 350.

rsenie¹⁾ care se pare că nu este alt ceva, de cât însăși legendele solomonice reduce la o *singură poveste*. Mai multe din elementele caracteristice acestui ciclu se găsesc în acel basm; se înțelege, schimbate și schimosite în cât devine adesea greu a le regăsi prototipul; căci nu este un product omogen, ci precum se poate des observa, și mai cu seamă la basme, este rezultatul contopirei a mai multor elemente luate din diferite părți.

Elementele ce par a sta în legătură cu legendele solomonice sânt următoarele :

„Roșu împărat, trimete solii la Verde împărat cu porunca să ghicească, care din cei trei viței aduși e mai mare, care e mijlociu și care e mai mic. Acești viței sânt în mână unu cu altul ca parc'ar fi unul. Fata împăratului spune lui Zefirin, care se afla în temniță, ce năstăse a căzut asupra lor. Zefirin însă o sfătuește să ia din cei trei grâmezii : una de grâu, una de orz și una de mei, și să vadă, care vițel va merge la grâu, acela e cel mai mare, care se va duce la orz este cel mijlociu și care se va duce la mei e cel mai mic. Așa făcu Roșu împărat și s'a găsit că a zis adevărat.“

Se vede clar că nu este alt-ceva decât întrebarea împăratului Sava, cu deosebirea numai, că în loc de oameni au pus viței, și în loc de distingerea secului e vorba de distingerea vârstei; întocmai ca într'un basm unguresc,²⁾ unde însă trei cai albi au luat locul vițelilor din

¹⁾ Vol II p. 31 urm.

²⁾ Stier. Ungarische Märchen und Sagen. Berlin 1850 No, 2.

basmul român. Intr'un basm buddhistic-tibetan ¹⁾ trimete un împărat la o fată doue epe, care se asemenea întocmai, ca să spue care din ele e muma și care e mânzul Fata foarte isteată le dă de mâncare și recunoaște pe aceea ca mumă, care dedea fânul cel mai bun, cu botul ei, în partea celei alte epe. Aceeași fată recunoaște secul a doi șerpî, punându-i în lână. Șarpele bărbătesc se tot svârcolea pe lână fără a se putea liniști, pe când șarpele femeesc se incolăcește și se culcă pe lână. A treea ispită trimisă de către împăratul este, să spue care este capul și care este rădăcina unui toiag legal de gros din toate părțile. Fata pune bastonul în apa și partea de cătră rădăcina se confundă mai mult, pecând partea de cătră vârfe se ridică ceva mai sus.

Intocmai așa este și întrebarea a doua în basmul român; aci recunoaște Verde împărat, după sfatul dat de către Zefirin fetei de împărat, printr'aceea, că el aruncă toiagul în aer, și pe care vârfe cade acela este vârful mai spre rădăcină. Diferența, într'acestea precum se vede este numai, că acolo se face proba în apă, și aci în aer, și că în legenda tibetană s'au schimbat rolurile : locul împăratului Solomon l'a luat o fată isteată și locul împărătesei Sava l'a luat un împărat. Tot așa se povestește și în basmul unguresc. Până aci se potrivește și basmul român din colecția fraților Schott, intitulat : „Albu împărat și Roșu împărat”. ²⁾

¹⁾ Dsanglun, edit. tibetan și german de Schmidt c. 23 p. 190—191.

²⁾ No. 9 pag. 125—135.

Trecem acuma peste epizodul, că vine o săgeată an-
 uncată de la Roșu împărat, pe care era scris să o în-
 marcă tot așa de iute precum a venit, ceea ce și face
 Zefirin.

Tot așa trecem și peste călătoria lui Zefirin la Roș
 împărat, care era însoțit de doi tovarăși asemenea cu
 însul; acolo dovedește el iarăși pătrunderea înțelep-
 tunei sale, și se apropie de legenda lui Hamlet. Noi
 în tractat acest epizod în altă parte ¹⁾ mai pe larg.

„Fiind acolo la Roșu împărat mărturisește Zefirim
 că el a întors săgeata cu atâta putere, încât a pătruns
 chiar zidul palatului și era aproape să'l rânească pe
 împăratul însuși. Împăratul supărat, pregătește o țea-
 pă, ca să'l tragă într'ansa. Zefirin însă trimisese carte
 Verde împărat, ca să'i trimeată oștirea într'ajutor și
 să fie îmbrăcata în trei feluri de porturi; o parte să fie
 îmbrăcată *în haine roșii*, a doua *în haine negre* și a
 cea *în haine albe*

„După aceea fu Zefirin dus la țeapă; în același mo-
 ment se văzu venind oștirea lui Verde împărat, cea
 îmbrăcată *în roșii* și tot poporul începu a arăta ar-
 mata ce înainta. Zefirin însă zise: popor nesocotit! nu
 vedeți că focul te-a cuprins. După aceea veni cea îm-
 brăcată *în negru*, și iarăși zise: nu vedeți că întâiu a
 fost foc și acuma cărbuni. Trecând și aceasta se ivi
 cea îmbrăcată *în alb* ș'atunci iarăși zise: ați văzut fo-
 cul, cărbunii lui ș'acuma cenușa.

„Ast-fel surprins de armata lui Verde împărat e bă-

¹⁾ Anuar pentru Israeliți an V. pag.

tut Roșu împăratu și Zefirin se întoarce cu isbânda acasă».

Acest episod, care se află sub forma de basm și la Serbi unde se numește Zefirin de a dreptu *Solomon*, corespunde unei din cele mai importante legende solomonice din ciclul slavonesc. Este legenda lui *Solomon și Chitovras*, care după aceea a ajuns povestea țarului *Solomon și Por*. Aci se spune, cum că Chitovras respective Por a venit de a răpit femeea lui Solomon și a dus-o în țara lui. Solomon se ia după dânșii și poruncește oștirea sa, să vie acolo și să se ascunză nu departe de oraș.

» In oraș, vine la palat și este imediat recunoscut de către împărăteasa nevasta lui, care apucându-l, îl pune într'o ladă pe care se așează. Când vine împăratul Por, ea îl arată și îi spune să omoară îndată pe Solomon, căci altmintrelea îl va înșela prin înțelepciunea sa. Dar împăratul Solomon îi zice, să nu uite, că și el a fost un împărat mare și de aceea se roagă să-l omoară pe spânzurătoare. Ducându'l la spânzurătoare și suindu-se pe scară, buciumează Solomon o dată și partea oștirii cea *îmbrăcată în alb* se arată. Împăratul Por văzând-o întrebă pe Solomon : ce este? Solomon răspunde : »sânt îngeri, ce vin să'mi ia sufletul.« La al doilea sunet se ivește oștirea *îmbrăcată în roș* și întrebând Por iarăși : cine este, îi răspunde Solomon : sânt îngeri ce vin să'mi ia sufletul. Iar când se arată partea oștirii *îmbrăcată în negru*, zice Solomon : »ăștia sânt diavoli ce vin să 'ți ia sufletul tău.« Și în momentul acela năpădește oștirea lui Solomon peste toți ce steteau acolo, să vază spânzurarea im-

ăratului Solomon, și în locul acestuia se spânzură
 Por împreună cu nevasta cea necredincioasă a împă-
 ratului Solomon.

Veselovsky a cercetat în mod eminent această le-
 gendă în toată întinderea ei, ¹⁾ arătând atât forma mai
 veche, cât și trecerea ei în bylinele rusești, adică în
 vechile epice populare, ce mai trăesc până azi în
 gura poporului rusesc. După Veselovsky s'a ocupat și
 'Iagic' ²⁾ cu aceeași temă, arătând de asemenea trecerea
 ei din literatura scrisă în cea nescrisă. Dar originea
 imediată a acestei legende a rămas până azi nedesu-
 șită. Existența ei în literatura română, ce am de-
 monstrat-o noi acuma, vorbește pentru presupunerea
 lui 'Iagic' de a căuta și pentru aceasta legendă, aceeași
 origine *byzantino-slavă*, pre care o au toate cele alte
 legende solomonice. Dacă am dovedi, că această le-
 gendă se află în manuscriptul slavo-bulgar din sec.
 XV—XVI al Archivei Statului din București, descri-
 s scurt de d-nu Hăsdeu, atunci și această origine ar
 fi dovedită, căci ceea ce lipsește până acuma, este e-
 sistența acestei legende într'un manuscript provenind
 de la Slavi de Sud de la Bulgarii sau Serbii, dar din
 nefericire este d. Hăsdeu prea laconic în descrierea
 acestui „sbornic” No. 9 și 10 din acel manuscript sânt
 astfel intitulate de d-nu Hasdeu: No. 9 „cuvânt despre
 înțelepciunea lui Solomon și despre nevasta lui.” No. 10:
 „altă legendă sub același titlu,” ³⁾ și așa nu ne putem
 pronunța cu absolută siguranță, despre copriusul lor.

¹⁾ l. c. p. 220—244.

²⁾ Archiv für slav. Philologie I. 103—118.

³⁾ Cuv. den bătr. II. p. 152.

Partea întâiu din recenziunea slavică, spune cum că Solomon ia de nevastă pe fata lui *Volotoman* sau *Votoloman*, și aceasta este răpită de Por. Solomon se ia după dânsa; ajungând în țara împăratului Por, se bagă ca *bucătar* în casa împăratului. După *gustul bucatelor*, îl recunoaște nevasta lui. Cât privește această parte cred că pot arăta oareși-cum originea ei orientală.

Legenda talmudică despre Solomon, ne spune, că Așmodeu l'ar fi ademenit să-î încredințeze inelul său cel cu numele lui D-zeu și căpătând ast-fel toată puterea lui Solomon, l'ar fi aruncat drum de trei sute de mile departe de Ierusalim. În stare de cerșetor ajunge în fine Solomon iar la Ierusalim și din pronia D-zeiăscă regăsește într'un pește, inelul său cel minunat recăpătând ast-fel și puterea sa.

Pe lângă aceasta legendă, care a dat naștere la întâia legendă a lui Solomon și Chitovras, și pe care o cunoaște și Veselovsky mai există și o altă mai romantică¹⁾, care însă, precum se vede, a rămas tuturor necunoscută.

Această variantă sună :

» După ce a fost aruncat Solomon cale de trei sute de mile departe de Ierusalim, umbla el cerșând din loc în loc în curs de trei ani, până când se milostivi Domnul de dânsul și 'l aduse la orașul de reședință a împăratului *Amoniților*. Stând acolo în mijlocul uliței, îl întâmpină bucătarul împăratului, și-l băgă la curtea im-

¹⁾ Emec hamelech ed. Amsterdam 1648 fol. 14 d — 15 a și Jellinek : Beth-hamidrasch II, p. 86 — 87. No. XII.

împărătească ca ajutor la *bucătărie*. O dată găti Solomon singur toate bucatele și când îi gustă împăratul îi plăcură într'atâta, în cât goni pe bucătarul cel chiu și-l puse pe dânsu bucătar.

Fata împăratului de la Amon, anume Naama, văzând o dată pe noul bucătar, se îndrăgi într'atâta apă dânsul, încât spuse mumei sale, că ar voi să se căsătorească cu dânsul. Mama ei, împărăteasa, o defăimă o certă zicând, cum ar putea ea să ia un bucătar, pe când o pețeau domni și boeri? Fata însă nu se lăsa și muma a fost nevoită să spue toate împăratului. Cum auzi împăratul de aceasta se mânie foc, și voi să-l omoare pe amândoi. D-zeu însă nu o îngădui, și împăratul se îndură de ei și porunci numai să-i ducă în pustie, acolo să moară de foame. Solomon cu nevesta lui umblară prin pustie, până când ajunseră la oraș lângă malul mării. Acolo se duse Solomon și sărăci un pește de la pescari și 'l duse acasă nevestei sale să-i 'l gătească. Când ea deschisă peștele, ce să vezi! inelul cel minunat, pe care era săpat numele lui Dumnezeu (cîudotvoret) al lui D-zeu, și pe care 'l aruncase Așmodeu în mare. Cu acest inel se întoarse Solomon la Ierusalim și luă iar locul pe tronul său. gozind pe Așmodeu. Apoi trimese de chieamă pe împăratul de la Amon și 'l întrebă: cum a putut el osândi o femeie pe doî nevinovați? Impăratul de la Amon răspunse că nu îi a omorât, ci i a trimes în pustie. Atunci i se făcu Solomon cunoscut, pe care nu 'l recunoscuse mai înainte, și i arată și fata lui, acum împărăteasă în Ierusalim.

Unele trăsuri și pe lângă aceasta numele *Voloto-*

man sau *Votoloman* ne arată înrăurirea acestei legende asupra celei slavice; *Votoloman* sau *Volotoman* s'ar putea lesne esplica prin cuvintele: *Baal-Amon* sau *Vaal-Amon*, adică: stăpânul, Domnul Amoniților, ceea ce și era după legendă, tatăl nevestei lui Solomon.

În alte detalieri nu intrăm, de oare ce întregul acest epizod nu ne interesează de cât *indirect* acum, când e vorba de literatura populară română; n'am crezut însă de cuviință a trece cu totul cu tăcere peste dânsul, căci ori cum, luminează un punct obscur în istoria legendelor byzantino-slave, și ast-fel istoria legendelor române.

Pentru a sfârși cu legendele solomonice mai cităm încă un pasagiu din hronografele ¹⁾ noastre importante din punctul de vedere al originii *legendare*, ale *cărților de noroc* și ale *cărților ghicitoare* române.

»Și au aflat (Solomon) firea a tot ce ăaste în lume, a oamenilor, a dobitoacelor, a pasirilor, a gadinilor, a peștilor, a erbilor, a jivinilor și a câte știm că sântu în lume pe supt ceriu și pre pământu, și în ape, toate cu înțălepciunea sa le au aflat, care înțălepciune i era dată de la Dumnedzău.

»Așijderea și planitele și crângurile și toată tocmala ceriului și de suptu ceriu știea și cum va lega pre Diavoli, și cum îi va chema pe numele lor și toate vrăjile. Așijderea toate liacurile și toate doftoriile și toate erbile care de ce liac era. Toate acestea le au cunoscut Solomon, cu înțălepciunea sa, și de la Solomon au fost apucat filosofii elenești doftorii. Și cu aceale erbi

¹⁾ Ms. No. 10 fol. 43 b.

și leacuri ce arătase Solomon să tămăduia toți oamenii din toate boalele. Că de loviea boală pe vr'un om, el să și lecuea cu aceale erbi ce le dedeasă scrisoare Solomon, cât de o vreme mai uitasă oamenii a să închina lui Dumnedzău și a se ruga pentru boale, până stătu împărat Iezechie, și văzând că au părăsit oamenii a să închina și a să ruga lui Dumnedzău pentru boale, au trimis de au strânsu toate cărțile acealea și le au aruncat în foc de au arsă; Și încă dentru acealea învătături a lui Solomon sânt doftorii până astăzi. ¹⁾

Izvorul acestei legende despre știința medicală a lui Solomon, este Talmudul¹⁾, care de asemenea îl face autorul unei cărți de doftorii, abrogată și arsă după aceea de împăratul Iezechie, din aceleași motive, precum spune recenziunea română. Tot așa se spune și de câtră autorii greci, adunați de Fabricius ²⁾, și astfel a ajuns și în Hamartolos slovenesc; aci însă cam scurtat, dar în fond este aceeași legendă ³⁾.

Pentru a doua oară și mai pre scurt se repetă această legendă despre arderea cărților solomonice de doftorii, de către însăși hronograful nostru, când vorbește de împărăția lui Iezechie. ⁴⁾

În legătura cu ciclul legendelor solomonice, dar într'o legătură deja mai departată, stă legenda din *Palia* română, pe care am numit-o: **Proorocirea Savilei**.

Paralel cu proorocirile sibyline pe cari se bizuiau

¹⁾ Tractat Pesachim fol. 56 a. Berachoth fol. 10 b.

²⁾ Cod. pseudepigr. V. T. I. p. 1043—1045 II, 176.

³⁾ Porfiriev l. c. p. 261.

⁴⁾ fol. 60 a.

păgânii, și sub înrâurirea lor s'au scornit de timpuriu și de către Evrei și Creștini ast-fel de proorociri, ca să arate, că și la dânșii afară de prooroci au prevăzut și proorocițe lucrurile viitoare. Numărul Sibylelor întocmai ca la păgâni merge din ce în ce crescând, încât a ajuns până la zece. Una dintr'aceste, și cea mai vestită este Sibyla aceea, care după legenda a venit la împăratul Solomon și așezându-se pe *lemnul crucei* a proorocit venirea Mântuitorului. Această Sibilă nu este alt cineva, decât însăși regina Sava, care precum zice Hronograful nostru: „se dzicea elineaste Sivila.“ Intr'un studiu deosebit ¹⁾ am cercetat mai de aproape variantele și desvoltările acestei legende, cum a ajuns regina Sava să fie Sibyla cârților Sibyline germane și occidentale.

Savila însă cu care avem noi acuma a face, este o desvoltare mai depărtată acestei legende originale, și se găsește, precât știm până acuma, în forma aceasta numai la Bulgari, de unde a publicat-o și a studiat-o foarte pe larg prof. Vesselovsky cu erudițiunea lui cea profundă. ²⁾ Textul român, care se află în „Paliia“ imediat după legenda lemnului Crucei, ne spune că Savila aceasta era fata împăratului David, născută într'un mod foarte ciudat. Ea ajunge împărăteasă. Intr'o noapte văd Boiarii ei din țara „Ugorescu“ noue sorî ce se ridică pe cer, fie care având o formă și o lumină deosebită. Savila le tâlcuește acest vis, zicând că acele

¹⁾ Germania ed. Bartsch. Noua serie XIII (XXV) 1880 pag. 290—294.

²⁾ Jurnal. minister. narod. prosv. vol. CLXXXIII p. 241—288.

noue sorî, însemnează noue popoare, ce vor stăpâni lumea, între cari enumeră și pe *Frâncii* și pe *Tătarii* și ajunge cu povestirea până la judecata cea de pre urmă.

Nu'mi aduc însă aminte dacă și acea trăsură caracteristică, cum că *a avut un picior de găscă*, care leagă legenda Sibilei cu alte legende occidentale, se află și în recenziunea română, căci atunci identitatea acestei din urmă, cu cea bulgară ar fi perfectă. Manuscriptul român, precum am spus'o deja, neeste acum naccessibil.

Cât privește nașterea ciudată a Sivilei a adus Vesselovsky ¹⁾ o paralelă din Mahabharata și alta celtică, la care mai adaugăm legenda ebraică despre nașterea lui Pseudo-Sirah, din fata proorocului Jeremia, relatată în cartea : *Alfabetum Ps udo-siracidicum.* ²⁾

De altă parte a observat Vesselovsky foarte bine și acel vis cu noue sorî se regăsește și în tălcul raculelor Sibylinc, atribuit lui Beda învățatului preot anglosaxon din secol. VII—VIII. (+ 735), ceea ce dovedește un prototip mai vechiu pentru această parte a legendei, de unde au luat-o de o parte (Bulgarii) Slavii, de altă parte a pătruns și în Occident.

¹⁾ l. c. p. 254.

²⁾ *Alfabetum siracidis a. M. Steinschneider Berlin 1858 fol. 6^b — 17^b întocmai după ed. Venet. 1644.*

DARAMAREA IERUSALIMULUI SI LEGENDA PROOROCULUI IEREMIA.

Evenimentul cel mai important după moartea lui Solomon din istoria întreagă a vechiului Testament este fără îndoială: robirea poporului Evreu, și dărămarea Ierusalimului.

Alte legende intermediare, pe care ne mulțumim a le pomeni numai, sânt d. e : nașterea celor trei coconii Anania, Azaria și Misael, cari au fost frați gemeni, fiii lui Iezechie împărat, care a murit în același ceas când ei s'au născut.¹⁾ Altă legendă este apoi pocăința împăratului Manase,²⁾ pe care 'l duse împăratul Mero-deh la Ninive și 'l puse într'un bou de aramă, ca să se frigă într'ânsul. Atuncea își aduse aminte Manase de Dumnezeu cel adevărat și se ruga cu lacrimi ferbinti să 'l scape. Dumnezeu îl auzi și 'l slobozi de acolo, ducându-l într'o clipă la Ierusalim. De atunci a fost Manase smerit și evlavios.

¹⁾ Fol. 60a.

²⁾ Fol. 62a.

DĂRĂMAREA IERUSALIMULUI

Originea acestei legende se află în literatura ebraică. ¹⁾

Dărămarea Ierusalimului și rolul ce joacă proorocul Ieremia a dat naștere la o legendă apocrifă, care se află în două redacțiuni, mai identice în literatura română.

Întâiu este recenziunea Hronografului ²⁾ care ne spune:

„Când se apropie vremea hotărâtă de Dumnezeu, ca Ierusalimul să fie dărâmat, era și proorocul Ieremia acolo și plângea dărămarea orașului și stricarea Sionului. Împăratul Sedechie mai întâiu îl puse într'o groapă, unde era oameni morți, dar Dumnezeu îl slobozise de acolo; cu toate acestea nu ascultă Sedechie de cuvintele lui Ieremia. Atunci zise Dumnezeu lui Ieremia, să iasă afară din Ierusalim, împreună cu Varuh și cu Avimeleh înainte ce vine puterea Haldeilor. Dar Ieremia zise: oare să se laude Haldeii, că ei au luat cu puterea lor orașul Ierusalim, ci mai bine să 'l potopească Dumnezeu singur. Și Dumnezeu îi zise, că până nu va deschide Dumnezeu porțile, ei nu vor putea intra. Intr'adevăr, când fu în șease ceasuri de dimineață, auzi Ieremia și Varuh glas mare de bucium și văzură ângerii ce coborău din cer, cu făclii aprinse și ei se puseră pe zidurile cetății. Atunci întrebă Ieremia pe Dumnezeu, ce să facă cu odoarele și veșmintele sfântului Sion? și Dumnezeu îi zise, să le dea pe

¹⁾ Pesikta de R. Cahane ed. Buber fol 162^{a-b}; literatura, acolo No. 106—107.

²⁾ Fol. 65 b—69.

toate în pământ și să zică: „ascultă peminte de cuvântul lui Dumnedzău, celui ce te-au așădzat preste ape, să-ți fie aminte și să păzăști aceaste odoare și veșmănte“ iară cheile bisericeii, le aruncă spre soare, după porunca Domnului, și zise: „să le eaî tu soare asupra ta, aceaste chei, și foarte să-ți fie aminte până când te va întreba Dumnedzău pentru dânsăle.

»Apoi se rugă Ieremia la D-zeu pentru Avimeleh, care l'a scos din groapă și l'a mântuit de moarte, și n'ar vrea Ieremia să vază el peirea Ierusalimului, că e om foarte fricos. Și D-zeu îi zise să'l trimeată cu o coșniță la via Agripîi, să-î aducă smochine de acolo, și acolo îl va adormi D-zeu și'l va ține acolo, până când se va întoarce norodul de la Vavilon. Așa și făcu prorocul Ieremia, și Avimeleh adormi lângă coșnița cu smochinele, și dormi șaptezeci de ani, acoperit de D-zeu. Iar Varuh s'a dus într'o peștere și a șezut acolo toată vremea robieii, căci D-zeu a spus lui Ieremia, ca numai el să se ducă cu poporul în robia și să'l mângăe cu cuvinte bune și blânde, pe Varuh însă să'l lase acolo.

»După ce trecură șaptezeci de ani, se deșteptă Avimeleh din somnul cel lung, care însă lui i se părea scurt, că'l mai durea capul și vru să doarme din nou, dar crezând că'l așteaptă Ieremia, luă coșnița cu smochinele care erau proaspete, ca parcă le ar fi cules numai atunci, și plecă la Ierusalim. Ajungând acolo nu cunoscă nici oraș, nici casă, nici om, și crezu că s'a rătăcit unde-va; căutând mai bine, cunoscă locul, dar nu înțelegea nimica ce s'a făcut acolo. Atunci nimeri pe un moșniag ce venia la oraș și îi zise: rogu-te, un-

che, să 'mă spui cu dreptul, ce oraș iaste acesta ? și omul îi zise că este Ierusalim. Dar dacă este Ierusalim, unde este Avemeleh, unde este Ieremia prorocul, unde este Varuh cetățul și unde sânt toți oamenii de căpetenie ? și iar zise omul acela : fătul meu, se vede că ești dintr'alt oraș, că nu știți că astăzi sânt 70 de ani, de când m'a dus Ieremia cu tot norodul în robie la Vavilon. Dar Avemeleh îi răspunse : nu glumi ! abia un ceas este de când m'a trimes Ieremia să culeg smochini și să mănâncă smochinele proaspete. Bătrânul văzând acea minune îi răspunse : crez ce'mă zici, și poate că ești fiul unui drept, de aceea n'a vrut D-zeu să vezi risipa Ierusalimului ; într'adevăr însă au trecut 70 de ani, și caută acuma de vezi, abia e primăvara și nu vremea smochinelor. Atunci se incredință Avemeleh și își cerură ertăciune unul de la altul și se duseră cineși pe calea sa. Avemeleh se rugă lui D-zeu să 'i arate acest vecher și veni un înger de 'l apucă de mână și 'l duse în peștera, unde era Varuh. Și Varuh se mira de dânsul și de smochinele cele proaspete după atâta vreme. Atuncea veni îngerul domnului la dânsii și le spuse, că peste puțină vreme se va întoarce tot norodul din robie, împreună cu Ieremia ; și să scrie ei o carte, tot ce li s'a zis și va veni un vultur la dânsii ; de grumazii lui să lege acea carte și câte-va smochine, să le ducă la Vavilon, la Ieremie prorocul. Precum a zis îngerul, așa se făcu și vulturul a zburat cu cartea și cu smochinele la Vavilon, și s'a pus afară din cetate. Tocmai atuncea eși afară Ieremia cu tot norodul, că ducea un mort să 'l îngroape ; cum văzu vulturul pe Ieremia, începu să 'i vorbească cu graiu omenesc și 'i zise,

să ia scrisoarea lui Varuh și a lui Avemeleh, și el singur se lăsă pe mortul ce l ducea la mormânt; în minutul acela înviă mortul. Poporul, văzând acea minune s'a mirat foarte mult și a blagoslovit pe Domnul. Din smochinele aduse, dede Ieremia bolnavilor și îndată se însănătoșiră.

» Când s'a plinit vremea robiei, zise D-zeu lui Ieremia, de s'a sculat într'o noapte cu tot norodul și a eșit din Vavilon și a ajuns la apa Iordanului. Acolo zise Ieremia, că numai acei pot veni cu dânsul, cari își vor lăsa muerile lor cele vavilonice. O parte din norod n'a voit și s'a întors la Vavilon, dar nici Vavilonienii n'au mai voit să'i mai priimească, de oare-ce fugiseră de la dânsii. Atunci s'au dus de s'au așezat într'un loc de parte de Ierusalim; descălecând acolo au pus numele aceluï loc, Samaria.

Ieremia ajungând la Ierusalim făcu jertfe noue zile, în ziua a zecea s'a rugat Ieremia atâta la D-zeu, cât i s'a suit sufletul de la dânsul și i au rămas trupul, ca par'că ar fi mort. Un glas din cer însă a venit la Varuh și Avemeleh ce jeleau moartea lui, zicând, să nu'l îngroape, că nu e mort. Ei șezură împreună cu tot poporul și strejuiră trupul lui trei zile și trei nopți, până când se trezi și-i veni sufletul iar la loc, și a strigat Ieremia cu glas: lăudați pre Dumnezeu și pe fiu-său Is. Hr. ! Iară dacă auziră de fiul lui D-zeu, ei nu suferiră ci strigară: acestea sânt cuvintele lui Isaia prooroc, care au zis cătră părinții noștrii că a văzut pe D-zeu și pe fiu-său, și pentru aceasta l'au despiciat cu ferestreu; așa să ucidem și pe acesta cu pietrii. Varuh și Avemeleh văzând aceste, începură a plânge; Ieremia însă

le zise, să aducă o piatră mai mare de cât dânsul. Când îi aduseră, se ruga Ieremia la D-zeu, și piatra căpătă chipul trupului lui Ieremia. Pe aceasta o lovi norodul cu pietrii, și proorocul Ieremia spuse lui Varuh și lui Avemeleh tot ce văzuse în cer acele trei zile.

„După ce sfârși cu povestirea, strigă pătura aceea, că norodul în zadar o lovește pe dânsa, pe când Ieremia stă în mijlocul lor. Atunci cunoscându-l, îl uciseră cu pietrii și îl îngropară în Ierusalim, puindu-și pe mormânt chiar acea piatră.

„Iar când se întoarse Ieremia din robie, luă odoarele și veșmintele sfinte și le închise într'o piatră, însemnată în loc de pecete, cu numele lui D-zeu. Acea piatră este acuma în pustie, unde s'a făcut chivotul întâiu și e acoperită acolo, până când va fi voea lui D-zeu.“

Pentru a da de originea acestei legende complicate, să vedem *unde* se află a doua recenziune română. Ei bine! a doua recenziune română, aproape indentică cu cea a Hronografului se află în: *Viețile Sfinților* traduse din *grecește* de Mitropolitul Dosofteiu și tipărite în Jași la 1682.

Biserica orientală prăznuește pe proorocul Ieremia ca sfânt în ziua de 4 Noemvrie, și sub această zi se află trecută această legendă ¹⁾ ceea ce e însă foarte curios este, că tocmai legenda lui Ieremia se află pusă de timpuriu pe indexul „librorum prohibitorum“ cărților oprite și anatematizate de biserică, și tocmai a-

¹⁾ Fol. 105 a—108 a.

ceastă legendă o găsim între *Viețile Sfinților*, atât române cât și slave ¹⁾ și grecești. ²⁾

Intocmai cu recenziunile române, se regăsește apoi legenda în *Chronica* lui Dorotheus ³⁾ care a cules-o din scrieri mai vechi. Originalul cel mai vechi grecesc al *legendei* este viața Sfântului prooroc Ieremia pomenită mai sus, atribuită lui Metaphrast, care în secolul al zecelea a tradus viețile Sfinților după *originale orientale*, de unde a și căpătat numele de *Metaphrast*, adică traducător.

Intr'alt loc ⁴⁾ am studiat cu deamănuntul elementele deosebite ale acestei legende, care s'a combinat din cel puțin 5—6 legende deosebite. Numai asupra unei dintr'aceste ne oprim aci, căci a avut o înrăurire foarte mare asupra literaturii populare; adică *somnul cel lung al lui Avemeleh*, care lui i se pare foarte scurt.

Varianta cea mai veche, se află în Talmudul ierusalimitan, care ne povestește, că Choni a dormit într'o peștere alătura de Ierusalim, de la dărâmarea templului până la întoarcerea norodului din robie și rezidirea templului, adică 70 de ani, intocmai ca Avemeleh în legenda română.

De altă parte se povestește că și Epimenides ar fi dormit, după unii 40, după alții 57 de ani într'o pe-

¹⁾ Tihonravov l. c. I p. 273 — 298, două recenziuni. una din secol. XV, alta din sec. XVI.

²⁾ Neos Paradeisos; para Agapiu monahu ed. 1. Venet. 1644 ed. 2. ibid. 1806 pag. 158—162. (4 Noemvrie).

³⁾ P. 102—109.

⁴⁾ Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums ed. Graetz vol. XXX. 1881 p. 78 81, 130—138, 368—374 și 413—423. (ediția separată p. 79 urm.)

șteră din ostrovul Creta ¹⁾ În legătură intimă cu aceste legende stă apoi aceea a celor „7 coconii din Efes” cari au dormit chiar 400 de ani, și cari au devenit de asemenea sfinți; ziua lor este 4 August, și legenda lor se află și în viețile Sfinților tipărite la Neamț 1812 și la București 1836.

Ideea fundamentală a tuturor acestor legende, la care am mai adăugat în studiul nostru o sumă de paralele orientale și occidentale, este: *petrecerea într'un munte sau într'o peștere o vreme oare-care, după asemănare scurtă, dar în realitate enorm de lungă*. De aci deducem noi această trăsură, pe care o regăsim și într'o mulțime de *basme*. Ca să ne mărginim la basmele române avem mai întâiu un basm în colecțiunea fraților Schott ²⁾ Aci duce Maica Domnului pe o orfană în cer și îi dă patru chei. În ziua întâia deșchide fata o ușă cu cheea întâia și stă în acea odaia *o zi*. Maica Domnului îi zice însă, că n'a stat numai *o zi, ci un an întreg*. A doua oară, deșchide ușa a doua și stă acolo numai un *ceas* ceasul acela în realitate era însă atâta, cât *trei generațiuni*. A treia oară aruncă numai o *clipeală* în oadaea a treia și clipeala aceea ține cât *jumătatea vecinicieii*.

Un al doilea basm inedit ne-a comunicat d-nu Ispirescu, unde un tânăr intră într'o deschizătură a unui munte, pe care o vede el pentru prima dată. Acolo vede o mulțime de oameni, la cari rămâne ca slugă. După o vreme oare care vrea să se întoarcă la lume,

¹⁾ Studiul meu I. c. p. 368.

²⁾ No. 2 p. 90—96.

și când ese afară îi spun acei oameni, să măture tot gunoiiul de acolo și să'l scoată asemenea afară. Când ajunge afară vede, că s'a schimbat tot gunoiiul în aur, cu acesta se îndreptează la satul lui. Dar acolo el nu mai cunoaște nici satul, nici oamenii, și pe dânsul nu'l cunoaște nimeni; căci cât era el în munte a trecut o vreme îndelungată, ceea ce lui i s'a părut numai puțină vreme, și toate se schimbaseră.

Alte paralele destul de numeroase am cules în studiul nostru sus pomenit. Ceea ce reese pentru noi din compararea și urmărirea istorică a acestor legende și basme, este că această trăsură e de origine literară, și de aci a pătruns în literatura populară. Insistăm asupra acestui punct, de oare-ce vom reveni asupra acestor trăsuri deosebite, pentru a le reuni într'o singură vedere, când vom tracta despre originea basmelor și despre părțile mitologice ce par a conține.

CHRISTOS. PILAT.

Apocrifele și legendele la cari a dat naștere Noul Testament, cu care ne vom ocupa acuma, se deosebesc cu totul de cele izvorite din Vechiul Testament. Se înțelege că vorbim aci numai de acele legende, cari se află în literatura română. Căci pe când fantazia creatoare împodobește tocmai *persoanele* biblice cu povești și legende prelucrate și în limba română, n'avem în literatura noastră nici una din legendele orientale privitoare la *nașterea Domnului* sau la copilăria lui. Numai urme slabe s'au păstrat în *cântecile populare* de crăciun și în colinde; d. e.: adăpostul ce l'a găsit Maica Domnului în staulul unde era să nască pe Mântuitorul; Călătoria Maicii Domnului cu Iosif de la Rusalim la Vitleim. Legenda despre rândunelile ce stropiau pe Mântuitorul în leagăn, și în sfârșit în credințele populare: afurisirea ursului și binecuvântarea broaștei de către Maica Domnului, când fugea la Egipt. Căci iată ce ne spun colindele:

Când era să nască, se ruga Maica Domnului de Cră-

cîun, să o lase să nască în patul lui. Crăciun însă nu o lasă, ci i zice să se ducă în staulul cailor sau în ieslea boilor. Intrînd în staulul cailor, începură caii a tropoti și epele a rîncezi. Atunci le zise Maria, să stea cu tropotul și rîncezul căci îi măresc durerea. Dar cai n'au încetat și Maria i a blestemat, ca să n'aibă nici un sațiu, și ori cît vor mânca nici o dată să n'aibă îndestulare. Venind la boi, boi rumega, dar îndată ce Maria i-a rugat, au încetat, și de aceea i a binecuvîntat să fie iubiți de oameni și de D-zeu ¹⁾).

A doua colindă ne spune, că Iosif cu Maria călătorind de la „Rusalim la Vitleim“ voră să se recorească la umbra plopului, plopul însă se retrase și soarele îi ardea, de aceea îl blestemară „să nu fii rodit — să crești tot în sus — căci umbra mi-ai dus.“ Din potri-valățea mărul umbra sa, ca să-î acopere și ei îl binecuvîntară : mărul înflorit — să fii tot rodit ! — să crești în lături — să sporești roduri. ²⁾

Rîndunelile, după o altă colindă, stropiră cu aripile pe fiul lui D-zeu și'l aruncară cu pietricele, de aceea au fost blestemate, să le fie cuibul tot la loc rău, la grindele streșinilor, să le bate fumurile. ³⁾

După credința populară apoi, a fost ursul odinioară un om, care s'a pus în brînci, ca să sperie pe Maica Domnului, când fugea la Egipt, și a fost blestemat de dîn-

¹⁾ At. M. *Marienescu* Colinde Bucur. 1861 No. 2 p. 4—6 Ieslea *Ant. Pann* Cîntece de stea. Bucur. 1880 p. 95—99: „Peșterea și ieslea“

²⁾ *A. Pann* : l. c. p. 93—95: Drumeții. *Marienescu* : l. c. p. 1—3: „Drumarii.“

³⁾ *Marienescu* l. c. p. 27—29: „Rîndunelile“

sa să rămăie așa ; ¹⁾ și în fine broasca a fost binecuvântată de Maica Domnului să nu putrezească după moarte, ci să se usuze.

Astea și poate încă câte-va urme slabe, ce ne-au scăpat, sânt totul ce posedăm în literatura populară română din legendele Evangheliilor apocrife din primi secolii ai erei creștine, precum sânt: Evangheliul copi-lăriei lui Iesu ; Istoria lui Iosif lemnariul ; Evanghelia lui Nicodem ; Evanghelia lui Pseudo-Matheus, editate în limba greacă sau în traducțiune latinească după originale arabe și siriene de Fabricius, Thilo și Tischendorf.

Din apocrifele relative la Hristos s'a păstrat în limba română numai: *Inștiințarea lui Lentul proconsulul Iudei către sănatul Rămului pentru chipul Mântuitorului*, tipărit într'un *Ceaslov* bogat de la Sibii; de sigur de pe la sfârșit s. XVII pe care însă în zadar l'am căutat până acuma. După acel *Ceaslov* s'a făcut o copie „la sfânta mănăstire Brâncovenilor” și la 1825 a fost copiat de aci într'o prăvilă manuscrisă, ce se află acuma în bibliotheca Academiei române scrisă de unu: Climent ermonah ot Păricoveni. Noi dăm aci acest apocrif scurt în întregul lui, întocmai după ms. Academiei precum a fost copiat de susnumitul ermonah :

» Inștiințarea lui Lentul proconsulul Iudei către sănatul Rămului pentru chipul mântuitorului care au fost întru acesta chipul :

» Intru aceste vremi s'au arătat aici unu omu. care încă trăește, a nume Issu Hrstu a căruea putere trece pre-

¹⁾ Jipescu, *Opincarul București* 1881 p. 117.

ste măsurile firii; oameni îl numesc mare prooroc, iară ucenici lui îi zică fiul lui Dumnezeu, el înviiază morți și tămăduiește totu felul de boale, elu este unu omu de unu chipu încuviințat, și cu bune măsuru. In fața sa să vede oareși care străștie, însă care atrage de oda și dragoste și frica acelor ce-l văd; părul lui este în floarea a unii alunii timpurie, însă de la rădăcina și până la urechi este netedă, iară de acolo și până la umere creți și trece și mai josu de umere. De la frunte prin mijlocul capulu are cărare după obiceiul nazarinenilor. Fruntea lui este lată și albă, fața fără de nici o meteahnă și împodobit cu o rumeneală foarte plăcută, fiziognomia lui este igemoniască și mângăcioasă; nasul și gura sânt făcute cu mari măsuru; barba este din destul deasă, în floarea părulu și despărțită în furculiță; ochii îi sântu căprii și foarte vioi; elu este groznicu la ale sale muștrări; dulce și plăcutu la ale sale învățături și sfaturi. Chipul feței lui trage ochi tuturilor amestecată fiind cu semnotita, adică cu o cinstire adâncă, nu l'au văzut niminea nici o dată răzându, dară plângându adese ori; statulu lui este drept; mâinile mari și lungi și brațele foarte frumoase; elu vorbește puțin, dară cu multă statornicie și este cel mai frumosu omu în lume.

„Acestea le-amu găsat eu scrās la sfânta mănăstire brâncovenilor după un c'aslovu bogat de la Sibii. (Iară nu le-amu găsat în sfânta pravilă, precumu să vede înainte scrisă;) și amu scrisu eu Climent ermonah ot Păricoveni. 1825 Iul. 28.“

Recensiunea latină acestui apocrif s'a publicat de Fa-

oricius ¹⁾ după istoria lui Hristos, scrisă în limbă persană de Xaverino și tradusă latinește de Ludovic de Dieu. De asemenea a adăugat ²⁾ și indicațiunea paralelelor în cele alte literaturi, de unde reiese, că această epistolă a lui Lentul, a fost publicată în: „Orthodoxografie” care se află în multe manuscrise din bibliotecile engleze, franceze, germane etc.

Pilat

O altă epistolă apocrifă este cea atribuită lui Pilat, care descrie relațiunea despre moartea lui Hristos, ce o trimite Pilat către „Chesarul” din Roma, și unde descrie minunile cele mai principale, ce le a săvârșit Hristos pe pământ și trăia, și întâmplările cele groaznice în momentul morții, cum că soarele s'a întunecat și tot pământul s'a cutremurat. Chesar văzând, că din vina lui Pilat s'a întâmplat acea întunecare și acel cutremur care a speriat pe toți, îl cheamă la Roma și îl osândește. Cam așa, dacă îmi aduc bine aminte, este și copriusul apocrif al epistolei române, care se află în sbornicul de pe la începutul sec. XVII, care conține și „Palișa”. Regret că acest manuscript nu ne este acum accesibil, pentru că nu știm de unde să-l găsim, dar cu mai mare siguranță, copriusul acestei epistole, pe care am citit-o foarte repede acumă deja câțiva ani.

După toată probabilitate este și această epistolă tra-

¹⁾ Cod. pseudopigr. N. Test. I pag. 301—302.

²⁾ Ibid. p. 302 și vol. III p. 487.

duşă din slavoneşte, precum este şi restul manuscrisului întreg, cu toate că până acuma ne a rămas necunoscut originalul slovenesc.

Prototipul grecesc s'a publicat de către Fabricius ¹⁾ împreună cu o traducţiune latinească. Tischendorf ²⁾ însă a publicat textul grecesc, pentru a doua oară slujindu-se de cinci manuscrise, din care unul este din sec. XII.

Maî răspândită este în sfârşit, hotărârea făcută de Pilat, adecă descrierea procesului şi condamnării lui Hristos, care precum zice însuşi textul a fost găsită la anul 1400 în „*Acula* din Italia într'o piatră foarte frumoasă“. Acel oraş *Acula* se numeşte *Aquila* în paralela germană, ³⁾ singura nouă cunoscută. În literatura română pretinde acel apocrif să fie fost tradus din greceşte. Prototipul grecesc se pare a fi textul publicat de Steph. Leukadios, ⁴⁾ alătura cu textul grecesc al epistoliei lui Lentul despre faţa lui Hristos. ⁵⁾ Tocmai acest apocrif, relativ cel maî modern, a devenit cel maî răspândit dintre acele citate până acuma. Dăm aci începutul lui, care conţine istoricul apocrifului destul de interesant, după textul popular, care face parte din cărticica „Minunile Sf-lui Sisoe“. ⁶⁾

„Tălmăcirea dupe copia din limba grecească a ho-

1) Cod. pseudep. N. T. II. p. 972—981. p. 456—465.

2) Evangelia apocrypha Lipsiae 1853 p. 413—419.

3) Fabricius. Cod. pseudepigr. N. T.

4) Sillogi. Athen 1838 pag. 3-8.

5) Ibid. pag. 1—3.

6) Minunile St. Sisoe ed. Bucur. 1878 p. 7—10.

tărării făcută la al șapte-spre-zecelea an al oblăduirii împăratului Romanilor Tiberie Chesaru din Pontie Pilat.

» Domn stăpânitor al Iudei asupra mântuitorului Isus Hristos născut din fecioara născătoare de Dumnezeu Maria; prin care îl osândește la Moarte pe cruce între două tâlhari la 23 Martie.

» Această hotărâre s'au găsit la anul 1400 de la Hristos, în orașul *Acula* din Italia într'o piatră foarte frumoasă, ca o lădiță de marmoră minunată și într'aceea s'a găsit pomenita hotărâre scrisă pe Membran în limba ovreiască; și s'au adus întâiași dată în Constantinopole la 1581 în zilele patriarhului Eremia la 1 Aprilie. Apoi la anul 1595 Iunie în 3 s'au scos din cărțile Patriarhului din Constantinopole Dionisie cu următoarea coprindere*.

Coprinderea este sentința de moarte, motivată printr'aceea, că Hristos s'au răsvrătit în potriua legii și a sfintei biserici din Ierusalim și că a intrat călare în oraș cu mulțime de norod, ca un împărat izbânditor și norodul cu stălpări de finic l'au primit. Interesante prin pocirea lor sânt numirile proprie acestei hotărâri. Cu greu se recunoaște forma lor adevărată, ceea ce arată, că acest apocrif a devenit proprietatea poporului mare în genere, mai nici o dată nu lasă intact numirile proprii streine, ci în genere caută a și le asimila, deseori prin etimologii fantastice, care dau naștere în filologie la capitolul cel foarte interesant, despre etimologii populare*.

Pe când acele *epistolii*, afară de cea din urmă, au rămas izolate în literatura română, au devenit din con-

tra alte *epistolă* și *apocrife* curate cărți populare, citite și rescitite în curs de secol și așa de răspândite ca nici o altă carte *curat religioasă*. Caracterul fantastic, care înspire groază și spaimă cititorilor sau puterea inherentă ce li se atribue în potrive Satanei și în potrive duhurilor necurate a asigurat „Epistoliei din cer a Domnului nostru Is. Hs.” „Călătoriei Maicei Domnului prin iad,” „visul Maicei Domnului” sau „Apocalipsul apostolului Paul” o popularitate într’adevăr fabuloasă.

APOCALIPSUL APOSTOLULUI PAVEL

Unul din apocrifele cele mai vechi înșirate mai sus, este: *Apocalipsul apostolului Pavel*.

D-nu Hasdeu care a descoperit și a publicat ¹⁾ acest apocalips, a însoțit publicațiunea sa cu o introducere literară, ²⁾ unde vorbește mai pe larg despre izvoarele acestui apocrif și despre paralelele din literatura universală. Ne vom mărgini deci la un mic extract privitor la originea directă a acestui apocrif, care pe lângă importanța culturală, universală mai are și importanța literară specială românească, de oare-ce este cel mai vechi text românesc, cunoscut până acuma.

De timpuriu deja s'a născut în sferile creștine descrierea pogorării lui Christ în iad, precum o avem în pretinsa Evanghelie a lui Nicodim. Această pogorare a

¹⁾ Cuvente den bătrâni II p. 415—425; reprodus de noi după manuscriptul original în „Chrestomatia“ noastră vol. I. pag. 1-3.

²⁾ Ibid. p. 405—414.

fost un fel de exemplu după care s'au fabricat alte prin *analogiă*, care joacă un rol așa de important în literatura populară. Una din copiele cele mai vechi de felul acesta a fost apocalipsul de față a tribuit apostolului Pavel. Foarte bine a observat D-nu Hăsdeu, că de la Orient a ajuns în Occident prin Paulichianii, sectatorii eretici ai apostolului Pavel, și că a fost răspândit în Bulgaria și România prin mijlocul Bogomililor. Observăm aci că Bulgarii (foști eretici) azi catolici, cari formează colonii însemnate în România sânt numiți de popor: „*Pavlicheni*.”

Protoiipul grecesc, care datează cel mult din sec. IV, a fost publicat de Tichendorf¹⁾, alătura cu traducerea englezească unei recenzii siriace mai dezvoltate de cât textul grecesc. Acestea reprezintă redacțiunea cea lungă, completă a acesui apocalips, care se compune din trei părți: întâi, un fel de introducere, unde se vorbește de modul cum aduc ângerii sufletele oamenilor înaintea lui Dumnezeu, ca să le judece, după faptele lor săvârșite pe pământ. A doua parte vorbește pe scurt despre dulceața raiului, și a treia în fine descrie foarte pe larg muncile iadului.

Din această recenziune lungă, care se află și în textul slavice publicat de Tihonravov²⁾ s'a născut și o alta mai scurtă, care coprinde numai partea întâia și aceasta este recenziunea slavice din sec. XVI publicată de No-

¹⁾ Apocalypses apocryphae p. 34—69.

²⁾ L. c. II p. 40—58. Iagic' mai pomenește trei manuscripte slavone, din care a dat extracte. v. Archiv f. slav. Philologie vol. IV pag. 694.

vacovică și tipărită pentru a doua oară de către domnul Hăsdeu alături de textul român. Titlul apocalipsului în această redacțiune este „*Vederea apostolului Paul de eșirea sufletelor*”; căci într'adevăr se concentrează aci tot interesul, în momentul când ese sufletul omului și în deosebirea, între eșirea sufletului omului drept și între aceea a omului păcătos. Asta este ce cere Paul să vadă, și asta îi arată îngerul din cer. Cele alte două părți s'au putut lăsa afară cu atât mai ușor cu cât au fost înlocuite printr'un alt apocrif posterior apocalipsului ap. Paul. Călătoria Maicii Domnului prin muncă, a făcut de prisos o altă călătorie și așa s'a păstrat în literatura română numai redacțiunea cea scurtă. D-nu Hăsdeu conjecturează însă, că și cea lungă a fost cunoscută Românilor, de oare-ce se pomenește indirect într'un alt text din sbornicul manuscript, din care face parte și apocalipsul ap. Paul, zicându-se acolo* cum că îngerul spuse lui Paul, *pe care 'l purtă de-î arată toate muncile*, că de ar fi un voinic de trei-zeci de ani și ar slobozi în jos o piatră, ar sbura trei ani să cază, acolo este munca păcătoșilor*.

Dar și această redacțiune scurtă, coprinsă în sbornicul manuscript, dăruit de d-nu Sturdza Academiei române, este fragmentară : lipsesc la mijloc două pagini, care au fost restituite de d-nu Hăsdeu prin ajutorul originalului slovenesc. Coprinsul apocalipsului ap. Paul este deci următorul :

„Apostolul rădicat în cer văzu îngeri ce vin și se închină înaintea lui D-zeu, încărcate cu daruri și rugăciuni din partea aceloră, ce s'au lăsat de dulceața lumii și se roagă neîncetat lui D-zeu. Și un glas le zice

să se ducă și să slujască pe acei oameni drepti. Și vin îngerii oamenilor ce n'au fapte bune de se închină și se plâng de răutățile oamenilor, care nu păzesc praznicele și sf. Duminica; și D-zeu le zice să se întoarcă și să-î slujească; până ce se vor pocăi. Ingerul duse apoi pe ap. Pavel de văzu și locașul sfinților, și iadul. Inters iar la țaria cerului văzu cetele Satanei ce se trimit în căsul morții asupra sufletelor oamenilor necredincioși; de altă parte văzu îngerii oamenilor drepti și fața lor lumina ca soarele.

»Atunci se rugă Ap. Pavel și zise către ângerul, că vrea să vadă sufletele oamenilor, dreptilor și păcătoșilor, în ce chip es din această lume. Și văzu un om drept murind, și toate faptele bune sta împrejurul lui și îngerii sta și păzia cu iubire sufletul lui, până când îl luară din trup; și atunci îi grăiră de trei orî: suflete! cunoaște-ți trupul tău din care ai eșit, căci cu el te vei împreuna iarăși la ziua de judecată. Apoi îau sufletul și 'l sărută și vine îngerul ce 'l păzia pe pământ și-î zice: bucură-te suflete, că eu mă bucur de tine, că ai făcut voia lui D-zeu pe pământ. Duhul sfânt merge înaintea sufletului în cer. Draci stau la intrare dar n'au nici o putere asupra sufletului bun. Aceasta a arătat îngerul apostolului Pavel*.

Afară de acest manuscris din sec. XVI. mai posedăm noi un fragment de patru pagini în unul din sbornicele noastre de pe la 1750. Acest fragment tratează episodul cel mai important dintr'acel apocrif, conține adică descrierea „eșirei sufletului“ unui om drept. Ingerii zic de 3 orî sufletului să vadă trupul său, căci cu dânsul se va împreuna la ziua judecării apoi zic

să se ducă să se erte cu trupul, și sufletul se duce de să iartă cu trupul. Apoi dacă prohodescu preoții trupul, iau îngerii sufletul, și mergând, așteaptă la casa omului, până vin oamenii de la groapă de mănâncă bucate, și zic toți: bogdaprosti și scriu îngerii toate bogdaprostile și iau pe sufletul de 'l trec peste 26 de vămii și străji drăcești și îl păzesc de încercările dracilor, cari vor să 'l apuce cu de a sila, iar când se apropie draciul de îngerii le pere vederea și puterea; apoi îl iau îngerii și 'l duc înaintea lui Hristos. Hristos întreabă pe îngerii, ce suflet au adus? și îngerii zic: suflet bun! și arată faptele bune ce a făcut. Apoi zice Hristos să 'l ducă în iad să 'l vază, căci ca om a auzit el cât trăia de muncile iadului. După ce a văzut iadul îl duc iar înaintea lui Hristos de 'l blagoslovește și 'l trimete în rău, unde sânt multe feluri de pomii, și supt toți pomii sânt paturii, decii îi dau și lui un pat de se odihnește și vede de acolo binele și rău la care va merge și la judecată.

Aci se isprăvește fragmentul nostru, care precum se vede se deosibește cu totul de redacțiunea cea altă română și se apropie oare și cum mai mult de redacțiunea slavonă cea lungă ¹⁾ și de cea siriacă ²⁾; dar cu toate acestea nu se poate tăgădui, că și de acele se deosibește în mod foarte caracteristic. Se vede că a fost luat de la un izvod slovenesc necunoscut.

¹⁾ Tihonravov l. c. II. p. 43—44.

²⁾ Tischendorf l. c. p. 42—43.

EIPSTOLIA MAICII DOMNULUI

Sub acest titlu a ajuns foarte populară o cârtică, care nu este alt-ceva decât o combinațiune puțin dibace din trei apocrife vestite. Noi le studiam aci pe fie care in parte, după importanța lor.

Călătoria Maicii Domnului prin iad.

Un apocrif, care stă în legătură cu apocalipsul ap. Pavel și care-l completează este această *Călătorie* de care am pomenit mai sus, și care se află în același manuscris român din sec. XVI împreună cu *apocalipsul*. Fiind deci de asemenea editat de D-nu Hăsdeu, a fost și tot de o dată studiat mai de aproape după izvoarele și paralelele sale¹⁾. D-nu Hăsdeu însă se îndoia, dacă este mai tânăr decât apocalipsul ap. Pavel. Această

¹⁾ L. c. p. 301—367.

îndoială nu poate însă să aibe loc, fața cu aserțiunea clară a lui Tischendorf, care se cunoștia perfect în această materie, și care susține cum că limba acelor trei texte grecești, izvoarele prelucrărilor multiple, este deja mai modernă; și că această limbă nu se datorește copistului, ci *autorului, care de sigur a fost vr'un călugăr al evului mediu*¹⁾, pe când din contra apocalipsul apostolului Pavel este încă citat și bine cunoscut din sec. IV; nu măi încapă deci îndoială despre prioritatea acestui din urmă. Insuși D-nu Hăsdeu zice că prototipul cel măi vechiu bizantin al Călătoriei Maicei Domnului se urcă cel mult până la sec. VIII.²⁾

Nu însă din grecește, ci ca măi toate apocrife, măi cu seamă cele blăstamate, a fost tradus și acest apocrif din limba slavică, în care se află într'un manuscript din sec. XII. editat de Sreznevski și publicat de a doua oară de D-nu Hăsdeu, alătura cu textul român, cu textul bizantin al lui Destunis, cu cel neogrecesc al lui Politês, și cu recenziunea modernă română. Căci acest apocrif a devenit o carte populară și s'a publicat foarte des într'o redacțiune modernă măi muli sau măi puțin diferită de cea veche, intitulată „Epistolia Maicei Domnului.“

Până acum n'am reușit a găsi vr'un manuscript intermediar între redacțiunea cea veche din sec. XVI și cea din sec. XIX. Nu ne îndoim însă, că și aci cu tim-

1) Tischendorf l. c. prolegomena p. XXVII : „In tribus codicibus, unde plura excerpti, dictio iam ad Graecitatem recentiorem deflectit; nec id librariis, sed ipse auctori deberi videtur, certe enim totum opus monachum mediae aetatis prodit.“

2) Ibid. p. 302.

pul vom ajunge a'l găsi, precum le am găsit până acuma, mai pentru toate cărțile populare.

Această redacțiune modernă, precum a observat-o foarte bine D-nu Hăsdeu ¹⁾, nu este alt-ceva decât o compilațiune stângace din trei apocrife deosebite, din care una este: „Călătoria M. Domnului“ ciuntită la început și la sfârșit, și cu oare îmbrobodiri la mijloc. Noi, vom trata pe fie care indeosebă la rândul lor, de ocamdată dăm aci coprinsul apocrifului, după forma cea vechie, complectă :

» Sf. Maria se ruga de D-zeu ca să descingă Arhanghelul Mihail din cer pe pământ; și când se coboră îl întrebă câte munci sânt, și unde se muncesc oamenii? Arhanghelu îi răspunse: muncile sânt nenumerate. Și o luă și o duse în iad, să vază cum se muncesc oamenii. Urmează apoi descrierea muncilor pe largu, cum se muncește fie-care, întocmai după păcătele ce a făcut pe pământ

» Așa vede oameni acoperiți de întunec vecinic și smoala era peste dânșii și nu putea să caute în sus, aceștia sânt cari n'au crezut în Sf. Troița.

» Spre amiazăzi vede pară mare de foc, și în focul acela ard unii până în brău, alți până în pept, alți până în creștet, iar alții erau cu totul acoperiți de foc: aceasta le este pedeapsa pentru aceea, că n'au ascultat pe părinții lor, sau au făcut necinste, sau au mâncat carne de om, adică cum esplică Arhanghelul: își au lepădat copii, sau au părât unul pe altul ca să'l perde.

¹⁾ L. c. p. 307.

„Apoi văzu pe unu spânzurat de picioare și mâncat de viermi, pentru aceea că a cumpărat aur strâmb.

„O femeă e spânzurată de urechi, pentru aceea, că ascultat pe furiș la vecini și a clevetit și a învrăjbit amenii.

„Pe patură de foc se muncesc acei, carinu s'au dus luminica la biserică; de un copaciu de fer și de stâl-puri de fer sânt spânzurați de limbă: mincinoșii, tăl-harii, clevetitori etc. Spânzurați de unghii și cu limba legată în pară de foc sânt acei, ce au hulit slujitorii lui D-zeu. Ceteții ce au citit și n'au înțeles și n'au făcut cum zice Evanghelia, sânt pedepsiți prin fiare cu 3 capete ce-î mânca.“

Tot în acelaș mod nrmează descrierea fantastică a muncilor ce suferă oamenii. Focul, spânzurarea, ver-nii neadormiții, fiare cu multe capete, astea sânt mij-pacele principale, de care se slujește Satana în împă-rația sa cea întunecoasă, pentru a răsplăti oamenilor slujba cu care l'au slujit cât erau în viața. În descri-rea mai departe, care este cu totul prescurtată în redac-țiunea modernă, se repetă decă mai mult sau mai puțin aceleași munci și cu acestea se isprăvește redacțiunea cea modernă. Mai mângăetor este sfârșitul redacțiunei celei veche, care după ce mai enumeră o sumă de munci continuă: „Maica Domnului văzând atâtea munci și auzind jeluirea munciților și a îngerilor, lăcrămă și zise Arhanghelului Mihail, să se sue la Hs. și să se roa-ge pentru păcătoșii. Dar Arhanghelul îi zise, că D-zeu nu'l ascultă pe dânsul. Atunci se sui Sf. Maria însăși la D-zeu și'l rugă; și se coboră D-zeu cu îngerii în iad și zise păcătoșilor, că pentru rugăciunea Maicii sale s'a

îndurat de dânșii și îi lasă să lăcuască în raïu, de la învierea Domnului, din ziua de paști până la dămîneca mare, și după aceea să meargă îară în muncă.“

Proveniența bogomilică a acestui apocrif în care Arhanghelul Mihail joacă un rol principal, este mai presus de îndoială pentru literatura slavică, prin urmare și pentru cea română. D-nu Hăsdeu a dovedit-o atât pentru acest apocrif, cât și pentru cel precedent și pentru un al treilea din acel prețios „sbornic“ din sec. XVI, asupra căruia vom reveni mai la vale.

Această „Călătorie“ împreună cu „Apocalipsul ap. Paul“ au influențat asupra „Cântecelor de stea“ și au dat naștere mai mult sau mai puțin la cântarea a 40-a din colecțiunea de cântece a lui Anton Pann. unde sufletul descrie eșirea sa din trup și călătoria prin iad și raïu. Această legătură ce există între apocrifele și cântecul de stea a fost trecută cu vedere de d. Hăsdeu. Intru cât privește basmul istriano-român despre „Sf. Petru și muma sa“ pe care-l aduce d. Hăsdeu în legătură cu aceste apocrife, observăm că se află și la Siciliani. ¹⁾

Visul Maici Domnului

Redacțiunea modernă a „Călătoriei“ adică: „Epistolia maicii Domnului“ conține apoi un alt apocrif in-

¹⁾Pitrè, Fiabe nouvelles etc. siciliene No. CXXVI. „Lu porrudi St. Petru“ și anotațiuni vol. IV. p. 40 vol. II pag. CXXI-II. apud Veselovsky, o dvinađť snah. Șahaișa p. 40.

titulat: „Visul prea curatei Născătoarei,“ dar nedeosebit prin tipar.

Este deci asemenea o carte populară. Dar ceea ce e curios la acest apocrif e, că nu s'a putut găsi până azi un original grecesc. Nicî Vesselovsky, care a scris un studiu special, nicî d-nu Hăsdeu, care s'a folosit de acel studiu și l'a mai compleciat, n'au reușit în această pricină. Dar totuși s'a încercat Vesselovsky a aduce acest apocrif în legătură cu literatura apocrifă orientală și de a arăta, dacă nu izvorul direct, cel puțin un izvor probabil, de unde printr'o mică schimbare, datorită fantaziei populare, a putut să decurgă: „Visul Maicei Domnului.“ De oare ce d-nu Hăsdeu a trecut cu tăcere peste această parte a studiului lui Vesselovsky, vom da noi aci pe scurt raționamentul acestui din urmă: ¹⁾

Foarte răspândită și mult citită a fost povestea apocrifă de adormirea Maicei Domnului. Se află în limba siriacă, arabă, coptă, grecească și lătinească, foarte însă diferă unele de altele. Tischendorf a publicat textul grecesc după 5 manuscripte ²⁾ și 2 texte latine diferite ³⁾ din care recenziunea *A* e luată din 3 manuscripte. ⁴⁾ Unul dintr'aceste texte și adică cel latin *A* începe cu un fel de dialog între Maica Domnului și Hristos, unde puțin înainte de patima lui ea îl roagă să îi vestească moartea ei, cu trei zile înainte.

¹⁾ L. c. p. 355 — 358.

²⁾ Apocalypses p. 95 — 112.

³⁾ L. c. p. 113 — 136.

⁴⁾ Prolegomena p. XXXIV — XLVI.

Atunci Domnul îi răspunde : „cum oare să te las eu pe tine, care m'ai hrănit și susținut? Îngerii mei te vor păzi pe tine. Iar după ce voiu fi pățit patima pentru neamul omenesc și voiu fi înviat după 3 zile și după 40 de zile mă voiu fi înălțat la cer; să știi, că sufletul tău se va deslipi de trup, când mă vei vedea venind cu îngerii și sfinții“ etc.

Acest pasagiu se vede, a dat naștere : „Visului Maicei Domnului“, căci poporul a înțeles : *Adormirea* „*Dormitio*“ în sens de *dormire* și nu de *moarte*; și povestirea mai pe largă a patimei, nu ca un ce real ce se petrece înaintea ochilor ei, stând la piciorul crucei și vorbind cu Mântuitorul, ci ca un *vis* văzut în somn. Așa și este situațiunea descrisă la începutul celei alte redacțiuni latinești; cum că Maria împreună cu Ioan steteră la piciorul crucei și Christos lasă pe Maica sa pe îngrijirea lui Ioan. Într'o altă redacțiune perdută, se poate că dialogul între Maria și Christos relativ la patima, să fie fost mai dezvoltat și ast-fel a devenit un apocrif deosebit, care s'a răspândit în popor, nu într'atâta pentru copriusul lui, ci pentru epilogul, care făgăduiește aceleia ce va arăta sau va avea acea carte, mila de la D-zeu și paza casei lui, de care nu se va apropia nimic diavolesc. Aducând deci acest *vis* în legătura cu acel apocalips am scăpat în modul acesta și pe acest apocrif de izolarea lui. Răspândirea pe la cele alte popoare și în special la Slavi a fost tratată de d-nu Hăsdeu foarte pe deplin, așa în cât nu 'mă rămâne de cât a menționa studiul respectiv din Cuvente den bătrâni.

Cât privește însă apocriful în literatura română,

putem înainta cercetarea d-lui Hăsdeu, cu un pas mai departe.

În literatura română avem două redacțiuni : una mai scurtă și alta mai lungă. Cea scurtă se apropie mai mult de variantele găsite la cele alte popoare. Amândouă însă erau până acuma cunoscute numai la tipar, din care redacțiunea cea scurtă, intercalată în Epistolia Maicei Domnului, s'a tipărit pentru întâia dată la 1862, și de atunci încoace de vr'o 20 de ani, ¹⁾ iar redacțiunea cea lungă la 1846. ²⁾ Afară de aceea, redacțiunea cea scurtă puțin schimbată se mai află tipărită la un loc cu : „Minunile Sf. Sisoe, ³⁾ ceea ce se vede că a scăpat d. Hăsdeu din vedere. Întrebarea ce se pune este: care din aceste redacțiuni este mai veche? Sântem fericiți, că putem răspunde cu mai multă siguranță la această întrebare, de oare ce posedăm un manuscris din 1784 al acestui apocrif în redacțiunea cea scurtă! ⁴⁾ Aceasta nu esclude însă și posibilitatea, că alătura cu aceasta să fie existat și cea lungă. Coprinsul visului fiind așa scurt, îl publicăm aici următor după manuscrisul nostru. Noi nu intrăm în cercetarea amănunțită a variantelor ce presintă, dar prin publicarea lui, înlesnim altora cercetarea :

„Visul precuratăii născătorii de Dumnezeu când au

¹⁾ Cuv. d. bătr. II p. 307.

²⁾ L. c. p. 389—391.

³⁾ Ed. Bucur. 1878 p. 6—7.

⁴⁾ Se află în *sbornicul* sau *codex miscellaneus* din biblioteca noastră, citat deja la „Alexandria“ și e scris în *Suceava*. Din coprinsul mixt aceluși *sbornic* reese, că este o copie după un original mai vechiu.

adormit ficioară în muntele Maslinilor, au visat prin somnu un visu; și veni cătră dănsa aeve adică în vedere domnul Is. Hs. și ȧau zăs: O! maica mea ȧubită! au dormi și nu auzi prin somnu? Apoi dacă s'au dișteptat sfânta, au și răspunsu lui Is. Hs. și au zăs: adormu, fiul meu ȧubit, și ȧar m'am dișteptat și t'am visat, prinsu și la stălp legat, și pre cruce răstignit și despre sfântul tău cap curge sângele și părău făcând și pre sfântul tău trup l'am văzut ună (!) lemnu di coaji juchit. Răspunsă Is. Hs. și zăsă: O! maica me, ȧubită! Visul ci l'ai visat *eu voiu să'l pat pentru norodul omnesc*. Și cine o va sciea aciastă sfântă carte și o va purta la dănsul, aciăla om va ave milă de la Dumnezău și priimit de la toți oamenii, și la ciasul morții lui, mă voiu arăta sângură și mă voiu ruga cu toți ȧingerii cătră fiul meu, pentru sufletul acelu om, ci o va sciea și o va citi și altora, și să o poarti la dănsul aciastă sfântă carti și 'l voiu duce ȧntr'un ȧmpărăția ceriului. Amin!

EPISTOLIA DOMNULUI NOSTRU ISUS HRISTOS

Legenda Duminiciei

Acest apocrif stă în intimă legătură cu „Visul“ de față, și cu „Călătoria cu care împreună formează pe de o parte „Epistolia Maicii Domnului“ pe de altă parte este însăși „Epistolia Domnului nostru Isus Hristos ce a trimis-o Dumnezeu din cer.“ Din acest apocrif avem de asemenea o recenziune lungă și alta mai scurtă.

Cea mai veche și mai vestită este cea lungă „Epistola lui Hristos“ care se află în sbornicul din sec. XVI împreună cu cele alte apocrife, de care am vorbit până acuma. După acel manuscript a editat-o și a studiat-o d-nu Hăsdeu. ¹⁾ În deosebire a publicat

¹⁾ L. c. II p. 21—55.

Vesselovsky un studiu profund, sub titlul: „Epistolia din cer“¹⁾ continuat apoi în cel alt: „Domenica-Anastasia și Vinerea-Paraschiva.“²⁾ Ne folosim de toate acestea, pentru a da în resumat istoricul acestui apocrif. De timpuriu deja s'a născut sfințirea Duminică și reținerea aspră de la or ce lucru. Deja în sec.VI se pomenește „Epistolia din cer“ Fabricius a publicat³⁾ un mic fragment grecesc, care după cum se vede, este prototipul redacțiunilor slavice și redacțiunei române celei lungi. Aci se accentuează păzirea strașnică a Duminică și pedepsele ce vor urma din nepăzirea ei. O copie latinească a redacțiunei de pe la 788 din Franca s'a publicat asemenea de Fabricius⁴⁾ și care de sigur se datorește mișcării eretice din sudul acelei țări, unde apoi s'au înrădăcinat Albigensi, Bogomili și francezi. Într'un sobor ținut la 755 de Pipin, se pomenește între altele și de această păzire prea aspră a Duminică, pe care însă biserica o condamnă, zicând, că oamenii să se reție numai de lucrarea câmpului și de cele alte lucrări⁵⁾ de muncă sau casnică. Tot așa se repetă și în „Constitutio“ din Worms de la 829; ba se adaugă chiar, că acei ce nu păzesc Duminica au fost loviți de trăsnet sau de cărceiul membrilor, sau chiar au fost arși de foc.⁶⁾ Aci găsim chiar aceleași pedepse, ca și în Epistolia. Așa se mai povestesc și alte legende

1) Journ. Minis. Nar. Pros. Vol. 184 p. 50—116.

2) Ibid. vol. 188 part. II p. 186—247.

3) Cod. apocryph. N. Test. III, 511—512.

4) L. c. p. 309—313.

5) Vesselovsky l. c. p. 56.

6) Vesselovsky l. c. p. 57.

în toate țările; despre pedepse ce au căzut peste călătorii zilei de Duminică.

Amaducci ¹⁾ a publicat un alt text latin al Epistoliei din secol. XII, care după această redacțiune e căzut din cer la Gaziza, sau precum îndreptează Vesselovsky: Galata, și nici de cum în Ierusalim sau Roma, precum era indicat în textul grecesc și cel latinesc.

Alte recenzii, tot din sec. XIII. sânt atribuite unui „Eustacius abbas de Flay” care a depus mărturie că a venit din cer²⁾. Aceste recenzii împreună cu recenziunea anglosaxonă formează o grupă deosebită. *A doua grupă* mai târzie și învederat o desvoltare a celei d'ânteî, se compune din recenziunea nu mai puțin răspândită, unde, pelângă *Duminica* se adaugă și *Vinerea*, și se introduce *Maica Domnului*, care joacă aci același rol de mijlocitoare între oamenii și Dumnezeu, precum am văzut-o în „Călătoria la iad” unde se roagă pentru păcătoșii și dobândește ertarea lor, numai din cauza că ea se roagă pentru dânsii. Această prelucrare o atribue Vesselovsky sectei Flagellanților din sec. XIII³⁾. Atuncea mișcarea reformatoria ăea caracterul „căinței” și atunci apar pe la 1269 „biciuitorii” (Flagellanții) ce se biciuiau pentru ispășenia păcatelor. Ei se răspândiră imediat, până în Polonia și Ungaria. Mișcarea religioasă deveni mai intensivă în sec. XIV pe vremea

¹⁾ Anecdota litteraria Roma 1773 vol. I p. 69 — 75 apud: Vesselovsky l. c. p. 74 urm.

²⁾ „Hoc est mandatum Dei de observatione diei Dominicae quod Dominus Eustacius abbas de Flay testatur venisse de coelo.” ibid. p. 76 urm.

³⁾ l. c. p. 82 urm.

cîumei negre. Ziua principală a lor a fost, după mărturiile tuturor scriitorilor cunștimpurani: *Duminica*. De altă parte cinșteau și ziua *Vinereii*, ca ziua în care s'a restignit Domnu Hristos. Ast-fel a ajuns vechiul apocrișă le fie o carte de predilecțiune, și ei l'au schimbat după modul lor de a considera *Duminica*, *Vinerea* și *Maica D-lui*. Intr'adevăr s'a publicat o „*Epistolie*“ lăținească din sec. XIV de către Stumpf, luată din cronica franceză a lui Nangis, unde se află imediat, după relațiunea despre Flagellanții ¹⁾. Acest text din secolul XIV se apropie cât se poate de mult, de redacțiunea română cea lungă, ba adesea ori se potrivește cu dânsa, vorbă cu vorbă. Dintr'un ast-fel de original latin s'a făcut fără îndoială o traducțiune grecească, sau poate s'a prelucrat redacțiunea cea veche grecească, după acel original latin, din care apoi s'a tradus slovenește respective românește.

Redacțiunea noastră se deosibește însă și de cele citate până acuma și se apropie de cea rusească publicată de Pypin, care întocmai ca cea română, mai are și *Mercurea* ca zi de post, pe lângă *Vinerea* și *Duminica*.

Această redacțiune lungă tipărită și răspândită în România abia de pe la 1852, este deja cunoscută Românilor încă din secol. XVI, căci face parte din importantul Codex Sturdzanus. Popa Grigorie din Măhaciu a tradus-o fără îndoială din slavonește, ca toate cele alte bucăți dintr'acel manuscris.

Afară de această redacțiune veche și de tiparul modern, a cărui bibliografie a făcut-o d-nu Hăsdeu ²⁾ mai po-

¹⁾ Vesselovsky l. c. p. 89.

²⁾ Cuv. d. bătr. II p. 39—40.

sedăm și noi o copie manuscriptă în sbornicul nostru de pe la 1750. Păcat că lipsește una sau două foi de la început, restul care coprinde 13 pagini, reprezintă o variantă destul de însemnată de acele redacțiuni. Așa, ca să pomenim numai una, nu se pomenește nici un „călugăr Melintie” precum este în textul din sec. XVI, nici numele patriarhului din Ierusalim, unde a căzut acea „*ipistolia*.” Noi dăm aci în scurt coprinsul epistoliei, după redacțiunea noastră inedită, de oare ce cele alte două sânt publicate. Lacuna de la început o umplem cu extractul din recenziunea modernă :

„A căzut o dată o piatră din cer, mică la vedere dar grea la ridicare. Atuncea patriarhul Ierusalimului a adunat toți vlădicii și au făcut rugăciuni trei zile și trei nopți. Atuncea veni un glas din cer, zicând : luați piatra și o desfaceți. Intr’ânsa se află epistolia, ce grăia : V’am trimes o scrisoare, iar voi n’ați ascultat, și nu ați cinstit sfânta Duminica, de aceea v’am cerat cu ierni grele, cu foamete și cu limbă păgânești, și trăsnete și ploae groaznică și multe semne v’am arătat”.

Până aci extractul după recenziunea modernă ; de aci înainte, după manuscriptul nostru :

„Și multe semne v’am arătat pentru Duminica, învierea lui Hs. Și mai rău ați început a face ; și am gândit să periți cu toți pentru sf. Duminica și sf. Vineri, și iar m’am milostivit *pentru ruga mamei mele* și pentru apostolii mucenicii și îngerii mei. Doară veți feri săraci și mișei, iară voi nu-î miluiți. Păgânii nu au lege și țin pre a lor, iară voi râdeți de legea voastră. Nu știți că Vineri am zidit pe Adam ? că Dumi-

neca veni Arhanghelul Gavriil cu bunavestire, că Dumineca luaŭ botez, că Dumineca învieŭ din morŭi, ca să învie și morŭi la judeŭ? Nu știŭ că Sf. Vineri mă răstigniră pe cruce? Decŭ cine nu va posti Sf. Vineri, va petrece în foc de veci; iar cine va cinsti Sf. Vineri și sf-le Miercuri, va avea viaŭ de veci. Mă jur pe scaunul cel înalt etc. că dacă nu va feri Sf. Dumineca și Sf. Vineri și Sf. Mercuri cu postul și cu metatanie și cele alte praznice, vom trimete fiare cu câte două capite. Și procler să fie omul ce nu 'și va lăsa lucrul Sâmbăta de la al nouălea cŭas până luni în răsăritul soarelui; și Mercuri și Vineri să postiŭ. Dacă nu, nu voŭ măi trimete „citenŭ“ pe pământ ei voŭ deschide 7 ceruri și va ploa pŭatră arzândă și uncrop; în luna lui Fevruarie voŭ face 11 zile întunerice, și în Aprile, 17 zile va ploua sânge și spuză și va strica toate.“

Urmează apoi o apostrofă teribilă în contra păcătoșilor, cari sânt enumeraŭi; și se înșiră pedepsele lor. Apoi urmează; „cum că această trimitere este de la tatăl nevăzut, și cei, ce nu vor crede într'ânsa vor merge în focul de veci, cel gătit dracului; măi ușor va fi Sodomului și Gomorului, de cât aceluia ce nu va priimi această trimitere, căzută din cer în *Ierusalim*.“

Măi urmează blăstămarea acelora, ce ocăresc pe popii, și blăstemarea popilor ce nu slujese în regulă în biserica. „Și să fie procler popa ce nu va priimi și nu va ceti înaintea soborului această scriptură și trimitere din *Ierusalim*.“

„Iar cine va scrie și va ceti această epistolie, aceluia îi va erta D-zeu păcatele. Imediat după aceasta iar se

află: o apostrofare analogă. Textul se termină cu cuvintele. „Eu patriarhul din Ierusalim fui umbrit de duhul sfântu și creștin; drept (aceea) rogumă-voao, fraților miei; vindeți-vă avuție voastră și vă cumpărați cheea împărăției cerului cu milostenie etc. . . . doară D-l D-zeul nostru, acela ce au făcut cerul și pământul, doară își va întoarce mânie sa despre noi și doară ne va milui și pre noi Is. Hs. D-zăul ce-î ținare și putere noastră în vecii vecilor. Amin.“

Pe lângă această redacțiune lungă, care a devenit cartea populară: „Epistolia lui Hristos“ mai există și o altă redacțiune scurtă românească, care precum a observat-o foarte bine d-nu Hăsdeu, formează începutul așa numitei „Epistolie Maicei Domnului“ și care se potrivește întocmai cu recenziunea maghiară, polonă și ruteană. Dependența textului român de cel rutean merge chiar mai departe de cât a observat-o d. Hăsdeu.

Această epistolie s'a găsit în orașul *Bethania* dice textul unguresc, după indicațiunea sa proprie. La *Ruthenii* și *Polonii* s'a schimbat acea *Bethania* în țara *Britaniei*, sau țara *Britanilor*. Și în textul român regăsim atât țara *Britanilor* cât și muntele *Maslinilor* dar ast-fel schimbate, că cu greu i ar mai recunoaște cine-va, care nu îi a comparat cu cele alte variante neromâne. Iată cum sună textul român: Această carte este arătată în *fața bătrânilor*, în munții *Maslinilor*. Mutând numai litera *r* din cuvântul *bătrânilor* mai sus, ajungem de la acest din urmă, la forma corectă: *Britanilor*; o mutare ce s'a putut face foarte lesne de către acela, care a copiat manuscriptul scris cu cirilica și cu litere aruncate de asupra, precum este scriptura cirilică. Co-

pistul neînțelegând cuvintele: țara *britanilor*, a citit deci: *bătrânilor* și din țara a ajuns la *fața*. Această schimbare este de altă parte importantă și pentru constatarea, că toate edițiunile moderne s'aau făcut după o singură copie, căci toate au: *fața bătrânilor*. Până acuma pe cât știm, nu s'a aflat un manuscript al acestei redacțiuni; cu timpul însă credem că vom reuși a'l găsi și pentru această legendă, și atunci sper că se va dovedi, dacă conjectura noastră este adevărată.

O altă trăsură caracteristică a acestei legende, relevată de d-nu Hăsdeu numai pentru redacțiunile polonă și ruteană, și nici de cum pentru cea română, este, că originea ei se esplică acolo în modul următor: Aceste cuvinte Dumnezești au fost trimise după legendă de însuși Dumnezeu, Papei, respective patriarhului Leone, care le-a trimis fratelui său Regelui și cu ajutorul lor a biruit pe vrăjmași. Intocmai așa, numai cu omiterea numelui patriarhului, se regăsește acest pasagiū și în redacțiunea română, unde se zice: „Aceste cuvinte sânt de la singur Dumnezeu și mântuitorul nostru Is. Hr. fiind dată prea sfințitului patriarh, eară patriarhul o au trimes frate-său crañului să-î fie întru ajutor către pizmași lui.“

Identitatea pe care o relevăm acuma, ne arată locul unde trebuie să căutăm originea redacțiunei scurte române. Invederat că a ajuns la noi, împreună cu „Visul Maicii Domnului“ de la Ruteni, unde se află aceste două apocrife de asemenea tot-d'a-una combinate. Redacțiunile cele lungi ne-au venit, după toată probabilitatea de la Slavii de Sud, pe când redacțiunile cele scurte se par că au prototipurile lor în literatura populară ru-

teană sau polonă. Mai observăm că manuscriptul nostru din 1784 care conține „Visul“ este scris în *Suceava!*

Cât privește coprintul acestei redacțiuni, el se poate resuma în recomandațiunea cinstirei și păzirei Duminice, iar peste acela, ce nu o va ține, vor veni pedepse analoage cu cele din redacțiunea cea lungă. Aci nu se mai pomenește nici de Mercurea, nici de Vinerea. De altă parte s'a adaus, că însuși cartea are puterea de a ajuta pe toți acei, ce o vor purta, întocmai precum am văzut-o la „Visul“ cu care e unit, și precum o vom mai vedea la „Minunile St-lui Sisoe.“

Destul de cunoscut este acuma rolul ce'l joacă St. Duminică personificată în basmele române. Feți frumoși ajung la dânsa abia după ce au trecut pe la St. Mercure și St. Vinere; câteși trele babe bătrâne îi ajută, sau dându-le sfaturi bune sau chiar lucruri minunate. Așa în povestea porcului, a lui Creanga¹⁾ în Zina Zorilor a lui Slavici etc. în toate colecțiunile de basme ale lui Ispirescu, Fundescu, Schott etc.

De altă parte găsim St. Duminică personificată și alăturată cu Vinerea în colinda Sf. Duminică²⁾ unde vrea să boteze pe Domnul, și se duce Duminica la Iordan, să caute darul, dar când se întoarce cu darul, cu

„trei flori, ca și trei viori
ce lucesc ca niște zori“

Domnul a fost deja botezat „cu nănașul St. Ion.“
Darul îi rămâne însă ei și ea devine mai mândră de

¹⁾ Convorb. liter. An. X. 1876.

²⁾ Marienescu. Colinde No. 15 p. 39.

cât *Vinerea*. Vesselovsky cunoaște această colindă din traducerea germană a lui Schuller, și o compară ¹⁾ oare-și cum cu un cântec popular bulgăresc No. 43 al colecțiunii fraților Miladinoviți. De asemenea citează ²⁾ și cea-l'altă colindă : *Maria și fetele* ³⁾ unde St. Duminică merge înaintea Mariei în „Rusalim“

Și florî culegea
cunune învârtea
pe cale i țipa“

Vesselovsky studiază acolo, ca o continuare a studiului său despre legenda Duminiceii, personificarea Duminiceii în literatura universală.

Noi mai adăugăm aci două citate din literatura vechie română privitoare la sfințirea Duminiceii și Vinereii.

În Pravila mică tipărită la Govora 1640 zice Mitropolitul Ghenadie ; „Iară într'altă chipă însuși datoriu iaste *a posti Miercurea și Vinerea* prespre tot anulă, cum porăncesc sfințele și dumnezeeeștile pravile,“ făcându-se alusiune la Pravila Apostolilor cap 66 și 255⁴⁾

Tot în acea Pravilă se mai povestește și cele următoare :

„Deci într'una de zile un trupă mort ală oare căruea fu scosă la cale, și'l întimpină marele Pahomie, și văzu doi îngerî mergându pre urma patului mortu-

¹⁾ Domenica-Anastasia p. 202 No. 1.

²⁾ L. c. p. 201.

³⁾ Marienescu l. c. p. 46—49.

⁴⁾ Cipariu, *Analecte literare*. Blasiu 1858 pag. 142.

lui, și să rugă lui Dumnezeu, să-î descoapere lui ce fu,
și veniră acei doi îngeri cătră dinsul și zise cătră din-
șii: dreptu ce fiindū voi îngeri și meargeți pre urma
unui mortū? și-i grăiră lui: *unul din noi iaste Miercuri*
iară altul Vineri. Iară pentru ce meargemū pre urma
lui, el tocmai întru aceaste zile posti până la mortea lui.
Dreptū aceea și noi-l lăudăm, cela ce se nevoeaște
intre D-zeu. ¹⁾

LEGENDA VINERI

Legendă de sfinți în care se povestește că doi îngeri au fost trimiși să-l viziteze pe un om care se afla în pragul morții. Unul dintre ei este Miercuri și celălalt este Vineri. Ei îl învescimează și îl conduc la Dumnezeu. Acesta este un fragment dintr-o legendă mai mare care descrie viața și moartea lui Iisus Hristos și a celor care îl urmau.

¹⁾ ibidem pag. 150.

LEGENDA VINEREI

Legenda aceasta cu care ne vom ocupa acum se află asemenea în Codex Sturdzanus și a fost publicată de d. Hăsdeu în Cuvente den bătrâni. ¹⁾ Sf. Vinere, de care e vorba aci este aceea din Roma, care se prăznuște la 26 Iulie, al cărei prototip grecesc se află într'un manuscript al Bibliotecei imperiale din Viena ²⁾ În Mineele grecești se află aceeași legendă mai prescurtată de cât în textul nostru român, care se vede că n'a fost tradus din grecește, ci din slavonește. Redacțiunea slavonă prosaică nu s'a găsit încă, dar Vesselovsky arată multe paralele în literatura italiană. Așa a fost prelucrată în Locra azi Gerace și a fost publicată latinește la 1643 în Neapoli de către un popă a nume Simon, din cinul Carmeliților. ³⁾ La 1645 tipări Francesco Gravina de Cruyllas în Palermo, viața Sf. Vi-

¹⁾ II. p. 139—156.

²⁾ Hăsdeu I. c. p. 139.

³⁾ Autore R. P. Fratres Simone a Spiritu Sancto carmelitano excalceato, ap. Vesselovsky. I. c. p. 206.

în limba italiană. Deosebirea între aceasta din urmă
 cea a Fr. Simon constă, afară de amănunturi mai
 , mai mult într'aceea, că Sf. Vineri a lui Gravina
 localisată în Sicilia ¹⁾ Se vede că a fost influen-
 de o altă Sf. Vinere asemenea siciliană a căreia via-
 a scris de *Gaetani*. ²⁾

prinsul legendei române, care diferă în mai mul-
 uncte de redacțiunile latine, italiene și de cea gre-
 că a Mineelor este pe scurt cel următor:

Era un om anume Agaton și muerea lui Polfiia. Du-
 multă vreme, neavând copii, se rugară lui D-zeu și
 un înger de le spuse că vor avea o fată, a cărei
 e să fie: Sf. Vinere, căci se va naște Vineri. După
 rescu se duse din curțile tatălui său să propovă-
 scă Creștinismul. Așa ajunse mai întâiu într'o ce-
 anume Antiohie, al cărei împărat se chema An-
 el era Grec. Ș'au venit mulți de au părât-o re-
 că propagă religiunea creștină. Împăratul se mă-
 i porunci slugelor să-o aducă înaintea lui. Văzând
 e frumoasă era, îi zise să se plece dumnezeului său,
 o va lua de nevastă. Sf. Vinere respinse însă pro-
 erea lui. Atunci porunci împăratul să o leagă ca
 răstignească. Ea se rugă la D-zeu și se ridică un

Titul acestei biografii este: Vita di S-a Venera. da Latini
 Veneranda, da Greci Parascève, vergine martire e predica-
 li Cristo, scritta da D. Francesco Gravina de Cruyllas. Es-
 da molte omelie de santi Padri Greci e Latini e cavata
 n poche scritte a penna. Con privilegio. InPalermo nella
 eria d'Alfonso dell'Isola (stamperia camerale) Apud. Vesse-
 l. c. p. 207 No. 1.

esselovsky l. c. p. 205—206.

vifor ce luă o piatră mare și o purta ca o frunză și suna; și se ivi îngerul Domnului înaintea ei, și rupse legăturile de pe mâinile ei. Atunci strigară toți oamenii: nu e alt D-zeu măi mare, de cât D-zeul Sf-tei Vineri! și slugile împăratului se închinară înaintea ei; iar ea îi botează. Împăratul văzând acestea porunci altor slugi zicând: prindeți-o și aflați o căldare și ardeți petri și le zmicurați și le băgați în căldare și băgați plumbu și seu și smoală să fiarbă șapte zile și șapte nopți și a șaptea zi o băgați în căldare! Așa făcură, dar dacă descoperiră căldarea, se sculă Sf. Vineri în picioare teafără și nevătămată. Cum se apropie împăratul de ciuda mare să vază acea minune, luă Sf. Vinere apă din căldare și îl stropi peste obraz, orbindu-l. Împăratul se ruga apoi de dânsa să îl miluască, că vrea să se facă creștin. Și Sf. Vinere căzu cu fața la pământ și plânse, și se făcu o baltă din lacrimile ei. Cu această apă de lacrimi unse ochii împăratului, și el văzu, și cu aceeași apă îl botează pe dânsul și pe toți oamenii ce erau acolo. După aceea plecă de acolo într'un alt oraș, ca să propovăduiască cuvântul lui Hs. aci domni Atizma împărat; acesta de asemenea îi făgădui mâna sa, dacă ea se va închina D-zeilor sei. Sf. Vineri însă nu voi, și împăratul porunci slugilor sale. să o ducă înaintea zmeului din cetate, că să o mănânce. Sf. Vinere făcu semnul crucei peste acel zmeu, și fugi diavolul și toate duhurile necurate dintr'ânsul, și atuncea se apropie Sf. Vinere de zmeu și călcă cu piciorul spre falca zmeului și intră într'ânsul și trecu prin zgăul lui afară și stătu iară înaintea lui. Și atunci botează pe împărat și toate slugile lui și toți oamenii. De acolo ajunse în o-

rașul lui Aclit împărat, unde i se întâmplă ca la cei l'alți doi împărați. Și aci porunci, de o puseră într'o căldare cu plumb, seu și smoolă, dar para focului de sub căldare arse slugile împăratului și atunci zise Aclit împărat cătră slugile lui: tăiaț-îi capul. Inaintea morții se ruga Sf. Vinere cătră D-zeu, zicând: rogu-te să faci milă cu acei, ce vor face pomană mie și prinusul și liturghie și lumânare și blagaslovește Doamne, casele lor și ficiorii lor și holdele și dobitoacele lor toate; și să fugă de ei toate duhurile rele și fărâcătoarele; și sufilele lor să fie luminate; e cela ce nu va cinsti această zi de vinerea mare, cu milostenie și cu rugăciune la biserică, iară cela ce va lucra într'ânsa, acela se fie blăstemat; iară cela ce o va cinsti și o va posti șapte zile, să fie lui sănătate și ertăciune păcatelor: și cine nu-o va cinsti Sf. Vineri, ci-o va spurca cu carne sau cu brânză etc. acela să nu biruiască. Că Sf. Vineri răstignitu-s'au Hs. de voe în cruce.

După aceea îi tăiară capul⁴.

Această rugăciune de la sfârșit ne arată că Sf. Vinere din această legendă este o personificațiune a zilei *Vineri*, pe care am întâlnit-o deja personificată cu Mercurea alături și cu Duminica. În Ms. de Intrebări și răsp. din 1809¹⁾ se află șirul următor de Intrebări ce stă în legătură cu legenda de față:

I. Pentru ce postim patru posturi întru unu annu?

R. Pentru cele patru piroane ce bătură Jidovii în palmile lui Hs. și în costa.

I. Dar Vinerile pentru ce le postim?

¹⁾ pagina 11.

R. Pentru cele patru rane.

I. Dar Mercurile pentru ce le postim ?

R. Pentru ca să încăpăm la ziva de judecată suptă acoperemântu Precistiî, care să va ruga fiului ei pentru păcătoși și pe căți va cuprinde, pe toți va erta Dumnezeu de păcate. ¹

Deosebirea între „Intrebările” și legenda este numai, că la cele d'antăi s'a specializat momentul din răstignirea la care se referă cinstirea Vinerilor, pe când în legendă este faptul întreg al răstignirei, cauza postului și al cinstirei Vinerii. Cât privește Mercurea vedem aci Maica precistă, pusă în legătură cu dânsa; fără îndoială de asemenea o confundare între dânsa și Mercurea, precum a demonstrat-o Veselofsky la Duminica și Vinerea. ¹) cum că în multe literaturi populare, au luat locul Maicii Preciste.

De observat pe lângă acestea este, că însăși legenda Vinerei, și nu numai cinstirea zilei Vineri, ci chiar cu numele ei, a devenit o colindă publicată de Theodorescu. ²) Iată o textual :

Sus pe slava cerului
Ler-oî Leo d'ai Ler-oî Doamne-le.
La poalele răului
La scaunul Domnului,
La scaun de judecată
Unde merge lumea toată,
Genuchiat- a sfânta Vineră

¹) I. c. (Domenica—Anastasia) p. 194 urm.

²) Colindele române Bucur. 1870 p. 41—42.

Genuchia și mi'și plângea
 Și de Domnul se ruga
 Și din gură-aștia grăia :
 Știi Doamne că m'ai trimes
 Pământul ca să'l botez.
 Toți s'au dat botezului,
 Numaî unul nu s'a dat :
 Cetatea Irodului
 Nu s'a dat botezului
 Nicî creștinăților,
 Ci pe mine prinsu-m'a
 Prinsu-m'a
 Legatu-m'a
 Cu cuțit tăiatu-m'a
 În cazan băgatu-m'a
 Și trei zile fiertu-m'a
 Numa'n ceara și'n reșină ;
 Eî din cazan scosu-m'au
 Apoi strecuratu-m'au
 La gard aruncatu-m'au
 În obraz scuipatu-m'au.
 Ș'am făcut
 Cum am putut
 Și la tine c'am venit
 Să'mi dai sfinții'n ajutor
 Pe Irod ca să'l omor.

Restul Colindei ne spune ca D-zeu îi dă pe Sf. Ilie într'ajutor, care trăsnea draci și îi fulgera, și ei se speriau și botezului se dau.

Pentru a da legendei caracterul unei colinde de Cră-

cîun s'a schimbat numele împăraților și s'a contopit în „Irod“ cel destul de bine cunoscut. Dar afară de aceeașă adaptare naturală, se potrivește colinda cu legenda chiar pînă în amănuntul cazanului cel cu ceară și reșină. Dependența Colindei de legenda este deci învederată și mai presus de or ce îndoială

Invățătură pentru celi 12 vineri mari ce sânt preste anu.

În legătură intimă cu legenda Vinerei în general și cu cinstirea zilei *Vinerea* în special, stă acest apocrif descoperit de noi în literatura română.

Afară de Vinerea mare mai sânt și alte Vineri peste an, ce trebuie prăznuite, de oare-ce într'ânsele s'au întîmplat lucruri importante din istoria lumii creștine. Prof. Vesselovsky ocupându-se de acest șir de apocrife, n'a putut să nu studieze în modul său cel profund și apocriful de față ¹⁾ și noi din parte-ne ne vom folosi de studiul său în respect cu redacțiunea noastră română, necunoscută pînă acuma.

Intocmai precum s'a căutat a arăta toate întîmplările ce s'au făcut în ziua de Dumineca, și care îi dau acel caracter sfînt, tot așa s'a adunat lista întîmplărilor din ziua de Vineri. O astfel de compilațiune se atribue papei Clemens și textul grecesc s'a publicat de Cardinalul Pitra. Acest text nu coprinde de cît o simplă listă acelor 12 Vineri de peste an, fără vre

¹⁾ Skazanie o 12-ti piatnițah : Jurn. M. N. P. vol. 185 partea 2 1875 p. 326—367. Și continuarea sub titlul „Freiheit-Elftherij“ ibid. vol. CXC. partea 2 pag. 76—126.

un cuvânt de esplicare. Vesselovsky alăturază apoi un şir de paralele din literaturile occidentale, cari toate țin de această redacțiune, ce o putem numi: „*Clementina*.” Aşa o variantă germană, alta provençală din sec. XVII. apoi doue italiene, din care cea din urmă adaugă deja o mică esplicare la fie-care Vinere. Ceva mai esplicată este apoi recenzione engleză: „despre cele 12 vineri de aur de peste an” și apoi una franceză ¹⁾

Cu totul deosebită se presintă acuma o altă grupă de legende asupra celor 12 Vineri, ce se poate numi cea slovenească, sau precum o numește Vesselovsky „*Elefteriană*” de oare ce se află numai la Slavii și persoana principală într'acel apocrif este „*Elefterie*” sau precum sună în recenzionea română. *Liftirie*. Această redacțiune este cunoscută în *opt* texte slavice, pe cari Vesselovsky îi împarte în doue grupe, deosebite între dânsele mai cu seama prin ordinea în care se enumeră cele 12 Vineri. Ajunge acuma să spunem că redacțiunea română se potrivește cu grupa *A*, pe care o caracterisăm întocmai dând coprinsul redacțiunei române, tot de o dată arătăm printr'aceasta prototipul direct al acestei din urmă. Redacțiunea română o posedăm, pe cât știm până acuma, numai noi singuri în sbornicul nostru manuscript de pe la 1750 unde ocupă nouă pagini. Iată pe scurt ceea ce ne spune legenda celor 12 Vineri :

„La apus este un pământ frumos și acolo este o cetate ce se chiamă Drace. Acolo locuiau mulți Jidovi

¹⁾ L. c. p. 329—334.

și se priceau în cuvinte cu Creștinii. O dată se învoiră între dânșii să aleagă câte un filosof, cari să se întrebe din carte, și a cărui lege se va dovedi, că e mai ade-vărată, pe aceea o vor priimi.

Și aleseră Creștinii un filosof anume *Liftirie*, iară Jidovii aleseră un filosof anume *Tarasie* și intrară amândoi într'o casă de taină și începură a se întreba din carte și din legi, și se priciră trei zile și trei nopți, și tot îl rămasă *Liftirie* pe *Tarasie*. Și văzu *Tarasie* că rămâne, zise către *Liftirie*: iată că mă duc afară să mă trezvesc, că mi s'au sălbătăcit mințile din cap, iară până când voiu veni de afară tu să știi rândul celor două-spre-zece *Vineri mari*, ce au lăsat D-zeu de folos Creștinilor peste an. *Liftirie* nu știea ce să facă. Iară *Tarasie* avea un ficior anume *Mahiil*, și acesta rămase cu *Liftirie* în casă. Atunci se îndreptă acest din urma către *Mahiil* și'l întrebă, dacă știe, să'i spue rândul celor 12 *Vineri*. Și *Mahiil* zise: știu-le „că au făcut Dumnezeu un sfetoc și li-au scris acolo și li-au dat apostolilor ca să știe și ei de acele 12 *Vineri*; iar apostoliți când s'au dispărțit de Hristos li-au ascunsu de frica Jidovilor. Iară Jidovii prinseră pe unul din apostoli cu sfetocul la el și au fostu scrise și acele 12 *Vineri mari*: și începu *Mahiil* a le spuné toate pre rândul.“

» Antăia *Vineri* înainte a 40 mucenică, atunce scoase D-zeu pre Adam și pre Eva din rațu.

» A doua *Vineri* înainte blagovișteniilor; atunce ucise Cain pre Avel.

» A 3-a înainte Paștilor; atunce răstigniră pe Hs.

» A 4-a înainte înălțării: dărămarea Sodomului, Gomorei și celor alte cetăți.

» A 5-a înainte Rusalilor, atuncea se ridicară Turcii și alte limbă păgâne de goniră pre Arcadie împăratu peste mare și mănăcară carne de cămilă și băură sânge de capră.

» A 6-a înainte lui Sf. Petru și Pavel, atuncea trimese D-zeu cele zece bătăi peste Egipt.

» A 7-a înainte preobrajeniei. Iară Turcii ce zburară cu aripă ca zmeii și ca șorpiile și ajunseră la Rim și Ierusalim; dar fură scoși de ingerul Domnului în țara Avatului prin porta Zraon, la Tătari.

» A 8-a înainte adormirei Precistii, atuncea se sculă Navohodonosor și robi Ierusalimul 70 de ani.

» A 9-a înainte tăerii; atuncă a tăiat Irod capul lui Ioan pentru Irodiea.

» A 10-a înainte înălțării Crucii; atuncă lovi Moisi marea Roșie cu toiagul.

» A 11-a înainte lui Sf. Andrei, atuncă a pus Ieremia Diavolul între doue munți înalți.

» A 12-a înainte nașterii lui Hs. Atuncă a tăiat Irod împărat 14 mi de prunci.

» Să se știe deci că aceste 12 Vineri mari tribue ținute cu post și rugăciune și să nu se mănânce mai mult decât pâine seacă și să bea apă: atuncă D-zeu va blagoslovi pe acela în toate lucrurile.

» Cum se întoarse Tărasie îi spuse Lestirie cele 12 Vineri mari, după cum le auzise de la Mahiil. Tărasie auzind aceste strigă, că nu le poate avea de cât de la fiul său Mahiil și scoase un cuțit de 'l junghea. Iar Creștinii se veseliră de izbânda lui Lesterie.

Intocmai așa sânt și textele slavone din grupa A, cu singura deosebire că în recenziunea română s'a

intervertit rândul la mijloc, rom. 6 corespunde slav. 7; rum. 7 sl. 8. și rum. 8 slav. 6. Cea l'altă grupă slovenească B. afară de altă rânduială a Vinerilor se mai deosebete de A printr'o mai mare dezvoltare încă a explicațiunilor adause la fie care Vinerea.

Cât privește red. română observăm că ea are de comun numele cetății *Drace* cu doue texte din această grupă din urmă; pe când la celealte texte slavone sau că e omis cu totul, sau că este înlocuit printr'un alt nume.

Nu voim acuma să mă intrăm în descrierea amănunțită a obiceiurilor și credințelor române privitoare la ziua de Vineri. Toți știm că Vinerea nu lucrează nici o femeie româna, și că lucrarea în această zi aduce pagubă de fulger, trăsnet și grindină. Vesselovsky a cules ¹⁾ aceste credințe populare de pre alocu-rea și ele ne arată cât de adânc a intrat legenda și cinstirea Vinerei în spiritul atător popoare.

¹⁾ L. c. p 357—395.

MINUNILE SF-LUI SISOE

Nu mai puțin s'a înrădăcinat în popor și o altă legendă, care apare în literatura română din secol în secol, dar care abia de vre-o 10 — 12 s'a resădit în mijlocul poporului și de atunci s'a lătit într'un mod minunat. E vorba de „*Minunile Sf-lui Sisoe*“, în două redacțiuni, una lungă și cea-l'altă scurtă. Cea d'ântăia a fost descoperită de d-nu Hăsdeu în des pomenitul Codex Sturdzanus și prin urmare publicată de d-nea sa, însoțită cu o introducere literară foarte importantă, ¹⁾ în care demonstrează originea *bogomilică* acestei legende. Nu cred însă că putem vorbi aci de *două redacțiuni* ci mai bine de două legende deosebite, cari pe lângă momente comune, au altele diferite cu totul; de sigur a influențat una asupra celei alte, și dacă judecăm bine în raționamentul ce urmează, a-

¹⁾ Cuv. d. bătr. II, 263—291.

tunci a influențat legenda cea scurta asupra celei alte. Spre mai lesne deosebire vom numi legenda cea lungă: *Minunile Sf-lui Sisoe* și cea scurtă : *Avestița aripa Satanului* după rolul ce joacă fie-care din aceste doue persoane în acele legende. Noi dăm acesteia din urmă prioritatea, de oare ce e mult mai veche, întru cât se poate dovedi pe cale literară, cu toate că în literatura română se pare a fi mai nouă de cât *Minunile Sf-lui Sisoe*.

Avestița aripa Satanei.

Acest apocrif îl posedăm noi scris la 1799 intercalat într'un sbornic de la 1779, proprietatea noastră. Postscriptul copistului ne spune însă că, »această istorie s'au scris dupe o scrisoare a lui Gheorghe croitorul« se vede deci că a ezistat într'o copie mai veche românească. Legenda de față o publicăm textual în *Chrestomatia* noastră vol. II. aci dăm numai extractul ei:

»Arhanghelul Mihail pogorându-se din muntele Iliionului vede pe un duh necurat cu ochii ca stelele, cu mâinile de foc, cu unghile ca secerile și cu părul până la călcăi. Arhanghelul îi a zis : stai satana! cine ești? și unde te duci? Iar ea zise : pe mine mă chiamă : »Avesteța aripa Satanei, aripa împăratului nostru voevodului Velzevul; și acum am auzit că feciora Maria vrea să nască pe Hs. mă duc cu ale mele meșterșuguri să o smintesc și să omor pruncul. Iar Arhanghelu o prinse de păr și o bătu cu biciul de foc și îi puse paloșul de moarte în coaste! Iar ea se rugă de dânsul

zicând: rogu-mă, arhanghele Mihaile, muncitoriul dra-
celor, măi slăbește din legături. Arhanghelul însă o
ntrebă cum intră în casele oamenilor, de omoară prun-
ji? Avestița îi zise: mă fac ogar, găină, muscă, epure
te. am 19 numiri cu care fac ce voiu, iar unde se
or afla aceste numiri scrise, eu acolo nu mă pot
propia cale de șapte mile. Avestița înșiră apoi cele 19
umiri ale ei și le dă zapis arhanghelului Mihail să o
lobozească. Arhanghelul însă o blestemă să nu să a-
ropie de cutare . . . și apoi o trimete în locul ce i e
e gătit în fundul bezni, la tatăl ei Verzuvul.*

Puțin schimbată de această redacțiune cea măi ve-
he cunoscută până acuma, este cea modernă, care
cupă pagina 1—2 a cărții răspândite sub numele de
Minunile Sf. Sisoe*. Ce e drept, D-nu Hăsdeu a ară-
at înrudirea ce există între această legendă, deve-
ită simplu descântec chiar și la Români și între un
escântec rusesc din sec. XVII.

Se vede că totuși îi au scăpat însă din vedere, doue
aralele rusești publicate de Tihonravov,¹⁾ din care
ea d'ântăia este din secolul trecut, cea din urmă
provine dintr'un manuscript modern *raskolnik*, a-
ică de la secta, considerată în Rusia, măi mult sau
măi puțin ca eretică. Atât în aceste texte rusești, cât
i în cele române moderne, figurează Sf. Sisinie, Sisin
esp. Sisoe, care precum am văzut, lipsește cu desă-
ărșire în textul cel vechiu publicat măi sus; orî cum
r fi, originea bogomolică acestui descântec la Româ-
i și Slavî ni se pare demonstrat din partea d-lui Hăs-

¹⁾ Pamiatniki II. p. 351—353.

deu, care se oprește aci. ¹⁾ Noi însă am urmărit în doue rânduri această legendă mai departe, și am ajuns a regăsi prototipul ei cel mai vechiu deja cel puțin în sec. IX în literatura ebraică, și am arătat că s'a pastrat pâna în ziua de astăzi la Evreii într'o forma aproape identică cu cea română, servindu-le ca amulete pe lângă leuze. Aci sânt numai alte numiri, fondul și chiar vorbele sânt mai aceleași. În locul arhanghelului Mihail se întâlnește prorocul Ilie cu Lilith duh necurat, care ia locul Avestiței. Și ea se duce să omoare pruncul nou născut, este bătută de Ilie, îi spune un șir de numiri ce are și îi făgăduiește că se va depărta de acea casa, unde-și va vedea numirile ei.

În descântecul rusești este Avestița înlocuită prin fetele împăratului Irod. Sbornicul nostru care coprinde legenda, mai coprinde și un variant român al descântecului, care se mai poate recunoaște din fragmentul cea mai rămas, ruptă fiind foaia pe care a fost scris. Se pomenește că a . . . , „venit la dâșii niște (fete) . . . și l-au întrebat pre dâșăle . . . , lor, iale răspunseră: noi sântem fetile . . . creștinesc, să le facem muncă lor, întrebăm? . . . să munțiască pre neamul creștinesc . . . să cutremurăm criiri lor . . . să le bem și după acea s'au sculat . . . de

¹⁾ Gaster. Beiträge zur vergleichenden Sagenforschung (sub tipar) și : Anuar pentru Israeliți An. IV. p. 73—79 : „Lilith și cei trei îngerî“. Mai adaugă acolo : Perger, Pflanzensagen pag. 259 și Birlinger, Aus Schwaben I. pag. 448 urm.

er și li au dat câte 7 rani afurisăte și ocărăte* restul lipsește cu totul. Noi am pomenit și de acest fragment și de variantul legendei devenite descântec în Bucovina ¹⁾ de oare ce vom reveni mai pe larg asupra acestui fenomen cum se schimbă legendă sau un apocrif într'un descântec. Și tocmai acest apocrif s'a schimbat chiar și în *amulet* precum vom vedea.

Minunile Sf. Sisoe.

Redacțiunea cea veche din secolul XVI publicată și de noi ²⁾ este identică precum a observat-o și d. Hășdeu cu redacțiunea modernă, cu toate că această din urmă este ceva amplificată. Pe când la *Avestița* abia se pomenește sau nici nu se pomenește de loc Sf. Sisoe, încă el din potrivă aci rolul principal. Legenda nu este alt-ceva decât povestirea isprăvii Sf-lui Sisoe în contra diavolului. Căci iată ce ni se spune :

„Melintia sora Sf-lui Sisin născuse cinci copii și pe toți i a luat dracul și acuma avea să ia și pe al șaselea. Atuncea făcu un stălp de marmură și se închise într'ânsul. Către Sisin venise ingerul Domnului în vis și îi zise să meargă să gonească pe acel drac. Ajungând la stălp nu voia Melintia soru-sa să'l lase să intre de frica dracului. Sisin o rugă însă și ea îi deschise stălpul, atunci intră și dracul pituliș ea un grăunțu de meiu, supt copita calului lui Sisin, răpi copilul și fugi spre mare. Sisin se luă după el. Pe drum întrebă o salce, lângă ca-

¹⁾ Marian în Cuv. d. bătr. 1 c.

²⁾ Chrestomatie română I p. 6—7.

re trecu, dacă a văzut pe acel drac? Salcea tăgădui și Sisin o afurisi să înflorească, iar poame să nu facă. Rugul tăgădui asemenea, și'l afurisi, ca unde rădăcina, acolo să'i fie vârful. Numai maslinu îl îndreptă, și de aceea îl blagoslovi să fie bisericilor de lumină. Apoi aruncă undița în mare și scoase pe dracu la uscat și începu al bate cu 72 de buzdugane de fier și ceru cei 6 copii ai Melintiei. Dracu răspunse, dacă va boră el laptele ce l'a supt de la mumă-sa, atuncea va boră și el copii. Sisin se rugă la D-zeu, și boră laptele în palmă, și dracul fu nevoit să borească pe cei 6 copii. Apoi se jură dracu și zise că unde să va grăi această rugă și se va pomeni numele lui Sisin, de acolo nu se va apropia. Sfântul nu'l slobozi, ci'l trimise în întunec.⁴

Comparând amândouă legende, vedem că s'au păstrat într'aceasta din urma numai ideea generală despre primejdia adusă pruncilor de către un duh necurat, și că prin numirea unui nume se gonește acel duh necurat. Cunoscută este o mulțime de legende și basme, unde diavolul se gonește printr'aceea că află cineva numele său cel adevărat.¹⁾ Nu este însă acest șir ce voim să urmărim, cine interesează acuma relațiunea între „Sf. Sisoe“ și „Avestița.“ Aceasta din urmă o putem urmări pe baza dovezilor literare chiar până în sec. IX cel puțin, pe când abia se cunoște textul cel slav, prototipul redacțiunii române a Sf-lui Sisoe. Este deci lesne de văzut, că Avestița reprezintă forma cea veche, proto-

¹⁾ Gonzenbach, Sicilianische Maerchen, anotațiunile lui R. Koehler la No. 84.

tipul adevărat, pecând Sf. Sisoe nu este alt-ceva decât o dezvoltare ulterioară și amplificată. Despre Sf. Sisoe însuși ca „gonitor al dracilor“ cum figurează în legenda sa, mai putem adăuga că într'un „Otecinic sau viața sf-lor părinți ce au trăit în pustie“ manuscript de la 1706, pe care îl posedăm noi, se povestește asemenea o istorie ¹⁾ despre un ucenic al lui Sisoe anume Apolo, care a voit să se depărteze în taină de la dânsul, pe drum însă întâlnește un drac ciudat și schimonosit, care îi făgăduia toate bunurile lumii, numai să fugă de la părintele Sisoe. „Iară eu nu puteam răbda împucăciunea lui, ce am rădicat ochii la cer, și am strigat tare, zicând: domne! *pentru rugăciunea părintelui meu Sisoe*, ajută'm și mă scoate dintru aciastă nevoie și mă voi înțelepți și nu voi mai merge în lume“. Acestea zicând numai decât s'a prefăcut dracul într'o muere frumoasă și a vrut să'l adimenească la păcat, văzând că e în zadar zise. „*ce pentru că rugăciunile lui Sisoe acelui cu coama căruntă mă gonesc de la tine.*“ și se făcu nevăzut.

Iată deci încă un exemplu de puterea Sf. Sisoe a gonii pe draci.

Interesant este că această legenda s'a reîmprospătat abia de curând în literatura română

D. Steinberg antiquarul, cărui se datorește retipărirea „Visului“ și „Epistolilor“ și răspândirea lor prin popor, ne spune că unu anume Dumitru, care a fost lucrător la Imprimeria statului și ședea aci în București în Mahalaua Crucea de peatră a scos cel

¹⁾ f. 134-b - 135-b.

d'ântăiū Minunile Sf. Sisoe pe la 1872, se vede după un manuscript ce'l poseda. Această întâia edițiune tipărită la Th. Mihailescu se urca la 10,000 de exemplare pe care îi vindea însuși editorul cu preț bun (20 lei noșuta); ediția a doua o cumpără tipograful Th. Mihailescu de la editor și așa s'a retipărit în urmă de mai multe ori și de către alți tipografi: când pe socoteala d-lui Steinberg când pe socoteala lor proprie.

În privința „Avestiței” mă observăm că ea s'a tipărit nu numai la un loc cu Sf. Sisoe ci și fără dânsul cu un Trepetnic, de care va fi vorba mai la vale. Și încă se mai tipărește pe fie care an în nenumărate exemplare atât în București, cât și în provincia.

CELE 72 DE NUME.

Apocriful de care ne vine acum rându-l de a vorbi este o altă carte populară, care se vede că a fost cunoscută în secolul trecut, de oare ce se citează pe atunci și pe care o posedăm noi singuri în sbornicul nostru manuscris de la 1784, și adică :

Cele 72 de nume a domnului nostru Isus Hristos.

D. Hăsdeu citează un pasagiu din *Rojdanicul* manuscris de la 1799. (ms. Găurescu proprietatea Academiei) unde se pomenesc „cele 72 de nume ale lui Hristos, adică canon lui Hristos“. Același pasagiu îl găsim și în „Zodiarul“ manuscris, în care între și *Rojdanicul*, de pe la 1750 pe care îl posedăm noi ; și în acest pasagiu, care atât în manuscrisul Academiei cât și în al nostru se află în luna lui Noemvrie : „și va fi plină mult (adică fata ce se va naște în Noemvrie

când stăpânește zodia Scorpie), și de tânăra să poarte numile lui Hristos la sân, 72 de numi, ca să nu se apropie duh necurat de e, și va boli de cap și de picioare.“

Acest *canon al lui Hs.* este de asemenea de origine orientală foarte veche, ceea ce a scăpat d-lui Hăsdeu din vedere, care citează numai textul slav ic și cel francez, amândoi din sec. XVI. ¹⁾ În relațiune cu un cântec popular german din sec. XIV, adică cu 2 secole mai vechiu decât aceste dou e texte din urmă; am publicat noi un mic studiu, privitor la originea celor 72 de numiri, ce sânt atribuite aci lui D-zeu și nu lui Hs. ²⁾ Acest articol precum și existența manuscriptului au rămas necunoscute d-lui Hăsdeu.

În anticitatea antechristiană se pomenește în literatura ebraică de „Tetragramaton“ adică de numele lui D-zeu, care nu se pronunța nici o dată, afară de pontificile în Ierusalim și numai într'o singură zi. Acest nume nepronunțat s'a considerat ca un nume taumaturgic adică făcător de minuni. De aci s'a dezvoltat numele cel de 22 și de 42 de cuvinte, la cari Cabala a adaugat încă 30 și a ajuns la numele lui D-zeu compus din 72 de cuvinte. Acesta e cunoscut deja în sec. X și de atunci s'a răspândit peste Europa și a intrat în diferite literaturi. Din *cuvintele* de care se compunea s'au făcut însă: *numiri*, și ast-fel a căpătat D-zeu 72 de numiri, esprimând diferitele însușiri atribuite lui D-zeu, precum le găsim pomenite în acel cântec german din

¹⁾ Cuv. d. bătr. p. XXXII—XXXIV.

²⁾ *Germania* ed. Bartosch seria nouă an XIV(XXVI) p. 203—204.

sec. XIV. Aceste numiri le găsim chiar înșirate în vestita carte cabalistă și alhemistă: „Höllenzwang“ de care, după legendă s'a slujit Faust pentru farmecile sale dievolești. Zunz ¹⁾ a tractat mai pe larg despre acest nume multiplu al lui D-zeu.

Sub influența creștinismului a luat Hs. locul lui D-zeu primum el cele 72 de numiri cari, după textul român, sânt cele următoare:

„Dumnezeu. Savaotul. Tatăl. Fiul. Duhul sfânt. Troiță nedespărțită. Isus. Hristosu. Nica. Mesiea. Putere. Cuvânt. Viață. Milă. Libov. Înțelepciune. Pace. Atotțiitori. Intocmitoru de lumină. Masă. Păstoriu. Oaea Pătră. Cale. Împăratu. Urzire. Cap. Cinste. Mire. Biruitori. Adivăr. Fiul ominesc. Cu noi Dumnezău. Incepătoriu. Intai-născut. Viitori. Împărat. Înălțime. Păine cerască. Părintele fără de moarte. Indurătoriu. Hristos Vindecător. Bun din păntece. Miostiv. Mai înnainie de veci. Atanatos. Făcătorul. Melu blând. Vițal. Chipul mării. Eu sânt carile am fost. Dreptate. Izvoru. Rostu. Bucuriea. Munte. Preot. Mărturisoriu. Ușe. Veșnică indreptare. Adonoaea. Iloea. Alfa. Omega. Întrăi feță. Neîmpărțit. Împărat preste împărați. Să dă robilor, sau robului Dumnezău Cutare.“

Sfârșitul unde se recomandă robul lui D-zeu cutare ne arată caracterul de amulet ce'l au aceste numiri; într'adevăr, după citatul de mai sus din „zodiac“ se purta ca un mijloc împotriva duhurilor necurate. În textul slavon publicat de Tihonravov ²⁾ întocmai ca în cel

¹⁾ Synagoga Poesie. Berlin 1855 p. 145 urm. cf. și Buber: Introducerea la Lekach Tob. pag. 40 No. 21.

²⁾ Pamiatniki II p. 339—344.

francez, publicat de d. Hăsdeu,¹⁾ se zice înaintea înșirării numirilor, că cine le poartă la sine se izbăvește de tot lucru rău, ce i s'ar putea întâmpla. Diferența între aceste texte este cât se poate de mare; dar totuși nu ne îndoim cătuși de puțin că textul român se bazează pe unu slavic

O dată pe calea de a înșira numirile lui D-zeu, sau a lui Hristos. s'a făcut prin analogie și înșirarea numirilor Maicii Precistii. Așa în textul slavon sus pomenit, așa în cel francez și așa în cel român, unde imediat după cele 72 de numiri ai lui Hristos, urmează: **Șaptizăci și doao de numere a precisti. De rugu** «

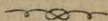
Noi le comunicăm intocmai după manuscriptul nostru, ca să poată sluji studiilor ulterioare ce ar voi cineva să facă asupra-lor:

» Toiagt. Rădăcină. Pământu sfântu. Amiazăzi. Pi-iatră. Maslină. Chivot. Scaun. Ușea. Biserică. Maică. Purtătoare. Cartea. Pat. Clește. Fecioară. Mariea. Mărturisitoare. Inpărătiasa. Deaproapea. Nevastă. Vărtop. Fată. Logodită. Nor luminat. Ceriul. Răsărit. Apus. Soarile. Cetate. Plinire. Loc. Lână. Muere. Fericită. Atotțiitoare. Alas (?). Măgură lui Dumnezeu. Lumină nepotolită. Cădelniță de auru. Precurată. Fărădi-bărbat. Deaproape. Născătoare de Dumnezău. Miru cu bună miriazmă. Floare. Neputredă. Sfânta Sfinților. Lespidiea. Acoperemântu. Răiu (!) Tămăea. Zmirnă. Herovim. Inpărăția. Scaunul Herovimilor. Masă sfin-tă. De D-zeu priimitoare. Adevărat sălași. Umbră. Casa lui D-zeu. Giunghierea. Mână. Cornul întru care e-

¹⁾ Loc. cit.

ste pomăzuire. Vășmântu. De D-zeu împăratului. Cu noi Dumnezău. Să dă robilor lui Dumnezău. Cutare*

Aceste doue apocrife s'au copiat de același copist, de la care provine întregul manuscris, abia la 1799, de sigur însă după o copie mai veche.

LEBONATELE

DESCANTECELE.

După ce am trecut: „Epistoliile“ adică: Legenda Duminiceî, Visul Maicii Domnului, Călătoria Maicii Domnului prin Iad, și Minunile Sf-lui Sisoe, împreună cu Avestița aripa Satanei, și cele două texte de cele 72 de nume ale lui Hs. și a Maicii preciste, ne vom opri aci un moment, la o clasă deosebită de producțiunii literare populare, cari stau în legătură intimă cu acele legende.

Intr'adevăr se deosibește această grupă de legende, într'un mod esențial de cele alte cărți populare, cu cari vom face cunoștința pntin mai în urmă. Ele sunt singurele, unde putem observa trecerea lor *directă* din literatura scrisă, în cea *nescrisă*. Toate au caracterul de *amulete*, sau *filacterie*, și păzesc pe toți acei ce-i poartă cu sine de tot răul. Intr'adevăr datorim amicului nostru d-lui Steureanu comunicarea unui *amulet* român numit *sâmcă*, care se atârnă de gâtul bolnavului și care

nu este alt-ceva de cât „*Avestița*“ prescurtată și însoțită cu 3 figuri. Această *sâmcă* s'a scris anume pentru noi, de către un popă din Fălticeni, precum se obicinuește pe acolo ca leac de boală. De la *purtarea* sau citirea acestor amulete până la *recitarea* lor e numai *un pas*, care e cu atât mai ușor de făcut, cu cât din timpurile cele mai vechi deja există în popor credința, că *puterea vorbei rostite* este aproape nemărginită asupra elementelor naturei. De aci așa numitele : (incantationes) exorcisme și conjurațiuni, menționate în Biblia și cunoscute de toate popoarele.¹⁾

Așa s'a născut și în România : *Descân-tecele*.

Elementele principale, din cari se compun descân-tecele române sânt luate din apocrifele sus numite, cari au fost și pilda după cari s'au făcut și s'au schimbat descân-tecele române. Literatura slavică ne o dovedește învederat, de oare ce mai toate acele legende au devenit descân-tece populare, schimbându-se foarte puțin din țesătura literară. Tot așa s'a făcut și la Români, și D-lui Marian datorim un exemplu, pentru unul cel puțin din acele legende : „*Avestița aripa Sata-nei*“ Tocmai *Avestița* a influențat mai mult asupra unui șir întreg de *descân-tece*.

Avestița precum am văzut-o este personificațiunea boalei, și cele 19 numiri ale ei desigur sânt analoage cu numirile lui Hs. sau au Maicii Preciste și prin urmare atribuțiuni, personificațiuni a diferitelor soiuri de boale. Cine știe în ce limbă a fost scris originalul, după care s'a tradus românește, și de frica de a nu stri-

¹⁾ Lenormand : Le magie chez les Chaldéens. Paris 1878

ca farmecul amuletilor prin traducerea și a numilor proprii, au rămas netraduse, și ast-fel au fost corupte și schimonosite de fie-care copist, de oare ce erau pentru dânsu fără înțeles. Cum că la început aveau înțelesul ce îl dăm noi dovedesc descântecul corespunzătoare slavonești, unde nu măi figurează o singură persoană, în care se concentrează ideea abstractă a boalei, *ci sânt 12 fete ale lui Irod, și fie care poartă un nume potrivit cu activitatea ei, așa pe una o chiamă: Tremurice, pe a doua Focoasă, a 'treea Gheșoasă etc.*

Țiind seamă de aceasta vom recunoaște imediat aceste fete în descântecul românești, reprezentante ale boalelor, cari întocmai ca Avestița noastră, umblă pe cale pe cărare, cu scopul ca să vatăme pe oameni. Așa le-am văzut în fragmentul manuscris publicat mai sus, și așa în alte descântece.

O altă schimbare ce s'a făcut, ca din legenda să devie descântec, este că Sf. Sisoe, sau Arhanghelul Mihail a fost înlocuit prin Sf. Maria. Legende de mai sus ne au arătat pretutindea Maica Domnului, ca o doamnă milostivă și bună, care se îndură de păcătoșii și se face mijlocitoarea lor pe lângă fiul ei, ca să dobândească ertarea lor. Acest caracter milostiv și îndurat al Maicii Domnului, care se esplică de asemenea printre aceea că ea este o femeie, a intrat cu totul în convicțiunea poporului, și ce era mai natural de cât să o pue pe dânsa, ca ajutoră și aducătoare de leac pătimășilor. Un descântec, care ni se pare a nu fi alt ceva de cât însuși *Avestița* preschimbată în modul arătat mai sus, este cel următor:

DE POCITURĂ DE NOAPTE ¹⁾

Este un deal mare,
 După dealul mare
 Est-un măr de aur,
 Sub mărul de aur
 Este-un scaun de-aur.
 Dar pe scaun cine șede ?
Șede Maica Domnului
Cu Sântă-Măria mare,
 Cu arcu-î în mâna dreaptă,
 Cu păharu 'n mâna stângă.
 Și caută 'n sus
 Nu vede nimic,
 Și caută 'n jos
 Vede cîumași cu cîumași,
 Pocitori cu pocitorași,
 Moroî cu moroaie,
 Strigoî cu strigoaie,
 Ce la N. mergea
 Sângele a-î bea
 Inimă de putrigaîu a-î pune...
 Maica Domnului
 Cum mi-î zări
 La ei se repezi
 Și le cuvântă
 Și mi-î întrebă :
 „Unde mergeți
 Unde vă duceți?

¹⁾ Alb. Carpaților / An. III. 1879 p. 376.

Voï ciumași și ciumași
Pocitorî cu pocitorași
Moroî cu moroaie
Strigoî cu strigoaie?“
*„Noi la N. că ne ducem
Sângele ca să i-l bem
Inimă de putrigaiu să-î punem!“*
„Ba ! voi înapoi vă intoarceți,
Sângele înapoi să i-l puneți,
Inima înapoi să-î tocmiți,
Pe N. de grabă să mi'l părăsiți...
Pocitură de noapte,
Pocitură de mează-noapte,
Pocitură de zi
Pocitură de ce-î fi
Pocitură de apă
Pocitură de vânt !
Ieși din creerii capului,
Din fața obrazului,
Din auzul urechilor
Din vederile ochilor,
Din inimă
De sub inimă,
Din spate
De sub spate,
Din mâni și din picioare
Din tălpile picioarelor.
Du-te și te prăpădește,
Unde cocoși negrii nu cânlă,
Unde oamenii nu âmblă,
Unde vitele nu rage.

Acolo să te perzi
 Acolo să-mi șezi.
 Mai mult să nu te areți!
 N. să rămâie curată
 Curată și luminată
 Cum e de la D-zeu dată,
 De la Maica Domnului lăsată.
 Descântecul de la mine,
 Leacul de la D-zeu.“

Aci avem „Pociturile“ personificate, în locul „Avestiței“ sau al „Frigurilor“ din descântecul rusec. Maica Domnului ese în întimpinarea lor, întocmai precum ese Arhanghelul Mihail sau Sf. Sisoe în întâmpinarea Avestiței. Intocmai ca acolo, Arhanghelul Mihail, întreabă aci Maica Domnului unde se duc, și tot așa răspund și aci, că se duc la cutare: „*sângele a-î bea — inimă de putrigaîu a-î pune.*“ Tot aceeași este și activitatea fetelor (lui Irod) din fragmentul descântecului publicat mai sus. Singura deosebire între descântecul și Avestița se esplică chiar prin caracterul de amulet, ce are aceasta din urmă. Ca amulet izbăvește pe acela care-l poartă la sine, și de aceea zice într'ânsul Avestița: că unde va vedea ea numele ei și al Sf-lui Sisoe, ea se va depărta de acolo cale de 7 poște; ceea ce este de prisos într'un descântec, merit a goni duhul cel rău din omul, în care a intrat deja, și descântecul are direct de scop de a'l scoate de acolo.

Câte o dată descântecul conține istoricul boalei, cum s'a întâmplat de a dat de om, cum se plânge omul la Dumnezeu și la Maica Domnului, rugând'o să'l

ajute, apoi auzindu-l Maica Domnului, și coborându-se la bolnavul, el îi povestește întâmplarea cu acele dureri necurate, și în urma acesteea, vine leacul sau modul lecuirei. Acest fel de descântec ni se pare a fi cel mai vechiu, cel mai complet, de oare-ce cuprinde toate elementele mai pe larg. Ca probă pentru un descântec complet, care dovedește asemenea ceea ce am susținut pentru originea descântecelor, în forma cel puțin în care le avem astăzi, ne poate servi descântecul următor.¹⁾

DE ALBEAȚĂ

„N. a sinecat

Și-a mănecat

De la casă

De la masă,

Pe cale

Pe cărare,

Gras și frumos

Rumen și voios.

Dar când a fost

La mijloc de cale

De cale și cărare

L'au tâlnit Vântoasele

Și Frumoasele.

Din față l'au trântit

Gras negru l'au făcut,

Cu țernă l'au acoperit

Albețe 'n ochi i-au băgat

¹⁾ Albina Carpaților An. III. 1879 p. 345.

Făr de vederi l'au lăsat.
A prins N. a se tângui
Și-a se glăsui
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrimi până 'n pământ.
Nime nu l'a văzut
Nime nu l'a auzit
Numai Maica Domnului
Din poarta cerului
Numai ea că l'a văzut
Numai ea l'a auzit
Și pe nume l'a strigat
Și așa l'a întrebat:
„N. ce plângi,
Ce te tânguești
Ce te glăsuești
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrimi până 'n pământ?“
Eu cum nu m'oiu tângui
Și cum nu m'oiu glăsui
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrimi până 'n pământ,
C'am sinecat
Și-am mânecat
De la casă
De la masă
Pe cale
Pe cărare
Gras și frumos
Rumen și voios,
Dar când am fost

La mijloc de cale
De cale, de cărare
M'au tâlnit Vântoasele
Și cu Frumoasele
Din față m'au tâlnit
De pământ m'au trântit
Gras negru m'au făcut,
Cu țernă m'au acoperit
Albeață 'n ochi mi-au băgat
Fără de vederi m'au lăsat.
„Taci N. nu mai plânge
Cu lacrimi de sânge!
Nu te tângui
Nu te glăsui
Că eu te-oiu lecui!“
Maica Domnului
Din poarta cerului
Scară de aur a slobozit
Pe dânsa s'a scoborât
Înainte a lui N. a eșit,
De mâna dreaptă l'a luat
Dipe soare l'a înturnat
Și-a pornit, și-a plecat
Pe drumul lui Adam
La fântâna lui Iordan
Și-a tâlnit
Treî surori a soarelui
Cu trei mături
Cu trei greble
Cu trei diriticanii,
Cu trei mâneci de mătăasă albă.

Maica Dmnului
Cum le-a tâlnit
Cum le-a zărit
Poala a întins
Calea le-a cuprins
Și le-a cuvântat
Și le-a întrebat:
„Unde mergeți voi
Treți surori a soarelui?”
„Că noi mergem
Și ne ducem
La fântâna lui Dumnezeu
S'o curățim de gozuri
Și de gloduri!”
„Nu mergeți
Nu vă duceți
Voi trei surori a soarelui
La fântâna lui Dumnezeu !
Că fântâna lui Dumnezeu
E curată
Luminată
Ca de Dumnezeu ce-î dată
Da voi mergeți
Și vă duceți
De curățitți albețele
De pe ochii lui N.
Curățitți albeța albă
Albeța neagră
Albeța roșă,
Albeța de 99 de feluri
Albeța de 99 de chipuri.

Cătați-o 'n cleștele capului
 In fața obrazului,
 In genele ochilor,
 In prejurul ochilor,
 In luminile ochilor.
 Curând
 Mai curând
 Cu greblele-o greblați
 Cu foarfecele-o forfecați
 Cu măturile-o măturați
 Cu unghiile-o ciupiți
 Din ochi mi-o fugăriți,
 Cu mânecile-o ștergeți
 In poale mi-o puneți
 La aria cu 'mblătitori o duceți
 La 'mblătitori 'n grabă
 Miș și fărime s'o facă,
 Peste gardul țarinei s'o deie
 Boii 'n coarne c'ar lua-o
Și la mare că mi-or duce-o.
 Acolo să peară
 Acolo să respeară,
 N. să rămâie curat,
 Curat și luminat,
 Ca argintul strecurat,
 Ca soarele în senin,
 In vecii vecilor. Amin!

Acest descântec este cel mai lung ce'l cunoaștem
 noi, și coprinde de aceea toate elementele complet. Ba
 se repetă chiar de vr'o *două ori* și această repetițiune

a făcut ca să se poată scurta, începând descântecul sau cu povestirea a doua despre întâmpinarea vântoaselor, sau cu coborîrea Maici Domnului, unde iar se pomeneste de albeață, și într'un mod foarte deslușit, căci se citează diferitele soiuri de albeață în special; apoi urmează leacul.

În aceste două descân-tece avem, ca să zicem așa, prototipul tuturor celor alte descân-tece române. Numai numele boalei se schimbă, și atunci-a *Vântoasele* sau *Săgetători* sânt înlocuiți sau prin: *Moroî* sau printr'un șir de *Beșică* analog cu șirul *Albețelor* și *Pociturilor* de mai sus sau de *Lungorî* etc. Și Maica Domnului însăși cedează câte-o dată locul ei: „Trinității“ sau Apostolilor, sau celor trei surorî din soare, și Sf-lor Cosma și Damian, adică se învoca Sfântul după boala pe care o lecuește el. Până acuma noi nu posedăm de cât relativ puține descân-tece și aceste toate aũ fost culese din gura poporului; mai cu seamă trebuie pomenit în privința această cu laudă D. S. Fl. Marian. Vr'o 4—5 descân-tece a mai publicat Alexandri ¹⁾ și tot atâtea Burada din Dobrogea ²⁾. Alte se aflu răspândite prin diferite ziare și reviste periodice, și ar merita să fie toate culese și adunate la un loc.

Afară de aceste descân-tece moderne, mai posedăm noi între manuscriptele noastre, mai multe descân-tece de pe la sfârșitul secolului trecut și de la începutul secolului nostru. Pe cât știm singurele exemple de descân-tece manuscrise.

¹⁾ Poesii populare p. 10, p. 271—272.

²⁾ Călătorie în Dobrogea Iași 1880 p. 269—277.

Cele mai vechi sunt descântecile din manuscriptul miscellaneus din 1784, unde urmează 3 descân-tece imediat după „Visul Maicei Domnului” și alte două se află scrise pe alte două pagini ale aceluiași manuscript, scrise de aceeași mână, însă precum se vede din de-si-birea cernelei și formeii literilor, au fost scrise cu un alt condeii și cu altă cerneală în urma celor d'antăi. În or-ce caz sânt din secolul trecut. Descântecile sânt deci cele următoare. Mai întâiu: 1) de desfăcut. 2) descântec pentru șiarpe de distors, 3) di desfăcut pentru fapt, 4) de desfăcut de dragoste, 5) Prentu desfăcut. Acea-sta din urmă e mai mult o doftorie simbolică sau mai bine *simpatetică*, de cât un descântec, căci prepa-rațiunile și obiectele întrebuintate, covârșesc cu totu puținele cuvinte ce se zic. Activitatea simbolică joacă în genere un rol principal la descân-tecele, arătându-se așa modul cum să dispăre boala, care se descântă

Descântecul No. 1 se aseamănă oareșii cum cu ce publicat de Marian: *De fapt* ¹⁾. Mult mai importat din punctul de vedere al substituțiunii este descântecul No. 3, căci în locul Maicii Domnului se adresează pă-timașul către *luna*, dându-î toate epitetele măgulitoare posibile.

Iată ca specimen începutul acestui descântec:

Di desfăcut pentru fapt.

„Bună sara, craiū nou, cunună di aur cu pietr scumpă, luminată ești în ceru, și vezu pre pământ lună luminată! nu pociu să odihnescu, în casa me

1). Alb. Carpaților An. III 1879 p. 377.

și în sălaș(u) meu, cu mierea (?muierea) me, și cu copii mei, Tu lună luminată! să nu ai somn, nici odihnă întru această noapți, să vii, să 'mă eî faptul din față me, și din dosul meu, și din fața femeii meli, și din dosul femeii, și de la copii mei, și de la dobitoacile mele. Tu lună luminată! Faptul de bărbat, faptul de fimeî, faptul de fată mari, decî să mi'l scoț din casa mea, și din masa mea, și din sălaș(ul) meu, și din pământ(ul) meu, și di unde va fi, și din pregiurul casăi mele și di prin toate unghierile casăi mele și a tot dobitocul meu, și a tot olatul casăi mele. Lună luminată! Faptul di 9 chipuri, faptul di 9 feluri, faptul di 9 nemuri. Lună luminată! Faptul de lutu, faptul de lut di la tocilă, faptul di icri de broască, faptul di păr di lup, faptul di păr di *drac*(!), faptul di rugămături di sfredelă; faptul de căscări, de strigări, de urăciuni, de *burăciuni*; faptul orî di ce fel di urăciuni va fi fost, și di ce fel di jigăniî a fi fost etc...."

O altă colecțiune de descântece în sumă de 4 o posedăm scrisă pe un zapis din 1809 Zapisul este scris și iscălit de „Iane Apostol Borănescu”; de aceeași mână și prin urmare de aceeași epocă sânt și descântecele. Cel d'ântăiî descântec, ciudat prin formele ce coprinde, este următorul:

Descântec de șarpe.

„Plecărăură pe cărărăură și să întâlni cu șerpurăură, șerpurăură mușcă părăură, mult să vaicăărăură; să întoarse pe cărăură îndărăt, să întâlni cu Maica Sântă-Măriea. Maica Sântă-Măriea din gură-ș grăi:

ce te vaiți răură? ce să mă vait Maica Sântă-Măria; am plecat pă cărăură și m'am întâlnit cu șarpurăură, șarpurăură m'aũ mușcat pă mine. Dar nu șădea ci te du la fântăna lui Iordan, și ea apă neincepută și descântă cu un cuțit de găsit și te udă, că acolo ț-e leac⁴.

Descântecul No. 2 este înpotriva unei „ciancea neagră“ No. 3 e descântec de diochi și No. 4 este cel următor, de plecate (?).

„Voi plecăcioase, mănăcioase, să vă luați, să vă duceți la fata lui Raiu împărat; că v'au poruncit, că au lăsat o vacă grasă să vă ospeteze; că cutare nu vă știe ospăta, nici adăpa, nici așterne, nici cülca, nici odeni“.

Infine mai posedăm încă un al treilea manuscript mic intitulat: „Niște meșteșuguri tălmăcite dipe una tipărită nemțește în Venedic, Octovri în 10. 1819.“ Acest manuscript cu meșteșuguri pretinse nemțești conține în adevăr numai două meșteșuguri, cari sânt de origină germană adică: 1) să poți bate ori pe cine, ore cât de departe să fii. 2) ca să nu poată altul pușca saũ vana nimica.

Aceasta se poate ușor dovedi, de oare-ce am reușit a descoperi *originalul german*, după care au fost traduse. Este așa numitul: „*Romanusbuechlein*“ Görres¹⁾ pomenește într'adevăr această carte cu „Veneția“ ca locul unde s'a tipărit, precum spune și traducătorul român. Noi avem un tipar modern din Colo-

¹⁾ I. Goerres, die Deutschen Volksbuecher Heidelberg 1807 pag. 203—206.

nia, ¹⁾ care nu este decât o reproducțiune neschimbată acelei edițiunii venețiane; și regăsim aci întocmai descântecele noastre, No. 1 se află pe pagina a 17-a al edițiunei noastre, și No 2 pe pagina 18-a. Reproducem dinadins atât traducerea română No. 2 cât și textul german, pentru a dovedi absoluta lor identitate, care merge chiar până acolo, de a lăsa și numele propriu neschimbat.

*Ca să nu poată altul
pușca sau vâna nimica,
cum să faci.*

*Dass ein anderer kein
wild schiessen kann.*

Pomenește numile a-
celuea de pildă: *Iacob
Volghemut*, pușcă ce vrei
dar să pușci păr și peni
cu, și ce la omeni săraci
dăi. In numele tatului,
fiului și sfântului duh.
Amin.

Sprich dessen Namen,
nemlich *Iacob Wohlge-
muth*, schiess was du
willst, schiess nur Haar
und Federn *mit*, und
was du den armen Leu-
ten giebst, † † † Amin.

Identitatea precum vedem merge chiar până acolo,
de a schimba și sintaxa și a pune cuvântul *cu* paralel
cu germanul : *mit* după cuvântul *peni*.

Numai aceste două descântece se regăsesc în „Ro-
manusbuechlein“, toate cele alte însă sânt curat ro-
mâne.

Se vede că traducătorul a fost îndemnat de a-
cele germane să scrie și descântece românești; căci

¹⁾ Romanus-Buechlein, oder Gott der Herr bewahre meine
Seele, meinen Aus- und Eingang; von nun an bis in alle Ewigkeit,
Amen. Halleluja. Coeln. s. a. Verlag v. Peter Hammer 8° 32 pp.

imediat după No. 2 urmează No. 3 pentru stupi. 4. Pentru dragostele, adică cum să uite cineva dragostele sale. Dovada pentru originea română acestui descântec este, că se află *întocmai cu aceleași cuvinte* în colecțiunea din 1784 unde este No. 4. Descântecul ce urmează No. 5 vorbește singur pentru originea sa românească, și de aceea îl publicăm întocmai după original. Acesta are de scop să provoace dragostea :

» Tu șerpe bălaură — cu solză de aur — cu noao limbe împungătoare — cu noao cozi izbătore — să te duci la C. și tu să o cauți — unde vei afla-o — de-î afla-o în casă — de-î afla-o afară — de-î afla-o vorbind cu tată-său — sau cu maică-sa — cu frate-său — cu prietenul-său — sau cu ibovnicul — culcată — saū sculată — tu să nu o laș — până ce ea cu mine s'a întâlni — și n'a vorbi — tu ei să nu-î dai stare — așezare — ca unui păros pe foc (?) » (Această trebui la cheotoarea casii să faci cu brău într'o sară, și să pui brău supt cap). «

» Balaurul cu solzi de aur, cu 9 limbi împungătoare, și cu 9 cozi izbătore « există numai în literatura populară română, saū cel mult în cea a Slavilor de sud, iar nici de cum în cea nemțească. Nu incupe decî îndoială despre românismul descântecului de față, pe care l'am împărțit noi în versuri. No. 6 este un alt descântec pentru a îndrăgi o persoană oare-care. No. 7 este iar un descântec de stupi, independent de Nr. 3 dar de sigur inspirat de el, și de asemenea de origine *negermană*.

Cu aceste am isprăvit înșirarea descântecelor manuscrise. Nu ne îndoim că precum am găsit noi aces-

tea, așa se vor mai găsi și prin alte sbornice saū pe scoarțe de manuscrite vechi. In special crez că descânțece se vor găsi in manuscritele acele, ce conțin și „doftorii“ cu cari aū o înrudire oare care, prin caracterul taumaturgic simpatetic și superstițios ce aū aceste doftorii. Adesea orī este doftoria, ceremonia ce se face, înainte de a se descânta; cuvintele însă prin care se crede că aduc ajutor, sunt aci lăsate la o parte,

Intr'adevăr sbornicul nostru citat în primul rând, conține și „doftorii“.

Afară de aceste descânțece de origină *apocrifă*, mai există și alte descânțece, cari nu sunt de cât un fel de *invocațiuni* peste care nu putem trece aci cu tăcere. Aceste descânțece se apropie încă și mai mult de leuciri simpatetice și sânt tot de auna însoțite de vre o ceremoniă. Ne mărginim nnumai la câte-va exemple.

In „sbornicul Giurescu de la 1799“ se află un astfel de descântec, tocmai pe cele din urmă două foi ale manuscriptului, după *Alexandria*, trecute cu vedere de d. Hășdeu în descriererea ce a făcut despre acest manuscript. ¹⁾ Iată acel descântec care aparține : *invocațiunilor*.

Răvaș de friguri.

„De la domnul este ajutor robului lui Dumnezeu (cutare)! Blestemate ezere și friguri cu numele domnului nostru Isus Hristos! Blestemate ezeri și friguri cu numele sfântului Ionu botezător! Blestemate ezeri

¹⁾ Cuv. d. bătrâni II pag. XXVIII—XXX.

și friguri cu numele sfinților arhangheli Mihail și Gavrilă ! Blestemate ezeri și friguri cu numele sfântului Ion mucenicul și al sfântului mucenic *Sohail*.⁶ Aci urmează câte va rânduri scrise *slovenește*, apoi reîncepe iar românește :

„Cinsteite și prea sfinte Ione proorocule și mergătorule înainte și botezător domnului nostru Isus Hristos ; cinstit capul tău atuncea în tipsisie aducându-l cutremur s'au făcut și pe toți cei ce l'au văzut, cutremur i-aū cuprins ; și zice frigurilor celor de a patra zi și celor din toate zilele. Sfinte Ione ! dă Robului lui D-zeū (cutare) sănătate și bine că este miruit și botezat, și lui D-zeū închinat. Amin.” Aci urmează asemenea câte-va rânduri slovenești.

În manuscriptul acesta nu se esplică, ce e de făcut cu acest răvaș. Cumpărând o dată o Evanghelie vechie (de la 1706) am găsit următorul răvaș, care este o prescurtare al celui de sus, pus la capitolul 15 al Apocalipsei :

„Slăvită tăere a capului a mergătorului nainte să fie spre tămăduirea frigurilor, robu lui D-zeū În numele tatălui, al fiului și al sf. duh Amin.” De aci cunoaștem și modul cum se întrebuița acel răvaș de friguri. Se poate de altă parte însă, că punerea răvașului în *Evanghelie*, a avut de scop de a-i da oare care sfințenie.

Interesant este că s'a confundat St. Ioan botezătorul cu St. Ioan Evanghelistu.

Alt răvaș de friguri, care are deja cu totul forma unui *Amulet*. adică un fel de combinațiune magică a cuvintelor este cel următor :

S A T O R
 A R E P O
 T E N E T
 O P E R A
 R O T A S

Orî din ce parte citim aceste litere, din dreapta în stânga, de sus în jos și vice-versa ne dă tot aceleași cuvinte, tocmai așa o găsim pag. 199 din manuscrisul nostru de la 1784, fără esplicarea la ce e bun. Pe foaia I-a înaintea unui manuscris al bibliotecii centrale din București ¹⁾ se află scrisă aceeași formulă, care după forma literelor se pare că aparține cel mult începutului secolului nostru.

Formula însăși, puțin schimonosită se numește singur Răvaș de friguri, și este însoțită de următoarea nstrucțiune :

„Și să'l ție trei zile la gât și să-l arunce pe gârlă și să zică : cum trece gârla de iute așa să treacă boala de iute.“

Aceași formulă, însă cu o întrebuintare diferită, o găsim și în sus numitul „Romanusbuechein ²⁾ și în colecțiunea lui Scheible ³⁾ Mai pomenim în sfârșit și următorul leac de *friguri* destul de curios, care se află scris pe o foaie singură de pe la începutul secolului nostru între documente cumpărate de noi.

„*Egag. Megag. Tegag.* Aceste trei care sânt însem-

¹⁾ Manuscrisul No. 11.

²⁾ Pag. 4 și p. 9.

³⁾ Die sympathetisch-magnetische Heilkunde. Stuttgart 1851 pag. 309.

nate să le scrii pe căței de usturoi, și la cucoane să le scrii pe migdale, și în ceasul în care-l apucă frigurile, plimbându-se prin casă a nu adormi. să ea câte unul pre rândul cum sântu scrise mai sus. " Acest mijloc de lecuire se pare identic cu acele rugăciuni *eretic* de friguri, *scrise pe nafure sau mere* pomenite într'un Index ¹⁾.

Un exemplu slavon de ast-fel de amulete scrise pe mere a publicat St. Novacovică. ²⁾ În genere despre Amulete și formule de conjurațiuni a tratat Soldan în vestita-î carte »Istoria proceselor în potriua fermecătoarelor« ³⁾.

Ne ajung aceste puține exemple, ce s'ar putea mări peste măsură, dacă mai aduceam și altele din descântecetele publicate de Marian, Burada etc.

Noi aci mai pomenim încă, pentru a fi oare-și cum complet de: *conjurațiuni* române, sau mai bine de exorcisme pentru scoaterea dracului, și pentru gonierea duhurilor necurate.

Exemplul cel mai vechi este un fragment din »Codex Sturdzanus« din sec. XVI publicat de d. Hăsdeu, ⁴⁾ care a însoțit acest fragment cu câte-va observațiuni generale. Tot acolo se află și un al doilea exemplu de rugă pentru scoaterea dracilor, căci ca atare consideră d. Hăsdeu apocriful intitulat »Minunile

¹⁾ V. Hăsdeu, Cuv. den bătr. II p. 255.

²⁾ Primeri knijevnosti pag. 517.

³⁾ Soldan, Geschichte der Hexenprocesse vol. I 1843 p. 49 No. 55—62. Ediția nouă de Heppe n'am putut'o căpăta.

⁴⁾ Cuv. d. batr. II p. 177.

Sf-lui Sisoe¹ cercetat de noi măi sus, împreună cu „Avestița“.

Aceste două nu sânt însă de cât rugăciuni indirecte; exorcisme anume posedăm chiar în „Molitvelnice“ române. Măi întâiu într'un Molitvelnic român manuscris de pe la a doua jumătate a secolului al XVII (ca 1675) se află: ¹⁾

„Molitva casei când are vr'o supărare de drăci, farmecele și făpturi drăcești.“ Această molitvă se regăsește apoi puțin schimbată, în Molitvelnicul tipărit în București 1764 care s'a tradus din grecește. În acel tradus din slovenește și tipărit în Buzău la 1701 lipsește această molitvă. Afară de „rugăciunea pentru casa ce să supără de dhuri rele ²⁾“ măi conține acel Molitvelnic și „rânduială cu rugăciune pentru cei ce să turbură de dhuri necurate și să bântuesc“. ³⁾ și „Rugăciunile, adecă *blestemele* ale marelui Vasilie către cei ce pătinesc de la diavoli, și la toată nepuțința.“ ⁴⁾

Pe lângă aceste molitve sancționate de biserică măi posedăm încă în mult citatul nostru sbornic din 1784⁵⁾ „Rânduiala ce se face la omul său la casa ce este supărată de farmece sau de nescareva descânțece.“ Preotul săvârșește liturghia, face sfeștania cea mică după aceea: Doamne miluește de 12 etc. apoi se adresează cu rugăciunea către Isus Hristos, invocând ajutorul

¹⁾ Pag. 250—254.

²⁾ Pag. 389 - 391.

³⁾ p. 391—403.

⁴⁾ pag. 409 - 418.

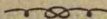
⁵⁾ Fol. 183b-186a.

lui, după aceea urmează *blestemarea diavolului*, care se aseamănă oareșî cum cu al doilea blestem al marelui Vasilie din Molitvelnicul de mai sus

De oare-ce publicăm în *Chrestomatia* noastră rugăciunea după molitvelnicul manuscript din sec. XVII, și cele alte se află tipărite în Molitvelnic, publicăm aci blestemul după ms. de la 1784.

»Blastumu-vă pre voi a tot viclenilor, începătorii răutăților procleților și urăților draci, care cine de unde sânteți și câți sânteți, voi care otrăviți și fermecați lucrurile și casele oamenilor a robilor lui Dumnezeu (cutari), voi lucrătorilor răutăților, împreună cu cel ce s'a dat pre sine vouă, vicleanul (om) ca să fiți aduși casei aceștiea, să o supărați, și cu rele năluciri și cu bântuelile voastre, pre cei ce lăcuesc într'ânsa și înpregiurul ei, să-î supărați și să-î scârbiți; ce cu toată puterea numelui a unuia a tot țiitorului Dumnezeu, în sfânta Troiță slăvit tatălui și fiului și sfântului duh, și cu putere cinstitei și de viață făcătoarei cruci, și întru toată mântuitoare, cari și de viață făcătoare moarte, domnului și mântuitorului nostru Isus Hristos, cu a căruia putere toate cele întunecate ale voastre stăpânii și chinuri preste oameni, și preste toată zidirea lui Dumnezeu muncire și stricăciunea voastră întru nimica o aș stâns. Cu tăria poruncesc vouă, viclenilor duhuri, cu toate descântecele și otrăviturile și fermecile voastre, de grab să fugiți de la casa aceasta și de la cei ce lăcuesc într'ânsa și înpregiurul ei; și de acum înainte nici o dată să nu răpștiți saș să vă mai întoarceți la dânsa înapoi, ca să o supărați și nimica să nu zăboviți (o procleților!) și lepădaților! ce să vă

depărtați de aicea cu toate farmecile de rău ale voastre, și să dați loc puterei lui Dumnezeu și nenumărații milostivirii lui, și darului lui, celui ce zdrobește toată facirile de rău ale voastri; și să vă certe pre voi degitul lui Dumnezeu, cel ce au certatu pre vrăjitorii lui Faraon și nălucirile discânticilor lor, și fără lucrare făcându-le; aciala cu a cărui putere poroncindu Pavel apostol și neputincioase au făcut putere vicleșugului vostru și pre (Elima) vrăjitorul cel plin de toată înșălăciune și răutate, și vrăjitorul a toată dreptate, și diavolul, cu care voi mult stricați și căile Domnului le răzvrățiți; ce să vă certe pre voi aciala întru a căruia au poroncit (Pavel apostol) duhului celui Pitholicescu și din fața aceluia l'au gonit, carele cu discânticile ei câștigase mare dar domnilor săi; și precum (Iustina) cu sămnul crucii și pre dânsa răstignit Hristos Dumnezeu nostru cu putere ocolită fiind, pre otrăvitorii oameni și pre voi diavolilor v'au biruit Chiprian și nimica n'ați folosit ce cu frică și cu cutremur fiind ținuți, ați fugit; așa și acum să cază pre voi și să vă apuce spaimă, cutremur, frică de la Dumnezeu a tot țitorul tatăl și (fiul și sfântul) duh, cela ce va să vă surpe pre voi. . . . și veșnic și fără de sfârșit. . . . să vă munciască. Amin. "

MINUNILE MAICII DOMNULUI

Ne-am ocupat până aci deja în mai multe rânduri de rolul ce joacă Maica Domnului în credința și în literatura populară, mai mult sau mai puțin însă într'un mod epizodic, se povestea numai câte o singură faptă a ei. În literatura română mai posedăm însă o carte întreagă, specială, destinată a arăta în multe chipuri puterea supranaturală a Maicii Domnului, și ajutorul ce dă tuturor acelora ce se încred într'ansa și adică: *Minunile Maicii Domnului*.

Deja din sec. III. începe încetul cu încetul cultul Maicii Domnului, și la soborul din Efes din anul 431 se proclamă Sft-Maria ca Născătoare de Dumnezeu, în potriva lui Nestorius, patriarhul din Țarigrad, care voia să fie numită numai născătoarea lui Hristos. Cu aceeași ocaziune ținu Cyrill o cuvântare către ea, în care se află pasagiul următor: „Te bine-cuvântăm pre tine Bogorodița, prin care ceriurile biruesc, îngerii

se veselesc, dracii se gonesc, ispititorii se prăpădesc și prin care firea cea slabă a omului se ridică pân la cer. ¹⁾ Ca Născătoare de Dumnezeu ea trebuie să aibă, după închipuirea poporului, și puterea de a face minuni și de a ajuta pe toți acei, cari se roagă la dânsa. Iacobus a Voragine din sec. X. folosindu-se de legende orientale și occidentale, intercalează în cartea sa „Legenda aurea”, o mulțime de minuni făcute de Sfânta Maria. Cât privește epizodele sau legendele deosebite, noi le-am descris deja mai sus, și le-am urmărit prin diferite literaturi. Nu există apoi nici un popor, care să n'aibe, încă de timpuriu și colecțiuni de minunile ei. Interesant este de a observa cum S-ta Maria a luat locul altor personaje făcătoare de minuni, și cum i s'au atribuit ei, o sumă de legende și povești minunate, de origine cu totul deosebită. Activitatea de asimilațiune și de schimbul mutual între literatura scrisă și literatura nescrisă avea aci un câmp nemărginit. Într'adevăr regăsim în aceste „Minuni” chiar și trăsuri caracteristice ale basmelor. Noi în special le vom arăta, în ceea ce privește basmele române.

De altă parte prezintă materialul „Minunilor” un interes special, de oare ce e cules din diferite țări și din diferite literaturi; de aceea găsim între dânsese și legende localizate atribuite S-tei Maria și cari într'o țară sau într'alta se bucurau de o mare reputațiune.

Asta o putem observa și la „Minunile” românești. Manuscriptul cel mai vechiu din 1693 se aflăm posesiunea d-lui Eminescu, și face parte din: „Amartolon Soti-

¹⁾ Genthe: Die Jungfrau Maria. Halle 1852 p. 19.

rie sau Mântuirea păcătoșilor“ a monahului Agapias „scoasă dintr’o carte grecească *tiparnică*“ în limba română de către „Ierodiac de la sf. mănăstire Neamțul.“ Un tipar din secolul trecut a fost cunoscut lui Sulzer înainte de 1782, căci el citează ¹⁾ „Minunile Maikii Pretscheste“ între cărțile românești tipărite. La 1825 tipărește „Rafail Ieromonahul“ aceste Minuni la Neamțu, zicând că el le-a tălmăcit *pentru întâia dată din limba veche grecească pe limba românească*. Cea din urmă edițiune este din Bucureșt 1875. Toate aceste edițiuni împreună cu manuscriptul nu se deosebesc între dânsule, de cât numai prin limba mai arhaică, sau mai modernă; altmintrelea fiind toate pur și simple traducțiuni unui și același original grecesc ²⁾ sau mai bine fiind toate copiile unei și aceleiași redacțiuni coprind toate, 69 de minuni, dintre cari vom examina aci câte-va, după punctul nostru de vedere comparativ.

Una din legendele cele mai vestite care ‘și a găsit espresiunea poetică prin geniul lui Goethe, este legenda lui *Faust*. Până a ajunge însă aci, a trecut prin multe faze și prin multe peripetii. Variantele și prototipurii s’au găsit la multe popoare. În Italia joacă Virgil în evul mediu rolul fantastic al lui Faust, și el se făgăduiește dracului pentru a învăța de la dânsul vrăjii și farmece. Un alt partisan al diavolului a fost

¹⁾ Geschichte des transalpinischen Daciens vol. III Wien 1781 p. 38 No. 23.

²⁾ Ἀμαρτωλων Σωτηρία. . . . ed 1-a Veneția 1641 ed 2-a ibid. 1780 pag. 320-448 formând partea a 3-a din carte, precum este și în manuscriptul d-lui Eminescu.

apoi Gerbert; dar general cunoscută, foarte răspândită, des cântată și mai des povestită a fost legenda lui *Teofil*. Ea este și cel mai vechiu exemplu unde se povestește că un om ar fi intrat în legătură mai de aproape cu diavolul, că i s'ar fi dat cu trup și cu suflet, lepădându-se de D-zeu, numai pentru ca să dobândească viața acestei lumi, și împlinirea poftelor sale trupesti. Legenda lui *Teofil* apare întâiu grecește pe la 536—540 povestită de *Eutihianus*, un duhovnic al lui *Teofil*. De timpuriu tradusă latinește, ea apare versificată în sec. X de *Hroswitha*. Poezii francezi se ocupă de asemenea deja în sec. XII și XIII de această legendă; așa *Gautier de Coinsi*, apoi *Rutebeuf* la 1270 o piesă de teatru dintr'această legendă, sub titlu de: „*Le miracle de Theophile*.” O colecțiune franceză în versuri despre Minuni ale Maicei Domnului din sec. XIII conține asemenea legenda lui *Teofil*. În literatura germană se pomenește în sec. VII, apoi în sec. XIV. Ne ar duce prea departe, dacă am voi să înșirăm toate paralele prozaice și versificate, din atâtea literaturi, în care se află. Ba a fost chiar reprezentată prin sculptura de două ori pe biserica *Notre-Dame* din Paris, și pe alte biserici franceze. *Von der Hagen* a tratat-o foarte pe larg în legătură cu recenziunea germană din sec. 13—14, adunând toate paralelele și isvoarele acestei legende ¹⁾. Tot așa și *Scheible* în legătură cu *Gerbert*, *Virgil* și mai cu seamă cu *Faust*. ²⁾ Această legendă așa de vestită o po-

¹⁾ H. v. der *Hagen* Gesamtabenteuer vol. III. Stuttg-Tubing. 1850 p. CLXVI—CLXXX.

²⁾ I. *Scheible*. Das Kloster vol. II. Stuttg. 1846 p. 155—177.

sedăm înfine și noi, fiind minunea a 24-a. Ea se po-
trivește întocmai cu recenziunea grecească din sec.
VI, cu singura deosebire că Eutihianus s'a schimbat
în Eutihie. Iată coprinsul ei după textul român :

» In anul 536 era în Eparhia Chilichiei un Epitrop,
iconom al episcopului cetăței Adanenilor, anume Teo-
fil, om cinstitor de D-zeu și de fapte bune, încât toți
îl iubea. După ce a murit Episcopul au alergat toți la
Mitropolitul ca să hirotonisească pe Teofil ca Episcop.
Acesta însă na voit și s'a ales un altu de Episcop.
Noul Episcop l'a urât pre Teofil și l'a gonit cu nedrep-
tate din Biserică. Atunci se umplu Teofil de mânie și
căuta să'și resbune, de vrăjmășia și defăimarea ce-î
făcea acel episcop, hirotonisit în locul lui. Decî era în
acea țara un ovreiu, carele făcea mari vrăjitorii ; pe
acesta îl întrebă Teofil dacă poate să'î ajute ? Iar acela
îi a zis lui : eu te voiu face să te întorci iar la boeria
ta și la cinstea ta de mai nainte, numai să te închini
diavolului, și să faci orî ce-ți zice, numai să te păzești
să nu faci crucea, la orî ce veî vedea. Teofil se de-
clară gata să facă tot ce va cere de la dânsul, și du-
cându-se amândoi într'un loc pustiu, a început ovreiiul
vrăjitoriile sale, strângând pre draciî, cari îndată s'a
strâns o mulțime nenumărată, și în mijlocul lor a șe-
zut cel mai mare al lor. După ce i se închină Teofil,
zise diavolul : dacă se va scrie rob al mieu și lepădător
de Hs. să'l fac să aibă mai mare cinste de cât înainte.
Nouă să'mî facă scrisoare cu mâna sa, cum că se
leapădă de Hs. fiul Marii, pentru ca să nu mă batjo-
curească mai pre urmă. Teofil a scris lepădarea de
Hs. și iscăind-o a dat scrisoarea diavolului ; care pri-

mind-o l'a îmbrățișat și l'a sărutat, zicându-i : acum să cunoști puterea mea; și se făcură toți dracii nevăzuți. Când se întoarse Teofil la biserică făcuse diavolul pe Episcop să'l primească bine și să'î ceară ertare pentru purtarea de mai înainte. Vrajitorul se ducea des pe la Teofil îndemnându-l să nu se arăte nemulțumitor către binefăcătorul său. La început îi mulțumia Teofil, după aceea a început să se căiască de fapta lui și cu lacrimi fierbinți și cu post neîntrerupt de 40 de zile se ruga înaintea Sf. Mariei să dobândească ertarea fiului ei. După alte 3 zile îi apăru Sf. Maria în vis zicându-î că l'a ertat, iar Teofil o rugă acuma, ca cu ajutorul ei să scoată zapisul lui de la diavolul; iarăși trecură 3 zile și în noaptea aceea îi se arătă Maica Domnului încă o dată în vis, aducându-î zapisul ; cum s'a deșteptat Teofil a găsit acel zapis în mâna lui și a alergat la Episcopul de i-a spus toată întâmplare. Atuncea au slăvit toti pe D-zeu și pe Maica sa făcătoare de minuni. Iar după ce a murit Teofil, a slobozit bună mireazmă trupul lui și a săvârșit minuni întru slava lui D-zeu și a Maicii lui, cea fără de prihană. Această povestire a scris-o un duhovnic al lui, Evtihie cu numele, care a fost de față la toate.

Ast-fela ajuns Teofil să fie chiar un sfânt care se prăznuște în 17 Februarie, și Viața lui se află de aceea și ea în Acta Sanctorum ale lui Bolland. ¹⁾

Legenda lui Teofil în forma aceasta cea veche, se esplică prin amestecarea ovreului, căci se vede, că avea tendința a arăta lupta judaismului cu creștinis-

¹⁾ V. d. Hagen l. c.

mul, și biruința acestui din urmă ; de aceea a ajuns Teofil, reprezentatul biruitor al creștinismului, să fie chiar un Sfânt. În dezvoltarea ulterioară acestei legende s'a uitat tendința și a rămas numai lepădarea de tot ce e sfânt și închinarea diavolului, care împlinește toate poftele lumești ale lumii aceștia, numai ca să facă pe omul să piarză viața lumii viitoare.

Ne ajunge aceasta legendă pentru esemplificarea coprinșului colecțiunei române de Minuni ale Maicii Domnului. Acuma vom aduce numai câte va detaliuri din acele minuni, pe cari le regăsim foarte puțin schimbate, în basmele tuturor popoarelor și în basmele române. Prioritatea cred că se poate lesne decide în favoarea „Minunelor“ cari sânt *scrise* deja în mare parte în sec. VII, și de atunci des citite, așa că au putut lesne pătrunde în basmele spuse din gură în gură, și în mare parte culese abia în secolul nostru. Probă că traducțiunea română a cărții: „Mântuirea păcătoșilor“ nu se restrânge la singurul exemplar manuscris al d-lui Eminescu, și că a putut pătrunde în popor este mai întâi edițiunea Minunelor, pe de altă parte copia manuscrisă din 1803 ce o posedem noi, și care s'a scris aci în București, pe când ms. d-lui Eminescu e scris în Moldova. Ce e drept, copia modernă, ce o posedăm noi, este numai o prescurtare a ms. lui întreg, și conține o sumă de minuni din partea 1-a și a doua, pe când partea a 3-a adică Minunile Maicii D-lui este înlocuită prin viața Sf. Vasilie cel nou, dar de sigur s'a copiat și prescurtat după un alt manuscris mai complet, din Muntenia.

Să luăm acuma câte-va exemple din acele detaliuri

comune basmelor și minunilor. Așa în minunea 1-a se taie mâinile necredinciosului ce se atinge de patul Maicii Domnului, și se orbesc ochii celor alți necredincioși. Mărturisind credința lor în Maica Domnului, se lipesc iar mâinile la loc și ochii se deschid. Tot așa vedem și în basmul citat mai sus ¹⁾ creșterea la loc a mâinilor tăiate, și dobândirea vederei, amândouă într'un mod minunat. Mai aproape de acest moment din urmă, adică luminarea ochilor din basme, este minunea 5-a; căci aci orbul se spală cu apă peste ochii; apa această în „minunea“ este din „izvorul cel primitor de viață“; în basme este „apa adusă din Iordan,“ sau așa numită: „*apa vie,*“

Aceeași apă face în minunea 7-a chiar pe un Tesalonician să *invieze din moarte*, ceea ce se potrivește încă și mai mult cu facultățile atribuite *apei vie*, de unde și-i numele.

În minunea a 9-a dăm iarăși de toiagul uscat, care înfipt în pământ, pe loc prinde rădăcină și se face copaciu mare și înfrunzit prea frumos. Această legendă o cunoaștem deja de la Lot unde am arătat că a intrat și în basme.

Tot în acea minune se povestește cum că „marele Averchie Arhiepiscopul Ierapoliilor au poruncit diavolului de au rădicat din Roma o capişte de piatră ca un munte, adică o biserică a idolilor și o duseră în Frighia, cale de 40 de zile.“ În basme zidește Fătrufros peste noapte palatură mărețe, și îi face să dispară tot în așa scurtă vreme.

¹⁾ Pag. 119 urm.

Minunea 40 ne spune : „Pentru cela ce s'au dat dracului întru zămislirea lui, de maica sa,“ și conține ast-fel motivul destul de cunoscut din basme, cum că copilul nenăscut încă se făgăduiește de către părinții lui unui duh necurat : diavol, zmeu, și în urmă scapă prin ajutorul Maicii Domnului sau a crucii.

Ne ajung aceste exemple, ce s'ar putea lesne înmulți pentru a arăta că „minunile“ și „legende sfinte“ conțin elemente și motive pe care le regăsim și în basme. Ba, ce e mai mult : minunea 11 este curat un basm, numai că aci se accentuează în deosebire ajutorul Maicii Domnului. Inlocuind-o prin Dumnezeu, avem un basm foarte vestit și foarte răspândit, când ca poveste și istorie, când ca basm. Schimbată face parte și din Gesta Romanorum (c. 249) și la povestea aceasta a cules Oesterley¹⁾ 47 de paralele din toate literaturile și totuși nu este aceasta lista complectă. Așa se află ca basm la Grimm No. 31 și mai are paralele sârbești și altele. Intocmai așa este și basmul rusesc din colecțiunea lui Afanasiev No. 158 și variantele și paralelele din vol. IV²⁾, unde arată Afanasiev, că a ajuns chiar să fie cântec popular sârbesc și bulgăresc. Foarte multiple sânt variantele tuturor acestor minuni, legende și basme, din care, una fără îndoială de origine veche franceză o cunoaștem din partea întâia a acestii cărți : „Istoria Ghenovevi de Brabant.“

¹⁾ Gesta rom. p. 747.

²⁾ P. 368—377.

VASILIE CEL NOU

O altă carte, care se află în manuscriptul d-lui Eminescu la un loc cu „Amartolon Sotirie“ și „Minunile Maicii Domnului,* este :

Viața și minunile prea cuviosului părintelui nostru Vasilie cel nou scrisă de Grigorie ucenicul lui.

Pe lângă acel manuscript din 1692, scris în Moldova mai posedăm și noi unul muntenesc din 1706, adică numai cu 13 ani mai nou de cât acela al d-lui Eminescu. Afară de aceea mai are d-nea sa o copie de la începutul secolului nostru și tot așa mai avem și noi încă o copie din 1805 scrisă împreună cu „Mântuirea păcătoșilor.“ S'a tipărit pentru 1-ia dată la Râmnic 1816.

Această popularitate ce se dovedește prin mulțimea relativă a copiilor, o datorește conținutului ce are această „viață“ căci pe lângă biografia și descrierea minunilor săvârșite de Sf. Vasilie, mai conține și descrierea vieții sufletului după moartea omului, cum trebuie să treacă prin 21 vămii până a ajunge la judecătorul suprem; și ca o urmare naturală vine apoi : vederea înfricoșatului județ. (In copia noastră din 1805 e adăogat : ce au văzut Sfântu Gligorie monahu alixândrean).

Atât Vămile cât și județul formează trei sferturi din cartea întreagă și este deci lesne de înțeles de unde interesul pronunțat tocmai pentru viața Sf. Vasilie cel nou. În genere este fapt constatat că poporul citește și iubește aceea ce 'l ațăță sau îl înspăimântă într'un mod covârșitor. Cu cât mai mult încă când e vorba a găsi o deslușire pentru vecinica cimilitura a vieții : *moartea*. Starea sufletului după eșirea lui din trup înțereasa și interesează pe omenirea mai mult de cât ori ce, și descrierea Iadului și al Raiului este obiectul de predilecțiune al fantaziei populare. Nu o dată am avut ocaziune a ne ocupa cu produsele acestei fantazii care înodând firul într'un punct, îl tot toarce mai departe și 'l împletește în fel de fel de chipuri. „Apocalipsul apost. Paul, „ și „Călătoria Maicii Domnului“ sânt exemple pentru aceasta, și un alt exemplu este cartea de față. Vămile de cari e vorba aci am întâlnit deja chiar în Apocalipsul de mai sus, unde asemenea se spune, cel puțin după recenziunea noastră manuscrisă, că sufletul este condus de către îngerii și trecut peste *vămile văsduhului*. Vămile acestea reprezintă păcatele omeneșii și fie-care suflet este oprit acolo să și dea seama de acele păcate, iar îngerii răspund la învinovățirile dracilor, ce păzesc vămile

Cât privește învierea morților și judecata cea de pre urmă, ea își are originea în Noul Testament, unde des se vorbește de a doua venire a lui Hs. și de judecata înfricoșată, toate desvoltate apoi în prorocirile Sibiline. În cartea de față se vorbește acuma foarte pe larg de modul cum va fi acea judecată, pe care o vede acuma Grigorie ucenicul Sf.-lui Vaslie, noaptea în

vedenie Suit în cer de către un înger el vede mai întâiu cetatea cea mare cu 12 porți, după aceea vede scularea morților și strângerea lor în soboruri mari ce vin înaintea lui Hs. de-î judecă. Mai întâiu sânt Ovreii cei înaintea lui Hs. apoi Izmailtenii, păgânii etc. vin apoi soboruri de creștini sectatori, pe cari toți îi muștră Hs. și îi osândește la munca vecinică a iadului; după păcătoșii vin dreptii cari luminează ca soarele și dobândesc resplata ce îi așteaptă plină de fericire ne-grăită.

Sf. Vasilie cel nou a murit pe la 944 sau 952. Viața lui a fost scrisă de Grigorie ucenicul lui precum și zice la început, care Grigorie are și „vedenia judecății.“ Textul grecesc s'a publicat de Henschen la 1684 după un manuscrispt Mazarinean, alături cu traducțiunea latină de Combefisius în Acta Sanctorum vol. III Martie 26 p. 668. ¹⁾ Ne a fost imposibil de a căpăta acest volum al Actelor. Traducțiunea română s'a făcut precum se pare din grecește.

O parte integrantă din cartea cu care ne am ocupat până aci, este *descrierea judecății de pe urmă*. Cât de populară era tema aceasta, arată mulțimea manuscrisptelor descoperite de noi despre a doua venire a lui Hs. împreună cu judecata lumii și povestea lui Antihrist, formând o carte specială, deosibită de partea relativă din viața Sf. Vasilie cel nou. Ce e drept, nu există mai nici o carte bisericească în care să nu se po-

¹⁾ Fabricius Biblioth. Graeca L. V c. 5 No 9 p. 351—352.

menească de sfârșitul lumii și de aceea nici nu ne mirăm de existența unei cărți speciale în literatura română ; învederată însă este influența vedeniei lui Grigorie ucenicul asupra cărții de față.

Manuscriptul cel mai vechiu este acela de pe la 1800 unde lipsește însă partea din urmă, care cuprinde descrierea soborurilor, mai mult sau mai puțin analoagă cu „Vedenia“ Noi putem constata acest fapt printr'aceea că d. Eminescu posedă un manuscris complet scris la 1815, care în partea întâia, corespunde întocmai cu acel de mai sus până unde îl posedăm noi. A treia copie care se aseamăna asemenea cu manuscriptul nostru se află în manuscriptul Academiei de la 1799 în sbornicul scris de Giurescu. Infine mai posedăm un al patrulea manuscris, de la 1804 cu totul deosebit de cele trei din'ainte care precum zice la sfârșit a fost : „Scoasă după cea grecească,“ scris de Velcea pitar. 1804 Fevruarie 20.

Manuscriptul cel complet al d-lui Eminescu poartă titlul următor : „Cuvânt pentru viitoarea judecată și pentru sfârșitul lumii. Din scriptura cea veche și cea nouă ; iară mai ales din apocalipsisul sfântului Ioan Bogoslovului, și a altor sfinți părinți, după cuvântul Domnului nostru Is. Hs. carele arată și pentru venirea lui Anthehris.“ Acest „cuvânt pentru viitoare judecată“ se compune ca să zicem așa din două părți : una de semnele ce vor premerge venirii lui Hs. și tot de o dată învierii morților. Și a doua : Venirea lui Hs. și judecarea înviaților din morți. Partea întâia se află întocmai în manuscriptul nostru

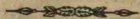
pe la 1800, mai cu aceleași cuvinte; puțin schimbată este în cel al Academiei. În cele două d'ântăi se omeneste de Antihrist în contra căruia vor veni noh, Ilie și Ioan Bogoslov. Antihrist îi va tăia cu sabia, dar ei vor învia a treea zi, și atunci se va apropia sfârșitul lumii. D-zeu va certa lumea în 14 zile, precum au zis sfinții părinți. Urmează acum descrierea fantastică a întâmplărilor groaznice din cele 14 zile, în urma cărora cerul și pământul va rămânea alb ca zăpada și curat ca sticla pentru că a să vie făcătorii său. După aceea vor buciūma în-erii și se vor scula morții din mormânt, și va începe decata cea deapoī când se va da răsplata dreptilor pedeapsă de veci păcătoșilor. Se înțelege că și aci se șiră un număr însemnat de soboare de tot felul de ameni, cari vin la judecată. Insuși Moisi apare, dar vine să esplice Ovreilor că rău aū înteles legea sa, că n'aū priimit pe Hs. Foarte pe larg se tractează apoi soborurile nenumerate de sectatori, cari toți, spre satisfacerea inimei pravoslavnicului, se duc în munca cea de veci, răpiți de Satana și de draciū lui.

Pe când aceste redacțiuni, din cari am și dat extracte în „Chrestomatia română,” se mulțumesc a ne așirul evenimentelor, citând numai din când în când în vers biblic, tratează din contra redacțiunea de la 1804 această materie cu totul alt-fel. Titlul este cam tot același: „Cuvânt pentru sfârșitul lumii, pentru Antihrist și pentru a doua venire a d-lui nostru Isus Hrs.” Aci însă autorul culege toate pasagiile biblice relative la aceste întâmplări, atât din Vechiul cât și din Noul Testament și apoi le tâlcuește și le esplică întocmai

precum stă în proorocirea Sibilei. Interesant m seamă este paralelismul ce se stabilește între H și Antihrist, care va fi la început în toate asen lui Hrs., dar toate ce va face, le va face cu cîrî, ca să amăgească pre oameni să se închine pe toți aceștia 'i va pecetlui. După o vreme oare se va sfârși împărăția cea tirană a lui Antihrist tuncî va începe judecata de apoî. Aci nu se mai i soboruri de păcătoși specialisați ci se zice numai cătoșii vor priimi muștrarea și pedeapsa lor, și d răsplata lor.

Tot așa de numeroase precum sânt „soboruri și literatura respectivă: în special ceea ce priveș Antihrist. Evanghelia apocrifă atribuită lui Iosif lerul vorbește mai pe larg despre aceasta în cap 21. Studii speciale au fost publicate de către P. venda și Daneau.¹⁾ Sreznevskij asemenea a scr larg despre Antihrist²⁾.

Semnele ce arată sfârșitul lumii au fost adu deja de Sf. Hieronim. Bercea († la 1286) care a sc minunile Maicii Domnului, scrie asemenea: „de los nos que apareceran ante del juicio.“ tot așa s stitul Thomas din Aquino. Alte paralele literare a les Grimm în mitologia sa unde vorbește de sem mitologiei germane pentru sfârșitul lumei³⁾.

1) Migne: Diction. iconographique colum. 921—922.

2) Skazaniia ob Antihriste. St. Petersburg 1874.

3) Deutsche Mytologie ed. 4 p. 681 No. 2.

DESCOPERIREA SF-TEI LITURGHII

Pe lângă toate acele legende cari se ocupă cu personaje importante sau cu evenimente de căpătenie ale istoriei bisericești mai există una, care, judecând după mulțimea manuscriptelor, s'a bucurat de o mare popularitate la noi și adică :

„Descoperirea sfintei și dumnezeiești liturghii, ci s'a discoperit limbilor din dumnezeasca strălucire precum scrie Varonim.“

Acest *Varonim*, care într'un alt manuscript s'a schimbat chiar în *Parochie* este vestitul Baronius, care a scris analele bisericești, în ordine cronologică. Dacă este să credem aserțiunei lui Sulzer, atunci a existat deja înainte de 1782 traducerea română acestor anale, pe care el o numără între manuscriptele române ce-i erau cunoscute; ca traducător figurează Popa Stephan din Brașov, care traducere a mai fost îndreptată de către Dem. Evstatievici¹⁾. Dacă acest manuscript nu este

¹⁾ Sulzer. *Gesch. d. transalp. Daciens.* Vol, III Wien 1782 p. 39 No. 3.

însăși „Descoperirea liturghiei“ singură considerată de Sulzer ca însăși analele întregi, atunci poate din acel ms. s'a copiat „Descoperirea“ ca partea cea mai interesantă. Alt izvor direct pentru „Descoperirea liturghiei“ poate să fi fost cartea în care se află și dânsa intercalată și care precum zice în introducerea, a fost tălmăcită din limba sârbească și îndreptată după cea grecească. Ast-fel a devenit această legendă așa de răspândită în literatură română. Noi înșine posedăm *trei* manuscrite, unul în sbornicul de pe la 1750 ¹⁾ altul în cel de pe la 1800 ²⁾ și al treilea în sbornicul de la 1813 ³⁾ un al patrulea manuscris de pe la sfârșitul secolului trecut posedă d. Eminescu care ms. e defect la sfârșit; și apoi se mai găsește încă într'un sbornic de pe la 1750 în posesiunea d-lui Gr. G. Tocilescu. Afară de acele 5 manuscrite, se află legenda aceasta și tipărită în cartea intitulată : *Invățătura pentru preoți și diaconi*. În introducerea la edițiunea din 1835 se zice, că s'a și tipărit întâi în Viena și a doua oară în Sibiu. Data tiparului din Viena n'am putut afla; în Sibiu sa tipărit la 1789 și ed. 3-a 1835 Buzău. În această din urmă, pe care singur am putut căpăta, ocupă legenda pag. 96 — 102 și are titlul următor :

„Descoperire pentru sfânta și Dumnezeuasca liturghie care din voința lui D-nezeu s'a arătat păgânilor la anii de la Hs. 1009, precum scrie Baronie.“

Toate textele nu se deosibesc întru nimic între dânsese, se înțelege că nu e vorba de deosibirile fonetice

¹⁾ F. 5b. 19 a.

²⁾ P. 35—64.

³⁾ F. 113a—126a.

și gramaticale, ci numai de coprinsul, care este cel următor :

„Impărățind Amurat împăratul la Vavilon, iar Amfilog la Aravia, se priceau Ovrei tot de auna cu Creștinii pentru învierea și înălțarea lui Hs. la ceruri. Ba necredincioșii acei au luat daruri și au mers la Vavilon și le au dat lui Amurat părând pe Creștinii, că sânt răzvrătitori și vor să se scoale asupra lui cu războiu. Decî trimese pe Amfilog la Ierusalim să strice biserica și să pîarză pe toți Creștinii. In acea vreme era în Ierusalim patriarh St. Metodie, carele auzind că vine Amfilog a fugit la Antiohia, lăsând pre un preot anume Ioanichie ca să slujească în toate zilele la biserica St.-lui Mormânt. Când a ajuns Amfilog la Ierusalim și a trimes oștile lui să dărâme biserica, a acoperit-o D-zeu cu un nor, așa încât păgânii nu putea să o vază. Iar când trimese Amfilog pre unu din miniștrii sei să vază pentru aceasta, a nemerit în biserica unde a aflat pe preotul cu un ajutor al său, gătindu-se a sluji sf-ta leturghie. Ministrul voind să 'l oprească îi s'au întepenit mâinile sale. Atuncea căzu la picioarele preotului cerându-î ertăciune și redobândi mișcarea mâinilor. Cum auzi împăratul de acestea se mânia foarte rău și porni singur împotriva bisericii, jurându-se că va face dintr'ansa un grajd. Decî porunci el de băgară mulțime de cai și de cămile în biserică. Atunci se rugă preotul lui D-zeu și îndată căzură toate vitele, ca când ar fi fost lovite de trăsnet. Această minune văzând împăratul se așeză să vază cum săvârșesc creștinii jertfa lor ; și D-zeu lumineă ochii cei trupești ai împăratului, care începu să asculte liturghia cu lu-

are aminte. De ori ce cuvânt al liturghiei ce eșea acum din gura preotului, vedea împăratul împlinirea lui adevărată, nu ca închipuire numai prin grai; așa d. e. : când se ruga preotul : „pentru cei ce umblă pre mare și călătoresc“ întru acel ceas arătă D-zeu împăratului, marea învăluită cu valuri grele, și corăbiile gata a se primejdui, și îndată cu cuvântul preotului s'a alinat marea, iar corăbierii mulțamea lui D-zeu. Sau când a zis preotul : „Duhul sfânt să vie peste tine“ atuncea a văzut împăratul și toți ai lui, pe duhul sfânt în chip de porumb pogorându-se din cer și odihnind preste sfintele daruri, și toată biserica s'a umplut de bună mireasmă a darului prea sfântului duh, iar sfântul oltariu s'a luminat mai mult de cât razele soarelui.“ Văzând această minune se botează împăratul Amfilog cu toți boerii lui, de către patriarhul pe care 'l aduse-se de la Antiohia. După aceea se întoarse Amfilog la împăratul Amurat și-î spuse toate minunile ce le-a văzut în Ierusalim și că a primit botezul. Atunci se mânia foarte rău împăratul Amurat și porunci lui Amfilog să se închine idolilor. Amfilog însă nu se supuse poruncii lui și rămase în credința cea nouă ce o primise. Amurat puse deci să i se taie capul lui Amfilog, care primi ast-fel cununa mucenicească.“

Ca adaus la această legendă mai conține manuscrisul nostru din 1813 încă :

„Al doilea videnie al sfântului Vasile și al sfântului Efrem. Sfânta Leturghie.“ ¹⁾ Aci vede Sf. Efrem primirea cuvintelor liturghiei, de către Hrs. în același

¹⁾ Pag. 126-b — 130-b

mod precum vede împăratul Amfilog în biserica din Ierusalim *împlinirea* lor. Decî când zice preotul: să stăm bine, să stăm cu frică, însemnând crucea deasupra antimisului, atunci îngerii cu bice de foc gonesc pe toți diavoli; iară când zice preotul: ale tale dintr' ale tale; atuncea îngerii dau bunătăți oamenilor, căți eu frică stau în biserică.

Deosebita cinstire a liturghiei, este văditul scop atât al „legendei“ cât și al „vedeniei“. Fiind acțiunea principală a bisericeii, și una din tainele fundamentale ale creștinismului, se esplică lesne născocirea legendei cu acel scop.

Chiar biserica însăși, în întregimea ei, socotindu-se fie-care bucată în parte, a fost spiritulăsită în: „*Intrebările filosofeste de la Adam și de la Hs. și răspunsurile.*“ precum se numește manuscriptul Bibliotecii Centrale din București din 1809. Dar aceasta este numai o parte mică dintr'acest manuscript important citat de noi în mai multe rânduri. În aceste Intrebări și răspunsuri, din cari și noi mai posedăm două manuscripte, unu din 1750 altu din 1800, amândouă însă defecte, vedem noi unul din mijlocitorii cei mai puternici între literatura scrisă și literatura nescrisă.

Prototipul acestor Intrebări și răspunsuri este slavice. Texte slavice, mai mult sau mai puțin corespunzătoare cu textele noastre române, s'au publicat de Tihonravov și Novacovicî, alte nepublicate se află des în așa numitele „*sbornice*“ sau „*Codices miscellanei.*“¹⁾ Dar fiind-că au fost mai potriviti a primi elemente din

¹⁾ Jagicî, Archiv für slav. Philologie I p. 89.

gura poporului precum și de a le comunica poporului de cât orî-ce altă carte, de aceea diferența între texte este foarte mare. Această diferență nu se întinde însă asupra Intrebărilor și răspunsurilor, cari să corespund mai mult sau mai puțin în toate textele române, diferența există numai în ceea ce privește *suma* întrebărilor, în care un manuscris e mai bogat altul mai sărac. Cel mai complet din aceste trei manuscrise, căci atâtea abia am descoperit până acuma, este manuscrisul bibliotecii. În manuscrisul Academiei pe care l'am numit „Paliă” se află asemenea un astfel de catechism compus din Intrebări și răspunsuri, dar n'am scos nici o notiță, și de aceea nu ne putem pronunța cu esactitate asupra coprinsului. Este însă lesne de presupus, că și acele Intrebări vor fi de un caracter potrivit cu restul manuscrisului, adică identic sau aproape identic cu textele slavice pomenite mai sus precum se și potrivesc cu textele slavice, poveștile și legendele din același manuscris.

Un alt manuscris în forma de Intrebări și răspunsuri, dar care nu coprinde legende și prescurtări de apocrife, afară numai de una sau două pomenite mai sus, se află în sbornicul Giurescu, din 1799 posesiune a Academiei. În genere e constatat că forma aceasta era cea de predilecțiune a evului mediu, fiind foarte ușoară pentru învățat. De aceea avem întrebări și răspunsuri asupra dogmelor, de către Sf. Athanasie, care face parte din Pravila lui Mateiu Basarab tipărită în 1652. Alte „Intrebări și răspunsuri” formează catechisme române, începând cu catechismul popei Grigorie

din Măhaciu din 1607 ¹⁾ până la cele mai moderne. Noi trecem peste toate aceste, pentru a ne ocupa mai de aproape cu „Intrebările filosofești.“ Textul din sbornicul c. 1750 se intitulează : „Intrebări și răspunsuri ale blagocestivului împărat Chiru Leonu cu dascălul său din Theologhie sfinților blagocistivi.“ Iar titlul textului din 1800, este o prescurtare acestui din urmă, atribuindu-se întrebările asemenea împăratului Leon.

Cât privește coprintul, noi am citat deja adesea ori dintr'ansul, la *ghicitori*, și mai cu seamă cu ocaziunea legendelor biblice, dar totuși mai rămâne o sumă însemnată de întrebări interesante, neatinse până acuma, precum sânt acele privitoare la oficiul bisericesc.

Pagina 9 din manuscriptul de la 1809, care este cel mai complet, are un titlu deosebit : *Pentru biserică*. Aci se află acea tălmăcire și simbolisare de care am pomenit mai sus, din care ne vor ajunge unele exemple :

I. Ce este popa ?

R. In locu Arhanghelului.

I. Ce este călugheru ?

R. In locu Heruvimiloru.

I. Ce este diacon ?

R. In locu Sfințiloru.

I. Ce este gramaticu ?

R. In locu îngeriloru(?) lui, celu ce așezut pe eatra gropii lui Hs.

¹⁾ Gaster, Chrestomatie română I. p. 39 - 43

- I. Dar lumânările ce închipuescū. ?
 R. Voinici cari aū străjuit groapa lui Hs.
 I. Ce este policandru ?
 R. Este ceriū.
 I. Ce este porumbu cel d'asupra policandrului ?
 R. Duhū Sfântū.
 I. Ce este tratapodulū ?
 R. Sfânta icoana Hs.
 I. Ce este sfeşnicu cel micū celū mare (?) ce stă în
 aintea lui Hs. ?
 I. Ce este sfeşnicu celū mare ce stă înaintea Pre
 cistii ?
 R. Insuşi Precista.
 I. Darū sfeşniculū cel micū, celū merge înaintea
 popii ?
 R. In loculū postelniculū Pilatū. etc.
 Alte întrebări mai sânt :
 I. Ce este linguriţa ?
 R. Iosifū *ari Mathei*. ¹⁾
 I. Darū pentru ce pune preotu linguriţa departe
 alte daruri ?
 R. Cândū aū răstignitū pe Hs., Iosif nu aū fost
 colo; şi daca (a) auzit cumū că aū răstignit pre H
 elū grăbi de veni şi ceru trupulū lui Is. dela Pilatū
 l'aū luatū şi l'aū îngropatū.
 I. Ce este cadilniţa, focu, tămâe ?

¹⁾ Am conservat întocmai ortografia acestui nume după n
 nuscrit, ca un specimen de etimologie populară. Scriitorul a d
 compus : *Arimathia* în *ari* şi *Mathei* care îi era cunoscut ca
 vanghelist.

R. Cădilniță, este precista ; focu, este ochi sfinții sale ; tămăe, lăcrămile sale.

I. Ce închipuește colivă ?

R. Adam.

I. Dar pentru ce să apucă oamenii cu mâinile de colivă ?

R. Cândă aŭ prădat Hrs. iadu, păcătoșii să apucară cu mâinile de Adamă.

I. Ce este scrisă titla deasupra crucii ?

R. Inți.

I. In ce limbă aŭ scrisă Pilat acestea cuvinte ?

R. In trei limbi : jidovește, elinește, latinește ?

I. Darŭ pentru ce sântŭ scrise în trei limbi ?

R. Că Hs. în trei limbi aŭ grăitŭ pre cruce, jidovește: ile, ile; latinește : lima ; elinește : savahtani.

I. Cumŭ zicŭ acestea trei cuvinte rumânește ?

R. D-zeulŭ mieŭ, D-zeulŭ mieŭ căci m'a lăsatŭ ! Darŭ sârbește : boji, boji moe, vascuŭ, astavlenie !

I. Doamnă luŭ Pilatŭ fost-aŭ acolo cândŭ au răstignitŭ pre Hs ?

R. Au fost.

I. Darŭ dacă aŭ fostŭ acolo ce aŭ pățitŭ ?

R. Când au vrut să meargă la cruci, Pilatŭ au zis Doamnei sale să nu meargă acolo. Ea n'aŭ ascultatŭ și s'aŭ dusŭ pe ascunsŭ, că de ar vedea pe Hs. cine este ; că gândiea să nu cum-va fi rudenie de a luŭ Hs ; și daca înpuseră pre Hs. în coastă, atuncea stropise sângile și pre rochiea domniei luŭ Pilat ; și merse acasă ca să o spele, și n'aŭ putut spăla și aŭ alergatŭ într'o vie de aŭ îngropat rochiea și să mira de aciasta mult foarte. "

Legenda aceasta, cum că sângele nu s'a putut spăla este una din cele mai răspândite, și de aceea ne oprim un moment aci, pentru a o urmări prin literatura universală.

Până a ajunge ast-fel, a avut legenda mai întâi forma, cum că *sângele clocotia* și nu putea cu nici un chip să se astâmpere; *sângele striga* răsbunare, cum este espresiunea Bibliei, la omorul lui Avel, când D-zeu însuși zice : *sângele fratelui tău strigă către mine, din pământ*. Intre legendele templului din Ierusalim este și legende despre *sângele clocotitor* al proorocului Zaharia de care am vorbit mai pe larg în studiul nostru asupra legendei lui Ieremia, pomenit mai sus.¹⁾ La Pilat, s'a schimbat deja legenda în *sângele ce nu se spală*. Atribuit mai întâi sîngelui lui Hs. se atribue după aceea și martirilor creștini, al căror sânge rămâne ca semn vecinic al muceniei lor. Apoi St. Clemens slujind liturghia în aceeași vreme în Roma și în Pisa, lăsă aci în urma lui, trei picături de sânge pe o piatră de marmoră, *care nu se poate șterge până azi*. Tot așa se află un basin de marmoră în palatul Alhambra, în fundul căruia sânt pete neșterse din sângele Abenceraților, a căror capete tăiate au fost aruncate aci.

De asemenea nu se poate șterge urma sîngelui lui Faust în mănăstirea Maulbronn.²⁾ De aci a intrat în basme, în ciclul despre „barbe bleue”³⁾ și se găsește

¹⁾ Pag 346 No. 4.

²⁾ Literatura v. I. W. Wolf, Niederlaendische Sagen Leipzig 1843 p. 691 No. 266.

³⁾ Grimm No. 46 v. III pag. 74.

în Gesta Romanorum, unde se spune că o femeă, omorându-și copilul, i căzură câte-va picături de sânge pe mână și cu toate stăruințele ei, nu se putură șterge¹⁾. Revenind la literatura română găsim aceeași credință în povestea: Hatmanul și Fantoma publicată de Codrescu, care zice că a auzit-o în copilăria sa de la „moșu Stefan din satul Orincei”. Făcându-se un omor „*au remas pe pardoseală pete de sânge, pe care n'au putut nici o dată să le șteargă, și pe care nici o ființă omenească nu le va curăți*”²⁾

De altă parte stă această legendă în legătură cu una din „ordaliile” evului mediu, unde se aducea acel bănuț ca ucigaș, lângă ucisul și se căuta, dacă ranele acestuia se deschideau și sângele începea să curgă³⁾.

De un interes deosebit sânt următoarele întrebări cari au dat naștere, în textele slavice la „caracteristica zoomorfică a popoarelor” despre care vorbește d-nu Hășdeu.⁴⁾

I. Din cine s'au început creștinii?

R. Din Sim au eșit șase legi și cu limba lor, care se va arăta: 1. Creștinii; 2. Sirienii; 3. Ivirii; 4. Grecii; 5. Bolgarii; 6. Rușii.

I. Dar ceii ce țin gîmătate de lege?

R. Aceștia sânt din Iafutū (!); zece limbă, care țin gîmătate de lege a noastră: 1. Frencii; 2. Amanii; 3. Verghieii; 4. Armenii; 5. Leșii; 6. Nemții; 7. Ar-

¹⁾ Ed. Osterley cap. 13.

²⁾ Th. Codrescu, Plăieșul, Iași 1870 pag 124.

³⁾ Rochholz: Deutscher Glaube und Brauch I Berlin 1867 p. 57—58.

⁴⁾ Cuvente den bătrâni II pag. 185.

vații; 8. Arbanășii; 9. Socolații; 10 Zăheii. Acești sânt jumătate de legi. « Se vede învederat că aceste numiri de popoare, sânt corupțiuni din numirile acele conținute în textul slavice. Dar și însăși textele slavice, nu sânt toate corecte, și așa se poate chiar, că prototipul de unde s'a luat această listă, conține singur deja numiri corupte.

Pe lângă această înșirare, se mai află în textele slavice și epitete caracteristice atribuite popoarelor; caracteristica este zoomorfică, adică se identifică fie-care popor cu câte un animal, cu al cărui caracter se potrivește mai mult; așa d. e. se zice: ¹⁾ Frâncul e leu; Alamanul, ²⁾ e vultur; Saracinul, vier; Turcul, zmeu; Armeanul, gușter etc.

În locul acestor caracterisări, cari lipsesc în textele române, ce le avem până acuma, comunicăm aci o altă caracteristică, cam de pe la 1700—1725, pe care am găsit-o pe scoarța unui manuscris, scris la 1705 ³⁾ și care spune (că D-zeu a dat):

- » Negustoria Turcilor,
- » Beția și porcia Rușilor,
- » Tăria și prostia Sârbilor,
- » Dăscălia și minciuna Rămilenilor,
- » Scărnăviea Nemților,
- » Râea și gubăvia Sașilor,
- » Norocirea Grecilor la bani,
- » Mândria Leșilor,

¹⁾ Tihonravov loc. cit. II p. 440.

²⁾ De unde s'a făcut în textul nostru: „Amanii.“

³⁾ Tâlcul aoccalipsului Sf. Ioan Boșoslov în posesiunea d-lui Gr. G. Tocilescu.

- »Frumusețea Cerchezilor,
- »Pohvala Moldovenilor,
- »Zavistia Rumânilor,
- »Eresul Armenilor,
- »Bogăția Ovreilor,
- »Sărăcia și goliciunea Țiganilor»

Această caracteristică este cu totul deosebită de cea zoomorfică, și este într'adevăr *autohtonă română*, născută din propria observațiune a poporului, de aceea nici nu se vorbește de alte popoare, de cât numai de acelea cu cari au fost Români în contact direct.

Incheiăm citatele din Intrebări și răspunsuri, cu unele cam ciudate. Așa :

I. Ce proroc au fost cu aripă și cu coadă?

R. Adamă .

I. Dar acuma pentru ce nu are aripă și coadă ?

R. Când l'au făcută pre Adamă din lută au șezută 30 de ani uscat fără de sufletă. Atunci merse Satana de i-au ruptă coada și aripile.

I. Din ce s'au făcută șarpile?

R. Din coada lui Adamă.

I. Din ce s'au făcută cală ?

R. Din aripile lui Adamă.

I. Ce zice cocoșul, când cântă întâi ?

R. zice : Mărire dătătorului nostru, celui ce dă lumină ; a doua zice : trimite lumina sfinției tale pre lume. A treea zice : purcede lumina celuea ce este dătătorul de lumină ; și iară zice : Hrs. au înviat și toate le-au săvârșit «

Cunoscută este marea considerațiune de care se bucura cocoșul la toate popoarele, represintând tipul cel

maî perfect de veghietor. La Evreî și Arabî există chiar un *cocoș ceresc*, care începe cu cântecul. lăudând pe Dumnezeu, și cocoșii pământeni, îl aud și'l urmează; o credință ce se află chiar în Ucraina în Rusia. În Cabala se spune, că la miezul nopții când intră D-zeu în raîu, sare o scântee și lovește pe cocoși sub aripî, atunci cântă cocoșul, întinzându-și aripile și chemând ast-fel pe oameni la rugăciune. Cocoșul de asemenea și la Grecî era considerat ca vestitorul luminei și sfințit lui Apollo. Glycas¹⁾ pomenind toate espicările ce s'au dat, pentru facultatea aceasta a cocoșului de a cânta în miezul nopții și de a vesti crăpatul de zi, spune că pronia d-zeească a orânduit lucrurile ast-fel și că cocoșul ne scoală la muncă și rugă²⁾.

Aceste credințe orientale, se vede, au dat naștere la legenda, cam alt-fel formulată în „Intrebările“ de maî sus, unde cocoșul cântă asemenea lauda lui Dumnezeu.

¹⁾ Annal. ed. Bonn pag. 90.

²⁾ Maî pe larg despre cocoșul. v. Gruenbaum în Zeitschrift der Deutschmorgenl. Gesellschaft p. 208 urm.

CANTECE

Paralel cu aceste cărți populare prozaice și pe baza lor s'au dezvoltat producțiuni populare rimate. Cântece religioase erau obicinuite încă din timpuri antecreștine, și creștinismul cu încetu cu încetu a reușit a le depărta cu totul și a le înlocui prin alte, cari poate n'au păstrat din cele vechi, de cât unele urme slabe, lipsite de orî-ce caracter religios, precum sânt: refrene, întorsături, figurî și altele și pe lângă aceasta forma ritmică înrădăcinată în popor. Numai printr'această formă s'au asimilat cu totul și au căpătat caracterul popular și național tot de o dată.

Vremea de căpetenie de sărbătorî a fost la toate popoarele epoca solstițiului de eamnă, când începe a crește ziua și începe un an nou. In locul sărbătorilor păgâne, ce se prăznuiau pe atuncea, se înființă *Cră-*

ciunul și obiceiurile cele vechi fură *creștinite*. În locul nașterii *soarelui*, se sărbătorește nașterea lui *Christ*, și se atribue zilelor de la Crăciun până la Bobotează o deosebită sfințenie.

Multiple sânt cercetările ce s'au făcut de către diferiții învățați, de a pătrunde până la acel fond păgân ce se ascunde sub învelitoarea creștină; și câte o dată s'a și păcătuit prin esces de zel, considerând o sumă de tradițiunii ce se află în cântecile obicinuite pe acea vreme, cum că ar fi de origine mitică, pe când o cercetare mai critică dovedește originea lor *literară*.

Și noi în literatura română posedăm o sumă de cântece pentru ziua de Crăciun și numai de acestea ne putem ocupa aci, numite **cântece de stea** cari se cântă de către tinerii, ce duc o stea cu ei, în aducerea aminte a stelei, ce a apărut pe cer la nașterea lui *Christos*. Acest obicei se află la mai toate popoarele creștine. Coprinsul „cântecelor de stea“ nici el nu poate fi alt-fel de cât de origine *literară*, de oarece se ocupă cu tema „nașterea Mântuitorului“, și prin urmare e luat în întregul lui din *Biblia* și din *apocri-fele biblice*.

Nu este scopul nostru de a urmări aci „Cântecele de stea“ la toate popoarele. Noi le găsim atât la popoarele germane, cât și la cele romanice; la Slavi și Greci, în Orient și în Occident se cântă la Crăciun nașterea lui *Christos* într'un mod aproape analog. *Weinhold* ¹⁾ a tratat pe larg istoricul cântecilor de stea, și

¹⁾ K. Weinhold, *Weihnachts-Spiele und Lieder* ed. 2-a Wien 1875 pag. 376—399.

maî cu seamă desvoltarea lor în Germania, în urma Reformațiunei.

Observându-le maî de aproape, putem însă constata, că suma cântecelor de stea *române* se apropie maî mult de cele *slavice*, de cât de cele germane, ce 'și au luat naștere de la Hymne și cântece bisericești latine ; căci deja din secolul 13 sau 14 au fost traduse în limba germană, cântece și hymne ce s'au compus deja în secolul al 4-lea.

Tot așa de origine bisericească sânt și cântecele de stea române, făcute de sigur de dascăli bisericești și de dieci, influențați maî mult sau maî puțin de cântecele analoge slavoane.

Cel d'ântăiu care a cules aceste cântece și le a publicat a fost Anton Pann. Dar meritul lui, nu este de cât foarte mic ; el nu le a compus, cum se crede de toată lumea, ci n'a făcut alt ceva, de cât a tipări cântece de stea mult maî vechi, schimbându-le puțin și când ritmul o cerea.

Noî într'adevăr posedăm mai multe manuscripte anterioare lui Anton Pann, cari coprink mai toate cântecele de stea ale acestuidin urmă.

Colecția noastră cea maî vechiă, se află în sbornicul nostru din 1784 ¹⁾ intitulată : *cântările stelii și a catavasilii* și coprinde 7 cântări. Cântarea ântăia : *Trei crai de la răsărit* corespunde cântării a 3-a la Anton Pann. No. 2 este *cântecul pustii*, pe care l'am comunicat mai sus ²⁾ arătând că romanțul Varlaam

¹⁾ Pag. 140-b — 144-b.

²⁾ Pag. 47—53.

și Ioasaf este originea acestui cântec. No. 3 este așa numita „*proorocie*“ la Anton Pann, începând cu vorbele: „Așa ni grăește Domnul“. Este echoul sonor al morții care și amestică glasul în urările de fericire și veselie, ce răsună la sărbătoarea Crăciunului. No. 4 este adevărat cântec de stea: „*Ste despre răsărit ai strălucit*“; cu acest cântec se începe colecțiunea lui Anton Pann. No. 5 este Psalmul 46, versificat de Dosofteiu, „*Limbele să salte*“, la Anton Pann e cântarea 12-a. No. 6 este cântarea „*Kana Galilea*“ adică aceea ce are de refren aceste cuvinte, cântarea 8-a la Anton Pann. Și în sfârșit No. 7, începe: „*Slavă să aibă neîncetată*“ care stă însă numai într'o legătură depărtată cu cântarea a 6-a a lui Anton Pann. Aci avem toate elementele esențiale ale cântecelor de stea române. De aceea ne oprim un moment, cu scopul de a caracteriza aceste elemente constitutive.

Trei sânt elementele principale din cari se compun cântecele de stea; *mai întâiu* cântece despre persoane și evenimente biblice, precum „*Steaua despre răsărit au strălucit*“ sau „*Trei crai de la răsărit*“, „*Kana Galilea*“ și „*versul lui Adam*“. Al doilea element sânt psalmi versificați, precum este aci psalmul 46. Prototipul acestor psalmi versificați este Psaltirea Mitropolitului Dosofteiu tipărită la Uniév 1673. Dar cântecele de stea ne arată și o dezvoltare care trece peste forma acestor psalmi versificați; deveniți „*cântece*“ s'au modificat pe nesimțite. Aci ne mai permitem ipoteza, că pe lângă această redacțiune a lui Dosofteiu a influențat asupra formei psalmilor din cântecele de stea, și Psaltirea în versuri a lui *Corbea*, al cărei manus-

cript de la 1725 se află în posesiunea d-lui T. Cipariu, și se pare că este însuși manuscriptul original. ¹⁾ Se vede că acest manuscript, sau o copie a acestei Psaltire a avut-o și Sulzer în secolul trecut, care comunică și primele două versuri ale psalmului ântâiu, pe cât știm singurul specimen tipărit din această Psaltire. ²⁾ Ritmul este cu totul popular și se aseamănă cu acel al cântecelor de stea.

Partea *a treea* acestora se compune apoi din cântece *eshatologice*, adică cântece, despre *moarte, iad, raiu, a doua judecată* etc. No. 3, *Proorocia* sus citată, prin copriusul ei, este reprezentantul acestei clase de cântece, și No. 7, cu care se încheie aci cântecele de stea este slăvirea veseliei vecinice, și descrierea horei cerești.

Din punctul de vedere psihologic ne putem explica cum au putut să ajungă ast-fel de cântece eshatologice, cântece de stea. Este o asociațiune de idei, care pleacă de la păcatul lui Adam și de consecințele ce a avut pentru neamul omenesc, adică de a-l da în mână Satanei și de a moșteni iadul. Mântuitorul a cărui naștere se prăznuește, a căpătat tocmai printr'aceea numele de *Mântuitor*, că a mântuit omenirea de păcatul strămoșesc. Aceasta este nota principală, care se repetă în toate cântecele de sea. Pe de o parte s'a desvoltat de aci, jalea pentru destinul omenesc adus de Adam în lume, cum că trebuie să moară tot omul, și de altă parte mângăerea creștinului, că a scă-

¹⁾ Gesch. d. transalp. Daciens III Viena 1782 p. 14—15. Observăm în treacăt, că Sulzer numește pe Corbea, *Nicolau*, pe când la Cipariu are de pronume: *Teodor* (!)

²⁾ T. Cipariu, Principia de limbă Blasiu 1866 pag. 120 No. 7z.

pat de la osânda iadului, și ajunge la bucuria răului redobândit, care se descrie cu culorile cele mai vie.

Indată ce am schițat coprinsul cântecelor de stea, ne putem imediat da seama, despre izvoarele lor literare. *Biblia și apocrifele*, iată izvoarele de unde s'au izvodit. Cât privește răpândirea, ea a fost cu atât mai ușoară, cu cât poporul cunoștea deja de mai înainte coprinsul lor sau prin povestiri sau prin cântările bisericești.

Noi acum vom urma cu descrierea cântecelor de stea după manuscrisele ce posedăm.

Imediat după cele sus pomenite, urmează, în ceea ce privește vechimea, un cântec de stea, ce se află scris pe un Catavasier manuscript de la 1781, în posesiunea noastră. ânsuși cântecul nu este de aceeași mână; dar se vede că este aproape contimporan.

Iată acest cântec :

Moise și cu Aron
Pre cei de la Faraon,
Pre Istrail cel iubit,
Den Eghepet slobozit,
Din Eghiptul cel amar,
Prin dumnăzăescul dar.
Atunci Moisi și cu Aron
Numai ei țâne dintr'o dintr'o (?) făgăduință,
Cuvântul legii ș'al credinții,
Ca niște stâlpii ferecați
De duhul sfânt însuflați.
De acum până în vecii,
Mila Domnului să fii.*

In colecțiunea lui Anton Pann este cântarea 9-a,

unde e mai completă, căci tocmai punctul principal lipsește în redacțiunea de sus, care nu pomenește de loc de Christos

Cât de populare și răspândite au fost aceste cântece mai cu seamă „proorocia“ care a făcut o impresiune mare asupra fantaziei poporului, ne arată acest manuscript unde se află începutul „proorociei“ repetat de 4 ori, de diferite mâini și în diferite vremuri. Noi dăm aci una din aceste înscricțiuni, care este interesantă prin aplicațiunea ce-î s'a făcut.

„Auziți aceste (toate)
 Noroade multe și gloate!
 Că lume în vec să sfârșaste
 Și giudețul să gătește.
 Tatăl pre fiul va mână,
 Și lume va giudeca.
 Să să știe:

„Că în anul 1825 Aprilie 9 zile au nins, într'adoa săptămână după paște în zi Joi.“

„Gavril Ierodiacon“

Aci, precum se vede s'a întrebuițat proorocia ca o introducere solemnă, pentru o întâmplare minunată în „rebus naturae.“

Manuscriptul cel mai complet de cântece de stea, este unul scris la 1821, care se află în posesiunea noastră. Acest manuscript coprinde. afară de *Irozî*, de care vom vorbi mai la vale, 21 de cântece de stea, începând cu „Proorocia“ și sfârșind cu așa numita „Povestea numerelor“ studiată pe o scară foarte întinsă de d. Hăsdeu.¹⁾ Ast-fel coprinde acest manu-

¹⁾ Cuv. d. bătr. II p. 567—608.

script mai toate cântecele de stea publicate de Anton Pann, a căror număr se urcă la 24, după care urmează în A. Pann »Proorocia« ,Urare la pahar« ,Irod și Magii« ,Iosif și frații lui« și în sfârșit »Cântarea dimineții« de Eliade. Trebuie observat ca în manuscriptul nostru lipsește la mijloc o foaie sau două. Ediția întâia ale cântecelor de stea de A. Pann s'a făcut la 1830¹⁾ și s'a reprodus de nenumărate ori. Noi ne am folosit de ediția 5-a Bucur. 1854.

Dintre cântecele ce se află la Anton Pann și nu le am regăsit până acuma în manuscript, ocupă interesul nostru în primul rang cântarea a 20, care descrie călătoria sufletului prin iad și raïu, imediat după eșirea sa din trup. Această cântare nu este alt-ceva de cât *Apocalipsul apostolului Pavel* versificat. Tot așa de origine literară sânt și cele alte cântece eshatologice, jalele de moarte sau »cugetări în ora morții« în diferitele variante, pe care le-am întâlnit în toate manuscriptele noastre și în manuscriptul d-lui Densușianu. Aci putem dovedi că și aceste cântece nu sânt alt-ceva de cât »podobnicele pogrebaniei« din Molitvelnic, versificate. Judecând după textele ce ne stau la dispozițiune, putem susține că această parte se liturgisea *românește*, încă pe vremea aceea când restul Molitvelnicului era încă slovenesc. Textul cel mai vechiu îl posedăm într'un manuscript al nostru de la 1679 pe care îl reproducem întreg în »Chrestomatia« noastră. Mai cu aceleași cuvinte regăsim aceste podobnice în Eu

¹⁾ Iarcu, Bibliografia rom. pag. 30, cântece de stea, îndrepta de A. Pann.

hologiul din 1764¹⁾. Comparând aceste texte cu „versul la morți” din manuscriptul d-lui Densușianu²⁾ localizată în *Blaj*, și apoi cu toate cele alte „versuri la morți” din colecțiunile manuscrise și din Anton Pann nu încapă nici o îndoială despre dependența acestora de textele *liturgice*. Mai vechi încă sânt textele din Codex Sturdzanns cercetate de d. Hăsdeu³⁾ care a dovedit influența ce a exercitat asupra acestor „cugetări” omilia Sf-lui Cyrill din Alexandria, tradusă românește în Molitvelnicul de la Buzău 1701. Observăm că această Omiliă se regăsește întocmai așa în „Ușa pocăinții” tipărită la Brașov 1812 p. 332—356. Ceea ce a scăpat însă d-lui Hăsdeu din vedere, este strânsa legătură ce există între aceste texte, între podobnicele pogrebaniei” și între „colindele” sau *cântecel de stea*.⁴⁾

De aci s’au dezvoltat așa numitele *bocete* la morți. Nu vorbim de *obiceul de a boci* pe morți, care se pomeneste și în Biblia și în anticitatea clasică, ci vorbim numai de *textele bocetelor moderne*, culese și publicate de Burada⁴⁾.

Versificarea se datorește fără îndoială *diecilor* și *dacălilor* și lor se datorează asemenea „povestea numerelor.” Textul cel mai vechi român, cunoscut până astăzi, se află precum am observat-o în manuscriptul nostru de la 1821. A doua variantă este cea din co-

¹⁾ Pag. 227—231.

²⁾ Pag. 4—7 No. 3 și varianta pag. 35—38 No. 20.

³⁾ Cuv. den bătr. II, 435—448.

⁴⁾ Convorbiri literare an. XIV. 1880 și apoi reproduse în datele poporului român la înmormântări. Iassy 1882.

lecțiunea lui A. Pann, studiată de d. Hăsdeu, și a treea variantă a fost culeasă din gura poporului de către Episcopul Melhisedec. ¹⁾

Iată aci în ordinea în care le-am enumerat, versul din urmă din câteși trele texte, care recapitulează toate cele precedente.

Manuscriptul :

» O diece dis învățate
 care înveți la școală carte
 spune'mi, spune'mi mie,
 ce sânt doisprăzăci ?
 doisprizăci apostoli,
 unsprizăci stihiri,
 zăci poronci dumnezești,
 noă cete îngerești,
 opt milile domnului,
 șapte taîne creștinești,
 șase crine a precistii,
 cincî ranile domnului,
 patru sfinți evangheliști.
 trii sfinți patrierși,
 doă table a lui Moisi,
 unul fiul Marie,
 care în ceriu lăcuește
 și pre noi ne stăpânești. *

Varianta din Anton Pann :

» Dascăle prea învățate
 cel ce înveți în școală carte
 spune'mi mie ce sânt doisprezece ?

¹⁾ Convorbiri literare an. XIV 1880 pag. 290 - 292.

Doisprezece 's Apostoliî,
 Unsprezece 's voscresnele,
 Zece porunci Dumnezeeești
 Noă cete îngerești,
 Opt sânt fericirile,
 Șapte taine dumnezeeești
 Șase 's crinii Precistii
 Cinci ranele Domnului,
 Patru sfinți evangheliști
 Trei fețe Dumnezeeești
 Două table ale lui Moisi
 Unul fiul Mariei,
 cel ce în cer locuește
 și pre noi ne stăpânește.“

În sfârșit măi cităm și varianta a treia culegând numerile din fie-care strofă pentru a le concentra, și a le ulătura la cele de sus :

» O diece pre 'nvățate
 care înveți la școală carte
 spune: ce sânt doisprezece?
 — Lor lumea să li se plece
 că sânt Apostoliî Domnului
 ce dau învățatură omului.
 Măi sânt doisprezece prooroci mici
 ai legii vechi dascăli și ucenici.
 — Unsprezece stihiri ale învierii,
 ce se cântă la sfârșitul luădării.
 Măi sânt unsprezece soboară locale
 ce merg cu cele mari tot pe-o cale.
 — Sânt zece porunci dumnezeeești

Temelia legii creștinești.

Mai sânt zece goane păgânești
asupra bisericii creștinești

— Sânt nouă cete îngerești,

.....
mai sânt nouă porunci Bisericești,

.....
âncă nouă roduri ale duhului sfânt.

— Opt glasuri bisericești
pentru cântări duhovnicești.

— Șapte taine creștinești
ș'atâtea daruri Dumnezeesti.

Șapte mile trupești
și tot atâtea sufletești.

Mai sânt șapte păcate de moarte,
de care să ne ferim cât se poate.

Șapte soboară s'a adunat
care credință au apărat.

— Șase porunci pentru fratele.

.....
— Cinci sânt ranele Domnului

.....
— Patru sfinți evangheliști

.....
Patru sfinți prooroci mari.

.....
Sânt patru și poruncile pentru Dumnezeu.

— Trei fețe sânt
în unul cel sfânt.

.....
Trei patriarhi ai vechimei.

— Două firî în Christos a mărturisi
și două table ale lui Moisi.

— Unul e Dumnezeu bunul,
care'n ceriuri locuește
și pe noi ne stăpânește“.

Ne mărginim la reproducerea simplă a acestor
texte, fără a intra în compararea cu alte paralele,
cu atât mai mult cu cât avem deja monografia esce-
lentă a d-lui Hăsdeu, pomenită mai sus.

Deosebit de cântecele de stea prin caracterul lor le-
gendar și epic sânt **colindele** cari se împart în colinde
religioase și în colinde lumești. Insuși numele celor
d'ântâiu ne arată originea lor *literară, legendară*.

Textele cele mai vechi se găsesc în des citatul ma-
nuscript al d lui Ar. Densușianu, de pe la începutul
secolului nostru, care pe lângă coprintul, mai are im-
portanța, că ne arată originea *diecească* a acestor co-
linde. Intre aceste colinde din cari am citat deja: „Ver-
sul lui Adam“ „Versul pustiității“ și „Versul la morți“
se află și „Versul lui Iosif“ adică plânsetul lui Iosif dus
în robie la mormântul mumei sale, în două vari-
ante, ¹⁾ „Orația la crăciun“ etc. cari au un caracter
pronunțat de colinde religioase. În același manuscript
mai găsim și câte-va cântece de stea, precum : „Cana
Galilea,“ și afară de aceasta, încă o sumă de cântece
populare, adică *colinde lumești* cari au aci deja carac-

¹⁾ No. 11 p. 19–20 și No. 25.

terul ironic, precum trece lesne poporul de la o es-tremitate la cea l'altă, de la „cântecul de jale pentru morți“, la „cântecul veseliei“, de la „cântecul străinătă-ții“ în două variante la „cântecul mângâios“, sau „cân-tec de mângâere“ tot în două variante. Ba găsim aci chiar „Verșul preoților“, „Verșul popi Iliea, care ș'au lăsat popiea. Mai sânt apoî cântece intitulate „Despăr-țirea a doi tineri“, „Nevasta trăind rău cu bărbatul“, „Verșul fetelor, ce rămân nemăritate.“ Interesant din punct de vedere național, este înșfârșit „Verșul ru-mânului¹⁾“ care este o lucrare curat *artificială*, și nu e de loc popular, căci :

„Saltă măi rumâne, saltă
că (?) jucarea cî-ai înaltă
jucarea cî-ai rumânească
fie cine o hulească.

*așa Romulus sălta
cu picioru în pământ da
cu soțā care avea,
când cetatea o zidea....*

Colinda „streinătății“ și „Verșul lui Adam“ se regă-sește în manuscriptul nostru de pe la 1800. Mai ve-che, adică de la 1784 sânt apoî colindele din sbornicul nostru, cari aparțin clasei *colindelor lumestī* ²⁾ și adică : „cântecul voinicului strein“ și „cântecul al rumânilor viteji“ după care urmează adevărate *cân-tece populare, balade* în adevăratul sens al cuvântului :

¹⁾ No. 6 p. 11—13.

²⁾ Fol. 290 a-b.

„*Stihuri în versuri* pentru Grigorie Ghica Vodă* și „*Alte versuri în stihuri* pentru răpausatul Manolache Bogdan și a lui Ioan Cuza.* Mai conține și „*Stihurile* prea înălțatului domn Alecsandru Costantin Moruz voevod 1806.* Cu altă ocaziune vom publica aceste colecțiuni-manuscripte.

Cel d'ântăiū care a cules și a publicat *Colinde* a fost At. Marian Marienescu. Ediția întâia în Peșta 1859, și retipărită la Bucuresci 1861. Această colecțiune, pe lângă marele ei merite are însă defectul *schimbărilor tendențioase*, cari s'aū făcut cu scopul de a arăta că în aceste colinde s'aū păstrat pomeniri romane și chiar din timpurile când s'a zidit Roma, căci culegătorul a căutat și a găsit *fetele Sabine* în colindele române.

Din punctul de vedere critic au fost colindele foarte bine cercetate de către d. G. Dem. Teodorescu¹⁾ care cu această ocaziune a publicat o sumă însemnată de colinde din propria sa colecțiune.

Subtitlul „*Deosebite cântece*“ s'aū mai publicat astfel de colinde alătura cu „*cântecele de stea*“, ale lui Anton Pann, și cari în cea mai mare parte nu sânt alt-ceva decât reproduceri din colecția lui Marienescu. Însfârșit a mai publicat Burada o colecțiune însemnată de colinde din Dobrogea²⁾. Alte Colinde se află răspândite prin diferite ziare periodice. Studiul lui Manjiucă³⁾ asupra colindelor își are importanța prin

¹⁾ Noțiuni despre colindele române de G. Dem. Teodorescu Bucuresci 1879.

²⁾ O călătorie în Dobrogea. Iași 1880 pag. 38-104

³⁾ Călindariu pe anul 1882 Oravița 1881. pag 1-48

dovedirea existenței colindelor și la alte sărbători afară de Crăciun.

Considerând acest material mai de aproape ne putem convinge ușor, pe de o parte de originea literară a coprinsului lor, pe de alta de originea populară a formei lor; adică, diecii și dascăli luau un subiect și 'l versificau într'un mod analog cu așa numitele Colinde lumești, cari în fond nu sânt alt-ceva decât însăși »Cântice din bătrâni« întrebuițate ca niște colinde. Mai sus am arătat identitatea legendei despre Sf. Vinere cu Colinda publicată de D. Teodorescu. Tot așa am arătat înrăurirea legendelor și apocrifelor religioase asupra colindelor din colecțiunea lui Marienescu. La această se și mărginește în fond cercetarea noastră care este *istorică* și nici de cum *estetică*, adică noi n'avem de scop de a arăta mecanismul intern al asimilării ci numai legătura ce exista între literatura *populară versificată* și cea *prozaică* și iarăși legătura cu alte literaturi analoage. Chiar și pentru colindele versificate găsim foarte ușor paralele în literatura rusească și slavonească, în special cu așa numitele: stihuri duhovnice culese de Bezsonov. ¹⁾ »Verșul la morți« își are o analogie afară de paralelele din colecțiunea Bezsonov, și în cel slavon publicat de Novacovicî. ²⁾

Cu această ocasiune mă tractăm aci o parte însemnată din literatura populară româna, care pentru mulți este *singura* expresiune a poporului, adică **cânte**

¹⁾ Kaléki perehojie fasc. I-VI Moscau 1861—1863

²⁾ Primeri etc. pag. 492-496 „pesmsmrti.“

cele populare. Și aci avem aceleași vederi în considerarea lor, ca și la colindele. Se înțelege că vorbim aci numai de *balade* iar nici decum de *doine* sau *hore*, adică de *cântecele lirice* ale poporului român. Acestea pot fi cercetate numai dintr'un punct de vedere *estetic*, și când ar fi vorba de *poetica* română, iar nu aci unde căutăm izvoarele și filiațiunile literaturii populare. La o înălțime oare-care de simțire, întreaga omenire este una și aceeași și pretutindenea resună echoul vibrator al cântării unui popor, când 'și a exprimat în modul cel mai înalt un simțământ al inimei sale. Aci se întâlnește literatura universală, și prin asta se constituie literatura universală, numai *coloritul* este deosebit, căci printr'această se exprimă naționalitatea.

Cu totul diferite sânt însă *baladele* popoarelor între dânsele, căci se aseamănă, numai în forma esteriore dar se deosibesc prin coprinsul lor. În balade se cântă o legendă *localistă*, un erou *național* și ast-fel se deosibesc baladele între dânsele. Noi însă am arătat deja că și legendele *localisate* într'o țară, nu sânt totde o dată și *originare* dintr'acea țară, ci sânt un material fluid comun multor popoare prin cale de imigrațiune și împrumut mutual, care mai târziu a fost localizat, schimbându-se adesea *numai numele*.

Cercetarea noastră deci, are de asemenea numai scopul, de a căuta analogii și paralele la baladele noastre populare și de a ne apropia ast-fel de originea lor. O greutate enormă întâmpinăm în lipsa de colecțiuni anterioare manuscrise, și în lipsă de colecțiuni critice; căci până acuma nimeni nu s'a încercat a aduna la un loc toate variantele cel puțin din colecțiunile tipărite, ca

să putem ajunge a fixa forma primitivă a acestor cântece, variată în colecțiunile provenind din Bucovina, Transilvania, România și Dobrogea.

De altă parte nu s'a observat îndeștul legătura intimă ce există între *colindele lumesti* și *cântecele populare*. Se înțelege că nu este locul aci pentru cercetări așa de întinse, necesare pentru fie-care cântec în parte; ca specimen pentru acest fel de cercetări pomenim monografia erudită a d-lui Hăsdeu asupra baladei române „Cucul și turturica.”¹⁾ În acest mod ar trebui cercetate toate cântecele populare.

Noi ne mărginim la unele mici exemple, îndeștulătoare pentru scopul ce ni l'am propus, de arăta pe de o parte legătura cu colindele, de alta cu producțiuni analoge ale celor alte popoare.

Cunoscută ca una din cele mai frumoase cântece populare este admirabila baladă „Miorița” din colecțiunea lui Alecsandri. Trecem peste greutatea limbistică, ce conține, și ne oprim la coprinsul. D. Odobescu a făcut un studiu foarte poetic în „Revista Română”²⁾, despre această baladă și a ajuns la concluziunea, că „mândrul voinicel—tras printr'un inel” omorât de către Ungureanu și de cel Vrânceanu, nu este alt cineva de cât *Adonis—Tamuz* din legendele semito-egiptiene. Pe acest *Adonis* împreună cu întregul cântec 'l regăsim în „Judecata păcurarilor” din colindele d-lui Marienescu³⁾ repetat apoi în Cântecile de stea⁴⁾ și reprodus acuma de noi:

¹⁾ Cuv. den bătr. II. pag. 501-566 și 684-705.

²⁾ An I 1861 pag. 34—57.

³⁾ No. 21 pag. 164.

⁴⁾ Ed. Bucur 1878 pag. 101—103.

Judecata păcurarilor.

„Treî păcurari sânt pe munte
Leru-î Domnulă!

și vorbesc de zile sfinte,—

Din părinți sânt păcurari
și toți trei sânt veri primari.

Păcurariu cel mai tânăr
toată ziua suflă în fluer,—
și de turma sa se uită,
și per oi în seama multă.

Cei l'atî înțelegea
se vorbea, legea-o făcea
pentru ce nu le-a păzit
și la lupi le-a părăsit?
Și-î desleagă-o judecată,
ca de spadă, sau săgeată,
și de mâna lor să peară,
soarele stând de seară.
Să-l astupe cu mohoare
încă în răsărit de soare!

„Păcurari! mă judecați
dară capul nu-mî tăiați.
ci de vrefi, mă săgetați. —
și vă rog mă 'mormântați
în strunguța oilor,
în cel strat al florilor;
și vă rog a mă-astupa
cu cea glugă neagră a mea,
fluerul de la curea.
că cu vântul eu sânt frate,

și de-a începe trist a bate,
 gugișoara s'a mișca,
 flueruțul va cânta :
 »oî frumoase și cărunte!
 mândru v'am cântat de multe,
 berbeci și mielușei,
 blestemați pe soții mei,
 că m'au săgetat în stână
 și nu știu să fiu de vină!
 Cel mai tânăr că muria
 vânturile 'l bătea,
 gugișoara se mișca
 fluerul 'l cânta

O închinăm spre sănătate. «

Sceneria este întocmai aceeași ca în „Miorița“ dar omorul este mai bine motivat în „Judecata“ unde este o pedeapsă pentru neîngrijirea turmei, de cât în „Miorița“ unde Moldoveanul este jertfa pizmei Vrânceanului și a Ungurianului.

Miorița nădrăvană, care lipsește în „Judecata“ se găsește în Colinda care-î precede imediat la Marienescu »Păcurarul și mieluța«.

Iar »maicuța bătrână« din »Miorița« se regăsește mai cu aceleași cuvinte în cântecile populare culese din Dobrogea, ¹⁾ cu deosebirea numai că sceneria e schimbată.

Măicuța bătrână ce-și caută feciorul o regăsim și

¹⁾ Burada loc. cit. pag. 113—119.

în cântecele populare grecești¹⁾. Tot acolo și metafora: *a se însura* în loc de *a muri*²⁾. Până acuma însă n'am găsit la alte popoare o analogie perfectă cu „*Miorita*“ a cărei intimă legătură cu *Colinda* o credem dovedită.

Observăm aci, la acest exemplu modul, cum se dezvoltă literatura nescrisă. Un cântec, un basm spus o dată, se schimbă deja în gura aceluia ce 'l repetă, căci se adaugă și se scade după asemănări și asociațiuni de idei, fondate în raționamentul poporului. O sumă anume de elemente, ce există în popor, sânt combinate în diferitele moduri, prin cari se exprimă subjectivitatea fie-cărui povestitor sau poet popular.

Trecem acuma la un alt exemplu din cântecele populare și luăm aci balada despre zidirea mănăstirei Argeș, născută dintr'o legendă localisată în România. Intr'alt loc,³⁾ am studiat originea credinței în „stafii“ spiritul ocrotitor al casei, care credință nu este numai românească ci aproape universală, începând de la credințele și obiceiurile egiptene, până la cele germane și slave. Pretutindenea se povestește de zidirea unui om în temelie, al cărui suflet rămâne ca spirit ocrotitor al casei sau al zidirei. Din zidirea unui om, s'a prefăcut cu încetu zidirea umbrei sale în temelie

¹⁾ Th. Kind. Antologie neugriechischer Volkslieder. Lpzg 1861 pag. 124—126.

²⁾ Liebrecht, zur Volkskunde Heilbronn 1879 pag. 188 pag. 198 și alte paralele pag. 211.

³⁾ Germania ed. Bartsch, Noua serie XIV (XXVI) 1880 pag. 210—213.

stând ast-fel în legătură cu credințele, ce atribue *umbrei o substanțialitate deosebită*.

În credința română avem ambele stadii ale dezvoltării, ce a parcurs această legendă. În balada avem încă zidirea unui om în temelie, și în obiceiurile moderne observate de către zidari și descrise de Alecsandri, cu ocaziunea baladei, avem starea a doua, unde *umbra* omului înlocuiește *trupul* omului.

Credem această baladă foarte bine cunoscută cititorilor noștri pentru a o mai reproduce și ne mărginim la indicarea câtor-va paralele din literatura universală, pentru a dovedi răspândirea universală a acestei legende, care s'a localizat în România. Intocmai așa este și legenda serbească despre zidirea orașului Școdra,¹⁾ care este cunoscută și în Albania,²⁾ unde se mai povestește că în timpurile de demult se jertfeau oamenii pentru întărirea zidirei.³⁾ Identitatea între aceste balade este atât de mare, în cât în amândouă balade este însăși femeia tânără a unuia din „meșterii mari” care se zidește în temelie orașului, și acolo unde e zidită se naște un izvor minunat; la Români:

o fântână lină
cu apă puțină
cu apă sărată
cu lacrimi udată ¹⁾

la Slavii: o fântână de lapte.

¹⁾ Talvj: Serbische Volkslieder I Halle u. Leipzig 1835 pag. 117 urm.

²⁾ Hahn. Albanesische Studien. Iena 1854 pag. 200 No. 73.

³⁾ Ibid. pag. 160.

⁴⁾ Alecsandri, poes. pop. pag. 292.

La Grecii ¹⁾ apoi găsim o baladă analoagă, relativă la zidirea podului Arta, în a cărei temelie se zidește temeeea meșterului celui mare; însfârșit mai pomenim o paralelă ungară analogă²⁾. Foarte pe larg a studiat Liebrecht șirul întreg de legende credințe și basme relative la înmormântarea și zidirea oamenilor de viū.³⁾

Balada populară „Visul lui Tudor” a fost adusă în literatură de d. Hășdeu⁴⁾ cu apocriful vis al Maicii Domnului, tractat de noi mai sus. Nu tăgăduim posibilitatea influenței acestui apocrif, dar mai întâiu trebuie căutate toate paralelele române, apoi cele din alte literaturi, care se apropie mai mult prin forma poetică; abia după acestea s'ar putea reveni asupra apocrifului, ca asupra unui prototip posibil literar.

Prima variantă din România este cea din colecțiunea lui Pompiliu ⁵⁾ intitulată „Stanciu și Vochița”. Deja aci vedem o deosebire fundamentală, căci nu vine vorba de acela la care apoi visul trebuia să se împlinească, ci de Vochița sora lui; și ce e mai mult, visul aci nici nu se împlinește întocmai. În aceeași colecțiune se află și a doua variantă „Tudor și Catița” care a perțut deja cu totul caracterul tragic ⁶⁾.

A treia variantă este apoi balada din Bucovina intitulată „Petrea.”⁷⁾ Aci vede însuși eroul în vis armele

¹⁾ Th. Kind. Antologie neugriechischer Volkslieder Lpzg. 1861 pag. XXI; p. 90, 94. și p. 205 urm.

²⁾ Aigner, Ungar. Volksdichtungen Pest 1873 pag. 82 și p. 161

³⁾ Zur Volkskunde Heilbronn 1879 pag. 284—296.

⁴⁾ Cuv. d. bătr. II p. 400—402 și p. 721—723.

⁵⁾ M. Pompiliu, Balade populare romane. Iași 1870 pag. 68—70

⁶⁾ ibidem pag. 74—75.

⁷⁾ S. Fl. Marian, poesii popor. rom. I Cernăuți 1873 pag. 74.

lui sfărămate, și este într'adevăr prins de potera; dar nici »Petrea« n'are sfârșitul tragic al lui Tudor Vladimirescu, căci Turca, calul său cel iute îl scapă, sărind cu dânsul peste zidurile cetății.

În sfârșit a patra variantă ardeleană,¹⁾ al cărei erou este Pinte, căpitanul de haiduci din secolul trecut, care își trimete fărtații în Baia mare pentru a aduce merinde, iar:

»Pinte lângă foc rămase,
dară somnul 'l luase,
și un vis rău a visat,
singur de s'a minunat.
Par'că sabia cea nouă,
i se rupse tocmai în două,
par'că sabia cea vechiă,
i se rupse la urechiă,
și de vis s'a spăimântat,
cât fu îndată deșteptat.«²⁾

visul i se împlinește, căci el cade lovit de către poterașii, cari au încărcat arma cu trei fire de grâu sfânt și cu un plumb mic de argint.

Ideea fundamentală a tuturilor acestor variante este un vis alegoric, tragic, care în cea mai mare parte se împlinește. Ast-fel de visuri profetice regăsim și la alte popoare; așa d. e.: visul fetei în cântecul grecesc³⁾; visul Cerirei mumei lui Firud din Șahnameh persan, care în noaptea înaintea morții lui Firud a visat, că un

¹⁾ At. M. Marienescu, Balade. Pesta 1859 pag. 109 - 115.

²⁾ pag. 112 - 113.

³⁾ Kind. l. c. pag. 72-74

ars cetățuea și muntele pe care se aflau ¹⁾ și
 e felul acesta, dacă ne mărginim numai la ast-fel
 suri tragice; mult mai numeroase sânt visurile
 tice în genere dar ele nu ne interesează aci.
 figură foarte poetică, care este tema unei balade
 variate, este creșterea a doi pomi din mormintele
 tineri ce se iubeau în viață, care pomi se coprink
 unul pe altul. Așa în balada ardeleană „Inelul și
 ma“ culeasă de Marienescu din Baia mare și după
 „Bucovina“ unde e indicat că e de origine arde-
²⁾. Aceași baladă se află apoi într'o variantă puțin
 ebită în colecțiunea lui Alecsandri ³⁾ Iată aci pa-
 respectiv după Marienescu, fiind această colecți-
 estul de rară la noi în țară :

„Din el frate, a eșit
 un brad mândru căntinat,
 pe biserică culcat ;
 dar din ea o viișoară,
 tinerică, frumușoară,
 ce din zori și până 'n seară
 pe biserică s'a 'ntins
 și cu bradul s'a cuprins.“

eași figură poetică o regăsim la Serbi⁴⁾ la Greci
 rni⁵⁾). Kind, editorul cântecelor grecești aduce o
 de paralele ⁶⁾ de unde reese, că această figură

ubernatis, zoological Mythology I. 117.

ag. 50—54.

oesii populare pag. 20—23.

alvj. loc. cit. I. p. 68

ind. loc. cit. p. 110-112.

id. p. 210-211

se regăsește și în literatura spaniolă, și în cea portugheză și în cea norvegiană, etc. Literatura întregă asupra acestei figuri din balade se află la Liebrecht la care mai adăugăm observațiunile lui Perger ²⁾. Această baladă nu este alt ceva decât o paralelă la legenda cea veche despre *Tristan și Isolde*, care e repândită peste lumea întreagă într-o mulțime nenumărată de variante.

Insfârșit mai pomenim o baladă populară despre soacra cea rea, o temă destul de iubită de către popor pe care o întâlnim atât în cântece cât și în povești și basme, și numai arare ori ia mașteha sau muma vi trigă locul soacrei celi rele. Așa balada ardeleană, intitulată »Soacra« ³⁾ localisată în Cluj. Junele înainte de a pleca la oaste la Belgrad, lasă tânăra sa soție în îngrijirea mumei sale, dar,

»Soacra, nora și-o lua,
și-o punea de a spăla,
și-o punea de a frământa
lemnele de a le tăia,
apoi pe-urmă o'nchidea
și mâncarea i-o dădea
în vălăul porcilor,
în bliduțul puilor.«

Nevasta se roagă, Belgradul se sfărâmă și tânărul se întoarce acasă; aci își găsește nevasta moartă de foame; fulgerul trăsnește pe soacra.

¹⁾ Z. Volkskunde pag. 166 și 282—183.

²⁾ A. Perger, Deutsche Pflanzensagen 1864 p. 13-14.

³⁾ Marienescu loc. cit. p. 17—21.

O variantă puțin schimbată se găsește în colecțiunea lui Pompiliu, ¹⁾ în care varianta nevestă chinuită de către soacră-sa nu moare, și pedeapsa acesteia din urmă nu este dumnezească, ci însuși fiul ei o leagă de coada calului, ca să fie târâtă prin ulițe și târguri.

Balade analoage se găsesc și la Grecii moderni²⁾ apoi la Spanioli, la Sârbi, chiar la Lituani între „Doinele“ lor.³⁾

Ne ajung aceste puține exemple, pe care le putem lesne spori, pentru a arăta legătura ce există între baladele noastre și baladele altor popoare, mai cu seamă cu acele ale popoarelor învecinate.

De altă parte constatăm, că aceste balade n'au de loc o formă fixă în literatura noastră nescrisă, ci sânt adaptate împrejurărilor și localitate în mai multe părți ale țării, pretutindenea, unde se află cântătorul respectiv din gura căruia s'a cules. Aceași baladă e localizată în România de către cântătorul român, în Bucovina de cel bucovinean, în Ardeal de cel ardelean și așa mai departe. Tot așa se schimbă și eroul după loc și împrejurare. Aci este Tudor, dincolo Pinte, în tr'altă parte Petre, eroul uneia și aceleași balade.

Este deci, după convingerea noastră, cel puțin pripit de a trage conclusiuni etnico-psihologice, despre istoria și cultura română, după aceste balade, fără de a face mai întâiu o comparare critică între diferitele

¹⁾ loc, cit. pag. 50 – 55 „Feciorul și pedepsirea maică-sa“.

²⁾ Kind, loc. cit. pag. 130-135. Passow. Carmina Graeciae Lpzg. 1860 pag. 335 urm.

³⁾ Kind l. c. p. 216, Nesselmann Doinas Berlin 1853 p. 606 v. și Liebrecht loc. cit. pag. 187.

variante și a ajunge mai întâi la un *prototip comun român*, care trebuie apoi comparat cu baladele celor-alte popoare; încă și mai pripit, ba chiar greșit este, de a se baza totul pe o *singură* colecțiune.

Cel d'ântâi, care a cules baladele române și care a dat un impuls puternic acestei ramure a literaturii populare este Vasile Alecsandri, a cărui musă s'a adăpat la acest izvor, de o vecinică frăgezime. Dar dacă pe de o parte îi sântem recunoscători pentru culegerea, de altă parte din punctul de vedere critic, nu putem să nu observăm, că Alecsandri n'a păstrat baladele culese de dânsul în forma lor primitivă, ci, precum spune însuși au fost „îndreptate“ de dânsul; ce e drept, cu mult simț poetic, dar totuși, sânt *îndreptate*.

Maî întâi le-a publicat Alecsandri în suplimentul la „România literară“ apoi ca broșură separată, și deja sub o formă schimbată la 1852¹⁾ în sfârșit, împreună cu „doine“ și „hore“ într'un volum respectabil la 1866.²⁾

Baladele din Ardeal au fost culese de At. Marian Marienescu³⁾ care și aci păcătuiește în contra spiritului popular prin neologisme și schimbări tendințioase în favoarea latinismului⁴⁾. Dar aceste schimbări nu se întind mai departe decât la schimbarea a câte unui singur cuvânt.

Din Valea Crișului a cules apoi Miron Pompiliu²⁾ o sumă de balade și le-a publicat păstrând cu sfințenie

¹⁾ V. Alecsandri, balade adunate și *îndreptate* I. Iași 1852.

²⁾ V. Alecsandri, Poesii populare ale Românilor București 1866

³⁾ At. Marian Marienescu. Poesia populara. Balade culese și *corese* Pesta 1859.

⁴⁾ Miron Pompiliu. Balade populare române. Iași 1870

forma lor originală. Tot așa de exactă este apoi colecțiunea lui Marian ¹⁾ din Bucovina și cea de Burada din Dobrogea ²⁾. Balade au mai tost culese și publicate de Bădescu în „Convorbiri Literare“ tot așa și de Creanga.

La aceasta se mărginește tot ce avem până acuma din tesaurul nesecat al poeziei populare române. Din aceste colecțiuni, cea a lui Alecsandri a fost tradusă în parte, în limba germană, francesă și englesă, ear Schuller a tradus o parte din baladele lui Marienescu în limba germană.

Ca să terminăm ca producțiunile rimate ale popoului mai cu seamă cu acele de proveniență literară, mai pomenim și **Orațiile**, ce se țin la nunțile țărănești și „cererile de ertăciune“ rimate, ce se obișnuiesc cu aceeași ocaziune.

Deja bătrânul Cantemir pomeneste aceste orațiuni³⁾ cari stau în legătură intimă cu cele alte obiceiuri de la nuntă „Conăcăritul sau Colăcăritul și Vornicitul“ Ideea generală a acestor Orațiuni, din cari cunoaștem cel puțin *cinci* variante mai mult sau mai puțin diferite între dânsese, este cum că un fiu de împărat s'a dus la vânătoare și a dat de urma unei căprioare, care

¹⁾ Simeon Fl. Marian. Poesii populare române adunate și întocmite. Tom. I Cernăuți 1873.

²⁾ Teodor T. Burada, O călătorie în Dobrogea. Iași 1880 pag. 107-217.

³⁾ Descriptio Moldaviae ed. București 1872 Pars II. cap. XVIII pag. 131-132.

s'a ascuns în cutare casă și acum vin soliî acestui fiu de împărat de o cer să li se dea pentru stăpânul lor zicând, că de nu se va da de bună voe, va veni însuși împăratul și o va lua cu de a sila.

Maî cu aceleași cuvinte regăsim această orațiune împreună cu toate cele alte obiceiuri de nuntă atât la Serbi¹⁾ cât și la Albanesi²⁾ cât și la alte popoare slave. Sumțova scris în limba rusească o carte însemnată asupra acestor obiceiuri, cântece și orații de nuntă din care carte dă Jagici un extract destul de mare³⁾. Nu este însă scopul nostru a urmări aci această temă.

În privința cererilor de ertăciune, observăm, că pe de o parte am arătat maî sus⁴⁾ înrăurirea „Intrebărilor“ asupra părții privitoare la zidirea omului, pe de altă, că manuscriptul artistic de pe la 1750 din care ne dă d. Cogălniceanu unele extracte⁵⁾ conține și o astfel de cerere în prosa, scrisă de sigur de dascălul posesorul și autorul acelui manuscript artistic.

Texte din Orațiuni etc. s'au tipărit maî întâi de G. Clozius în Sibiu. Noi avem numai edițiunea din 1867 apoi puțin schimbate în București⁶⁾, alt text se află în Albina Pindului⁷⁾. Cu totul schimbată și prelucrată

¹⁾ Talvj l. c. II. pag. I-XVIII

²⁾ Hahn loc. cit. pag. 144 urm.

³⁾ Archiv. f. slav. Philologie vol IV pag. 664-669. Maî vezi Rybnikoff. Pêsnî, vol IV St. Ptersburg 1867 pag. 105-154

⁴⁾ pag. 268 - 269.

⁵⁾ Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie fasc. I. 1882 pag. 85.

⁶⁾ Orațiuni ținute la nuntele țărănești Bucur. 1879.

⁷⁾ An. II. 1869 pag. 11-13.

este această orațiune de către Păunescu, Buc. 1848 care conține 2 variante; tot așa schimbate sânt cele de Bancila¹⁾. însfârșit a mai publicat episcopul Melhisedec²⁾ textul unei orațiuni și a „cererilor“ reproduse mai toate de noi în „Chrestomatia“ noastră. Un text fragmentara publicat Schmidt³⁾.

¹⁾ Colindele Crăciunului etc. Sibiu 1875.

²⁾ Convorbiri literare an XIV p. 292-297; mai compară și varianta din Orații etc. Craiova 1879 pag. 3-19.

³⁾ Das Jahr u. seine Tage Hrmstdt 1866 pag. 23—24 No. 126.

IROZI (VICLEIM)

Alătura cu „Colinde“ și de aceeași origine este piesa teatrală, care corespunde „misterelor Nașterii“ medievale, care în Transilvania și Moldova a căpătat numele de *Irozi*, după regele *Irod* la care vin cei trei crai de la răsărit, și care poruncește omorul copiilor din Vitleem. În Muntenia din contra s'a numit „*Vicleim*“ adică „Betleem“ după numele orașului, unde s'a născut Mântuitorul.

Deja de timpuriu se prăznuia în biserica din Gallia și din Egipt nașterea Mântuitorului, care după aceea s'a adoptat de către biserica occidentală și apoi de cea orientală; și curând după aceea s'au introdus ceremonii alegorice în liturghia, pe când se făcea „cetenia“ din Evanghelia lui Matei cu buna veste. Tot de o dată se introduse în oficiul bisericesc și închinarea păstorilor. Un pas mai departe era, că se *representa* însuși în biserică nașterea Domnului, puin-

du-se o easlă, înaintea căreia veneau cei trei crai de la răsărit de se închinau și aduceau darurile lor. Din „antifoanele și răspensoriele“ ce se pomenesc deja în secolul VI s'a dezvoltat cu încetu *dialogul*, însoțit de cântece, ce se aseamănă cu cântecele noastre de stea, între păstorii și îngerul, păstorii și îngerii și așa mai departe. Abia mai târziu s'a introdus regele Irod în aceste „misterie.“

Textele cele mai vechi latine din sec. XI sânt originare din Gallia, de aci s'au introdus de timpuriu aceste reprezentațiuni în Germania și s'au răspândit mai departe și în alte țări. În special au studiat du Meril, Weinhhold, și Schroeer originea și dezvoltarea acestor reprezentațiuni dramatice, relative la nașterea Domnului. Pe noi ne interesează a constata că în toate textele cele vechi anterioare mijlocului sec. XIII lipsește numele celor trei crai, ci se numesc simplu : regele cel d'ântăiu, regele al doilea și regele al treilea. Abia după acea vreme apar numirile de Balthasar, Gaspar și Melchior, cari au fost apoi adoptate de către întreaga Creștinătate. Interesant este că „Intrebările“ din copia de la 1809 n'au aceste numiri, căci fiind o traducere după originale *bizantino-slave* reprezintă tradițiunea orientală, deosebită de aceea occidentală, care poreclește pe cei trei crai cu numirile pomenite. Iată pasagiul respectiv, destul de instructiv. ¹⁾

„Intrebare. Cum au fost numile celor trei crai ce au adus daruri la nașterea lui Hristos ?

Răspuns. *Elemeh, Eleorū, Elarū.*

¹⁾ pag. 4

Intrebare. Dar dacă au mersă acolo ce au zisă ?

Răspuns. Elemeh au zisă : veniți să ne închinăm împăratului nostru, Dumnezeu, iproci, și cei l'alți. «

Acele texte latine, a căror forme cele mai vechi au fost publicate de Weinhold ¹⁾ și Hartmann ²⁾ au fost dezvoltate și prelucrate în Germania, unde au căpătat o formă fixată prin poeziile germani din perioada Reformățiunii. Insuși Hans Sachs a compus un ast-fel de „Weihnachtspiel. «

Impreună cu protestanții au venit apoi „Irozii“ în Ungaria și Transilvania, unde s'au păstrat până în ziua de astăzi, și au fost studiate pe o scară foarte întinsă de către Schroeer, care ajunge la concluziunea, că textul „Irozilor“, ce se obicinuește la Sașii din Transilvania se trage de la un text fixat în Germania în secolul al XVI. Schuller a publicat un ast-fel de text, însoțindu-l cu oare care observațiuni ³⁾.

De aci, adică de la Sașii din Transilvania, au venit Irozii și la noi, cel mult în secolul trecut. Nici Cantemir, nici Sulzer nu pomenesc de Irozii, ci cel din urmă numai jucăriile de păpușe. Dar din momentul întrodúcerei, s'au bucurat de o mare reputățiune la Români, care abia în zilele noastre a început să scază. Iată ce ne spune d. Cogălniceanu ⁴⁾ :

¹⁾ K. Weinhold. Weihnacht-Spiele und Lieder ed. 2-a Wien 1875 pag. 62 - 65.

²⁾ K. A. Martin. Hartmann. Ueber das altspanische Dreikoenigsspiel. Disertațiune de doctorat. Bautzen 1879 pag. 43—46.

³⁾ I. C. Schuller. Ein Deutsches Weihnachtspiel aus Siebenbürgen. Hermannstadt 1859.

⁴⁾ Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie I. 1882 pag. 33.

„Dascălii și diacii, întocmai ca în Franța les clercs de la Bazoches erau învățători, erau zugravii, erau cântăreții, erau chiar actori represintând misterele religioase, ce pretutindenea au fost începutul teatrului modern, și din care rămășițele ni sânt păstrate încă prin *irodul* sau *betleemul* nostru, cari din ziua de Crăciun și până în lăsatul secolui percurg stradele orașelor noastre, și care se reprezintă mai cu deosebire de cântăreții de la biserici. *La începutul încă al acestui secol irozii erau ținuți în onoare mai mare, fii boerilor celor mai înalți, îmbrăcați în haine de stofă aurită mergeau la curtea domnească și la casele boerești cele mai însemnate de reprezentau scenele religioase.* Aci este loc să regret că încă cât este timpul, nu ne îngrijim să păstrăm ultimele rămășițe ale irozilor, cari seculi întregi cu păpușele au fost teatrul nostru popular.“

Acest regret este numai pe jumătate justificat, căci posedăm texte din „Irozii“ chiar în mai multe redacțiuni, dar din jocul cu *păpușele* nu se găsește nimica scris nici tipărit.

Textul cel mai vechiu se află în manuscriptul nostru de la 1821 coprinzând *patru pagini* ¹⁾, și este mai mult un dialog, amestecat cu cântece între Irod împăratul, și cei trei *filosofi* de la răsărit, cari se numesc aci Valtuzar, *Irimie* și *Melchior*.

Acest text din Irozii se potrivește mai mult cu următorul text scurtat, care se află în cântecele de stea ale lui Anton Pann, intitulat: *Intrebarea lui Irod și răspunșul Magilor*.“

¹⁾ pag. 5—8.

„*Irod*. Cine sânteți voi? de unde veniți și unde vă călătoriți?

Melchior. Eu sânt craiul Melchior de la răsărit, și după steaua ce s'au arătat, cunoscând că s'au născut împărat mare pre pământ, merg până la Vitleem să mă închin lui.

Baltazar. Eu sânt Baltazar de la Persida, care prin steaua ce s'au arătat și prin prooroci înțelegând că s'au născut împărat Christos, merg ca să mă închin și eu lui.

Gaspar. Eu sânt craiul Gaspar de la răsărit și văzând steaua ce s'au arătat pe cer, am ispitit proorocii și scripturile ș'am cunoscut că s'a născut Christos Domnu Domnilor, Craiul Crailor și Impăratul Impăraților, și merg până la Vitleem ca să mă închin și eu lui.

Dar tu, ce împărat mare ești?

Irod. Eu sânt Irod împărat, care pre cal am încălecat, sabia în mână am luat, în Vitleem am intrat, patru-spre-zece mii coconii mici am tăiat, și tot pământul s'a cutremurat.“

Anachronismul cu tăerea pruncilor, de care se laudă Irod înaintea celor trei crai, nu supără de loc pe poporul, ba din contra ar simți o lipsă esențială, dacă acest moment de groază, nu s'ar afla în „Vicleim.“

Un text întreg a apărut la Brașov sub titlul „Cântece de Irozii“ care a ajuns și la a doua edițiune. Editorul anonim al acestui text este d. Hinteșcu, care ne a comunicat că a cules acel text din gura copiilor români din Scheii Brașovului. Aci este deja o piesă teatrală desvoltată, a cărei personal se compune din :

Irod, regele Iudeilor. Valtazar, Gașpar și Melhior, regi de la Orient. Ingerul; călugărul, talmăcitorul lui Irod, ciobanul și doi soldați; și coprinsul este mai dezvoltat; căci se spune și buna-vestire, și întâlnirea crailor cu Irod, și porunca acestuia de a omorâ pe toți pruncii din Vitteem. Acest text s'a reproduș în edițiunile ulterioare de cântece de stea, din Craiova ¹⁾ și din București care conțin atât redacțiunea cea scurtă după Anton Pann, cât și cea dezvoltată după Hințescu ²⁾.

Această publicațiune completă a dat impuls și lui Bancila ³⁾ de a publica ast-fel de texte; dar autorul singur ne zice :

„Producțiunea prezentă este o imitațiune locală, pe care parte o am mai *îndreptat* și pe alocurea parte o am *compus din nou*,“ prin care „îndreptare“ și „compunere din nou“ a micșorat în mod esențial valoarea publicațiunei sale, care de alt-fel ar fi fost foarte meritoasă. Această colecțiune a lui Bancilă coprinde două texte de Irozî, sau precum i numește Bancila : Colindele Crăciunului, una în 4 acte și cea l'altă într'un act. Afară de aceea mai coprinde și unicul text ce'l cunoaștem până acuma de un „mystère de la passion“ intitulat : Colindele Paștilor, care după aserțiunea autorului, se obicinuește pe alocurea în Transilvania.

Mai pomenim însfârșit scurta dar precisa dare de seamă despre „Vicleimul“ cum este usitat în România

¹⁾ Culegere de cântece și de stea și de irozî Craiova 1878 pag 25—58.

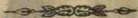
²⁾ Edit. 1880 pag. 60—61 și 62—92.

³⁾ P. Bancila. Colindele Crăciunului și ale Paștilor Sibiu 1875.

făcută de d. Theodorescu¹⁾. Păcat că d. Theodorescu s'a mărginit numai la această scurtă dare de seamă ; totuși se poate cunoaște că partea întâia se potrivește cu textul cel vechi manuscript și cel din Anton Pann, iar partea a doua se deosibește puțin de cele alte texte de Irozî.

Reprezentațiunile publice au înrăurit într'un exemplu curios asupra poporului și i-au îmbogățit limba cu un cuvânt nou. *Gaspăr* însemnează acuma *țigan* în graiul popular ; ceea ce se esplică numai printr'aceea, că unul din cei trei crai adică *Gaspar* se reprezintă ca un *arap*, căci după legendă era împăratul *Araviei*, precum îl și însemnează Bancilă.

Cu această ocaziune, când se juca și se reprezenta scena biblică: nașterea Domnului, aū intrat cu încetul și subiecte profane în cercul reprezentărilor, jocuri de păpușe și altele, singurul teatru popular ! De aceste jocuri nu posedăm nici un text. Numai atâta știm că reese din cântecelul comic : Ion Păpușariul a lui Vasile Alecsandri, ²⁾ care precum arată și numele, este însuși un ast-fel de jucător de păpușe. El însă le aruncă una câte una în coșciugul uitărei fiind persecutat de gustul modern rafinat, care aruncă între morți, rămășițele puțin considerate ale obiceiurilor și jocurilor strămoșești.

¹⁾ Incercări critice etc. București 1874 pag. 48—49.

²⁾ V. Alecsandri, Opere complete Teatru I. Bucur. ed. Socec 1876 pag. 55—65.

CARTI DE PREVESTIRI SI DE NOROC

Afară de cărțile de origine creștină, mai există o sumă de cărți de origine păgână, cari au intrat cu totul în popor și s'au asimilat mai mult cu dânsu, decât cea mai mare parte din cărțile ce le am studiat până acuma. Toate acele cărți au tendința comună de a rădica vâlul ce acoperă viitorul, de aceea le am împreunat toate sub același titlu, de *cărți de prevestiri și de noroc*.

Mai toate au dobândit forma lor actuală în Alexandria din Egipt, unde se întâlnea speculațiunea filosofică a Eleniștilor, cu visurile astrologice ale Chaldeilor, și cu metafisica zoomorfică a Egiptenilor. Cărțile astrologice și cele de noroc erau rezultatul acestor combinațiuni amestecate.

Cea mai mare răspândire au găsit aceste cărți la popoarele Orientale, și le găsim atât la Arabi, cât și la Evreii și la Persani, reprezentanții literari a acestei mi-

șcări, ce a influențat în modul cel mai adânc popoarele europene.

De timpuriu deja s'au încuibat în Bizanț, unde au găsit terenul preparat, prin amestecul urmelor mitologiei antice, cu ideile orientale aduse de către creștinism și de către sectatorii multipli. Biserica însă fulgeră împotriva acestor eresuri și deja Sf. Chrysostom din sec. IV le pomenește într'o omilie intitulată: „Pentru mincinosii prooroci și cei fără Dumnezeu eretici“, care „omilie“ s'au zis când au vrut să se despartă sufletul de trup.

Această omilie este pentru noi cu atât mai interesantă cu cât, făcând parte din „Margarit“, a fost tradusă de către Radu Greceanu la 1691, care a întrebuițat la traducere cuvinte *române tehnice*, ce au și rămas neschimbate până în ziua de astăzi; ceea ce dovedește că pe la sfârșitul secolului al XVII au fost deja înrădăcinate în limba română

Iată pasagiul respectiv, care este foarte instructiv.¹⁾

„Că ce creștini sânt aceea, cari păzescă basme jidovești și elinești și ursitorile și vrăjile, și astrologhie și fărâcătoarele, și advarele și obriciri de zile, și de luni și de ani, și trepepnice, și cuviri și glasuri de pasări, și ceea ce aprind lumină la fântâni și să scaldă, și ceea ce păzescă întâmpinările și ceea ce mănâncă jărtvele bozilor și sânge sugrumat și mâncat de hiară și mortăciune.“

Noi avem aci o listă întreagă de superstițiuni și de cărți populare ce trăiesc în popor, cu o vecinică trăinicie

¹⁾ Margaritul al lui Ioan Zlatoust. Bucur. 1691 fol. 132-a.

Din Bizanț au venit la Slavī și de la Slavī la noi; de aceea ne mărginim la indicarea izvoarelor slave și grecești, fără a lua în considerațiune paralele în alte literaturi, la care au ajuns aceste cărți prin mijlocirea literaturii latine din decadență și din evul mediu. Numai simpla bibliografie a acestei literaturi este imensă; nu există un popor, unde nu s'ar putea găsi cărți întregi, despre această literatură »de prevestiri și de noroc.« Noi vom studia deosebit »cărțile de prevestiri,« și »cărțile de noroc«.

CĂRȚI DE PREVESTIRI

Mijlocul cel mai puternic prin care au pătruns aceste cărți și cărțile în popor, este adăugarea lor pe lângă *calendare*: mai cu seamă pe lângă acele *calendare*, care au fost destinate pentru un us îndelungat de vreme; așa mai întâiu la calendarul pe un an, după aceea s'a sporit numărul anilor la cari slujea calendarul, și s'a sporit și coprinsul lor eretic-astrologic, și ast-fel a ajuns de la calendar pentru un an, la calendar pentru 100, apoi pe 112 și în sfârșit pe 140 de ani; și tot așa și cu coprinsul. Așa avem deci în calendarul pe 140 de ani tipărit pentru întâiași dată la noi o enciclopedie întreagă de ast-fel de cărți, adăugate pe lângă Synaxariul celor 12 luni, adică pe lângă descrierea *sfintilor*, ce se prăznuesc pe fie-care zi din cursul anului.

În descrierea acelor cărți ce o vom încerca acum, vom urma șirul în care se află în calendar. În general trebuie observat, că și însuși aceste cărți au urmat des-

voltarea ce o cunoaştem deja din toate cărţile anterioare, adică: textul cel mai vechiu, este cel mai simplu şi mai aproape de prototipul slav, şi cu cât este mai modern, cu atâta este mai amplificat; căci a avut o dezvoltare internă, o creştere naturală din vârstarele cele vechi slavice, sădite în pământul României.

Astrologhie

Inceputul „Astrologhiei” îl face prognosticul ce l cunoaştem din toate calindarele din lume, adică preziceri despre ploae şi senin, frig şi cald etc. adus ac într'un sistem fix, căci aceste schimbări depind de planeta, ce stăpâneşte în anul cutare. Se înţelege că în aceste calendare mai figurează şi soarele şi luna ca planete, a căror număr se urcă la şapte. Să luăm drept exemplu chiar prevestirile privitoare la planeta a patra *Soarele*.

„Planeta a patra carea stăpâneşte aceşti ani iaste *Soarele*.

„Cu mare noroc stăpâneşte pe cei putearnici şi pe crai, şi pe toate Domniile; şi din paseri pe vulturi şi pe şoimi, şi asupra hiearelor pre leu, pe pardos şi pe tigri. Face rânduială la ochi, la inimă, la crieri, la vine la partea trupului despre dreapta. Dragostea la oameni de o potrivă. Face la oameni, mari şi înalte priceaperi gingaşi, cinstiţi, rânduială mare, îndreptătoriu, veaseli vreadnici de cinste, mânioşi, norocoşi, răutatea urască adunarea lor cu oameni mari. Anul uscat, de măsură roditoriu, gângăni puţine, muşte. Stricare de pomi. Peaşte de măsură, raci mulţi. Tună des. Prune mult

Peare și meare de măsură. Bucatele de toamnă prea bune; mazăre și ovăzul să se samăne la loc cu răve-neală, fân mult, orz, vin iar mult.

„Primăvara nădeajde de moine, la Aprilie mestecat, la Maiu frig întâiu nu prea, dar roditoriu, la sfârșit puțin nădăjdî de zăpadă. Vară întâiu nu prea bine, apoi se schimbă cu ploae, zioa cald, noaptea rece. Iuliu nu prea cald. Toamna luminată bună, nădejdea zăpadă, frig, soare. Iarnă uscată și friguroasă, întâiu frig, la mijloc cald pe urmă răcoare.“

După aceste prevestiri generale care se întind peste toată sfera intereselor omenești, urmează o detaliere pentru fie-care zi de peste an.

Prevestirile generale erau menite de a înlocui la început în Calendar, toate cele alte prevestiri analoge mai dezvoltate, care circulau ca niște cărțile deosebite, adause *după aceea* Calendarului. Poporul ține însă tare la ale lui, și de aceea au rămas neschimbate toate elementele, ce s'au alipit succesiv. De aci se es-plică pe de o parte, repetirea prognosticilor și pre-vestirelor, și pe de alta contrazicerile ce se pot lesne constata, între diferitele prevestiri, ce compun calen-darul.

Specificarea temperaturii ce urmează e făcută pen-tru 20 de ani intermitenți, în cursul celor 140 de ani pentru cari e alcătuit calendarul.

„Inceputul Planetei de la Ianuarie arată așa :

„Întâiu ceață 2 senin și vânt moale, 3, 4 vânt de la apus, 5, 6 ger, 7 nor, 8, 9 frig, 10 până la 15 moină 16 zăpadă, frig și vânt. 17 senin, 18, 19 mestecat, 20 zăpa-dă și furtună 21 până la 31 ger tare, apoi de mijloc.“

Ne ajunge acest exemplu pentru caracterizarea prevestirilor. Observăm încă că aceste prevestiri se găsesc numai în calendare, iar nici o dată, în forma de cărticele deosebite. Cel puțin nu le am găsit până acuma, nici în manuscrite nici în tipar, de cât numai alătura cu calendarul.

Cât de iubite de popor erau, ne dovedesc calendarele ce circulau la noi până mai deunăzi, poreclite cu numele „Cazamia“ după numele „Zodiașului“ care însoțea acele calendare, cu prevestiri astrologice.

În calendarul pe 140 de ani urmează apoi: „Tabla care învață pentru steaoa, ce se chiamă *Țigăra*, ca să se știe în fiește-care lună în ce zi, în care lună să află.“ Noi o avem deja în manuscriptul nostru de pe la 1750, numai cu deosebirea că steaua se numește: *Țităra*, și are descrierea următoare a puterii acestei steli, care în calendar, este foarte prescurtată și adăugată abia la sfârșitul tablei.

„Întru dânsa putere într'acestași chip este : De va vre cineva să margă într'o cale lungă și de va fi stioa aceea, împotriva ta încotro vei să mergi, sau în mijlocul ceriului sau dedesuptul pământului, într'ace ză în cale să nu mergi ; fii-ț va cale fără noroc și dobitocului pacoste, și sau într'altă ceva pagubă, și încă ție nesănătate. Iară când vei purcede în cale de casă și va fi steao din dărăptul tău, sau într'o lature de o parte, într'ace ză să purcez în cale ; fii-ț va cale cu noroc și fără de pagubă și ție și dobitocului sănătate. De vei

vre să o cauți aciasta, că nu-î greși după cum arată și rânduiala ei aice, într'aciastă tablă.

„Cum umblă pe toate lunile arată fața aice :

Martie 1, 11, 21 la răsărit

Aprilie 2, 12, 22 între răsărit și amiazăzi etc. și așa continuă tot sporindu-se cu 1 până la Decembrie, după care stă : „la 9, 19, 29, știut lucru este, în cale să nu porcezi, că trebui aciăla om să de peste pacoste fără sminteală.“

Puțin schimbat este în Calendar.

Mărturisim că nu știm, cu ce planetă sau cu ce stea să identificăm pe această *Țitera* sau *Țigâra*.

Urmează apoi în Calendar : „Invățătură în scurt ară-tătoare pentru ceale 7 planete“ adică o prevestire pentru afaceri. d. e :

„Supt planeta Soarelui, iaste bine a căuta datorii și moșii și lesne le vei afla.

„Supt planeta Saturnus iaste bine a pune temelie la învățătură și ceva a schimba.“ etc.

După cele 7 planete și influența lor asupra creșterii rodurilor, s'a mai considerat în deosebii influența astrologică a *lunei*, care a dat naștere la o mulțime de superstițiuni, ce mai trăesc în gura și în religiunea poporului. Mai sus am pomenit deja, că poporul vede în lună când pe Cain, când pe Sf. Gheorghe, ba chiar pe un hoț, care a furat o vacă și s'a jurat pe lună, că nu este vinovat; drept pedeapsă l'a tras luna la sine, împreună cu rugul lângă care stetea atuncea, și a rămas în lună ca povață hoților ¹⁾.

¹⁾ F. Mueller. Siebenbürgische Sagen. Kronstadt 1857 pag. 177 No. 229.

În special se atribue lunii o putere deosebită asupra ființelor de pe pământ, după diferitele faze ale ei.

Acestei credințe, în a cărei desvoltare nu intrăm aci, datorim capitolul următor :

Arătare pentru semințe.

» Când ăaste creșterea Lunii, sămânța vârtoasă, să se samene la pământ uscat; iar când scade Luna sămânța cea moale, cum ăaste inul și cânepa iproci, să se samene în pământ moale, că inul și cânepa de să va sămăna când crește Luna, să va face prea înaltă: iar de să va sămăna când scade Luna, să va face mai scurtă și deasă. «

» Lemn de casă ăaste bine să se tae la August, la Septembrie, la Noemvrie, la Dechemvrie în sfârșitul acestor luni. « etc.

Sub același titlu din care am citat aceste două exemple mai conține acest capitol și arătare pentru *înțercatul copiilor*, precum și un „Haemorrhoscop“ din medicina medievală, adică: *pentru lăsatul sângelui*, care să se facă la „cîvertul lunilor cel dintău. La oameni tineri sângeroși la aceaste luni: Aprilie, August, Dechemvrie. Iar la oameni ăuți, mănioși să se lase sânger la a doao parte a lunii, la Maău, Septemvrie, Ianuarie etc. «

Pe lângă planetele mai stăpănesc și zodiile peste lucrurile lumii aceștia; de aceea mai urmează aci și o așa numită *Spunere de casnici*, adică descrierea influenței constelațiunei cerești, când intră *soarele* la fie-care lună, într'o altă *zodie*. Așa d e :

„Ianuarie în 8 zile, vine soarele în zodia Vărsătorului de apă. La 1 zi și la 3 de va fi senin va fi anul roditoriu. Cine se va naște la 8 zile a lui Ianuarie are minte bună, trist, gânditori, învățătura îi place, carea aduce bogăție. Iar featele vor fi precepute, de apă să se păzească, și bărbatul îi va muri și va rămânea rădăvă. De va fi la 14 zile sănin, anul va fi bun; iar de va fi vânt, va fi oaste; iar de va fi turburat, boale în dobitoace; iar de va fi ploae sau zăpadă atuncea va fi scumpeate.“
sau:

„Aprilie în 9 zile, vine soarele la zodia Vițelului. De va fi zioa Paștelor moină, scumpeate va fi și uscăciune; iar de va fi zioa Paștilor frumoasă, roditori și uscat. La 3 săptămâni după Paști de nu va fi verdeață, va fi anul neroditoriu. De vor fi flori multe de vișine și bune, așa va fi nădejdea și pentru vii.“

Toate aceste părți le am unit sub numele de „Astrologhie“, căci mai cu seamă aceste părți din urmă, se potrivește cu textele slavice din sec. XVI publicate sub același titlu de Tihonravov,¹⁾ cari, precum spune singur, au fost părți deosebite într'un manuscript mixt și au fost unite de dânsul sub titlul de „Astrologhie“.

Comparând aceste texte cu cele române vedem, că mai cu seamă partea română despre *zodiile* și despre *lăsarea sângelui*, corespunde mai mult sau mai puțin textelor slavice,²⁾ iar prevestirile d'ântăiu despre starea vremurilor, sânt prevestiri inerente fie-cărui Calendar vechiu, venite din Occident, unde se practica în genere ast-fel de prevestiri.

1) Pamiatniki vol. II. pag. 398—421

2) loc. cit. pag. 398—401 și pag. 410.

Gromovnic

Ideea fundamentală a tuturor prevestirilor este, că nimic nu se întâmplă în lume, fără vre-o cauză oarecare și că toate lucrurile lumii acestea stau într'o legătură misterioasă între dânsese. Căci o cauză oarecare are *mai mult de cât un singur efect*, ce derivă dintr'ânsul cu o *necesitate absolută*. Dacă ajungem deci a cunoaște *un* efect și știm cu ce altul stă în legătură, atuncea lesne putem prevedea viitorul din întâmplarea aceluï d'ântăiu. Ast-fel, întâmplările natureï însăși sânt strâns legate între dânsese, și din una putem cunoaște multe, încă necunoscute. Care va fi cauza tunetului, d. e: nu interesează într'atâta pe popor; pe dânsul îl interesează să știe, *ce prevestește tunetul*, cu ce alt efect necunoscut stă în legătura acest *efect văzut*, al unei cauze oare-care, sau a proniei Dumnezeștii. Cartea de față „*Gromovnicul*“ este menită a prevesti aceste efecte, după vremea când tună, căci și tunetul însuși ca un fenomen al natureï, stă și afară de aceea, ca și tot ce este pe pământ, sub influența stăpânitoare a corpurilor cerești.

La noi a venit această carte de la Slavi, precum arată și numele, care se derivă de la *grom* : tunet. Iar Slaviï au luat-o, ca mai toată literatura lor, de la Grecii cariï au asemenea Gromovnice, : „Βροντολογία“. Pe lângă (Βροντολογιον) Brontologium posedă Grecii și încă un „Sismologium“ (σεισμολογιον) adică prevestiri din *cutremur*.

Textul cel mai vechi român, se află într'un manuscris de pe la sfârșitul sec. XVII, în posesiunea

l-lui T. Cipariu, care a dat un mic specimen dintr'-
ansul în „Organul Luminării¹⁾“. Noi îl reproducem în
Chrestomatia „noastră²⁾“.

În secolul al XVIII pomeniște Sulzer³⁾ o edițiune
tipărită, care cată decî să fie anterioară anului 1782.
După aceasta de sigur s'a făcut edițiunea a 2-a la
1795 citată de Iarcu⁴⁾. Tot din secolul XVIII mai este
cunoscut și Gromovnicul manuscript care se află în
biblioteca Academiei din 1799.⁵⁾

Intrînd apoi în calendar s'a tipărit și s'a retipărit de
cîte ori, și a intrat ast-fel în popor.

Judecînd după Gromovnicul din Calendar și după
cel din manuscriptul dela 1799, precum și după tra-
ducerea ce dă Sulzer Gromovnicului, adică „cartea
despre cutremur“, vedem că s'a contopit cu „Gromov-
nicul“ și „Sismologiul“. Edițiunile anterioare ne au fost
inaccesibile, și specimenul dat de d. Cipariu este prea
fragmentar, pentru a putea judeca după dînsul toate
detaliile, din care se compune acea recenziune.

Iată acum un specimen mai complet după ma-
nuscriptul Academiei.

Mai întîiu precede o specificare a zodiei ce stăpî-
neste fie-care zi din toate lunile, începîndu-se lista cu
luna *Martie*.

¹⁾ No. XXV p. 130 v. Cipariu, Principia pag. 114 Ss. No. b.

²⁾ Gaster Chrestomatie română I pag. 171.

³⁾ Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens III Wien
1782 pag. 39 No. 30 : „Gromovnik“. Ein Buch vom *Erdbeben*.“

⁴⁾ D. Iarcu, Catalogu general ed. 2-a Bucur. 1873 p. 18.

⁵⁾ pag 21—34 și pentru a doua oară pag. 107—124.

Luna lui Martie.

» 1, 2, berbece; 3, 4, vițal; 5, 6, geamăni; 7, 8, 9, rac; 10, 11, leu; 12, 13, fată; 14, 15, 16 scorpie; 17, 18, vânător; 19, 20, 21, cumpănă, 22, 23, cornu de capră; 24, 25, udeală; 26, 27, pește; 28, 29, 30, 31. berbece.«

După ce știm acum ce zodie stăpânește, urmează prevestirile, aranjante iarăși după zodii.

Să luăm zodia :

Leu.

» De va *tuna* în numărul leului, în oameni va fi moarte și în grâne va fi stricăciune; iar într'alte hrană va fi roade. Și în latura despre apus va fi durere între oameni, însă mai vârtos zgaibe și pecingini și în oameni mari va fi moarte rea; și iarna va fi mare și ploioasă, și celor înțelepți va fi pagubă.

» Iar de va *tuna* sau va *fulgera* într'amiază-zî va fi ploae multă și va fi foamete; văile și păraele să va umplea de apă și marea să va turbura, și de boara ei va fi răutăți celor ce umblă pre dânsa. La *Răm* va fi bine, și rod pământului va fi într'acea lature. De va *tuna* va fi unt mult.

» Iar de va fi *cutremur* atunci mulți împărați să vor turbura, și boerii vor peri în războaie, și cei săraci să vor îmbogăți și să vor înălța, și să va arăta un împărat despre răsărit; și va fi frică mare în laturea despre apus. Și rod va fi preste tot pământul, și într'acel loc unde să va cutremura pământul, iarna va fi grea; și să va scula un om mare oare cine, foarte puternic.

„Iar de va fulgera sau va tuna noaptea, atunci va fi p aine mult a  i rod mult,  i vântul mare  i tare, izvoarele  i p raele se vor usca.“

Puțin deosebit a este recenziunea din Calendar.

Precum se vede s'a contopit intr'acest „Gromovnic“  i prevestirile din *cutremur*  i cele din *fulgerare*. Acestei din urm a corespunde o cărticică deosebit a în literatura populară slavică,  ntitulat  „Moln anic.“

Din texte slavice, pomeneste  afarik un manuscrispt încă din secolul XIV (1390) ¹⁾. Tihonravov ²⁾ a publicat trei Gromovnice, din care dou a s nt din secolul XV  i al treilea din secolul trecut  i un „Moln anic“ din secolul XV. Alte texte din secolul XVI a mai publicat Novacovi  ³⁾ din care toate texte, numai cel din urm a se potrivește mai mult cu Gromovnicul nostru român. Mai pomenim în sf r it că Miklosich ⁴⁾ citează un Gromovnic manuscrispt din secolul XVII, care se află în biblioteca imperială din Viena.

Asemănarea este numai generală, în amănuntele nu se aseamănă textele române de loc cu cele slavice. De observat însă este că at t la Slavi, c t  i la Români se atribue Gromovnicul lui „Iraclie  mp ratul carele au fost numărător de stele.“ Iar la Grec  se atribuea proorocului David ⁵⁾.

¹⁾  afarik, *Gesch. d. suedslavischen Literatur* III, I Prag 1865 pag. 221.

²⁾ Tihonravov. *Pam atniki* II pag. 361—376.

³⁾ St. Novacovi . *Primeri etc.* pag. 524—527.

⁴⁾ *Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum* Viena 1862—1865 pag. XI s. v. Grom.

⁵⁾ Fabricius. *Cod. pseudepig.* V. T. p. 1162  i N. T. I p. 951—53.

Obrociri de zile

În calendarul nostru vine apoi un fel de clasificare a zodiilor și adică :

1. Berbeacele ; 2. Vițelul ; 3. Fata ; 4. Peștele aceste zodii sânt bune. 5. Geamănul ; 6. Cumpăna ; 7. Vânătorul. 8. Udeala, aceste, zodie de mijloc. 9. Racul ; 10. Leul ; 11. Cornul de Capră ; 12. Scorpiea, aceste zodii reale. De acestea să cade să se păzească omul, și să se ferească, să nu înceapă nici un lucru, nici în cale să nu purciadă, că-î va merge rău sau fără de noroc. «

Prototipul slavice¹⁾ al acestei clasificări se află unit la un loc cu clasificarea *zilelor*, cari se împart asemenea în zile *bune* și în zile *rele*²⁾.

Această împărțire a zilelor, cu toată că lipsește în Calendar, totuși o posedăm în mai multe manuscrise române și afară de aceea mai este tipărită la un loc cu „Trepetnicul“, de care va fi vorba mai la vale, de aceea am numit acest capitol: „Obrociri de zile.“ Textul cel mai vechiu român se află în sbornicul nostru de pe la 1750³⁾ :

„Să să știe și aceasta. În toate lunile sânt câte 2 zăle răle și cine naști într'ânsele nu trăești, și cine să bolnăve(ști) nu trăești, și cine purcede în cale nu mergi bine, și sânt aceste zăle răle :

„Mart 4.20. Aprile 3.20. Mai. 6.20. Iunie 4 12 etc.“

Mai complet, în ceea ce privește arătarea originii legendare a acestei clasificări, este titlul din manuscrip-

¹⁾ Tihonravov, loc. cit. II pag. 387.

²⁾ loc. cit. 385—387.

³⁾ pag. 39-b.

tu Academieî de la 1799 ¹⁾, care conține și zilele bune, căci ne spune :

„Zilele cele rele, ce au arătat Dumnezeu lui Moisi, ca să arate tuturor oamenilor, când să vor întâmpla, să nu să apuce de nici un lucru, că nu va procopsi. „
 Mai cu aceleași cuvinte se regăsește și într'unu din Trepetnicile cele mai vechi tipărite²⁾, *Au poroncit Dumnezeu Prorocului Moisi*, ca să se ferească în zilele aceste însămnate, nici o mișcare să nu să facă. „
 De sineși se înțelege, că zilele arătate aci ca zile rele, nu se potrivesc cu cele de sus. Aceste cărți poartă în sine însuși dovada nulității lor.

Texte slavone se găsesc la Tihonravov ³⁾ și Novacovicî ⁴⁾; de asemenea a publicat și Rybnicoff ⁵⁾ o astfel de caracterizare a zilelor, care se apropie mai mult de textul român de pe la 1750.

La Grecii se atribuea acest apocrif prorocului *Ezra* și nu lui *Moise*, căruia îi 'l atribuesc textele române din urmă, ba se numește acolo chiar „*Apocalypsul* lui *Ezra* despre zilele cele bune, pe cari le a arătat Dumnezeu lui *Ezra* preotul ⁶⁾. „ Tot așa și într'un manuscript grecesc din biblioteca din Paris, pomenit de Tischendorf ⁷⁾.

Mai pomenim aci, că și *Ceasurile* au fost împărțite în bune, mijlocie, și rele ; așa în manuscriptul de pe la

¹⁾ pag. 19—20.

²⁾ Pag. 16.

³⁾ loc. cit. p. 385-387

⁴⁾ Primeri pag. 520—521 și 531—532.

⁵⁾ Rybnicoff. Pêsni vol IV. St. Ptrsbg. 1867 p. 344.

⁶⁾ Fabricius Cod. pseudepigr. V. T. vol. I p. 1162.

⁷⁾ Apocalypses apocryphae. Prolegomena pag. XIII.

1750, așa în cel de la 1784 și așa în »Trepetnicul« pomenit mai sus și în edițiunile moderne întitulate : »Trepetnicul cel mare«; mai mult sau mai puțin le corespunde textul slavon din secolul XV. ¹⁾

Prognosticon

Nu numai tunetul și fulgerul anunță omului lucrurile ce se vor întâmpla, ci și tot ce se mișcă în lume. De aci s'a născut această parte a Calendarului, care în forma în care se află astăzi, se compune din trei părți deosebite; adică : mai întâiu, prevestirile prin schimbările zilelor de peste tot an; apoi partea a doua unit cu ceasta »Coliadicul« pe care'l vom tracta deosebit. Partea a treia în fine coprinde prevestirile din schimbările văzduhului, după starea planetelor combinate cu zodiile

În Calendar se anunță »Prognosticul« în modul următor :

Prognosticon.

»sau mai nainte știre pentru schimbarea văzduhului și a lucrurilor văzute, care în toate zilele se întâmplă, de unde fiește-cine poate să cunoască ce fealiu de stare va fi a anului viitoriu, foarte folositoare la toți oamenii, iar mai vărtos celor cu casă.«

Dăm aci un esemplu din partea întâia și unu din partea a treia, căci studiăm apoi »Coliadicul« deosebit

¹⁾ Tihonravov. loc. cit. II pag. 383—384.

Luna lui Septembrie

Carea are 30 de zile, zioa are ceasuri 12 și noaptea 12. In 10 sau în 11 al lunii acestea de va fi senin, poame alte din destul și vin bun. De voești să știți anul vi- r în ce chip va fi, să iați meare de stăjear în ziua nunii Arhanghelului, adică în 6 a lunii acesta și să e aceale meare în doao și de vei găsi într'ânsele pă- jin va fi anul rău: iar de vei găsi muscă, va fi anul mijloc; iar de vei găsi viearme va fi anul bun, iar nu vei găsi nimic să te foarte temi de ciumă. etc. Să știți că semnul Cumpeniî iaste cald și ud. In vremea eaea iaste bine să purciagă la drum, să 'și facă haine ao și altele. De va fi tunet când soarele iaste în sem- l acesta al Cumpeniî, poamele se vor strica. Sep- nvrie a șaptea, aciasta să numește Cumpână, pentru ci se potrivește zilele cu nopțile soarele aicia stând. « Iată acuma și un esemplu din partea a treea :

I. Saturnus.

Când stăpânește *Cronos*, carele să chiamă Satur- us, cu zodia vărsătorului de apă, care iaste lăcuirea , atunceea iarna va să fie vânturoasă, mijlocul la isură, sfârșitul cu înghețuri și cu vânturi. Primă- ra la măsură cu puține ploii. Toamna cu multe ale, și D-zeu să terească de ciumă. Insemnează și parte în vite, și în neamul oamenesc. Intr'acest an pâratal și prietenii, cariî sânt la șaraîu cu el, vor vie la mari gânduri și griji; norodul va să aibă ri cazne, și tiranii de cătră Domni etc.

Stăpânirea lui Saturnus cu zodia Berbecelui, lăcu-

irea lui Mars; roada anului aceluia va să fie de măsură, numai în oi va să fie belșug, iar în pește peire Iarna va să fie cum s'au arătat mai sus. Primăvara și vara la măsură, etc.

„Stăpânirea lui Saturnus cu zodia Cumpeni, lăcuirea anului aceluia însemnează înjumătățarea rodurilor. Iarna, primăvara vor fi precum mai sus arată, etc.“

În modul acesta urmează prognosticul după cele 7 planete în combinațiune cu cele 12 zodii.

După cum arată însuși numele, a venit acest *prognosticon* la noi de adreptu de la Grecii, desigur s'a tradus din vre un calendar astrologic grecesc. Dovada pentru aceasta este, că un ast-fel de „prognosticon“ se află în Calendarul *Grecesc* pe 144 de ani. Noi avem edițiunea din Viena 1820 ¹⁾. Afară de aceea, mai este dovadă pentru originea-î grecească și relativ modernă, pe de o parte lipsa acestui apocrif în literatura slavicăși în calendarele din secolul trecut, pe de alta și numirile *grecești* ale planetelor, ce se află numai în acest Prognostic, lângă cele alte numiri populare d. e. *Ares* lângă Mars; *Cronos* lângă Saturnus; *Ermis* lângă Mercurius etc.

Coliadnic

Între zilele anului, sânt fără îndoială zilele de *Crăcium* cele mai de căpătenie. Tot ce se întâmplă în acele zile, este de o importanță *simbolică* pentru tot anul. De

¹⁾ Hronicon Prognosticon ed. Rusiad. pag. 3—21.

aci s'a născut un apocrif deosebit, care la Greci și la Slavii s'a atribuit lui Ezra proorocu. Tischendorf pomenind un manuscript grecesc și publică începutul lui ¹⁾ de unde se vede că zilele simbolice din acest apocrif sânt *Calendele* lui Ianuarie; și de aci slovenescul *Coliadnic*, pe care l'am adoptat și noi ca titlul acestui apocrif.

Textul cel mai vechiu român se află în manuscriptul nostru de pe la 1750²⁾ unde are titlul de *Trepelnic*, ceea ce e destul de ciudat, căci „Trepelnic“ înseamnă cu totul alt-ceva. În manuscriptul de la 1799 avem al doilea text al acestui apocrif ³⁾ Aci formează un text deosebit, ce nu stă în legătură cu nici un text precedent sau posterior; pecând în calendar, unde a intrat de timpuriu s'a contopit cu Prognosticon. Noi comunicăm aci un exemplu după textul cel mai vechiu.

„Duminecă de va fi nașterea lui Hs. iarna va fi doită și ploioasă; toamna vânturoasă, pre vremea tăceriișului vremi bună; șărpilor peirea și oilor; poame multe, mieri multă; înblătitorilor puțin grău; dobitoacelor și fiarălor înmulțire; iar oamenilor peire.“

Mai dezvoltată este recenziunea din Calendar, care se află sub luna lui Decembrie; aci s'au mai adăugat încă câte-va prevestiri din întâmplările acelei zile.

„In ziua Nașterii de va străluci soarele bine, cu nădejde să aștepți an bun. A doa zi după naștere de va fi ploae, gâlceavă și sfadă între cei duhovnicești

¹⁾ Apocalypses. prolegomena pag. XIII—XIV.

²⁾ fol. 39-b—41-a.

³⁾ pag. 124—127.

va fi. A patra zi de va străluci soarele, cu moarte îngrozește pe cei tineri. « etc.

Alte prevestiri mai sânt după starea vremii în cursul nopții. Așa :

» La Naștere, noaptea de va bate vânt, însemnează moarte boearilor celor mari. A dooa noapte de va fi vânt, viile să vor strica. A treia noapte de va bate vânt, la oare-care Craiu moartea va veni A unsprezecelea noapte de va fi vânt, bătăi și pricină, de la tâlhară ucideră. «

Texte slavone s'au publicat atât de Tihonravov ¹⁾ cât și de Novacovič²⁾ și de Rybnikoff; cel mai vechiu text de la 1390 e pomenit de Šafarik⁴⁾.

În genere se bucură aceste zile de o reputațiune foarte mare, în ceea ce privește puterea lor simbolică. De aci și toate obiceiurile și vrăjiile cunoscute sub numele de „Vergelul“ studiat de S. Fl. Marian⁵⁾; și acele ale fetelor ce 'și caută ursitul, adunate și publicate de Geanoglu Lesviodax sub numele de „Filosofia babelor“ București 1847. P. Cassel a adunat și a studiat pe o scară întinsă obiceiurile și credințele ce se leagă de puterea simbolică acestor zile ⁶⁾. Görres pomeneste asemenea un coliadnic german ⁷⁾.

¹⁾ Pamiatniki II pag. 377—381.

²⁾ Primeri pag. 519—520

³⁾ Pésni IV pag. 243—244.

⁴⁾ loc. cit. pag. 221

⁵⁾ Albina Carpaților III. pag. 119 ur. 133 ur. 146 ur. 164 ur.

⁶⁾ P. Cassel. Weihnachten. Berlin I. pag. 264 — 294 și notele respective p. CXIV—CXX.

⁷⁾ Deutsche Volksbücher pag. 56 urm.

Trepetnic

Unu din apocrifele cele mai răspândite, este a-
ela merit a spune omului viitorul, după *bătăile*
embrilor trupului său. La noi a venit această carte,
a mai toate cele alte, prin mijlocirea Slavilor, de unde
i a adus și numele pomenit deja de Radu Greceanu
a pasagiul din Margarit citat mai sus.

Acest Trepetnic există la mai toate popoarele orien-
tale, și noi am comparat Trepetnicul nostru cu unu
urcesc ¹⁾. Mai aproape însă este derivațiunea din lite-
ratura slavică.

În literatura grecească găsim o carte analogă a lui
Telampus ²⁾ dar este mai dezvoltată decât Trepetnicul
nostru.

Vesselovsky în critica aceluși articol al nostru ³⁾ ne
atrăs atențiunea asupra unei alte recenzii gre-
cești, care se apropie mai mult de textele noastre. Tra-
uceră și prelucrări slavice se găsesc la Novacovici ⁴⁾
în manuscriptul slavon din sec. XIV descris de Șa-
arik ⁵⁾.

În literatura română este Trepetnicul, una din cele
mai răspândite cărți. Textul cel mai vechiu se află în
edițiunea ce s'a făcut la 1743 ⁶⁾ Nu mult după aceea re-

¹⁾ Zeitschrift für romanische Philologie ed. Groeber vol. IV pag.
5—70.

²⁾ Liber de palpitationibus, publicat de Franzius: Scriptorum
physiognomiae veteres Aldenburg 1780 pag. 449 urm.

³⁾ Archiv für slavische Philologie. V. p. 469—470.

⁴⁾ Primeri pag. 528 - 529.

⁵⁾ loc. cit. pag. 220—223.

⁶⁾ Iarcu. Bibliografia pag. 11.

găsi în trepetnicul în mai toate „Sbornicele“ noastre din secolul trecut, așa în cel de la 1779 ¹⁾ apoi în cel de la 1784 ²⁾ Tot așa îl coprinde și sbornicul Academiei de la 1799 ³⁾ și ca să isprăvim cu manuscriptele, se mai află într'unu al Bibliotecii Centrale din București de la 1823 ⁴⁾ Afară de acea s'a tipărit, atât ca o cărticică deosebită în Sibiu, (Iași?) București și Craiova cât și împreună cu Calendarul pe 140 de ani, făcând ast-fel parte din Calendarul nostru. Așa s'a tipărit la 1850, 1860, 1863, 1869 etc. Ediția din București din 1879 se numește singură „a doua-zecă și doua tipărire.“

Iată acum un exemplu după manuscriptul nostru de la 1784 :

„Vârful capului di să va clăti, dobândă vii ave, sau cu vrere lui Dumnezeu, un cucon foarte înțelept vii dobândi.

„Inchiitura capului di să va clăti, niște streini îi vor aduce dobândă.

„Părul capului di să va clăti, în oaste vii mergi și iar te vii întoarce sănătos.

„Tâmpla capului din a stânga di să va clăti, în veseliea vii mergi.

„Tâmpla capului din a dreapta di să va clăti, judecător di oameni vei eși.“ etc. și așa mai departe, toate încheeturele trupului. Aceste diferite texte și recenzii nu sânt în fond de cât variante puțin diferite u-

1) fol.

2) fol. 134-a — 139-a.

3) pag. 10—18

4) pag. 43 urm.

nuia și aceleuși prototip comun. Nu este locul aci de a urmări Trepetnicul în literatura universală. Numai atâta observăm, că se bucură până în ziua de astăzi de o mare reputațiune, mai cu seamă la popoarele orientale și la Arabi, cari atribue uu ast-fel de Trepetnic lui Abu Abdallah Gïafer el-Sadic mort la 765 în Medina¹).

Zodiile

Această parte a Calendarului, în care se tactează mai întâi despre cele 7 planete și apoi despre cele 12 zodii, are de scop de a arăta înrăurirea acestora asupra soartei omenești, dacă s'a născut omul sub stăpânirea cutărei sau cutărei planete și cutărei sau cutărei zodie.

Indată ce Astrologia a ajuns domnitoare în evul mediu, se înțelege de sineși că această credință a prins rădăcinii profunde în inima popoarelor, și până astăzi se mănține neclintită credința în legătura tainică ce există între om și stea. Noi o cunoaștem din „Alexandria“ și din „Miorița.“

Zodiile noastre corespund ast-fel „Horoscoapelor“ occidentale cu „nativitățile“ lor, sau „Rojdanicului“ slavon.

Dacă nu greșim atunci este textul din sbornicul nostru de pe la 1750, textul cel mai vechi român. În cel de la 1799 se repetă puțin schimbat. Mai mult schimbat

¹) Wuestenfeld, Geschichte der arabischen Aerzte. Goettingen 1840 p. 12 No. 42 și d'Herbelot. Bibliothèque orientale s. v. Sikir.

este apoi în „Calendar“ și mai transformat în Trepeticul cel mare, de la 1879; cu totul preschimbat în: „Zodiile și cele 7 Planete, ce face ursita omului“ București 1882. Afară de aceea a mai apărut în Râmnicul Vâlcei la 1879: „Pashalia găsită în munții Gemeni la anul 1809 de Zaharia Oltenișu, dată în tipar de Ioan Verbuncescu“ care nu este alt-ceva de cât „Zodiile“ la care s'a mai adaus și leacuri la boli, după diferite luni. De observat însă este că în manuscriptele nu se află decât prevestirile după *zodiile*, pe când „Trepeticul“ n'are din contra de cât cele după *planetele*.

Din horoscopul după starea planetelor dăm aci un exemplu scos din Calendar :

Planeta 1. Saturnus.

„Cu zodia Țapului și a Vărsătoriului de apă. Cine să nasc într'aciastă Planetă, sânt mândcitori, vicleani, lacomi, gânditori, mălcomiși, iubitori de avuție, mâniași, neîubitori de mueri, sărăcăcioși, scumpi, foarte păzitori de taină, face pre om smolit, dârz și bețiv, căutătura lui tot la pământ caută, și Planeta aciasta iaste din pământ. Dimocrat zice : că această Planetă face pre om scump Nasul lat și cărnos, în gerunche tare, în pantece slab, lesne să bolnăvesc“.

Din „Zodiile“ însuși propriu zise, comunicăm aci un exemplu după recenziunea cea mai veche, adică din manuscriptul de pe la 1750.

Luna lui Săptevri, a Caprii zodie

„De va naște fecior, va fi cinstit, și când va fi de

un an și de doi și de douăzeci, va boli rău și de nu va muri, noroc va avea la oi și la tot dobitocul, și o vită va șchiopa, și va fi umblătoriu în cale, vorovitoriu cu oamenii și va fi grijitoriu, și în luna ce s'au născut să nu mănânce carne de capră, și când va tuna să nu margă supt copaci, că va peri . . . etc. . . Liacul la boala îi este, trei grăunțe de dafinu și unt de lemnu și tămăe albă să le amestice la un loc și să ungă pe tot trupul, că să va vindeca; și să prăznuiască naștire Precistei, că i va fi într' agiutor.

„De va naști fată, va fi lungăreață în obraz. Când va fi de trii ani va boli rău . . . și noapte să nu umble pe lumină de lună, că să va speria; și dă la doi-sprăzece ani înainte să nu mănânce pești Vinere, nici să lucrează nemică, nici să mănânce de două ori, că de o mânca o vor dure-o vinile și ochii și capul . . . și liacul la boală îi este: floare de trandafir și rădăcină de bujor și tămăe albă, să le mestece la un loc și să le pisăze și să ungă pre trup, că să va vindeca și să prăznuiască naștire Precistii, că-i va sta într'agiutoriu.“

Ne ajung aceste exemple pentru a caracteriza acest „Rojdanic“ destul de înrădăcinat în credințele poporului.

Prototipul slavon se află în același manuscris din sec. XIV descris de Șafarik; un mic extract a publicat Novacovic¹⁾ Această credință în influența stelelor asupra ursitei omului, stă în strânsă legătură cu vechia astrolatrie, a cărei liagăn este Chaldeea și Babilonia,

¹⁾ loc. cit. pag. 519

unde a căpătat o dezvoltare sistematică. De aci s'a lătit peste lumea întreagă, a dat naștere la Astrologia, și „Zodiacul“ nostru nu este, decât un mic vlăstar din acel trunchiu uriaș, sub a cărui umbră s'au adăpostit mai toate popoarele în curs de atâte secole.

Biserica nu tolera însă aceste credințe și pedepsea pe toți ce credeau în zodii, sau „vrăjeau în stele.“ Așa în cap. 65 a Pravilei marelui Vasilie ¹⁾ și în : Theologia sf-ților părinți ²⁾.

Cu această am terminat descrierea repedă a cărților apocrife, ce compun Calendarnl pe 140 de ani.

Dar afară de această mai există și alte cărți și cărțile de felul acestora, cu cari ne vom ocupa acuma.

În treacăt amintim aci despre „Intâmpinările“ puse pe „Index,“ dar pe cari nu îi am putut găsi până acum, formând o carte sau o cărticică specială în literatura română. Toată lumea însă știe, cât de respândită este credința în importanța simbolică a oamenilor și lucrurilor, pe cari îi întâlnim cei d'antăi când eșim la cale. Așa d. e. este semn rău dacă întâlnim un popă, din contra e semn bun, dacă întâlnim pe un țigan ; la această credință face alusiune Iacov Mitropolitul Moldovei în cărțulia sa din 1767 ³⁾.

Dar precum am spus n'avem decât alusiuni despre credințele ce trăesc în popor, și credințele, ca atari es din cadrul cercetărilor noastre.

¹⁾ Șapte taine tipărite în Iași 1645. și Indreptarea legii de la 1652, retipărite în Chrestom. rom. I. p. 115—116 și pag. 159.

²⁾ Indreptarea legii 1652 cap. 29 pag. 746—747.

³⁾ Lambrior. Carte de citire. Iași 1882, pag.199.

CARTI DE NOROC

Pe lângă *prevestirile* ce se deduc din fenomenele naturei, mai posedăm în literatura populară și alte cărți menite a spune omului *norocul* său, după alte întâmplări sau combinațiuni, așa :

Roata lui Solomon

„Această roțiță are întru sine 80 de nume sfinte ale lui Domnului nostru Is. Hs. și ale proorocilor și ale tuturilor sfinților și a învățătorilor a sfintei biserici ai noastre, și sânt la toate, stihurile scoase; și vrând să arunci, ce vei gândi, așa încetișor cu un grăunte de grâu curat, și pă care cap va cădea dintr'acestea, acolo să cauți și va adeveri ori spre bine, ori spre rău.“

Această „Roată“ se află scrisă pe pag. 70 din manuscrisul de la 1799, după care urmează numai un fel de roțiță, fără stihurile pomenite în text; se vede că această roțiță, a rămas necompletă. Noi am numit-o *roata lui Solomon*, după analogia unei alte cărți publicate la 1839, intitulată „Carte ghicitoare a împăratului *Solomon*“¹⁾ Această carte, tradusă după una rusească tipărită la Moscva 1832, nu este alt-ceva decât asemenea o *roată a lui Soolmon*. La începutul ei, se află o foaie cu o roată însemnată cu numere de la 1—100 și la fie-care număr corespunde un răspuns din interiorul cărței. Dintre aceste numere

¹⁾ Carte Ghicitoare a împăratului Solomon. Tradusă și tipărită de acela, a căruia nume și porecle alcătuiesc suma de 28 și 29. București 1839.

No. 1—55 răspunde prin zisa unui proroc, iar restul de la No. 56 — 100 este un răspuns exprimat printr'o frază, care îndeamnă sau oprește de la întreprinderea sa, pe acela care pune întrebarea. d. e :

No. 3. Omule, vrăjmași ai tu, pâzește-te de dânșii. Pentru aceia prorocul a zis : izbăvește-mă de la vrăjmași și de la cei ce să scoală asupra mea ; așa și tu omule, grăește Domnului Dumnezăului tău și te va izbăvi pe tine Dumnezeu.

„No. 9. Crede în Dumnezeul tău cu toată inima ta, și așa te va izbăvi din necazurile tale, de aceia prorocul zice : auzi Doamne rugăciunea mea. Așa și tu omule vei dobândi ceia ce dorești.

No. 66. Nu te îndoii, ci roagă pe Domnul D-zeul tău și el va împlini toată dorința ta.

No. 75. Să apropie omule nădejdea ta, și bine va fi ție.

No. 98. Osteneală fără folos vei avea tu omule.

No. 100. Fără îndoială începî de la D-zeu, ajutor vei vedea după cererea ta, și la ceia ce tu ti-ai rugat. „

O carte cam analoagă a publicat A. G. Lesviodax la 1854 intitulată : „Roatele norocului. „

Tot sub același titlu mai pomenim aci și un fragment destul de mare, din sbornicul nostru de la 1779, căruia îi lipsește foaia întâia. Despre caracterul acestui text care coprinde 56 de răspunsuri (1—14 lipsește) nu încapă nici o îndoială, că este o *carte de ghicire, dupe o roată*, pe care erau însemnate cel puțin 56 de numere, analog cu cele citate mai sus. Comunicăm aci câte-va exemple, după acest manuscris.

„No. 16. Filip apostol zice : omule, ce ai gândit, să

te lași de acel lucru, că-ți va fi rău, și departe și în cale nu mergi, că nu-ți va fi bine și vei avea nevoi și greū.

»No. 17. Iliea prorocu zice : omule, de ce te spari, nu te teme, că te va scoate D-zeu de la oamenii cei răi, numai pre D-zeu să-ți pui toată nădejdea ta.

»No. 37. Arhanghel Mihail zice : omule, ferești-te de rău, și ce ai gândit să faci mai așteaptă, că rău îți spune.

»No. 56. Sfântul proroc zice : omule, ce vei să faci te lasi, că mult rău vei petrece.«

Ne ajung aceste puține exemple, pentru a demonstra înrudirea cea strânsă, ce există între acest manuscris și »Cartea de ghicire a împăratului Solomon.«

Rybnikoff a publicat ¹⁾ un text cam analog rusesc, sub titlul de »preziceri.«

Un alt exemplu de *oracol* se află în același manuscris intitulat :

»Arătare pentru lucrurile ce va gândi omul să facă și va cere de la Dumnezeu cu toată inima, *prin aruncare a trei oasi, pre care să cuprind acești numiri* : 6, 5, 4, 3, 2, 1, și orî cine va vre să caute pentru orî ce pricină, să'si facă cruce și să facă trei metanii, gândind în gândul său ce va pofti«. Precum se vede, un fel de oracol prin sorți.

Răspunsurile sânt aranjate aci după combinarea celor 3 numere de pe cele trei »oasi« așa d. e.

»6. 6. 6. »Au mersū stelile, iară soarile s'au întu-
necat și pe urmă s'au făcut lumină și sănin. Zice îm-

¹⁾ Pêsni vol. IV pag. 248—250.

păratul și proorocul David: mântuește-mă doamne de omul viclian. Așijdire și tu omule, te va izbăvi Dumnezeu de tot răul și va fi bine ție, că bun lucru esti gândul tău, «

» 6. 6. 2. Intinde-ți mâna ta spre săraci și te roagă lui Dumnezeu cu dreptate. Zice împăratul David: bucurați-vă în Domnul. Așijdire și tu omule te vii bucura de ce gândești. «

» 6. 5. 1. Acest lucru poți să-l scoți la cale numai cu ostinială multă, ce te roagă lui Dumnezeu cu dreptate și cu laudă, că vii avea ceea ce gândești, și ți va fi ție bine și bucuria cu bun lucru esti. «

Un oracol obicnuit la toate popoarele, cari au vre-o carte, pe cari o țin mai presus de toate cele-lalte este, de a deschide acea carte pe neașteptate, și pasagiul acela, pe care cad ochii mai întâiu, acela este răspunsul la gândul cu care s'a deschis cartea. La Grecii era Homer, la Romani, Virgiliu, la popoarele creștine Biblia, cartea, care se deșchide și care ține locul » oracolului, « « 1)

Dar pe lângă deschiderea simplă cu mâna, se mai deschide acea carte cu *o sula* sau cu *un ac*, și unde nimeria sula, acolo era și răspunsul.

Noi posedăm în biblioteca noastră o mică cărticică fără locul și anul de tipar, dar după caracterul literelor desigur din secolul trecut, făcută într'un mod foarte

1) v. P. Cassel loc. cit. pag. 274; Wuttke, Deutscher Volksaberglaube ed. 2-a Berlin 1869 p. 127 § 349.

ibace. Este o cărticică mică în 64° intitulată » A norocului și a nenorocului Oglindă pentru răsfațul iubirilor de petrecanie, tălmăcită după limba *francozească* părită acuma. »

Acest pretins original francez, este desigur un original *fictiv*; căci această cărticică e concepută și făcută de un meșter în limba română. Introducerea rimată ne pune scopul acestei cărticele :

» Așteptând norocul
în toate zilele,
el vine ca rațul
dea îndărătile.
Iară nenorocul
se culcă și scoală
cu noi în tot ceasul,
o rujină goală.
Vremea rea aduce
prea multe cu sine
greutăți necazuri
de partea de bine.
Singură nădejdea
'ți mai dă picioare
ca să mai ispitești
cale viitoare.
Așa dar deschideți
cu putere mică,
această de noroc
crudă cărticică.
Să vedeți ce noroc
vă făgăduiește,

după întâmplare
 ce noroc găceaște ?
*Deșchideți cu sula
 saū măcar cu acul
 unde va nimeri
 ca peatecul sacul.
 Acolo se cetiți
 slova carea vine
 și vă va arăta
 un rău saū un bine.*“

Răspunsurile ce urmează, sânt aranjate după alfabet, ast-fel ca fie-care pagină coprinde toate răspunsurile ce încep cu aceeași literă și toate rândurile de pe aceeași psgină, staū în legătură între dănsese. d. e. :

Zănele purta
 Zămislirea ta.
 Zodia purtând
 Zisu'ti aū ursând :
 Zestri mari bogate
 Zile 'ndelungate.
 Zămislirea bună
 Zilelor cunună,
 Zic ursitorile :
 Zile ca florile,
 Zic să 'ți înflorească
 Zestriile să 'ți crească.
 Zâna zice.“

Ne ajunge acest esemplu și trecem la : Vechiul și noul pentru tot deauna ghicitor după Martin Zadeca

tâlmăcit de acela, a cărui nume și porecle alcătuește următoarele numere: (811) (565) (349)! „tipărit în orașul lumii“ la 1836. O carte foarte voluminoasă, tradusă după una rusească, tipărită la Moscva 1805. Apoi pomenim, Ghicire prin lucrare filosofică și astrologică ... tradusă de A. G. L. (esviodox) București 1861, după literile alfabetului, socotite ca numere, împreună cu deslegări depre tăblițe cu 20 numere. Mai este apoi: „Ghicirea cu cărțile tradusă din limba rusească de 28—29.“ Bucuresci 1842.

Altă carte este: „Oracolul modern, sau Cartea viitorului, care spune fie-căruia ce i se va întâmpla“ Buc. 1876, mai mult sau mai puțin identică cu următoarea: „Cartea Norocului sau gura viitorului. Carte ce spune fie-căruia ce are să i se întâmple.“ Bucur. 1878, care coprinde 90 de întrebări, și la fie-care întrebare sânt câte 15 răspunsuri. Atât această carte, cât și „Ghicatorul secului frumos sau Norocul în Casă.“ București 1870“ sânt traduceri după originale franceze; și aci aranjarea este mai aceeași ca în cartea precedentă.

Mai pomenim în sfârșit un oracol, care, stă în strânsă legătură cu obiceiurile de anu nou, și adică: *Biletele de plăcintă*, în cari se învălește plăcinta de anu nou, și după mâncare se taie hârtia aceea, în biletele din cari se compune, și fie-care trage câte un bilet, pe care se află scris un fel de oracol pentru noul an ce începe, sau o caraterizare ironică, ce se aplică aceluia ce trage biletul. Aceste bilete se schimbă din an în an, ba chiar în același an circulă diferite texte. Pe lângă unele bilete stereotipe, mai coprinde și alte deosebite; ori cine știe să rimeze sau crede că știe să rimeze, gă-

sește aci locul cel nimerit de publicare, căci fie-care bilet cată să fie rimat; cel mai scurt este de 2 rânduri. Dăm aci câte-va exemple după biletele din anul acesta :

» Fericirea îți va face partea sa pe viitor
De te vei lăsa de lene și vei fi mai muncitor. «

» Anul nou să-ți dea ție
Noroc mult și bucurie. «

» Ai sufletul de geanabet,
Ești înbrăcat ca un ciapcăn
Și ai pretenții get beget
Să te fălești că ești Român «

» Când te ții de sărăcie
Lasă-te de fudulie. «

» Iar prostul cel mai prost
E cel ce are rost

Când spune la prostii,
Și la gogomâni. «

» Unde te duci și unde te întorci,
Toate pungile le storci. «

» Amice sau amică, în anul viitor
Pe capu-ți fericirea se va opri din sbor. «

» Ai de soață calicia
Și de mireasă prostia «

» Că te-i însura băete, soață stăpân'o să-ți fie.
Fiind-că zestre mare cauți, iar nu o bună soție. «

» De vei să fi prea fericit
Nu fi atât de cumplit;

Fă bine celor ce'n lipsă sânt,
Căci cine ajută nenorocirea

Căștigă'n ceruri fericirea
Și nemurirea jos pe pământ. «

Afară de acestea mai pomenim „Curioznică și înscurtă arătare celor ce iubesc a cerca vrednice învățături din **Fiziognomie**, tălmăcită dupe limba nemțească în cea rusească, cum și pe limba aciastă moldovenească de popa Mihaï *Strilbețchi* Exarh din Mitropolia Iașului 1785^c.

Această carte stă asemenea în legătură cu cărțile de oracol, sus analizate. Dar are de scop de a cunoaște firea omenească, nu după întâmplări esterne, ci chiar după forma ce au încheeturile și membrele trupului.

Numai un exemplu care deslușește coprinsul acestei cărți :

„Pentru metoposcopie sau liniile ce sânt pe frunte :

1) Cuvântu metoposcopie ăaste așezatū din cuvintele ceale grecești metopon (lobū) sau frunte și (scopia) socotință și însemnează fruntea, ținerea minții, osebitū găsinđu-să leniile pe frunte.

2) Obicīnuite sântū leniū pe frunte, patru lungi de la tâmpla cea dintăi până la tâmpla stângă, și trei pe deasupra fiește căruia ochiū și între sprânceane, sau una pe deasupra nasului.

3) Cea deasupra și lungă lenie a lui Jupiterū ; al treilea lenie, care ăaste obicīnuitū tocma la mijloculū frunții, ăaste a lui Mars^c etc. și așa mai departe pentru cele alte 4 planete.

5) De vor fi aceaste leniū lungi dreapte, nerupte, nici pișcate, nici smintite cu vre-o pleamă, sau cu negelū ; însemnează eale plecatū la ceale următoare lucruri, și norociri la oameni ca aceștie și la lucrurile lorū.

12) Luna : arată călătorie pe apă și pe uscatū, îndemnare, tocmială cu vinū, și cu beare, solī, ohotnicī,

gazde, oameni proști, vestitori și mueri, așijderea și văduve⁶ etc. Ast-fel, se descrie caracterul omului în cele 42 de capitole, care sânt împărțite apoi în paragrafe deosebite, după fie-care semn ce se observă pe fie care membru.

Așa avem deci în această „Fiziognomie“ și o **Hiro-mantie** și o **Frenologie** și în fine toate acele cărți și cărticele mantice, ce trăesc și ca niște cărți deosebite. „Hiromandia sau ghicirea pe palmă“, s'a tradus dintr'o carte nemțească din anul 1799 și s'a tipărit la 1836 ed. 2-a 1856. „Fizionomia“ Mai conține apoi și esplicare anoitelor pe unghie, tipărite foarte des, afară de aceea, la un loc cu Trepetnicul. Apoi urmează în „Fiziognomia“ înșirarea semnelor ce se arată înaintea morții și dacă bolnavul se va vindeca sau nu. Acest capitol face deja parte din doftorii unde vom reveni asupra lui.

Cărți de visuri

Din anticitate încă se considera visul, ce se arată omului în tăcerea nopții, ca o proorocie tainică, prin care se vestește omului ceea ce i se va întâmpla. Biblia deja coprinde mai multe visuri profetice. Valerius Maximus a cules o sumă de visuri, de la Greci și Latini. La Grecii s'au născut de timpuriu tălcuitori și prin urmare „cărți de visuri“. Artemidor a scris cea mai veche „carte de visuri“ sub titlul de : „Oneirocritica“¹⁾ care s'a tradus de nenumărate ori în mai toate limbile Europei, care s'a prefăcut și s'a preschimbat și a dat

¹⁾ ed. Reiff 2 voll. Leipzig 1806.

naștere direct sau indirect la cărțile de visuri, răspândite prin toată Europa.

Noi trecem peste această literatură și peste încercările multiple, ce s'aun făcut de a esplica visurile în diferitele moduri filosofice, teosofice și mantice și ne mărginim la cărțile de visuri române.

Lesviodax, care are pentru această întreagă parte a literaturii populare, aceeași valoare, ca Antón Pann pentru literatura estetică și etică, începe și aci șirul cărților române, căci el traduce și publică cel d'antâi „Tălcuirea visurilor“ la 1836, care se repetă la 1845. 1847 cu chipuri etc. apoi mai mult sau mai puțin schimbată, 1853-1858 1866 etc. Tălcuirea visurilor s'a tradus după o carte rusească tipărita la Moscova 1805.

Altă carte de visuri este aceea atribuită lui : Aegidius călugărul, care s'a tradus din limba „egipteană“ și s'a tipărit în Galați la 1875.

„Tălcuirea viselor“ după Marie Anna Lenormand este titlul unei alte cărți ed. 3-a București 1876. La Craiova s'a tipărit 1880 o carte de visuri și la 1880 în București : „cartea de vise perso-egipteană.“ „Cheia viselor“ ce s'a publicat în Galați, compilată „după 3 autori francezi“ de T. N. se deosibește printr'aceea de toate cele alte cărți de vise, că s'a mai adăugat și numerele de loterie.

Insfârșit mai pomenim „Carte de visuri cu un adăug de esplicarea Planetelor“, sau „Esplicațiunii asupra viselor traduse după mai mulți autori“. București 1881

La 1877 s'a mai publicat o carte de visuri alătura cu un *Calendar* intitulat „Calendarul pentru esplicarea viselor“ care Calendar mai conține „Pentru fisi-

ognomie“ apoi „Oroscopie“ sau zodiile „Trepetnicul“ și „zilele fericite și nefericite.“

Maî toate aceste cărți de visuri sânt aranjate în mod alfabetic. Iată aci câte-va exemple din aceste nuliități fan tastice :

Maî întâiu unele din „Tâlcuirea visurilor“ de la 1836 și apoi din acel al lui Aegidius : tradus din limba egipteană.

„Adunare de nuntă de veî visa că faci, însemnează vre o zăticnire, sau că veî pierde un bun și adevărat prietin.

Albine zburând asupră-ți de veî visa, însemnează biruință asupra vrăjmașului.

Anteriu de veî vedea în vis, însemnează statornicia muerii.

Arme de veî visa că ai, însemnează cinste.

Busioc de veî visa că rupi, arată vre o prefacere.

Capete doă de veî visa că ai, te arată că ești om cu bune purtări.

Coarne de te veî visa că ai, însemnează îndrăzneală.

Nasul pierzându-l de te veî visa, însemnează pagubă“ etc.

„*Ac* de veî visa că primești present, însemnează grijă în afaceri de inimă

Albie visând : veî priimi o visită neplăcută.

Albine văzând în vis însemnează : afaceri bune.

Amanet visând că primești : cliromonie“ etc.

Cărți de visuri manuscrise n'am găsit până acuma.

DOFTORII

Pe lângă căutarea *norocului* mai interesa pe omul de a 'și căuta *sănătatea*, fie că vedea el cauza boalei în duhuri necurate, fie că considera neorânduiala în amestecul celor patru stihii fundamentale ca o cauză a boalei, în orî ce caz, căuta a se tămădui prin puterile băinele lecuitoare, ce se află în natură.

Nu este locul aci a face istoria medicinei populare și de a căuta „materia medica“ a poporului ; noi nemărginim a constata că, întocmai precum se află ast-fel de cărți de doftorie la toate popoarele, tot ast-fel posedăm și noi o sumă de manuscripte și cărți de doftorii populare.

Textul cel mai vechi se află într'un Calendar manuscript din Biblioteca Centrală din București scris la 1784 care e tradus din *rusește*. ¹⁾ Acest Calendar conține 110 rețete, 18 doftorii de cai, 7 rețete de „Verniesuri“ și alte de tot felul, adică de cleșuri, vut-ece, de purice, stupi și pavlid sau povidlă din vișine.

¹⁾ Manuscript No. 19.

Noi avem deci aci și doftoriî și o carte de bucate. În treacă observăm că posedăm noi o carte de bucate română scrisă la 1749 din care dăm extracte în »Chrestomatia«. Aproape contimporane cu acest calendar sânt apoi »Doftoriile« din sbornicul nostru din 1784, cari însă nu sânt toate de o mână, ci unele mai vechi, altele mai noi.

Al treilea manuscript este acel al d-lui Ar. Densușianu, din care am citat până acuma mai multe colinde și care este de pe la începutul secolului nostru.

Manuscriptul Academiei de la 1799 conține¹⁾ asemenea o sumă însemnată de doftoriî.

Aceste doftoriî conținute în manuscripte, sânt în cea mai mare parte leacuri terapeutice și taumaturgice; sânt adesea și leacuri însoțite de ceremonii simbolice și staî ast-fel în legătură cu descântecele și cu literatura populară religioasă. Numai una sau două exemple spre caracterizare, scoase din manuscriptul acesta din urmă, care este cel mai bogat în ast-fel de doftoriî.

De buba vânăta.

»Postav roș să-larzî, să-l faci scrum, și să puî miere și albușî de ouă, și le amestecă toate la un loc și pune la bubă.«

De durere de mijloc ²⁾

»Să cauți untură de șarpe galben și să amesteci cu rachiū și să ungă rachiul acela pe lângă foc, până de nooă ori.«

¹⁾ pag. 51—69

²⁾ p. 59

De orbiciune. ¹⁾

„Să 'și rază unghiile acel bolnav și să le pue, adică unghiile într'o lingură, și cu țăță de fată să bage în ochi.“

De tălnitură ²⁾

Hier de găsit, să-l arzi în foc și să pui apă într'un vas și să bagî herul arsū, și trei cărbunî vii în apă neincepută, și să guste acel bolnav de trei ori, și să se spele pe trup; și apă ce va mai rămănea, să o lepede pe un drum, că 'i va trece.“

De acea bubă.

„Să sapi o burueană ce se chiamă avrămeasă și să o pisăzi, și să o facă turtă și să o pue în doao sau trei rânduri.“

Se mai află și doftorii „pentru indrăcit“, și „pentru furi, ce-ți vei bănui de dânsii“ etc.

Se înțelege că mai sânt și alte doftorii populare d. e :

De durere de cap ³⁾

„Frunză de pelin alb, să-l opărești cu oțăt undezat(?) și leagă la cap.“

Iar de tusă ⁴⁾

„Gutuî și zăhar și piperū să bea fiert cu vin cald.“

¹⁾ p. 66

²⁾ ibid.

³⁾ pag. 60.

⁴⁾ pag. 59.

De tusă.

„Rădăcină de căpșună cu frunză, să o fierbi cu vin într'o ulcea nouă de o jumătate oca vin, și să bea pe nemâncate și dimineața și seara.“

Ba ce e mai mult, între doftorii se numără și întrebarea :

„Pentru bolnav, muri-va au trăi-va? ³⁾ la care se răspunde în modul următoriu :

„Să mergi către dânsul și să zici așa : Doamne, Dumnezeuul nostru! mers-ai în Cana Galiliea și ai făcut apa vin, și minune ai arătat de bolnav cu Lazăr ; arată și acum cu acest rob, trăi-va ori muri-va; și socotești, de să va întoarce spre dreapta va trăi, iar de de să va întoarce spre stângă va muri.“

Alta pentru bolnav

„Să eî puținel aluat, să atingi pă trup pă la subțiorî și pă inimă pă la bolnav, apoi să-l arunci la un câine și de-l va mânca nu va muri, iar de nu-l va mânca va muri.“

Noi am comunicat acest din urmă mod de a cunoaște, dacă bolnavul va trăi sau va muri, fiind că se regăsește în „Fiziognomia“ tratată mai sus, cu singura deosebire că în acesta se freacă *fruntea* bolnavului, iar nu subțiorîi său inima. Ast-fel avem același prognostic, ajuns în literatura română prin două căi deosebite : unul prin traducerea unui original german, prin intermediar rusesc, și altul de sigur de proveniența slavă de sud. Fără îndoială corespund „Doftoriile“ noastre mai mult sau mai puțin „Licebnicilor“ slavice, cari au

ost de timpuriu traduse în limba română, împreună cu cele alte părți apocrife ale sbornicelor slavone, cu care se află mai tot de auna împreunate. Novacovică a publicat extracte din diferite lecebnice slavone. ¹⁾

Ajungând la noi, tocmai această parte a fost mai mult modificată, căci fie-care copist a mai adăugat rezultatele pretinselor experiențe ale cunoscuților și prietinelor săi, și de aci se explică asemenea, diversitatea cea mare între diferitele texte, și mulțimea leacurilor recomandate pentru una și aceeași boală.

Interesant ar fi, de a strânge toate aceste texte la un loc, a le studia într'un mod comparativ și a le reduce întru cât se poate, la prototipele slavone sau occidentale și în sfârșit la cele grecești medicale, eșite din școlile lui Hipocrat și Galen.

Din manuscriptul nostru de la 1784 comunicăm aici o singură doftorie, importantă printr'aceea, că ne arată cum că a intrat în popor legenda despre somnul cel lung al lui Avemeleh, studiat de noi mai sus.

Omul ce nu poati dormi. ²⁾

„Să scrii într'o cărămidă vechi, de la biserică, de unde se închină preotul, și să scrii aceste cuvinte: Sfântul Dumnezeu! cel ce ai dat somnul lui Adam în raî, și lui Avemeileh la Parminon 70 ani, și celor trei cuconî, ce au adormit 370 ani, fă somnu, doamni, și cu acestu omu. Și cărămida să o pui la căpătâi.”

Dar noi mai posedăm afară de manuscripte încă și edi-

¹⁾ Primeri etc. pag. 504—510

²⁾ fol. 192-a-b.

țiuni tipărite de doftorii, dintre cari cea mai veche este cea intitulată »Invățătură pentru multe meșteșuguri, tradusă din leșește de către Gavril *Vinețchi* și tipărită la 1806.« Cât de mare preț s'a pus pe aceste »Invățături« ne dovedește faptul că posedăm noi o copie *manuscriptă* ce s'a făcut la 1816 *după tipar*. A doua edițiune amplificată s'a făcut la 1824. Aceste învățături nu sânt însă toate relative la boale, ci sânt și învățături de economia casnică, învățături pentru boale la cai etc. și se apropie ast-fel oareși-cum de caracterul compilațiunei din Calendarul manuscris de la 1784. Doftorii pentru om sânt în special numerile 45—93 ediția 1-a și No. 52—102 ed. 2-a; numerile precedente și cele ce le urmează sânt, precum să numesc în calendare, : »curioznice aflări« privitoare la economia casei.

Iată câte-va exemple :

»No. 46. Pentru arsuri sau brâncă.

Să ții săpun și inimă de rădiche, să freci locul cel bolnav.

»Să ții sânge de epure și rachiu, să ungi locu cel bolnav.

»Muștar alb, pisat mărunt cu lapte dulce, să speli locul acela.«

»No. 48 Pentru durere de ochi.

»Să ții de la spițarie zeamă de helidonia, adică bu-rueana rândurelii și cu zeama aceea să speli ochii.

»Chiagă de edă să'lă beți și cu zeamă de Tildonie, să te ungi pă lângă gât.

»Chiag de edă să'lă pui pă foc, și să șazi cu ochii să te aburești.

» Să pisezi ceapă, să amesteci cu miere, să pică în ochi.
 » Să pisezi pelin și să faci blastor și noaptea să pui la ochi.

» Coaje de pepene galben, să-l pisezi să pui la tâmpă, și puind pă o cârpă să pui la ochi. «

» 54. Pentru durere de cap.

» Rută cu unt de rozmarin, să ia și să pisezi, să amesteci cu oțet, să faci blastor, să pui la cap.

» Năramză să tai ca talerul și să pui cafea pisată pe deasupra, și să faci trei blastori : 2 să pui la tâmpă și una la frunte și vei vedea folos.

» Iar negăsind năramză să faci de gulie și cu cafea.

» Albuș de ou cu lapte de fâmeae și unt de lemn, să pui la frunte.

» Rumiianec adică mușătelu de la spițarie, să-l fierbi, să oblojești capul. «

Din spuner pentru economia casnică mai dăm și aci câte-va exemple, pentru caracterizarea lor.

» 105 Pentru vin să nu să strice și de se va strica poate ca să-l dreagă.

» Limpezeala vinului, cându vei vrea să-l limpezești, să ia o cinzeacă de oțet de vin și să-l arunci în butie și să va limpezi vinul.

» Să ia șoa de la cal asudată, ori pătura de subt șă, numai să fie asudată, încă fiind caldă să o pui pă vrana buții, și să va limpezi vinul.

149. Pentru oi sau vite mărunte să nu le strice lupu.

» Să ia carne de lup, s'o moie în apă și cu acea apă o dată sau de doao ori să speli vitele la gât și la spinare. *Acest secret s'au cercat de un filosof de la Dania.* « etc.

Tot de același calibru, însă diferit oareș-cum în privința doftoriilor este cartea: „Dohtor de casă, culese din mai multe cărți, pentru folosul obștesc de un iubitor de binele omenirii, tipărit la 1846.“ Precum zice însuși autorul:

„Că cele ce sânt scrise aice, nu sânt adunate duprin gura babelor -- de și ele o să-și cunoască multe burueni de ale lor — ci sânt culese și alese duprin cărți dohtoricești, cunoscute de bune și cercate de mai mulți pătimași cu folos.“

Dohtoriile de aci sânt asemenea și „pentru lucruri din casă,“ „pentru vinuri,“ „pentru cai“ etc

Dohtorii de tot felul s'au publicat în „Septămâna 1)“ a căror valoare științifică este aceeași, ca a doftoriilor cercetate până acuma.

„Medicina practică“ a lui Dionisie Piru Tesalianul, tradusă românește de D. Cornea 2) conține în vol. II o sumă de rețete și dohtorii, cari se aseamănă cu cele usitate până azi de popor.

În sfârșit mai pomenim: „Calendarul descântecelor, coprinzând descântece pentru toate boalele interne, răni, umflături, bube, scrinteli: o mulțime de mijloace pentru economia casnică, relativ la boalele vitelor, la semănături etc. Buc. 1882.“ Limba în care sânt scrise dohtoriile din acest calendar, este departe de a fi populară, și materia medică, este puțin estetică; și ast-fel pierde o parte din importanța ce au aceste cărți de medicină populară; căci afară de im-

1) Foaea sătească editată de C. Negruțți. Iași 1854.

2) Iași 1849.

portanța lor, ca niște cărți populare, ele mai sânt importante și prin mulțimea numirilor române de plante ce conține.

Pe scoarța sbornicului nostru de la 1779 se află în sfârșit fragmentul unei doftorii, care se regăsește puțin schimbată în „Dohtorul de casă“ de la 1846, și cu această doftorie, încheeăm capitolul doftoriilor.

Rețetă sufletească

„Să mai adăogăm aci și următoarea rățetă, rânduită de dohtorul spiritual, tămăduitoare pentru toată patima sufletească.

„Să ia pătimașul de la spițăria Atotțiitorul: credință, răbdare, frică și nădejde și să le piseze pe toate acestea în pioa supunerii, să le cearnă cu sita conștiinței, să le fiarbă în vasul uitării, să le mestice cu lingura chibzuirii, să le strecoare prin pânza rezonului, să le soarbă cu paharul mulțumirii.

„Pe urmă să-și aștearnă salteaoa virtuții cu cearceaful moralului, și să se acopere cu plapoma zmereniei, având perina prevăzului; și după ce va scoate nădușala răului prin nevoie, să se șteargă cu șervetul liniștirii, și apoi să se îmbrace cu hainele buneii viețuirii, și va fi sănătos.“

CONCLUȘIUNE. BASME

Precum se revarsă toate râurile într'un ocean mare, care le înghite pe toate, și se hrănește din toate, așa se revarsă și toate râurile fantaziei populare într'un singur ocean mare, în *basmele*, în cari se concentrează tot ce am studiat până acuma; și ast-tel formează basmele conclusiunea naturală a acestei cărți. Printr'acest mod de a vedea ne deosebim noi, de toți scrutatorii moderni, cari s'aũ ocupat cu cercetarea profundă a basmelor.

Teoriile principale în privința originii basmelor, sânt două: una teoria *mitologică* reprezentată prin Grimm și scoala lui, și cea-l'altă teoria *migrațiunei* reprezentată prin Benfey. Cel d'ântăiũ vede în basmele, remășițele mitologiei antice a fie-cărui popor și ast-fel figurile din basme nu sânt alt-ceva, decât zei traves-tiți, și la urma urmelor fenomene personificate ale naturei. Din acest punct de vedere, sânt basmele de o

igine mult mai veche, decât creștinismul, și asemă-
rea ce există între basmele diferitelor popoare, se
explică prin *identitatea* de idei mitologice, ce se admite
de către școala mitologică la toate popoarele indo-ger-
manice; ceea-ce a rămas însă până astăzi *nedovedit*.

Benfey explică din potrivă, atât originea cât și ase-
mănarea basmelor între dânsele, prin *migrațiune*; căci
susține că au venit din India în Europa *abia pe la*
colul al X al erei noastre, împreună cu celealte cărți
populare, pomenite de noi în partea întâia.

Noi din parte-ne înclinăm spre teoria *migrațiunii*,
dovedită până la evidență, pentru o parte însemnată
literaturei populare moderne. Nu admitem însă ter-
menul pus de Benfey și nici nu credem că au venit
în forma de *basme*, ci noi voim să dovedim, că *o*
parte din basmele actuale, dacă nu cea mai mare
parte, s'au dezvoltat din romane și povestiri, pe cari po-
porul cu încetul le-a schimbat în *basme*, înzestrând pe
eroii acelor povestiri, cu trăsuri fantastice și cu facul-
tăți supranaturele luate, sau din credințele vechi, sau
în cercurile literaturii *apocrife și romantice*.

Greutatea cea mai mare în cercetarea analitică a
basmelor constă întru aceea, de a recunoaște pătura
mitologică, ce se presupune ca baza sau cel puțin ca
cauză principală a transformării lor. Aci păcătuiește
școala mitologică, care vede în toate numai *mitologie*,
de când cercetarea istorică ne arată, că cea mai mare
parte din aceste elemente pretinse *mitologice*, și prin
urmare foarte *vechi*, sânt din contra, de origine *lite-*
rară, și prin urmare relativ foarte *noi*.

În cursul cercetărilor noastre, nu o dată am

atras atențiunea asupra acestui punct, arătând des originea cutărui basm, izvorul cutării figurii sau element din basme și credem de ajuns reamintirea acestor observațiuni, pentru a recunoaște *originea literară a unei sume de elemente constitutive ale basmelor.*

De altă parte asemănarea cea mare și une-orî *identitatea* ce există între basmele tuturor popoarelor, ne dovedește că și *fondul acestor basme*, departe de a fi din timpurile preistorice, mitologice, este din contra asemenea mult mai *modern*. Căci cu cât un element comun popoarelor indo-germane este mai vechi, cu atâta mai mult s'a schimbat și s'a modificat într'un mod așa de radical, în cât înrudirea sa la acele popoare a trebuit să fie *descoperită* în urma de cercetări profunde, cum ni-o arată bunioară *limbistica*. Abia după atâtea secole de cercetări, adeseorî curioase, asupra relațiunei limbilor între dânsele a reușit Bopp în secolul nostru, să dovedească, că toate limbile Europei stau în strânsă legătură cu unele limbi orientale, și că toate sânt fiicele uneia și aceleași limbi primitive.

La basme din contra, întocmai *ca la povești, istorioare și snoave*, ne ajunge citirea lor în diferite literatură pentru a le recunoaște imediat, cu deosebirea numai, că aci sânt într'o haină română, acolo într'o haină germană, dincolo într'una franceză și așa mai departe. De sineși deci ni se impune concluziunea, că și basmele în cea ce privește fondul lor nu poate să fie de cât din *aceeași epocă* ca și poveștile, istorioarele și novelele, și nici de cum de o anticitate așa de mare, sau chiar dintr'o epocă mitică.

Dacă dovedim deci pentru unele basme originea no-

velistică a fondului lor, atunci se esplică și asemănarea lor la diferite popoare; căci, în același mod precum au ajuns cele-l'alte povești din gură în gură și din literatură în literatură, tot în același mod și mai în aceeași vreme au venit și acele povești, care erau mai potrivite cu dispozițiunea fantastică a poporului.

De aceea se aseamănă și *fondul* basmelor, numai haina le deosibește. Această haină însăși nu este altceva de cât o țesătură compusă din diferite elemente literare, ce au venit din diferite părți, de au înrăurit asupra fantaziei poporului. Limba de altă parte cu idiotismele și cu particularitățile ei, săvârșește apoi actul de asimilare.

Cercetând basmele din acest punct de vedere, vedem, că acea asemănare este o asemănare concentrică, adică luând de exemplu un basm român, vedem că se aseamănă mai mult, cu acel al popoarelor învecinate, cu cari stă poporul nostru într'un vecinic schimb mutual, și că acea asemănare scade cu atât mai mult, cu cât înaintăm la poporele mai depărtate.

Noi ne mărginim deci aci a căuta la unu sau la două exemple din literatura noastră română originea literară a fondului lor.

Înainte însă de a intra în cercetarea basmelor să aruncăm o scurtă privire asupra literaturii respective române.

Colecțiunea cea mai veche de basme române este aceea, pe care au publicat-o frații Schott ¹⁾ în traduc-

¹⁾ Arthur und Albert Schott: Walachische Maehrechen. Stuttgart und Tübingen 1845.

țiune germană. Culegătorii au însoțit această colecțiune cu observări mitologice, analoage cu acele ale scoalei Grimm.

Cel d'ântâiū care a publicat un basm român este N. Filimon, autorul romanului cultural „Ciocoi vechi și noi.” Basmul său intitulat „omul de piatră” s'a publicat în „Țăranul Român” redactat de I. Ionescu. Printr'aceasta a dat impuls d-lui P. Ispirescu, vestitului și smeritului nostru „culegător tipograf” de a publica în același ziar 2 — 3 basme, editate apoi ca o broșură deosebită Bucur. 1862. La 1872 apăru apoi vol. I din „Legende și basmele Românilor,” ale aceluiași, și la 1876 Fasc. I-II al volumului al doilea. În sfârșit a publicat acuma la 1882 un volum respectabil de basme române¹⁾ format din basme editate și de tot pe atâta basme inedite.

Sub influența primei broșuri a d-lui Ispirescu a cules d. I. C. Fundescu o sumă de basme, împreună cu snoave și ghicitori, și le-a publicat pentru prima oară la 1867, edițiunea a doua adăogită s'a făcut la 1870 și a treia la 1873. Teodor M. *Arsenie* a făcut de asemenea o colecțiune de „basmе sau istorii populare” vol. I ed. a doua, București 1874 vol. II Turnu-Măgurele 1874. Afară de aceasta s'au mai publicat basme în calendare, prelucrate mai cu seamă de N. D. Popescu, așa la 1874, 76, 77, 78, 80, și un calendar deosebit la 1877. Cu o dibăcie oare care a tradus L. Wolff mai multe basme germane în limba română, ceea ce pomenim aci însă numai în treacăt.

¹⁾ V. Revista Ist. Arh. și Filologie I, 1882 pag. 238—239.

Basme moldovene în graiul cel mai plastic popular a cules și a publicat Creanga; nu mai puțin poetice și frumoase sânt cele de I. Slaviçi; basmul Zina Zorilor este unul din cele mai frumos povestite basme române. Basme au mai fost publicate în diferite ziare periodice.

Afară de aceste basme prosaice mai avem în literatura română și câte-va basme versificate și adică: „Arghir și Elena“ un basm ungiuresc, versificat de I. Barac și tipărit pentru întâia dată la 1800 și de atunci cel puțin de 15 ori, dacă nu mai mult, și a ajuns o adevărată carte populară citită și recită de popor. Originea ungiurească a acestui basm se afirmă prin aserțiunea lui Asboth¹⁾ cum că este unul din basmele cele mai populare din Ungaria.

Al doilea basm este: „Povestea povestelor“ de Stamatî, publicată mai întâiu deosebî Iași 1843 și apoi cu titlul: „Ciubăr vodă“ în Musa românească.²⁾ Insfârșit mai pomenim basmul: „Fata fără trup“ versificat de d. Ronetti Roman în poema sa Radu³⁾. Basmul însuși e luat din cartea lui Kunisch⁴⁾, care a publicat în traducere germană, două basme inedite române, fără de a indica izvorul de unde le a luat. Amândouă însă au reintrat în literatura română, căci unul este „Fata fără trup“ și cel -l'alt „Fata în grădina de aur“⁵⁾ a inspirat, d-lui Eminescu poema sa „Luceafărul“

1) O. Asboth în: Archiv für slav. Philol. vol. IV pag. 625 No. 1.

2) C. Stamatî, Musa românească I. Iași 1863 pag. 72—143.

3) R. Roman: Radu. Bucur 1878 p. 23—27.

4) R. Kunisch. Bukarest und Stambul Berlin 1861 p. 194—203.

5) Pag. 180—193.

Intocmai precum am observat-o la cântecele populare, tot așa ar trebui culese și aci toate variantele unuia și aceluiaș basm, din aceste colecțiuni.

Iată acuma povestea „Hoțu împăratul” din colecțiunea d-lui Ispirescu ¹⁾ Acest basm nu este alt-ceva de cât străvechea poveste egipteană, comunicată de Herodot²⁾

Iată în scurt povestea egipteană, după Herodot: „Rhampsinit puse de i se zidi o hazna împărătească; meșterul lăsă o peatră necimentată care se învărtea în jurul ei, și spuse fiilor săi cu limbă de moarte, că de acolo vor putea lua câți bani vor voi. Copii se folosiră de povața tatălui lor. Împăratul însă, simțind că îi lipsesc banii și văzând zidul neatins, nu putea să își explice lucrul și puse curse ca să prinză pe hoți. Din cei doi frați, cari furați, a fost unul prins, și ca să nu se recunoască, puse pe cel alt de-î tăia capul. Ca să descopere pe hoț, atârână împăratul trupul mortului la vederea tuturor; muma sa dojenea pe cel alt frate, că îl va spune împăratului, dacă nu va aduce trupul fratelui său. Prefăcându-se că îi scapă vinul din butoaie tocmai înaintea străjerilor ce păzeau trupul, îi îmbătă, fură mortul și tăia jumătatea barbei fie-cărui străjer. Împăratul puse apoi pe fata sa într'un cort pe piață, și spuse că or cine va veni la dansa să îl priimească, dar numai, cu condițiunea să-i povestească hoția cea mai mare ce a făcut. Hoțul vine și dansul și-i povestește toate isprăvile sale, dar când voi ea să îl apuce, lăsă el în mâna ei, mâna fratelui său celui mort, pe care o adusesese el cu sine.

¹⁾ No. XXXIV pag. 356—379.

²⁾ II c. 121.

mpăratul văzând atâta viclenie, făgădui hoțului erere și bună primire, dacă se va arăta înaintea lui, dacă veni, îi mai dede și fiica sa în căsătorie.“

Această poveste a lui Herodot intră în literatura europeană abia în evul mediu, prin mijlocirea lui „Synypa“ care în una din prelucrările sale (în cea franceză) conține și această poveste. Precum crede Landau ¹⁾ a ajuns în această colecțiune, prin comunicare în gură în gură, de oare-ce cunoștința limbei și literaturii grecești nu era pe atunci răspândită în Europa. De timpuriu a ajuns apoi *novelă* italiană, localizată în Italia, așa în Pecorone al lui Ser Giovanne ²⁾ a Bandello etc. Și Boccaccio vestitul novelist cunoaște și introduce aceeași poveste, însă cam schimbată, în Decamerone, ³⁾ tot așa a devenit baza unui roman francez vechiu, localizat în Franța.

Din novelele aceste, s'a născut fără îndoială șirul întreg de basme, din care unu este basmul nostru românesc. Așa la Italiani, la Norvegieni, la Germani, Ruși etc. precum se vede apriat din anotațiunile lui Grimm a basmul german și ale lui Afanasiev la cele rusești din colecțiunile lor. La noi s'a mai amplificat și s'a mai dezvoltat acest basm, combinându-se cu elemente luate din alte basme. Acest fenomen de contopire și de amalgamare, a două și mai multor basme într'unu singur, este prea cunoscut, pentru a'l mai demonstra aci.

¹⁾ M. Landau, Quellen des Decamerone, Wien, 1869 pag. 24.

²⁾ Giorn. IX Nov. 1.

³⁾ Giorn IV Nov. 2

Trecem acum la un al doilea basm, studiat de noi în partea întâia în legătură cu un șir întreg de romane, povești, legende și minuni, cu ocaziunea „Ghe-novevei¹⁾” « Esențialul celor mai multe povești etc. dintr'acel șir este *dragostea împăratului către propria sa fiică* și persecuțiunea ei, une-orî exprimată prin *tăerea mâinilor*. Restul e luat din alte povești, dar fondul se recunoaște când mai clar, când mai schimbat, după subjectivitatea povestitorului.

Fondul acela îl regăsim earăși în poveștile egiptene ale lui Herodot²⁾. El ne povestește că: *Mycerinus se îndrăgosti după propria sa fiică*; fata se spânzură de rușine și tatăl ei o înmormântă într'o vacă de lemn poleită cu aur; muma ei supărată pe slugile, care au ajutat pe împăratul, porunci *de li se tăiară mâinile*, și ast-fel se făcu și cu statuetele lor. «

Aci avem elementele principale ale basmelor, novelor etc. numai cu mica schimbare că mâinile se tăiară fiicei și nu slugilor. Ba chiar din *vaca de lemn* în care se înmormântă trupul mort al fetei, s'a făcut *haina de lemn* în care se învelește în unele variante fata de împărat.

Din *poveste* locală egipteană s'a făcut romanțul Apolonius din Tyra localizat în Antiohia, apoi în Bizanț, romanțul Elenei; localizat în Franța a devenit Minunea Maicii Domnului, și în sfârșit se resfiră într'un șir nenumărat de *basm*e la toate popoarele, căpătând pretutindenea coloritul național.

¹⁾ Mai sus pag. 114—126

²⁾ Cartea II cap. 131.

Intrebarea cum s'au răspândit aceste basme, se deslușește acuma foarte ușor, îndată ce am stabilit paralelismul între *basme* și *novele* sau *povestiri*. Tot așa precum au ajuns aceștia la noi, atât prin scris cât și prin viul graiu, tot așa au venit și basmele. Cu atât mai ușor putem admite aceasta, cu cât pretinsa sumă însemnată de basme, ce se află răspândită pe suprafața pământului, se reduce, dacă nu tocmai la 40 de formule precum a încercat Hahn a le reduce, dar sigur cel mult la 80 — 100 de formule; din combinațiunea multiplă a acestora se compune acea varietate mare de basme. Cât de mică este acuma această sumă, față cu numărul însemnat de *novele*, *povești* și *snoave*, pe care le-am văzut colindând de la un popor la altul.

Comunicarea pe calea literară, chiar de ast-fel de *novele*, am dovedit-o noi în această carte în deajuns. Ca să reamintim un singur exemplu, ne ajunge a pomeni povestea: „*Dracul și femeea* ¹⁾” unde am arătat trecerea ei în basm; la exemplele aduse mai sus, mai pomenim aci, că o paralelă română întocmai cu povestea, se află în „*Ședătoria* ²⁾” a lui Iosif Vulcan, culeasă din gura poporului român din Transilvania.

Cât privește acuma comunicarea basmelor prin graiul viu, vom povesti aci un fapt destul de interesant, care ne va arăta una din căile de comunicare, cari duc de la un popor la cel alt. Noi datorim acest fapt d-lui I. Bianu, care ne a povestit, cum că fiind încă

¹⁾ Mai sus pag. 132 — 137

²⁾ An VI. 1880 pag. 186—187

copil, auzise că trăește într'un sat oare care în Transilvania, nu departe de locul șederei familiei sale, un povestitor vestit de basme. Acel povestitor spunea niște basme ne mai auzite până atuncia, și lumea venea cu mic, cu mare, să asculte basmele acele și îi plătea pentru povestirea lor. Așa le a auzit și d. Bianu ca basme, în copilărie. Dar acele basme, precum a recunoscut mai târziu, nu erau însă alt-ceva, de cât *epizoade din poemele lui Tasso și Ariosto* devenite basme și povești populare în Italia. Povestitorul nostru român slujise ca *soldat* în armata austriacă, și făcea parte din garnizoanele staționate în Italia. Ca veteran s'a întors acasă și aducând cu sine basmele auzite acolo, le a introdus cu încetul în cercul basmelor române, și astă-zî fac parte din proprietatea literară a poporului. Soldații și negustorii erau mijlocitorii cei mai de frunte în timpurile trecute, și lor se datorește în mare parte trecerea *fondului* de la un popor la altul. *Asimilarea* a făcut'o însuși poporul îmbrăcând, materialul cu haina națională. În locul *calului Baiard* s'a putut pune în esemplul de față *calul năsdrașan* din basmele române, care scapă pe *Făt-Frumos* din toate primejdiile, întocmai precum scapă *Baiard* pe *Roland*; *Fata Morgana* a fost înlocuită prin *Zîna zorilor*, *Vrăjitorii* prin *zmei* și așa toate cele alte figuri și persoane din basmele italiene, și tocmai așa s'a întâmplat, fără îndoială, cu toate basmele ce au intrat în literatura română.

Elementele naționale, de altă parte reprezintă suma de idei și concepțiuni, izvorâte și luate atât din romanțuri, cât și din apocrife și din întreaga literatură

populară religioasă, care a intrat în popor *înaintea basmelor* și s'a asimilat cu dânsul, și care intră tot mereu.

Dacă am rezuma acuma toate elementele basmelor, a căror origine literară am demonstrat'o în cursul dezvoltărilor din această carte, am avea o sumă respectabilă de atari idei și concepțiuni, considerate până acuma, ca urme ale mitologiei antice. Ca să pomenim numai unele: *Apa viă* am găsit'o deja în „Alexandria”, *calul sburător*, *cimilituri*, *intrebări istețe* în cercul solomonic și în dezvoltările ulterioare ale acestui cerc. *Prevestiri* și *întâmpinări*, credințe *astrologice* și alte credințe, din suma cărților înșirate și studiate mai sus : și ast-fel putem susține cu drept cuvânt, că basmele sânt vârful piramidei, făcută din întreaga literatură populară ; într'ânsele culminează literatura romantică, etică și religioasă și se manifestă învederat legătura acestora între dânsese și influența adâncă ce esercită asupra spiritului omenirei.

SFĂRȘIT

AP ENDICE

APPENDICE

APENDICE

CEASORNICUL DOMNILOR

DE

N. COSTIN

(Manuscriptul No. 6 din Biblioteca Centrală din Iași, scris
la 1714 fol. 243a—246 b)

Parte a patra; capū întâi.

Voroava a prea înțeleptului Garamantilor cătră marele Alexandru, în care dovedește, că mai mult pot cei, cari cu măsură socotesc de sine și moștenesc puține, de cât Alexandru, care moștenește multe, și cu mândrie socotind de sine; și că pre mare nebunie easte, aș vrea a stăpâni lung și lat, care are scurtă caruță a vieții sale.

A grăi nu va știe,
cine nu va știe a tă-
cea, dzice Avson.

Mai leasnea este
burduhul de mielu
umflat a să cufunda,
decăt pre omul bun
fără voe lui a-l sili
spre a face ore-ce,
dzice Filon.

Povățnitorul no-
rodului avute, ne-
bunește face război
înpotriva celor lip-
siți, dzice Iustin.

» Obiciaiū iaste între Garamanti, Ale xandru, de rar unul cu altul, iară d' aproape cu cei streini nice dănâoară s' nu vorbască ; de vor fi ei cei întâi p' cina amestecăturilor, cu limba a omu lui rău, nemică nu-i altă, fără crainicu inemii ceii réle și neîubitoare.

După ce ne veni veaste de tine, că vii într'aciastă ț(a)ră îndată, nici să eșim întru tâmpinare ta pentru cinstea, nici de apărare, n'am grijit; nice ochi să rădicăm spre tine să te vedeam, nici gura a deșchide pentru să vorbim nice mânilé pentru să tea măniam a nu clăti, nice a rădica rășboiū pentru să tea vătămăm n'am sfătuitu să facem că mult mai mare urăciunea easté întru noi de cinstea și de averi, care le iubești tu, decăt dragostea laudei și avuțiilor întru tine, care le urâm noi.

Iară după ce-ți plăcu ție ca să té vedem pre tine, pre care-l(e) a-l vedea n'am poftit; pentru să-ți slujim ție, căruea a sluji nu vom; pentru să vorbim cu tine, cu care a vorbi nu poftim, nu nea fi lénea noaă a face aciasta, iară cu aciasta tocmală: ca cu răbdare să ne ascuți pre noi, că, care le vom dzice ție, mai mult îți vor folosi ție, pentru să-ți drégi viața ta, decăt să părăsești de a supune paza (țara) noastră.

precum cale easte a să cunoaștea domnilor vacurile viitoarea, că și pre noi puțin să ne socotescă, care ar fi a noastre, decât lumina mai deșchis easte; și pre tine că te ostenești și că te zăbovești a supune acélea care sântu streine, iară deșchis easte.

„Un lucru te întreb, Alexandru, la care de vei putea a răspunde nu știu, că oamenii mândri deprindu a fi la minté turburați. Spune-m mie te rog, unde mergi? de unde vii, ce vei, ce gândești? ce poștești? până la care crăii și țări să rătăcești neodihnitele rahnele inemii tale? Nu înzădar te întrebuceastea; ce ar fi ce vei, ce ar fi ce ceri, ce ar fi ce cerci? că nice ce ai cerca tu, socotescu, că nu știu tu; că cugetul mândru și învrăjbitoriu, nice știe, nici înțâlge ce ari putea să-ș facă șie îndestul; de vremea că ești învrăjbitoriu, te treci pre tine cu laude; căci ești desfrânat, rahnâ a avea té amăgești pre tine; căci ești tânăr, te amăgești cu neștiința; căci ești mândru, încarcă asupra ta lumea! ca adecă, să urmedzi pe proștime, și să nu agonisăști socotélâ; ca să ții păreare ta, și sfatul strein să-l leapez; ca să iubești înbunători, și să depărteadzi de la tine pre cei învățați și înțâlpeți. Că domni și oamenii cei de

Ori ce să moștenești cu dreptate, cu strămbătate să ea, dzice Fabius.

După Darie și după Indie sărac easte Alexandru, dzice Seneca.

sus, mai mult vor să s(ă) laude din minciună, decât să sâ cearta pe di-reptul.

Rari sânt de a-
ceea cari sufăr a
grăi adevărul, dzice
Arrian.

„Și așea a greșalii voastre, o domni-
lor, pricină, nu înțeleg ; căci în curțile
voastre împărătești (în stăpâniile și
impărățiile !) geambași, și îmbunătorii
(și mincinoși mai mulți de cât bār-
bați înțelepți) țineti ; că în casa domni-
lor, de va fi unul trāmbitoriu de fapte
alesă, iară șease sute împotriva sânt hu-
litori de sālniciea. Și acmu provădzu, A-
lexandru, că să va tâmplă de mai cu-
rundu Dumnedzei vor aședza fărșit vieții
tale, decât tu să aședzi hotar războiului
tău ; că omului învățat cu tulburările (și
cusfăzile) pentru odihna, neodihnă easte.

„Te vădz pre tine plin de ostaș și de
tirani împregiurat, te vădz că pradzi be-
séricile, și bani fără folos că înpraștii,
te vădz că omori pre cei nevinovați și
că nu lași în odihnă pre cei păciuitori,
te vădz că tuturor ești neprieten, și că
n'ai prieteni, care este cel de pe urmă
rău (de pe urmă rău) din toate rélele.
Iară așea de cumplite ostenéle precum
sânt aceastea nu poate fi să le rădic,
doară sau de ești nebun, sau de s'au
descărcat asupra ta certare de la dmn-
dzei ; că de multe ori din slobodzenia
dumnezeilor, omenii petrecând zăbavă

Lăcomiei laudei
și nesăturata răh-
nirea vestii, nemică
lucru cu calea a
vedea, nu sloboade,
dzice Curțius. 1 613

cu liniște și odihnă, să învălătucescu cu supărate și greale lucruri; nu ca dintru dânsele să agonisască cinstea, ce să răsplătescă vina pentru célea trecute. Că așe sânt de multu drepti dumnedzei, cât veri mai târdziu veri mai curund, nice un rău nepedepsătú nu-l lasă.

»Spune-mi mie, te rog, au nu easte mare nebunie a sărăci pre mulți, pentru să tea înbogățăști numai pre tine? au nu easte cé de pe urmă nebunie, pentru să stăpânăști tu ca un tiran, să ști a-i goli (! l. goni) pré toți de la stăpăniea moșiilor sale? au nu easte nebunie pre mare, că vei să aședz răsăpă vieții noastre, și multe mormânturi pre pământ? au nu easte nebunie prea mare, a vrea ca să areate dumnedzei neodihnite muncile sale, și să piardză vrere și socotéla a toată lumea? Au nu easte nebunie cé de pe urmă, ca cu lacrămile săracilor și a văduvelor așa de sângeroase biruința a vrea să agonisești? Au nu easte nebunie mare, să înnoate pământul în sângele celor nevinoși, pentru să dobândești veaste cu blăstâm între oameni? Au nu ți să pareție mare nebunie, cându înpartându dumnezei lumea, între așa de mulți să vei tu, numaiție să o dea dumnezei și să ți-le răpască?

Rahnelor celor deșarte nici un mijloc, nici un hotar a să afla nu poate, dzice Țițiro.

Ce-l va îndestula pre acela, pre care nu-l îndestuliază lumea? dzice Saresbu(ry).

Pofta domnului nemăruca să nu-l paea cu greu, dzice Cassi od(or).

Cu cât vei fi mare, cu atâta mă blându să fii, dzice Poetie (! Boetie)

Célea începute fă-
răsocotélă, cu multă
vrémea să pot di-
rége, dzice Rof(in)

Cel(e) rău agoni-
site, rău să răsă-
păscu, dzice Țitero.

«Nu sântu, Alexandru, aceastea zidiri între oameniî muritorî nascute, ce sânt faptele de bunî diavolești între peșterile îadului nascute și ținute. Că nu trebuie să sâ socotéscâ oameniî dintru bunătate minții, care oare ce dintru a faptelor bunatatea care o fac, orî bune orî reale. Blăstămat easte, de au fost așa și blăstămat va fi de easte, carele viața care viețuește, în peire tuturor o întoarce, pentru aceasta una pricina, ca la vacurile viitoare de bărbat tare laudă să agonisască. Că foarte rar slobod dumnezeiî, ca în pace să le petreacă cineva acélea, care sânt dobândite cu razboi pe nedrept.

»Voî să știu de la tine, care ar fi cea nebunie de care téi îndemnat de téi rocoșit asupra lui Darie stăpânu tău? care murind, a supune toată lumea ai silitu, și aceasta nu ca un domn de moșie, ce ca un tiran nemearnic. Că acela să chemă adevărat tiran, care peste ce nu să cade și nu-i cu cale, apucâ bunele streine. De veî dzice că cercî sau dreptatea, sau pace, sau avuții, sau laudă, sau odihnă, sau folos prietenilor, sau rescumpărarea depre vrăjmași, nemică de aceastea! așa să mă iubască dumnezeiî, nu veî afla cu aceasta cale; că

fagurii ceî dulci, între heare amarâ nu să facă.

„Darâ cum te vom creade că cerci dereptatea, déca asuprești toată lumea în potrivă socoteleî și în potrivă dreptății cu tirănie? Cum cearcî pace, că ori căți te priimescu îi faci birnici, și pre ceî ce-ți stau în potrivâ cu vrâjmășie îi priimești? cum cerci odihnâ, când faci sãmănăturâ în toată lumea cu tulburări? Cum cerci m(i)lă când a gingășiei ômenești ești calo? Cum cerci avuții, când ție nice averile tale, nice aceale caril(e) le eaî de la ceî biruiți, nice céle ce ți să închinâ de la ceî biruitorî, nu ți ajungu? Cum vom creade că cerci folosurile (rudeniilor sau) a prietenilor, când din prietenii ceî vechi î-ai făcut vrâjmași noi? Să știî, Alexandru, că datoriea celui mai mare easte a învăța pre cel mai mic, și a celui mai mic a asculta pre cel mai mare; între ceî de potrivâ (și de a tocma) este priaten. Iarâ tu că nu superi pre nime pre pãmânt de potrivâ (și de a tocma) ție, n'ai pentru ce să tea nădejduești în lumea vr'unui priaten. Că de multe ori domniî cu nemulțemirea pierd prieteni foarte de credință, și cu rahna cinstiî, îș găteadzâ de cap vrâjmași.

Ori ce se pricește cu firea și trece hotarul ceal dereptu, nemicâ de veselie și desfătaren'are, dzice Grigorii Nican.

Blândete easte in(i)ma tuturor celorlalte bunătăți dzice Țițer(o)

Minte cé bl(a)gorodná seu nu s(ă) tulbură de strămbătășili, sau de lău și luat cândva le uită, dzice Patean (?)

» Și cum te vom creade că îmbli să-ț răsumperi de pe vrăjmaș, când mai cumplit de pre tine sângur slobod iț răsumperi, de cum s'ari răsumpăra de pre tine vrăjmașii robindu-te? De easte pentru acéea ce s'au agonesât oare când rău despre tată-tău Filip, sau căci acum și ție, fičiorului lui, ar fi fost neascultători, au n'ar fi mai cu sfat a le trage priitinșugul lor, de cât a întări neprietenșugul? Că inimii milostive și bl(a)gorodne, de cât fiește ce răsumpărare, mai greu îi easte a-ș răsumpăra de pre alții.

„Iară nice ostinélile tale, sprea agonisirea laudei temelnice, că le face pe cale nu putem să dzicem, când petreacerea și viața așea de răsturnătoarea (și streină de bunătatea) petreci. Că lauda cé adevărată, nu întru voroava îmbunătorilor, ce întru fapta domnilor stă. Nu să gătédză lauda răilor cu tovarășiea, ce cu deprindérea celor bunăi; căci prea mare tovarășie cu cel rău, prepuitoare foarte face viața celui bun. Nu să gătédză lauda cu banila moarte împărțând, ce în viața înprăștiindu-și bine. Că easte pravila prea adevărată, că care numele său socotéște mult, aceluea banul puțin trebue să socotéscă; și care socotéște banul puțin, dovadă easte că

Cel îmbunător, răutășil(e) fiește-cui le albeaște, dzice Saresh(ury).

să socotește mult numeale său. Nu să gătédzâ lauda ucigând pre cei nevino-vași, ce pre tirani stingându-i; că toată melodia acei bune otcârmuiri a domnilôr, întru a pedepsi pe cei răi, și întru a plăti celor bunâi easte așezată. Nu să gătédzâ lauda, apucând célea streine, ce ale sale dăruind. Că nemică nu împodobește mai mult maestatul domnului, de cât a împărțire de bune faciri (și daruri) a să (?) arată milosărdniciea; întru a priimerea slujbelor (și a darurilor) nice o răhnire nu priimește. Invață-te darâ, cine ar fi acela care laudâ întru viața aciasta ari-și cumpăra și ari avea: adecâ nu acela care-ș petréce viața sa în războiu, ce pre care în pace îl apucâ moarte.

Cine va să agonisaseâ lauda adevărată, să păzascâ slujbeli dreptății, dzicu Țițero.

„Tânăr pre tine, Alexandru, și răhni-toriu de mare laudâ a fi, te pricep; și așea aș vrea să știî, că nemică nu-i cu care ai fi în grije mult de laudâ, de cât poftind'o pre dânsâ fără măsurâ și răhnind'o. Că oamenii cei trufaș de nu agonisăsc ce vor, dobândescu hulâ; și pentru să-și facâ mai mult părtaș poftei sale, nemică nu sânt mai cinstiți. Créde mâ, Alexandru, spreă cé adevăratâ și întemeeată, agonesând nume bun despre toți trebuie nevoință, nu cu meșterșuguri réle a sta împotrivâ; că

A urma lauda trebuie, nu a o pofti, dzice Plinie.

lauda acei agonisite pen sâlă, de la o vrême să hotărește, (și să sfârșaste) cu hulă.

Cine easte binelui
de obște nenărocit,
a fi norocit nu se
poate, dzice Țițero.

„Și mie mi-î milă de tine, Alexandru, că te vădz pre tine ne având dereptatea, căci iubești tirănie; te vădz pre tine că n'ai pace, căci ți-î drag războiul; te vădz pre tine că nu ești bogat, de vrême că lumea o ai sărăcit; te vădz pre tine că n'ai odihnă, de vrême că urmedz ostinealile și turburările; te vădz părăsât de priatini, de vrême că i-ai făcut pre dănșii vrăjmași. Așijderea te vădz pre tine că nu-ți răscumperi de pe vrăjmași, de vrêmea că tu întru tine lucredzi slujba de cale, care o răhnesc ei. Care fiind așa, pentru ce petreci în lume, părăsât de acelea bunătăți, pentru care easte să le poftescă viața? Că care fără folosul său și cu scădere streină petrece viața, vrédnic easte cu pedepsă de cap să moară; că nemică nu-i alta care ari răsturna orașul, decât a suferi (și a răbda) întru dânsul pre omenii cei fără folos.

„Ce ca să grăescu célea adevărate. Pentru căci sânteti așa domni săraci, pentru aceea, că poftești tu stăpânia pământului; credz pentru să nu aibi vre un stăpân în lumea, și pentru acée a goli așa de pre mulți poftești tu, pen-

Cel pre înțelept,
rodul bunătății în-
tru cunoștiința il
pune, cel nedesă-
vârșit întru lauda;
dzice Macrovie.

tru cu moarte lor să agonesăști nume nemuritoriu. De ari moșteni domnii cei războinici, și cei cumpliți precum ești tu singur, viața acelora, pe car-î ucig ei, precum cu agonisâta averilor îș înbogățadzâ casele, macar de n'ar fi nice derept, iară ar fi războiul de răbdat; dară ce folosêște astă-dzi a omorâ pe sluga, dacă va omorâ mâine moartea pre domnul și pre stăpânul lui? Acei pre marii nebunii trebuie să sâ numeare, Alexandru, sau lipsât de înțelepciune omenii mândri și trufaș, care faptele sale nu cu înpuținare dzilelor, cu care sânt să viețuîască, ce cu mulțimea gândurilor, care le cugetâ de stăpâniea, le măsurâ. Și așea viața cu ostenială le rămâne, și moartea cu grije, a căruia lécul easte: ca bărbatul prea înțelept și bun, de nu agoniseaște ce poftêște, să sâ îndestuleadze cu atâta cât poate.

» Aș vrea să știî, Alexandru, că nu sânt oameni deplin, cariî vâd multe, cariî aud multe, cariî cunosc multe, cariî moștenesc multe, cariî pot multe, cariî poroncescu a mulți; ce cariî întrâ în voea vrerii dumedzăești, pre acela îl mărturisăsc deplin a fi; ce are nu socotêște sfatului său și cu multu mai mult de acela ce are socotêști sfa-

Rahna stăpânirii de cât toate roduri(le) mai aprinsă, dzice Tașit.

Să rânnești ori ce treabue, dzice Luca.

Sudalma, curund
să faei lauda celui
mândru, dzice Mic...

tului strein. Noi nevrednic a fi de lauda îl socotim, care socotești a fi vrédnic de dânsa; si așa, Alexandru îț agonisăști, care ai fi robă tuturor, câ te socotești a fi vrédnic de stăpân tuturor. Așa să mâ iūbască dumnedzei nemuritori, cum nu știu, căci nu ț'au plăcut ție, să-ț fie prieten și voitoriu de bine Darie, cum nu știu, ce folos vei lua dintru aceea, căci poțești stăpânia lumii. Că departe mai mare cinste easte robiea în pace, de cât stăpânia în războiu. Și cine va dzice în potriva acés-tora caré li-am dzisū, acela, că ar fi pierdutū gustul adevărului (și că-i bolnav) dzic.

ADAUSE ȘI ÎNDREPTĂRI

Pag. rându

5	14	de jos în loc de:	<i>amalgamante</i>	citește:	<i>amalgamate</i>
5	6	de sus	"	toate	cu toate că
9	2	de jos	"	Arran	Arrian
11	13	de sus	"	Iagié	Iagic'
13	9	de jos	"	Difonisie	Dionisie
20	4	de sus	"	de	pe
27	—	relativ la Alexandria întru cât a intrat în popor mai observăm că avem aci în București o firmă: „la Ducipal“ unde se află zugrăvit calul lui Alexandru cu cornu în frunte, după cum e descris în Alexandria.			
31	14	de sus în loc de:	1710	citește	1714.
33	4	de jos	"	Μοϋϡου	Μοϡου.
				ΙΒΗΑΗΟΜΒ	ΙΒΗΑΗΟΜΒ
31	1	de jos	"	Varlaam și:	Varlaam i
35	—	Din Invățăturile lui Neagoe Vodă am mai căpătat noi încă un manuscript din 1817 <i>întocmai</i> cu ms. Bibl. Centrale, chiar scris de aceeași mână. Acest ms. se află acuma în posesiunea noastră.			
42	42	pilda cu inorogul am reprodus'o <i>întocmai</i> în Chrestomatia noastră I pag. 165.			
61	2	de jos 1870 trebuie să urméză în rând 3 după, vol. II:			

Pag. rândn					
63	1	de sus în loc de cogerit	citește	coperit	
64	4	de jos " Keller	"	Keller ;	
64	1	de jos " Μυθολογιον	"	Μυθολογικον	
65	11	de jos " uimic	"	nimic	
76	1	de jos " Gessammt abentheuer	citește	Gesam- mtabentheuer.	
77	8	de jos în loc de bamalul	citește	hamalul	
80	3	de sus " lngende	"	legende	
80	2	de jos " Guerrini	"	Guerrini. leopere :	
		le opere. Giulio: Giulio.			
—	1	de jos în loc de Ριαθηκη	citește	Διαθηκη	
81	4	de jos " τον	"	του	
89	—	relativ la istecimea fetei care vine: nici călare nici pe jos etc. vezi anotațiunile și paralelele bogate cu cari a însoțit R. Koehler un basm serbesc. Archiv für slavische Philologie V pag. 47—60.			
96	7	de sus în loc de sf	citește	of	
96	3	de jos " Archir	"	Archiv	
111	10	de jos " Hmmer	"	Hammer	
112	4	de jos " Straporola	"	Straparola	
113	4	de jos " p. I. XXXVI	citește	CXXXVI	
115	1	de jos " olo	"	Golo	
121	12	de jos " pustie.	"	pustie	
131	5.4	de jos " dialoguri și scrisori	citește	dialogu- rile și scrisorile.	
139		Pildele din Physiologus, care face parte din Invățăturile lui Neagoe Vodă, sânt reproduse de noi întocmai după Original în Chrestomatie I. p. 165 u.			
142 u.		Pilda despre săhastrul și îngerul se află deja cu 9 ani înainte în literatura română, căci face parte din „Margarit“ al lui Zlatoust tradus românește de R. Greceanu, tipărit București 1691. fol. 164b-165b și e scos cum zice: <i>dintr'ale Starețului capul 2.</i> Această poveste a intrat cu totul în popor, și o regăsim sub formă rimată în „Siedietorea“ ed. J. Vulcan An III 1877 pag. 2—4: „Dunnedieu și cerșitorul“ unde D-zeu ia locul îngerului, și cerșitorul al săhastrului.			

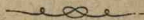
Pag. rându

44	—	Povestea cu fiul lui Theodosie. Ni se spune că Asachi are o povestire analoagă; noi n'am găsit-o încă.
46	5	de sus în loc de Florian citește Florian.
48	—	Piram și Tisbe se găsește și în Franța ca o poveste populară rimată, pe o <i>foae colorată</i> .
56	3	de jos în loc de VII citește III
57	10	de sus " scrift " schrift
57	15	de sus " des leagă " desleagă
59	5	de sus " Simroek " Simrock
64	8	de jos " îi " le
74	11	de sus " se " —
76	—	Th. D. Speranța a publicat asemenea o sumă de snoave populare în „Contemporanul.“
82	1	de jos in loc de asopice citește esopice
84	3	de sus " modievale " medievale
90	10	de sus " tipărit " tipărită.
94	3	de jos " Benfeyi " Benfey
95	15	de sus " Schimf " Schimpf
96	1	de jos " C. " Loc
97	9	de jos " un " unul
98	1	de jos " defaima a " defăimarea
104	16	de sus " Vlădica Anthim ed. către citește către Vlădica Anthim ed.
104	1	de jos în loc de defecte citește defectoase
107	4	de jos " scriindu-i " scriindu-le și in loc de repetindu-î citește repetindu-le
110	1	de jos în loc de s'apucc citește s'apuce
111	1	de jos " slavesn " slovesn
112	16	de sus " nisi " nicî
114	1	de jos " (XX) " (XXV)
116	2	de sus " uniî " unele
118	11	de jos " folosurile " folosurile
121	7	de sus " acea " această
122	6	de jos " păstrate " presărate
122	3	de jos " de " ele
124	2	de jos " și zicătoarele sânt, citește: sânt și zicătoarele

Pag. rând		
227	2	de jos în loc de Mittelalterlii che Roethsclepseste tește Mittelalterliche Raethseloesie
229	2	de sus în loc de varoava citește voroava
229	1	de jos " 447 " 437
240	—	Ghicitori se mai află în Basmele publicate de Wolf și în colecțiunea manuscrisă a lui Goles pe cea din urmă foaie (fol. 853—854).
262	—	La Hronografele înșirate aci mai adăogăm și ace descoperit de d. Petrovan în Basarabia, care n este alt-ceva decât o copie din sec. XVII în 4 al aceluiași Hronograf. Prin urmare avem acun patru manuscripte uneia și aceleeași redacțiun
271	3	de jos în loc de Ianathan citește Ionathan
271	1	de jos " Apocalypse " Apocalypses
274	1	de jos " Ib. pag. I, idem vol. citește Ibide vol. I. pag.
284	11-12	de sus în loc de Marinescu citește Marienescu
285	19	de sus " Gregorie " Grigorie
286-u		o paralelă interesantă română la legenda despre <i>len nul înfloritor</i> se află la F. Mueller. Siebenbur Sagen pag. 175 No. 225 și paralelele p. 409—41
296	4	de jos în loc de Midrach citește Midraș
298	3	de jos " 1878 " 1879
310	12	de sus " cu " după cum erau
312	6-8	de sus abia măi târziu am observat că d. Hasde a rectificat în „adaus“ p. 734 prima sa aserțiun menționând textul lui Tihonravov, noi deci rect ficăm aci cu plăcere observațiunea noastră din tex
316	15	de jos în loc de că citește că a
321	15	de sus " de " din
331	10	de sus " Zefrim " Zefirin
335	2	de sus " îi " le
335	9	de jos " său. " său
358	4	de sus " a tribuit " atribuit
359	3	de jos " încărcate " încărcăți
363	13	de sus " apocrife " apocrifele
364	7	de sus " oare " oare care
377	9	de jos " i " le.

Pag. rându					
377	4	de jos	"	laforma	" la forma
388	3	de jos	"	Skazanio	" Skazania
394		Avestița. Observăm că mai același apocrif îl regăsim și la Grecii moderni, cu deosebire numai că în loc de Avestița stă numele: Ghilou. Identitatea merge până acolo, că i se atribue și ei 12 <i>numiri și jumătate</i> , cari mai toate se pot esplica, ca niște atribuțiuni personificate; și justifică ast-fel esplicarea ce am dat noi numirilor multiple ale Avestiței și ale lui Dumnezeu, pag. 402—408 urm. B. Schmidt (Das Volksleben der Neugriechen I. 1871) studiază pag. 139—140 credința populară grecească respectivă, fără însă a cunoaște acel șir de apocrife orientale, slavone și române studiate de noi aci.			
396	4	de sus	în loc de ebraică	citește	ebraică
402	1	de jos	"	Bartosch	" Bartsch
398		relatif la diavolul ce se gonește prin aflarea numelui său celui adevărat, comp. <i>Cosquin</i> în : Romania vol. VI pag. 568, No. XXVII și adausele vol. X p. 571.			
417		șase descântece române cu traducere germană a publicat Schmidt. Jahr u. Tage pag. 35—37.			
418	11	de jos	în loc de importat	citește :	important
428		blăstemul se află și în Aghiasmatar Bucur. (1851) 1858 pag. 179—180.			
431	3	de jos	în loc de aflăm	citește	află în
433	15	de jos	"	după	" din
436	10	de jos	"	1803	" 1805.
446	10	de jos	"	pe care singur	" singura pe care
450	4	de sus	"	să	" —
456	2	de jos	"	aoocalipsul	" apocalipsul
458	1	de jos	"	Gesellschft	" Gesellschaft 31
464	6	de sus	"	răpândirea	" răspândirea
467	2	de jos	"	în datinele	" în : Datinele
469	14	de jos	"	alătura	" alătura
472	12	de sus	"	popular	" populară
474	1	de jos	"	„pesmsmrti“	" „pesh smrti“
475	6	de jos	"	analegii	" analogii

<u>Pag. rând</u>					
483	u.	creșterea a două pomi din mormânt.		Comp. B. Schmidt.	
		Volksleb. d. Neugr. I. p. 251 No. 1.			
488	3	de jos	în loc de	pag. 85	citește pag. 35
489	6	de sus	"	fragmentara	" fragmentar a
506	15	de sus	"	Gromoonicul	" Gromvonicul
516	3	de jos	"	I	" s. a.
535	7	de sus	"	aînice	" taînice
540	7	de sus	"	1624	" 1824.

I N D I C E

I

Indicele manuscriptelor

1. Ms. Academiei. Codex Sturdzanus (mixt) (1550 - 1607).
311u, 357u, 362, 371,
374u, 382, 393u, 397u,
426u, 451, 467.
2. Ms. Academiei. Paleea. mixt.
(c 1625), 228, 284u, 305,
353, 450.
3. Ms. Bibl. centr. Bucur. No.
10 Hronograf. (c. 1650).
12, 261u, 267, 291u, 296,
302, 307, 308u, 318u,
321u, 322, 326u, 336, 337,
340, 341u.
4. Ms. Academiei. Molitvelnic
(c. 1650—1675) 427.
5. Ms. Gaster. Molitvelnic (1679)
466.
6. Ms. Petrovan. (sec. XVII
identic cu No. 3) 574.
7. Ms. Cipariu. Archir (secolul
XVII). 106.
8. Ms. Cipariu Mamer, (sec.
XVI) 58u.
- 8 b. Ms. Cipariu. Gromovnic (sec.
XVII). 507.
9. Ms. Eminescu Amartol. Sotul
(1692)(minunile) 120, 403u
431u.
10. Ms. Hohenzollern. Dorotheus
(c. 1695). 263, 294.
- 11 Ms. Bibl. centr. Bucur. Isopia
(ante 1705) 185.
12. Ms. Dionisie, Alexandria
(1704) 13.
13. Ms. Tocilescu (1705) 456.

14. Ms. Gaster. Otecinic (1706) 399 (Sf. Vasilie) 439.
15. Ms. Bibl. centr. No. 11, Letopiseț, (1713) 13,425.
16. Ms. Bibl. centr. Iași, Ceasornic. domnilor (1714) 31, 559u.
17. Ms. Bibl. centr. Bucur. Hronograf, (incep sec. XVIII) o copie identică cu Ms. No. 3 (1650, 261u.
18. Ms. Gaster, Carte de bucate (1749) 536.
19. Ms. Gaster, mixt c. 1750) 186, 191, 228, 295, 312, 360u, 375u, 389u, 401u, 446, 449, 502u, 510, 515, 519.
20. Ms. Tocilescu, mixt, (c. 1750) 120u, 446.
21. Ms. Eminescu, Hronograf (1757) identic cu Ms.No. 3.
22. Ms. Bibl. Imper. d. Viena, Varlaam (1764) 35.
23. Ms. Cipariu, Psaltire Corbea (sec. XVII) 462u.
24. Ms. Bibl. centr. Bucur. Iliodor (1773) 128.
25. Ms. Gaster. mixt, (1779) 64, 82u, 96, 186u, 208u, 394u, 518, 524u, 525, 543.
26. Ms. Gaster. Catavasier (1781) 461.
27. Ms. Bibl. centr. Buc. Halim (1782) 94u.
28. Ms. Bibl. centr. Buc. No. 9, Halima (1783) 95.
29. Ms. Gaster, mixt (1784) 14, 47, 106u, 369, 379, 401, 404, 418, 424u, 427u, 461, 472—473, 518, 536—539.
30. Ms. Bibl. centr. Bucur. No. 19 Calendar (1784) 535.
31. Ms. Tocilescu, Iliodor (1785) 128.
32. Ms. Hășdeu, fragment Alexandria (1794) 14.
33. Mss. Crețu, două ms. Alexandria (c. 1795—1800) 14.
34. Ms. Academieî, mixt. (1799) 14, 264u, 401, 423u, 442u, 450, 507, 511, 515, 518, 519, 523, 536u.
35. Bibl. centr. Iași, Isopie (sec. XVIII), 186.
36. Ms. Gaster, o foae sec. XIX), 425u.
37. Ms. A. Densușianu, mixt (incep. sec. XIX), 49, 275, 283, 467, 471, 536.
38. Ms. Bibl. centr. Bucur. Alexandria (1800) 14, 28.
39. Ms. Gaster mixt (c. 1800) 228u, 275u, 292u, 298, 442, 446, 449, 472.

40. Ms. Eminescu Sf. Vasile (sec. XIX) 439.
41. Ms. Eminescu, Liturghie (sec. XIX) 446.
42. Ms. Bibl. centr. Erotocrit, (c. 1800) 130.
43. Ms. Gaster, Judecata (1804) 442u.
44. Ms. Gaster, Amartolon (1805) 436, 439.
45. Ms. Gaster, Descânțece (1809) 419u.
46. Ms. Bibl. centr. Buc. Intrebări (1809) 229u, 265u, 268 294u, 299, 385, 449u, 491.
47. Ms. Eminescu, Aretusa (1812) 129u.
48. Ms. Bibl. centr. Buc. Erotocrit (1812) 129u.
49. Ms. Gaster, mixt, (1813) 312u, 446, 448.
50. Ms. Eminescu, mixt (1814) 35u, 40, 42, 44, 128.
51. Ms. Eminescu, Iliodor (sec. XIX), 128.
52. Ms. Eminescu, Judecata (1815) 442.
53. Ms. Gaster, Doctorii (1816) 540.
54. Ms. Gaster, Invățături Neagoe (1817) 571.
55. Ms. Gaster, Descânțece (1819) 420u.
56. Ms. Gaster, Cânțece de stea (1821) 283, 465u, 468u, 493.
57. Ms. Bibl. centr. Buc. Trepetnic (1823) 518.
58. Ms. Academiei, Pravilă (1825) 351.
59. Ms. Gaster, Filerot, (1826) 131.
60. Ms. Ispirescu, Filerot (c. 1837) 131.
61. Ms. Academiei, Golescu (sec. XIX) 220u, 574.

II

Indicele tipăriturilor*

- Aaron, Leonat 168.
- „ Nartis și Echo 149
- „ Piram și Tisbe 148 ur. 573
- Acta Sanctorum III (Mart. 26 p. 668), 441.
- Aegidius, carte de visuri. 533
- Aelian. Natura anim. (VI, 58) 141.
- Afanasiev, Skazki (No. 158) 438; (185) 168; (237 b) 159. 551.

*) Cifrele din parantese arată (p.) paginile, (n) numerile sau (c) capitolele cărților, iar cifrele ce urmează arată paginile cărții de față.

- Agapias, Amartol. Sotir. 432 ur. Archiva istor. (I 1 p. 111) 35.
 „ Neos Paradeis. (158—162) 346.
- Aigner, ungar. Volksdichtungen (p. 82, 161) 481.
- Albina Carpaților III. (119, 133, 146, 164u) 516 (p. 345) 411; (376) 409; (377) 418.
- Albina Pindulni II (p. 11—13) 488.
- Aldhelmus. 227.
- Alecsandri. Poesii pop. (p. 2—4) 27; (10) 417; (20—23) 483; (197) 27; (202) 27; (271—272) 417, (292) 480, (393) 226, 239, 486.
 „ Opere compl. I (p. 55-65) 469.
- Alfab. Pseudo-siracid 339.
- Alphonsi. Discip. cler. (II p. 36, —95) 46; (c. 25) 166.
- Amaducci. Anecd. liter. 373.
- Amis Pfaff. 160—167.
- Sft. Anastasie. 263.
- Anastasie 303.
- d'Ancona. 272.
- Anuar p. Isr. (IV p. 73—79) 396 (V) 153, 331.
- Aphthonius 181.
- Arch. f. sl. Phil. (I, 103—118) 333; (II, 447) 257; (IV, 625) 549 (IV, 664—669) 488 (IV, 694) 358; (V, 47—60) 572 (V 678) 294.
- Archiva istor. (I 1 p. 111) 35.
- Ariosto. 145.
- Aristoteles Hist. Anim. (IX, 13) 141.
- Arsenie, Basme 548 (I 75—76) 155 (II, 31 urm.) 329.
- Artemidor, Oneirocritica. 532.
- Asboth. Arch. f. sl. Phil. (IV, 625) 549.
- Athanasius (leg. Melhisedec) 302 urm.
- Sf. Athanasiu, Intreb. 450.
- Atheneus 225.
- Ausland ed. Hellwald 1880 (p. 257—259) 61.
- Aziel 1001 zile 96.
- Baethgen F. Sindban 63.
- Baică (basmă inedite) 137.
- Baital-Pachisi (p. 12—14) 102.
- Bancila, colind. crăc. 489, 495.
- Barac 3 gheboși 72 urm.
 „ Halima 95.
 „ Arghir și Elena 549.
- Barițiu 14
- Baronius, Annales 445.
- Baronzi, Limba și tradit. 220—222, 239 urm.
- Bartsch v. Germania.

- Basile, Pentamerone 159.
- Beal, Buddha 39.
- Beđa 339.
- Beer, Leb. Abraham 300, (p. (142—145) 306; (No. 233,837 978) 310.
- Behrnauer, 40 veziri (p. 322—323) 165.
- Beldiman, Numa Pompiliu 146.
- Benfey, Or. und Occ. 111.
- „ Pantschat I. (p. XXIII) 55; (p. 2—18) 58; (80—83) 44; (127) 165; (159—164) 113; (373—378) 194; (423) 159; (499—501) 155; (519—534) 133, II (43—56) 113; (252—266) 194; (345—346) 154.
- Bevis of Southampton 96.
- Bezsonov, Kaleki perehojie 474, (No. 45—47) 53; (No. 632—668) 284.
- Bidpai 58.
- Bickell, Kalilag 57 (c. 9) 60.
- Bilciurescu, Papagalul 147.
- Bilete de plăcinte 529u.
- Birlinger, Aus Schwaben (I, 448) 396.
- Boccaccio, Decam. (introd. IV) 145; (IV, 2) 551; (X, 1) 41.
- Boissonade, Anecdota 63.
- Buber v. Lekach Tob. Pesikta.
- Burada, Dobrogea 473, (p. 113—119) 478, (107—217) 487, (269—277) 417.
- „ Datine la inmormântări 467.
- Calendar cu basme 1877, 548.
- Calendar p. basme 230 urm. 548.
- Calendar pentru explicarea vise-lor 533.
- Calendarul descântecelor 542.
- Cămpiniu, Filerot 129—131.
- Căntece de stea v. Pann.
- Cantemir, Hronicul 13.
- „ Divanul lumii 167.
- „ Descriptio Moldav. (II c. 18) 487.
- Carte de mână 195.
- Cartea norocului 529.
- Carte ghicitoare 523.
- Cartea de vise 533.
- Cartea de visuri 533.
- Cassel P. Weimar. Jahrb. (I. 424) 157.
- „ Weihnachten (p. 274) 526, (264—294) 516.
- Cazamia 502.
- Cento nov. ant. 144, 150, (c.7) 166.

- P. Cerisier 114.
 Cheia viselor 533.
 Chesterfield 206.
 Cicero, Tusc, (V, 32) 176.
 Cipariu. *Analecte* (p. XXXVIII)
 13, (p. 142) 380 urm. (150)
 381.
 „ *Organ. Lum.*, (p. 130) 507.
 „ *Principia* (p. 114) 58, 507
 (116) 106, (120) 463.
 Codrescu. *Plăieșul* (p. 124) 455.
 Cogălniceanu. *Letop. I* (XVIII)
 31, I (p. 59) 13, (256) 12.
 „ *Revista p. Archeo-*
log. I (33) 492 (35) 488.
 Comparetti, *Sette savj. Sindibâd*
 64.
 Convorbiri literare (XIV) 269,
 468, 489.
 Corrai, *Esop* 190 urm. (No. 184)
 190, (101) 191, (143) 195,
 (202) 192, (322) 192.
 Corbea, *psaltire in versuri* 462
 urm.
 Cornay (XV) 89 v. *Romania*.
 M. Costin 12.
 N. Costin 13.
 Cosquin, *Romania* (VI, 568) 575.
 IX (p. 392) 72.
 Creanga, *Conv. lit.* 379 *basme*
 549.
 Croce, Bertoldo 80.
 Culegere de cântece și irozî 495.
 Daneau, *Antichrist* 444.
 Daniilopolu, *conductorii* 207.
 Dante, *Div. comed.* 299.
 Darvar 206.
 Del Chiaro. *Vallachia* 13, 204 urm.
 Destunis (*Apocal. Pavel*) 363.
 Diogen 176.
 Dohtor de casă 542.
 Dorotheus *Synopsis* 262, (p. 21)
 294, (23 24) 296, (45 urm.)
 320, (102—109) 346.
 Dosofteiu *psaltire* 1673, 462.
 „ *Vieț. sfinților* (105-108)
 345.
 Dracul și fem. 132, 553.
 Dsanglun (p. 190—191) 330.
 Dumitru (*tipograf*) 399.
 Dunlop-Liebrecht (p. 8 urm.) 128;
 (40) 145; (208) 173; (209-210)
 73; (214) 89; (230 145; (231;
 149; (265 266) 125; 273)
 132; (284) 173, (328-331) 80,
 (401) 145, (462) 41, (483) 96;
 (491) 113, 168; (498) 157; (503)
 156; (518) 159.
 Ebert, *Jahrbuch* 39.
 Ebers *Bibliogr. Lexic.* (I, 138) 34
 Emec *hamelech* 334.

- Eminescu, Luceafărul 549.
- Erasmus, Adagia 199.
- Et. de Bourb. (c. 396) 144.
- Eutihianus, legenda lui Teofil 433
- Evanghelie rom. din 1706, 424.
- Evhologii 1764, 467.
- Evstatievică, Baronius 445.
- Fabliaux 150. v. Legrand.
- Fabricius, Codex pseudepigr. Vet.
Test. I, (40—50) 269; 56—60)
290; 114) 296; (119) 294;
(123—125) 294; (275) 157;
(311—320) 303; (325—326)
302; (339) 307; (350—377)
310; (417—418) 316; (428—
431) 287; (1031 urm.) 328;
(1043—45) 337; (1162), 509,
511. II (176) 337; III (487)
353.
- " Cod. pseudepigr. N. T.
I (301—302) 353; II (456—
465) 354; (951—953) 509;
(972—981) 354; III (487) 353;
(511—512) 372.
- " Biblioth. Graeca (V, 5,
No. 9. p. 351—352) 441.
- Filimon, basm 548.
- Firdusi, Şahnameh 145.
- Foae p minte I p. 44 p. 206—
207) 46.
- Franzius. Physiogn. vet. (p. 449
urm.) 517.
- Friedreich, Gesch. des Rätchs 227.
- Fundescu. Basme. 171, 237, 239,
548.
- Gaetani. St. Venere) 382.
- Galahov. Ist. ross. slov. I. (159)
227; (415—418) 211.
- Gaster. Beitrage 396.
- " Chrestomathie română I
(1—3); (6—7) 397; (39—43)
451, 357 (115—116; 159) 522,
(165) 571 (171) 507 şi passim.
- Gaster. v. Anuar, Ausland, Ger-
mania, Groeber, Monatschrift,
Revista.
- Gaulmin, vita et mort. Mos. 317,
320.
- Gautier de Coinsi, Teofil 433
- Geiler, Narrenschiff (c. 68) 159.
- Genes. rab. (sect. 1) 319; (11)
319; (22) 296; (36) 156; (49)
46.
- Genthe. Jungfr. Maria. 431.
- Germania. edit. Bartsch XIII
(XXV) [p. 288) 214; (288—
289) 322, (290—294) 338.
XIV (XXVI) (p. 210—213)
479.
- Gervasius. Otia pag. 8) 307;
(c. XXXV) 287.
- Gesta rom. (c. 13) 455; (13) 157;
(41) 251; (44) 168; (45) 152;
(68) 159; 80) 144; (81) 157;

- (124) 89; (136) 166; (138) 176; (159) 157; (168) 44; (238) 46; (249) 438.
- Th. A. Gesticone. 134.
- Gfroerer, Prophetæ vet. (330—362) 317, 320.
- St. Georgescu 97.
- Giovanne Ser (IX, I) 551.
- Ghicirea cu cărți 529.
- Ghicatorul secsului frumos 529.
- Glycas, Anal 287 (pag. 90) 458.
- Görres, Volksbücher 2. (p. 56) 516 (203—206) 420.
- Golescu 174 urm. 220, 574.
- Gonzenbach, Sicil. Märchen (No. 8) 216; (84) 398; (88 II p. 257—259) 61.
- Gorjan, Halima 95.
- Gorski-Nevostruiev 261.
- Graesse, Sagenkreise. 119.
- Gravina 382.
- Greceanu R. v. Zlatoust.
- Grigorie ep. Argeșu, Logica p. 16—17) 142.
- Grigorie blagoslovit 285.
- Grimm Märchen (No. 31) 125, 438; (43) 454; (94) 89.
- „ D. Mythol. (p. 681) 444; (679—682) 299.
- Grimm. D. Sagen (No. 538) 114.
- Groeber G. Ztschft III (399—407). 156. IV. (65 70) 517.
- Gruenbraum. Z. D. M. G. XXXI (p. 208) 458 (248) 307.
- Gubernatis, Zoolog. Myth. (I, 117) 483.
- Guellette, Contes Tatares 73.
- Guido, Varlaam 34
- Guerrini, Croce 80.
- Habicht** (1001 nopti 94—97) 97; (127 129) 76; (440—452, 64; (516 urm.) 104.
- Hagen, Raethseloesie 227 (p. 30) 238.
- Hagen, Gesamtabenth. I (pag. CXXXVI 113; III (LI—LXI) 76 ; (CLIV—CLXII) 125 ; (CLXVI—CLXXX) 433. ;
- Hagen 1001 zile (z. 625-632) 73.
- Hahn, Alb. Stud. (p. 144) 488 (160, 200) 480.
- „ Märchen, 553.
- Hamartolos, Chronic. 261, 309.
- Hammer. Rosenoel I (p. 56—57) 316; (88—89) 320; (121) 144; (175) 46.
- Hans Sachs 156, 492.
- Hartmann, Dreikoenigsspiel 492.
- Häsdén Arch. ist. (I, 1, 111) 35.
- „ Cuv. den bătrâni (1346—

- 406) 102; II (XXVIII—XXX) 423; (XXXI) 13; (XXXII—XXXIV) 402; (XXXV) 12; (XXXVII) 106; (21—55) 371; (39—40) 374; (139—156) 382; (152) 333; (177) 426; (181) 316; (185) 455; (189—194) 312; (255) 426; (263—291) 393; (301—367) 362; (302) 363; (307) 364; (307, 389—391) 369; (400—402) 481; (405—414) 415—425) 357; (435—438) 467; (501—560) 476; (567—608) 465; (684—705) 476; (721—723) 481.
- Heliade, Curier de ambele sexe 71
- Heliodor 126 urm.
- Henschen (sf. Vasile) 441.
- D'Herbelot, Bibliot. Orient. 111, 294, 519.
- Herder 2, 46.
- Herodot, (II c. 73) 141; (c. 121) 550u, (c. 131) 552.
- Hexaimeron 260.
- B. St. Hilaire, Bouddha 39.
- Hințescu, Cântece de Irozi 494, proverbe 195, 220.
- Hirmandia 532.
- Hommel, Physiologus 139, (c. 7) 141.
- Horapollon, Hieroglyph. (II 57) 142.
- Hronografi 258, 574.
- Iagic', Arch. f. sl. Philol (I, 89) 449; (I, 90) 290, 285, 358 etc. (IV, 664—669) 488 v. Archiv.
- " Prilozi (p. 79) 105.
- " Starine III (200—328) 11.
- Jahrb. f. Germ. u. rom. Lit. II (314—334) 39.
- Ialkut I (§ 58) 295, 296; (61) 156; (166) 319; (173) 271 II (§ 925) 295; (1085) 328.
- Iarcu, bibliogr. p. XVI) 14; (9) 205; (11) 517; (18) 507; (19) 87; (30) 466; 158) 138.
- Iarcu, Românul glumeț 170, v. Rom. glumețu.
- Iarnik, Volksthümliches 222.
- Iellinek, Beth-hamidr. (II No. XII) 334.
- Iirecek, Gesch. d. Bulg. 105.
- Indreptarea legii 1652 (c. 7) 267, 269; (c. 29 p. 746—747) 522; (c. 40—42) 263. v. Mateiu Basarab.
- Invățătura pentru preoți 446.
- Iohan de Capua, Calile 58.
- I. Ionescu, Țăran rom. 548.
- D. Iorgovici, Alexandria 14.
- Iosephus, Antiqu. (I, 82) 310.

- Ispirescu, basme 548 (No. 15 p. 88; (31) 42; (34) 550; (p. 367) 112 inedit 124.
 „ Pilde (No. 51) 110, 226 urm. 239 urm.
 „ Proverbe 220 urm.
 „ Snóve 117 urm. 192: (p. 48—50) 195.
 „ comunicare 207—347.
- Jacob**, Curiosités (250-251) 310 urm.
- Jantil, Filerot 129.
- Jipescu, Opincar 144, 217, 222 351).
- Juan Manuel (p. 213—219) 156; (c. 45) 172.
- St. Julien, Avadanas (I p. 132, 191) 44; (c. 25) 165.
- Keller**, Sept sages 63, 64.
- Kern, Schles. Sagen (p. 20—23) 311.
- Kind, Neugr. Volkslied. (p. XXI) 481; (72—74) 482; (90—94) 481; (110—112) 483; (124—126) 479; (130—135) 485; [205] 481; [210—211] 483; [216] 485.
- Kirchhof, Wendunmuth I [pag. 329] 157; [366] 156 V, [57] 157; [60] 156.
- Kisseh-Khun 173.
- Koehler 61, 89, 215, 398, v. Gontzenbach.
- Kogălniceanu v. Cogal.
- Koran 144.
- Kunisch, Bukarest u. Stamb. [p. 180—203] 549.
- Lafontaine**, Contes [IV fab. 5] 1 6; [IV f. 22] 196.
- Lambrior, carte de citire [p. 199] 522.
- Land, Anecdota syr. 139; [c. 29] 141.
- Landau, Quell. Decam. 551.
- Lappenberg, Eulenspiegel 161.
- Legrand, Fabliaux III [p. 204] 172; [253] 166; [308] 173.
- Lekach Tobed. Buber [p. 40] 403.
- Lenormand, Magie, 407.
- Leo archipresb. 10.
- Lessing 181.
- Lesviodax, Filosofia babelor 516.
 „ Ghicire astrologică 529
 „ Tălcuirea viselor 533.
- Leukadias, Sillogi [p. 1 3, 3—8] 354.
- Liebrecht, Gervasius [p. 76] 307; [83] 30; [84—86] 29; [107] 30; [112] 287; [262] 30.
 „ Iahrbuch f. rom. u. engl. Lit. 39.
 „ Or. u. Occ [III p. 376] 159.

- Liebrecht. Pentamerone [II. pag. 264] 159.
- „
Volkskunde [pag. 33] 166; [80] 298; [166] 484; [187] 485; [188—198] 479; [211] 479; [282—283] 484; [284—296] 481.
- Locman 185.
- Macedonski. Poesii 71; [p. 398—401] 72.
- Machiavelli, Belfagor 132.
- Maiorescu, Matrona d. Ef. 145.
- Malalas, Chronic. 261; [p. 5] 294.
- Malvenda 444.
- Manasses 102.
- Mangăuca, Calendar. 473.
- Marian. Cuv. de bătr. 397.
- „
Descântece 417, 418,
Poesii pop. I 487. [p. 74] 481 v. Alb. Carp.
- Marienescu. Balade 486, [p. 17—21] 484 [50—54] 483. [109—115] 482.
- „
Colinde. 473 [No. 1, 2] 101, 350; [15] 379; [17] 380; [21] 476 urm. [32] 284.
- Marcovič. Belisarie 146.
- Massmann. Kaiserchronik [III, 870, 871] 321.
- Matheiu Basarab. Pravilă 450. v. Indrept. leg.
- Mavrodin. Tripodul Elenei 147.
- Melampus, Palpitation. 517.
- Melhisedec. (cerere de ertăciune) 269 [povestea numerelor] 468 urm. (orații) 489.
- Melusine. (I 475) 89.
- Midraș Mișle. 328.
- Midraș Tanhuma. 156.
- Migne, Dict. des. Apocr. [II, 880] 232.
- „
Dict. iconograph, [col. 921—922] 444.
- Miklosich. Lex. palaeoslov. [p. XI] 509.
- Moise Chorene 10.
- Molitvel. Buzău 1701. 427, 467.
- Molitvel. Buc. 1764. 427, 467.
- Monatsschrift [XXX] 346.
- Moxa [p. 367] 102.
- C. Müller, Pseudo-Callisth. 9.
- F. Mueller. Siebenbg. Sagen [p. 177] 503 (175) 574.
- Max Mueller 5—8. 155.
- Murner, Eulenspiegel 160.
- Musaeus, Märchen 173.
- Mussafia, legno del croce 272.
- Năsturel Udriște, Varlaam 35.
- Neagoe Vodă, Invățat. 35, 39, [p.

- 131—132) 42; (133—136) 44; (193—196) 139.
- Nebunelli, Perdaf 83.
- „ Guguțel 88.
- Negrea, Tel 146.
- Negruțți, Septămâna 542.
- Nesselmann, Doinas (p. 606) 485.
- Nicodim, Evanghel. 357.
- Novakovići, Alexandru Mach. 11.
- „ Varlaam (p. 1—13; 4) 33; (23—45) 39; (75—77) 41.
- „ Primeri. (432—437) 229; (437) 358; (492—496) 474; (504—510) 539; (517) 426; (519) 521; (519—520) 516; (520—521) 511; (524—527) 509; (528—529) 517; (531—532) 511.
- „ Zagonetke 227.
- Odobescu** Rev. Rom. I (p. 34—37) 476
- Oesterley 41, 44, 46, 102, 144, 152, 156, 157, 159, 166, 176, 177 v. Baital, Gesta, Kirchhof Pauli.
- Oglinda norocului 527u.
- Olteniș Zaharie, Pascalie 520.
- O mie și una de nopți v. Habicht
- O mie și una de zile v. Hagen.
- Oracolul modern 529.
- Orațiuni la nunte țăr. 488u.
- Ovid Metamorph (III. v. 341—510) 149; (IV v. 35—166) 14
- Paliia** 258.
- Pantschatantra 133, v. Benfey.
- A. Pann. Archir 104, 211 urm. 460 urm.
- „ Cântece de stea 466—468—469 (No. 1) 462; (2, 3) 461; (6, 8) 462; (9) 464u (12) 462, (15) 51 (18) 27 urmare 284, (20) 466, (40) 366. Irozi 493—494 ed. 1888 (p. 60—92) 495, (pag. 93—95) 95—99) 350, ed. 1878 473 (p. 101—103) 476.
- „ Erotocrit 129, 131.
- „ Fabule I (p. 75—77) 153, (95) 151 urm. (117—127) 72, II (32—36) 193.
- „ Nastratin Hogeia 164 ur.
- „ Povestea vorbii, 150u, 219u. I (p. 16) 161, (29) 175, (53—59) 155, (162) 173, II (51) 215, (53—54) 195, (88—91) 189, (139—141) 89, III (93) 192.
- „ Sezăt. la țară 157u, 239u, I (28—30) 232u, (30) 224, (73u) 75u, II (41—45) 158.
- Pantea 65.
- Passow, Carm. graec 485.
- 40 veziri 215.

- Pauli, Schimpf (c. 48) 161, (174) 195, (595) 159, (628) 144.
- Păunescu, Orații 488.
- Perger, Pflanzsg. (p. 13—14) 484 (p. 259) 396, (284) 287.
- Pesikta ed. Buber (p. 162) 341.
- Petronius, Matrona 145.
- Phaedrus 181.
- Physiologus 139 urm.
- Pilde filosofești 204 urm. 235.
- Pirke d. R. El. (c. 21) 295, (34) 46, (40) 271.
- Piru, Medicina practică 542.
- Pitrè, Fiabe (No. CXXVI) 366.
- Planudes 185.
- Pleșoianu, Aneta și Luben 146.
- Plinius. H. N. (VIII, 33), 140.
- Polites 363.
- Pompiliu, balade 486. (p. 50—55) 485 (p. 68—70, 74—75) 481.
- Porfiriev, Apokr. scaz. 261u, (p. 49) 287, (50) 294, (53) 301, (55—56) 300, (57—58) 287, (69—99, 101—103) 285, (104) 294; (105) 298, (106) 294, (131—135) 303, (216—220) 285, (222—225) 305, (229—230) 321, (252—256) 309, (261) 337.
- Pravila de Govora 380.
- Pseudo-Callisthenes 111 v. Zacher
- Pseudoionathan 316.
- Pypin, Pamiatniki (II, 357—370) 105, (9) 494, (fol. 12) 269, (19) 301.
- Radloff. Spr. d. Türk Stämme IV (201—209) 89; (378—381) 61.
- Reiche 207.
- Revista p. Ist. Archeologie. I, (33) 492 (35) 488 (288—239) 548.
- Riureanu 145.
- Robert, Fables ined 183 urm. II (212—214) 194.
- Rochholz. Glaube u. Brauch (I, 57—58) 455.
- Romann, Radu (p. 23—27) 549.
- Românul Glumeț 220, 236 urm. 232, 239u (No. 40) 110.
- Romanusbuechlein 421, 425.
- Rosenoel. v. Hammer.
- Roskoff, Gesch. d. Teuf. 263.
- Rostovsky, Hrongr. 261.
- Rusiade, Prognostic. 514.
- Rutebeuf, Teofil. 433.
- Rybnikof. pêsni IV (pag. 105—154) 488 (243—244) 516. (248—250) 525. (344) 511.
- Șapte taine 522.
- Schafarik. Sudslav. Lit. III, 1 (221—223) 509, 516, 517.

- Scheible. Kloster II [p. 155—177] 433.
- „ Sympat-magn-Heilk. 425.
- Val. Schmidt, v. Alphonsi 46.
- Schmidt, Balladen [p. 83] 168.
- Schmidt, Ghenoveva 114.
- Schmidt, Jahr u Tage [p. 23-24] 489 [p. 25, 28] 15, [28] 29. (35—37) 575.
- Schmidt, Straparola 113.
- „ B. Volksleb. Neugr. (p. 139—140) 575, (251) 576.
- Schott, Wallach. Märchen 547 [No. 2] 347, (9) 330, [12] 29, [15] 287, [16] 125.
- Schuller, Rum. Volkssagen [p. 17] 15.
- „ Herodes 492.
- Schwarzfeld 207.
- Sefer ha'iaşar 297, 319.
- Seth Sim. 58.
- Shakespeare. Taming of the shrew. 172. Merch. of Venice [II sc. 7] 42.
- Simon [popa] 382.
- Simrock [Märch. No. 61] 159.
- „ Deutsche Mythol. [pag. 322] 119.
- „ Quellen d. Skaksp. [III p. 145u] 149.
- Isus Sirah 213.
- Sf. Sisoe Minunile 354 (p. 6-7) 369
- Slavici, basme 549.
- Soldan, Gesch. d. Hexenpr I (49) 426.
- Speranţa, Snoave 573.
- Sreznveski, Calăt. Domnului în iad. 363.
- „ Antichrist 144.
- Stamati, Musa rom. I [72—143] 549.
- „ Pepelea 226 ur. 239 ur 110.
- „ Povestea povestel. 549
- Steinberg, Antiquar 399.
- Steinschneider, Archiv. Gosche II [18] 96.
- „ Hebr. Bibliogr. (III p. 120) 34.
- „ Manna [p. 1—7] 94] 46. v. Alfabet.
- Stephan, [popa din Braşov] 445.
- Stier, Ung. Märch [No. 2] 329.
- Stoianoviçi, Harito şi Polidor 146.
- Straparola [IV, 3] 73, [VIII, 2] 172.
- Strilbeţi, Fiziognomie 531.
- Stampf 374.

- Sulzer. *Gesch. Dac.* III [p. 14—15] 463, [38] 432, [39] 13, 445, 507 [40] 94.
- Symphosius 226.
- Tălcuirea viselor** 533.
- Talmud. 78u.
- „ Baba batra 152.
- „ Berachoth [f. 10] 337.
- „ Pesachim [fol. 56] 337.
- Talvj, *Serb. Volkslied.* I (p. 68) 483, [117u] 480, II [I-XVIII] 488.
- Tămpeanu, *Lazarila Torma* 146.
- Targum Ionathan 271.
- Tendlau, *Buch d. Leg.* [No. 42] 297.
- Teodorescu, *Cercetări* 201 [pag. 58—59] 158.
- „ *Colindele* 473 [pag. 41—42] 386u.
- „ *Incerc. critice* [pag. 48—49] 496.
- Ținchideal [fab. 150] 196.
- Tihonravov. *Pamiatniki otrec. lit.* I (p. I—XI) 258, [p. 6—15] 274, [24—25] 298, [26—31] 302, [79—90] 312, [233—253] 320, [271—272] 328, [273—298] 346, [305—308, 308—313] 285, II [40—58] 358, [43—44] 361, [339—344] 403, [351—353] 395, [361—376] 509, [377—381] 516, [383—384] 512, [385—387] 510, 511 [398—421] 505, [423—438] 229, [440] 456, [438—457] 229, 267u.
- Timoneda 41.
- Tischendorf, *Apocalyps.* [XIII] 511 [XIII XIV] 515 (XXXIV, XLVI) 367, [1-23] 271, [34-69] 358, [42—43] 361, [95—112, 113—136] 367.
- „ *Evang. apocr.* (pag. 413—419] 354.
- Titu Liviu [II c. 20 § 3] 192.
- Transilvania X [p. 277] 14.
- Trepetnic mare 511.
- Ușa pocăinței** [p. 332—356] 467.
- Valerius Iulius** 10.
- Valerius Maximus (IV, 3, 4,) 176.
- Vasilie (blestemul marelui) 427.
- Vechiul și noul ghicitor, 528u.
- Veselovsky 39 *Archiv. f. sl. Ph.* V (469—470) 517.
- „ *Epist.* [p. 56-57] 372, [89] 374.
- „ *Domenica-Anast.* 372 urm. (p. 194] 386, [201-202] 380, [205, 206, 207] 383, [206] 382.
- „ *Dvinadț. Piatniț.* 388u (p. 357-359] 392.

- Veselovsky, Elefth. [p 68-98] 168.
- " Şahaişa (p. 4 10)
- 59, [38—44, 60 (40) 61, 366.
- " Sivila (p. 254) 338,
- 339.
- " Solomon i Kitovras
325. (p. 84) 152, (169) 269,
- (171u) 290, (172—173) 285,
- (220—224) 333, (245—340)
- 81, (279—280) 89, (347—350)
- 328.
- " Son Bogorod. (pag.
- 335—358) 367.
- Viețile sfinților 36, 347.
- Vincent. Bell. sp. hist. (LXV c.
- 1—65) 34.
- Vinețchi, Invățături 540u.
- Vitae Patrum (V, 39) 144.
- Vitae sanctor. 34.
- Voltaire, Sadic 145.
- Voragine, Legenda aurea 431.
- Vulcan, Siedietóre 553, 572.
- Wartic 173.
- Weil, Bibl. Leg. (p. 39) 295, (77-
- 88) 111, (98) 316, (141—143)
- 320, (176—181) 144.
- Weinhold, Weihnachtssp. 492,
- (376—399) 460.
- Weissman H, Alexander 10.
- Winer, Realwtb. 30.
- Wolf, Nederl. Sagen. (p. 691)
- 454.
- Wolff, 147u, basme 548, 574.
- " Voinic inflor. 237, 239u,
- Wuestenfeld, Gesch. arab. Aerzte
- (p. 12) 519.
- " Or. u. Occid. 111.
- Wuk, Serb. Märchen (No. 43) 110.
- Wuttke, Dtsch. Volksaberglaube
- (p. 127) 526.
- Zacher, Pseudo-Call. (p. 1—5)
- 8, (106) 30, (107) 31.
- Zacher. Genoveva 119.
- Zane 46.
- Zeitschrift Dtsch. Morg. Ges. vol.
- (XXXI) 113. v. Gruenbaum.
- Zeitschrift romanische v. Groeber
- Zlatoust, Margarit (f. 113) 498.
- (164-165) 572.
- Zodiile 520.
- Zunz, Gottesd. Vortr. (p. 131) 46,
- " Synag. Poesie (145u) 403

III.

Indicele materiilor

- Aaron, toiagul înfloritor, 287 v. pom înfloritor.
- Abderiți 165.
- Adam în literatura religioasă 266, din câte elemente s'a zidit A. 267—269, explicarea numelui său 269—270, gonirea lui A. din rațu 283, verșul lui A. 276—283, cântecele respective de stea 283—284, legenda despre capul lui A. 289, cununa din capul lui A. 285,
- Adam și Eva, povestea 270, cuprinsul ei 2722—73, identitatea ei cu leg. slavică 274. Bogomil, autorul ei 275.
- Alexandrie. Diferite vederi în prelucrarea ei 9, originea egipteană 9, basa acestor prelucrări 10, reprezentantul ei român 11—12, manuscriptele slavone 11, Al. e cunoscută Românilor din sec. XVII 12, datele tipăririi 13. 15, manuscripte române 14, cuprinsul Alexandriei 15—25, răspândirea Al. 27, episodul cu Ivant 28, influența asupra poporului 26—30.
- Alexandru Machedon 7u, 176, istoria lui A. răspândită la toate popoarele 7, Al. reprezentantul
- cavalerismului în evul mediu 10, eroul legendar al popoarelor orientale 11, călătoria lui A. la rațu 22, Al. în iad 24, Al. și popoarele sălbatice 29.
- Amulette române 403—405u.
- Analogia, rolul ei în lit. populară 358.
- Antihrist, legenda lui A. 441u, legenda lui A. în Alexandria 23.29, legătura cu legendele virgiliane 30.
- Apa vie 437, 551 izvorul ei 28.
- Apocrife. ce sânt 255, goana contra lor 257, transmiterea și răspândirea lor 261.
- Apollonius d. Tyra, 158, 222, 552.
- Archir și Anadam, originea 104, izvorul și analogii 105, manuscripte române 105—106, adevărata măsură a activității lui A. Pann 106, cuprinsul după ms. 106-109, Arch. Esop și Bertoldo 109, 185, 188, A. și cercul solomonic 325, poveștile din A. și paralele 111—112, proverbe din A. 211—213, ghicitorii din A. 237, ghicitoarea cu „copaciul“ și răspândirea universală 111.

- Arghir și Elena 549.
- Așmedaî, legenda lui A. prototipul lui *Merlin, Chitovras, Marcolf și Bertoldo* 80, cercetările lui Veselovsky 81, legătura cu „Archirie“ 109.
- Astrologhie 500—505.
- Avel 291u, v. Cain.
- Ave meleh somnul cel lung 342u. în doftorii 539.
- Averchie 437.
- Avestița „aripa Satanei“ apocriful 394-395 prototipu ebraic, 396, paralelă grecească 575, fragment de descântec din A. 396-397, influența A. asupra descântecelor 407u.
- Avraam, ciclul de legende privitoare la Avr. 306u, A. zvezdovideți 308—309, Iosephus Flavius și Nostradamus 310u, Moartea lui Av. aprocrifal despre m. lui Av. 311u, diferitele redacțiuni 311—313, copriusul apocaliptic 313—315, suirea în cer, raiful 314u, izvoarele și analogiile 316—317.
- Balade**, deosebirea lor de doine și hore 475, legătura lor cu colinde 476—478, b. române și paralele streine 479—485, colecțiuni române 485—487.
- Basme, teoriile despre originea b. 545, școala mitologică și eroarea ei 545, orig. literară a elementelor constitutive ale b. 546, fondul b. pretutindenea același 546.547, literatura b. 547-549, b. în prosa 549, b. în versuri 549, b. cum s'au răspândit? 553, comunicarea fondului pe cale literară și prin viul graiu 553—555.
- Bertoldo, originea orientală 78. 325, istoria fiului său 81, din ce elemente se compune 82. 269, modificările prin cari a trecut 82, recenzionile române 82, copriusul 83—87, deosebierea între redacțiunea scurtă și lungă 87—88, influența lui B. asupra proverbelor române 88. 208u, ghicitori din B. 235. 237.
- Bilete de plăcintă 529u.
- Bocete, de unde s'au dezvoltat 465.
- Bogomil fundatorul Bogomilismului 255.
- Bogomilismul, ideea fundamentală a Bog. 255, influența sa 256—257, asupra legendei despre lemnul crucei 284, despre moartea lui Avram 316, Bog. în apocalipsul ap. Pavel 358.
- Buddha, identic cu Ioasaf 33, B. sburând în aer 111.
- Cacavela** persoană istorică devenită legendară 167, disputațiile

- luî 168, cercetările lui Schmidt și Veselovsky 168.
- Căderea îngerilor, legenda 261, unde se pomenește 262.
- Cain, pus în lună 299.
- Cain și Avel, apocriful 291u, Satana învață omorul pe Cain 291—293, originea legendelor 293, moartea legendară a lui Cain 295, redacțiunea română 297-297, a doua variantă 298.
- Cărnele născut din capul lui Cain 298.
- Călătorii, c. lui Alexandru la rău 22, c. la iad călare pe cocoș 61, c. lui Sith la rău 271u, c. lui Avraam la cerși rău 314, c. Maicii Domnului la iad 362, c. ap. Pavel la cer 359u, c. Sf. Grigorie la cer 440.
- Calendar de 140 ani, mijlocitorul cărților de prevestire 499, coprinsul 500—525.
- Calilag und Damuag 57.
- Cântecul pustii, originea 52, trei variante 47 - 49.
- Cântece de stea, originea 460u, manuscrise 461u, c. de A. Pann 466.
- Cântece populare, caracterul lor 475, legătura lor cu colinde 476.
- Căpcăun, ființă fantastică luată din Alexandria 27.
- Caracteristica zoomorfică 456—457, deosebirea caracteristicii române 457.
- Cărțile populare, cauza neconsiderării și goanei lor 2.
- Cărți de noroc, atribuite lui Solomon 523—525, manuscrise 524.
- Cărți de ghiciri 528—529.
- Cărți de prevestiri, originea și răspândirea lor 497—499, cum au pătruns în popor 499, descrierea lor, 499 - 522.
- Cărți de visuri, originea și dezvoltarea lor 532—534.
- Cererile de ertăciune 487—489.
- Christos 349u, apocriful român 351, coprinsul său 351—353, passim.
- Cilibi Moise, practicele lui 207, analogiile și izvoarele 207.
- Cocoșul, călătoria pe c. la iad 61, cântarea profetică a c. 457u.
- Coliadnic, prevestiri 514—516.
- Colinde, caracterul și împărțirea lor 471, manuscrise și colecțiuni 471—474, dezvoltate din apocrife 52, 283, 386—387.

- Conjurațiuni, formule române 426—429.
- Copilul făgăduit dracului înaintea nașterii 438.
- Cornicea satelor 167u, eroul lor 170, cine este Dedu-Ivan ? 171.
- Cosma și Damian în descânțece 417.
- Crăciun, importanța simbolică a zilelor de C. 514—516.
- Credințe populare, originea literară 26, 27, 28, 29, 555 passim.
- Credințe mitologice, persistența lor 253.
- Creștinismul, influența sa 253.
- Crucea, lemnul c. legenda 270, 284, legenda ebraică 271, originea și variantele 285, 286, a doua variantă 288, 289.
- Cucul și turturica, balada 476.
- Dărămarea Ierusalimului legenda 341-345, recenziunile române și străine 345—346.
- David, izvoditorul Gromovnicului 509.
- „De când ploa cu cârnați“ prototipul acestei povești 72.
- Dedu-Ivan 170.
- Descânțecele, cum senascele? 406, 407, d. de pocitură de noapte 409-411, de albeață 412-416, prototipul descânțecelor române 417, manuscrise de d. 418, 420, d. di desfăcut pentru fapt 418—419, d. de șarpe 419—420, legătura între d. și doftorii 423.
- Descoperirea Sf-tei Liturghii, legenda 445, manuscrise și coprisul 446—449.
- Doftorii 423, 535—543, caracterul taumaturgic 537, seamănă cu descânțece 539, sânt și de lucruri casnice 540.
- Dolopathos 63.
- Dorofata, Leonat și 168u.
- Dracu, însemnarea vorbeii 256, rolul său în fantazia populară, 263. căderea d. și descrierea d. 263—266, rolul d. în credința bogomilică 290 passim.
- Dracu, femeie 144.
- Dracu și femeea, originea cărții 132, coprisul 132—133, prototipul indic 133, devenit basme române 134—136, 553.
- Ducipal, calul lui Alexandru 17, 571.
- Duminica, legenda apocrifă despre D. recenziunii române 371, 374, istoria ei 372—374, manuscrise 374—377, originea redacț. scurte și coprisul ei

- 378 - 380, rolul D. în lit. pop. 381.
- Elena, romanțul El. 119. 125.552.
- Enigmatică populară, ghicitori din E. cu variante 240-250.
- Epimenides, somn lung 346.
- Epistolia Domnului Isus Christos, v. Duminica.
- Epistolia Maicii Domnului; din ce se compune? 362, călătoria Maicii D. prin iad, 362u. proveniența și influența ei, 366.
- Esop, viața lui E. originea orientală 185.237.328, manuscrite române 185-186, coprinsul și paralele 186-188, pildele, manuscrite și edițiuni române, 188-199, unele trecute în colecțiunile lui A. Pann și Ispirescu, 192.
- Evdochia cu mărul, 102 u.
- Ezra, autorul obrocirei zilelor, 512.
- Fabula**, diferite definițiuni 181, scopul și istoria ei 182-183, fabule vulpești, prototipul și răspândirea lor 184, deosebirile f. orientale de cele occidentale 193, f. lui A. Pann, „Șoarecile“ prototipul, variante și paralele 193-195, altă f. din Povestea vorbii cu paralele 195.
- Fabule și istorioare de A. Pann, caracterul lor 151, „feciorul moștenitor“ originea și lățirea 152, „planul simigiului“ Max Müller și Benfey 153-154.
- Fabule și povești simplificate, devin proverbe 214-216.
- Fata săracului cea isteată; originea acestui basm 88, paralele 89, 572.
- Fata cu mâinele tăiate 120-125; orig. egipteană 552.
- Faust, originea legendei 432 u.
- Fenix, legenda, vechimea și răspândirea ei 141.
- Filerot și Antusa, edițiile schimonosite 129, probabilă identitate cu „Eerotocrit“ 129, manuscrite române 130-131.
- Filosofia poporului, exemple din 217-219.
- Filosoful indian, ce este în realitate 206.
- Fiziognomie 531-532, coprinde și Hiromandie etc. 532, semne de moarte 538.
- Flagelanți, 373 u.
- Floarea Darurilor originalul 138, coprinsul 138, isvoarele 140. 201, esemple din Physiologus 140-141, povești și originalele lor 142-144, câte-va maxime din 202-204.

- Friguri, personificate 408, răvase de f. 423—425, leac de f. 425—426.
- Garamanți**, Brahmani, voroavilor cu Alexandru 31, 559u.
- Gașpar. originea cuvântului 496.
- Gerbert 433.
- Ghenoveva, originea ei 114, prelucrările, basa traducerei române 114, coprinsul 115-118, paralele străine și o paralelă română 119, manuscripte paralele 120, legătura cu minunile M. Domnului 438, cu poveștile egiptene 552.
- Sf. Gheorghe în lună 299.
- Ghicitori, ce sânt? originea și vechimea lor 224, deosebirea celor elene de cele române 225—226, cum se nasc gh. 227, gh. biblice 228, originea literară a unor gh. 238.451, colecțiuni române 239—240, 574ghicitori omonime 240-247, gh. sinonime 248—250.
- Gog și Magog, popoarele sălbatice închise de Alex. 29—30.
- Golghata, originea numelui 289.
- Grapsime, înrâurirea lor 207—208, 235.
- Grecii, influența lor asupra Orientului și în special asupra Indiei 55.
- Sf. Gregorius pe piatra, legenda 157.
- Gromovnic. prevestiri din tunet, caracterul și coprinsul 506—509. combinat cu sismologiul 507—508.
- Guru-Paramartha 171.
- Haemorrhoscop** 505
- Halima, caracterul și originea ei 92.97, traduceri orientale și amplificările 92, întâia traducere europeană 93, prototipul Halimalei române 94, manuscripte române 94—95,
- Hexaimeron, rolul și proveniența 260.
- Hoțu viclean, origină egipteană, basm 550u.
- Hronografe, originea și importanța lor 258, diferite H. 262, 574.
- Ieremia** legendelui I. v. Avemeleh, v. Dărămarea Ierusalimului.
- Iliodor, cel d'ântăi roman 126, coprinsul 126—127, influența sa asupra romanului modern 127, traduceri și manuscripte române 128.
- Înflorirea lemnului uscat, prototipul legendelor 288 v. Aaron. v. pomul.

- Ingerul și săhastrul 142u, 572.
- Intrebări și răspunsuri, originea lor 81, 450—457 manuscrite 228, prototipul și numărul lor 229.449, ghicitorile din I. 230-234, importanța lor ca mijlocitori 235, coprinsul lor religios 82, întreb. snovoase 162-167, 227.
- Ioasaf, eroul credinței creștine 32, identic cu Buddha 39, legătura cu „cântecul pustiei“ 46.
- Iosua ben Levi, călătoria sa cu ingerul morții 144u.
- Imbrăcat și neimbrăcat 85u 88u, 572.
- Indică, literatura, importanța ei pentru lit. pop. 55, lățirea poveștilor indiene 56, cartea cea mai de frunte 56u.
- Inelul și năframa, balada, variante și paralele 483—484.
- Joco-seria, fac parte din lit. romantică 4, mijlocesc trecerea nuvelei în snoavă 159.
- Iraclie, izvoditorul Gromovnicului 509.
- Irozii originea lor occidentală 490u, dezvoltarea lor 491—493, texte diferite române 493-495.
- Isopia v. Esop.
- Iuda, legenda lui 157.
- Judecata de pe urmă, descrierea manuscrite, redacțiuni 441—444.
- Judecata păcurarilor, legătura cu „Miorița“ 476—478.
- Lalenbuerger** 171.
- Lameh, legenda lui 296u, omoară pe Cain 297.
- Leftirie se pricește cu Tărasie 388u.
- Lentul, înștiințare despre fața lui Hristos 351.
- Leonat și Dorofata 168u.
- Literatura estetică, coprinsul ei 4, nu este proprietatea poporului 5.
- Literatura etică, ce coprinde 4, este proprietatea poporului 5, scopul și deosebirea-i de literatura estetică 179—180.
- Literatura haiducească, caracterul și originea ei 147, N. D. Popescu și Leon Wolff 148.
- Literatura nescrisă, cum se dezvoltă 479.
- Literatura populară, definiția și farmecul ei 1, renașterea ei în Germania 2, importanța ei 3, clasificarea ei 4, caracterul ei general 5.
- Literatura religioasă, definiția ei

- 4, ea modifică credințele poporului 5,1 religioasă română este mai toată inedită 258, basa ei 259.
- Lithostroton 289.
- Liturghie v. Descoperire; L. idealisată 448u.
- Lot, ispășenia lui 286.
- Mahiil** fiul lui Tarasie 390.
- Măiestrele, originea lor 29.
- Măinile tăiate, ce cresc la loc 123.124, 437.
- Mamer, cele 12 vise, originea lor buddhistică 59, extract 59u, prototipul și modificările 60, urmele în basme 61.
- Mănăstirea Argeș, paralele 479—481.
- Manna, facultatea ei 322.
- Manuscripte mixte, snoave și povești v. indice I, colecția Golescu și caracterul ei 174, unele exemple cu paralele 174-176.
- Marculphus, legătura cu Bertold 80.
- Melhisedec, legende privitoare la M. 301u, recenzionile române 302—303, coprintul 303-305, deosebirea între variantele 305, identitatea lui M. cu Sem. 306.
- Merlin 80.
- Miel, prevestiri despre un 311
- Michail Arhanghel, fugărit de nevasta sa 134u, vestitorul morții lui Avr. 313ur. important la Bogomili 316.366, M. duce M. Domnului prin iad 364u.
- Minunile M. Domnului 430u, elemente diverse din cari se compune și manuscriptele 431, coprintul lor 436—438, legătura lor cu basme 157.438.
- Minunile Sf. Sisoe, legenda 393, cele două redacțiuni 393-394, coprintul 397—398, relațiunea cu Avestița 398—399, Sf. S. înlocuit prin Sf. Maria 408, o rugă împotriva dracilor 426u.
- „Miorița“ legătura cu colinde 476—478.
- Moartea, fața groaznică 315.
- Moise, toiagul lui 271, apocalipsul lui M. 271, legende despre gângăvirea lui M. 318, paralele 318—321, învață cu arh. Gavriil 321, alte legende 322—323, despre moartea lui M. 316.
- Munții cari se împreună 23, 29u.
- Mycerinus care și iubește fata, prototipul basmelor 552.
- Nartis și Echo, poveste din Ovid 149, cauza popularității 149.

- Nastratin Hogeia, persoana și snoavele 164, edițiunile române 164, prototipul indic și paralele străine 165—166.
- Nemrod sburând în aer 111, aruncă pe Avram în foc 307, N. tatăl uriașilor 299.
- Nopti 1001, coprinsul lor 93, traduse de Barac 95, v. Halima.
- Novelistică, caracterul și dezvoltarea ei 150, caracteristica novelistică române 150, reprezentanții români și streini 150-151, trecerea novelei în snoavă 158, cine a mijlocit această trecere 159.
- Ooase, oracole după aruncarea de 525.
- Obrociri de zile 510—512 atribuite lui Moise 511.
- Oedipus, legenda lui 157.
- Oracoli din cărți 526—528.
- Orații, ideea lor generală 487, paralele și colecțiuni 488—489.
- Ordalie 456.
- Păcala și Pepelea, caracterul lor 171.
- Paliia, ce este? 258.260.
- Pantschatantra diferitele versiuni 57 u. o parte dintr'ansa în literatura română 58, urme în povești române 69 u.
- A. Pann și activitatea sa literară v. Indice II s. v. Pann.
- Parabole. p. cu ignorogul, vechimea și răspândirea ei 24.30, 42 u. 571 par. celor trei prieteni 44 u. forma prosaică și variantele ei române 46.
- Pavel, apocalipsul apost. P. originea și importanța lui 357, cele două redacțiuni 358, coprinsul său 359—360, un fragment 360—361.
- Pavlicheni 358.
- Pepelea 171.
- Perdaf, vicleniile meșterului P. 83, legătura cu Bertoldo 83u.
- Physiologus, vechimea lui în țară 139, originea și caracterul cărții 139, pilde din P. din Invățăturile lui Neagoe-vodă 139.572 legătura-i cu Floarea Darurilor 138-140.
- Pilat, epistola apocrifă a lui P. 353.
- Pilde, din Invățăturile lui Neagoe vodă 139.571 p. despre viclesugurile femeilor 69-71 He-liade și Macedonski 71, p. din Varlaam v. parabole.
- Pilde filosofești, originalul lor 204, câte-va exemple 205—206.
- Piram și Tisbe, poveste orien-

- tală în Ovid 148, 573 edițiile române 149 cauza popularității 149.
- Podobnicele pogrebaniei, identitatea lor cu bocete 466.
- Pomul uscat înflorind 286u, 437.574, v. Aaron.
- Pomul ertării păcatelor 287.
- Pomi din rațu 288u.
- Pomi ce cresc din mormânt 483u 576.
- Povești, ideile religioase răspândite sub forma de p. 254, materialul lor original 254, originea și dezvoltarea lor 255 v. basme.
- Povestea prințesei franceze 120 —123, legătura cu povești egiptene, 552. basme române și străine analoge 124—125.
- Povestea numerilor 465, variantele 467—471.
- Povestea vorbirii; cento nov. rom. 151, o poveste din p. v. 155, osândirea viței 156—157.
- Povestea cu cutiile, originea și lățirea ei 40u. Boccaccio și Shakspeare 41u.
- „Prognosticul“ parte integrantă din calendar 512—514.
- Proorocirea Savilei, legenda despre, 337 u. originea și dezvoltarea 338 - 339.
- Proorocirea, „cântec de stea“, răspândirea ei 462.463.465.
- Proverbe, ce sunt? coprinsul lor 197, în Alexandria 26, diferența p. de maxime 193.219, colecțiunii române 201.221.
- Răvașe de friguri 423—425.
- Rețetă sufletească 543.
- Rhampsinit, povestea cu hoțul 550u.
- Roata lui Solomon. texte și manuscrise 523—526.
- Romanusbüchlein, prototip la două descântece române 420—422.
- Săhastrul și îngerul 142 572.
- Sâmcă, amulet 406 - 407.
- Șamir, legenda solomonică, legătura cu earba fearelor 326.
- Sângele neșters 454—455.
- Șapte-zeci și două de nume, apocriful 401, originea-i orientală, cabbalistică 401, ale lui Christos, coprinsul 403, ale Maicii Domnului 404—405.
- Satana 261—263u v. drac.
- Satanael, principiu bogomilic 288—290.
- Sava, regina legenda 326, co-

prinsul 326—327, izvorul și paralele 327—328.

Scrieri romantice, traduse 145—147, unele introduse sub îndoită străvestire 146, deosebirea lor de cărțile populare 146.

Secte eretice, caracterul activității lor 254.

Șezătoarea la țară, povestea cu ghicitoarea 157, analogiile universale 157, „tunsă, rasă“ coprinsul, originea și paralele străine 158—159.

Sfânta Scriptură, maxime din, 201 apocrifele cum se nasc din S. S. 255, apocalipse cum se nasc 255.

Sibila 289, 326u, v.

Sava v. Proorocirea Savilei.

Sith. călătorie la rău 271u, aduce o ramură din rău 274, 285u, S. izvoditorul literilor 299

Snoave, caracterul lor cosmopolit 166, originea lor din nuvele 158, 166 etc. s. de Ispirescu, izvorul și filiațiunea lor 172u, vulpea firoascoasă 195, Țichindeal și Lafontaine 196.

Soacra, balada, 484, variante, paralele 485.

Solomon eroul înțelepciunii omenesci 54, 324, rolul său în legendele universale 79, cer-

cetările lui Veselovsky 324—325 S. și Așmedai 78u, 269 334—337, S. și Chitovras 332, S. și Sibila 289, S. loveste cu pietri capul lui Adam 289, originea solomonică a unor basme 325, S. face o carte de doftorii 336, roata lui S, 523—526.

Somnul cel lung al lui Avemeleh legenda 346, ideea fundamentală și paralele române 347—348, intrat în doftorii 539.

Sphinx, ghicitoarea ei 224.

Stea legată de viața omului 31, influența stelelor v. Astrologhie, Zodiile.

Superstițiuni, proverbe eșite din 216—217.

Syndipa, originea indică 54, caracteristica de Goerres 62 - transformările occid. și orient-63, textele române 64u, coprinsul 65—68, ce este în realitate 68, pilde din S. 68u.

Tannhäuser legenda și paralele 287.

Tarasie 389u.

Teofil, legenda lui 433, coprinsul ei 434—435.

Testament Nou, maxime din 213-214, apocrifele și legendele

- relative 349, urmele slabe în cântece și colinde 350—351.
- Testament Vechiu, apocrife și legende v. Sf. Scriptură.
- Țigăra, steaua 502u.
- Țităra v. Țigăra.
- Til Buhoghindă, prototipul și isvoarele 160, edițiunile române 161, snoavă din T. și A. Pann 161—162, întrebările lui T. v. Întrebările snovoase.
- Trei Gheboși de Barac, originea 72u, coprintul 73—75, a doua redacțiune de A. Pann 75u, localizată în Galați 76u.
- Trei șireți și doi gheboși de Wartie, valoarea lor 173.
- Trepetnic 517—519, t. la Arabi 519.
- Ursitoarele, originea lor 29.
- Vămile văzduhului 361.439.
- Varlaam și Ioasaf romanul 32, ce a contribuit la răspândirea lui universală 32—33, traducerile și reputațiunea lui 33—34, redacțiunile române 34—35, coprintul 36—38, parabolele 39u.
- Sf. Vasile cel nou 436u, popularitatea și coprintul 439—441.
- Viața lui Bertoldo v. Bertoldo.
- Viața lui Esop v. Esop.
- „Vicleim“ v. Irozi.
- Vicleniile meșterului Perdaș.
- Vinerea legenda ei, prototipul lucrările ei 382—383, coprintul ei 383—385, întrebările la V. 385—386, devenită colindă 386—388.
- Vineri 12, legenda lor 388, dațiunile diferite 389, repartițiunea română 389—391.
- Virgil 195, 526, V. vrăjitorul evul mediu 432.
- Vis profetic 314, 366u, 481u.
- Visul prof. al lui Mamer 59u.
- Visul M. Domnului, apocrif 36u, Veselovsky și Hasden despre originea lui 367, cine îi a dat naștere 368, redacțiunile române 369—370.
- Visul lui Tudor, Pinteia, Cerirea v. vis profetic.
- Visuri, cărți de, v. Indice II.
- Vorbire între Leonat și Dorofata coprintul 168—169, originalul probabil italian 168.
- Voroava Garamantilor 559u.
- Zadic de Voltaire elemente constitutive 145, originea „Enigmelor“ 145.
- Zefrin cel frumos, basm solomonic 328—332.

- cătoare, deosebirea lor de pro-
 verbe 221, compilațiunii de z.
 221, specimene de z. 222.
- direa lumii, comentarii și a-
 pocrife 260.
- lirea peste noapte 437.
- n în aer 108.188.
- Zidirea unui om în temelie 479—
 480.
- Zile 1001 de, basa acesteï colec-
 țiani 93, contopirea cu 1001
 nopți în Halima 94, confun-
 date cu alte povești 96.
- Zodiile 519—522.

FINE

VERIFICAT
 1987

VERIFICAT
2017

602

tală în O
române 1
tății 149.

Podobnicele
tatea lor

Pomul us
437.574,

Pomul ertă

Pomî din r

Pomî ce c
576.

Povești, i
dite su
terialu
ginea
v. bas

Povestea
—123
gipter
și stri

Poveste
tele 4

Poveste
rom.
v. 1
157.

Povest
lătin
Sha

„Prog
din

Prooi

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, PROPR. F. GÖE
12, Passagiul Român, 12,
1883.

